

ТАУМАЧАЛЫН
СЛОУНИК-
ДАВЕДНИК
ПА
ВЕТЭРЫНАРЫІ
І ЗААТЭХНІІ



ТЛУМАЧАЛЬНЫ
СЛОУНІК-
ДАВЕДНІК
ПА
ВЕТЭРЫНАРЫІ
І ЗААТЭХНІІ



МІНСК «УРАДЖАЙ» 1992

ББК 48я2
Т 49
УДК 619(035.5)

Аўтары: А. І. Ятусевіч, С. С. Абра-
маў, В. М. Лемеш, В. П. Ятусевіч, В. М.
Капліч

Тлумачальны слоўнік-даведнік па ветэрынарыі і
Т 49 заатэхніі / А. І. Ятусевіч, С. С. Абрамаў, В. М. Лемеш
і інш.— Мн.: Ураджай, 1992.—318 с.

ISBN 5-7860-0636-0.

Ятусевич А. И., Абрамов С. С., Лемеш В. М. и др.

Толковый словарь-справочник по ветеринарии и
зоотехнии.

Даведнік уключае каля 4 тысяч тэрмінаў на беларускай
мове па ветэрынарыі, заатэхніі, экалогіі. Ён дапаможа ў выкла-
данні гэтых прадметаў у вышэйшых і сярэдніх сельскагаспадар-
чых вучэбных установах, а таксама ў рабоце супрацоўнікаў
навукова-даследчых устаноў. Даведнік знойдзе свайго чытача
сярод спецыялістаў калгасаў, саўгасаў, фермераў.

Для кіраўнікоў гаспадарак, ветэрынарных, заатэхнічных і
іншых спецыялістаў, выкладчыкаў і студэнтаў сельскагаспадарчых
вучэбных устаноў.

3706000000—044

Т—31—92
М 305(03)—92

ББК 48я2

ISBN 5-7860-0636-0

© Калектыў аўтараў, 1992

УСТУП

«Тлумачальны слоўнік-даведнік па ветэрынарыі і заатэхніі» змяшчае ў сабе каля 4 тыс. тэрмінаў і паняццяў, якія ахопліваюць ветэрынарыю, заатэхнію, экалогію і іншыя навукі. Па большасці тэрмінаў даецца іх грунтоўнае тлумачэнне. Пры апісанні хвароб жывёл указваюцца асноўныя прычыны ўзнікнення, клінічныя прыметы, сучасныя метады дыягностыкі і лячэння. Апісаны асноўныя паняцці, якія шырока ўжываюцца ў галіне жывёлагадоўлі. Прыводзяцца звесткі аб большасці парод хатніх жывёл і птушак, біялагічных асаблівасцях дзікіх жывёл, якія маюць гаспадарчае ці іншае значэнне для чалавека.

Заалагічная наменклатура пададзена па бінарнаму прынцыпу, згодна якому назва кожнага віду ўтвараецца з двух слоў.

Прапанованая чытачам кніга з'яўляецца адной з першых спроб перакладу на беларускую мову шматлікіх тэрмінаў і паняццяў па ветэрынарыі і заатэхніі. Тыя пераклады, што маюцца сёння, не заўсёды цалкам адлюстроўваюць іх сэнсавы змест. Аўтары будуць удзячныя за каштоўныя заўвагі і пажаданні, якія ўлічаць пры перавыданнях слоўніка-даведніка.

Даведнік прызначаны для ветэрынарных і заатэхнічных спецыялістаў, навуковых супрацоўнікаў, выкладчыкаў ветэрынарных, заатэхнічных, біялагічных і медыцынскіх факультэтаў вышэйшых навучальных устаноў, вучылішч і тэхнікумаў, сярэдніх школ, студэнтаў і навучэнцаў іншых вучэбных устаноў.

А

ААФАРЫТ, oophoritis (лац. oophoron — яечнік) — запаленне яечніка, якое ўзнікае пры ўскладненнях запалення маткі, труб, брушыны, пры адцісканні жоўтага цела. Распазнаюць гнойны, хранічны парэнхіматозны, хранічны інтэрстыцыяльны А. і перыаафарыт.

АБАРТЫЎНЫ (лац. abortius — які дачасна нарадзіўся, неданошаны) — тэрмін выкарыстоўваюць, калі хвароба не дасягае свайго развіцця, абрываецца і надыходзіць ачуньванне.

АБАРТЫН — біялагічны прэпарат для алергічнай дыягностыкі бруцэлёзу.

АБАМАЗАТАМІЯ, abomasotomia (лац. abomasum — сычуг і грэч. tome — сячэнне) — аператыўнае ўскрыццё сычуга: у авечак для выдалення фіта- і пілабеаараў (гл. *Беаары*), а ў буйн. раг. жыв. — пры заваротах і завалах.

АБАМАЗІТ, abomasitis — запаленне сычуга. Адзначаецца ў жвачных жывёл пры атручваннях мінеральнымі і арганічнымі рэчывамі, пры кармленні някаснымі кармамі і інш.

АБАРОТ СТАТКА — рух пагалоў'я жывёлы ў гаспадарцы за вызначаны перыяд года (за год).

АБАРЫГЕНЫ (лац. ab origine — ад пачатку) — карэнныя (першапачатковыя) жыхары (людзі, жывёлы, расліны) пэўнай тэрыторыі, дзяржавы (напр., абарыгенная жывёла).

АБЕРДЫН-АНГУСКАЯ ПАРОДА БУЙНОЙ РАГАТАЙ ЖЫВЁЛЫ — выведзена ў Шатландыі, мяснога напрамку. Добра перадае нашчадкам мясныя ўласцівасці. У нашай краіне разводзяць для прамысловага скрывавання з малочнымі і мяснымі пародамі. Разводзяць галоўным чынам у стэпавых раёнах.

АБЕРАЦЫЯ (лац. aberratio — адхіленне) — адхіленне ад чаго-небудзь (ад агульнапрынятага, ад тыпавага); структурныя змены храмасом.

АБІЯГЕНЕЗ (грэч. а — часціца адмоўная + bios — жыццё + genesis — зараджэнне) — утварэнне арганічных злучэнняў, распаўсюджаных у жывой прыродзе па-за арганізмам, без удзелу ферментаў.

АБІЯТЫЧНЫЯ ФАКТАРЫ (грэч. а — часціца адмоўная + біё... + лац. factor — які вырабляе) — неарганічныя фактары навакольнага асяроддзя (вільготнасць, тэмпература, атмасферны ціск і інш.), вызначаючыя разам з біятычнымі фактарамі ўмовы існавання жывёл у пэўным асяроддзі.

АБЛАЦЫЯ РЭЦІНЫ (лац. ablatio — адніманне, retina — сятчатка) — адслойванне сятчаткі (частковае або поўнае).

АБЛІГАТНЫ (лац. obligatus — абавязковы) — абавязковы, пастаянна сустракаючыся.

АБЛІТЭРАЦЫЯ (лац. obliteration — знішчэнне) — зарошчванне поласці альбо прасвету трубчатага альбо поласцевага органа жывёл з прычыны разрастання тканкі.

АБЛЕТ ПЧОЛ — вылет пчол у дзень выстаўкі вулляў з зімоўніка або ў дзень пераводу пчальніка на новае месца, а таксама першыя вылеты маладых пчол летам.

АБЛЫСЕННЕ, alopecia (грэч. alopekia — выпадзенне валасоў) — выпадзенне валасоў альбо шэрсці без бачных марфалагічных змяненняў скуры. А. адзначаецца пры некаторых формах парушэння абмену рэчываў, у асобных біягеахімічных правінцыях.

АБМЕЖАВАННІ ВЕТЭРЫНАРНЫЯ — меры па недапушчэнню далейшага распаўсюджвання ў гаспадарцы (раёне, вобласці) заразнай хваробы, найбольш строгімі абмежаваннямі з'яўляецца каранцін.

АБМЕН РЭЧЫВАЎ, МЕТАБАЛІЗМ (грэч. metabole — змена, пераўтварэнне) — пераўтварэнне рэчываў (і энергіі) у арганізмах, якое забяспечвае іх жыццяздольнасць і сувязь з асяроддзем.

Складаецца абмен рэчываў з асіміляцыі і дысіміляцыі.

АБМЕННАЯ ЭНЕРГІЯ — колькасць энергіі, засвоеная жывёламі пасля пераварвання арганічных рэчываў корму (рацыёну). З'яўляецца навукова абгрунтаваным крытэрыем энергетычнай ацэнкі пажыўнасці кармоў і адлюстраваннем энергетычнай патрэбнасці жывёл.

АБСІНТЫЗМ (грэч. absinthion — палын) — атручванне палыном. Узнікае пры працяглым скормліванні раслін або ўжыванні вялікіх доз настояў, асабліва чуллівыя коні, назіраюцца нервовыя з'явы. Малако атрымлівае горкі смак. Хворым жывёлінам прамываюць страўнік вадой з прымешкай таніну або 0,1%-нага раствору марганцава-кіслага калію.

АБРАХІЯ, abrachia (а — адмаўленне, brachia — канечнасці) — від выродлівасці, якая характарызуецца адсутнасцю ў плода пярэдніх канечнасцей.

АБОРТ, abortus (лац. abortius — нараджаюся дачасна) — дачаснае перарыванне цяжарнасці, выкідыш. Распазнаюць ідыяпатычныя і сімптаматычныя абарты. Ідыяпатычныя А. могуць быць незаразнага, інфекцыйнага і інвазійнага характару. Незаразныя ідыяпатычныя А. з'яўляюцца вынікам непаўнацэннасці палавых клетак, захворванняў плацэнты і плодных абалонак. Інфекцыйныя і інвазійныя А. бываюць пры такіх захворваннях, як бруцэлёз, вібрыёз, сальманелёз, трыхаманоз, таксаплазмоз. Сімптаматычныя А. незаразнага паходжання з'яўляюцца вынікам захворванняў палавога апарата, сардэчна-сасудзістай і стрававальнай сістэм, парушэнняў абмену рэчываў, траўм маткі. Інфекцыйныя і інвазійныя, сімптаматычныя А. могуць адзначацца пры ІНАН коней, сібірскай язве, сапе, Суауру і інш. Лячэнне накіравана на хутчэйшае вызваленне маткі

ад плода і плодных абалонак. З гэтай мэтай унутрыматачна ўводзяць гіпертанічныя растворы натрыю хларыду і парэнтэральна ін'ектуюць пітуітрын, сінестрол, аксітацын.

АБРЭВІЯЦЫЯ (лац. brevis — кароткі) — страта арганізмаў у працэсе развіцця прыкмет, характэрных для яго продкаў.

АБСЦЭС, abscessus — гнайнік, нарыў. Можа ўтварацца пры захворванні мытам, бруцэлёзам, туберкулёзам, актынамікозам, некрабактэрыёзам і інш.

АБЯЗВОДЖВАННЕ АРГАНІЗМА, exiccosis (грэч. ex — звонку + siccare — высушваць) — дэгідратацыя, эксікоз, памяншэнне агульнага змяшчэння вады ў арганізме, калі яе страты перавышаюць паступленне і ўтварэнне. Такая з'ява адзначаецца пры захворваннях, якія суправаджаюцца паносамі, ванітай; пры хваробах нырак, цукровым дыябеце і г. д.

АБЯЗРОЖВАННЕ, decornuatio (лац. de — знішчэнне + cornu — рог) — штучнае прадухіленне росту рога альбо выдаленне, якое выкарыстоўваецца для прафілактыкі траўматызму.

АБЯСТЛУШЧАННЕ МАЛАКО, АДГОН — харчовы і кармавы прадукт, атрымліваемы пры сепарыраванні неразведзенага малака ў працэсе вытворчасці смятанкі, смятаны і масла. Змяшчае каля 3,2 % бялкоў, 4,8 % малочнага цукру, 0,05 % тлушчу.

АВАДНІ — насякомыя з п/а Врaчhycera (кароткавусыя), а. Diptera. У стадыі імага не харчуюцца, а жывуць за кошт пажыўных рэчываў, накопленых у стадыі лічынкі. Паразітуюць у розных унутраных органах млекакормячых. Яйцародныя і жывародзячыя. Прадстаўнікі выклікаюць хваробы: падскурна-аваднёвую (гіпадэर्मатозы), страўнікава-аваднёвую (гастрафілёз) і насаглотачную (эстрыдозы).

АВАРЫІТ, ovaritis (лац. ovarium — яечнік + грэч. itis — запаленне) — запаленне яечніка. Гл. *Аафарыт*.

АВАРЫЭКТАМІЯ, ovariectomy (лац. ovarium + грэч. ectome — выразанне) — выдаленне апэратыўным шляхам яечнікаў. Часцей А. праводзіцца з мэтай кастрацыі.

АВАСКОП (лац. ovum — яйцо + грэч. skopeo — гляджу, разглядаю) — прыбор для ўстанаўлення якасці яек прасвечваннем электрычнай энергіяй.

АВЕЧКА — хатняя жвачная парнакапытная жывёла роду бараноў (*Ovis*). Сям. пустарогіх. Узніклі ад дзікіх горных бараноў (муфлонаў і архараў), прыручаных звыш 8 тыс. гадоў назад. Працяг жыцця звыш 12—15 гадоў, гаспадарчага карыстання — 6—8 гадоў. Палавая спеласць наступае у 5—7 мес. Цяжарнасць 145—155 сутак. Нараджаюць у асноўным па 1 ягняці, некаторыя — 2—3, раманаўскай пароды — да 5 і болей. Сярэдні настрэг воўны з авечкі танкарунных парод — 5—6 кг, паўтанкарунных — 3—6 кг, грубашэрсных — 1—4 кг. Выхад чыстай воўны — адпаведна 30—35 %, паўтанкарунных — 55—65 %, грубашэрсных — 55—75 %. Малочнасць — 50—100 кг. Дае цэнную сыравіну (воўну, смушкі, аўчыны) і прадукты (мяса, тлушч, малако).

АВЕЧКАГАДОЎЛЯ — галіна жывёлагадоўлі, якая займаецца развядзеннем авечак (гл. *Авечка*).

АВИРУЛЕНТНЫ — невірулентны, няздольны ўзбуджаць захворванне. Выкарыстоўваецца пры вызначэнні штаму мікраарганізма (мікроба, віруса), у якога паніжана ступень патагеннасці і ён, размножваючыся ў арганізме жывёлы, знаходзіцца ў ім, не абумоўліваючы прыкметных адзнак хваробы.

АВИТАМІНОЗ, avitaminosis (лац. а — часціца адмоўная + лац. vita — жыццё + amin — амін + грэч. osis — хвароба) — група захворванняў, абумоўленых працяглым непаступленнем вітамінаў у арганізм альбо іх незасваеннем. Пры недастатковай колькасці вітамінаў захворванне называецца гіпавітамінозам. Пры дэфіцыце ў арганізме аднаго з вітамінаў паталагічны стан называецца монагіпа- альбо монавітамінозам, а пры недахопе некалькіх — полігіпа- альбо поліавітамінозам. У залежнасці ад паходжання распазнаюць першасныя А. (аліментарныя) і другасныя А. (эндагенныя). Хваробы вітаміннай недастатковасці вызначаюцца таксама, як і віды вітамінаў, літарамі лац. алфавіту: А-авітаміноз, D-гіпавітаміноз і г. д.

АВИТЭЛІНА (грэч. а — часціца адмоўная + лац. vitellus — жаўток) — р. цэстодаў, паразітуючых у тонкім кішэчніку жвачных, адсутнічаюць жаўточнікі. Цыкл развіцця не вывучаны. Выклікаюць хваробу авітэліноз, якая сустракаецца на поўдні, Далёкім Усходзе.

АВИЦЫДЫ (лац. ovum — яйка + грэч. coedo — забіваю) — хімічныя рэчывы, знішчаючыя яйкі насякомых і кляшчоў.

АВУЛЯЦЫЯ (лац. ovulum (ovum) — яйцо) — выхад спелых яйчаклетак (аацытаў) у млекакормячых з яечніка ў поласць цела.

АГАЛАКТЫЯ, agalactia (грэч. а — часціца адмоўная + gala, galactos — малако) — поўнае спыненне малакаўтварэння, часцей адзначаецца пры захворваннях малочнай залозы, магчыма пры некаторых сістэмных пашкоджаннях арганізма.

АГАМАГЛАБУЛІНЕМІЯ, agammaglobulinaemia (грэч. а — часціца адмоўная + гама-глабуліны + грэч. haima — кроў) — адсутнасць альбо рэзкае зніжэнне біясінтэзу імунаглабулінаў, якое суправаджаецца паслабленнем гумаральных і клетачных механізмаў спецыфічнай абароны.

АГАР-АГАР — прадукт, атрыманы з марскіх водарасцей (чырвоных, бурых), які дае ў водных растворах трывалы студзень. Ужываецца для прыгатавання пажыўнага асяроддзя для вырошчвання мікраарганізмаў; у харчовай прамысловасці, медыцыне (пры лекавым харчаванні і для ўзмацнення перыстальтыкі кішэчніка).

АГЕНЕЗІЯ (грэч. а — часціца адмоўная + genesis — узнікненне) — прыроджаная адсутнасць асобных органаў або частак органаў (выродлівасць).

АГЛАМЕРАЦЫЯ (лац. aglomerare — збірацца разам) — збіранне мікраарганізмаў або дробных утварэнняў.

АГОНИЯ (греч. agonia — барацьба) — комплекс рэактыўных функцый арганізма, папярэднічаючы смерці.

АГЛЮЦИНАЦЫЯ (лац. agglutinatio — склейванне) — склейванне ў камячкі і выпадзенне ў асадак з аднароднай сумесі мікробаў, форменных элементаў крыві і іншых клетак. Метад спецыфічнай аглюцінацыі выкарыстоўваюць для дыягностыкі некаторых інфекцыйных хвароб.

АГНАТЫЯ, agnatio (греч. а — часціца адмоўная + gnathos — сківіца) — прыроджаная адсутнасць ніжняй сківіцы.

АГРАБІЯЦЭНОЗ (греч. agros — поле + бія... + koinos — агульны) — штучна створаны або моцна пераўтвораны чалавекам паўторны біяцэноз са згуртаваннем лясных, садоных, тэхнічных, агародных, палявых, лугавых і пустазельных раслін. А. не здольны доўга існаваць без пастаяннай падтрымкі чалавека.

АГРАНУЛАЦЫТЫ (греч. а — часціца адмоўная, лац. granulatum — зерне, греч. kytos — клетка) — лейкацыты, не змяшчаючы ў сваёй цытаплазме зярністасць. Да А. адносяць і манацыты.

АГРАНУЛАЦЫТОЗ — сіндром, які характарызуецца рэзкім зніжэннем колькасці альбо адсутнасцю нейтрафільных гранулацый у перыферычнай крыві. Разпазнаюць міелатаксічны і імунны А.

АГРАЦЭНОЗ — гл. *Аграбіяцэноз*.

АГРЭСІНЫ — рэчывы, утвараемыя спажыванымі бактэрыямі ў тканках жывёл і падаўляючыя абарончыя функцыі арганізма. Бываюць А. натуральныя і штучныя. Апошнія могуць ужывацца як вакцыны.

АДАЛЕСКАРЫЙ (лац. adolescere — падрасці) — стадыя развіцця смактуноў, якая ўзнікае з цэркарыя. Трапляючы ў арганізм жывёл з кормам, вадой, пераўтвараецца ў палава-спелую трэматоцу (фасцыёлы, парамфістамы і інш.).

АДАНТАБЛАСТЫ (греч. odus (odontos) — зуб + blastos — раскок) — клеткі пазваночных, якія прымаюць удзел ва ўтварэнні дэнціну і ў яго абвапнаванні.

АДАПТАЦЫЯ (лац. adaptatio — прыладжванне, прыста-соўванне) — эвалюцыйна ўзнікшае прыстасаванне арганізмаў да ўмоў асяроддзя, якое выяўляецца ў змяненні іх знешніх і ўнутраных асаблівасцей.

АДАПТАЦЫЙНЫ СІНДРОМ, syndromum adaptatione (лац. adaptatio — прыладжванне, прыстасоўванне, греч. syndrome — зліццё) — сукупнасць неспецыфічных змяненняў, узнікшых у арганізме жывёлы пры ўздзеянні любога патагеннага раздражняльніка. Тэрмін прапанаваны Селье ў 1936 г., згодна якому А. с. з'яўляецца клінічным праяўленнем стрэс-рэакцыі (гл. *Стрэс*), узнікаючай пры неспрыяльных для арганізма ўмовах.

АДВАРЫ, decocta (лац. decoquo — адварваю) — водныя здабыванні дзеючых пачаткаў з лекавай расліннай сыравіны.

АДВЕНТЫЦЫЯ, tunica externa (лац. adventitiis — знешні) — знешняя абалонка трубчападобных органаў (сасудаў,

стрававода, трахеї і інш.), розміщаних у злучальна-тканка-
вых праслойках паміж другімі органамі.

АДГЕЗІЯ (лац. *adhaesio* — зліпанне, *ad-k + haerere* — пры-
ліпнуць) — зліпанне, склейванне дзвюх сутыкальных паверхняў
на глебе запалення.

АДГОННАЯ ЖЫВЕЛАГАДОЎЛЯ — форма арганізацыі
жывёлагадоўлі, пры якой жывёл на працягу некалькіх месяцаў
або года трымаюць на далёкіх пашах.

АДКОРМ — тэхналагічны працэс, які забяспечвае атрыман-
не найбольшай колькасці мяса ў аптымальныя тэрміны.

АДЛЕРСКІЯ СЕРАБРЫСТЫЯ КУРЫ — пародная група
курэй мясаяечнага напрамку. Выведзена ў СССР. Распаўсю-
джана ў асноўным у Краснадарскім краі.

АДМАРОЖВАННЕ, *congelatio* (лац. *con* — разам + *gelo* —
замарожваю) — пашкоджанне тканак, якое ўзбуджана ўздзеян-
нем нізкіх тэмператур.

АДСЛОЙВАННЕ СЯТЧАТКІ, *ablatio retinae* (лац. *ablatus* —
выкравлены + *retina* — сятчатка) — паталагічны стан, пры якім
сятчатка вока губляе кантакт з сасудзістай абалонкай і ады-
ходзіць ад яе. Распазнаюць частковае і поўнае, першаснае і
другаснае А. с.

АДСОРБЦЫЯ (лац. *ad-k + sorbeo* — паглынаю) — кан-
цэнтраванне і ўтрыманне газаўтвораўнага або раствараўнага
рэчыва на паверхні цвёрдага цела (адсарбента) альбо вад-
касці.

АДЫМАННЕ МАЛАДНЯКУ ЖЫВЁЛ — адбіўка маладняку
ад маці. Парасят адымаюць ва ўзросце 2 мес (на прамысловых
комплексах — у 26—42 сутак), цялят малочных парод — адразу
альбо праз 12—24 часы пасля нараджэння, мясных парод —
не раней чым у 6 мес; ягнят у танкарунных і племянных статках
адбіваюць ва ўросце 3,5—4 мес, у грубашэрсных і мяшаных —
у 3—3,5 мес; жарабят — у 5—6 мес.

АДЫНАМІЯ, *adynamia* (грэч. *a* — часціца адмоўная + *dy-
namis* — сіла) — змяншэнне альбо поўнае спыненне рухомай
актыўнасці ў выніку парушэнняў нервова-мышачнага апарата.
А. можа быць вынікам атрафіі мышачнай сістэмы, якая ўзнікае
ў сувязі з працяглай нерухомасцю, галаданнем, хранічнымі
інфекцыямі, інтаксікацыямі, змардаваннем.

АДЭНІТ, *adenitis* (грэч. *aden* — залоза + *it* — суфікс, які вы-
значае запаленне) — запаленне якой-небудзь залозы.

АДЭНАВІРУСНЫЯ ХВАРОБЫ, *adenovirosis* — інфекцый-
ныя хваробы людзей і жывёл, якія працякаюць з прыкметамі
паражэння слізістай абалонкі дыхальных шляхоў, вачэй, кішчэ-
ніка, а таксама лімфоіднай тканкі. Узбуджаюцца яны ДНК-
змяшчаючымі вірусамі сям. *Adenoviridae*, якое ўключае адэна-
вірусы чалавека, буйн. раг. жыв., свіней, авечак, коней, сабак,
мышэй і птушак.

**АДЭНАВІРУСНАЯ ІНФЕКЦЫЯ БУЙНОЙ РАГАТАЙ
ЖЫВЁЛЫ**, *bovine adenovirae infection* — востра працякаючая
хвароба, пераважна цялят, якая пашкоджвае органы дыхання,

стравання і зроку. У дорослих живілі хвароба працякае часцей без клінічна выражаных сімптомаў. Узбуджальнік хваробы — адэнавірус — мае 10 сералагічных тыпаў, валодае высокай устойлівасцю да фізіка-хімічных уздзеянняў. Асноўная крыніца віруса — хворыя жывёлы, якія вылучаюць яго ў навакольнае асяроддзе з выцяканнямі з носа і фекаліямі. Жывёлы заражаюцца паветрана-капельным і аліментарным шляхамі. Інфекцыя часцей праяўляецца энзаатычна ў халодны час года. Дыягназ ставіцца на аснове эпідэаалагічных і клінічных даных, а таксама многіх даследаванняў (вылучэнне і ідэнтыфікацыя віруса ў культуры клетак, выяўленне прыросту антыцелаў у парных пробах сывараткі крыві, якая ўзята ў пачатку хваробы і праз 2 нядзелі). Для лячэння выкарыстоўваюць гіперімунную сываратку і сываратку жывёл-рэканвалесцэнтаў. Для спецыфічнай прафілактыкі распрацоўваюцца адэнавірусныя вакцыны.

АДЭНАМАТОЗ ЛЕГКІХ АВЕЧАК, *adenomatosis ovium* — хранічна працякаючая хвароба. Характарызуецца працяглым інкубавальным перыядам і прагрэсуючым пашкоджаннем лёгкіх з разрастаннем у іх залозістападобных ачагоў. Узбуджальнік — РНК-змяшчаючы вірус сям. *Retroviridae*. Крыніца віруса — хворая жывёла, якая вылучае яго пры кашлі і з слізіста-гнойнымі выцяканнямі з носа. Асноўны шлях заражэння — паветрана-капельны. Пры хваробе, якая ўжо стала яваю, адзначаюць прагрэсуючае схудненне авечак, слізіста-гнойныя насавыя выцяканні, задышку, кашаль. Пры анатаміраванні ў жывёл выяўляюцца ачаговыя альбо дыфузныя зацвярдзенні ў лёгачнай тканцы, якія на разрэзе — салападобныя, гладкія альбо дробназярыстыя. Дыягназ заснаваны на аналізе клінічна-эпідэаалагічных і патамарфалагічных даных і лабараторных даследаванняў (сералагічных і гісталагічных). Пры аздараўленні пашкоджанага статка ўсіх хворых і неінфіцыраваных авечак накіроўваюць на забой альбо праводзяць поўную змену паліўнага здаровымі жывёламі.

АД'ЮВАНТЫ (лац. *adjuvans* — дапаможны) — неспецыфічныя рэчывы рознага паходжання, дапаможныя сродкі, уведзеныя ў арганізм разам з антыгенамі, стымулююць і пралангіруюць імунатэзіс.

АЗДАРАЎЛЕННЫЯ МЕРАПРЫЕМСТВЫ — сістэма мерапрыемстваў, якія праводзяць у небяспечным пункце з мэтай выяўлення хворых жывёл, устаранення крыніц інфекцыі і знішчэння ўзбуджальнікаў захворвання і іх пераносчыкаў у знешнім асяроддзі.

АЗЕРБАЙДЖАНСКІ ГОРНЫ МЕРЫНОС — парода танкарунных авечак воўнавага напрамку.

АЗАТУРЫЯ, *azoturja* (франц. *azote* — азот + грэч. *urion* — мача) — павышаная колькасць прадуктаў распаду бялкоў у мачы ў выніку парушэння абмену рэчываў, запаленчых працэсаў у нырках, мочавывадковых шляхах, печані і інш.

АЗАТЭМІЯ, *azotaemia* (франц. *azote* — азот + грэч. *haima* — кроў) — залішняя канцэнтрацыя ў крыві азотазмяш-

чальных прадуктаў бялковага абмену (мачавіны, крэаціну, крэаціну, мачавой кіслаты і інш.).

АЗОТАБАКТЭР, *Azotobacter* — род вольнажывучых аэробных азотфіксаваных бактэрыяў. Некаторыя з'яўляюцца прадукцэнтамі шэрагу вітамінаў, антыбіётыкаў, роставых рэчываў тыпу аўксінаў.

АЙРШЫРСКАЯ ПАРОДА БУЙНОЙ РАГАТАЙ ЖЫВЕЛЫ — малочнага напрамку, выведзена ў Шатландыі. У нашай краіне разводзяць у паўночна-заходніх абласцях.

АКАБАЛЬТОЗ, *acobaltosis* (грэч. а — часціца адмоўная + лац. *cobaltum* — кобальт + грэч. *osis* — хвароба) — захворванне, якое ўзнікае ў выніку недахопу ў арганізме кобальту. Рэгіструецца ў мясцовасцях з недастатковай кобальту ў глебах (біягеахімічныя правінцыі). У РБ — у асноўным на Палессі. Суправаджаецца анеміяй, парушэннем функцый страўнікава-кішачнага тракта, абмену рэчываў. Хварэе пераважна буйн. раг. жыв. Для лячэння і прафілактыкі выкарыстоўваюць солі кобальту: кобальт хларысты, азотна-кіслы.

АКАНТАР (грэч. *acantha* — шyp, калючка) — лічынка калючагаловых чарвей, якая знаходзіцца ў абалонках яйцаў гэтых гельмінтаў.

АКАНТАЦЭФАЛЫ (грэч. *acantha* — шyp, *cephale* — галава) — т. калючагаловых чарвей. Раздзельнаполюя, біягельмінты. Маюць рухомы хабаток з шыпамі. Прамежжавыя гаспадары — ракападобныя, насякомыя. Выклікаюць акантацэфалёзы (макрантэрыялёзы свіней, палімарфоз качак, філікалёз птушак).

АКАРАПІДОЗ ПЧОЛ, *acaripidosis* — акароз, акарыёз, клешчавая хвароба пчол — інвазійная хвароба, выклікаемая клешчамі.

АКАРАЛОГІЯ (грэч. *akari* — клешч + *logos* — навука) — навука пра клешчоў.

АКАРЫЦЫДЫ (грэч. *akari* — клешч + лац. *coedere* — забіваць) — сродкі, якія знішчаюць клешчоў.

АКАМАДАЦЫЯ вока (лац. *accomodatio* — прынараўліванне, прыстасаванне + *oculus* — вока) — магчымасць вока ясна бачыць прадметы на розных адлегласцях.

АКІНЭЗ (грэч. а — часціца адмоўная, *kinesis* — рух) — часовая нерухомаць, звязаная з танічным скарачэннем мышцаў; у цыталогіі — рост клетак без ядра.

АКЛІМАТЫЗАЦЫЯ (лац. *ad* — для + грэч. *klima* — клімат) — прыстасаванне жывёл да новых умоў жыхарства (існавання).

АКЛЮЗІЯ, *occlusio* (лац. *occlusus* — зачыняць) — закупорка поласцевых органаў, утвараючая іх непраходнасць.

АКОТ — гл. *Ягенне*.

АКРАМЕГАЛІЯ, *acromegalia* (грэч. *akron* — край, канечнасць + *megas*, *megale* — вялікі) — нейраэндакрыннае захворванне, абумоўленае пашкоджаннем гіпафізу і гіпаталамусу, якое суправаджаецца павелічэннем памеру галавы, унутраных органаў і парушэннем абмену рэчываў.

АКРАЦЫЯНОЗ, агросуаносіс (грэч. акрон— край, канечнасць + куанос — цёмна-сіні) — сінюшная афарбоўка дыстальных частак цела, абумоўленая павелічэннем колькасці адноўленага гемаглабіну ў крыві капіляраў і вен перыферычных частак цела. Адзначаецца пры хваробах сардэчна-сасудзістай сістэмы.

АКСЕЛЕРАЦЫЯ, АКЦЕЛЕРАЦЫЯ (лац. *acceleare* — паскараць) — рэзкае паскарэнне росту і паспявання асобін, а таксама павелічэнне іх памераў.

АКСІЎРОЗ, охуігосіс — інвазійная хвароба коней, аслоў, мулаў, зебраў, выклікаемая нематодай *O. equi*. Распаўсюджана ўсюды. Характэрныя прыкметы хваробы — «зачос» хваста, сверб у вобласці ануса, панос. Для лячэння прапановуваецца фенатызін, піперазін і інш.

АКТЫНІЯ (грэч. *aktis* (*aktinos*) — прамень) — сядзячыя жывёлы, якія адносяцца да сям. каралавых паліпаў.

АКТЫНАМІКСІДЫІ — кл. міксаспарыдый. Паразіты кольчатых чарвей і сіфункулідаў.

АКТЫНАМІЦЭТЫ — (грэч. *aktinos* — прамень + *mykes* — грыб) — праменныя грыбы. Шырока распаўсюджаны. Сімбіёнты раслін і ўзбуджальнікі хвароб жвачных і чалавека. Шматлікія вырабляюць біялагічна актыўныя рэчывы (антыбіётыкі).

АКТЫНАМІКОЗ, *actinomycosis* — хранічная хвароба, якая характарызуецца ўтварэннем грануламатозных ачагоў у розных органах і тканках; фарміраваннем абсцэсаў і свішчоў. Успрыімлівы буйная рагатая жывёла, радзей хварэюць свінні, авечкі, коні, часам — і чалавек. Узбуджальнік — праменны грыб *Actinomyces bovis*. Крыніца заражэння — аб'екты навакольнага асяроддзя, якія забруджаны патагеннымі актынаміцэтамі. Узбуджальнік трапляе ў арганізм праз траўмы ротавай поласці, скуры альбо саскоў вымя. Актынамікозныя пашкодванні ў буйн. раг. жыв. лакалізуюцца ў вобласці галавы, пашкоджваюцца сківіцы, падсківічныя лімфатычныя вузлы і касцявая тканка. З'яўляюцца павялічаныя, шчыльныя, зрошчаныя са скурай пухліны, якія ўскрываюцца звонку праз скуру альбо ў поласць глоткі. Са свішчоў вылучаецца сліўкападобны жаўтаваты гной, які змяшчае жаўтавата-шэрыя (памерам з прасяное зерне) крупінкі-друзы грыбка. З адтуліны раны выступае кроватачывая грануляцыйная тканка, якая мае абрыс каляровай капусты. Дыягназ ставіцца на аснове клінічных даных і лабараторных даследаванняў па выяўленню ўзбуджальніка ў гноі, грануламатознай тканцы. Пры лячэнні выкарыстоўваюць ёдзістыя прэпараты, антыбіётыкі.

АКУКЛІВАННЕ — працэс пераўтварэння лічынкі ў кукалку ў насякомых з поўным метамарфозам.

АКУМУЛЯЦЫЯ (лац. *assimulare* — збіраць) — збіранне, сканцэнтраванне, напр. лекавых прэпаратаў, у арганізме.

АКУЛЫ — падатрад пласцінажаберных рыб. Большасць — драпежнікі. Жывародзячыя, яйцажывародзячыя, яйцародзячыя.

Пладавітасць — 2—100 эмбрыёнаў. Насяляюць усе акіяны. Здольны нападаць на чалавека.

АКУРЫІДОЗЫ — гельмінтозы, якія выкліканы нематодамі сям. Ascaridae, з п/а Spirurata. Паразітуюць у страваводзе, страўніках птушак. Прам. гасп.— членістаногія. Распаўсюджаны эхінурыёз, хейласпіруроз, дсфарынксоз і стрэптакарроз.

АКУПРОЗ, acuprosis (грэч. а — часціца адмоўная + лац. sursum — медзь) — захворванне, уласцівае для пэўных мясцовасцей, у глебах і кармах якіх змяшчаецца недастатковая колькасць медзі. Хварэе пераважна буйн. раг. жыв. з прыкметамі змардавання, анеміяй, пашкоджаннем страўнікава-кішачнага тракта. Для лячэння і прафілактыкі выкарыстоўваюць серна-кіслую медзь.

АКУПУНКТУРА, acupunctura (лац. acus — ігла + punctum — укол, кропка) — лячэнне ўколамі пры дапамозе спецыяльных іглаў у пэўных кропках. У коней вядома 843 такія кропкі, у буйн. раг. жыв. — 71, у свіней — 643, у курэй — 326.

АКУШЭРСТВА (франц. accoucher — дапамагаць пры родах) — вобласць клінічнай ветэрынарыі, якая вывучае фізіялагічныя і паталагічныя працэсы, звязаныя з зачаццем, цяжарнасцю, родамі і пасляродавым перыядам, а таксама працэсы ў малочнай залозе; займаецца пытаннямі ўзнаўлення статкаў і інш. А. цесна звязана з *гінекалогіяй*.

АЛАЙСКАЯ ПАРОДА АВЕЧАК — паўгрубашэрсная, курдзючная парода, выведзена ў Кіргізіі.

АЛАКУРТ — насякомае атр. *Блох*.

АЛАТАЎСКАЯ ПАРОДА БУЙНОЙ РАГАТАЙ ЖЫВЕЛЫ — мясамалочнага напрамку. Выведзена ў Кіргізіі і Казахстане шляхам скрыжавання мясных парод з жывёламі швіцкай і кастрамскай.

АЛЕЙКІЯ, aleukia (грэч. а — часціца адмоўная + leukos — белы) — агранулацытоз — рэзкае змяншэнне колькасці альбо адсутнасць нейтрафільных гранулацытаў у перыферычнай крыві ў спалучэнні з паніжэннем колькасці трамбацытаў і цяжкім узнаўленнем эрытрацытаў. Распазнаюць аліментарна-таксічную і гемаграгічную.

АЛЕЛАПАТЫЯ (грэч. allelon — узаемна + pathos — пакутаванне) — узаемны ўплыў сумесна жывучых арганізмаў розных відаў пры дапамозе выдзялення прадуктаў жыццядзейнасці.

АЛЕЛЬ (грэч. allelon — ўзаемна, адзін аднаго) — адно з магчымых структурных знаходжанняў гена, вызначае варыянт развіцця адной і той жа прыкметы арганізма.

АЛЕНЕГАДОЎЛЯ — галіна жывёлагадоўлі, якая займаецца развядзеннем і выкарыстаннем паўночных і пантавых аленяў (гл. *Алені*).

АЛЕНІ, Cervidae — адносяцца да сям. парнакапытных. Распаўсюджаны ў Еўразіі, Паўночнай Афрыцы, Паўднёвай і Паўночнай Амерыцы. У нас — 7 відаў аленяў: высакародны, кабарга, плямісты, казуля, лань, лось. Жывуць ў лясах. Трымаюцца групамі. Палавой спеласці дасягаюць у 1,5 года. Спарваюцца

восенню або ў канцы лета. Нараджаюць 1—2 дзіцяняці. Малочнасьць — 40—85 кг, тлустасьць малака — 17—19 %. Аб'ект промыслу, разводзяць таксама на фермах.

АЛЕРГІЧНАЯ ДЫЯГНОСТЫКА — дыягнастычныя рэакцыі, якія выяўляюць павышаную адчувальнасьць клетак і тканак арганізма да спецыфічных алергенаў. Выкарыстоўваюцца для выяўленьня алергічных станаў, якія ўзнікаюць пры некаторых інфекцыйных і інвазійных хваробах (напр., сип, туберкулёз, бруцэлёз, таксаплазмоз і інш.), увядзеньнем спецыфічных алергенаў (малеін, туберкулін, бруцэлін і інш.). Алергічныя рэакцыі працякаюць мясцовым (гіперэмія, ацёк, хваравітасьць у месцы ўвядзеньня алергену) альбо агульным (павышэньне тэмпературы цела, прыгнечаны стан, учащэньне дыханьня, парушэньне сардэчнай дзейнасьці) праяўленьнем. Практычная каштоўнасьць алергічнай дыягностыкі заключаецца ў высокай адчувальнасьці і спецыфічнасьці, а таксама прастаце выконваньня пры масавых даследаваньнях на жывёлах.

АЛЕРГЕН (грэч. *allos* — другі, іншы + *ergon* — дзеянне) — рэчыва, здольнае ўзбуджаць змяненне рэактыўнасьці арганізма — алергію. Усе алергены падзяляюцца на дзве вялікія групы: экзагенныя і эндагенныя. Экзагенныя алергены могуць быць неінфекцыйныя (лекавыя рэчывы, хімічныя злучэньні, харчовыя прадукты, пылок некаторых відаў раслін і інш.) і інфекцыйныя, біялагічныя (мікробы, вірусы, грыбы, гельмінты, вакцынавыя і сываратачныя прэпараты). Эндагенныя алергены, альбо аўта-алергены, утвараюцца ў арганізме пры змяненні бялковай структуры клетак па розных прычынах (радыеактыўнае выпраменьваньне, замарожваньне, уплыў мікробаў і інш.).

АЛЕРГІЯ, *allergia* — павышаная і зменлівая адчувальнасьць арганізма да алергену, якая ўзнікае пасля папярэдняга кантакту з ім. У залежнасьці ад часу развіцця алергічных рэакцыяў падраздзяляюцца на неадкладныя (якія з'яўляюцца праз 20—30 мінут пасля кантакту з алергенам) і запаволеныя (якія ўтвараюцца праз некалькі часоў) тыпы.

АЛЕУЦКАЯ ХВАРОБА НОРАК, альбо **ВІРУСНЫ ПЛАЗМАЦЫТОЗ**, *morbis aleutica lutreolarum* — хранічнае кантагіёзнае віруснае захворваньне, якое характарызуецца прагрэсіруючым схудненьнем жывёл, з'яўленьнем кроватачывых язваў на слізістых абалонках губ і дзёснах, павелічэньнем колькасці прапуштаваўшых самак, нараджэньнем нежыццяздольных шчанят і высокай гібельлю звароў. Узбуджальнік — ДНК-змяшчаючы вірус з сям. парва-вірусаў, устойлівы пры нізкіх тэмпературах. Да хваробы ўспрымлівы норкі ўсіх парод, незалежна ад ўзросту і полу, і тхары. Крыніца ўзбуджальніка інфекцыі — заражоныя норкі. Інфекцыя перадаецца пры спарваньні, унутрывантробна, аліментарным і аэрагенным шляхамі, а таксама праз скуру пры пакусах. Характэрна стацыянарнасьць хваробы. Вызначаюць дыягназ на аснове клінічных, эпідэааалагічных даных, сэралагічных і гісталагічных даследаў. Пры лячэньні выкарыстоўваюць вітаміны, антыбіётыкі, гармоны. У недабрабытных гаспа-

дарках у вясенне-летні перыяд праводзяць сералагічныя даследаванні самак, племянных норак — 2 разы ў год. Рэагуючых жывёл выбракоўваюць. Праводзяць мерапрыемствы па знішчэнню вірусаў у навакольным асяроддзі.

АЛІБІДНЫ ЦЫКЛ (грэч. а — часціца адмоўная + лац. libido — цяга, сладастраснасць) — адсутнасць фенамена ахвоты пры наяўнасці цечкі і авуляцыі.

АЛІГАМЕРЫЗАЦЫЯ (грэч. oligo — малы + meros — частка, доля) — змяншэнне ў філагенезе ліку гомалагічных і гомадынамічных утварэнняў у арганізме, звязанае з інтэнсіфікацыяй функцый адпаведных сістэм.

АЛІГАМЕРНЫЯ ФОРМЫ (аліга... + meros — частка) — жывёла, цела якой падзелена на малую колькасць сегментаў.

АЛІГАСАПРОБЫ (аліга... + грэч. sapros — гнілы + bios — жыццё) — арганізмы, якія насяляюць чыстыя, незабруджаныя вадаёмы, змяшчаючыя лішак растваранага кіслароду.

АЛІГАПНОЭ, oligopное (аліга... + рное — дыханне) — рэдкае і неглыбокае дыханне, якое адзначаецца пры некаторых паталагічных станах у выніку прыгнятання дыхальнага цэнтра.

АЛІГАСПЕРМІЯ, oligospermia (аліга... + sperma — семя) — памяншэнне ліку сперміяў у эякуляце. А. адзначаецца пры крыптархізме, празмернай палавой эксплуатацыі, траўмах палавых органаў і інш.

АЛІГАЦЫТАМІЯ, oligocythaemia (аліга... + kytos — клетка + haima — кроў) — памяншэнне ў крыві ліку форменных элементаў.

АЛІГАТРОФЫ (аліга... + грэч. trophe — харчаванне) — арганізмы (расліны, мікраарганізмы), малапатрабавальныя да ўрадлівасці альбо багацця глебы.

АЛІГАФАГІЯ (аліга... + phagein — есці) — жывёлы, якія харчуюцца біямасай (мортмасай) толькі нямногіх відаў раслін альбо жывёл.

АЛІГЕМІЯ, oligaemia (аліга... + haima — кроў) — памяншэнне агульнага аб'ёму як цыркулюючай, так і дэпаніраванай у органах і тканках крыві.

АЛІГУРЫЯ, oliguria (аліга... + uron — мача) — сімптом, які выяўляецца малой колькасцю мачы. Распазнаюць рэнальную і экстрарэнальную А.

АЛІМЕНТАРНАЯ АНЕМІЯ — гл. *Анемія*.

АЛІМЕНТАРНАЕ ЗМАРДАВАННЕ, inanitio alimentaria (лац. inanitio — знясіленне, alimentarius — узбуджаны ежай) — хвароба, якая ўзбуджаецца недастатковым па агульнай пажыўнасці і асабліва па бялку кармленнем.

АЛКАЛОІДЫ (ар. al-kali — попел, шчолач + грэч. iedos — від) — азотазмяшчальныя арганічныя асновы пераважна расліннага паходжання. Асабліва багаты імі расліны сям. бабовых, макавых, паслёнавых, люцікавых, складанакветных. Шматлікія А. — моцныя яды, некаторыя ўладаюць лекавым дзеяннем.

АЛКАЛОЗ, alkalosis (араб. al-kali — шчолач + грэч. osis — паталагічны стан) — парушэнне кіслотна-шчолачнай раўнавагі,

якое суправаджаецца наапаўненнем у крыві катыёнаў шчолачы. Распазнаюць А. кампенсаваныя і некампенсаваныя, дыхальныя і метабалічныя. Пры лячэнні выкарыстоўваюць: амонію хларыд, кальцыю хларыд, калію хларыд.

АЛКАЛОЗ РУБЦА, alkalosis ruminis (араб. al-kali — шчолач + лац. gumen — рубец) — захворванне, якое характарызуецца рэзкім зрушэннем рэакцыі змесціва рубца ў шчолачны бок. Канцэнтрацыя вадародных іёнаў павышаецца да 8,0—8,4 рН.

АЛТАЙСКАЯ ПАРОДА АВЕЧАК — танкарунная, шэрснамяснота напрамку. Разводзяць у Сібіры, Казахстане і інш.

АЛЬБІНІЗМ, albinismus (лац. albus — белы + грэч. istmos — хваравіты стан) — прыроджаная адсутнасць нармальнай пігментацыі скуры, яе вытворных (валасы, пер'е) і радужнай абалонкі вачэй. А. з'яўляецца вынікам зніжэння актыўнасці ферменту тыразіназы, які пераўтварае тыразін пігментных клетак у меланін.

АЛЬБУМІНУРЫЯ (лац. albumen — яечны бялок, ад albus — белы + грэч. uron — мача) — вылучэнне з мачой бялку, пераважна за кошт альбумінавай фракцыі. Распазнаюць фізіялагічную А. і паталагічную. Апошняя адзначаецца пры нефрозах, нефрытах і некаторых хваробах печані.

АЛЬТЭРАТЫЎНАЕ ЗАПАЛЕННЕ, alteratio (лац. altero — змяняю) — паталагічны працэс, які характарызуецца дыстрафічна-некратычнымі змяненнямі ў тканках пры слабавыяўленай эксудацыі і праліферацыі клетачных элементаў. А. з'яўляецца вынікам інтаксікацый, інфекцый, парушэнняў трафічнай функцыі нервовай сістэмы.

АЛЬТЭРАЦЫЯ, alteratio (лац. alterare — змяняць, пашкоджаць, рабіць іншым) — змяненне структуры клетак, тканак і органаў, якое суправаджаецца парушэннем іх жыццядзейнасці.

АЛЬВЕАКОК (лац. alveolus, змянш. ад alveus — ячэйка + грэч. kokkos — зародак, насенне, ягада) — цэстода з п/а Taeniata. Паразітуе ў драпежных. Прам. гасп. — грызуны, чалавек і с.-г. жывёлы. З'яўляецца ўзбуджальнікам лічыначнага альвеакокозу, пашкоджае печань і іншыя органы чалавека і грызуноў. Распаўсюджана ў Сібіры, Сяр. Азіі, Закаўказзі, Паволжы.

АЛЬВЕАНАЗУС (лац. alveolus — невялікая ямка + nasus — нос) — р. кляшчоў сям. Argaridae. Паразітуе на млекакормячых у паўднёвых раёнах.

АЛЬФАРТЫЁЗ, alfortiosis — гелмінтозная хвароба коней, выклікаемая лічынкамі і палаваспелымі нематодамі А. edentatus. Хварэе маладняк да года і старыя коні. Пры вострым цяжэнні назіраецца прыгнечанасць, слабасць, перыядычныя колікі, схуднеласць; хранічнае цяжэнне характарызуецца прыгнечанасцю, паносамі, анеміяй. Лячэнне пры альфартыёзе брушыны не распрацавана. Пры А. кішэчніка назначаюць фенатэазін, піперазін, тэтрамізол, мебендазол.

АЛЮРЫ (франц. allure — паходка) — віды рухаў коней.

Разлічаюць А. натуральны (крок, рысь, інахадзь, галоп) і штучны (іспанскі крок, іспанская рысь, пасаж, п'яфэ і інш.).

АЛЯРЫЕЗ, *alariosis* — гельмінтозная хвароба сабак, пясцоў, лісаў, узбуджаемая трэматодамі *Alaria alata*. Пашкоджаюцца лёгкія, плеўра, лімфатычныя вузлы, а потым кішэчнік. Прам. гасп. — малюскі, дадатковыя — апалонікі і жабы.

АМАЗІТ, *omasitis* (лац. *omasum* — кніжка + *itis* — запаленне) — запаленне кніжкі ў жвачных жывёл. Самастойна А. сустракаецца рэдка.

АМБАРНЫЯ ШКОДНІКІ — насякомыя і кляшчы, якія пражываюць у складах і харчуюцца зернем злакаў, сухімі фруктамі і г. д. Найбольш распаўсюджаны вялікі мучны хрушчак, амбарны даўганосік, сурынамскі мухаед, мельнічная агнёўка, зерневая моль, мучны клешч. Выклікаюць псаванне сельскагаспадарчых прадуктаў. Іх скормліванне жывёлам можа прыводзіць да захворванняў і смерці.

АМЕРЫКАНСКІ ГНІЛЕЦ ПЧОЛ, злаякасны гнілец, пячатны гнілец — інфекцыйная хвароба пчаліных сем'яў, якая характарызуецца іх паслабленнем і гібеллю ў выніку гніення пчаліных лічынак з узросту акулівання. Распаўсюджана ўсюды. Узбуджальнік хваробы — спараўтвараючы мікроб *Vas. lagvae*, высокаўстойлівы ў знешнім асяроддзі, да дэзінфіцыруючых раствораў, высокіх тэмператур. Крыніца ўзбуджальніка інфекцыі — хворая пчала. Да іншых сем'яў хвароба перадаецца праз зладзейства пчол, незахоўванне санітарных правіл пры рабоце на пчальніку, а таксама праз паразітаў пчол. У пашкоджанай пчалінай сям'і расплод стракаты, рознаўзроставы. Вечкі ячэек пацямянеўшыя, лейкападобна ўціснутыя. Лічынкі губляюць сегментацыю, іх скурка ўтанчаецца, тканкі распадаюцца і пераўтвараюцца ў клейкую, цягучую масу кафейнага колеру, з пахам сталярнага клею. Папярэдні дыягназ ставяць на аснове характэрных адзнак і пацвярджаюць лабараторнымі даследамі па вылучэнню ўзбуджальніка. Пры лячэнні выкарыстоўваюць антыбіётыкі, норсульфазол, сульфантрал і інш. рэчывы, якія даюць пчолам разам з цукровым сіропам. Пчальнік лічаць аздароўленым і знімаюць каранцін пры сканчэнні аднаго года пасля ліквідацыі захворвання пчол.

АМЕБЫ, *Amoebae* — клас найбольш проста арганізаваных прасцейшых. Для іх характэрна змяненне формы цела і перамяшчэнне пры дапамозе псеўдаподзій. Некаторыя з'яўляюцца паразітамі розных жывёл і чалавека, пашкоджаюць кішэчнік (*Entamoeba histolitica* і інш.).

АМІДАСТАМОЗ, *amidastamosis* — нематадозная хвароба гусей, часам — качак і інш. птушкі, пры якой паразіты лакалізуюцца пад куцікулай мышачнага страўніка. Распаўсюджана ўсюды. Хварэе маладняк 3—4-месячнага ўзросту. Наглядаецца вяласць, страта апетыту, паходка з хістаннем. Для лячэння выкарыстоўваюць піперазін, чатыроххлорысты вуглярод.

АМІЛАІДОЗ, *amiloidosis* (грэч. *amylon* — крухмал + *eidosis* — від) — парушэнне бялковага абмену, якое выяўляецца ў

адкладанні і збіранні ў тканках бялковых рэчываў з характэрнымі фізіка-хімічнымі ўласцівасцямі. А. працякае ў выглядзе агульнага і мясцовага працэсу. Пры агульным А. пашкоджваецца печань, селязёнка, ныркі, паднырачнікі, лімфавузлы. Адкладанні амілоідных часцінак у парэнхіматозных органах вядзе да атрафіі залозістай тканкі апошніх. А. — працэс неабарачальны.

АМНІЕН (грэч. amnion — калязародкавы пазыр) — адна з зародкавых абалонак. Поласць амніёна запоўнена вадкасцю, у якой знаходзіцца плод. Сустракаецца ў вышэйшых пазваночных, акул і інш.

АМПУТАЦЫЯ, amputatio (лац. amputo — адразаю) — апэратыўнае выдаленне перыферычнага аддзела канечнасці альбо іншага органа (рогі, хвост, вушныя ракавіны).

АМФАЛІТ, omphalitis (грэч. omphalos — пупок + грэч. itis — запаленне) — запаленне скуры і падскурнай клятчаткі ў вобласці пупка. Адзначаецца ў нованароджанага маладняку пры парушэнні асептыкі пры перавязванні пупавіны.

АМФІЛІНА, amphilinea — р. стужкавых чарвей сям. Amphilinae. Паразітуюць у поласці цела асятровых рыб. Прам. гасп. ракападобныя (бакаплавы, мізіды).

АНАВУЛЯРНЫ ПАЛАВЫ ЦЫКЛ (грэч. an — адмаўленне + лац. ovulatio — выхад яйцаклеткі з яечніка + грэч. kyklos — круг) — адсутнасць авуляцыі ў перыяд палавога ўзбуджэння.

АНАКСІБІЕЗ (грэч. an — часціца адмоўная + okys — кіслы + bios — жыццё) — здольнасць некаторых жывёл да працяглага кіслароднага голаду.

АНАКСІЯ — гл. *Гіпаксія*.

АНАЛГЕЗІДЫ, analgesoidae — сям. пер'явых кляшчоў. Паразітуюць у птушак.

АНАЛГЕЗІЯ, analgesia (грэч. an — адмаўленне + algos — боль) — страта балявой адчувальнасці на якім-небудзь участку цела. Адзін з відаў частковай *анестэзіі* (гл.).

АНАЛГЕЗІРУЮЧЫЯ СРОДКІ — сродкі, выбіральна паслабляючыя альбо ўстараняючыя болі ў выніку ўздзеяння пераважна на цэнтральную нервовую сістэму. Па механізму і асаблівасцях уздзеяння А. с. падзяляюць на наркатычныя і ненаркатычныя.

АНАМАЛІЯ (грэч. anomalia — няроўнасць) — адхіленне ад нормы.

АНАМАЛІЯ ЯЙЦАЎТВАРЭННЯ, anomaliae oviformationis (грэч. anomalia + лац. ovum — яйцо + formatio — утварэнне) — парушэнне фарміравання яек у птушак. Прычынай з'яўляюцца паталагічныя працэсы ў яечніку і яйцаводзе, абумоўленыя парушэннем абмену рэчываў. Праяўляецца захворванне атрымманнем дробных яек да 30—35 г; ненармальна буйных яек — да 110—120 г; двайных — наяўнасць аднаго яйца ўнутры другога, яек без шкарлупы, дэфармаваных, яек-красюкоў, змесціва якіх уяўляе сабой гамагенную чырвона-жоўтую афарбоўку.

АНАМНЕЗ, anamnesis (грэч. anamnesis — успамін) — звесткі аб пачатку і развіцці захворвання, атрымліваемыя ветэ-

рынарнымі спецыялістамі ў абслугоўваючага персанала шляхам апытання. Даныя А. выкарыстоўваюцца для ўстанаўлення дыягназу, прагнозу хваробы, а таксама для выбару аптымальных метадаў яе лячэння і прафілактыкі. Распазнаюць А. vitae — звесткі аб жывёле да захворвання і А. morbi — звесткі аб развіцці хваравітага працэсу.

АНАПЛАЦЭФАЛА, Anoplocephala (грэч. an — адмаўленне + hoplon — зброя + kephale — галава) — р. цэстодаў з сям. Anoplocephalidae, паразітуючых у коней і іншых жывёл. Прадстаўнікі А. perfoliata (лац. per — праз + foliatus — накрыты лісцем) — лакалізуецца ў тоўстым кішэчніку. А. magna (лац. magnus — вялікі) — лакалізуецца ў тонкім кішэчніку. Прам. гасп. — арыбатычныя (панцырныя) кляшчы.

АНАПЛАЦЭФАЛІДОЗЫ, anoplocephalidoses — група гельмінтозных хвароб коней, аслоў, мулаў, выклікаемых цэстодамі сям. Anoplocephalidae. Распаўсюджаны ўсюды. Характарызуецца схудненнем жывёл, сутаргамі, каматозным станам. Для лячэння ўжываюць фенасал, філіксан, экстракт мужчынскага папаратніка.

АНАПЛАЗМА, Anaplasma (грэч. aneu — без + plasma — фігура) — рыкетсіі, якія адносяцца да атр. Rickettsiales тыпу Protophyta. А. лакалізуецца ў эрытрацытах жвачных, выклікае ў буйн. раг. жыв. і авечак анаплазмоз. Прадстаўнікі А. marginale (лац. margo — край) паразітуюць у буйн. раг. жыв., А. ovis (лац. ovis — авечка) — у авечак. Пераносчыкі — кляшчы сям. Ixodidae, Argasidae, мошкі сям. Simuliidae.

АНАПЛАЗМОЗ, anaplasmosis — рыкетсіёзная хвароба буйной і дробнай рагатай жывёлы, дзікіх жвачных. Распаўсюджаны ў еўрапейскай частцы краіны, Сяр. Азіі, Закаўказзі, Казахстане. Смяротнасць невялікая. Характарызуецца гарачкай пераменнага тыпу, прагрэсуючай анеміяй, павелічэннем паверхневых лімфавузлаў, ацёкамі, атаніяй страўнікава-кішачнага тракта. Для ўдакладнення хваробы даследуюць мазкі крыві, пафарбаваныя па Раманоўскаму. Для лячэння ўжываюць азідзін (берэніл), гемаспарыдзін, тэтрацыклін, мешаніну спірту з этакрыдзінам лактатам.

АНАРЭКСІЯ, anorexia (грэч. an — адмаўленне + orexis — жаданне) — адсутнасць жадання атрымліваць корм, адсутнасць апетыту.

АНАСТАМОЗ, anostomosis (грэч. ana — на, stoma — рот, вусце, адтуліна) — злучэнне паміж двума сасудамі, нервамі альбо мышцамі, органамі.

АНАТАКСІН — таксін, які інактываваны ўздзеяннем хімічных альбо фізічных фактараў, страціўшы сваю таксічнасць, але захаваўшы антыгенныя і імунагенныя ўласцівасці. Напрыклад, слупняковы анатаксін выкарыстоўваюць для ўтварэння актыўнага антытаксічнага імунітэту з мэтай прафілактыкі слупняку.

АНАФРАДЫЗІЯ, anaphrodisia (грэч. an — часціца адмоўная, Aphrodite — багіня кахання) — аслабленне або поўнае спыненне ў нецяжарных самак палавых цыклаў або іх непаўнацэннасць.

Адна з клінічных адзнак розных хвароб, часцей — пры паражэнні яечнікаў.

АНАФІЛАКСІЯ — асобная форма алергіі, павышаная адчувальнасць арганізма да паўторнага парэнтэральнага ўвядзення антыгену (анафілактаген), асабліва чужародных бялковых рэчываў жывёльнага паходжання. Распазнаюць мясцовую, агульную, пасіўную анафілаксію і анафілактычны шок. У ветэрынары адзначаюць часцей анафілаксію ў выглядзе шоку пры сератэрапіі, для пазбаўлення ад якога жывёле ўводзяць спачатку мінімальную дэсенсібілізуючую дозу, а праз некаторы час — поўную дозу прэпарата.

АНАЭРОБЫ (грэч. ап — часціца адмоўная + аег — паветра + біос — жыццё) — арганізмы, здольныя існаваць і развівацца пры адсутнасці ў навакольным асяроддзі кіслароду. Шмат патагенных А. адносяцца да роду *Glostridium*. Выклікаюць цяжкія хваробы (бразот авечак, эмфізематозны карбункул і інш.).

АНАЭРОБНАЯ ДЫЗЕНТЭРЫЯ — энтэратаксемія маладняку (*dysentaria neonatorum anaerobia et enterotoxaemia*) — таксіка-інфекцыйная хвароба маладняку многіх відаў с.-г. жывёл, якая характарызуецца гемарагічнай энтэратаксеміяй. Узбуджальнік — вірулентныя штамы *Clostridium perfringens* розных тыпаў, выяўляецца ў глебе, вадзе, гнаі, у змесціве страўнікава-кішачнага тракта. У спаравай форме захоўваецца да 4 гадоў. Хвароба ўзнікае часцей як эндагенная інфекцыя на фоне парушэнняў умоў кармлення і ўтрымання жывёл. Перадача ўзбуджальніка ідзе па фекальна-аральнаму тыпу. Характэрна стацыянарнасць хваробы. Пры вострым цяжэнні ў хворых жывёл развіваецца прафузны панос, у фекаліях — бурбалкі газу, часцей — з прымешкай крыві. Гібель наступае праз некалькі гадзін, часам — праз 2—3 дні. Пры анатаміраванні выяўляюцца гемарагічны энтэрыт, перытаніт, змяненні ў печані і нырках. Дыягназ ставяць на аснове клінічных, паталагаанатамічных і мікрабіялагічных доследаў. Пры лячэнні выкарыстоўваюць антытаксічную сываратку, а для спецыфічнай прафілактыкі — полівалентную вакцыну, анатаксін-вакцыны.

АНГІАНЕЎРОЗ, *angioneurosis* (грэч. *angeion* — крывяносны сасуд + *neurion* — нерв) — неўроз, які характарызуецца рэзкім звужэннем альбо пашырэннем крывяносных сасудаў на асобных участках цела, часцей — перыферычных. Як правіла, адзначаецца ў сабак і коней.

АНГІАСПАЗМ, *angiospasmus* (грэч. *angeion* — крывяносны сасуд + *spasmos* — сутарга, сцягванне) — звужэнне дробных крывяносных сасудаў. Узнікае ў выніку раздражнення рэцэптараў механічнымі, хімічнымі і фізічнымі фактарамі.

АНГІАСТАМІЯ, *angiostomia* (грэч. *angeion* — крывяносны сасуд + *stoma* — рот, вусце, адтуліна) — метад накладання канюль (фістул) на глыбокаразмешчаныя крывяносныя сасуды.

АНГІАСТРАНГІЛЮС, *Angiostrongylus* (грэч. *angyon* — сасуд) — род странгілідаў сям. *Filariidae*. Паразітуе ў крывянос-

ных сасудах малога кругу кровазвароту і лёгкіх драпежных, радзей — грызуноў. Прам. гасп. — малюскі. Працякае хранічна. Характарызуецца галавакружэннем, крывацёкам з носа, хуткай стомленасцю, ацёкам канечнасцей, бронхітам, эмфіземай, вадзянкай. Для лячэння выкарыстоўваюць тэтрамізол.

АНГІДРАБІЕЗ (грэч. ап — часціца адмоўная + hydor — вада + bios — жыццё) — выключны выпадак анабіёзу, калі арганізмы могуць выжыць без вады (прасцейшая, круглая чэрві, калаўраткі).

АНГІДРЭМІЯ, anhydraemia (грэч. ап — адмаўленне + hydor — вада + haima — кроў) — памяншэнне колькасці вадкай фракцыі крыві, якое ўзнікае пры паносах, ванітах, стратах крыві. Пры ангідрэміях значна зніжаецца электралітны запас крыві.

АНГІНА, angina (лац. angere — прыціскаць, звужаць, душыць) — запаленне міндалін, лімфатычнага кальца глоткі і небнай заслонкі. Часцей праяўляецца ў форме агульнага запалення глоткі (гл. *Фарынгіт*).

АНГОРСКАЯ ПАРОДА КОЗ — шэрсная старадаўняя парода. Разводзяць у Закаўказзі, Сяр. Азіі, Казахстане.

АНАБІЕЗ, anabiosis (грэч. ана — зноў + bios — жыццё) — стан арганізма, які характарызуецца амаль поўным, але абарачальным спыненнем жыццядзейнасці. А. з'яўляецца адной з форм прыстасаваных рэакцый арганізма да неспрыяльных умоў знешняга асяроддзя.

АНДРАГЕНЕЗ (грэч. andros — мужчына + genesis — паходжанне) — разнавіднасць партэнагенезу, калі адбываецца развіццё яйцаклеткі з ядром толькі мужчынскага паходжання. Наглядаецца толькі ў тых выпадках, калі мацярынскае ядро гіне да моманту апладнення.

АНДАТРА, МУСКУСНЫ ПАЦУК, Ondatra zibethicus — млекакормячае атр. грызуноў. Прыстасавана да паўводнага вобразу жыцця. Завезена ў Еўропу з Амерыкі, рассялілася па ўсёй Еўразіі. У высокіх берагах капае нару, на нізкіх балочыстых участках будуе «хаткі». Цяжарнасць — 25—28 сутак (1—3 разы ў год), дзіцянят — па 7—8 у кодах. Харчуюцца раслінамі, малюскамі, рыбай, ракамі, жабамі. Аб'ект пушнога промыслу.

АНДРАЛОГІЯ, andrologia — галіна ўралогіі, якая вывучае хваробы мочапалавых органаў самоў.

АНЕЎРЫЗМА, aneurisma (грэч. aneurino — пашыраны) — абмежаванае або дыфузнае расшырэнне прасвету крывяносных сасудаў. Часцей паражаецца аорта, бедраныя, брызжечныя, плечавыя і інш. артэрыі, асабліва — у коней. Можна наглядацца пры *дэлафандыёзе* (гл.).

АНЕМІЯ, anaemia — змяншэнне колькасці эрытрацытаў і гемаглабіну на адзінку аб'ёму крыві (малакроўе). Наглядаецца пры шматлікіх хваробах, часцей — пры паразітарных (піраплазмідозы, эймерыёзы, нематадозы).

АНЕСТЭЗІЯ, anaesthesia (грэч. ап — часціца адмоўная + aisthesis — адчуванне) — страта адчувальнасці органаў або ўся-

го цела, узнікая з прычыны спынення паступлення імпульсаў да клетак кары галаўнога мозгу.

АНИЗАГАМЕТЫ, ГЕТЭРАГАМЕТЫ (грэч. anisos — няроўны + gametes — муж) — гаметы, якія адрозніваюцца па форме, велічыні і паводзінах пры капуляцыі.

АНИЗАЦИТОЗ, anisocytosis (грэч. anisos — няроўны + kytos — клетка) — з'яўленне ў крыві эрытрацытаў рознай велічыні. А. — следства функцыянальнага недахопу касцявога мозгу ў дарослых жывёлін. Можна наглядацца пры кровапаразітарных хваробах.

АНКИЛОЗ, ankylosis (грэч. ankylos — выгнуты, крывы) — адсутнасць рухомасці ў суставе. Прычынай А. з'яўляюцца хранічныя і вострыя запаленыя захворванні (астэміэліт, артрыты, астэопатыя), траўмы. Распазнаюць А. па-за- і ўнутрысустаўныя. Лячэнне малаэфектыўнае.

АНКИЛАСТАМОЗ, ancylostomosis — гельмінтоз драпежных, выклікаемы А. caninum. Пашкоджваецца тонкі кішэчнік. Сустрэкаецца пераважна ў раёнах з цёплым і вільготным кліматам. Характарызуецца наяўнасцю ваніты, паносамі з прымешкай крыві ў фекаліях, схудненнем. Для ўдакладнення хваробы даследуюць фекаліі па метаду Дарлінга і інш. З лячэбнай мэтай выкарыстоўваюць піперазін, нафтамон, нілверм, мебендазол і інш.

АМЕЛІЯ, amelia (грэч. a — часціца адмоўная + melos — частка цела) — выродлівасць, якая выяўляецца ў адсутнасці ўсіх канечнасцей пры захаванні недаразвітых лапатак і касцей таза.

АНКАВІРУСЫ — РНК-вірусы падсямейства Oncoviridae, сям. Retroviridae, здольны ўзбуджаць у млекакормячых лейкозы і злаякасныя пухліны.

АНОФЕЛЕС (грэч. anopheles — шкодны) — род камароў сям. Culicidae. З'яўляюцца пераносчыкамі ўзбуджальнікаў малярыі, прам. гасп. — дырафілярый.

АНТАГАНІЗМ (грэч. antagonisma — спрэчка, барацьба) — форма ўзаемаадносін у біяцэнозе паміж папуляцыямі або некаторымі асобінамі, калі адзін або абодва партнёры выпрабавуюць шкоду, г. зн. колькасць (або іншая характарыстыка) аднаго або абодвух партнёраў падае пры іх узаемадзеянні; адзін з магчымых вынікаў аднолькавага ўжывання некалькіх прэпаратаў, які характарызуецца паслабленнем або выключэннем дзеяння аднаго прэпарата іншым. Складаныя ўзаемаадносіны мікрабаў у прыродзе, пры якіх адны мікраарганізмы падаўляюць развіццё іншых.

АНТАГЕНЕЗ (грэч. ontos — існуе + genesis — нараджэнне, паходжанне) — індывідуальнае развіццё асобіны ад нараджэння да канца жыцця. Тэрмін «А.» уведзены Э. Гекелем (1866). Выдзяляюць 3 тыпы А. жывёл: лічыначны, яйцародны, унутрывантробны.

АНТРАКОЗ, anthracosis (грэч. anthrax, anthrakos — вугаль, карбункул) — адкладанні ў тканках і органах жывёл (часцей —

сабак) вугальнага пылу. Найбольш часта паражаяцца лёгкія, бронхіяльныя і міжсценневыя лімфатычныя вузлы.

АНТРАПАЗААНОЗЫ (грэч. anthropos — чалавек + zoos — жывёла + posos — хвароба), зоантрапанозы — група інфекцыйных і інвазійных хвароб, якія перадаюцца ад жывёл чалавеку, і наадварот — ад чалавека жывёлам.

АНТРАПАНОЗЫ (грэч. anthropos — чалавек + posos — хвароба) — хваробы, якія ўласцівы толькі чалавеку, пры якіх крыніцай узбуджальніка з'яўляецца хворы чалавек.

АНТЫБІЕТЫКІ (грэч. anti — супраць + bios — жыццё) — спецыфічныя хімічныя рэчывы, утвораныя некаторымі грыбамі, бактэрыямі, раслінамі альбо жывёльнымі тканкамі і валодаючы здольнасцю затрымліваць рост мікробаў і таксінаўтварэнне. Антыбіётыкі шырока выкарыстоўваюць у лячэбнай практыцы для падаўлення ўзбуджальнікаў інфекцыйных хвароб.

АНТЫВІТАМІНЫ, antivitaminum (грэч. anti — супраць + vitaminum — вітамін) — рэчывы, падобныя па хімічнай структуры на вітаміны. У працэсе абмену рэчываў А. здольны ўступаць у канкурэнтныя адносіны з вітамінамі, выціскаючы іх з біяхімічных рэакцый, што прыводзіць да захворванняў.

АНТЫГЕНЫ — рэчывы бялковай прыроды, якія нясуць адзінкі генетычна чужароднай інфармацыі, здольныя пры паступленні ў арганізм узбуджаць утварэнне імунных бялкоў — антыцелаў, спецыфічна рэагуючых з антыгенамі.

АНТЫПЕРЫСТАЛЬТЫКА, antiperistaltica (грэч. anti — супраць + peris — каля + stalsis — сцягванне, скарачэнне) — хвалепадобны рух стрававода, кішэчніка ў адваротным напрамку.

АНТЫРАБІЧНЫЯ ВАКЦЫНЫ — біялагічныя прэпараты, выкарыстоўваемыя для ўтварэння неўспрымальнасці арганізма да шаленства.

АНТЫСЕПТЫКА — спосабы абеззаражвання пры дапамозе хімічных, механічных, біялагічных і фізічных метадаў.

АНТЫТАКСІНЫ — спецыфічныя антыцелы, вырабляемыя арганізмам пад уздзеяннем адпаведнага антыгену — таксіну і нейтралізуючыя іх ядавітыя ўласцівасці пры таксікаінфекцыях. Выкарыстоўваюць для лячэння і прафілактыкі хвароб, узбуджальнікі якіх прадукуюць экзатаксіны (слупняк, батулізм і інш.).

АНТЫТАКСІЧНАЯ АДЗІНКА — стандартная адзінка для характарыстыкі актыўнасці антытаксіну.

АНТЫЦЕЛЫ, ІМУНАЦЕЛЫ, СУПРАЦЫЦЕЛЫ — спецыфічныя бялкі (імунаглабуліны), якія вырабляюцца імунакампетэнтнымі клеткамі лімфатчнай тканкі ў адказ на ўвядзенне ў арганізм антыгену. Яны накопліваюцца ў сываратцы крыві і тканках, уступаюць у спецыфічную сувязь з адпаведнымі антыгенамі і разбураюць альбо абеззаражваюць іх. На спецыфічнасці рэакцыі антыген-антыцела заснаваны адзін з галоўных сучасных метадаў дыягностыкі інфекцыйных хвароб (імунадыягностыка).

АНТЫЦЕЛАЎТВАРАЮЧЫЯ КЛЕТКІ — плазматычныя клеткі, канчатковыя звенні дыферэнцыяцыі В-лімфацытаў.

АНХАЦЭРКІ, *Onchocerca* (грэч. *onkos* — нарыў, пухліна + *kerkos* — хвост) — р. нематодаў з сям. *Filariidae*. Паразітуюць у жвачных і коней. Віды *O. reticulata* (лац. *reticulus* — сеткаваты) — паразітуюць у сухажыльнай тканцы згібацеляў, звязках суставаў, падскурнай клятчатцы ў вобласці сухажылляў канечнасцей коней. Прам. гасп. — макрэцы. *O. cervicalis* (лац. шыйны) — паразітуюць у сухажыльнай тканцы вайнай звязкі коней. Прам. гасп. — макрэцы і камары. *O. gutturosa* (лац. *guttur* — горла, глотка) — паразітуюць у злучальнай тканцы вайнай звязкі буйн. раг. жыв. Прам. гасп. — мошкі.

АНХАЦЭРКОЗЫ, *onchocercoses* — гельмінтозы жывёл, выклікаемыя нематодамі р. *Onchocerca*, паразітуюць у сухажыллях, звязках і скуры (лічынкі). Распаўсюджаны ўсюды.

АНУРЫЯ, *anuria* (грэч. *an* — адмаўленне + *urion* — мача) — адзін з сімптомаў мачавога сіндрому пры хваробах нырак, які характарызуецца поўным спыненнем мочавыдзялення ныркамі.

АНЕРГІЯ (грэч. *ana* — зваротнае + *energia* — дзейнасць, энергія) — адсутнасць здольнасці арганізма рэагаваць на антыгены раздражняльніка. Анергія можа быць станоўчай пры паніжэнні рэактыўнасці арганізма да ўзбуджальніка інфекцыйнага захворвання пры ачуньванні і адмоўнай — пры цяжкай інтаксікацыі і знішчэнні арганізма. Напр., цяжкахворыя туберкулёзам жывёлы часцей губляюць рэакцыю на туберкулін.

АНЕСТРАЛЬНЫ ПАЛАВЫ ЦЫКЛ (грэч. *an* — адмаўленне + *oistros* — лютасць, моцная цяга) — адсутнасць цёчкі ў перыяд палавога ўзбуджэння.

АПАДЫЯ, *apodia* (грэч. *a* — часціца адмоўная + *podos* — нага) — выродлівасць, прыроджаная адсутнасць задніх канечнасцей.

АПАПЛЕКСІЯ, *apoplexia* (грэч. — аглушэнне, удар) — раптоўны параліч, які ўзбуджаны кровазліццём у мозг альбо яго абалонку, а таксама з прычыны трамбозу альбо эмбаліі мазгавых сасудаў. Лячэнне сімптаматычнае.

АПАФІЗІТ, *apophysitis* (грэч. *apophysis* — выраст, адростак) — астэахондрапатыя апофізаў, якая праяўляецца дадатковымі касцявымі ўтварэннямі ў перыяд росту шкілета. Часцей адзначаецца ў вобласці ўзгорыстасці вялікага іліачнага косці, апофізаў цел пазванкоў, буграпятачнай косці, рэбрах. Праяўляецца разнастайнымі функцыянальнымі парушэннямі, абумоўленымі болямі, можа быць абмежаваны рух у суставе. Для лячэння выкарыстоўваюць вітамінатэрапію, апрамяненне кварцавымі лямпамі.

АПЕК, *combustio* (лац. *combustus* — згараць) — пашкоджанне тканак арганізма, якое ўзнікае ў выніку мясцовага ўздзеяння высокай тэмпературы, а таксама хімічных рэчываў, электрычнага току, іанізуючых выпраменьванняў. Распазнаюць 4 ступені А. у с.-г. жывёл у залежнасці ад пашкоджання тканак. Лячэнне накіравана на нармалізацыю нервовай рэгуляцыі і

трофікі, устараненне таксічных з'яў, паскарэнне рэгенерацыі тканак.

АПІСТАРХІС, *Opisthorchis* (грэч. *opistein* — ззаду + *orchis* — семянік) — р. трэматодаў з сям. *Opisthorchidae*. Паразітуе ў жоўцёвых хадах печані, часам — падстраўнікавай залозе ў драпежных, свіней, чалавека. Від *O. felineus* (лац. *felis* — кошка) — паразітуе ў сабак, кошка, пушных звяроў, чалавека. Прам. гасп. — прэснаводныя малюскі, др. прам. гасп. — рыбы (язь, карп, лешч, плоткі і інш.). Выклікае апістархоз.

АПІСТАРХОЗ, *opisthorchosis* — гельмінтоз драпежных, свіней і чалавека, выклікаемы паразітаваннем трэматодаў у печані, часам — у падстраўнікавай залозе. Распаўсюджаны ўсюды, ачагова. Хвароба характарызуецца расстройством страўнікава-кішачнага тракта, жаўтушнасцю слізістых абалонак, балючасцю ў вобласці печані. Для лячэння выкарыстоўваюць гексіхол і інш.

АПІРЭКСІЯ, *apirexia* (грэч. *on* + *pirexis* — ліхаманка) — зніжэнне тэмпературы цела да нормы паміж прыступамі ліхаманкі.

АПІСТАТОНУС, *opisthotonus* (грэч. *opisthen* — назад + *tonos* — напружанне) — сутаргавая поза, якая выклікана танічным скарачэннем мышцаў спіны і шыі, з закідваннем галавы, выцягваннем канечнасцей.

АПЛАДНЕННЕ — працэс зліцця мужчынскай палавой клеткі з жаночай, прыводзячы да ўтварэння зіготы, якая дае пачатак новаму арганізму.

АПЛАЗІЯ, *aplasia* (грэч. *a* — часціца адмоўная + *plasis* — утварэнне, фарміраванне) — адно з праяўленняў прыроджаных заганаў развіцця, якое характарызуецца адсутнасцю ўсяго органа, яго часткі, участка тканкі, часткі цела. Прычынамі А. з'яўляюцца фактары фізічнага, хімічнага альбо біялагічнага паходжання, якія ўздзейнічаюць на эмбрыён непасрэдна альбо апасродкавана праз арганізм мацеры.

АПЛАТА КОРМУ — колькасць прадукцыі, атрымліваемай ад жывёл у разліку на адзінку з'едзенага корму.

АПНОЭ, *арное* (грэч. *a* — часціца адмоўная + *рное* — дыханне) — часовае спыненне дыхання ў выніку недастатковага раздражнення дыхальнага цэнтра.

АПРАМЯНЕННЕ — уздзеянне іанізуючага выпраменьвання на біялагічныя аб'екты. Распазнаюць А. унутраныя і знешнія. Знешняе А. залежыць ад крыніцы, знаходзячайся па-за арганізмамі, яе віду і энергіі. Унутранае А. адбываецца ад крыніцы, якая знаходзіцца ўнутры арганізма. Працэс працягваецца да той пары, пакуль выклікаўшы яе радыеактыўны нуклід не падвергнецца поўнаму распаду альбо не будзе выведзены з арганізма.

АПРАСНЕННЕ ВАДЫ — змяншэнне ўтрымання раствараных у вадзе солей да неабходнай канцэнтрацыі.

АПРАЦОЎКІ ВЕТЭРЫНАРНЫЯ — агульная назва масавых

дьягнастычных даследаванняў, супрацьэпізаатычных і лячэбных мерапрыемстваў (вакцынацыя, хіміятэрапія).

АПСАНИНЫ (грэч. orson — смачная страва, прыправа) — імунаглабуліны класаў G і M, якія змяшчаюцца ў нармальнай і імуннай сываратцы крыві жывёл і чалавека, аблягчаюць фагацытоз бактэрый і ўстанаўліваюць узровень супраціўляльнасці арганізма да шкодных агентаў.

АПТЫМАЛЬНЫ (лац. optimus — найлепшы) — найбольш спрыяльны, найбольш адпавядаючы пажаданым умовам.

АПТЭРЫЁЗ, apteriosis (грэч. а — часціца адмоўная + pteron — перо + osis — хвароба) — захворванне качак і гусянят, якое выяўляецца затрымкай альбо спыненнем росту пер'я. Прычынай А. з'яўляецца працяглае ўтрыманне маладняку ў клетках без выгулу. Качаняты і гусянты пазбаўлены пер'явога покрыва.

АПЯРЭННЕ — пер'явы покрывы птушак. А. складаецца з контурных, нітчатых, пуховых пер'яў, пуху і шчацінак. А. перыядычна змяняецца пры дапамозе лінькі.

АРАГАВЕННЕ, keratosis (грэч. kera — рог) — кератоз — працэс утварэння ў арганізме рагавога рэчыва, якое складаецца з кераціну ў выніку пераўтварэння эпителию покрывных тканак.

АРАБСКАЯ ПАРОДА ВЕРХАВЫХ КОНЕЙ — старажытная парода верхавых коней. Характарызуецца вынослівасцю. Выкарыстоўваюць для паляпшэння мясцовых парод, у конным спорце. Распаўсюджана шырока.

АРАХНАЛОГІЯ (грэч. arachne — павук + logos — навука) — навука, якая вывучае павукападобных і выклікаемыя імі хваробы — арахнозы.

АРАХНАІДЫТ, arachnoiditis (грэч. arachnos — павуцінападобны) — запаленне павуціннай абалонкі галаўнога мозгу. Гл. *Менінгіты*.

АРБАВІРУСЫ — вялікая экалагічная група РНК-змяшчаючых вірусаў пазваночных жывёл і чалавека, якія перадаюцца праз укусы кляшчоў, камароў і іншых членістаногіх, у арганізме якіх яны размнажаюцца. Вядома каля 500 відаў.

АРБАВІРУСНЫЯ ІНФЕКЦЫІ, трансмісійныя вірусныя інфекцыі — інфекцыйныя захворванні, якія ўзбуджаюцца арбавірусамі. Да іх адносяцца розныя формы энцэфалітаў, жоўта ліхаманка і інш. Распаўсюджанне інфекцый абмяжоўваецца арэалам пераносчыка віруса, што абумоўлівае іх прыродную ачаговасць.

АРГАЗІДЫ (грэч. argos — бліскучы, белы + id — суфікс, які вызначае патомка, сына) — сям. аргасавых кляшчоў з атр. Parasitiformes. Прадстаўнік Argas persicus — паразітуе на птушках. Пераносчыкі ўзбуджальнікаў барэліёзу, туберкулёзу, тыфу птушак. Распаўсюджаны на поўдні, пражываюць у птушніках, гнёздах дзікай птушкі.

АРГАНІЧНЫЯ КІСЛОТЫ, карбонавыя кіслоты — арганічныя злучэнні, змяшчаючыя адну або некалькі карбаксільных груп (-COOH). Присутнічаюць ва ўсіх жывых клетках.

АРГАНІЗМ (лац. *organismus*, греч. *organizo* — устроить) — усякая жывая істота, якая разглядаецца як біялагічная сістэма, валодаючая сукупнасцю адзнак і ўласцівасцей, адрозніваючых яе ад нежывой прыроды абменам рэчываў, раздражняльнасцю, ростам і развіццём, размнажэннем, зменлівасцю, спадчыннасцю, прыстасаваннем да ўмоў існавання.

АРГАНОІДЫ, АРГАНЭЛЫ (греч. *organon* — орган + *eidos* — від + *ella* — змяншальны канчатак слова) — пазаядзерныя асноўныя элементы клеткі, якія маюць пэўную структуру і функцыю. Напр., арганэлы руху — флагелы, жгуцікі.

АРГУЛЕЗ, argulosis — хвароба рыб, выклікаемая рачкамі *Argulus*. Пашкоджае скуру, плаўнікі, жабры.

АРЛОЎСКАЯ РЫСІСТАЯ ПАРОДА ЛЕГКАЎПРАЖНЫХ КОНЕЙ — выведзена ў 18—19 ст. у Варонежскай вобласці скрыжаваннем арабскай, дацкай і інш. верхавых коней з галандскай, мекленбургскай і інш. пародамі. Масць шэрая, гнядая. Выкарыстоўваецца для паляпшэння конскага пагалоўя ў многіх раёнах краіны.

АРНІТАЛОГІЯ (греч. *ornis* (*ornithos*) — птушка + *logos* — вучэнне) — галіна заалогіі, звязаная з даследаваннямі птушак.

АРНІТАФАУНА, АВІЯФАУНА (греч. *ornis* (*ornithos*) — птушка + *фауна*) — фауна птушак.

АРНІТАФІЛІЯ (греч. *ornis* (*ornithos*) — птушка + *philio* — кахаю) — перакрываванае апыленне кветкавых раслін птушкамі, якія харчуюцца нектарам.

АРНІТОЗ, ornithosis, psittacosis — заантрапанозная заразная хвароба птушак і чалавека, якая выклікаецца ўнутрыклетачным арганізмам сям. *Chlamydiaceae*, віду *Chl. psittaci*. Суправаджаецца яна ў птушак пашкоджаннем парэнхіматозных органаў і кішэчніка. Крыніца ўзбуджальніка — хворыя птушкі і хламіданосьбіты. У навакольным асяроддзі ўзбуджальнік рассяеваецца з экскрэментамі, слізью з носа. Заражэнне аліментарнае, паветрана-кропельнае, магчыма — праз скуру. У хворай птушцы адзначаюць вяласць, замаруджанае дыханне, панос, выцяканне з вачэй і ноздраў, гіперэмію, магчымыя парэзы і паралічы ног і крылаў. Дыягназ заснаваны на аналізе эпідэміялагічных, клінічных і эпідэміялагічных даных, паталагаанатамічных змяненняў і вынікаў лабараторных даследаванняў (бактэрыяскапія мазкоў-адбіткаў, сералагічныя і скурна-алергічныя метады). Меры барацьбы заснаваны на выконванні ветэрынарна-санітарных мерапрыемстваў. Хворую птушку знішчаюць, а падазронай у заражэнні ўводзяць антыбіётыкі тэтрацыклінавага рада.

АРТАМІКСАВІРУСЫ, orthomyxoviridae (греч. *orthos* — прамы + *муха* — слізь) — РНК-вірусы сям. *Orthomyxoviridae*, род *Influenzavirus*. Выклікаюць грып у чалавека (А, В, С), коней, свіней і птушак (А). Вірусы грыпу А шырока распаўсюджаны і маюць вялікае значэнне ў развіцці эпідэміяў, так як ім уласціва антыгенная варыябельнасць у выніку рэкамбінацый шматлікіх штамаў і з'яўленне новых узбуджальнікаў.

ОРТОПАДИЯ, orthopaedia (грэч. orthos — прамы, правільны + paideia — выхаванне) — раздзел ветэрынарнай хірургіі, які вывучае коўку, дыягностыку, лячэнне і прафілактыку хвароб капытоў.

ОРТОПНОЭ, orthopnoe (грэч. orthos — прамы + pne — дыханне) — вышэйшая ступень праяўлення задышкі як вынік недастатковасці кровазвароту.

АРТРОЗ, arthrosis (грэч. arthron — сустаў + osis — хвароба) — хранічнае захворванне суставаў, якое працякае з дыстрафічна-дэгенератыўнымі змяненнямі ў сустаўных кампанентах. Прычынай А. могуць быць: парушэнне абменных працэсаў у арганізме, гіпадынамія, статычная нагрузка на суставы, якая пераважае іх функцыянальныя магчымасці, эндакрынныя расстройства, не выключаны ўплыў інфекцыйных, алергічных і таксічных фактараў. А. працякае хранічна пры сімптомах цяжкасці руху. Жывёлы з цяжкасцю ўстаюць, часта пераступаюць з нагі на нагу. Пры працяглым цяжэнні суставы звычайна дэфармаваны. Адзначаецца прагрэсіруючая кульгавасць. Лячэнне неэфектыўнае.

АРТРАЛІТЫ, arthrolithe (грэч. arthron — сустаў + lithos — камень) — цвёрдыя целы ў сустаўных поласцях, якія складаюцца з правапнаваных часцінак фібрыну і адарваных варсінак сінавіяльнага лістка капсулы. Вынік серозна-фібрынознага артрыту. А., пападаючы паміж сустаўнымі паверхнямі, выклікаюць кульгавасць.

АРТРАПАТЫЯ, arthropatia (грэч. arthron — сустаў + pathos — пакута, хвароба) — другаснае дыстрафічнае захворванне суставаў, якое развіваецца пры парушэнні іх інервацыі. Адзначаецца пры паталагічных ачагах у вобласці бакавых рагоў спіннага мозгу, яго задніх карэньчыкаў і слупоў, паражэння перыферычных нерваў і гіпаламічнай вобласці, якія забяспечваюць вазаматорна-трафічную інервацыю суставаў. Адзначаецца хваравітасць суставаў, ацёчная прыпухласць іх, кульгавасць. У наступным А. суправаджаецца парушэннем каардынацыі руху, ненармальна павольнай рухомасцю суставаў, іх дэфармацыяй. Лячэнне бесперспектыўнае.

АРТРАПУНКЦЫЯ, arthropunctia (грэч. arthron — сустаў + лац. punctio — укол) — пракол капсулы сустава з мэтай дыягназу альбо тэрапіі.

АРТРАТАМІЯ, arthrotomia (грэч. arthron — сустаў + tome — рассячэнне) — аперыванне поласці сустава.

АРТЭРЫІТ, arteriitis (грэч. arteria — артэрыя + itis — запаленне) — запаленае захворванне артэрыі. Распазнаюць вострыя і хранічныя А., па характару запаленчага працэсу — спецыфічныя і неспецыфічныя. Ва ўзнікненні А. вядучае значэнне мае, напэўна, імунная гіперэргічная рэакцыя неадкладнага тыпу. Лячэнне не распрацавана.

АРТЭРЫАЛІТЫ, arteriolithi (arteria — артэрыя + грэч. lithos — камень) — размешчаныя ў прасвеце артэрыі камяністыя ўтварэнні, якія ўяўляюць сабой абвапнаваныя тромбы.

АРТЭРЫЯСКЛЕРОЗ, arteriosclerosis (грэч. arteria — артэрыя + грэч. sklerosis — сухі, цвёрды) — паражэнне артэрый, якое характарызуецца патаўшчэннем сценак сасудаў са значным звужэннем іх прасвету альбо рубцовай аблітэрацыйнай сасудаў з перываскулярным склерозам, са стратай эластычнасці сасудаў.

АРТРЫТ, arthritis (грэч. arthron — сустаў + itis — запаленне) — запаленне сустава. Распазнаюць А. асептычныя і інфекцыйныя. Прычынай А. могуць быць мясцовая альбо агульная інфекцыя, алергія, аўтаалергія, мясцовая траўма і інш. Працякае пры з'яўленнях болю ў суставах, іх дэфармацыі, парушэнні функцый, павышэнні мясцовай тэмпературы і інш. Лячэнне жывёл з А. праводзяць у залежнасці ад іх формы. У першыя 24—28 гадзін выкарыстоўваюць халадовыя працэдуры, спакой, сціскаючыя павязкі, у наступным — саграваючыя альбо спіртавыя кампрэсы, апрамяненне інфрачырвонымі лямпамі, цыркулярны навакаінавы блок. Антыбіётыкатэрапія.

АРХИТ, orchitis (грэч. orchis — яйца + itis — запаленне) — запаленне семяніка. Сустрэкаецца адна- і двухбаковы архіт. У залежнасці ад этыялогіі распазнаюць траўматычны, урэтральны, метастатычны і інфекцыйны А. Праяўляецца захворванне павелічэннем у аб'ёме і хваравітасцю семяніка і шэрагам агульных сімптомаў. Лячэнне праводзяць у залежнасці ад паходжання А. Агульным у лячэнні з'яўляецца выкарыстоўванне болесуцішальных сродкаў. У цяжкіх выпадках — кастрацыя.

АРЫБАТЫДНЫЯ КЛЯШЧЫ, Oribatei — п/а кляшчоў, атр. Acariformes — панцырныя, пашавыя кляшчы, сапрафіты. Прам. гасп. многіх гельмінтаў (анаплацэфаліды і інш.).

АРЫЕНТАБІЛЬХАРЦЭЗ, orientobilharziosis — гельмінтозная хвароба жвачных, выклікаемая трэматодамі *O. turcestanica*. Паразітуе ў крывяносных сасудах брызэйкі, печані, падстраўнікавай залозе, падслізістым слоі сценкі кішчэчніка. Распаўсюджана ачагова ў Казахстане, Сяр. Азіі, на Далёкім Усходзе. Заражэнне перкутаннае. Хвароба характарызуецца прыгнятаннем, паносам з прымешкай крыві ў фекаліях.

АРЫЕНТАБІЛЬХАРЦЫЯ, *Orientobilharzia* (грэч. orienthos — усход + ад імя ням. урача Т. Bilharz) — р. трэматодаў з п/а Schistosomata. Паразітуюць у жвачных у крыві. Прам. гасп. — прэснаводныя малюскі.

АРЫТМІЯ СЭРЦА, arhythmia cordis (грэч. а — часціца адмоўная + rhythmos — рытм, такт) — розныя змяненні асноўных электрафізіялагічных характарыстык міякарда (аўтаматызма, узбуджальнасці і праводнасці), якія прыводзяць да парушэння нармальнай каардынацыі скарачэнняў паміж рознымі ўчасткамі міякарда альбо аддзеламі сэрца, рэзкага ўчащэння альбо памяншэння сардэчных скарачэнняў.

АРЭАКТЫЎНЫ ПАЛАВЫ ЦЫКЛ (грэч. а — часціца адмоўная + лац. ge — супраць + actio — дзеянне, цыкл) — адсутнасць прымет рэакцыі арганізма ў перыяд палавога ўзбуджэння.

АРЭАЛ (лац. agealis — пляцоўка, прастора) — частка зямной паверхні або акваторыі, у межах якой сустракаецца той

або іншы таксон (род, сямейства і г. д.) або сінтаксон (асацыяцыя, саюз і г. д.). Пляцоўка і межы А. пастаянна змяняюцца.

АРЭНБУРГСКАЯ ПАРОДА КОЗ — пуховага напрамку. Выведзена шляхам працяглага адбору мясцовых коз. Настрывоўны — 0,3—0,4 кг. Надоі за лактацыю — да 120 кг, тлустасць малака — 4,8—5 %. Пладавітасць 125—140 %. Разводзяць у Арэнбургскай, Чэлябінскай абласцях, Башкірскай рэспубліцы, Казахстане.

АРЭФЛЕКСІЯ, areflexia (грэч. а — часціца адмоўная + лац. reflexus — адлюстроўванне) — адсутнасць рэфлексаў, абумоўленая парушэннем цэласнасці рэфлекторнай дугі альбо тармозычым уплывам вышэй размешчаных аддзелаў нервовай сістэмы. А. нараўне з мышачнай атаніяй і атрафіяй з'яўляецца адным з асноўных сімптомаў перыферычнага паралічу.

АСОБІНА, ІНДЫВІД, ІНДЫВІДУМ (лац. individum — неззялімы) — неззялімая адзінка жыцця. Асноўная адзнака А. — строгая ўзаемазалежнасць асобных частак.

АСАЦЫЯЦЫЯ МІКРААРГАНІЗМАЎ — згуртаванне розных відаў мікраарганізмаў, якое існуе ў прыродных, лабараторных альбо вытворчых умовах. Уяўляюць сабой вельмі складаныя сістэмы з разнастайнымі ўзаемаадносінамі: сімбіёзам, сінергізмам, антаганізмам і інш. Напр., асацыяцыя вірусных і мікаплазмозных інфекцый мае вялікае значэнне для буйн. раг. жыв. ва ўмовах жывёлагадоўчых комплексаў. Выраб полівакцын з культур узбуджальнікаў дзвюх альбо некалькіх інфекцый.

АСВЯЖЭННЕ КРЫВІ — прыём племянной работы ў заводскіх статках, накіраванай на ліквідацыю шкодных вынікаў інбрыдынгу або працяглага аднароднага падбору ў межах адной гаспадаркі.

АСЕМЯНЕННЕ — збліжэнне гамет у жывёльных арганізмах: папярэднічае апладненню.

АСЕПТЫКА — сістэма мерапрыемстваў, якія накіраваны на забеспячэнне працы ў стэрыльных умовах, прадукцыя пранікненне патагенных мікраарганізмаў у раны і поласці даследуемага арганізма.

АСКАНІЙСКАЯ ПАРОДА АВЕЧАК, танкарунная, шэрснамяснага напрамку. Добра прыстасавана да засушлівага клімату. Выкарыстоўвалася пры вывядзенні многіх іншых парод. Разводзяць на поўдні Украіны і ў Расіі.

АСКАРЫДЫЁЗ, ascariidiosis — паразітарная хвароба птушак (курэй, індычак, цацарак, качак, гусей, фазанаў і інш.). Распаўсюджаны ўсюды. Хварэе маладняк да 8—10-месячнага ўзросту. Пашкоджваецца тонкі кішэчнік. Наглядаюцца прыгнечанасць, паносы, схудненне. Для лячэння выкарыстоўваюць піперазін, мебенвет, панакур, тэтрамізол.

АСКАРЫДА (грэч. ascaris, ascaridos — чарвяк) — р. нема-тодаў з п/а Ascaridata.

АСКАРЫДОЗ, ascariidiosis — гельмінтоз свіней і чалавека, выклікаецца аскарыдамі. Пашкоджваецца тонкі кішэчнік. Лі-

чынкi мiгрыруюць у органы дыхання. Распаўсюджаны ўсюды. Часцей хварэе маладняк да 6—7-месячнага ўзросту. Падымаецца тэмпература цела, пагаршаецца апетыт, учашчаецца дыханне, паяўляюцца кашаль, ванiта, панос. На скуры можа быць сыпка. Часам наглядаюцца сутаргi. Для лячэння выкарыстоўваюць пiперазiн, тыабендазол, тэтрамiзол, панакур, мебендазол.

АСКАРАПСОЗЫ — хваробы свiней, выклiкаемыя нематодамі р. *Ascarops* (вiд *A. strongylina*), паразiтуючымі ў страўнiку. Хварэюць дарослыя свiннi. Наглядаецца схудненне, адставанне ў развiццi.

АСКОЛI РЭАКЦЫЯ — рэакцыя прэцыпiтацыi, якая выкарыстоўваецца пры даследаванні скураной сыравiны на сiбiрскую язву.

АСАБЛIВА НЕБЯСПЕЧНЫЯ ХВАРОБЫ — iнфекцыйныя хваробы, якiя суправаджаюцца шырокім распаўсюджваннем, высокім захворваннем, вялiкай эканамiчнай стратай i небяспечнасцю для чалавека. Гэта — яшчур, чума, хвароба Тэшэна, Н'юкасла i iнш.

АСПЕРГIЛЕЗ, *aspergillosis* — iнфекцыйная некантагiёзная хвароба птушак, млекакормячых, пчол, якая характарызуецца прарастаннем розных грыбоў з р. *Aspergillus*, утварэннем iнфекцыйных гранулёмаў, развiццём пнеўманii, прагрэсiруючай iнтаксiкацыi i высокай лятальнасцю. Заражэнне праходзiць ў асноўным праз дыхальныя шляхi. Крынiцамі iнфекцыi могуць быць кармы, падсiлка, глеба, абсемянёныя спорами грыба. Асноўны рэзервуар грыба ў гаспадарцы — хворыя жывёлы. Дыягназ ставяць на аснове эпiзааталагiчных, клiнiка-анатамiчных даных i лабараторных даследаў: мiкраскапii мазкоў, вылучэння ўзбуджальнiка, гiсталагiчных i сералагiчных даследаванняў. Спецыфiчная тэрапiя не распрацавана. У прафiлактыцы аспергiлёзу асноўнае значэнне маюць спрыяльныя ўмовы ўтрымання i паўнацэннае кармленне жывёл.

АСПЕРМАТЫЗМ, *aspermatus* (грэч. а — часцiца адмоўная + *sperma* — сперма + *ismus* — хваравiты стан) — адсутнасць эякуляцыi пры палавым акце. Распазнаюць першасны i другасны А. Пры першасным А. парушана фармiраванне спермы з састаўных частак, а таксама выкiдванне яе ў прасвет мочаспускарнага канала. Другасны А. з'яўляецца вынiкам паталагiчных працэсаў у палавых органах, пашкоджанняў нервовай сiстэмы, празмернай эксплуатацыi самцоў-вытворнiкаў.

АСПЕРМIЯ, *aspermia* (грэч. а — часцiца адмоўная + *sperma* — сперма), азаспермiя — адсутнасць спермiяў у эякуляце. А. можа быць прыроджанай пры недаразвiтасцi семяннiкоў, крыптархiзме i набытай пры паталагiчных працэсах у семяннiках i семяправодзе.

АСПIРАЦЫЯ, *aspiratio* — пранiкненне ў дыхальныя шляхi пры ўдыху пабочных рэчываў (часцiнак корму, слiны, эксудату, кавалачкаў тканак i г. д.). Слова «аспiрацыя» ўжываецца таксама для вызначэння працэдуры адсмоктвання змесцiва з розных поласцей.

АСТАЗИЯ, *astasia* (греч. *a* — часціца адмоўная + *stasis* — стаянне) — міжвольныя калыхальныя рухі галавы, звязаныя з парушэннем функцый мышцаў-антаганістаў.

АСТРЫЦЫ, *Enterobius vermicularis* (греч. *enteron* — кішка + *bios* — жыццё і лац. *vermicularis* — чэрвепадобны) — від нематодаў з п/а *Oxurata*. Паразітуюць у тоўстым кішэчніку чалавека. Выклікаюць энтэрабіёз (дзіцячая астрыца).

АСТЭААРТРЫТ, *ostearthritis* (греч. *oste* — косць + *arthron* — сустаў + *itis* — запаленне) — запаленне сустава з уцягваннем у паталагічны працэс эпіфізаў касцей, якое суправаджаецца дэструкцыяй касцявой тканкі. А. часцей адзначаецца ў коней, валоў, сабак. Захворванне мае хранічны характар. Лячэнне малаэфектыўнае.

АСТЭААРТРОЗ, *ostearthrosis* (греч. *oste* — косць + *arthron* — сустаў + *osis* — хвароба) — агульная назва вялікай групы хвароб суставаў рознай этыялогіі незапаленчага характару, у аснове якой ляжыць першаснае пашкоджанне суставага хрстка, што прыводзіць да яго станчэння, утварэння касцявых разрастанняў, боляў у пашкоджаным суставе.

АСТЭАДЫСПЛАЗІЯ, *ostedysplasia* (греч. *oste* — косць + *dys* — парушэнні + *plasis* — утварэнне) — парушэнне развіцця касцявой тканкі, якое абумоўлена спыненнем альбо замаруджаннем пастнательнага развіцця (парушэнне функцый парашчытападобных залоз).

АСТЭАДИСТРАФИЯ, *osteodystrophia* (греч. *oste* — косць + *dys* + *trophe* — харчаванне) — захворванне, якое характарызуецца марфалагічнымі парушэннямі касцявой сістэмы. У залежнасці ад паходжання распазнаюць А. аліментарную, пуэрперальную і энзаатычную. У аснове захворвання ляжыць парушэнне мінеральнага абмену, часцей за ўсё — кальцьева-фасфарнага, пры недастатковасці вітаміну D. Праяўляецца А. парушэннем стрававальнай сістэмы і касцява-мышачнага апарата. Пры лячэнні выкарыстоўваюць прэпараты кальцыю, фосфару, вітамін D, ультрафіялетавае апраменьванне.

АСТЭАЛОГИЯ (греч. *oste* — косць + *logos* — вучэнне) — галіна анатоміі, якая вывучае касцявы шкілет у цэлым, асобныя косці, а таксама касцявую тканку.

АСТЭАМАЛЯЦЫЯ, *osteomalacia* (греч. *oste* — косць + *malacia* — мяккасць) — стадыя астэадыстрафіі, якая характарызуецца пашкоджаннем касцявой тканкі, перабудовай шкілета, размякчэннем і дэфармацыяй касцей у выніку збыднення арганізма солямі кальцыю, фосфару, павышэннем актыўнасці шчолачнай фасфатазы і парушэннем утварэння актыўных метаболітаў вітаміну D.

АСТЭАМІЭЛИТ, *osteomyelitis* (греч. *oste* — косць + *myelos* — касцявы мозг + *itis* — запаленне) — запалены працэс, які пашкоджае касцявы мозг, кампактную і губчатую часткі косці і надкостніцу. Распазнаюць неспецыфічны і спецыфічны А.

АСТЭАПОРОЗ, *osteoporosis* (греч. *oste* — косць + *poros* — адтуліна) — адна з форм астэадыстрафіі, якая характары-

зуюцца паніжэннем шчыльнасці косці ў выніку памяншэння колькасці касцявога рэчыва альбо недастатковага яго абвапнавання. Пры А. паніжаецца косцеўтварэнне і ўзмацняецца рэзорбцыя косці, што прыводзіць да пашырэння гаверсавых каналаў.

АСТЭАСІНТЭЗ, osteosynthesis (грэч. oste — косць + synthesis — злучэнне, звязванне) — аператыўнае злучэнне абломкаў касцей, якое выкарыстоўваецца пры лячэнні свежых, нязрослыхся альбо няправільна зрослыхся пераламаў і няправільных суставаў.

АСТЭАСКЛЕРОЗ, osteosclerosis (oste — косць + skleros — цвёрды) — павышэнне шчыльнасці касцявых структур за кошт залішняга ўтварэння касцявой тканкі. Пры А. косць страчвае губчатую будову, касцёва-мазгавы канал паменшаны ў дыяметры.

АСТЭАФІТ, osteophiton (грэч. oste — косць + phyton — адрыск, нарасць) — абмежаваныя паталагічныя касцявыя нарасці, якія абумоўлены прадуктыўнай асіфіцуючай рэакцыяй.

АСТМА БРАНХІЯЛЬНАЯ, asthma bronchiale (грэч. asthma — цяжкае дыханне, задышка + bronchialis — бранхіяльны) — прыступ удушша, які развіваецца ў сувязі з вострым звужэннем прасвету бронхаў. Адзначаецца галоўным чынам у коней як праяўленне алергічнай рэакцыі. Для лячэння падскурна ўводзяць кісларод, атрапін альбо эфедрын, выкарыстоўваюць сімптоматычныя сродкі.

АСТЫТ, otitis (грэч. oste — косць + itis — запаленне) — захворванне, якое рэдка сустракаецца ў с.-г. жывёл і характарызуецца запаленнем косці, касцявога мозгу і надкостніцы.

АСТЭНІЯ, asthenia (грэч. a — часціца адмоўная + sthenos — сіла, трываласць) — агульная слабасць, бяссілле, прыгнечанасць.

АСТЭНАСПЕРМІЯ, astenospermia (грэч. a — часціца адмоўная + sthenos — сіла, трываласць + sperma — сперма) — біялагічная непаўнацэннасць сперміяў, якія маюць слабую апладняючую здольнасць. Адзначаецца пры парушэнні функцый палавых органаў.

АСТЭОМА, osteoma (грэч. oste — косць + oma — пухліна) — дабраякаснае пухлінападобнае касцявое ўтварэнне.

АСТЭРТАГІЯ, Ostertagia — (у гонар ням. паразітолага R. Ostertag) — р. нематодаў з сям. Trichostrongylidae, п/а Strongylata. Паразітуюць ў сычугу жвачных, радзей — у страўніку коней. Разам з іншымі трыхастрангіладамі выклікаюць *трыхастрангілёзы* (гл.).

АСФІГМІЯ, asphygmia (грэч. a — часціца адмоўная + sphygmos — пульс) — адсутнасць пульса.

АСФІКСІЯ, asphyxia (грэч. a — часціца адмоўная + sphyxissphygmos — пульс) — удушша, абумоўленае ўзнікаючым недахопам кіслароду ў крыві і накапленнем вуглекіслаты ў арганізме, што прыводзіць да расстройвання нервовай сістэмы, дыхання і кровазвароту. Распазнаюць таксама А. нованароджаных, якая суправаджаецца памяншэннем колькасці кісларо-

ду і павышэннем колькасці вуглекіслаты ў крыві, якая забяспечвае плод, у выніку А. мацеры альбо парушэнняў матачна-плацэнтарнага альбо пупавіднага кровазвароту.

АСЦЫТ, ascites (грэч. askites — падобны на мех, ацёчны) — брушная вадзянка, збіранне вадкасці (трансудату) у брушной поласці. А. з'яўляецца частым захворваннем, прычынай яго ўзнікнення з'яўляецца расстройванне кровазвароту ў сістэме варотнай альбо ніжняй полай вен, што часцей адзначаецца пры захворваннях печані, сасудаў брушной поласці, сардэчнай недастатковасці і г. д. Працякае хранічна, характарызуецца павелічэннем аб'ёму жывата і змяненнем яго канфігурацыі. Пры лячэнні прымаюць меры супраць асноўнага захворвання, абмяжоўваюць дозу вады, выкарыстоўваюць сардэчныя і мачагонныя прэпараты.

АТАВА — трава, адрасшая на кармавых угоддзях пасля скошвання альбо страўлівання.

АТАКСІЯ, ataxia (грэч. а — часціца адмоўная + taxis — парадак, паслядоўнасць) — расстройванне каардынацыі руху. Распазнаюць А. дынамічную, якая праяўляецца пры руху, і статычную — парушэнне раўнавагі пры стаянні.

АТАКСІЯ ЯГНЯТ энзаатычная, ataxia enzootica agnorum (грэч. а — часціца адмоўная + taxis — парадак + лац. enzootica — энзаотыя + agnus — ягня) — захворванне ягнят у першыя два тыдні жыцця, якое характарызуецца расстройваннем каардынацыі руху, парэзамі і паралічамі. Сустрэкаецца ў мясцовасцях з недастатковай колькасцю медзі.

АТАНІЯ, atonia (грэч. а — часціца адмоўная + tonos — напружанне) — аслабленне тонусу мышцаў.

АТАНІЯ СТРАЎНІКА, atonia gastris (грэч. gaster — страўнік) — паніжэнне тонусу мускулатуры страўніка, якое суправаджаецца парушэннем яго рухальнай і эвакуатарнай функцый.

АТАНІЯ ВАЛЛЯКА, atania ingluviei (лац. ingluvies — валляк) — поўная страта скарачальнай здольнасці валляка з наступным яго пашырэннем і закупоркай.

АТАНІЯ КІШЭЧНІКА, atonia enteri (грэч. enteron — кішка, вантроба) — паніжэнне тонусу мускулатуры кішэчніка. Адзначаецца пераважна ў сабак і коней.

АТАНІЯ ПЕРАДСТРАЎНІКАЎ, atonia ruminis, reticuli et omasi (лац. rumen — рубец + reticulum — сетка + omasum — кніжка) — парушэнне рухомай функцыі перадстраўнікаў з прычыны паніжэння ўзбуджальнасці і скарачальнасці іх нервова-мышачнага апарата. Распазнаюць А. першасныя і другасныя.

АТАДЭКТЭС, Otodectes (грэч. us, otos — вуха + dektikos — кудлівы) — р. акарыформных кляшчоў з сям. Psoroptidae. Выклікаюць атадэктоз драпежных.

АТАДЭКТОЗЫ, otodectoses — вушная кароста драпежных, выклікаемая кляшчамі О. Cynotis (кynikos — сабачы). Паразітуе на ўнутранай паверхні вушной ракавіны і ў слухавым праходзе. Распаўсюджаны ўсюды. Часцей хварэюць пушныя звяры. У хворых жывёл назіраюцца перыядычныя прыступы турботы

(бег па клетцы, патрэсванне галавой), адставанне ў развіцці, збіранне ў слухавым праходзе корак і гнойнага эксудату.

АТАВІЗМ, РЭВЕРСІЯ (лац. *atavi* — прабацька) — праяўленне ў арганізмаў уласцівасцей і адзнак, характэрных для далёкіх продкаў.

АТАРА — статак авечак, сфарміраваны для сумеснай пасьбы і ўтрымання.

АТАСКАПІЯ, otoscopy (грэч. *otos* — вуха + *skopeo* — гляджу) — агляд вонкавага і сярэдняга вуха з дыягнастычнай мэтай. У с.-г. жывёл распрацавана метадыка агляду вонкавага вуха.

АТЛУСЦЕННЕ, adipositas (лац. *adiposus* — тлушчавы) — залішняя адкладанне тлушчавай тканкі ў арганізме. А. можа быць альбо самастойным захворваннем, якое праяўляецца як вынік парушэння тлушчавога абмену, альбо сіндромам паталогіі цэнтральнай нервовай сістэмы і залоз унутранай сакрэцыі.

АТРАД — таксанамічная катэгорыя, якая аб'ядноўвае роднасныя сям. жывёл.

АТРАФІЯ (грэч. *atrophia* — завяданне) — змяншэнне ў памерах альбо поўнае знікненне якога-небудзь органа з прычыны парушэння яго харчавання.

АТРАФІЯ ЗРОКАВАГА НЕРВА, atrophia nervi optici (лац. *nervus* — нерв, *opticus* — зрокавы) — паталагічны працэс у зрокавым нерве, які прыводзіць да дэгенерацыі нервовых валокнаў. Прычынай А. з. н. з'яўляецца запаленне, ацёк, пашкоджанне зрокавага нерва. Развіваецца павольна. Зрок губляецца паступова, зрэнка пашырана, сасок бледны з невыразнымі контурамі. Прагноз часцей неспрыяльны. Для лячэння выкарыстоўваюць ёдыстыя прэпараты калію і натрыю, а таксама тканкавую тэрапію па Філатаву.

АТРУЧВАННІ, intoxicationes — паталагічныя працэсы, якія развіваюцца ў выніку ўздзеяння на жывёлу экзагенна папаўшых у арганізм хімічных рэчываў, здольных узбуджаць парушэнне розных фізіялагічных функцый. А. неабходна адрозніваць ад эндагеннай і інфекцыйнай інтаксікацый. Найбольш частымі прычынамі атручванняў з'яўляюцца пестыцыды, гербіцыды, ядовітыя расліны, пакусы ядавітых насякомых і жывёл.

АТРЭЗІЯ, atresia (грэч. *a* — часціца адмоўная + *tresis* — адтуліна) — поўная адсутнасць прасвету альбо прыроднай адтуліны ў органе, які мае будову трубка. Сустрэкаюцца А. анальнай адтуліны, прамой кішкі. Распазнаюць першасныя і другасныя А.

АТЫТ, otitis (грэч. *otos* — вуха + *itis* — запаленне) — запаленне вуха. У залежнасці ад лакалізацыі распазнаюць вонкавы, сярэдні і ўнутраны А. Захворванне адзначаецца ва ўсіх відаў жывёл, але часцей — у сабак.

АТЭЛЕКТАЗ, atelectasis (грэч. *ateles* — няпоўны + *ektasis* — расцягванне) — паталагічны стан лёгкага альбо якой-небудзь яго часткі, пры якім лёгачныя альвеолы не змяшчаюць паветра альбо змяшчаюць яго ў зменшанай колькасці. А. бывае прароджаным і набытым.

АТЭРОМА, *atheroma* (греч. *athere* — кашка + *oma* — пухлина) — ретэнцыённая кіста тлушчавай залозы.

АТЭРАСКЛЕРОЗ, *atherosclerosis* (греч. *athere* — кашка + *skleros* — сухі, цвёрды) — паражэнне артэрыі у выглядзе ачаговага разрастання ў іх сценах злучальнай тканкі ў спалучэнні з ліпіднай інфільтрацыяй унутранай абалонкі.

АТЭТОЗ, *athetosis* (греч. *athetos* — пазбаўлены нерухомасці) — рэзка ўзнікаючая, міжвольная, рытмічная, чэрвепадобная, танічная сутаргі, якія паяўляюцца пры захворванні галаўнога мозгу з пашкоджаннем падкоркавых вузлоў.

АТЭНУАЦЫЯ — штучнае трывалае паслабленне, памяншэнне і змяненне патагеннасці і вірулентнасці ўзбуджальнікаў інфекцыйных хвароб. Выкарыстоўваецца пры вырабе вакцын.

АУЧАРКІ — група парод службовых сабак.

АУЧАРНЯ, **КАШАРА** — галоўная вытворчая пабудова авечафермы.

АУЧЫНА — скура, знятая з авечкі ва ўзросце 5—7 мес і старэй.

АУСКУЛЬТАЦЫЯ, *auscultatio* (лац. *auscultare* — слухаць, выслухваць) — выслухванне гукаў, звязаных з дзейнасцю ўнутраных органаў, якое ўжываецца для ацэнкі гэтай дзейнасці і дыягностыкі яе парушэнняў.

АўСТРАЛОРЫ — парода курэй мясаячнага напрамку. Выведзена ў Аўстраліі. У нас выкарыстоўваюць для скрывавання з легорнамі, гібрыды іх валодаюць вялікай яйцаноскасцю.

АўТА (греч. *autos* — сам) — частка складаных слоў, адпавядаючая словам «сама», «аўтаматычны».

АўТААЛЕРГІЧНЫЯ ХВАРОБЫ (греч. *autos* — сам + алергія; сін. аўтаімунныя) — група захворванняў, асноўным механізмам развіцця якіх з'яўляецца рэакцыя аўтаантыцелаў і сенсибілізаваных лімфацытаў з уласнымі тканкамі.

АўТАГАМІЯ (аўта... + *gamos* — шлюб) — працэс самаапладнення, сустракаючыся ў гермафрадытных арганізмаў, напр., у паразітычных чарвей, а таксама ў аднаклетачных (прасцейшыя) арганізмаў; адна з форм самаапылення і самаапладнення ў найвышэйшых раслін.

АўТАГЕМАТЭРАПІЯ (аўта... + греч. *haima* — кроў + *therapeia* — лячэнне) — лячэнне шляхам падскурнага або ўнутрымышачнага ўвядзення крыві, узятай у самога хворага.

АўТАІНТАКСІКАЦЫЯ (аўта... + греч. *toxikon* — яд) — самаатручванне; атручванне ядавітымі прадуктамі жыццядзейнасці, якія ўтвараюцца ў самім арганізме.

АўТАІНФЕКЦЫЯ — самазаражальнасць мікраарганізмамі, якія знаходзяцца ў целе хворага і могуць выклікаць хваробу ў пэўных абставінах.

АўТАТАМІЯ (аўта... + *tome* — сячэнне) — самакалечанне. Магчымасць некаторых жывёл адкідаць часткі асабістага цела. А. узнікла як абарончае прыстасаванне.

АЎТАТРОФЫ (аўта... + trophe — ежа) — арганізмы, здольныя сінтэзаваць неабходныя для жыцця арганічныя рэчывы. Спосаб харчавання А. называюць галафітным.

АЎТАЭКАЛОГІЯ (аўта... + iokos — хата + logos — навука) — экалагічная дысцыпліна, якая вывучае ўзаемаадносіны асобін з навакольным асяроддзем і паміж сабой. Тэрмін прапанаваў Т. Шрэтэр у 1896 г.

АФАНІЯ, arphonia (грэч. а — часціца адмоўная + phone — гук, голас) — поўная страта голасу (няздольнасць гаўкаць, рыкаць, іржаць). А. часцей бывае ў сабак.

АФАНИПТЭРА — гл. *Блохі*.

АФЕКТ ПЕРШАСНЫ — першасны ачаг інфекцыйнага працэсу, які ўзнікае ў арганізме ў выніку рэакцыі на фіксаваны ў тканцы патагенны мікраарганізм. Наглядаецца пры туберкулёзе, сапе, сібірскай язве і іншых захворваннях.

АФРЫКАНСКАЯ ЧУМА СВІНЕЙ, ХВАРОБА МАНТГОМЕРЫ, pestis africana suum — вельмі кантагіёзнае захворванне свіней, якое характарызуецца ліхаманкай, гемаграічным запаленнем розных органаў, вострым цяжэннем і вялікай смяротнасцю. Узбуджальнік — ДНК-змяшчаючы вірус, вельмі устойлівы ў знешнім асяроддзі: у высушанай крыві захоўваецца каля 7 гадоў, у кале — 160 дзён, глебе — да 190 дзён. Заражэнне свіней адбываецца ў асноўным аліментарным шляхам. Пераносчыкамі віруса могуць быць: абслугоўваючы персанал, кляшчы, насякомыя, грызуны, птушкі і інш. жывёлы. Лячэнне і спецыфічныя сродкі прафілактыкі адсутнічаюць. Адзіным шляхам ліквідацыі хваробы з'яўляецца знішчэнне хворых, падазроных у заражэнні жывёл, а таксама забой усяго здаровага пагалоўя ў зоне вакол ачага інфекцыі.

АФТЫ — спецыфічныя паверхневыя пашкоджанні слізістых абалонак і скуры, напр., пры яшчуры.

АФТАЛЬМАЛОГІЯ, ophthalmologia (грэч. ophthalmos — вока + logos — вучэнне) — раздзел агульнай і частковай хірургіі, прадметам вывучэння якога з'яўляюцца органы зроку ў норме і паталогіі.

АХАЛТЭКІНСКАЯ ПАРОДА — старажытная парода верхавых коней. Выведзена ў Туркменіі. Выкарыстана пры вывядзенні арабскай чыстакроўнай верхавой і інш. парод. Распаўсюджана ў Сяр. Азіі, Казахстане, Расіі, Германіі, ЗША.

АХАЛІЯ, acholia (грэч. а — часціца адмоўная + chole — жоўць) — адсутнасць паступлення жоўці ў кішэчнік.

АХІЛІЯ, achylia (грэч. а — часціца адмоўная + chylos — сок) — поўная адсутнасць у страўнікавым соку сальняй кіслаты і ферментаў. Распазнаюць А. функцыянальную і арганічную. Пры А. функцыянальнай залозісты апарат страўніка захаваны, але ў выніку адмоўных стрэсавых і інш. момантаў тармозіцца сакраторная функцыя страўнікавых залоз, як вынік парушэння коркавай дынамікі, зрываў умоўна-рэфлекторнай дзейнасці. Арганічная А. з'яўляецца вынікам неабарачальных паражэнняў залозістага апарата страўніка, новаўтварэнняў, эндакрынных пашкоджанняў і г. д.

АХВОТА ПАЛАВАЯ — гл. *Палавы цыкл.*

АХОВА ПРЫРОДЫ — сістэма дзяржаўных і грамадскіх мерапрыемстваў, якія забяспечваюць захаванне расліннага свету, глебы, вады і зямных недраў.

АХОУНЫЯ ЗОНЫ — тэрыторыі, абкружаючыя запаведнікі і маючыя абмежаваны рэжым ужывання прыродных рэсурсаў і тэхнічнай дзейнасці.

АЦЕЧНАЯ ХВАРОБА ПАРАСЯТ, *morbus oedematosus porcellorum* — вострае таксічнае захворванне парасят, якое суправаджаецца ацёкамі і сімптомамі паражэння цэнтральнай нервовай сістэмы. Узбуджальнік — гемалітычны таксігенны вярэянт кішэчнай палачкі *Escherichia coli*. Захворваюць парасяты ва ўзросце 2, часам — да 4 мес, звычайна 1—4 тыдні пасля адымання. Хвароба пачынаецца раптоўна: жывёлы адмаўляюцца ад корму, павекі апухаюць, назіраюцца выцяканы з вачэй, ацякае лобная частка галавы. Жывёлы пры руху хістаюцца, падаюць альбо ляжаць, не рэагуюць ні на што. Дыягназ ставяць на аснове клінічных даных і бактэрыялагічных даследаванняў. Пры лячэнні з пачатку захворвання эфектыўны антыбіётыкі, да якіх адчувальна вылучаная культура ўзбуджальніка хваробы. Эфектыўна імунізацыя парасят вакцынамі з «мясцовых» штамаў *E. coli*.

АЦЕК, *oedema* (грэч. *oedema* — пухліна) — залішняя збіранне вадкасці ў тканках арганізма і серозных поласцях, якое праяўляецца павелічэннем аб'ёму тканак альбо змяненнем ёмкасці серознай поласці (вадзянка).

АЦЕК ГАРТАНІ, *oedema laryngis* (грэч. *oidema* — пухліна + лац. *larynx* — гартань) — паталагічны стан, які характарызуецца інфільтрацыяй серознай вадкасцю рыхлай падслізістай злучальнай тканкі ў вобласці надгартаных складак, чарпалкападобных храсткоў і няправільных звязак у выглядзе студзёністых прыпухласцей, якія звужаюць, а пад канец хваробы закрываюць уваход у галасавую шчыліну. Распознаюць запаленчы, зстойны і таксічны А. г.

АЦЕК ЛЕГКІХ, *oedema pulmonum* (грэч. *oedema* — пухліна + *pulmonis* — лёгкае) — паталагічны стан, які характарызуецца густым выпяцваннем вадкай часткі крыві ў інтэрстыцыяльную тканку лёгкага, а затым у альвеолы, што клінічна праяўляецца цяжкім удушшам, цыанозам, надрыўнымі хрыпамі. А. л. бывае актыўны, пасіўны і гіпастатычны.

АЦЕЛ — роды ў кароў, буйваліц, аленіх. Наступаюць адпаведна праз 283—285, 306—307 і 225 сутак пасля апладнення.

АЦЫДАФІЛІН — кісла-малочны харчовы прадукт. Як лячэбны сродак выкарыстоўваецца пры страўнікава-кішачных хваробах.

АЦЭТАНЕМІЯ, *acetonemia* (ад старадаўнялац. *acetone* — ацэтон + грэч. *haima* — кроў) — кетанемія — павышэнне ў крыві колькасці кетонавых (ацэтонавых) целаў. А. — адзін з сімптомаў ацэтаанемічнага сіндрому пры кетозах, адзначаецца так-

сама пры цукровым дыябеце, пасляродавым парэзе, дыстаніях страўнікава-кішачнага тракта і інш.

АЦЭТОНАВЫЯ ЦЕЛЫ, кетонавыя целы — група арганічных злучэнняў, якая ўключае В-оксімасляную кіслату, ацэтавоцатную кіслату і ацэтон. Утвараюцца галоўным чынам у печані. Пры парушэнні абменных працэсаў колькасць А. ц. у крыві (гл. *Ацэтанемія*), у мачы (ацэтанурыя), у малаце (ацэталактыя) значна павышаецца.

АЦЫДОЗ, acidosis (лац. acidum — кіслата + osis — паталагічны стан) — парушэнне кіслотна-шчолачнай раўнавагі ў арганізме, якая характарызуецца залішняй колькасцю аніёнаў, лятучых і нелятучых кіслот. А. можа быць кампенсаваным і некампенсаваным: абменным (метабалічным) і газавым (рэспіраторным).

АЦЫДОЗ РУБЦА, acidosis rumeni (лац. acidus — кіслы + грэч. osis — паталагічны стан + rumen — рубец) — змяненне рэакцыі змесціва рубца ў кіслы бок, якая суправаджаецца парушэннем рубцовага стрававання, мікрафауны рубца.

АЧАГ ІНФЕКЦЫІ (турэц. осак — месца, адкуль што-небудзь распаўсюджваецца, сканцэнтраванне чаго-небудзь, крыніца) — мясцовае праяўленне інфекцыйнага працэсу ў арганізме жывёлы.

АЧАГ ЭПІЗААТЫЧНЫ — месца крыніцы ўзбуджальніка інфекцыі ў тых межах, у якіх пры данай сітуацыі магчыма перадача ўзбуджальніка ўспрымлівым жывёлам, г. зн. памяшканні і тэрыторыя з жывёламі, дзе выяўлена даная інфекцыя ў той альбо іншай форме.

АЧАГОВАСЦЬ ПРЫРОДНАЯ — уласцівасць некаторых інфекцыйных хвароб утвараць прыродныя ачагі ў пэўных геаграфічных ландшафтах.

АЧЫН — каўдальны адзел стрыжня пер'я птушак.

АЧЫСТКА БІЯЛАГІЧНАЯ (сцёкавых вод, гнойнай жыжы) — натуральныя біялагічныя працэсы ачышчэння і абеззаражвання, у аснове якіх ляжыць дзейнасць мікраарганізмаў, якія раскладаюць арганічныя рэчывы на неарганічныя.

АЧЫСНЫЯ ЗБУДАВАННІ — комплекс збудаванняў і санітарна-тэхнічных канструкцый для ачысткі, абеззаражвання сцёкавых вод.

АЭРОБЫ (грэч. аер — паветра) — арганізмы, якія могуць жыць толькі ў асяроддзі, якое змяшчае кісларод.

АЭРАГЕННАЯ ІНФЕКЦЫЯ — інфекцыя, якая характарызуецца перадачай узбуджальніка праз паветра.

АЭРАЗОЛІ, aerosola (грэч. аер — паветра + ням. sole — каляідны раствор) — двухфазная сістэма, якая складаецца з дысперснай газавай фазы, у якой раўнамерна рассяяны дробныя вадкія, цвёрдыя альбо газападобныя часцінкі.

АЭРАЗОЛЕТЭРАПІЯ — метады ўвядзення лекавых рэчываў у выглядзе аэразоляў. Выкарыстоўваецца пры лячэнні і прафілактыцы жывёл ў выпадку рэспіраторных захворванняў, а таксама для дэзінфекцыі, дэзінсекцыі.

АЭРАІЕНЫ, аероіон (грэч. аер — паветра + іон — ідучы, які рухаецца) — найдрабнейшыя электрычна зараджаныя часцінкі паветра, якія абумоўліваюць яго электраправоднасць. Адносіны колькасці станоўча зараджаных аэраіёнаў да А. адмоўнага знака называюць каэфіцыентам уніпалярнасці і з'яўляецца важнейшым паказчыкам, які характарызуе паветранае асяроддзе памяшкання.

АЭРАІЕНІЗАЦЫЯ — утварэнне ў паветры газавых іёнаў для лячэбных, прафілактычных альбо гігіенічных мэт. Распазнаюць штучную і натуральную А.

АЭРАТЭРАПІЯ, аеротерапія (грэч. аер — паветра + therapia — лячэнне) — лячэнне паветранымі ваннамі.

АЭРАФАГІЯ, аерофагія (грэч. аер — паветра + phagun — есці) — сістэматычнае глытанне паветра і адрыжка ім. Наглядаецца ў коней, быкоў і свіней. У выніку А. у жывёл развіваецца метэарызм страўніка і кішэчніка.

АЭРАЦЫСТЫТ, аероцистит (грэч. аер — паветра + kystos — пупыр + itis — запаленне) — запаленне слізістай абалонкі паветранага мяшка. А. у коней ускладняе цяжэнне фарынгітаў, ларынгітаў і інш. Адзначаецца слізістае альбо гнойнае аднабаковае сцяканне з ноздраў; пухліна ў вобласці калявушной залозы. Лячэнне аператыўнае па метаду Вібарга альбо Чубара. А. качанят з'яўляецца вынікам пераахладжэння, скразнякоў, запыленасці альбо высокай вільготнасці ў памяшканні. У качанят наглядаюцца агульная слабасць, замаруджанае дыханне, хрыпы, панос. Хворых качанят апрацоўваюць аэрозолямі антыбіётыкаў, аптымізуюць мікроклімат памяшканняў.

Б

БААФІЛЮС, Boophilus (лац. bos — бык + phylus — любіць) — р. іксодавых кляшчоў (быкалюб). З'яўляецца пераносчыкам *R. bigeminum*, *Fg. colchica* і магутным крывасмокам. Распаўсюджаны на поўдні, паразітуе на буйн. раг. жыв., авечках, конях.

БАБЕЗІЁЗЫ, babesioses — пратазойная трансмісійная кровапаразітарная хвароба, выклікаемая паразітамі р. *Babesia* (у буйн. раг. жыв. — *B. bovis*, у авечак і коз — *B. ovis*). Характарызуецца павышэннем тэмпературы цела, гемаглабінурый, жаўтушнасцю слізістых абалонак, парушэннем функцыі страўнікава-кішачнага тракта. Бабезіёз буйн. раг. жыв. распаўсюджаны ў цэнтральнай і паўночна-заходняй зонах еўрапейскай часткі Снд. Пераносчык — кляшчы р. *Ixodes*. Бабезіёз дробн. раг. жыв. сустракаецца ў паўднёвых раёнах. Пераносчыкі — кляшчы рода *Rhipicephalus*. З лячэбнай мэтай выкарыстоўваюць гемаспарыдзін, азідзін (берэніл), сардэчныя сродкі. Строга выконваюць дыету.

БАБЕЗІЯ, *Babesia* (ад імя румынскага вучонага Бабеша) — р. прасцейшых, адносіцца да сям. *Babesiidae*, атр. *Piroplasmida*. Унутрыэрытэрытарныя паразіты буйн. і дробн. раг. жыв. Маюць

круглую, авальную, адзіночную і парную грушападобную форму.

БАБЕША-НЕГРЫ ЦЕЛЫЦЫ — спецыфічныя цытаплазматичныя ўключэнні, якія выяўляюцца ў нейронах цэнтральнай нервовай сістэмы (ножкі гіпакампа — Амонава рога, у клетках Пуркін'е мазжачка) загінуўшых ад шаленства жывёл і людзей. Маюць круглявую форму, характарызуюцца палімарфізмам, памерам ад 0,25 да 27 мкм, рэзка абмежаваны ад прылеглай цытаплазмы. Маюць вялікае значэнне для дыягностыкі шаленства.

БАБРОВА АПАРАТ — прыбор для ўнутраных альбо поласцевых уліванняў вялікай колькасці вадкасці.

БАЗА ДАНЫХ — арганізаваная сукупнасць інфармацыі (звестак, даных), прыгатаванай і захоўваемай на машынах-носьбітах і прызначанай для апрацоўкі на ЭВМ.

БАЗАФІЛІЯ, basophilia (грэч. basis — аснованне + philia — каханне) — мае наступныя значэнні:

1) здольнасць клетак і тканак моцна афарбоўвацца асноўнымі фарбамі (меціленавым зялёным, азурам і інш.). Б. абумоўліваецца тым, што ў цытаплазме клетак завышана колькасць РНК. Акрамя таго, яна характэрна для інтэнсіўна сінтэзуючых бялкоў клетак; 2) з'яўленне ў эрытрацытах базафільных зярнят; 3) павелічэнне ў крыві базафільных лейкоцытаў.

БАКТЭРЫЯЛЬНЫЯ ФІЛЬТРЫ — фільтравальныя апараты для вызвалення вадкасцей ад знаходзячыхся ў іх мікробаў. Ужываюць фільтравальныя паверхні керамічныя, асбеставыя, шкляныя, мембранныя і інш. Выкарыстоўваюць для спецыялізацыі пажыўных асяроддзяў, лязбных сываратак, лекавых рэчываў, а таксама для аддзялення вірусаў і таксінаў ад мікробаў.

БАКТЭРЫЯМІЯ (лац. bacterium — палачка + haima — кроў) — прысутнасць бактэрый у крыві, якія пранікаюць з першаснага ачага інфекцыі і разносяцца па ўсім арганізме. Бактэрыямія характэрна для многіх інфекцыйных хвароб пры іх вострым цячэнні.

БАКТЭРЫІ, bacteria — аднаклетачныя мікраарганізмы расліннага паходжання, разнастайныя па форме і памерах. Па марфалагічных формах падраздзяляюцца на наступныя групы — кокі, бактэрыі, бацылы, кластрыдыі, вібрыёны, спірылы і спірахеты. Змяшчаюць ДНК і РНК, маюць неаформленае ядро без абалонкі, пазбаўлены хларафілу, размнажаюцца простым дзяленнем. Некаторыя бактэрыі маюць жгуцікі, утвараюць капсулы і споры. У вузкім сэнсе тэрмін «бактэрыя» выкарыстоўваецца для назвы палачкападобных форм, не ўтвараючых спораў.

БАКТЭРЫЕЗЫ — хваробы, якія выклікаюцца бактэрыямі.

БАКТЭРЫЯЛІЗІНЫ — спецыфічныя антыцелы, якія разбураюць абалонкі бактэрыяльнай клеткі пры дапамозе неспецыфічнага кампанента сывараткі крыві (камплемента).

БАКТЭРЫЯЛАГІЧНАЕ ДАСЛЕДАВАННЕ — комплекс метадаў, паслядоўна выкарыстоўваемых для знаходжання бактэрый у даследуемым матэрыяле. Складаецца з мікраскапіі, вылу-

чення чыстай культуры бактэрыі, вызначэння біяхімічных і імуналагічных уласцівасцей узбуджальніка хваробы.

БАКТЭРЫЯЛОГІЯ (грэч. *bakterion* — бактэрыя + *logos* — вучэнне) — навука аб бактэрыях. Раздзел мікрабіялогіі, які вывучае біялогію бактэрыі, іх ролю ў паталогіі жывёл і чалавека, а таксама ў прамысловасці і сельскай гаспадарцы.

БАКТЭРЫЯНОСЫБІТСТВА, мікробаносыбітства, вірусаносыбітства — знаходжанне ўзбуджальнікаў хваробы ў арганізме клінічна здаровай жывёлы. Жывёлы-бактэрыяносыбіты ўяўляюць сабой небяспеку як патэнцыяльныя крыніцы ўзбуджальніка інфекцыі.

БАКТЭРЫЯСКАПІЯ (грэч. *bakterion* — бактэрыя + *skopeo* — бачыць, глядзець) — метада даследавання бактэрыі пры дапамозе мікраскопа. Даследаванне мікробаў у жывым стане (напр., метадам «вісячая кропля») дазваляе вызначыць іх рухомасць, размяшчэнне жгуцікаў і інш., а мікраскапія фіксаваных і афарбаваных прэпаратаў — вывучыць іх марфалагічныя ўласцівасці (форму, памеры, будову, наяўнасць капсул, спораў і інш.), што мае вялікае значэнне пры дыферэнцыяцыі розных відаў мікраарганізмаў.

БАКТЭРЫЯСТАТЫЧНЫЯ СРОДКІ — лекі, якія спыняюць альбо замаруджаюць размнажэнне бактэрыі: сульфаніламідныя прэпараты, антыбіётыкі, хіміятэрапеўтычныя сродкі і інш.

БАКТЭРЫЯФАГ (грэч. *bakterion* — бактэрыя + *phagos* — пажыральнік), фаг, мікробафаг, бактэрыяфагічны вірус, вірус бактэрыі, бактэрыяфагічны лізін — субмікраскапічныя агенты віруснай прыроды, якія здольны інфіцыраваць бактэрыяльную клетку, размнажацца ў ёй і лізаваць яе. Паразітуюць на розных відах бактэрыі, актынаміцэтаў, водарасцей і некаторых іншых мікраарганізмаў. Дзякуючы спецыфічнасці літычнага дзеяння некаторыя фагі выкарыстоўваюцца ў ветэрынарнай практыцы для фагапрафілактыкі і тэрапіі бактэрыяльных інфекцый альбо для фагадыягностыкі.

БАКТЭРЫЦЫДНАСЦЬ (грэч. *bakterion* — бактэрыя + лац. *caedo* — забіваю) — здольнасць розных фізічных, хімічных і біялагічных фактараў выклікаць гібель бактэрыі. У залежнасці ад таксічнасці для мікраарганізма хімічныя бактэрыцыдныя рэчывы падраздзяляюць на дэзінфіцыруючыя, антысептычныя і хіміяпрэпараты.

БАЛАНС ЭНЕРГІІ Ў ЖЫВЕЛ — суадносіны колькасці энергіі, паступіўшай у арганізм з кормам, і энергіі, выдзеленай з цела з калам, мачой, кішачнымі газами, малаком і інш.

БАЛБАС — парода грубашэрсных тлустахвостых авечак, мяса-шэрсна-малочнага напрамку. Выведзена ў Закаўказзі.

БАЛАНТЫДЫІ, *Balantidium* (грэч. — мяшок, кашалёк) — р. прасцейшых кл. *Ciliata*. Паразітуюць у тоўстым кішэчніку свіней, чалавека, пацукоў.

БАЛАНТЫДЫЕЗ, *balantidiosis* — пратазойная хвароба свіней і чалавека. Узбуджальнікі — *B. suis*, *B. coli*. Хварэюць

у асноўным парасяты-адыманцы. Хвароба характарызуецца з'яўленнем дыарэі з прымешкай крыві ў фекаліях, адказам ад корму, схудненнем. Лячэнне: асарсол, фуразалідон, тэтрацыклін, фармазін, трыхапол і інш.

БАЛАНАПАСТЫТ, balanopostitis (грэч. balanос — галоўка палавога члена + poste — крайняя плоць) — запаленне галоўкі палавога члена і прэпуцыяльнага мяшка. З'яўляецца вынікам удараў, парушэння гігіены ўтрымання жывёл, пападання ў поласць прэпуцыі раздражняючых рэчываў. Праяўляецца Б. ацёчнасцю, павышэннем тэмпературы, хваравітасцю, цяжкасцю мочаспускання. Для лячэння выкарыстоўваюць дэзінфіцыруючыя растворы, мазі.

БАЛЯВАЯ ІРАДЫЯЦЫЯ, irradiatio dolorosa (лац. radius — прамень + dolorosus — балявы) — узнікаючыя на пэўных участках цела балявыя адчуванні пры паталогіі ўнутраных органаў.

БАЛЯВЫЯ КРОПКІ, punctum dolorosa (лац. puncta — кропка, dolorosus — балявы) — участкі на паверхні цела, пры ціску на якія альбо перкусіі ўзнікае балявая рэакцыя.

БАРАЦЬБА ЗА ІСНАВАННЕ — метафарычнае паняцце, уключаючае ўсе ўнутрывідавныя і паміжвідавныя адносіны, а таксама ўзаемаадносіны арганізмаў з абіятычнымі фактарамі. Паняцце ўвёў Ч. Дарвін (1859), які лічыў, што вынікам Б. з. і. служыць натуральны адбор і эвалюцыя відаў.

БАРБАГАЛА ВАДКАСЦЬ (ад імя італ. вучонага Барбагала) — кансервуючая вадкасць для нематодаў. Састаў: вада дыстыляваная — 1000,0, фармалін 40%-ны — 20—30 мл, хлорысты натрый — 7,5 г.

БАРАН — самец-вытворнік. Палавая спеласць звычайна наступае ў 4—5 мес. Для спарвання выкарыстоўваюць з 1,5-гадовага ўзросту да 7—8 гадоў. Нагрузка на барана ў перыяд злучкі — 2—3 садкі ў суткі.

БАРАЊІНА — мяса авечак як ежа (харч), адзін з асноўных відаў мяса, утрымлівае паўнацэнныя бялкі, тлушчы, мінеральныя солі, вітаміны групы В. Састаў Б. вагаецца ў залежнасці ад укармленасці жывёл, тэхналагічнай апрацоўкі. Норма выхаду бараіны вагаецца ад 36 да 50,1 %.

БАРАРЭЦЭПТАРЫ (грэч. baros — цяжар + лац. gescipio — прымаю) — механарэцэптары сасудаў і інш. полых органаў, якія ўспрымаюць ступень механічнага расцяжэння пры павышэнні ціску.

БАР'ЕРНЫЯ ФУНКЦЫІ (франц. barriere — бар'ер, крата — функцыі, ажыццяўляемыя асобнымі прыстасаваннямі для абароны арганізма ад змяненняў навакольнага асяроддзя і захавання неабходнага для нармальнай жыццядзейнасці адноснага пастаянства саставу ўнутранага асяроддзя (крыві, лімфы). Распазнаюць знешнія (скура, дыхальны і стрававальны апарат, печань, ныркі) і ўнутраныя (чыста гематалагічныя) бар'еры.

БАРОДАЎКА, verruca — дабраякаснае новаўтварэнне з фібраэпітэліяльнай тканкі.

БАРЕЛІІ, Borrelia (ад імя франц. вучонага Borrell) — р. барэлій (спірахет, трэпанем). Маюць спіралепадобную форму да 20 мкм, паразітуюць у плазме крыві ў птушак, у тоўстым кішэчніку свіней (Tr. hyodisenteria).

БАРЕЛІЕЗ ПТУШАК (спірахетоз, трэпанемоз) — хвароба, якую вызывае *B. gallinarum*. Характарызуецца ліхаманкай, анеміяй, дзіарэяй, парэзам крылаў і ног. Пераносчыкі — кляшчы *Argas persicus*, р. *Dermanissus* і клопы. Распаўсюджана на поўдні. Для прафілактыкі ўжываюць вакцыны.

БАРАЛІНІТ, bartholinitis — запаленне барталінавых залоз. Наглядаецца пры трыхаманозе і інш. хваробах.

БАРАХАЛОГІЯ (грэч. *batrachos* — жаба + *logos* — навука) — раздзел заалогіі, які вывучае земнаводных.

БАРАЭЙНЫ ЦЭХ — птушнік, у якім устаноўлены клетачныя батарэі.

БАТАТ, САЛОДКАЯ БУЛЬБА, ipomola botatas — від шматгадовых клубненосных раслін сям. уюковых. Вільгаце-, святло- і цеплалюбівая культура. У нас вырошчваюць у Туркменіі і Грузіі. Ураджайнасць — 400—600 ц/га. Зялёная маса выкарыстоўваецца на корм жывёлам, клубні — для харчовых мэт і кармлення жывёлы.

БАТУЛІЗМ, botulismus (лац. *botulus* — каўбаса) — вострапрацякаючае захворванне, якое характарызуецца паражэннем цэнтральнай нервовай сістэмы і праяўляецца паралічамі языка, ніжняй сківіцы і глоткі. Часцей хварэюць коні і норкі, але ўспрымальныя ўсе віды жывёл і птушак. Узбуджальнік хваробы — *Cl. botulinum* — таксіна- і спораўтвараючы анаэроб, устойлівы ў знешнім асяроддзі, падраздзяляецца на 6 тыпаў, якія вырабляюць свой спецыфічны таксін. У кармах жывёльнага і расліннага паходжання, дзе знаходзяцца мікробы, ва ўмовах анаэрабіёзу і спрыяльнай тэмпературы ўтвараецца і назапашваецца таксін, які, пападаючы ў арганізм з кормам, выбіральна пашкоджвае нервовую сістэму. Дыягназ ставяць на аснове клінічнай карціны і вынікаў лабараторнага даследавання па ідэнтыфікацыі ўзбуджальніка і батуліністычнага таксіну. Лячэнне сімптаматычнае, выкарыстоўваюць таксама гіперімунныя сываткі. З прафілактычнай мэтай вакцынуюць толькі норака.

БАЦВІННЕ — наземная раслінная маса агародных, кармавых і тэхнічных караняклубняплодаў. Выкарыстоўваюць для кармлення жывёл у свежым і сіласаваным выглядзе.

БАЦЫЛЫ (лац. *bacillus*) — група бактэрый, для якіх характэрна развіццё спораў у неспрыяльных для жыццядзейнасці ўмовах. Большасць бацылаў сапрафіты, але некаторыя з'яўляюцца ўзбуджальнікамі хвароб, напр. *Bac. anthracis*.

БАШКІРСКАЯ ПАРОДА КОНЕЙ — выкарыстоўваецца для атрымання кумысу і мяса. Паходзіць ад ляснога і стэпавых тыпаў.

БЕЗАЗОЦІСТЫЯ ЭКСТРАКТЫЎНЫЯ РЭЧЫВЫ — вялікая група безазоцістых рэчываў, прадуктаў вугляводнага абмену ў раслінным і жывёльным арганізмах (цукар, крухмал, геміцэ-

люлозы, інулін, пектиновія рэчывы, лігнін, глюказіды і інш.).

БЕЗААРЫ (перс. *badсар* — супрацьддзе) — цвёрдыя целы са шчыльна збытаных валасоў жывёл (пілабезаары) і раслін (фітабезаары), утвараемыя ў страўнікава-кішачным тракце авечак, коз, коней, радзей — буйн. раг. жыв., свіней, сабак. Выводзяць Б. аперацыйным шляхам.

БЕЗНАІТЫІ, *Besnoitia* (ад імя франц. вучонага С. *Besnoite*) — паразіт з р. *Besnoitia*, атр. *Coccidia*. Лакалізуецца ў перыферычных сасудах, злучальнай тканцы, клетках скуры, мышачных фасцыях, склеры, серозных абалонках.

БЕЗНАІТЫЕЗ, *besnoitiosis* — хранічная хвароба буйн. раг. жыв. і іншых відаў жывёл, выклікаемая прасцейшымі з р. *Besnoitia*. Распаўсюджаны Б. на поўдні Казахстана. Характарызуецца ў буйн. раг. жыв. пашкоджаннем скуры (патаўшчэнне, з'яўленне складак, выпадзенне шэрснага покрыва, часам — скуранныя крывацёкі).

БЯЗРЭДКІ МЕТАДЫ — прапанаваныя А. М. Бязрэдкай (1870—1940); дэсенсібілізацыі, мясцовай імунізацыі, прыгатавання сенсібілізаваных вакцын, антывірусатэрапіі.

БЕКЕРЫ ЯМА — гл. *біятэрмічная яма*.

БЕККРОС (англ. *boickross* — *back* — назад + *cross* — скрыжаванне) — зваротнае скрыжаванне, пры якім гібрид паўторна скрыжоўваецца з адным з бацькоў (часам — мнагакратна). Выкарыстоўваюць для вызначэння генатыпу, вылічэння колькасці рэкамбінацый узмацнення ў гібрида праяўлення прымет аднаго з бацькоў і інш.

БЕЛАМЫШАЧНАЯ ХВАРОБА, *morbus leucomuscularis* (лац. *morbus* — хвароба + грэч. *leucos* — белы + лац. *muscularis* — мышачны) — захворванне маладняку, якое характарызуецца парушэннем акісляльна-аднаўленчых працэсаў, вядучых да развіцця дыстрафічных змяненняў у сардэчнай і шкільнай мускулатуры і афарбавання яе ў белы колер. Хварэюць цяляты, ягняты, жарабяты, парасяты, радзей — маладняк пушных звяроў і птушкі. Сустрэкаецца ў мясцовасцях, дзе ў 1 кг корму змяшчаецца мікраэлемента селена — меней 0,04 мг. Праяўляецца слабасцю мускулатуры, хісткасцю паходкі, абмежаванай рухомасцю, патаўшчэннем суставаў, парэзамі і паралічамі, парушэннем работы сэрца. Для лячэння выкарыстоўваецца 0,1 %-ны раствор натрыю селеніту ў дозе 0,1 мл на 1 кг масы.

БЕЛАГАЛОВАЯ УКРАЇНСКАЯ ПАРОДА БУЙНОЙ РАГАТАЙ ЖЫВЕЛЫ — малочнага напрамку. Выведзена ў 19 ст. Распаўсюджана ў заходніх і паўночных раёнах Украіны.

БЕЛАРУСКІЯ ВУПРАЖНЫЯ КОНІ — найбольш шматлікая пародная група коней у Беларусі. Сфарміравалася ў 19—20 стагоддзі на аснове скрыжавання мясцовых нізкарослых коней з заходнееўрапейскімі пародамі (ардэны, гудбрандсдальскія, брабансоны і інш.). Масць — булая, а таксама рыжая, вараная, мышастая. Экстэр'ер і рабочыя ўласцівасці — тыповыя для упражных коней сярэдняй масіўнасці.

БЕЛАРУСКІ ТЫП БУЙНОЙ БЕЛАЙ ПАРОДЫ СВІНЕЙ — створаны ў Беларусі шляхам замкнутага развядзення «у сабе» з прымяненнем інтэнсіўных метадаў адбору і аднароднага падбору па асноўных паказчыках прадуктыўнасці, развіцця, экстер'еру, моцнасці канстытуцыі і жыццяздольнасці. Зацверджаны ў 1975 г. Добра спалучаецца пры скрываванні з свіннямі планавых парод Беларусі.

БЕЛАРУСКАЯ ЧОРНА-ПЯРЭСТАЯ ПАРОДА СВІНЕЙ — выведзена ў Беларусі складаным узнаўленчым скрывавааннем мясцовых палескіх свіней з буйной белай, беркшырскай, буйной чорнай. Зацверджана ў 1976 г. Свінні гэтай пароды валодаюць высокім генетычным патэнцыялам адкормачнай і мяснотнай прадуктыўнасці.

БЕЛЫ ПУХОВЫ ТРУС — парода трусоў пуховага напрамку. Выведзена ў СССР шляхам паляпшэння мясцовых пуховых трусоў жывёламі ангорскай пароды.

БЕЛЫЯ ШЫРОКАГРУДЫЯ ІНДЫЧКІ — парода індычак, выведзена ў ЗША.

БЕЛЫ ВЕЛІКАН — парода трусоў мясашкуркавага напрамку. Разводзяць у многіх краінах Еўропы.

БЕРКШЫРСКАЯ ПАРОДА СВІНЕЙ — універсальнага напрамку, выведзена ў 18 ст. у Англіі. Выкарыстана пры вывядзенні айчынных парод (міргарадскай, лівенскай, кемерскай і інш.).

БЕСПРЫВЯЗНАЕ ўТРЫМАННЕ СКАЦІНЫ — спосаб утрымання, пры якім жывёлы групамі размяшчаюцца ў памяшканнях, дзе могуць свабодна перамяшчацца.

БЕСТУЖАЎСКАЯ ПАРОДА БУЙНОЙ РАГАТАЙ ЖЫВЕЛЫ — малочна-мяснотнага напрамку. Выведзена ў цяперашній Ульянаўскай вобласці ў 18—19 ст. Мае добрыя адкормачныя якасці.

БЕНТАС (грэч. *benthos* — глыбіня) — арганізмы, якія пражываюць на грунце і ў грунце вадаёмаў.

БЕРМАНА МЕТАД — метад гелмінтальраваскапіі, прапанаваны ў 1917 г. ням. вучоным Берманам (G. Baermann) для ізаляцыі лічынак паразітычных нематодаў (анкіластом) з глебы. Б. м. быў паспяхова выкарыстаны для дыягностыкі дыктыякаўлёзу авечак (G. Baermann, 1930; I. В. Арлоў, 1930).

БІЗОН, *Bison bison* — млекакормячае р. зубраў. Лёгка скрыважаўваецца з еўрапейскім зубрам. Распаўсюджаны ў паўночнай Амерыцы. Акліматызаваны ў нашай краіне у запаведніку «Асканія-Нова».

БІЛІРУБІНЕМІЯ, *bilirubinaemia* (старадаўнелац. *biligrubipit* — білірубін, жоўцевы пігмент + грэч. *haima* — кроў) — павышаная колькасць білірубіну ў крыві, адзначаемая пры некастрымаваных захворваннях печані, жоўцевых хадкоў, інтаксікацыях.

БІЛІРУБІНУРЫЯ, *bilirubinuria* (білірубін + *urona* — мача) — павышаная колькасць білірубіну і яго вытворных у мачы. Адзначаецца пры хваробах печані і інтаксікацыях.

БІЕТАЎСКАЕ ДЫХАННЕ (ад імя франц. урача Camille

Biot) — адна з форм парушэння рытму дыхання, якая характарызуецца чаргаваннем раўнамерных рытмічных дыхальных рухаў і працяглых паўз. Б. д. адзначаецца пры арганічных паражэннях мозгу, расстройваннях кровазвароту, інтаксікацыях і г. д.

БІЛЬХАРЦЫЕЛА, Bilharziella (у гонар ням. ўрача Bilharz) — р. трэматодаў з п/а Schistosomatata. Паразітуе ў вадаплаваючых птушак.

БІЛЬХАРЦЫЕЛЕЗ, bilharziellosis — трэматадозная хвароба хатніх і дзікіх качак, гусей і іншых вадаплаваючых птушак. Узбуджальнік — *B. polonica*, паразітуе ў крывяносных сасудах брыжэйкі, печані, падстраўнікавай залозе, нырках, селязёнцы, лёгкіх, сэрцы і інш. органах. Распаўсюджана ачагова на Украіне, Алтаі, у Казахстане, цэнтральнай зоне Расіі, Астраханскай вобласці, Прыбалтыцы. Парушаецца функцыя страўнікава-кішачнага тракта, наглядаецца выцяканне з вачэй і носа, памутненне рагавіцы.

БІНАРНАЯ НАМЕНКЛАТУРА (лац. binarius — двойны, складаецца з 2 частак) — сістэма абазначэнняў, якая складаецца з 2 слоў: першае абазначае род, другое — від. Уведзена К. Лінеем у 1758 г.

БІТЫНІЯ, Bythinia (грэч. bythios — знаходзіцца на глыбіні ў вадзе) — род малюскаў з кл. Gastropode. Від *B. leachi* (у знак англ. заолага W. Leach) з'яўляецца прамежным гаспадаром *апістархід* (гл.).

БІФІДАБАКТЭРЫІ, *Bacterium bifidum* (лац. bifidus — раздвоены, расшчэплены) — мікробы кішэчніка маладняку с.-г. жывёл, якія знаходзяцца ў падсосным перыядзе. Уваходзяць у сям. Actinomycetaceae, анаэробныя, поліморфныя, палачкі, спораў не ўтвараюць. Удзельнічаюць у расшчапленні вугляводаў, утварэнні вітаміну B_{12} і, магчыма, вітаміну С. З'яўляюцца антаганістамі гніласных і патагенных мікробаў у кішэчніку. Ужываюць для вытворчасці лекавых прэпаратаў, якія выкарыстоўваюць пры дыспепсіі.

БІЯ... (грэч. bios — жыццё) — частка складаных слоў, паказваючых адносіны да жыцця, жыццёвых працэсаў.

БІЯГЕЛЬМІНТЫ (бія... + helminthes — чарвяк) — група паразітычных чарвякоў, якія размножваюцца з прамежнымі гаспадарамі.

БІЯГЕНЕЗ (бія... + genesis — паходжанне) — навука, якая адмаўляе з'яўленне жывога з нежывой матэрыі і сцвярджае, што жывыя істоты могуць паходзіць толькі ад сябе падобных.

БІЯГЕАГРАФІЯ (бія... + geographia — землеапісанне) — навука, якая вывучае размеркаванне арганізмаў на зямным шары.

БІЯГЕАЦЭНОЗ (бія... + geo — зямля + koinos — агульны) — узаемаабумоўлены комплекс жывых і касцявых кампанентаў, звязаных паміж сабой абменам рэчываў і энергіі, раіг экасістэмы, саўпадаючы па межах з біяцэнозам. Паняцце было ўведзена ў 1942 г. В. Н. Сукачовым. Важнейшай функцыяй Б. з'яўляецца міграцыя рэчываў і энергіі. Б. — элементарная

структурная адзінка біялагічнай мікрасістэмы вышэйшага рангу — біясферы.

БІЯГЕАЦЭНАЛОГІЯ (бія... + гео — зямля + koinos — агульны + logos — вучэнне) — навука, якая вывучае заканамернасці фарміравання функцыянавання і развіцця біягеацэнозаў.

БІЯГЕННЫЯ СТЫМУЛЯТАРЫ (грэч. bios — жыццё + + genos — паходжанне + лац. stimulatio — прымушаю) — рэчывы, якія ўтвараюцца ў жывёлных і раслінных арганізмах пад уплывам неспрыяльных фактараў знешняга асяроддзя. Б. с. дапамагаюць арганізму перажыць неспрыяльнае ўздзеянне. В. П. Філатаў назваў іх фактарамі перажывання. Уведзеныя іншаму арганізму, яны аказваюць стымулюючае дзеянне.

БІЯГЕАХІМІЧНЫЯ ПРАВІНЦЫІ — пэўныя тэрыторыі з розным узроўнем канцэнтрацыі хімічных элементаў у глебе, а адпаведна і ў арганізмах жывёл, у выніку чаго ў іх узнікаюць пэўныя (эндэмічныя) захворванні. Беларусь мае Б. п. па кобальту, медзі, ёду, кальцыю, фосфару, селену.

БІЯЛАГІЧНЫ МЕТАД БАРАЦЬБЫ — выкарыстанне ўзбуджальнікаў розных хвароб, паразітаў і драпежнікаў для барацьбы са шкоднікамі.

БІЯЛАГІЧНЫ РЭГРЭС — працэс, супрацьлеглы біялагічнаму прагрэсу.

БІЯЛАГІЧНАЯ АЧЫСТКА СЦЕКАВЫХ ВОД — спосаб абясшкоджвання вадкай фазы сцёкавых вод ад арганічных рэчываў, мікробаў, заснаваны на іх акісленні і мінералізацыі, працякаючых пры ўдзеле мікраарганізмаў.

БІЯЛАГІЧНАЯ ПРОБА, БІЯПРОБА — метад дыягностыкі пры дапамозе заражэння паталагічным матэрыялам паддоследных жывёл і іх даследавання з мэтай выяўлення і ідэнтыфікацыі ўзбуджальнікаў хваробы альбо іх таксінаў. Выкарыстоўваецца таксама, як і метад кантролю біялагічных прэпаратаў на іх няшкоднасць, актыўнасць.

БІЯЛАГІЧНЫЯ ПРЭПАРАТЫ — сродкі, якія валодаюць біялагічнай актыўнасцю пры ўвядзенні чалавеку альбо жывёлам. Выкарыстоўваюцца для дыягностыкі (алергены, антыгены, сывараткі, бактэрыяфагі), лячэння і прафілактыкі (антытаксічныя і антымیکробныя сывараткі, гама-глабулін, антыбіётыкі, бактэрыяфагі, інтэрферон, вакцыны, анатаксіны), а таксама для павышэння прадуктыўнасці жывёл (біягенныя стымулятары).

БІЯЛАГІЧНАЯ КІБЕРНЕТЫКА — вобласць кібернетыкі, вывучаючая працэсы кіравання і сувязі ў жывых арганізмаў.

БІЯЛОГІЯ (бія... + logos — навука) — комплекс ведаў аб жыцці; сукупнасць навуковых дысцыплін, звязаных з вывучэннем усяго жывога.

БІЯМАСА (бія... + лац. massa — камяк, кавалак) — агульная маса жывога арганічнага рэчыва асобін аднаго віду (папуляцыі), групы відаў або згуртаванняў у цэлым, якая прыходзіцца на адзінку паверхні або аб'ёму месца жыхарства. Б. выяўляецца ў масе сырога альбо сухога рэчыва (г/м^2 , г/м^3 , кг)

і г. д. Б. расліннай арганікі называецца фітамасай, жывёл — зоамасай, мёртвага арганічнага рэчыва — мортмасай. Прырост Б. за пэўны перыяд называецца прадукцыяй.

БІЯМЕТРЫЯ (бія... + metreo — вымяраю) — раздзел біялогіі, зместам якога з'яўляецца аналіз і апрацоўка вынікаў колькасных эксперыментаў і нагляданняў метадамі матэматычнай статыстыкі.

БІЯПСІЯ (бія... + opsis — разгляд, даследаванне) — прыжыццёвае сячэнне часткі тканкі альбо органа для даследавання з дыягнастычнай мэтай (пры трыхінелёзе, філарыатозах і г. д.).

БІЯСІНТЭЗ (бія... + synthesis — злучэнне) — утварэнне арганічных рэчываў у жывых арганізмах.

БІЯТЭРМІЧНАЕ АБЕЗЗАРАЖВАННЕ ГНОЮ — метадам абеззаражвання гною, заснаваны на яго разаграванні ў выніку жыццядзейнасці тэрмафільных аэробных мікраарганізмаў. Праводзяць на пляцоўках з цвёрдым пакрыццём у штабелях вышыняй да 2 м, час вытрымлівання — 1—2 мес.

БІЯТЭРМІЧНАЯ ЯМА, БЕКЕРЫ ЯМА, пірацінская, чэшская яма — спецыяльная пабудова для знішчэння трупаў жывёл глыбінёй 9—10 м. Будуецца з вільгаце- і тэрмаўстойлівага матэрыялу, мае герметычнае вечка і адтуліны для прытоку паветра. Працэс разлагання трупаў заканчваецца ў 35—40 дзён з утварэннем аднароднага без паху кампосту, які прыгодны для ўгнаення. Будуецца на сухім узвышаным месцы з нізкім узроўнем грунтовых вод (12—13 м) і не бліжэй 1 км ад жылых будынкаў, вадаёмаў.

БІЯФАБРЫКА — прадпрыемства па вырабу біялагічных прэпаратаў для дыягностыкі, прафілактыкі і лячэння хвароб жывёл.

БІЯТЭХНІЯ (бія... + techne — мастацтва, майстэрства) — сістэма мерапрыемстваў па павышэнню біялагічнай і гаспадарчай прадукцыйнасці ўгоддзяў.

БІЯТЭХНАЛОГІЯ (бія... + techne — мастацтва + logos — вучэнне) — навука, якая вывучае шляхі і метады змянення ўмоў акружаючага чалавека прыроднага асяроддзя ў адпаведнасці з яго патрэбамі.

БІЯТЫП, БІЯЛАГІЧНЫ ТЫП — сукупнасць асобін з падобным генатыпам.

БІЯТЫЧНЫ ПАТЭНЦЫЯЛ — колькаснае выяўленне магчымасці арганізма ўтрымацца ў барацьбе за існаванне.

БІЯТОП (бія... + topos — месца) — участак зямной паверхні (сушы альбо вадаёма) з аднароднымі абіятычнымі ўмовамі асяроддзя, заняты тым альбо іншым біяцэнозам. Б. — неарганічная састаўная біягеацэнозу.

БІЯФІЛЬТРАЦЫЯ (бія... + лац. filtrum — лямец) — фільтрацыя вады жывёламі (біяфільтратамі).

БІЯФІЗІКА — навука, якая вывучае фізічныя ўласцівасці і з'явы як у цэлым арганізме, так і ў асобных органах, тканках і клетках, а таксама фізіка-хімічныя асновы працэсаў жыццядзейнасці.

БІЯЦЭНОЗ (бія... + *koinos* — агульны) — згуртаванне арганізмаў, звязаных прамымі альбо ўскоснымі ўзаемаадносінамі ў межах біятопа. Тэрмін Б. упершыню прапанаваў у 1887 г. К. Мёбіус (К. Möbius). Для Б. характэрна раздзяленне на больш малыя адзнакі — консаразіі, сінузіі. Кожны Б. характарызуецца адносна ўстойлівым складам жывёл і раслін, што забяспечвае захову асноўных прыкмет данага Б. у часе і прасторы.

БІЯЦЭНАЛОГІЯ (бія... + *koinos* — агульны + *logos* — вучэнне) — навука, якая вывучае жывёла-раслінныя згуртаванні (біяцэнозы).

БІЯЦЭНОН (англ. *biosoenon*) — абагульнены біяцэноз (тып біяцэнозу). Тэрмін Б. у 1965 г. прапанаваў Э. ван-дэр-Маарэль (E. van der Maarel).

БІЯЦЫКЛЫ — змяненне фаз або стадый развіцця арганізма.

БІЯПАЛІЯРНАСЦЬ (лац. *bi* — двух + *polus* — зямная і нябесная вось) — распаўсюджванне віду альбо другога таксона, з аднаго боку, ва ўмераных шыротых паўночнага, а з другога — паўднёвага паўшар'я пры адсутнасці іх прадстаўнікоў у субтропіках і тропіках (сардзіны, акулы, коцікі і г. д.).

БЛАКАДА (англ. *blockade* — блакада) — выключэнне функцыі якога-небудзь органа.

БЛАКАДА СЭРЦА — парушэнне функцыі праводнасці сэрца, якое заключаецца ў адсутнасці альбо замаруджванні правядзення імпульсу па нервова-праводнай сістэме сэрца.

БЛАСТ... (грэч. *blast* — парастак) — частка складаных слоў, якая ўказвае на адносіны да развіцця, росту.

БЛАСТУЛА (грэч. *blast* — парастак) — заключная стадыя драблення яйца.

БЛАСТАМЕРЫ (бласт... + *meros* — частка, доля) — клеткі дробячага яйца жывёлы.

БЛЕФАРАПТОЗ, *blepharoptosis* (грэч. *blepharon* — павека + *ptosis* — падзенне) — апушчэнне верхняга павека. Б. можа быць сапраўднымі і несапраўднымі, прыроджанымі і набыты.

БЛЕФАРЫТ, *blepharitis* (грэч. *blepharon* — павека + *itis*) — запаленне краёў павек. Б. з'яўляецца вынікам уздзеяння раздражняючых фактараў, мікраарганізмаў, пераход запалення з суседніх тканак. Акрамя таго, захворванне можа ўскладніць цяжэнне авітамінозаў, анемій, хвароб страўнікава-кішачнага тракта і г. д. Б. бывае паверхневым і глыбокім. Праяўляецца пачырваненнем павек, свербам, выцяканнямі з вачэй. Пры глыбокім Б. павекі ацякаюць, могуць утварацца абсцэсы. Для лячэння выкарыстоўваюць 1%-ны спіртавы раствор брыльянтавага злёнага, 10%-ную сульфатылавую, 3—5%-ную новіфарменаваю, 1%-ную тэтраміцынаваю мазь, 1%-ную сінтаміцынаваю эмульсію.

БЛОХІ, *Siphonaptera* (грэч. *siphon* — трубка + *ptera* — бяскрылы) — атрад крывасасучых насякомых. З'яўляюцца гематофагамі, пераносчыкамі ўзбуджальнікаў хвароб (агурочнага цэпня і інш.).

БОБР ЕўРАПЕЙСКІ, *Costor fiber* — млекакормячае сям.

бабровых. Пристасаваны да паўводнага ладу жыцця. Распаўсюджаны ў лясных і пойменных зонах. Харчуетца карой і галінкамі ліставых дрэў. Нараджае 1—6 дзіцянят.

БОКСЫ (англ. box — скрынка) — ізаляваныя камеры, якія прызначаны для мікрабіялагічных доследаў у асептычных умовах, а таксама ізаляцыі хворых і падазроных на інфекцыйныя захворванні жывёл.

БОТРЫЯЦЭФАЛЕЗ, bothriocephalosis — гельмінтозная хвароба карпавых рыб, якая выклікаецца ленцямом *B. gowkongensis*. Пашкоджаецца кішэчнік. Распаўсюджана ўсюды. Характарызуецца адказам рыбы ад корму, вяласцю, слабай рэакцыяй, плаваннем у верхніх сляях вады.

БОТРЫЯЦЭФАЛЮС (грэч. bothrion — шчыліна + kephale — галава) — р. цэстодаў атр. лянняцоў, паразіт рыб, выклікае *ботрыяцэфалёз* (гл.).

БОТРЫЯМІКОЗ, botryomycosis, sin. botrycoccosis (грэч. botrys — гронка + mykes — грыб) — хранічнае інфекцыйнае захворванне, якое суправаджаецца запаленым разрастаннем фібразнай злучальнай тканкі, нагадваючай пухліны. Узбуджальнік — грыб *Botryomyces ascoformans* — сустракаецца ў выглядзе збіранняў кокаў, дыплакокаў і стафілакокаў, якія абкружаны гамагеннай злучальнай капсулай, у знешнім асяроддзі вельмі ўстойлівы. Крыніца заражэння — глеба, кармы, збруа, забруджаныя ўзбуджальнікам, а таксама хворыя жывёлы з ускрыўшыміся абсцэсамі. Хварэюць коні, радзей — іншыя с.-г. жывёлы. У месцы ўкаранення ўзбуджальніка ўтвараецца шмат грануляцыйнай тканкі. Цэнтр гранулёмы часткова распадаецца і ўскрываецца звонку, утвараючы свішчавы ход. Дыягназ ставіцца на аснове клінічнай карціны і мікраскапічнага даследавання ачагоў распаду тканак, дзе выяўляюць ботрыякокі. Пры лячэнні жывёл у пачатковай стадыі хваробы хірургічным шляхам выдаляюць ботрыямікомы разам з капсулай, праводзяць антыбіётыкатэрапію. Спецыфічныя сродкі прафілактыкі адсутнічаюць.

БРАДЗОТ, bradsot (нарвеж. brad sot — маланкавая чума) — вострае інфекцыйнае некантагіёзнае захворванне авечак, якое характарызуецца гемаграічным запаленнем сычуга і дванаццаціперснай кішкі з утварэннем газу ў стрававальным тракце. Узбуджальнік — анаэробныя мікробы *Cl. septicum* і *Cl. oedematins*, якія ўтвараюць тэрмаўстойлівыя споры і вялікай сілы таксіны. Хварэюць самыя ўкормленыя і меней рухомыя авечкі. У стойлавы перыяд часцей захворвае маладняк, а на пашы — дарослыя авечкі. Распаўсюджванню хваробы спрыяюць кантамініраваныя ўзбуджальнікі пашы, нарыхтаванае сена. Папаўшы ў арганізм узбуджальнік размнажаецца ў сценках сычуга і дванаццаціперснай кішкі, вылучае таксін, які выклікае агульную інтаксікацыю і гібель жывёлы. Дыягназ ставяць на аснове эпідэааалагічных даных, клінічных адзнак, паталагаанатамічных змяненняў і вынікаў бактэрыялагічных даследаванняў. Лячэнне малаэфектыўнае. У небяспечных гаспа-

дарках з мэтай спецыфічнай прафілактыкі выкарыстоўваюць вакцыну супраць кластрыдыёзаў авечак.

БРАДЫКІНЕЗИЯ, bradycardia (грэч. bradys — павольны + kinesis — рух) — агульная запаволенасць рухаў, пры гэтым тонус мышц можа не змяняцца.

БРАДЫПНОЭ, bradypnoea (грэч. bradys — павольны + рноэ — дыханне) — радзейшая колькасць дыхальных рухаў.

БРАУЛА, ПЧАЛІНАЯ ВОШ — дробнае (1—1,5 мм) смочуе насякомае без крылаў, адносіцца да атр. Diptera, сям. Braulidae. Найбольш распаўсюджаны від *B. cacoeritsch*.

БРАУЛЕЗ ПЧОЛ, ВАШЫВАСЦЬ ПЧОЛ, braulosis — інвазійная хвароба, выклікаемая бяскрылымі насякомі-брауламі. Хворыя пчолы хутка слабеюць, гінуць, асабліва ў канцы лета і восенню. Хвароба шырока распаўсюджана.

БРАНХІЯМІКОЗ, branchiomycosis — мікознае захворванне рыб, якое характарызуецца пашкоджаннем крывяносных сасудаў жабраў і іх некратычным распадам у далейшым. Узбуджальнік — грыбы з групы Branchiomycetes. Хварэе карп, сазан, карась, лінь, шчупак, пякур. Крыніца заражэння — хворыя рыбы. Такая рыба адмаўляецца ад корму, збіраецца ля берагоў, падымаецца на паверхню, прымаючы характэрнае вертыкальнае становішча. Дыягназ устаўляюць на аснове клінічных адзнак, пацверджаных мікраскапічным даследаваннем жабраў загінуўшай рыбы і эпідэааалагічнымі данымі. Лячэнне не распрацавана. Небяспечныя вадаёмы каранцініруюць, праводзяць іх санітарную ачыстку і дэзінфекцыю.

БРАНХІЕЛЫ (грэч. bronchos — горла, бронх) — дробныя разгалінаванні бронхаў, якія пераходзяць у альвеаларныя хады.

БРАНХІТ, bronchitis (грэч. bronchos — горла, бронх + грэч. itis — запаленне) — запаленне бронхаў. Распазнаюць Б. востры і хранічны, першасны і другасны; у залежнасці ад характару запалення — катаральны, гнойны, гніласны, гемарагічны, фібрынозны. Захворванне мае паліэтыялагічную прыроду. Праяўляецца цяжкасцю дыхання, кашлем, хрыпамі, парушэннем функцый іншых сістэм. Для лячэння выкарыстоўваюць антыбактэрыяльныя, стымулюючыя і сімптоматычныя сродкі.

БРАНХІЯЛЬНАЕ ДЫХАННЕ, respiratio bronchialis (лац. respiratio — дыханне + bronchialis — бранхіяльны) — дыхальны шум, відазмянёны ў час праходжання яго па бронхах, з'яўляецца сімптомам пнеўманіі, у некаторых відаў жывёл Б. д. паталагічнае пры знаходжанні ў цэнтральных і ніжнезадніх участках лёгкіх.

БРАХІЦЭРА, Brachicera (грэч. brachis — кароткі + keros — рог) — п/а насякомых (падскурныя, страўнікавыя і насаводныя авадні, мухі, сляпні, крывасмокі).

БРОЙЛЕР (англ. broiler ад broil — смажыць на агні) — мясное кураня, якое валодае інтэнсіўным развіццём. З яго атрымліваюць сочнае, смачнае мяса. Для вытворчасці бройлераў выкарыстоўваюць у асноўным 2—4-лінейны гібрыдны маладняк ад скрыжавання мясных ліній (пароды корніш і белы

плімутрок). Забіваюць бройлераў ва ўзросце 6—9 тыдняў пры дасягненні жывой масы 1,5—2 кг.

БРОНЗАВЫЯ ШЫРАКАГРУДЫЯ ІНДЫЧКІ — парода індычак, маецца 2 разнавіднасці (у ЗША і Англіі). Распаўсюджана ў Заходняй Еўропе і ЗША. Завезены ў СССР.

БРАНХІЕЛІТ, bronchiolitis (лац. bronchiolus — бранхіёла + грэч. itis — запаленне) — запаленне тэрмінальных аддзелаў бранхіяльнага дрэва (бранхіёлаў). У працэс могуць уцягвацца таксама альвеолы і перыбранхіяльная тканка.

БРОНХІ (грэч. bronchos — горла, бронх) — разгалінаванне дыхальнага горла.

БРОНХАПНЕЎМАНІЯ, bronchopneumonia (бронх + пнеўмонія — запаленне лёгкіх) — захворванне, якое характарызуецца запаленнем бронхаў і парэнхімы лёгкіх, расстройваннем кровазвароту і газаабмену з нарастаючай дыхальнай недастатковасцю і інтаксікацыяй арганізма. Часцей хварэе маладняк. Б. з'яўляецца захворваннем паліэтыялагічнага характару. У яе ўзнікненні істотнае значэнне маюць мікраклімат памяшканняў, кармленне, стрэсавыя ўздзеянні, узровень натуральнай рэзістэнтнасці. У клінічным праяўленні адзначаюцца павышэнне тэмпературы, наяўнасць хрыпаў і бранхіяльнага дыхання пры аўскультацыі, тымпанічнага, прытупленага альбо тупога гуку пры перкусіі. Лячэнне комплекснае. Выкарыстоўваюць антыбіётыкі, сульфаніяміды, нітрафураны, сродкі замяшчальнай і патагенетычнай тэрапіі. Шырока выкарыстоўваюцца аэразолі лекавых рэчываў.

БРОНХАСТЭНОЗ, bronchostenosis (бронх... + грэч. stenosis — вузкі) — паталагічнае звужэнне прасвету бронхаў, якое ўзнікае ў выніку запаленчых, фіброзных альбо рубцовых працэсаў у яго сценах. Б. часцей за ўсё — вынік хранічных бранхітаў.

БРОНХАФАНІЯ, bronchophonia (бронх... + грэч. phone — гук, голас) — правядзенне гуку (стогну, кашлю, чхання і інш.) на грудную клетку, якое адзначаецца па яго чутнасці пры аўскультацыі.

БРОНХАЭКТАЗІЯ, bronchoectasia (бронх... + ektasis — пашырэнне) — паталагічнае пашырэнне абмежаваных участкаў бронхаў са змяненнем структуры іх сценах.

БРУДЭР (англ. brooder, ад brood — сядзец на яйках) — устраванне для мясцовага абагрэву маладняку птушак у першыя тыдні жыцця.

БРУШНАЯ ПОЛАСЦЬ — частка другаснай поласці цела (цэлома) у пазваночных.

БРУШЫНА — эпітэліяльная абалонка, накрываючая органы і сценкі брушной поласці.

БРУШКА, АБДАМЕН (лац. abdomen) — задні аддзел цела членістаногіх.

БРУШНАЯ ГРЫЖА, hernia abdominalis (лац. hernia — грыжа + abdominalis — брушны) — выхад органа альбо яго часткі з брушной поласці ў грыжавую адтуліну ля брушной сценкі, узнікае ў выніку траўмы, надзвычайнага напружання

брушнога прэса ў час родаў. Наглядаецца Б. г. у выглядзе абмежаванай, бязбольнай, мяккай прыпухласці, часам — павялічанай альбо зменшанай. Для лячэння выкарыстоўваюць цеплавыя працэдуры, масаж, разрашальныя мазі, накладванне бандажу, аператыўнае ўмяшанне.

БРУЦЭЛЕЗ, *brucellosis* — хронічнае інфекцыйнае захворванне жывёл і чалавека, якое выклікаецца бактэрыямі, аб'яднанымі пад назвай *Brucella*. Распазнаюць шэсць відаў узбуджальніка: *Br. abortus* — узбуджае бруцэлёз буйн. раг. жыв., *Br. melitensis* — авечак і коз, *Br. suis* — свіней, *Br. neotomae* — куставых пацукоў, *Br. ovis* — інфекцыйнага эпідыдыміту бараноў, *Br. canis* — сабак. Амаль кожны від узбуджальніка можа выклікаць захворванне ў іншых відаў жывёл і ў чалавека. Устойлівыя ў знешнім асяроддзі. Пранікаюць у арганізм праз слізістыя стрававальнага тракта, мочапалавой сістэмы, кан'юнктыву, пашкоджаную скуру. У хворых жывёл адзначаюць абарты, затрыманне паследу, апуханне семаннікоў і іх прыдаткаў (архіт, эпідыдыміт), а таксама суставаў канечнасцей. Дыягназ ставіцца на аснове эпідэаалагічных даных і сералагічных даследаванняў. З клінічных даных адзначаюць абарты жывёл у другой палавіне цяжарнасці, затрыманне паследаў, артрыты, бурсіты, архіты. Бактэрыялагічнымі даследаваннямі абартыраванага плода вызначаюць наяўнасць узбуджальніка. Жывёлы, хворыя бруцэлёзам, павінны быць забіты. Для спецыфічнай прафілактыкі хваробы выкарыстоўваюць вакцыны.

БРУЦЭЛІЗАТ — алерген, які выкарыстоўваецца для выяўлення бруцэлёзу ў авечак і коз па ўнутрыкурнай пробе. Бескаляровая празрыстая вадкасць, якая ўтрымлівае пратэіны, здабытыя з бруцэлаў віду *Br. suis*. Прэпарат уводзяць у падхваставую складку. У хворых бруцэлёзам жывёл на месцы ўвядзення прэпарата ўтвараецца добра выяўленая ацёчнасць.

БРУЦЭЛІН — алерген для дыягностыкі бруцэлёзу ў авечак, коз і свіней. Апалесцыруючая празрыстая вадкасць, якая змяшчае слабааглюцініруючыя штамы *Br. abortus*. Авечкам і козам прэпарат уводзяць пад скуру ніжняга паўка вака, свінням — унутрыкурна з вонкавага боку вуха. У хворых жывёл на месцы ўвядзення бруцэліну з'яўляецца шчыльная альбо цеставатая прыпухласць (у свіней). Акрамя таго, цёмна-чырвоная пляма ў цэнтры ацёку. Пры вочнай рэакцыі ўзнікае серозна-гнойны кан'юнктывіт.

БРЫЖЭЙКА, **МЕЗАНТЭРЫЙ** (грэч. *mesos* — сярэдні + *enteron* — вантробы, кішкі) — звязка, падвешваючая і замацоўваючая вантробы ў поласці цела.

БУДЗЕНАЎСКАЯ ПАРОДА КОНЕЙ — выведзена ў 1921—1948 гг. шляхам скрыжавання данскай, чыстакроўнай верхавой пароды і чарнаморскіх коней. Валодае высокімі спартыўнымі якасцямі. Разводзяць у Растоўскай вобласці, Казахстане, Калмыкіі.

БУЙНАЯ РАГАТАЯ ЖЫВЕЛА — парнакапытныя жвачныя сям. пустарогіх. Акрамя ўласна буйн. раг. жыв. (сучасныя

быкі — Bus), да іх адносяцца: як, гаял, бізон, зубр. Хатняя буйн. раг. жыв. узнікла ад тура (першабытнага быка). Працяг жыцця кароў — 20 гадоў. Перыяд гаспадарчага выкарыстання малочных кароў — 12—13 гадоў. Палавая спеласць наступае: у цялушак — у 7—9 мес, бычкоў — у 14—18 мес. Цяжарнасць — у сярэднім 285 сутак. Разводзяць жывёлу ва ўсіх краінах свету.

БУЙНАЯ БЕЛАЯ ПАРОДА СВІНЕЙ — універсальнай прадуктыўнасці. Выведзена ў 19 ст. у Англіі складаным скрываўжваннем мясцовых познаспелых свіней са скараспелымі кітайскімі і мнагаплоднымі неапапітанскімі і партугальскімі. У СНД створана па сутнасці новая айчынная парода, прадстаўленая 2 асноўнымі тыпамі: мясным і мяса-салёным. Пладавітасць — 11—12 парасят і больш. Затраты корму на 1 кг прыросту масы — 3,9—4 к. адз. Разводзіцца ў многіх краінах свету. Выкарыстоўвалася пры вывядзенні многіх парод. У нашай краіне — асноўная планавая парода.

БУЙНАЯ ЧОРНАЯ ПАРОДА СВІНЕЙ — універсальнай прадуктыўнасці. Выведзена ў 19 ст. у Англіі скрываўжваннем мясцовых даўгавухіх свіней з неапапітанскімі і кітайскімі свіннямі. Выкарыстоўваецца для адкорму да мясных і тлустых кандыцый. Пладавітасць — 10—12 парасят. Затраты кармоў на 1 кг прыросту — 4,5 карм. адз. Распаўсюджана ў Еўропе, у т. л. у нас. Выкарыстоўвалася пры вывядзенні многіх айчынных парод, а таксама для скрываўжвання.

БУЙНЫЯ ШЭРЫЯ ГУСІ — парода гусей, выведзена ў Тамбоўскай вобласці ў 40 гг. 20 ст. Яйцаноскасць — 35—45 яек. Выкарыстоўваецца для атрымання мясных гусянят.

БУЙВАЛЫ, *Bubalus* — род жвачных млекакормячых сям. пастарогіх. Выкарыстоўваюцца ў Азіі, Афрыцы, Паўднёвай Еўропе для атрымання малака і як рабочая жывёла.

БУЛІМІЯ, *bulimia* (грэч. *bus* — бык + *limos* — голад) — паталагічная павышаная чулівасць голаду, якая суправаджаецца спажываннем надзвычайна вялікай колькасці ежы.

БУЛЕН МЯСАПЕПТОННЫ — вадкае пажыўнае асяроддзе, якое складаецца з мясной вады і пептону, для культывавання мікраарганізмаў.

БУНАСТОМА, *Bunostomum* (грэч. *bunos* — горб, узростак, бугор + *stoma* — рот) — род нематодаў з п/а *Strongylata*. Паражае жвачных, выклікае бунастамоз.

БУНАСТАМОЗ, *bunostomosis* — нематадозная хвароба жвачных. Выклікаецца *B. trigonocephalum* (грэч. *trigono* — трохвугольнік). *B. phlebotomum* (*phles* — вена + *tome* — разрэз). Паразітуе ў тонкім кішэчніку. Распаўсюджана ўсюды. Характарызуецца дрэнным апетытам, вяласцю, паносамі. Лічынкі *B.* могуць пранікаць у арганізм жывёл праз скуру. Лечаць фенатэазінам, нілвермам, мебенветам, піперазінам.

БУН'ЯВІРУСЫ — больш 200 РНК-змяшчаючых вірусаў, якія ўваходзяць у сям. *Bunyaviridae* і перадаюцца крывасмокучымі членістаногімі. Маюць ліпапратэідную з вырастамі

абалонку, адчувальныя да дзеяння растваральнікаў ліпідаў. Узбуджальнікі многіх хвароб жывёл і чалавека: ліхаманка даліны Рыфт, хвароба Найробі, Крымская гемаграгічная ліхаманка і інш.

БУРАЯ КАРПАЦКАЯ ПАРОДА БУЙНОЙ РАГАТАЙ ЖЫВЕЛЫ — малочнага напрамку. Выведзена ў Закарпацці.

БУРАЯ ЛАТВІЙСКАЯ ПАРОДА БУЙНОЙ РАГАТАЙ ЖЫВЕЛЫ — малочнага напрамку. Разводзяць у Прыбалтыцы, паўночна-заходніх раёнах Расіі і іншых абласцях.

БУРЫ МЕТАД — спосаб даследавання непафарбаваных мікробаў на пафарбаваным фоне. Прапанаваны швейц. вучным Р. Burri ў 1909 г. У якасці фарбавацеля ўжываюць чарчэжную туш. Кроплю даследаванай культуры змешваюць на прадметным шкле з кропляй тушы, робяць мазок, сушаць і даследуюць.

БЯРОЗАВЫ ДЗЕГАЦЬ — атрымліваюць пры сухой перагонцы драўніны і кары бярозы. Дзейнічае антысептычна, інсектыцыдна і раздражняюча. Ужываюць таксама для знішчэння карослівых кляшоў.

БУРСІТ, bursitis (старадаўнелац. bursa — сумка + itis — запаленне) — запаленне слізистой альбо сінавіяльнай сумкі ў выніку працяглых механічных раздражняльнікаў, траўм, інфекцый альбо інвазій. Б. бываюць вострыя і хранічныя, па характару запалення — асептычныя, гнойныя і спецыфічныя. Для лячэння ў першыя дні выкарыстоўваюць холад, а затым целавыя працэдуры, раздражняльныя мазі, увядзенне ў поласць бурсы антыбіётыкаў.

БУРСАЛІТ, bursolithus (лац. bursa — бурса + грэч. lithos — камень) — цвёрдыя целы, якія ўтвараюцца з абвапнаванага фібрыну ў поласці сінавіяльных альбо слізистых сумак. Б. — ускладненне бурсіту.

БУШУЕЎСКАЯ ПАРОДА БУЙНОЙ РАГАТАЙ ЖЫВЕЛЫ — малочнага напрамку. Выведзена і распаўсюджана ва Узбекістане.

БЦЖ — вакцина. Уяўляе сабой культуру паслабленага штама мікабактэрыі туберкулёзу чалавечага тыпу. Прапапоўваецца для актыўнай прафілактыкі туберкулёзу ў коней і другіх жывёл.

БЫК, БУГАЙ — самец-вытворнік. Палавая спеласць наступае ў 6—8 мес. У злучку пускаюць у 14—18 мес. Тэрмін выкарыстоўвання ў гаспадарцы 6—8 гадоў.

БЯЛКІ, ПРАТЭІНЫ — высокамалекулярныя арганічныя рэчывы, пабудаваныя з астаткаў (рэшткаў) амінакіслот. Іграюць важнейшую ролю ў жыццядзейнасці ўсіх арганізмаў. Уваходзяць у састаў клетак і тканкі, ферментаў, гармонаў і г. д. Бываюць простыя (складаюцца з амінакіслот) і складаныя (уваходзяць і небялковыя кампаненты). Бялковыя дабаўкі шырока выкарыстоўваюцца ў кармленні сельскагаспадарчых жывёл.

БЯЛКОВАМАЛОЧНАСЦЬ — колькасць бялку ў малаце

живёл. Вылічаецца ў працэнтах (ад 2,2 да 5). З'яўляецца важным паказчыкам якасці малака.

БЯСПЛОДНАСЦЬ, *intertilitas* (лац. *intertilitis* — бясплодны, стэрыльны) — парушэнне здольнасці ўзнаўляць патомства. Распазнаюць Б. прыроджаную, ад старасці, аліментарную, кліматычную, эксплуатацыйную, штучную, сімптоматычную.

В

ВАГАТАНІЯ, *vagotonia* (лац. *vagus* — блукаючы + грэч. *tonos* — напружанне) — перавага тонусу парасімпатычнай нервовай сістэмы над сімпатычнай.

ВАГІНА (лац. *vagina* — похва) — частка палавога апарата самкі, у якую ўводзіцца савакупіцельны орган самца.

ВАГІНІЗМ, *vaginismus* (лац. *vagina* — похва + *ismus* — хваравіты стан) — рэфлектарнае скарачэнне мышцаў пераддзер'я похвы пры спробе да палавога акту, штучным асемянненні альбо гінекалагічным даследаванні.

ВАГІНІТ, *vaginitis* (лац. *vagina* — похва + *itis* — запаленне) — запаленне похвы. Распазнаюць В. серозныя, катаральна-гнойныя; у залежнасці ад цяжэння — вострыя і хранічныя. Узнікае захворванне як вынік парушэння правілаў асептыкі пры родах, штучным асемянненні, траўматызацыі родавых шляхоў. Для лячэння выкарыстоўваюць прамыванне похвы антысептычнымі растворамі, а пры флегманозным і дыфтэрытычным В. — масляныя эмульсіі.

ВАДАРОД, *Hydrogenium*, H — хім. элемент VII групы перыядычнай сістэмы Мендзялеева. Газ. У свабодным выглядзе ў атмасферы — $5 \cdot 10^{-5}$ %. У раслінах — 6,5 %, у арганізме жывёл — 9,4 % масы сухога рэчыва, у вадзе — 11,19 %. Уваходзіць у састаў усіх арганічных злучэнняў.

ВАДЗЯНКА, *hydrops* (грэч. *hydor* — вада) — збіранне вадкасці (транссудату) у тканках і поласцях арганізма.

ВАДЗЯНКА ВОКА — гл. *Гідрафтальм*.

ВАДЗЯНКА ГАЛАЎНОГА МОЗГУ — гл. *Гідрацэфалія*.

ВАДЗЯНКА ГАЛАВЫ ПЛОДА, *hydrocephalus fetus* (грэч. *hydor* — вада + *kephale* — галава + лац. *fetus* — плод) — збіранне серознай вадкасці ў галаве плоду.

ВАДЗЯНКА ПЕРЫКАРДА — гл. *Гідраперыкард*.

ВАДЗЯНКА ПЛОДА, *hydrops fetus universalis* (грэч. *hydor* — вада + лац. *fetus* — плод + *universalis* — усеагульны) — збіранне серознай вадкасці ў тканках плода альбо ў асобных частках яго цела.

ВАДЗЯНКА ПЛОДНЫХ АБАЛОНАК, *polyhydramnion* (грэч. *poly* — шмат + *hydor* — вада + *amnion* — зародкавая абалонка) — збіранне каляплодных вод у поласці амніёна альбо алантоіса. В. п. а. — вынік парушэння кровазвароту паміж плодам і маці з прычыны хвароб унутраных органаў (сэрца, нырак, печані).

ВАДЗЯНКА НЫРКІ — гл. *Гідранефроз*.

ВАДЗЯНКА ЯЕЧКА — гл. *Гідрацэле*.

ВАКУОЛЯ, *vakuola cellularis* (лац. *vaccus* — пусты + *cellula* — клетачка) — поласць розных памераў і формы ў адна- і шматклетачных жывёл. У аднаклетачных выконвае стрававальную і вылучальную функцыі.

ВАКЦЫНА, *vaccina* (лац. *variola vaccina* — каровіна воспа; *vaccinum* — прышчэпкавае рэчыва) — біялагічны прэпарат, які ўтрымлівае паслабленыя альбо забітыя патогенныя мікраарганізмы альбо прадукты іх жыццядзейнасці, што дазваляе выкарыстоўваць для актыўнай імунізацыі ў мэтах спецыфічнай прафілактыкі інфекцыйных хвароб жывёл. Рыхтуюць як з цэлых мікраарганізмаў і вірусаў, так і з іх таксінаў альбо асобных антыгенаў. Уводзяць падскурна, унутрыскурна, унутрымышачна, аэразольна і інш. метадамі. У залежнасці ад спосабаў атрымання, колькасці ўваходзячых антыгенаў і інш. асаблівасцей вакцыны падраздзяляюцца на:

ВАКЦЫНА АВІНІЗАВАНАЯ — выраблена з штаму віруса, адаптаванага да эмбрыёнаў курэй.

ВАКЦЫНА АТЭНУІРАВАНАЯ — вакцына, выраблена з атэнуіраваных (з паніжанай вірулентнасцю) штамаў узбуджальніка.

ВАКЦЫНА ДЭПАНІРАВАНАЯ — прэпараты, у якіх антыген адсарбіраваны на гідраце вокісі алюмінію, алюмініевых квасцах альбо эмульгіраваны ў мінеральных маслах і інш. рэчывах, якія садзейнічаюць павольнаму ўсмоктванню вакцыны ў арганізме і гэтым падоўжваюць імунізуючы эфект.

ВАКЦЫНА ЖЫВАЯ — выраблена, як правіла, са штучна паслабленых (атэнуіраваных) альбо з прыродных штамаў бактэрый, вірусаў ці прасцейшых, якія здольны размнажацца ў арганізме жывёлы і ўтвараць актыўны імунітэт, не выклікаючы клінічна выяўленага захворвання. У ветэрынарнай практыцы выкарыстоўваюць жывыя атэнуіраваныя вакцыны супраць сібірскай язвы, яшчуру, ларынгатрахеіту, хваробы Н'юкасла птушак і інш.

ВАКЦЫНА ІНАКТАВАНАЯ, ЗАБІТАЯ — прэпараты з культуру мікраарганізмаў, якія забіты награваннем, гама-промямі, фенолам, фармалінам і інш. фізічнымі альбо хімічнымі сродкамі, у выніку чаго яны страчваюць здольнасць да размнажэння, але захоўваюць антыгеннасць і імунагеннасць. Перавага такіх вакцын у тым, што яны не ўтвараюць віруса-альбо бактэрыяносыбітства сярод вакцынаваных жывёл.

ВАКЦЫНА МОНАВАЛЕНТНАЯ, МОНАВАКЦЫНА — вакцына, якая змяшчае антыген узбуджальніка адной інфекцыйнай хваробы, напр. вакцына супраць рожы свіней.

ВАКЦЫНА ПОЛІВАЛЕНТНАЯ, ПОЛІВАРЫАНТНАЯ — біяпрэпарат з розных сералагічных тыпаў данага віду мікраарганізмаў. Падобныя вакцыны выкарыстоўваюцца пры пастэрэлізе птушак, яшчур і інш. інфекцыях.

ВАКЦЫНА ЛАПІНІЗАВАНАЯ — прэпарат, для выраблення якога ўжываецца вірус, які размножаны ў арганізме трусаў.

ВАКЦЫНА ЗМЕШАНАЯ — вырабляецца з двух альбо болей розных відаў мікраарганізмаў, пасля выкарыстоўвання якой у арганізме вырабляецца імунітэт да гэтых узбуджальнікаў хвароб.

ВАКЦЫНА ТАКСОІДНАЯ, АНАТАКСІН — вакцына, якая змяшчае ў якасці імунізуючага антыгену інактываваны і ачышчаны экзатаксін (анатаксін) таксінаўтвараючых мікраарганізмаў, напр. такіх, як *Cl. tetani* і інш.

ВАКЦЫНА ХІМІЧНАЯ — біяпрэпарат з асобных фракцый мікробных клетак, якія вылучаны пры дапамозе хімічных метадаў і забяспечвае ўтварэнне імунітэту.

ВАКЦЫНА СІНТЭТЫЧНАЯ — вакцына, антыгены якой атрыманы шляхам хімічнага сінтэзу, але валодае спецыфічнасцю адпавядаючых прыродных антыгенаў.

ВАКЦЫНА СУХАЯ — прэпарат, які высушаны ва ўмовах глыбокага вакууму пасля папярэдняга замарожвання (ліафільная сушка) альбо інш. метадам.

ВАКЦЫНА КАНЦЭНТРАВАНАЯ — біяпрэпарат, які змяшчае антыген у канцэнтраваным выглядзе дзякуючы вызваленню ад баластаў, напр., ад вады.

ВАКЦЫНАЦЫЯ (лац. *vaccinatio* — прышчэпленне) — спосаб утварэння ўстойлівасці арганізма (актыўнага імунітэту) да інфекцый пры дапамозе вакцын. Эфектыўнасць вакцынацыі залежыць ад своечасовасці і месца ўвядзення вакцыны, дозы, кратнасці і інтэрвалаў выкарыстоўвання яе, рэактыўнасці жывёл. У залежнасці ад спосабу і месца ўвядзення вакцыны распазнаюць: падскурны, унутрымышачны, пераральны, унутрыскурны, інтраназальны, аэразольны, групавы, інстылярны (кропельны) і інш. метады вакцынацыі. У залежнасці ад паказанняў вакцынацыі могуць быць планавыя, прафілактычныя (ажыццяўляюцца для прафілактыкі хвароб жывёл) і вымушаныя (праводзяцца пры ўзнікненні інфекцыйнай хваробы з мэтай спынення яе распаўсюджвання ў небяспечнай зоне).

ВАЛАСЫ — рагавыя ўтварэнні ў млекакормячых.

ВАЛАСАЦІКІ, Gordiacea (ад імя легендарнага цара Фрыгіі Гардзія (*Gordius*), завязаўшага вузел, які ніхто не змог развязаць) — кл. чарвякоў з тыпу *Nemathelminthes*. Паразітамі з'яўляюцца толькі лічынкі (у насякомых). Дарослыя асобіны пражываюць у вадзе, вільготнай глебе. У жывёл і чалавека не паразітуюць.

ВАЛГАГРАДСКАЯ МЯСАШЭРСНАЯ ПАРОДА АВЕЧАК — парода танкарунных авечак, выведзена ў Валгаградскай вобласці шляхам скрыжавання мясцовых курдзючных матак з баранамі пароды прэкас. Распаўсюджана ў Заволжы і на захадзе Казахстана.

ВАЛЬЕРА (франц. *voliere*, ад *voler* — лётаць) — памяшканне для ўтрымання пушных звяроў, трусаў, сабак, птушак, дзікіх жывёл.

ВАЛЬТЫЖЫРОЎКА (франц. *voltiger* — пырхаць, лётаць) — гімнастычныя практыкаванні на кані, ідучым на кордзе (доўгай

вяроўцы) рыссю ці галопам. Падобны від спорту — джыгітоўка.

ВАЛЬФАРТЫЁЗ, *wohlfahrtiosis* — энтамозная хвароба авечак, якая характарызуецца зачарвівеннем ран, у якіх паразітуюць лічынкі мух, павышэннем тэмпературы цела, схудненнем, свербам, адставаннем у развіцці жывёл. Распаўсюджана на поўдні. Лячэнне заключаецца ў выдаленні лічынак з ран.

ВАЛЬФАРТАВА МУХА, *Wohlfahrtia magnifica* (ад імя вучонага *Wohlfahrt* і лац. *magnificus* — раскошны) — жывародзячыя мухі з сям. *Sarcophagidae*. Лічынкі мух паразітуюць у ранах жывёл, выклікаючы зачарвівенне (вальфартыёз).

ВАНТРОБЫ — органы, размешчаныя ў поласці цела.

ВАРЫЯЦЫІ (лац. *variatio* — змяненні) — адрозненне ў адзнаках (афарбоўка, памер і г. д.) у індывідуумаў, якія належаць да аднаго віду.

ВАПАРЫЗАЦЫЯ, *variparisatio* (лац. *varopare* — выпарвацца, напаўняцца парам) — лячэнне вадзяным парам.

ВАРЫЯБЕЛЬНАСЦЬ АНТЫГЕННАЯ — утварэнне новых антыгенаў у мікраарганізмаў у працэсе размнажэння, якое звязана з мутацыяй.

ВАСКУЛЯРЫЗАЦЫЯ, *vascularisatio* (лац. *vasculum* — маленькі сасудзік) — прастанне рэгенерыруючых тканак (грануляцыйных) утварыўшыміся крывяноснымі сасудамі.

ВАСЭРМАНА РЭАКЦЫЯ — сералагічны тэст, які выкарыстоўваецца пры дыягностыцы сіфілісу.

ВАШЧЫНА — тонкія ліставыя пласцінкі з адпрасаванымі на іх шасцівугольнікамі-донцамі ячэек. В. крэпяць у рамкі і ўстанаўліваюць у вулі. В. паскараюць і аблягчаюць пчолам пабудову сотаў. Робяць В. прамысловым шляхам.

ВЕГЕТАТЫЎНЫ (лац. *vegetativus* — звязаны з вырастаннем; *vegetare* — ажыўляць, вырастаць) — раслінны; які адносіцца да працэсаў расліннага жыцця: росту, харчавання.

ВЕДАМАСНАЯ ВЕТЭРЫНАРЫЯ — сукупнасць ветэрынарных службаў і ўстаноў, якія сканцэнтраваны ў распараджэнні пэўнага ведамства альбо міністэрства (абароны, унутраных спраў, мяса-малочнай прамысловасці, Цэнтрсаюза і інш., а таксама калгасаў, саўгасаў, птушкафабрык і інш.). Іх функцыі і правы абмежаваны рамкамі ведамства, але ў цэлым сваю дзейнасць яны ажыццяўляюць пад агульным кіраўніцтвам і кантролем Галоўнага ўпраўлення ветэрынарыі.

ВЕЗІКУЛА (лац. *vesicula* — пухірок з серозным змесцівам, адна з форм праяўлення інфекцыйнай экзантэмы.

ВЕЗІКУЛЯРНАЕ ДЫХАННЕ (лац. *vesicula* — пухірок) — дыхальны шум, які выслухваецца ў нармальных умовах над усёй паверхняй лёгкіх у час удыху.

ВЕЗІКУЛЯРНАЯ ЭКЗАНТЭМА СВІНЕЙ, *exanthema vesicularis suum* — вострае высокакантагіёзнае захворванне свіней, якое характарызуецца ліхаманкай і ўтварэннем многных везікулаў на розных участках цела жывёлы. Узбуджальнік хваробы — РНК-змяшчаючы вірус сям. *Caliciviridae*, вядома яго 13 тыпаў, розных па сваіх антыгенных уласцівасцях,

валодае выяўленай устойлівасцю. Заражэнне адбываецца пры прамым кантакце хворых свіней са здаровымі, а таксама пры паяданні неабясшкоджаных боенскіх і кухонных адыходаў. У хворых жывёл павышаецца тэмпература цела, наглядаецца прыгнечанасць, а на лычку і слізистай рота з'яўляюцца везікулы. Пухнуць суставы, з'яўляецца кульгавасць. Калі не адбываюцца ўскладненні, жывёлы праз 1—3 тыдні папраўляюцца. Дыягназ ставяць на аснове эпідэааалагічных, клінічных даных і вынікаў лабараторных сералагічных даследаванняў. Лячэнне сімптоматычнае, выкарыстоўваюць гіперімунную сываратку. У пагражаемай зоне ўстанаўліваюць павышаны санітарна-ветэрынарны рэжым і абавязкова арганізуюць тэрмічнае абеззаражванне боенскіх і кухонных адыходаў, якія ідуць на корм свінням.

ВЕЗІКУЛЯРНЫ СТАМАТЫТ, stomatitis vesicularis — вострае інфекцыйнае захворванне, якое суправаджаецца ліхаманкай, везікулярнай высыпкай на слізистай абалонцы ротавай поласці, языку, скуры губ і насавым люстэрку. У натуральных умовах пачынаюць хварэць у першую чаргу коні і мулы, затым — буйн. раг. жыв. і свінні. Можна хварэць і чалавек. Узбуджальнік — вірус сям. Vesiculovirus — мае некалькі сератыпаў. Заражэнне адбываецца галоўным чынам пры непасрэдным кантакце хворых жывёл са здаровымі. Цяжэнне хваробы вострае і звычайна дабраякаснае. Дыягназ ставяць на аснове клінічнай карціны і эпідэааалагічных даных. Лячэнне сімптоматычнае. У небяспечных гаспадарках хворых жывёл каранцінуюць да поўнага ачуньвання, праводзяць дэзінфекцыю і абясшкоджванне гною.

ВЕНТРАЛЬНЫ (лац. venter (ventris) — брушка, живот) — брушны; размешчаны на брушку, той, які адносіцца да жывата.

ВЕНЫ (лац. vena) — крывяносныя сасуды, якія нясуць кроў ад органаў і тканак да сэрца. У адрозненне ад артэрыі В. забяспечаны клапанамі, якія перашкаджаюць адваротнаму ходу крыві.

ВЕНЕПУНКЦЫЯ, venaepunctio (ад лац. vena — вена + punctio — пракол) — пракол вены для ўзяцця крыві альбо кровапускання.

ВЕНТРЫКУЛАЭКТАМІЯ, ventriculoectomy (лац. ventriculus — жалудачак + грэч. ektome — выразанне) — апэратыўны метада лячэння свісцячага ўдушша. Яно заключаецца ў выдаленні гартаных кішэнкаў, звужаючых прасвет гартані ў коней.

ВЕРМІПСІЛА, Vermipsylla — р. блох.

ВЕСТИБУЛЯРНЫ АПАРАТ (лац. vestibulare — пераддзвер'е) — орган раўнавагі, які ўспрымае стан галавы і цела ў прасторы.

ВЕСТИБУЛІТ, vestibulitis (лац. vestibulum — уваход + itis — запаленне) — запаленне пераддзвер'я похвы. Звычайна спалучаецца з запаленнем похвы.

ВЕТЦЭЛЬ-АРЛОВА МЕТАД — гл. *Бермана метада*.

ВЕТЭРЫНАРЫЯ (лац. veterinarius — які адносіцца да

скаціны; які даглядае скаціну; які лечыць яе); ветэрынарная медыцына — сістэма навук, якія вывучаюць хваробы жывёл, метады папярэджвання і лячэння хвароб, пытанні павышэння прадукцыйнасці жывёл і меры абароны людзей ад хвароб, якія ўласцівы жывёлам і чалавеку. Уключае наступныя дысцыпліны: нармальную і паталагічную анатомію і фізіялогію, гісталагію, мікрабіялогію, паразіталогію, вірусалогію, клінічную дыягностыку, прыватную паталогію і тэрапію ўнутраных хвароб жывёл, фармакалогію, таксікалогію, хірургію, акушэрства, заагігіену, эпідэміялогію, ветэрынарна-санітарную экспертызу, судовую ветэрынарыю і інш. навукі.

ВЕТЭРЫНАРНАЯ ЛАБАРАТОРЫЯ — установа ў сістэме дзяржаўнай ветэрынарнай сеткі для ўстанаўлення лабараторнага дыягназу хвароб жывёл, выяўлення хворых жывёл, прычын іх гібелі, узнікнення і распаўсюджвання хвароб, вызначэння якасці і бяшкоднасці прадуктаў і сыравіны жывёльнага паходжання, кармоў і вады. Распрацоўвае і арганізуе мерапрыемствы па папярэджванню і ліквідацыі захворванняў.

ВЕТЭРЫНАРНАЯ МІЛІЦЫЯ — спецыяльнае фарміраванне, асноўнай задачай якога з'яўляецца кантроль за ажыццяўленнем ветэрынарна-санітарных мерапрыемстваў каранціннага тыпу ў небяспечных па інфекцыйных хваробах гаспадарках.

ВЕТЭРЫНАРНАЯ СЛУЖБА — сукупнасць арганізацый, устаноў ветэрынарыі ў краіне, у асобных тэрытарыяльных зонах альбо галінах народнай гаспадаркі, на прадпрыемствах, транспарце, дзяржаўных граніцах, ва ўзброеных сілах, якія ажыццяўляюць комплекс ветэрынарных мерапрыемстваў.

ВЕТЭРЫНАРНАЕ ПАСВЕДЧАННЕ — дакумент на права транспарціроўкі жывёл, мяса, сырых прадуктаў жывёльнага паходжання і перагону жывёл. Выдаецца ў залежнасці ад эпідэміялагічных абставін і дабраякаснасці прадуктаў.

ВЕТЭРЫНАРНА-САНІТАРНЫ НАДЗОР — сістэма кантролю за выкананнем ветэрынарна-санітарных правілаў. Накіраваны на ахову жывёл ад заразных хвароб і папярэджванне заражэння людзей узбуджальнікамі хвароб, якія перадаюцца ад жывёл чалавеку.

ВЕТЭРЫНАРНА-САНІТАРНЫ ЎТЫЛІЗАЦЫЙНЫ ЗАВОД — прадпрыемства, на якім праводзіцца абясшкоджванне і перапрацоўка трупам жывёл, птушкі і канфіскатаў (адыходаў) мясной і скурана-сыравіннай прамысловасці на кармавыя і тэхнічныя прадукты (мясакасявая мука, тэхнічны тлушч і інш.).

ВЕТЭРЫНАРНА-САНІТАРНЫ ПРАПУСКНІК — спецыяльнае памяшканне для санітарнай апрацоўкі людзей, дэзінфекцыі вопраткі, абутку, транспарта і тары. Яго абсталёўваюць пры ўваходзе на тэрыторыю альбо ў памяшканні, дзе праводзіцца работа з інфекцыйным матэрыялам (біяфабрыка, навуковая ўстанова, фермы, небяспечныя па востразаразных хваробах і інш.).

ВЕТЭРЫНАРНЫ УСТАЎ КРАІНЫ — закон, які вызначае задачы ветэрынарнай службы краіны, жывёлагадоўлі,

правы і абавязкі ветэрынарных спецыялістаў, абавязкі кіраўнікоў гаспадарак і ўладальнікаў жывёл па папярэджанню захворванняў жывёл. Рэгламентуе парадак устанаўлення і спынення каранціну, прафілактычных мерапрыемстваў, выкарыстоўвання біяпрэпаратаў, адказнасць за парушэнне заканадаўства па пытаннях ветэрынарыі.

ВІАЛЕНТЫ (лац. violent — шалёны) — віды, найбольш здольныя ўтвараць па магчымасці згуртаванні і трывала ўкараняцца ў іх.

ВІБРАТЭРАПІЯ (лац. vibrare — дрыжаць, калыхацца + грэч. therapeia — лячэнне) — метад фізіятэрапіі, які заключаецца ва ўздзеянні механічнымі калыханнямі нізкай частаты і амплітуды на цела жывёлы.

ВІБРЫЁЗ — гл. *Кампілабактэрыёз*.

ВІБРЫЁНЫ — група грамадоўных бактэрыяў, якія маюць форму кароткіх, тонкіх, спіральна выгнутых альбо прамых рухомах палачак, якія аб'яднаны ў р. *Vibrio*. Есць віды, якія патагенныя для жывёл і чалавека.

ВІВАРЫЙ (лац. vivarium, ад vivus — жывы) — спецыяльна абсталяванае памяшканне для ўтрымання падвоятных жывёл.

ВІД — асноўная структурная адзінка ў сістэме жывых арганізмаў. Ад іншых відаў у прыродзе кожны від аддзелены практычна поўнай біялагічнай ізаляцыяй (нескрыжавальнасцю). Від уяўляе сабой таксама сістэму генатыпаў, якія фарміруюць вызначающую сукупнасць экалагічных нішаў у біягеацэнозах, валодающую агульным эвалюцыйным лёсам.

ВІКАРНАЯ ГІПЕРТРАФІЯ (лац. vicarius — які замяшчае) — павелічэнне парнага органа ў аб'ёме, якое дазваляе яму кампенсаваць страчаную альбо паслабленую функцыю аналагічнага органа (ныркі, залозы, мышцы).

ВІКАРНЫЯ ПРАЦЭСЫ (лац. vicarius — які замяшчае) — від прыстасавальных рэакцый, якія выяўляюцца ў анатамічных і функцыянальных змяненнях органаў і тканак, дзякуючы якім захоўваюцца аптымальныя ўмовы жыццядзейнасці арганізма пры паталагічных працэсах.

ВІЛАЧКАВАЯ ЗАЛОЗА, ВАЛЛЯКОВАЯ ЗАЛОЗА, ТЫМУС — цэнтральны орган імуннай сістэмы.

ВІРУЛЕНТНАСЦЬ (лац. virulentus — ядавіты, вірулентны) — мера (ступень) патагеннасці, якая з'яўляецца індывідуальнай асаблівасцю кожнага штаму мікраарганізмаў пераадольваць натуральныя абарончыя сілы мікраарганізма, пранікаць у яго, размнажацца ў ім і ўтвараць таксіны. Страту вірулентнасці называюць авірулентнасцю.

ВІРУС (лац. virus — яд) — унутрыклетачны паразіт жывёл, насякомых, раслін і інш. жывых істот. Адрозніваюцца малымі памерамі, адсутнасцю клетачнай будовы і аўтаномнага метабалізму, няздольнасцю да росту і бінарнага дзялення, наяўнасцю толькі аднаго тыпу нуклеінавай кіслаты (ДНК альбо РНК). Размнажаецца шляхам раздзельнага сінтэзу кам-

панентаў (у клетцы) з наступным іх пабудаваннем у вірыёны.

ВІРУС НЯПОЎНЫ — вірус, які пазбаўлены нуклеінавай кіслаты, але захаваўшы антыгенныя ўласцівасці.

ВІРУС АНКАГЕННЫ, ВІРУС ПУХЛІННЫ (грэч. onkos — пухліна + genos — нараджэнне, паходжанне) — вірус, які валодае анкагеннымі патэнцыяламі шляхам выклікання ў арганізме жывёлы клетачнай праліферацыі, якая вядзе да развіцця пухліны.

ВІРУС ФІКСАВАНЫ — вірус, які зменены пасажамі праз арганізм пэўнага віду жывёлы і выяўляе пастаянства сваіх біялагічных уласцівасцей.

ВІРУСАЛОГІЯ (вірусы... + грэч. logos — вучэнне) — навука аб вірусах, якія ўзбуджаюць шматлікія інфекцыі людзей, жывёл, раслін, бактэрыяў, прасцейшых і плесневых грыбоў.

ВІРУСАНОСЬБІТСТВА — знаходжанне віруса ў арганізме жывёлы без яўных клінічных сімптомаў хваробы.

ВІРУСНАЯ ДЫЯРЭЯ БУЙНОЙ РАГАТАЙ ЖЫВЕЛЫ, diarrhea viralis bovim — вострая кантагіёзная хвароба, якая суправаджаецца ліхаманкай, эразійна-язвенным запаленнем слізистых абалонак стрававальнага тракта, крывавай дыярэяй, кан'юнктывітам, рынітам. Узбуджальнік — РНК-змяшчаючы вірус (*Bovine virus diarrhea*), устойлівы да нізкіх тэмператур, але адчувальны да цёплага і кіслага асяроддзя. Крыніца віруса — хворыя жывёлы і вірусаносьбіты. Хвароба часцей сустракаецца на жывёлагадоўчых комплексах, працякае ў выглядзе эпізаатычных успышак. Папярэдні дыягназ ставіцца на аснове клінічна-эпізааталагічных даных, пацвярджаецца лабараторнымі даследаваннямі: вылучэнне віруса з матэрыялу і правядзенне сералагічных рэакцый. Лячэнне не распрацавана. У прафілактыцы хваробы вялікае значэнне маюць кармленне цялят малодзівам ад імунных кароў, выкарыстоўванне імуннай сывараткі, інтэрферону, вакцыны.

ВІРУСНЫ БРАНХІЕНЕКРОЗ РЫБ (ВБН) — інфекцыйнае захворванне карпа, якое характарызуецца паражэннем жабраў. Узбуджальнік — вірус іксаідрычнай формы. Успышкі хваробы адзначаюцца ў вясенне-летні перыяд, часцей — у двухгадовых. У хворых рыб на жабрах гіперэміраваныя ўчасткі з кровазліццём, некратызаваныя пялёсткі і ўчасткі з адлучанай альбо рэгенерываванай тканкай жабраў. Дыягназ ставяць на аснове эпізааталагічных, клінічных даных і вылучэння віруса.

ВІРУСНЫ ГАСТРАЭНТЭРЫТ СВІНЕЙ — вострая кантагіёзная хвароба, якая характарызуецца катаральна-гемарагічным гастраэнтэрытам, прафузным паносам, ванітай, моцным абязводжаннем арганізма і вялікай смяротнасцю парасят, асабліва ва ўзросце 3—10 дзён жыцця. Узбуджальнік — вірус з р. каранавірусаў, устойлівы да нізкай тэмпературы, хутка гіне на святле. Крыніцай узбуджальніка інфекцыі з'яўляюцца хворыя альбо перахварэўшыя жывёлы, а таксама інфіцыраваныя кармы, прадметы догляду. Заражэнне адбываецца праз стрававальны тракт. Дыягназ ставіцца на аснове

клініка-епізааталагічных даных і вынікаў вірусалагічных і сералагічных даследаванняў. Лячэнне ў вострых выпадках неэфектыўнае. Пры з'яўленні ВТГС у гаспадарцы ўводзяцца абмежаванні. Матачнае пагалоў'е вакцынуюць. Перахварэўшых жывёл утрымліваюць асобна і здаюць на забой. Свінарнікі дэзінфіцыруюць, гной абясшкоджаюць.

ВІРУСНЫ ГЕПАТЫТ КАЧАК, *virus hepatitis* — востра працякаючая кантагіёзная хвароба качак, якая суправаджаецца пашкоджаннем печані і высокай смяротнасцю. Узбуджальнік адносіцца да сям. *Picornaviridae*. Крыніцай інфекцыі з'яўляецца хворая і перахварэўшая птушка. Заражэнне адбываецца праз органы стрававання і дыхання. Захварэўшыя качкі раптоўна становяцца маларухомымі, санлівымі, апетыт паніжаны. Хутка праяўляюцца расстройванні каардынацыі руху, сутаргі і гібель. На ўскрыцці выяўляюць павялічаную ў пачках печань, друзлай кансістэнцыі, жоўцевы пузыр перапоўнены. Ныркi павялічаны. Дыягназ ставяць па даных клініка-эпізааталагічных і паталагаанатамічных даследаванняў. Лячэнне не распрацавана. З мэтай прафілактыкі захворвання сутачных качак альбо рамонтны маладняк вакцынуюць вірусвакцынамі.

ВІРУСНЫ ЭНТЭРЫТ НОРАК, *enteritis virosa lutreolarum* — вострае кантагіёзнае захворванне норак, якое характарызуецца з'явамі энтэрыту. Узбуджальнік — р. парвавірус — *Minkenteritis virus*, устойлівы да ўздзеянняў знешняга асяроддзя. Крыніца інфекцыі — хворыя жывёлы і вірусаносьбіты, якія вылучаюць з фекаліямі ў навакольнае асяроддзе вірус. Як правіла, наглядаецца вострае цяжэнне хваробы з ахопам вялікай часткі пагалоў'я і высокай смяротнасцю. Хворыя звяры адмаўляюцца ад корму, прыгнечаныя, паяўляюцца паносы, калавыя масы з прымешкай крыві. Дыягназ ставіцца на аснове клінічных, паталагаанатамічных змяненняў і эпізааталагічных даных. Лячэнне сімптаматычнае. У небяспечных і пагражаемых звергаспадарках праводзяць спецыфічную вакцынапрафілактыку.

ВІРЭМІЯ, ВІРУСЭМІЯ (вірус... + грэч. *haima* — кроў) — наяўнасць віруса ў крыві.

ВІРЫЁН — марфалагічна паўнацэнная пазаклетачная вірусная часцінка; заключная форма антагенетычнага развіцця віруса.

ВІСНА-МАЕДЗІ, *visna-maedi* — хранічна працякаючая хвароба авечак, якая суправаджаецца нарастаючым пашкоджаннем цэнтральнай нервовай сістэмы з пнеўманіяй і лятальным зыходам. Назва хваробы складаецца з двух ісландскіх слоў: «вісна» — параліч, схудненне авечак і «маедзі» — задышка, характарызуючых дзве формы праяўлення захворвання. Узбуджальнік — *visna (maedi) Lentivirus*, РНК-змяшчаючы вірус падсямейства *Lentivirinae*, сям. *Retroviridae*. Ад заражonych авечкаматак да ягнят вірус перадаецца з малодзівам і малаком, магчыма, і паветрана-кропельным шляхам. Пры «вісна» сімптомы хваробы з'яўляюцца праз 3—4 гады і болей.

Адзначаюцца змяненне паводзін, дрыжанне губ, нахіленая ў адзін бок галава. З'яўляюцца парэзы і паралічы. Пры «маедзі» паступова нарастае задышка, сухі кашаль, змардаванне і гібель жывёл. У недабрабытных атарах выяўляюць змешанае цяжэнне вісна-маедзі. Дыягназ заснаваны на аналізе эпизааталагічных і клініка-анатамічных даных і вынікаў сералагічных даследаванняў. Хворых жывёл накіроўваюць на забой, праводзяць замену недабрабытнага пагалоў'я статка.

ВІСЦЭРАЛЬНЫЯ РЭФЛЕКСЫ (лац. viscega — вантробы) — рэфлекс, які пачынаюцца альбо заканчваюцца на ўнутраных органах. В. р. могуць быць вісцэра-вісцэральныя (з аднаго ўнутранага органа на іншы), вісцэра-саматычныя (з унутраных органаў на шкільныя мышцы) і саматычна-вісцэральныя (са скурных рэцэптараў на ўнутраныя органы).

ВІСЦЭРАЛЬНЫ (лац. viscera — вантробы) — які адносіцца да ўнутраных органаў жывёльнага арганізма.

ВІТАМІНАТЭРАПІЯ, vitaminotherapie (лац. vita — жыццё + aminum — бялок + грэч. therapia — лячэнне) — адзін з відаў замяшчальнай тэрапіі, які прадугледжвае ў курсавым лячэнні выкарыстоўванне вітамінных кармоў альбо вітамінаў у чыстым выглядзе і вітамінных прэпаратаў.

ВІТАМІНЫ (лац. vita — жыццё) — арганічныя злучэнні рознай будовы, якія сінтэзуюцца раслінамі, мікробамі і часткова жывёламі. У вельмі малых колькасцях вітаміны аказваюць моцнае ўздзеянне на абмен рэчываў. Іх адсутнасць альбо недастатковая колькасць у арганізме выклікае захворванні, названыя А- альбо гіпавітамінозамі.

ВІТАМІННЫЯ КАРМАВЫЯ ДАБАЎКІ — вітамінныя прэпараты прамысловай вытворчасці, выкарыстоўваемыя для абагачэння і збалансавання рацыёнаў жывёлы; у выглядзе прэміксаў выкарыстоўваюць пры вытворчасці кармоў.

ВІШНЯЎСКАСА МЕТАД — метад гелмінтааваскапіі, прапанаваны А. Вішняўскасам у 1964 г., рэкамендаваны для выяўлення як фасцыёлаў, странгілятаў і трыхацэфалаў.

ВОДАЛЯЧЭННЕ — гл. *Гідратэрапія*.

ВОДНЫЯ ЖЫВЁЛЫ — жывёлы, якія пражываюць у вадзе і маюць для гэтага спецыяльныя прыстасаванні (напр., жабры).

ВОЛ — кастрыраваны самец буйн. раг. жыв. ва ўзросце звыш 2 гадоў. Кастрацыю праводзяць у 3—5-месячным узросце. Выкарыстоўваюць на мяса і як рабочую жывёлу.

ВОЛАСАГАЛОВЫ — гл. *Трыхацэфалы*.

ВОЛАСАЕДЫ, Trichodectidae (грэч. thrix — волас + decticos — кусаючы + id — суфікс, які вызначае патомка, сына) — сям. насякомых з атр. Mallophaga. З'яўляюцца паразітамі млекакормячых (*Bovicola bovis* — у буйн. раг. жыв., *B. equi* — у коней, *B. caprae* — у коз, *Trichodectes canis* — у сабак, *Felicola sub* — у кошак).

ВАСКОВАЯ МОЛЬ — шэры начны матылёк з сям. агнёвак.

ВОСПА, variola — вялікая група кантагіёзных хвароб млекакормячых жывёл і птушак. Выклікаюцца яны эпідэмія-

ропными ДНК-змязчаючымі вірусамі сям. *Poxviridae*, працякаюць з прыкметамі інтаксікацыі, ліхаманкі і развіцця своеасаблівай папулёзна-пустулёзнай высыпкі ў эпідэміі скуры (экзантэм) і слізистай абалонкі (энантэм), паслядоўна праходзячай пэўныя стадыі фарміравання ад разеол да струпаў, скурачак. Асобнымі відамі воспы хварэе і чалавек.

Вірусы воспы авечак, коз, свіней і птушак патагенныя толькі для адпавядаючага віду жывёл. Вірусы воспы кароў патагенныя для буйн. раг. жыв., буйвалаў, коней, аслоў, вярблюдаў, трусоў, малпаў і чалавека. Крыніцай узбуджальніка хваробы з'яўляюцца хворыя жывёлы і вірусаносьбіты. Вірус вылучаецца з выцканнямі з носа і вачэй, са слінай і з воспавымі скурачкамі. Шляхі заражэння: кантактны, аліментарны, рэспіраторны. Магчыма перадача віруса крыва-смокчучымі насякомымі, праз малако і плацэнтну мацеры. Праяўленне хваробы тыпічнае, таму для дыягностыкі зусім дастаткова аналізу клініка-эпізааталагічных даных. Лячэнне сімптоматычнае. Пры ўзнікненні воспы авечак, коз, вярблюдаў і птушак на гаспадарку накладваюць каранцін; пры воспе кароў, коней, свіней і інш. уводзяць абмежаванні. Трупы знішчаюць, прадукцыю абясшкоджаюць, праводзяць прафілактычную вакцынацыю.

ВОСК ПЧАЛІНЫ — тлушчападобнае рэчыва, якое выдзяляецца залозамі меданосных пчол. З В. пчолы будуць соты; прадукт ператоплівання васковай сыравіны.

ВОСТРАЕ ПАШЫРЭННЕ СТРАЎНІКА, *dilatatio ventriculacuta* (лац. *dilatatio* — пашырэнне, *ventriculus* — страўнік, *acutus* — востры) — пілараспазм — захворванне, якое характарызуецца адначасовым расстройством сакраторнай і маторнай функцый страўніка, парушэннем эвакуацыі кармавых мас, значным павелічэннем аб'ёму органа ў выніку расцягвання яго сценак кормам альбо газам. В. п. с. з'яўляецца вынікам памылковасці ва ўтрыманні і кармленні. Адзначаецца пераважна ў коней. Праяўляецца моцна выяўленымі болямі, вымушанымі пазамі і станамі. Пры лячэнні выкарыстоўваюць супрацьбалювыя сродкі (анальгін, хларалгідрат), зандзіраванне і прамыванне страўніка, сімптоматычную тэрапію.

ВОЎК, *Canis lupus* — драпежнае млекакормячае з сям. воўчых. Распаўсюджаны ў Еўропе, Азіі, Паўночнай Амерыцы. Жывуць парамі, зімой іншы раз — стаямі. Цяжарнасць — 62—75 сутак, ваўчанят — 3—13. З'яўляецца роданачальнікам хатняга сабакі.

ВОЎЧАЯ ЗЯПА, *faux lupina* (лац. *faux* — зеў, *зяпа* + *lupinus* — воўчы) — від выродлівасці, пры якім злучаюцца ротавае і насавае поласці з-за адсутнасці цвёрдага паднябення.

ВОЎНА — 1. Валасыны покрыў млекакормячых, валодаючых прадзільнымі якасцямі альбо звальваннем. 2. Адно з галоўных натуральных тэкстыльных валокнаў, сыравіна для воўнаперапрацоўчай прамысловасці. В. атрымліваюць пераважна ад авечак, а таксама ад коз, вярблюдаў, якаў, коней, кароў, аленьяў, сабак і інш.

ВУГЛЯВОДЫ — полівоксикарбанільныя злучэнні з агульнай формулай (CH_2O), а таксама вытворныя іх. Прысутнічаюць ва ўсіх жывых арганізмах. В. — высокакаларыйныя пажыўныя рэчывы для чалавека і жывёл.

ВУГЛЯРОД, *carbonium*, С — хім. элемент IV групы перыядычнай сістэмы Мендзялеева. У жывым рэчыве змяшчаецца 18 %, у драўніне — 50 %, каменным вугалі — 80 %, нафце — 85 %. Утварае 112 мінералаў. В. — біягенны элемент, які складае аснову жыцця на зямлі.

ВУЛЕЙ — жылё пчол, зробленае чалавекам.

ВУПРАЖ, ЗБРУЯ — прыстасаванне для запрагання коней і інш. запражных жывёл (вол, вярблюд, сабака і інш.).

ВУСЕНЬ — лічынка матылька чэрвепадобнай формы.

ВУХЕРЭРЫЕЗ, *wuchereriosis* — гельмінтозная хвароба чалавека ў трапічных краінах, выклікаемая філярыятамі *W. bancrofti* (у гонар ням. вучонага *Wucherer* і англ. *E. Bancroft*). Прам. гасп. — начныя камары. Хвароба суправаджаецца запаленнем яечніка, перыархітам і інш.

ВЫВОДЗЯЧЫЯ ПРАТОКІ — каналы, па якіх выводзяцца прадукты жыццядзейнасці органаў.

ВЫПАРАТАК — выкідыш альбо неданошаны плод з утробы памершай ці прымусова забітай авечкі. Скуркі В. каракульскіх авечак у залежнасці ад ступені развіцця валасянога покрыва і ўтварэння муаравага малюнка ці завіткоў называюць галяк, каракульча ці каракуль-каракульча. Скуркі В. другіх парод авечак — муарэ і клям.

ВЫХАД ЧЫСТАЙ ВОЎНЫ — працэнтныя адносіны чыстай воўны (свабоднай ад тлушчапоту, раслінных, мінеральных прымешкаў) з папраўкай на кандыцыйную вільготнасць да першапачатковай масы бруднай альбо натуральнай воўны.

ВЫРОДЛІВАСЦЬ ЯЕК — працэнт выхаду маладняку птушак ад ліку апладнёных яек.

ВЫВАДКА ЖЫВЕЛ — кароткачасовая (часцей — аднадзённая) выстаўка жывёл, якая арганізуецца для паказу лепшых з іх.

ВЫВІХ, *luxatio* — трывалае зрушэнне суставаўных канцоў счлененых касцей за межы іх фізіялагічнай рухомасці, выклікаючае парушэнні функцыі сустава. Распазнаюць поўныя і няпоўныя В. Пры поўным В. адзначаецца страта сутыкнення суставаўных паверхняў касцей, пры няпоўным — захоўваецца частковае іх сутыкненне, але ў неадпавядаючых месцах.

ВЫВАРАТ ПАВЕК, *ectropium palpebrarum* (грэч. *ektropion* — выварочванне звонку + лац. *palpera* — павека) — выварочванне свабодных краёў павек звонку. Часцей адзначаецца на ніжнім павеку. Сустракаецца пераважна ў сабак.

ВЫВАРАТ І ВЫПАДЗЕННЕ МАТКІ, *inversio et prolapsus uteri* (лац. *inversio* — выварат, *et-i, prolapsus* — выпадзенне, *uterus* — матка) — захворванне, якое характарызуецца частковым альбо поўным выварочваннем маткі слізистой абалонкай звонку альбо нават поўным яе выпадзеннем. В. і в. м. з'яўляецца

вынікам паталагічных родаў альбо парушэння тэхнікі аддзялення паследу.

ВЫДЗЯЛЕННЕ, ЭКСКРЭЦЫЯ (лац. excretum — вылучае) — працэс выдалення з арганізма канчатковых прадуктаў абмену рэчываў.

ВЫДРА, ПАРЭШНЯ, *Lutra lutra* — драпежнае млекакормячае з сям. куніцавых. Распаўсюджана ў Еўропе, Азіі, Афрыцы. Жыве ў асноўным у прэсных вадаёмах у норах. Палавая спеласць наступае ў 2—3 гады, дзіцянят бывае па 3—4 два разы ў год. Корміцца рыбай, жабамі, ракамі, іншы раз — раслінамі. Маецца невялікая колькасць.

ВЫГУЛЬНАЕ ўТРЫМАННЕ ЖЫВЁЛ — спосаб утрымання жывёл, пры якім ім з памяшкання прадастаўляюць выгул ці забяспечваюць свабодны выхад на выгульныя пляцоўкі.

ВЫЖЫВАЛЬНАСЦЬ — лік асобін (у працэнтах), захаваўшыхся ў папуляцыі за пэўны прамежак часу.

ВЫЁЗДКА — прывучэнне коней да выканання работы.

ВЫМІРАННЕ — працэс, які суправаджаецца павышанай смяротнасцю, а ў некаторых выпадках — затрымкай размнажэння.

ВЫМУШАНЫ ЗАБОЙ — забой жывёл хворых альбо падзронах у захворванні, які ажыццяўляецца як ветэрынарна-санітарная мера. Мае мэтай недапушчальнасць гібелі жывёл, далейшага распаўсюджвання захворвання альбо праводзіцца для ўдакладнення дыягнозу.

ВЫМЯ, *uber* — малочная залоза самак млекакормячых.

ВЫПАДЗЕННЕ ПОХВЫ, *prolapsus vaginae* (*prolapsus* — выпадзенне, *vagina* — похва) — частковае альбо поўнае выпадзенне похвы з палавой шчыліны. В. п. часцей рэгіструецца ў 2-й палавіне цяжарнасці ў самак усіх відаў с.-г. жывёл. З'яўляецца вынікам паніжэння тонусу тканак, акаляючых похву, і шырокай матачнай звязкі. Праяўляецца выпукленнем з палавой шчыліны тканак похвы чырвонага колеру. З лячэбнай мэтай похву ўпраўляюць і для папярэджвання наступнага выпадзення замацоўваюць пры дапамозе спецыяльных петляў альбо накладваюць шоў (валікавы, петлепадобны альбо кісетны).

ВЫПАДЗЕННЕ ПРАМОЙ КІШКІ, *prolapsus recti* (лац. *prolapsus* — выпадзенне + *recti* — прамая кішка) — выпадзенне праз анальную адтуліну ўсіх слаёў сценкі альбо толькі слізистай абалонкі прамой кішкі. Часцей адзначаецца ў свіней і сабак. З'яўляецца вынікам паніжэння тонусу прамой кішкі, а таксама недастатковасцю падвешваючага і падтрымліваючага кішку фасцыяльна-связачнага апарата. Пасля адпавядаючага туалету кішку ўпраўляюць і накладваюць кісетны шоў.

ВЫСЫПКА, *efflorescentia* (лац. *efflorescere* — зацвітаць) — разнастайныя марфалагічныя змяненні скуры (экзантэмы) альбо слізистых абалонак (энантэмы), якія з'яўляюцца знешнім аб'ектыўным выяўленнем паталагічнага працэсу. Распазнаюць першасныя і другасныя В. Да першасных В. адносяць пляму,

папулу, бугарок, вузел, пухір, пузырок, пустулу, кісту. У залежнасці ад характару першасныя В. могуць быць плямістымі, папулёзнымі, булёзнымі і інш. Другасныя В. уключаюць у сябе пігментацыю, луску, корку, трэшчыну, ранку, язву, рубец.

ВЯНДЛІННЫ СКУРАЕД, *Dermester landarius* — жук сям. скураедаў. Харчуюцца рэчывамі жывёльнага і расліннага паходжання, пашкоджвае скураную сыравіну, вяндрліну, каўбасу, шэрсць, шчаціну і інш.

ВЯНОЗНЫЯ ЛАКУНЫ (лац. *lasuna* — паглыбленне) — запайненне крывёю прасторы паміж органамі і тканкамі ў жывёл, не маючых замкнутае крывяноснае сістэмы (напр., ніжэйшыя хордавыя).

ВЯНОЗНЫ СІНУС — камера сэрца ў ніжэйшых пазваночных (рыбы, земнаводныя), у якую паступае кроў з вен і якая ў сваю чаргу выціскае гэтую кроў у правае перадсэрдзе. У некаторых беспазваночных В. с. называюць вянозныя лакуны.

ВЯРБЛЮДЫ, *Camelus* — род парнакапытных жывёл сям. вярблюдавых. Маюцца 2 сучасныя віды: аднагорбы В., альбо драмедар, і двухгорбы В., альбо бакрыён. У прыродзе захаваўся толькі двухгорбы В. Распаўсюджан ў зоне пустынь і паўпустынь. Палавая спеласць наступае ў 2—3 гады. Працяг цяжарнасці — 12,5—14,5 мес. Жывуць да 35—40 гадоў.

ВЯРЦЯЧКА — гл. *Цэнуроз* авечак.

ВЕСЛАНОГІЯ РАКАПАДОБНЫЯ, *Copepoda* (грэч. *kope* — вясло + *pus*, *podos* — нага) — атрад ракападобных. Дробныя водныя формы з'яўляюцца харчам для рыб. Некаторыя віды прам. гасп. гельмінтаў (ленцыцоў, дрэпанідатэній).

ВЯЦКАЯ ПАРОДА ЛЕГКАЎПРАЖНЫХ КОНЕЙ — выведзена пры скрыжаванні мясцовых коней з эстонскімі клеперамі і інш. Разводзяць у паўночных раёнах Расіі.

ВЯЦКАЯ ПАРОДА АВЕЧАК — танкарунная, шэрсна-мяснова напрамку. Выведзена і разводзіцца ў Кіраўскай і Вяцкай абласцях шляхам скрыжавання паўночных караткахвостых авечак з баранамі пароды прэкас і помесей прэкаса з мерыносам.

Г

ГАБІТУС, *habitus* (лац. целасклад, знешні выгляд) — вонкавы выгляд жывёлы, які ўключае склад цела ў прасторы, укармленасць, канстытуцыю і тэмперамент.

ГАБРАНЕМА (*Habronema*, грэч. *habros* — зграбны + *пета* — нітка) — род нематодаў з сям. *Spiruridae*. Паразітуе у непарнакапытных у страўніку. Найбольш распаўсюджаны *H. muscae*, *H. microstoma*. Выклікаюць *габранематоз* (гл.).

ГАБРАНЕМАТОЗЫ, *habronematoses* — гельмінтозы непарнакапытных, выклікаемыя нематодамі *H. muscae* і *H. microstoma*. Прам. гасп. — мухі хатнія і жыгалькі. Лічынкi пашкоджваюць скуру і лёгкая. Дарослыя паразіты лакалізуецца ў сценцы страўніка. Назіраюцца катаральны гастраэнтэрыт, прагрэсіруючае схудненне, слабасць, перыядычныя колікі. Пры скураной форме

Г. на скуры ўтвараюцца болькі. З лячэбнай мэтай выкарыстоўваюць чатыроххлорысты вуглярод, растворы ёду.

ГАЙМАРЫТ, *highmoritis* (гаймава поласць + *itis* — запаленне) — запаленне слізистай абалонкі верхнесквічнай пазухі, часам — з уцягваннем у працэс яе надкосніцы і касцявой сценкі. Г. можа быць вострым і хранічным.

ГАЛАМЕТАМАРФОЗ, **ГАЛАМЕТАБАЛІЗМ** (грэч. *holos* — увесь + *metabole* — змена) — поўнае пераўтварэнне пры развіцці (у насякомых — поўны метамарфоз).

ГАЛАФІЛЫ (грэч. *hals* — соль + *phileo* — кахаю) — солелюбівыя жывёлы (напр., асобныя жужаліцы — *Cicindela cir-cumdata*).

ГАЛАФОБ — від, які не церпіць павышанай салёнасці асяроддзя.

ГАЛЯК — шкурка заўчасна народжанага каракульскага ягняці або плода ва ўзросце 90—120 сут, выцягнутага з чэрава маці. Выкарыстоўваецца для прыгатавання галаўных убораў.

ГАЛАНДСКАЯ ПАРОДА БУЙНОЙ РАГАТАЙ ЖЫВЁЛЫ — малочнага напрамку. Выведзена ў Галандыі шляхам палепшання мясцовай жывёлы. Распаўсюджана шырока. Выкарыстана пры вывядзенні многіх парод, у т. л. у нас (халмагорскай, тагільскай, бястужаўскай і інш.). Створаны роднасныя ёй пароды: фрызская (Англія), галштына-фрызская (ЗША, Канада, Японія), чорна-пярэстая дацкая, астфрызская, чорна-пярэстая нямецкая, чорна-пярэстая ў нас і інш. Надой — 4—5,5 тыс. кг, тлустасць малака — 4—4,2 %.

ГАМАЗОІДНЫЯ КЛЯШЧЫ, *Gamasoidea* — кляшчы з п/а *Parasitiformes*. Уключаюць звыш 20 сям. Есць свабоднажывучыя і паразітычныя віды. Распаўсюджаны ўсюды.

ГАМАЛОГІЯ (грэч. *homologia* — згода, адпаведнасць + *logos* — вучэнне) — падабенства органаў аднолькавага паходжання, якія развіваюцца з аднолькавых зачаткаў, але выконваюць розныя функцыі. Такія органы называюцца гамалагічнымі.

ГАМАЛАГІЧНЫХ РАДОЎ ЗАКОН у спадчыннай зменлівасці — вызначае паралелізм у спадчыннай зменлівасці арганізмаў. Адкрыты савецкім вучоным М. І. Вавілавым у 1920 г.

ГАМЕАСТАЗ (грэч. *homoios* — падобны, аднолькавы + *stasis* — стан, нерухомасць) — стан унутранай дынамічнай раўнавагі прыроднай сістэмы, падтрымліваемай рэгулярным абнаўленнем асноўных яе структур, рэчыва-энергетычнага саставу і пастаяннай функцыянальнай самарэгуляцыяй ва ўсіх яе звеннях.

ГАМЕТАЦЫТЫ (грэч. *gametes* — муж + *kytos* — клетка) — няспелыя палавыя клеткі ў прасцейшых, якія ўтвараюцца пры гаметаганіі.

ГАМЕТЫ (грэч. *gametes* — муж і *gamete* — жонка) — палавыя клеткі з гаплоідным наборам храмасом. Мужчынскія Г. называюцца сперматазоідамі альбо жыўчыкамі, жаночыя — яйцаклеткамі альбо яйцамі.

ГАМЕТАГАНІЯ (грэч. gametes — муж + gonta — суфікс, які вызначае развіццё) — палавое размнажэнне ў прасцейшых.

ГАМАРУСЫ, Gammarus (грэч. kamma — амар) — р. вышэйшых ракаў сям. Gammaridae. Многія з'яўляюцца прам. гасп. гельмінтаў.

ГАМОНТ (грэч. gamos — шлюб + on,ontos — ад einaí — быць) — шмат'ядзерная стадыя развіцця спаравікоў. Па меры паспявання гамонт распадаецца на гаметацыты.

ГАЛАКТАРЭЯ, galactorrhoe (грэч. gala — малако + rhoe — цячэнне) — самаадвольнае выцяканне малака з вымя з-за слабасці саска альбо параліча яго сфінктэра. Г. — вынік запалення альбо траўмы.

ГАЛЬВАНІЗАЦЫЯ, galvanisatio (ад імя італ. урача Galvani) — выкарыстоўванне з лячэбнай мэтай пастаяннага току невысокага (30—80 В) напружання і невялікай (да 50 мА) сілы.

ГАЛЬВАНАІОНАТЭРАПІЯ, іонагальванізацыя, іонафарэз — увядзенне лекавых рэчываў у арганізм праз непашкоджаную скуру альбо слізистыя абалонкі пры дапамозе гальванічнага току.

ГАМА-ГЛАБУЛІНЫ, gammaglobulinum (лац. gamma + + globus — глабуліны); імунаглабуліны — група бялкоў крыві, якая змяшчае антыцелы; выкарыстоўваюцца як лячэбна-прафілактычныя прэпараты пры некаторых захворваннях.

ГАМА-ВЫПРАМЕНЬВАННЕ — электрамагнітнае выпраменьванне, якое распаўсюджваецца пры радыеактыўным распадзе і ядзерных рэакцыях, г. зн. пры пераходзе ядра атама з аднаго энергетычнага стану ў іншы.

ГАНГЛІЯНЕЎРОМА, ganglioneuroma (лац. ganglion — нервовы вузел + oma — пухліна) — дабраякасная пухліна перыферычнай і цэнтральнай нервовай сістэмы з элементаў сімпатычных нервовых ганглій.

ГАНГРЭНА, gangraena (грэч. gangraina — раз'ядаючая язва) — адна з форм змярцвення (некрозу) тканак у жывым арганізме.

ГАНГРЭНА ЛЕГКІХ, gangraena pulmonum (лац. pulmonis — лёгкае) — гніласны распад лёгкай тканкі, які ўзнікае як вынік аспірацыйнай пнеўманіі, траўматычнага пашкоджання лёгкіх, ускладненняў крупознай пнеўманіі, абсцэсаў лёгкіх і г. д., калі ў лёгкія пранікае гніласная мікрафлора. Характэрнымі прыкметамі з'яўляюцца гніласны пах выдыхаемага паветра, брудна-бурае смуроднае насавое выцяканне, пры перкусіі грудной клеткі — шум трэснуўшага гаршка, хрыпы — пры аўскультацыі. Захворванне працякае пры высокай тэмпературы. Пры лячэнні ўжываюць масіраванне выкарыстоўванне антыбактэрыяльных прэпаратаў, сімптоматычнае лячэнне.

ГАНГУЛЕТЭРАКІДОЗ, ganguleterakidosis — нематадозная хвароба гусей і качак. Паражаюцца сляпыя адросткі тоўстага кішэчніка. Узбуджальнік — *G. dispar*. Распаўсюджаны ўсюды. Назіраюцца прыгнечанне, слабасць, страта апетыту, паносы,

адставанне ў развіцці. З лячэбнай мэтай выкарыстоўваюць піперазін, нілверм, тэтрамізол, мебендазол.

ГАНГУЛЕТЭРАКІС, *Ganguleterakis* — р. нематодаў з п/а *Oxurcata*, паразітуе ў птушак. Від *G. dispar* паразітуе ў сляпых адростках гусей і качак. Геагельмінт. Выклікае *гангулетэракідоз* (гл.).

ГАПЛОІДНЫ НАБОР ХРАМАСОМ (грэч. *haplos* — адзіночны, просты; адзінарны + *eides* — від) — палавінны лік храмасом у гаметах, які ўтвараецца пры рэдукцыйным дзяленні.

ГАРМОНЫ, ІНКРЭТЫ (грэч. *harmonia* — прыводзіць у рух, прымушаць) — фізіялагічна актыўныя рэчывы, якія вылучаюцца ў кроў і лімфу залозамі ўнутранай сакрэцыі.

ГАРНАСТАЙ, *Mustela erminea* — драпежнае млекакормячае сям. куніцавых. Широка распаўсюджаны. Пражывае ў далінах рэк, азёр, у лясах, на палях, паблізу жылля чалавека. Харчуецца грызунамі. Цяжарнасць — каля 10 мес. У памёце — 4—8 дзіцянят і больш.

ГАРТНЕРЫТ, *gartneritis* (канал, ад імя дацкага анатама Н. І. Gartner + *itis* — запаленне) — запаленне канала, які размешчаны ў брыжэйцы матачнай трубы паблізу яе варонкі. Г. часцей адзначаецца ў кароў і свіней і з'яўляецца ўскладненнем вагінатаў і вестыбулітаў. Для лячэння выкарыстоўваюць спрынцаванне гіпертанічнымі растворамі сярэдніх солей, дэзінфікуючыя мазі.

ГАСІПОЛ — гліказідападобнае злучэнне, змяшчаецца ў насенні бавоўніку (0,02—1,6 %). Можна выклікаць атручванне буйн. раг. жыв. пры скормліванні макухі, шроту. Пры атручванні назіраюцца санлівасць, расстройства функцыі страўніка і кішэчніка, мочавыдзялення, ацёк лёгкіх. Для папярэджвання атручвання трэба кармы прапарваць.

ГАСТР... (грэч. *gaster* (*gastor*) — страўнік) — частка складаных слоў, якая паказвае на адносіны да страўніка.

ГАСТРЫТ, *gastritis* (грэч. *gaster* — страўнік + *itis* — запаленне) — запаленне слізистай абалонкі страўніка, якое суправаджаецца парушэннем яго маторнай і сакраторнай функцый. Распазнаюць Г. вострыя і хранічныя, па характару змяненняў страўнікавай сакрэцыі — нармацыдных, гіпацыдных і гіперацыдных. Пры лячэнні выкарыстоўваюць дыетычнае кармленне і дыетычныя прэпараты, прамыванне страўніка дэзінфікуючымі растворамі, слізистыя адвары і г. д.

ГАСТРАГРАФІЯ, *gastrographia* (*gaster* — страўнік + *grapho* — пішу) — рэгістрацыя маторнай функцыі страўніка пры дапамозе спецыяльнага прыбора — гастрографа.

ГАСТРАТАМІЯ, *gastrotomia* (*gaster* — страўнік + *tome* — разрэз) — аператыўнае ўскрыццё страўніка для выдалення іншароднага цела. Г. праводзяць у сабак, радзей — у кошак.

ГАСТРАЭНТЭРЫТ, *gastroenteritis* (грэч. *gaster* — страўнік + *enteron* — кішка + *itis* — запаленне) — запаленне страўніка і кішэчніка. Пры Г. у працэс уцягваюцца слізисты, падслізисты, мышачны, а часам і серозны слаі сценкі страўнікава-кі-

шачнага тракта. Часцей за ўсё Г. з'яўляецца вынікам кармлення недабраякаснымі кармамі. Неабходна дыферэнцыраваць Г. незаразныя ад інфекцыйных і інвазійных.

ГАСТРАПОДА, *Gastropoda* (грэч. *gaster* — страўнік + *podos* — нага) — кл. бруханогіх малюскаў з т. *Mollusca*. Многія з'яўляюцца прам. гасп. гельмінтаў.

ГАСТРАТЫЛЯКС, *Gastrothylax* (грэч. *gaster* — страўнік + *thylus* — кішэнь) — р. трэматодаў з п/а *Paramphistomatata*. Паразітуе ў перадстаўніках, лічынкі — у тонкім кішэчніку. Прам. гасп. — водныя малюскі. Выклікаюць сумесна з інш. паразітамі парамфістамататозы.

ГАСТРАФІЛЕЗЫ, *gastrophiloses* — энтамозная хвароба непарнакапытных, выклікаемая лічынкамі аваднёў р. *Gastrophilus*, якія паразітуюць у страўнікава-кішачным тракце. Распаўсюджаны ўсюды. Назіраюцца парушэнне функцыі страўнікава-кішачнага тракта, схудненне, колікі. Часам бывае перфарацыя сценак страўніка і кішэчніка.

ГАСТРАФІЛУСЫ, *Gastrophilus* (грэч. *gaster* — страўнік + *philos* — кахаючы) — р. страўнікава-кішачных аваднёў з сям. *Gastrophilidae*, атр. *Diptera*. Дарослыя авадні не харчуюцца, лічынкі паразітуюць у страўнікава-кішачным тракце коней, аслоў. Шырока распаўсюджаны.

ГАСТРУЛА (гастр...) — стадыя зародкавага развіцця шматклетачных, наступная за бластулай. Наяўнасць Г. ва ўсіх шматклетачных служыць адным з доказаў іх паходжання. Будова Г. залежыць ад тыпу яйцаў і спосабу жыцця зародка на гэтай стадыі.

ГЕАБАТАНІКА (грэч. *ge* — зямля + *bios* — жыццё) — які адносіцца да раслін) — навука аб раслінным покрыве Зямлі як сукупнасці раслінных згуртаванняў (фітацэнозаў).

ГЕАКСЕНЫ (грэч. *ge* — зямля + *xepos* — чужы) — жывёлы, якія часам хаваюцца ў глебе (тараканавыя, млекакормячыя, якія жывуць у норах і г. д.).

ГЕАБІЕНТЫ (грэч. *ge* — зямля + *bios* — жыццё) — віды, якія жывуць у зямлі (напр., дажджавыя чарвякі, першаснабяскрылыя насякомыя і г. д.).

ГЕАГЕЛЬМІНТЫ (грэч. *ge* — зямля + *helminthos* — чарвяк) — гельмінты, якія развіваюцца без прамежкавага гаспадара.

ГЕАФІЛЫ (грэч. *ge* — зямля + *phila* — каханне) — жывёлы, частка жыццёвага цыклу якіх абавязкова адбываецца ў глебе (напр., развіццё лічынак і кукалак у асобных насякомых).

ГЕЛІЯФІЛЬНАСЦЬ (грэч. *helios* — сонца + *phileo* — кахаць) — адносіны арганізмаў да святла.

ГЕЛІЯТЭРАПІЯ, *heliotherapia* (грэч. *helios* — сонца + *therapeia* — лячэнне) — выкарыстанне сонечных апрамяненняў з лячэбнымі і прафілактычнымі мэтамі.

ГЕЛЬМІНТАЛОГІЯ (грэч. *helminthos* — чарвяк + *logos* — вучэнне) — галіна заалогіі, якая вывучае чарвякоў, галоўным чынам паразітычных.

ГЕЛЬМІНТЫ, ГЛІСТЫ (греч. helminthos — чарвяк, гліст) — паразітычныя чэрві (напр., астры ы, цэпні і г. д.).

ГЕЛЬМІНТАЛЯРВАСКАПІЯ, helmintholaryaskopia (греч. helmins, helminthos — чарвяк, гліст + лац. larva — лічынка + греч. skopia — назіранне) — метады знаходжання лічынак гельмінтаў у фекаліях, тканках, крыві, саскrobeх з язваў скуры і ў скуры, глебе, кармах.

ГЕЛЬМІНТААВАСКАПІЯ, helminthoovoskopia (греч. helmins, helminthos — чарвяк + лац. ovum — яйца + греч. skopia — назіранне) — знаходжанне яец гельмінтаў у фекаліях, мачы, саскrobeх з перыанальных складак, крыві, змесціве страўніка з мэтай дыягностыкі гельмінтозаў.

ГЕМАГЛАБІН, haemoglobinum (греч. haima — кроў + лац. globus — шарык) пігмент, які змяшчаецца ў эрытрацытах, ажыццяўляючы перанос кіслароду ад лёгкіх да тканак і ўдзельнічаючы ў пераносе вуглякіслага газу ад тканак у органы дыхання.

ГЕМАГЛАБІНУРЫЯ, haemoglobinuria (греч. haemoglobinum + urop — мача) — наяўнасць у мачы пігменту гемаглабіну ў выніку гемолізу эрытрацытаў.

ГЕМАГЛЮТЫНАЦЫЯ (греч. haima — кроў + agglutination — склейванне) — склейванне і выпадзенне ў асадак эрытрацытаў пад уздзеяннем вірусаў, бактэрый, таксінаў і інш., здольных адсарбіравацца на паверхні эрытрацытаў. Ужываецца пры мікрабіялагічных і імуналагічных даследаваннях.

ГЕМАГЛЮТЫНІН — рэчыва, якое змяшчаецца ў некаторых вірусах (хвароба Н'юкасла, грып), здольнае выклікаць аглютынацыю эрытрацытаў аднаго альбо некалькіх відаў жывёл.

ГЕМАЛІМФА (греч. haima — кроў + лац. lymph — вільготнасць) — вадкасць, цыркулюючая ў незамакнутай крывяноснай сістэме (членістаногія, малюскі).

ГЕМАЛІМФАЭКСТРАВАЗАТ — гл. *Лімфазэкстравазат*.

ГЕМАНХОЗ, haemonchosis — гельмінтозная хвароба жвачных, якая выклікаецца паразітаваннем у сычугу странгілятаў р. Haemonchus. Хварэюць хатнія і дзікія жвачныя. Распаўсюджана ўсюды. Назіраюцца прыгнечанне, узлашчанае шэрсці, анемія, дрэнны апетыт, паносы. Для лячэння выкарыстоўваюць фенатязін, мебенвет, панакур.

ГЕМАПАЭЗ, haemopoiesis (греч. haima — кроў + poiesis — утварэнне) — працэс крыватварэння.

ГЕМАРАГІЧНАЕ ЗАПАЛЕННЕ, inflammatio haemorrhagica (лац. inflammatio — запаленне + греч. haemorrhagica — кровацывы) — запалены працэс, які суправаджаецца вялікай колькасцю эрытрацытаў у эксудаце.

ГЕМАРАГІЧНЫЯ ДЫЯТЭЗЫ, diathesis haemorrhagica (греч. diathesis — схільнасць + haemorrhagica — кровацывы) — група спадчынных і набытых хвароб, асноўным клінічным сімптомам якіх з'яўляецца павышаная кровацывасць.

ГЕМАРАГІЯ, haemorrhagia (греч. haima — кроў + rhage — прарываю) — кровазліццё ў поласць цела альбо тканкі праз

пашкоджаная альбо павышанай пранікальнасцю сасуды.

ГЕМАРОЙ, haemorrhoides (грэч. haimorrhoides — крывацёк) — пашырэнне завернозных вен дыстальнага аддзела прамой кішкі і задняа праходу. Г. адзначаецца пераважна ў сабак.

ГЕМАНГІЕМА, haemangioma (грэч. haima — кроў + angion — сасуд + oma — пухліна) — дабраякасная пухліна, якая развіваецца з крывяносных сасудаў.

ГЕМАРТРОЗ, haemarthrosis (грэч. haima — кроў + arthron — сустаў) — кровазліццё ў поласць сустава. Г. часцей за ўсё ўзнікае ў выніку адкрытай альбо закрытай траўмы сустава, а таксама пры некаторых формах гемаграгічнага дыятэзу.

ГЕМАСПАРЫДЫЕЗЫ — гл. *Піраплазмідозы*.

ГЕМАСТАЗ, haemostasis (грэч. haima — кроў + stasis — спыненне) — абарончая рэакцыя арганізма, якая выяўляецца ў спыненні крывацёку пры пашкоджванні сценкі сасуда.

ГЕМАТЭРАПІЯ, haemotherapy (грэч. haima — кроў + therapia — лячэнне) — лячэнне крывёй. Распазнаюць Г. гетэрагенную (чужароднай крывёй), ізагенную (крывёй аднаго віду), аўта — уласнай крывёй.

ГЕМАТОРАКС, haemothorax (грэч. haima — кроў + thorax — грудная клетка) — збіранне крыві ў плеўральной поласці ў выніку раненняў грудной клеткі, унутраных крывацёкаў рознага паходжання.

ГЕМАТРАНСФУЗІЯ, haemotransfusio (грэч. haima — кроў + лац. transfusio — пераліванне) — пераліванне сумяшчальнай крыві з лячэбнай мэтай.

ГЕМАТЭМЕЗІС, haemotemesis (грэч. haima — кроў + temesis — ваніта) — крывавая ваніта, сімптом вострага крывацёку з верхніх аддзелаў стрававальнага тракта (стрававода, страўніка).

ГЕМАТАКРЫТНЫ ЛІК — адносіны аб'ёму форменных элементаў крыві да аб'ёму плазмы. Г. л. дае ўяўленне аб агульным аб'ёме эрытрацытаў, характарызуе ступень гемаканцэнтрацыі пры розных захворваннях.

ГЕМАТАЛОГІЯ, haematologia (грэч. haima — кроў + logos — вучэнне) — навука аб будове і функцыі крыві і крывятворных органаў у норме і пры паталогіі.

ГЕМАТОМА, haematoma (грэч. haima — кроў + oma — пухліна) — абмежаванае збіранне крыві ў тканках з утварэннем поласці, якая змяшчае вадкую альбо згуслую кроў. Г. часцей узнікае пры закрытых траўмах розных органаў, ранах, аперацыях і праяўляецца прыпухласцю і змяненнем канфігурацыі пашкоджанага ўчастка.

ГЕМАТУРЫЯ, haematuria (грэч. haima — кроў + uron — мача) — паяўленне крыві ў мачы. Г. адзначаецца пры некаторых інфекцыйных і незаразных захворваннях.

ГЕМАТАДЫПСУС, Haematodipsus — р. вошай.

ГЕМАТАБІЯ, Haematobia (грэч. haima — кроў + bios — жыццё) — р. мух-кывасмокаў з сям. Muscidae. Нападаюць на

живёл. Пераносцяць узбуджальнікаў інфекцый (сібірскай язвы, бруцэлёзу, рожи свіней) і прам. гасп. некаторых нематодаў.

ГЕМАТАПІНІДЫ, Haematorinidae (грэч. haima — кроў + + pinein — піць + id — суфікс, які вызначае нашчадка, сына) — сям. вошай. Паразіты млекакормячых.

ГЕМАТАПІНУС, Haematopinus — р. вошай.

ГЕМАТАПОТЫ, Haematopota — р. сляпнёў (гл. *Дажджойкі*).

ГЕМАТАПАЭЗ (грэч. haima — кроў + poiesis — тварэнне) — гл. *Крывятварэнне*.

ГЕМАТАФАГІ (грэч. haima — кроў + phagos — з'ядаючы) — паразіты, якія харчуюцца крывёй (анкіластомы, гемонхі, унцынарыі, камары, мухі, мошкі, сляпні і інш.).

ГЕМАФИЗАЛІС, Haemaphisalis (грэч. haima — кроў + + phisalis — пухіп) — р. кляшчоў з сям. Ixodidae, п/а Parasitiformes. З-гаспадарчыя кляшчы, распаўсюджаны на поўдні. Пераносчыкі ўзбуджальнікаў піраплазмідозаў. Крывасмокі.

ГЕМАФИЛІЯ, haemophilia (грэч. haima — кроў + philia — схільнасць) — спадчыннае захворванне, якое звязана з недахопам плазменнага тромбапластыну і праяўляецца частымі і працяглымі крывацёкамі. Адзначаецца галоўным чынам у сабак.

ГЕМАФТАЛЬМ, haemophthalmus (грэч. haima — кроў + + orphthalmos — вока) — кровазліццё ўнутры вока з сасудаў сятчаткі альбо сасудзістага тракта вока.

ГЕМАФИЛЕЗНЫ ПОЛІСЕРАЗІТ — інфекцыйная хвароба парасят, пераважна ад'ёмнага перыяду, якая характарызуецца серозна-фібрынозным запаленнем плеўры, брушыны, перыкарда і суставаў. Узбуджальнік — Haemophilus paraguis, адчувальны да антыбіётыкаў і сульфаніламідных прэпаратаў. Крыніцай інфекцыі з'яўляюцца хворыя жывёлы альбо бактэрыяносыбіты. Хвароба ўзнікае на фоне паслаблення рэзістэнтнасці арганізма. Яна не мае выяўленай сезоннасці і носіць у асноўным стацыянарны характар. Хворыя жывёлы прыгнечаны, з цяжкасцю рухаюцца. У іх наглядаецца перытаніт. Пры анатаміраванні здохлых парасят у брушной, грудной і суставаўных паласцях выяўляецца вялікая колькасць мутнай, з камямі фібрыну вадкасці. Фібрын у выглядзе плеўкі накрывае кішэчнік, плеўру, эпикард. Дыягназ ставяць з улікам эпизааталагічных, клініка-анатамічных даных і вынікаў бактэрыялагічных даследаванняў. Пры лячэнні выкарыстоўваюць антыбіётыкі, сульфаніламідныя прэпараты, а таксама картызон. Спецыфічная прафілактыка не распрацавана.

ГЕМЕРАЛОПІЯ, hemeralopia (грэч. hemera — дзень + alaos — сляпы + ops — зрок) — рэзкае пагаршэнне зроку ва ўмовах паніжанага асвятлення, у змроку, ноччу, сімптом гіпавітамінозу А.

ГЕМІМЕТАМАРФОЗ, ГЕМІМЕТАБАЛІЯ, ГЕМІМЕТАБАЛІЗЫ (грэч. hemi — паў (палавіна) + metabole — перамена) — няпоўнае пераўтварэнне пры развіцці (напр., у падзёнак, клопоў і інш.).

ГЕМИПТЭРА, Hemiptera (грэч. hemi — паў (палавіна) + pteron — крыло) — атр. клапоў (паўжосткакрылыя). Ветэрынарнае і медыцынскае значэнне маюць прадстаўнікі сям. Cimicidae.

ГЕМИПЛЕГИЯ, hemiplegia (грэч. hemi — паў + plege — параліч) — параліч мышцаў адной палавіны цела ў выніку парушэння праводнасці цэнтральнага нейрона піраміднага шляху. Часцей адзначаецца ў драпежных.

ГЕМИЭНЦЭФАЛИЯ, hemienccephalia (грэч. hemi — паў + encephales — галаўны мозг) — прыроджаны парок, які характарызуецца толькі развіццём рудыментаў мазгавога ствала, часткамі мазжачка, вараліявага маста, чатырохбугровага цела і прамежнага мозгу. Асноўная маса галаўнога мозгу і косці чэрапа адсутнічаюць.

ГЕМАГЛАБИНЕМИЯ, haemoglobinaemia (грэч. haemoglobin — гемаглабін + haima — кроў) — пераход гемаглабіну ў плазму крыві з эрытрацытаў у выніку гемолізу апошніх.

ГЕМОЛИЗ, haemolysis (грэч. haima — кроў + lysis — растварэнне) — працэс парушэння эрытрацытаў з выхадам гемаглабіну ў плазму.

ГЕМОНХОС, Haemonchosis (грэч. haima — кроў + onkos — напоўнены) — р. нематодаў з сям. Strongylidae, п/а Strongylata. Паразіт жвачных, часам — грызуноў і чалавека. Лакалізуецца ў страўнікава-кішачным тракце. Гематафаг. Геагельмінт. Часцей сустракаецца *H. contortus* — паразіт сычуга і тонкага кішэчніка жвачных.

ГЕН (грэч. genos — род, паходжанне) — структурная і функцыянальная адзінка спадчыннасці, якая кантралюе ўтварэнне якой-небудзь прыкметы.

ГЕНЕАЛАГІЧНЫ метаад (аналіз) (грэч. genealogia — радаслоўная) — састаўленне і аналіз радаслоўных з мэтай выяўлення заканамернасцей спадчыннай перадачы нармальных і паталагічных прыкмет. Сутнасць метаду складаецца ў высвятленні роднасных сувязей і ў прасочванні прыкметы альбо хваробы сярод усіх сваякоў.

ГЕНАТЫП (ген + грэч. typos — узор, тып) — сукупнасць усіх генаў, якія ўласцівы данай асобіне. З'яўляецца носьбітам спадчыннай інфармацыі, якая перадаецца ад пакалення да пакалення.

ГЕНАФОНД (грэч. henes — род + лац. fundus — заснаванне) — сукупнасць генаў (алеляў) адной групы асобін (папуляцый, групы папуляцый альбо віду), у межах якой яны характарызуюцца пэўнай частатой сустракаемасці.

ГЕНЕЗІС (грэч. genesis — нараджэнне, паходжанне, крыніца) — працэс утварэння; паходжанне, узнікненне.

ГЕНЕРАТЫЎНЫ (грэч. generale — нараджаць) — які ўтварае палавыя клеткі альбо органы.

ГЕНЕРАЦЫЯ (лац. generatio — нараджэнне) — 1. Усё непасрэднае патомства асобін папярэдняга пакалення. 2. Нараджэнне, паходжанне.

ГЕНЕТЫКА (грэч. *genetikos* — які адносіцца да нараджэння) — навука, якая вывучае механізмы і заканамернасці спадчыннасці і зменлівасці арганізмаў.

ГЕНОМ (ням. *Genom*) — гаплоідны набор храмасомаў альбо сукупнасць генаў дадзенага арганізма, якія нясуць генетычную інфармацыю аб відавых і індывідуальных асаблівасцях арганізма.

ГЕПАТОЗЫ, *hepatosis* (грэч. *hepar* — печань + *oses* — хвароба) — агульная назва хвароб печані, якія характарызуюцца першасным парушэннем абмену рэчываў гепатацытаў і марфалагічна праяўляюцца дыстрафіяй іх без выражанай рэакцыі. Адзначаюцца ва ўсіх відаў с.-г. жывёл.

ГЕПАТАЛІЕНАЛЬНЫ СІНДРОМ, *syndromum hepatolienale* (грэч. *syndrome* — сход + *hepar* — печань + лац. *lien* — селязёнка) — шэраг сімптомаў, якія суправаджаюць сумеснае пашкоджанне печані і селязёнки з павелічэннем абодвух органаў.

ГЕПАТЫЗАЦЫЯ, *hepatisatio* (грэч. *hepar* — печань) — пераўтварэнне органа па выглядзе і кансістэнцыі падобным на печань. Напр., лёгкая пры крупознай пнеўманіі.

ГЕПАТЫТ, *hepatitis* (грэч. *hepar* — печань + *itis* — запаленне) — агульнае абазначэнне вострых і хранічных запаленчых захворванняў печані. Г. можа быць ачаговым і дыфузным. Узнікае як ўскладненне атручванняў, інтаксікацый, пры інфекцыйных і інвазійных хваробах. Працякае пры сімптомах агульнага прыгнятання, расстройстваў стрававання, жаўтухі. У лячэбны комплекс уключаюць дыетычнае кармленне, дэзінтаксікацыйную тэрапію, прэпараты, якія паляпшаюць страваванне, дэзінфіцыруючыя пячоначныя хады, вітаміны і інш.

ГЕПАТАРГІЯ, *hepatargia* (грэч. *hepar* — печань + *argia* — бяздзейнасць) — клінічны сіндром, узнікаючы пры цяжкіх пашкоджаннях печані і суправаджаецца поўным спыненнем паступлення жоўці ў кішэчнік.

ГЕРБЫЦЫДЫ (лац. *herba* — трава + *caedo* — забіваю) — хімічныя рэчывы з групы пестыцыдаў, якія выкарыстоўваюцца для знішчэння засмечанай расліннасці. Для ветэрынары Г. уяўляюць інтарэс у сувязі з магчымымі атручваннямі жывёл некаторымі з іх.

ГЕРМАФРАДЫТЫЗМ (грэч. *Hermaphroditos* — сын Гермеса і Афродзіты, злучаны багамі з німфай Салманідай так, што целы іх утварылі адно цэлае) — спалучэнне ў адной асобіне адзнак мужчынскага і жаночага полу. Разначасовасць выпявання мужчынскіх і жаночых палавых клетак. Пры Г. выключаецца магчымасць самаапладнення.

ГЕРМАФРАДЫТЫ — жывёлы, якія валодаюць гермафрадытызмам.

ГЕРНІТАМІЯ, *hernitomia* (лац. *hernia* — грыжа + грэч. *tome* — рассячэнне) — аператыўнае лячэнне грыжы.

ГЕРПЕС-ВІРУСЫ, *herpesviridae* (грэч. *herpes* — паўзучы лішай) — сям. ДНК-змяшчаючых вірусаў, размнажаюцца ў ядры клеткі, а завяршаецца іх рэпрадукцыя пры пераходзе ў

цытаплазму. Пашкодзваюць ад вышэйшых прыматаў да грыбоў. Многія працягла альбо пажыццёва персістыруюць у арганізме гаспадара, перыядычна даючы рэцыдывы хваробы. Напр., узбуджальнікі інфекцыйнага рынатрахеіту буйн. раг. жыв., рынапнеўманіі коней, хвароба Аўескі, ларынгатрахеіт птушак, хвароба Марэка.

ГЕТЭРА... (грэч. heteros — іншы, другі) — састаўная частка складаных слоў, якая вызначае «разнароднасць», «чужароднасць».

ГЕТЭРАКІДОЗ, heterakidosis — гельмінтозная хвароба птушак сям. курыных. Паражаюцца сляпыя адросткі тоўстага кішэчніка. Распаўсюджана ўсюды. Назіраюцца дрэнны апетыт, панос, схудненне, паніжэнне яйцаноскасці. Для лячэння выкарыстоўваюць фенатыазін, піперазін, мебенвет, панакур.

ГЕТЭРАКІС (грэч. heteros — другі + akis — вастрыё, спікула) — р. нематодаў з п/а Oxyurata. Паразіт птушак. Від *H. gallinagum*, лакалізуецца ў сляпых адростках кішэчніка. Геагельмінт. Выклікае *гетэракідоз* (гл.).

ГЕТЭРАГАНІЯ (гетэра... + gone — нараджэнне) — адна з форм чаргавання пакаленняў у беспазваночных, пры якой двухполае пакаленне змяняецца партэнагенетычным.

ГЕТЭРАЗИГОТНЫЯ АРГАНІЗМЫ (гетэра... + zygote — злучаная ў пару) — арганізмы, якія ўзніклі ад бацькоў з рознай спадчынай.

ГЕТЭРОЗИС (грэч. heteros — відазмяненне, пераўтварэнне) — павышэнне жыццёвасці і прадуктыўнасці ў гібрыдаў першага пакалення ў параўнанні з пачатковымі бацькоўскімі формамі.

ГЕТЭРАМАРФОЗ (гетэра... + morphe — форма) — выпадкі рэгенерацыі, калі замест страчанага органа ўтвараецца орган з іншай формай і функцыяй.

ГЕТЭРАТЭРМІЯ (гетэра... + thermos — цёплы) — магчымасць жывёл у розных умовах падтрымліваць розную тэмпературу цела: звычайна аднолькавую (у актыўным стане) і неаднолькавую (у час глыбокага сну, анямення альбо спячкі).

ГЕТЭРАТРАФІЗМ (гетэра... + trophe — харчаванне) — харчаванне жывёл і некаторых раслін (няздольнасць сінтэзаваць арганічныя рэчывы з неарганічных) гатовымі арганічнымі рэчывамі. Гетэратрофы іграюць ролю кансументаў, вырабляючых другасную прадукцыю, і рэдуцэнтаў, пераважна расшчапляючых арганічныя рэчывы да прасцейшых.

ГЕТЭРАФІЕС (грэч. heteros — другі, іншы + phie — форма, абрыс) — р. трэматодаў, паразіт тонкага кішэчніка сабак, пушных звяроў, чалавека. Біягельмінт. Прам. гасп. — прэснаводныя малюскі, дад. гасп. — прэснаводныя рыбы (гамбузія, кефаль). Выклікаюць *гетэрафіёз* (гл.).

ГЕТЭРАФІЕЗ, heterophiosis — гельмінтозная хвароба драпежных і чалавека. Узбуджальнік *H. heterophyes* пашкоджае тонкі кішэчнік. Распаўсюджана на Далёкім Усходзе. Назіраецца дрэнны апетыт, паносы з прымешкай крыві ў фекаліях.

ГІАЛОМА, Hyalomma (грэч. hyalos — шкло + отта — вока) — шкловока, р. іксадавых кляшчоў. 1—2—3-гаспадарчыя кляшчы. Распаўсюджаны ў паўднёвых раёнах. Пераносцяць узбуджальнікаў піраплазмозу і нуталіёзу коней, анаплазмозу і тэйлерыёзу.

ГІАЛАЦЭФАЛУС (грэч. gyalon — поласць + kephale — галава) — р. нематодаў з сям. Trichonematidae. Від Cyaloccephalus capitatus паразітуе ў тоўстым кішэчніку непарнакапытных. Распаўсюджаны ўсюды.

ГІАЛУРАНІДАЗА — фермент бактэрый, які сінтэзуеца стафілакокамі, стрэптакокамі, пастэрэламі, кластрыдыямі, кампілабактэрыямі і іншымі мікробамі, расшчапляе гіялуравую кіслату злучальнай тканкі, чым садзейнічае павышэнню пранікальнасці тканкі і распаўсюджванню патагеннага пачатку ў мікраарганізме.

ГІБРЫДОМЫ — гібрыды, утвораныя зліццём лімфацытаў (узятых ад імунізаваных жывёл) з клеткамі міэломы, культывіруемымі ў пажыўным асяроддзі. Ад лімфацыта гібрыдома атрымлівае здольнасць сінтэзаваць патрэбныя антыцелы, а ад міэломнага партнёра — выжываць у штучна існуючым асяроддзі. Таму антыцелы, якія сінтэзуюць гібрыдомы, могуць быць атрыманы ў неабмежаванай колькасці.

ГІБРЫД (лац. hibridio — сумесь) — арганізм, узнікаючы ад скрыжавання форм, якія прыкметна адрозніваюцца адна ад другой па спадчыне.

ГІБРЫДЫЗАЦЫЯ (лац. hibridio — сумесь) — атрыманне гібрыдаў у жывёлным і раслінным свеце.

ГІГІЕНА ЖЫВЕЛ — гл. *Zoagigiena*.

ГІГРАФІЛЫ, АМФІБІЕНТЫ (грэч. hydros — вільготны + phileo — кахаю) — вільгацелюбівыя жывёлы (напр., нагахвосткі, наземныя малюскі і інш.).

ГІГРОМА, hygroma (грэч. hygros — вільготны + oma — пухліна) — збіранне серознай альбо серозна-фібрынознай вадкасці ў поласці сустава, слізистай сумкі, сухажыльнай похвы альбо зноў утварыўшайся сінавіяльнай сумкі.

ГІДРА... (грэч. hydor — вада) — састаўная частка складаных слоў, якая паказвае на адносіны да вады.

ГІДРААРТРОЗ, hydroarthritis (грэч. hydor — вада + arthron — сустава + osis — стан) — паталагічны працэс, які характарызуецца збіраннем вадкасці ў поласці сустава і змяненнем яго вонкавых контураў.

ГІДРАБІЯЛОГІЯ (грэч. hydor — вада + біялогія) — навука, якая даследуе жыццё прэсных і акіянічных вод.

ГІДРАТОРАКС, hydrothorax (грэч. hydor — вада + thorax — грудная клетка) — грудная вадзянка, збіранне незапаценчай вадкасці ў плеўральных поласцях. Г. развіваецца пры застойных з'явах у вялікім крузе кровазвароту, хваробах нырак, парушэннях лімфатоку, аліментарнай дыстрафіі. Праяўляецца цяжкасцю работы органаў грудной поласці. Лячэнне накіравана на ўстаўраненне асноўнага захворвання; выкарыстоўваюць сімптаматычныя сродкі.

ГІДРАФОБІЯ (греч. hydor — вада + phobos — боязь) — вадабоязь, адна з назваў шаленства ў людзей.

ГІДРАФТАЛЬМ, *hydrophtalmus* (греч. hydor — вада + ophthalmos — вока) — вадзянка вока; захворванне, якое суправаджаецца павышэннем унутрывочнага ціску, звязанага з парушэннем цыркуляцыі ўнутрывочнай вадкасці ў выніку розных паталагічных працэсаў у воку.

ГІДРАЦЭЛЕ, *hydrocele* (греч. hydor — вада + kele — пухліна) — вадзянка яйца і збіранне серознай вадкасці ў агульнай похвеннай абалонцы. Г. можа быць прыроджаным і набытым. Набыты Г. з'яўляецца вынікам траўм, запаленчых працэсаў, пухлін яйца, яго прыдаткаў і абалонак, а таксама пры агульным вянозным застоі. Праяўляецца хваравітасцю, флуктуацыяй яйца. Лячэнне апэратыўнае — кастрацыя.

ГІДРАЦЭФАЛІЯ, *hydrocephalia* (греч. hydor — вада + kephale — галава) — вадзянка галаўнога мозгу, аглум, захворванне, якое суправаджаецца збіраннем у жалудачках мозгу цэрабраспінальнай вадкасці з-за парушэння яе адтоку па натуральных адтулінах (сільвіеў вадаправод, адтуліна Монра і інш.), у выніку разрастання неўрагліальнай тканкі. Працякае пры парушэннях функцый нервовай сістэмы. Лячэнне неэфектыўнае. Сустракаецца ў коней.

ГІДРАНЕФРОЗ, *hydronephrosis* (hydor — вада + nephros — нырка + osis — хвароба) — вадзянка нырак, захворванне, якое характарызуецца трывалым пашырэннем ныркавых лаханак, атрафіяй парэнхімы і прагрэсіўным парушэннем асноўных функцый нырак у выніку пагаршэння гемацыркуляцыі і адтоку мачы. Г. сустракаецца ў буйн. раг. жыв.

ГІДРАПЕРЫКАРД, *hydropericardium* (греч. hydor — вада + pericardion — сардэчная сумка) — вадзянка сардэчнай сарочкі, збіранне незапаленчай вадкасці ў поласці перыкарда. Адзначаецца пры сардэчнай слабасці, захворваннях нырак, печані.

ГІДРАТЭРАПІЯ, *hydrotherapia* (греч. hydor — вада + therapia — лячэнне) — выкарыстоўванне з лячэбнай мэтай водных працэдур, адзін з відаў фізіятэрапіі.

ГІДРЭМІЯ, *hydraemia* (греч. hydor — вада + haima — кроў) — павелічэнне вады ў крыві. Распазнаюць фізіялагічную, кампенсатарную і паталагічную Г.

ГІМЕНАЛЕПІДЫДОЗЫ, *hymenalepididoses* — цэстадозы вадаплаваючых птушак, пашкоджваюць тонкі кішэчнік. Распаўсюджаны ўсюды. Узбуджальнікі хваробы — цэстыды сям. *Hymenolepididae* (гл.). У хворых качанят, гусянят назіраюцца паносы, схудненне, адставанне ў развіцці, паралічы і парэзы канечнасцей, сутаргі. Для лячэння выкарыстоўваюць фенасал, філіксан, насенне гарбуза.

ГІМЕНАЛЕПІС, *Hymenalepis* (греч. hymen — перапонка, плеўка + lepis — луска) — р. цэстодаў з сям. *Hymenolepididae*. Паразіт кішэчніка птушак. Прам. гасп. — рачкі. Найбольш распаўсюджаны *H. gracilis*, *H. setigere*.

ГІМЕНАПЛЕЎРУС, *Hymenapleurus* (грэч. *gyninos* — голы, агалёны + *pleura* — рабро, бок) — р. жукоў-пілільшчыкаў з сям. *Scarabolidae* (гнойнікі), атр. *Coleoptera* кл. *Insecta*. Прам. гасп. — нематоды *Physocephalus sexacatus*.

ГІНАНДРАМАРФІЗМ (грэч. *gune* — жанчына + *andros* — мужчына + *morphe* — форма) — разнастайнасць гермафрадытызму; наяўнасць у асобіны адзінка супрацьлеглага полу.

ГІНАНДРЫЯ (грэч. *gune* — жанчына + *andros* — мужчына) — жанчынападобнасць самоцў.

ГІНАГЕНЕЗ (грэч. *gune* — жанчына + *genesis* — паходжанне) — тып палавага размнажэння супрацьлеглы андрагенезу; развіццё яйцаклеткі, пры якім у драбленні не прымае ўдзелу ядро пранікшага ў яе сперматазоіда.

ГІНЕКАЛОГІЯ ВЕТЭРЫНАРНАЯ, *gynaecologia* (грэч. *gune* — жанчына + *logos* — вучэнне) — вобласць клінічнай ветэрынарыі, якая вывучае паталагічныя працэсы ў палавых органах самак жывёл, а таксама метады прафілактыкі і лячэння пры гэтых захворваннях.

ГІНГІВІТ, *gingivitis* (лац. *gingiva* — дзясна + *itis* — запаленне) — запаленне дзёснаў. Г. часцей сустракаецца ў сабак, кошка і свіней пры гіпавітамінозе С, хваробах зубоў, стамах і інш.

ГІПА... (грэч. *hupo* — пад) — прыстаўка, якая паказвае на зніжэнне функцый альбо на ўнутранае знаходжанне органа, тканкі больш нормы.

ГІПАГАЛАКТЫЯ (грэч. *hupo* — пад, ніжэй + *gala*, *galaktos* — малако) — маламалочнасць. Зніжэнне сакрэцыі малака ў перыяд лактацыі з прычыны аслаблення функцыі малочнай залозы. Можна быць фізіялагічнай (напр., к канцу цяжарнасці, у кормячых — пасля адымання маладняку, у старых жывёл — пры непаўнацэнным кармленні і інш.). Для стымуляцыі малочнай прадукцыі ўнасці выкарыстоўваюць масаж вымя, уводзяць акісітацын і інш.

ГІПАДЭРМА (*hipa...* + *derma* — скура) — пласт эпітэліяльных клетак, якія залягаюць пад куцікулай; р. падскурных аваднёў (гл. *Гіпадэर्मатыды*).

ГІПАДЭРМАТЫДЫ, *Hypodermatidae* (грэч. *gupo* — пад + *derma* — скура + *id* — суфікс, які вызначае нашчадка, сына) — сям. падскурных аваднёў з п/а *Brachicera*, атр. *Diptera*. Ветэрынарнае значэнне маюць рр. *Hypoderma*, *Oedemagena* і *Crivellia*. Яны ўзбуджаюць падскурна-аваднёвую хваробу жвачных жывёл.

ГІПАДЭРМАТОЗЫ, *hypodermatoses* — хранічныя хваробы буйн. раг. жыв., выклікаемыя лічынкамі падскурных аваднёў, якія паразітуюць у паміжмышачнай тканцы, спінна-мазгавым канале (*H. bovis*) і сценцы страўніка (*H. lineatum*). Пры гэтым зімой і ранняй вясной у вобласці спіны з'яўляюцца шчыльныя бугаркі, у якіх знаходзяцца лічынкі трэцяй стадыі, потым у скуры ўтвараюцца свішчавыя хады.

ГІПАМАРФОЗ (*hipa...* + *morphe* — форма) — рэдукцыя ор-

гана альбо яго часткі ў працэсе эвалюцыі, якая прыводзіць да біялагічнага прагрэсу.

ГІПАЛГЕЗІЯ, hypalgesia (грэч. *hypo* — змяншэнне + *algos* — боль) — паніжэнне балявой адчувальнасці.

ГІПАСМІЯ (гiпa...+oпne — пах, нюх) — прытупленне (паслабленне) нюху.

ГІПАСТАЗ (грэч. *hypostasis* — асадак) — застой крыві ў крывяносных сасудах асобных участкаў цела, узнікшых з прычыны розных хвароб.

ГІПЕРАЗОТЭМІЯ, hyperasotaemia (грэч. *hyper* — зверх + азот + *haima* — кроў) — павышаная колькасць ў крыві азоцістых прадуктаў. Г. наглядаецца пры парушэннях азоцістага абмену, хваробах нырак (хранічны нефрыт, нефрасклероз).

ГІПЕРАДЧУВАЛЬНАСЦЬ — павышаная адчувальнасць арганізма да некаторых рэчываў (антыгенаў). Распазнаюць гіперадчувальнасць неадкладнага і запаволенага тыпаў.

ГІПЕРІМУНІЗАЦЫЯ (грэч. *hyper* — над, зверх, празмерна + лац. *immunisatio* — імунізацыя, утварэнне неўспрымлівасці) — імунізацыя жывёл вакцынамі, таксінамі, жывымі мікробамі і інш. антыгенамі ў вялікіх дозах з мэтай атрымання сываратак з высокай колькасцю антыцелаў (гіперімунных сываратак).

ГІПЕРГЛІКЕМІЯ, hyperglycaemia (грэч. *hyper* — зверх + *glykys* — салодкі + *haima* — кроў) — павелічэнне колькасці цукру ў крыві, адзначаецца пры пераважным кармленні лёгказасваяльнымі вугляводамі, захворванні цукровым дыябетам, парушэнні нервова-эндакрынай рэгуляцыі вугляводнага абмену.

ГІПЕРЭМІЯ, hyperaemia (грэч. *hyper* — празмерна + *haima* — кроў) — павелічэнне колькасці крыві ў якім-небудзь участку перыферычнай сасудзістай сістэмы. Распазнаюць артэрыяльную Г., выкліканую прытокам крыві ў мікрацыркулярную сістэму, і вянозную Г. — у выніку паслаблення адтоку крыві. Распазнаюць Г. галаўнога мозгу, лёгкіх і інш.

ГІПЕРСТЭЗІЯ, hyperaesthesia (*hyper* — празмерна + *aisthesis* — адчувальнасць) — павышаная адчувальнасць да розных знешніх раздражненняў.

ГІПЕРЫНОЗ, hyperinosis (грэч. *hyper* — празмерна + *inos* — валакно) — павелічэнне ў крыві колькасці фібрынагену, які абумоўлівае павышаную згусальнасць крыві.

ГІПЕРКАЛЬЦЫЯМІЯ, hypercalciaemia (грэч. *hyper* — празмерна + старадаўне-лац. *calcium* — кальцый + грэч. *haima* — кроў) — павелічэнне ўтрымання кальцыю ў плазме крыві.

ГІПЕРКАПНІЯ, hypercapnia (грэч. *hyper* — празмерна + *karpos* — дым) — павелічэнне ў крыві колькасці вуглекіслаты. Г. адзначаецца пры павышанай колькасці CO_2 у атмасферным паветры, пры змяншэнні лёгкай вентыляцыі.

ГІПЕРКЕРАТОЗ, hyperkeratosis (грэч. *hyper* — зверх + *keras* — рог) — павышанае арагавенне эпідэрмісу. Г. праяўляецца патаўшчэннем скуры.

ГИПЕРКЕТАНЕМІЯ, hyperketonaemia (греч. hyper — празмерна + ketonae — кетон + haima — кроў) — павышаная ў крыві колькасць кетонавых цел (ацэтон, ацэтавоцатная і бета-оксі-масляная кіслоты). Адзначаецца пры кетозах, цукровым дыябеце, пасляродавым парэзе і некаторых інш. захворваннях.

ГИПЕРКІНЕЗ, hyperkinesis (греч. hyper — празмерна + kinesis — рух) — залішнія адвольныя скарачэнні мышцаў, якія адзначаюцца пры захворваннях нервовай сістэмы.

ГИПЕРЛЕЙКАЦЫТОЗ, hyperleucocytosis (греч. hyper — празмерна + лац. leucocytus — лейкоцйт + греч. osis — паталагічны стан) — павелічэнне ў 2—3 разы колькасці лейкоцытаў у крыві.

ГИПЕРМЕТАМАРФОЗ (греч. hyper — зверх + metamorphosis — пераўтварэнне) — тып метамарфозы некаторых паразітычных насякомых, калі лічынка праходзіць некалькі (да 6) стадый (узростаў), якія адрозніваюцца паміж сабой як марфалагічна, так і біялагічна (напр., у некаторых жукоў, двухкрылых і г. д.).

ГИПЕРПАРАТЫРЭЭЗ, hyperparathyreosis (греч. hyper — празмерна + пара — каля + thyreos — шчыт + osis — паталагічны стан) — павелічэнне ўтварэння парашчытападобных залоз пры іх гіперплазіі, якое характарызуецца астэадыстрафіяй.

ГИПЕРПЛАЗІЯ, hyperplasia (греч. hyper — празмерна + plasis — утварэнне) — павелічэнне ліку структурных элементаў тканак шляхам іх залішняга новаўтварэння.

ГИПЕРПНОЭ, гиперпноэ (греч. hyper — празмерна + рное — дыханне) — узмоцненае лёгкае дыханне. Г. можа быць фізіялагічным і паталагічным.

ГИПЕРПРАТЭІНЕМІЯ, hyperproteinaemia (греч. hyper — празмерна + proteinum — бялок + haima — кроў) — павышаная колькасць бялкоў у крыві. Г. адзначаецца пры дэгідратацыі арганізма і некаторых іншых паталагічных станах.

ГИПЕРСАЛІВАЦЫЯ, hypersalivatio (hyper — празмерна + salivatio — слінацязэнне) — узмоцненая сакрэцыя слінных залоз. Г. можа быць фізіялагічнай і паталагічнай.

ГИПЕРСАКРЭЦЫЯ, hypersecretio (греч. hyper — празмерна + secretio — сакрэцыя) — павышаная функцыянальная актыўнасць залоз.

ГИПЕРТЭРМІЯ, hyperthermia (hyper — празмерна + therme — цяпло, гарачыня) — паталагічны стан, які характарызуецца значным павышэннем тэмпературы цела ў выніку парушэння тэрмарэгуляцыі, цеплавы ўдар.

ГИПЕРТЫРЭЭЗ, hyperthyreosis (греч. hyper — празмерна + лац. thyreoses — шчытападобная залоза + osis — паталагічны стан) — захворванне, якое абумоўлена павышанай функцыяй шчытападобнай залозы ў выніку недастатковасці еду ў арганізме. Г. уласцівы для пэўных біягеахімічных правінцый.

ГИПЕРТАНІЯ, hypertonia (греч. hyper — празмерна + topos — напружанне) — працяглае павышэнне артэрыяльнага крывянога ціску. Сустрэкаецца рэдка.

ГИПАГАЛАКТЫЯ, hypogalactia (греч. hypo — ніжэй + ga-

laktos — малако) — паніжана́я сакрэ́цыя малака. Г. можа быць фізіялагічнай і паталагічнай. Апошняя з'яўляецца вынікам марфалагічных змяненняў тканак малочнай залозы. Г. можа ўзнікаць у выніку парушэння тэхнікі даення, непаўнацэннага кармлення, з'яўляецца сімптомам шэрагу захворванняў.

ГІПАГЛІКЕМІЯ, hypoglycaemia (грэч. hypo — ніжэй + glykus — салодкі + haima — кроў) — змяншэнне колькасці цукру ў крыві. Адзначаецца пры хваробах печані, мышачных перанпружваннях, кетозах і інш.

ГІПАКАПНІЯ, hypokaemia (грэч. hypo — ніжэй + karnos — дым) — паніжана́я канцэнтрацыя вуглякіслага газу ў арэрыяльнай крыві, якая ўзнікае ў выніку празмернага вылучэння яго з арганізма. Адзначаецца пры арганічных паражэннях мозгу, атручваннях, інтаксікацыях, вялікіх стратах крыві.

ГІПАКСЕМІЯ, hypoxaemia (грэч. hypo — ніжэй + oxis — кіслы + haima — кроў) — паніжана́я колькасць кіслароду ў крыві.

ГІПАКСІЯ, hypoxia (грэч. hypo — ніжэй + лац. oxygenium — кісларод) — стан, які ўзнікае пры недастатковым забеспячэнні тканак арганізма кіслародам альбо парушэнні яго ўтылізацыі ў працэсе акіслення.

ГІПАПЛАЗІЯ, hypoplasia (грэч. hypo — ніжэй + plasis — утварэнне) — недаразвіццё тканкі, органа альбо ўсяго арганізма, якое суправаджаецца змяншэннем іх масы і аб'ёму. Г. часцей за ўсё з'яўляецца вынікам эмбрыянальнага недаразвіцця.

ГІПАПРАТЭІНЕМІЯ, hypoproteinaemia (грэч. hypo — ніжэй + лац. proteinum — бялок + haima — кроў) — памяншэнне колькасці бялку ў крыві.

ГІПАСАЛІВАЦЫЯ, hyposalivatio (грэч. hypo — ніжэй + лац. salivatio — слінацязненне) — памяншэнне функцыі слінных залоз. Г. адзначаецца пры дэструктыўных працэсах у апошніх, а таксама ў слінных пратоках, пры абязводжванні арганізма.

ГІПАСАКРЭЦЫЯ, hyposecretio (грэч. hypo — ніжэй + secretio — сакрэцыя) — памяншэнне функцыянальнай здольнасці пэўных залоз.

ГІПАСТАЗ, hypostasis (грэч. hypo — ніжэй + stasis — астаноўка, застой) — застой крыві ў ніжэйразмешчаных аддзелах тулава і органах. Распазнаюць прыжыццёвы, аганальны і пасмяротны Г.

ГІПАСТЭЗІЯ, hyposthesia (грэч. hypo — ніжэй + aisthesis — адчувальнасць) — паніжэнне адчувальнасці, якое адзначаецца пры захворваннях цэнтральнай нервовай сістэмы, спіннага мозгу, інтаксікацыях і г. д.

ГІПАСТЭНУРЫЯ, hyposthenuria (грэч. hypo — ніжэй + stepos — сіла + uron — мача) — вылучэнне мачы нізкай удзельнай вагі з-за змяншэння канцэнтрацыйнай здольнасці нырак.

ГІПАТЭРМІЯ, hypothermia (грэч. hypo — ніжэй + therme — цеплата) — паніжэнне тэмпературы. цела ў выніку пераахладжэння.

ГІПАТЫРЭЎЗ, hypothyreosis (грэч. hypo — ніжэй + лац. hyreodes — шчытападобная залоза + osis — паталагічны

стан) — эндемичнае захворванне, якое адзначаецца пры недахопе еду ў арганізме і суправаджаецца гіпафункцыяй шчытападобнай залозы.

ГИПАТАНИЯ, hypotonia (грэч. *hypo* — ніжэй + *tonos* — напружанне) — паніжэнне тонусу. Распазнаюць Г. мышачную, сасудзістую, унутраных органаў.

ГИПАТРАФИЯ, hypotrophia (грэч. *hypo* — ніжэй + *trophe* — харчаванне) — памяншэнне аб'ёму органаў і тканак, паслабленне іх функцый у выніку захворванняў, недастатковага харчавання, гіпадынаміі і г. д.

ГИПАТРАФИЯ НОВАНАРОДЖАНЫХ, hypotrophia subolis (грэч. *hypo* — ніжэй + *trophe* — харчаванне + лац. *suboles* — маладняк) — парушэнне росту і развіцця нованароджанага маладняку, якое абумоўлена недастатковым кармленнем маці ў перыяд цяжарнасці і нованароджаных у першы перыяд жыцця.

ГИПИНОЗ, hypinosis (грэч. *hypo* — пад + *inos* — валакно) — змяншэнне ўтрымання фібрынагену ў крыві, якое абумоўлівае паніжэнне згусальнасці крыві. Сустрэкаецца пры хваробах печані, атручваннях.

ГИПАФИЗ (грэч. *hypophysis* — адростак) — залоза ўнутранай сакрэцыі.

ГИПАБОСКА (грэч. *hyppos* — конь + *boskein* — харчавацца) — р. насякомых з сям. *Hypoboscidae*, п/а *Pupiraga* (кукалка) атр. *Diptera*. Крывасмокі.

ГИСАРСКАЯ ПАРОДА АВЕЧАК — грубашэрсная, курдзючная, мясасальнага напрамку. Выведзена ў Сяр. Азіі. Настрыв воўны з бараноў — 1,3—1,6 кг, матак — 1,4 кг. Пладавітасць — 115—120 %. Разводзяць у Таджыкістане і інш. раёнах краіны.

ГИСТАГЕНЕЗ (грэч. *histos* — тканка + *genesis* — паходжанне) — працэс утварэння тканак жывёльнага арганізма.

ГИСТОЛИЗ (грэч. *histos* — тканка + *lysis* — растварэнне) — працэс разбурэння тканак жывёльнага арганізма. У насякомых пасля Г. набліжаецца гістагенез, у працэсе якога фарміруюцца органы і тканкі нанова.

ГИСТАЛОГИЯ (грэч. *histos* — тканка + *logos* — вучэнне) — навука аб мікраскапічнай будове, паходжанні і развіцці тканак і органаў жывёл і чалавека.

ГИСТАМАНАДА (грэч. *histos* — тканка + *monas* — асобіна, недзялімае, адзінка) — прасцейшыя з кл. *Mastigophora* (жгуцікавыя). Выклікаюць *гістаманоз* (гл.).

ГИСТАМАНОЗ, histomonosis — пратазойная хвароба індычанят, радзей — куранят, якая выклікаецца *H. meleagridis*. Лакалізуецца ў сляпых кішках, печані. Распаўсюджана ўсюды. Назіраецца панос, дрэнны апетыт, у некаторых чарнее скура галавы. Для лячэння выкарыстоўваюць трыхапол, энгепцін, эмтрыл.

ГИСТРИХИС (грэч. *hystrichis* — пуга, прут, усаджаны шыпамі, калючкамі) — род нематодаў з п/а *Diectophimata*. Паразітуе ў залозістым страўніку качак. Прам. гасп. — дажджавыя чарвякі.

ГИСТРИХОЗ, *hystrichosis* — нематадозная хвароба качак, выклікаемая *H. tricolor*. Лакалізуецца паразіт у залозістым страўніку. Распаўсюджаны ачагова. Назіраецца дрэнны апетыт, ваніта, парушэнне каардынацыі руху.

ГІСТЫ — гл. *Гельмінты*.

ГИСТЭРАТАМІЯ, *hysterotomia* (грэч. *hystera* — матка + *tome* — рассячэнне, разрэз) — аператыўнае рассячэнне маткі пры некаторых паталогіях.

ГИСТЭРАЭКТАМІЯ, *hysteroectomy* (грэч. *hystera* — матка + *ectome* — выразанне) — аперацыя выдалення маткі пры гніласным распадзе плода, гнойным запаленні органа і інш. Г. часцей праводзяць у дробных жывёл.

ГЛАЎКОМА, *glaucoma* (грэч. *glaukos* — светла-блакітны, сіняваты) — захворванне вачэй, асноўным сімптомам якога з'яўляецца павышэнне ўнутрыочнага ціску.

ГЛАМЕРУЛАНЕФРЫТ, *glomerulonephritis* (лац. *glomerulos* — ныркавы клубочак + грэч. *nephros* — нырка + *itis* — запаленне) — двухбаковае дыфузнае запаленчае захворванне нырак з пераважным пашкоджаннем клубочкаў. Г. бывае вострым і хранічным. Узнікае як ускладненне інфекцый, інтаксікацый, праяўленне алергічных рэакцый. Адрозніваецца хваравітасцю нырак, у мачы з'яўляюцца клеткі крыві, у цяжкіх выпадках — азотэмічная ўрэмія. Пры лячэнні ўжываюць безбялковую дыету, выкарыстоўваюць мачагонныя прэпараты, антыбактэрыяльныя сродкі.

ГЛАСІНЫ, *Glossina* (грэч. *glossa* — язык) — мухі цэцэ — р. насякомых-крывасмокаў атр. *Diptera*. Распаўсюджаны ў Афрыцы. Пераносчыкі ўзбуджальнікаў наганы, сумы, судры, соннай хваробы.

ГЛЮКАЗУРЫЯ, *glycosuria* (грэч. *glykys* — салодкі + *uron* — мача) — вылучэнне з мачой цукру. Г. можа быць фізіялагічнай і паталагічнай.

ГЛОТКА — участак страваводнага тракта ў хордавых, размешчаны паміж ротавай поласцю і страваводам, у якім развіваюцца жаберны апарат і залозы ўнутранай сакрэцыі (шчытападобная, парашчытападобная).

ГЛОБАЦЭФАЛЕЗ, *globacephalosis* — нематадозная хвароба свіней, якая выклікаецца паразітаваннем у тонкім кішэчніку *G. urosbulatus*. Распаўсюджана ўсюды.

ГЛУШЭЦ, *Tetrao urogallus* — птушка сям. цецяруковых. Распаўсюджана ў таёжнай зоне, шыракалістых лясах многіх раёнаў краіны. Вядзе ў асноўным аседлы спосаб жыцця, іншы раз качуе.

ГНАТАБІЯЛОГІЯ (грэч. *gnatos* — вядомы, сваячны + *bios* — жыццё + *logos* — вучэнне) — навука, якая вывучае безмікробнае жыццё мікраарганізма. Яна дазваляе больш дакладна высветліць ролю нармальнай мікрафлоры ў працэсах сінтэзу, вітамінаў, амінакіслот, праяўленне імунітэту, узаемадзеянне бактэрый і вірусаў і г. д.

ГНАТАБІЕНТЫ — жывёлы, якія вырашчаны ў стэрыльных

умовах у перыяд постнатальнага развіцця. Выкарыстоўваюць звычайна пры больш глыбокім вывучэнні ролі мікрафлоры ў механізмах інфекцыйнай паталогіі і імунітэту.

ГНАТАСОМА, *Gnathosoma* (грэч. *gnathos* — сквіца + *stoma* — рот) — р. нематодаў з п/а *Spirurata*. Паразіт млекакор-мячых, рыб і паўзуноў. Від *G. spinigerum* (лац. *spiniger* — калючы) — паразітуе ў страўніку кошка, сабак, дзікіх драпежных. Прам. гасп.— рачкі-цыклопы, дад. гасп.— прэснаводныя рыбы, жабы, рэптыліі. *G. hispidus* (лац. *hispidus* — махнаты, калматы) — паразітуе ў страўніку свіней, часам — у буйн. раг. жыв., чалавека. Распаўсюджаны ў Азіі, Азербайджане, на Кубані, Волзе.

ГНІЕННЕ СТРЭЛКІ, *putrefactio furcae* (лац. *putrefactio* — гніенне, *furca* — стрэлка) — форма хранічнага гнойнага паддэрматыту, якая характарызуецца гніласным распадам рагавага слою стрэлкі.

ГНІЕННЕ ПЛОДА, *putrefactio fetus* (лац. *putrefactio* — гніенне + *fetus* — плод) — гніласны распад плода ў выніку пранікнення ў матку і тканкі плода гніласнай мікрафлоры.

ГНІДЫ — яйцы вошай, валасаедаў і аваднёў, прыклееныя да шэрсці, валасоў альбо вопраткі.

ГНУС — сукупнасць крывасасучых двухкрылых насякомых (камароў, мошак, макрацоў, сляпнёў, крывасасучых мух і маскітаў).

ГАЛУБЫ СВОЙСКІЯ — птушкі атр. голубападобных. Паходзяць ад скалістага Г. (*Columbae rupestris*). Налічваецца каля 150 парод хатніх Г. Спарванне — з 5-месячнага ўзросту. Робяць 5—7 кладак яек ў год (па 2 у кожную). Тэрмін наседжвання — 18 сутак. Існуюць паштовыя галубы, дэкаратыўныя, мясныя і інш.

ГОМА... (грэч. *homos* — роўны, аднолькавы, агульны) — састаўная частка складаных слоў, якая азначае роўнасць, аднароднасць, адзінства.

ГОМАГЕНІЗАЦЫЯ МАЛАКА (грэч. *homogenos* — аднародны) — механічнае драбленне тлушчавых шарыкаў у малацэ з мэтай раўнамернага размеркавання тлушчу ў агульнай масе прадукту і прадухілення яго адстойвання.

ГОМАГЕНІТЭТ БІЯЦЭНОЗАЎ (грэч. *homos* — агульны, аднолькавы + *genesis* — род, паходжанне) — біятычная і структурная аднароднасць цэнозаў на займаемай імі плошчы.

ГОМАЗІГОТНЫЯ АРГАНІЗМЫ (гома... + *zygote* — злучаная ў пару) — арганізмы, якія ўзніклі ад бацькоў з падобнай спадчынай.

ГОМАЙТЭРМІЯ (гома... + *therme* — жар, цяпло) — здольнасць жывёл падтрымліваць пастаянную тэмпературу цела, практычна незалежна ад тэмпературы навакольнага асяроддзя.

ГОН — спецыфічныя паводзіны большасці звяроў у перыяд размнажэння.

ГОН(А)... (грэч. *gone* — семя) — частка складаных слоў, якая паказвае на адносіны да размнажэння, палавога працэсу.

ГАНАДЫ — гл. *Залозы палавыя*.

ГОНАМЕРЫЯ (гон(а)...+meros — доля, частка) — парушэнне працэсу апладнення ў ніжэйшых ракаў.

ГОНІАІДЭС, *Gonioides* (грэч. *gonia* — вугал + *eides* — выгляд, абрыс) — р. пер'едаў з сям. *Philopteridae*, атр. *Mallophaga*. Паразіт птушак.

ГОРКАЎСКАЯ ПАРОДА АВЕЧАК — паўтанкарунная, мяса-шэрснага напрамку. Выведзена ў 30—40 гг. 20 ст. шляхам скрыжавання мясцовых авечак з пародай гемпшыр. Настрэг воўны з матак — 3—4, бараноў — 5—6 кг. Пладавітасць — да 160 %.

ГОРКАЎСКІЯ ГУСІ — пародная група гусей. Выведзена ў сярэдзіне 20 ст. у Горкаўскай вобласці шляхам скрыжавання мясцовых гусей з кітайскімі і сонечнагорскімі. Апярэнна белае. Яйцаноскасць — 45—50 яек. Выкарыстоўваецца для атрымання мяслага маладняку.

ГОРКАЎСКІЯ КОЗЫ — малочныя козы. Па складу цела падобны на зянонскіх. Надой 400—550 кг, тлустасць малака 4,5—5 %. Пладавітасць — 200—220 %.

ГОРНА-АЛТАЙСКАЯ ПАРОДА ПУХОВЫХ КОЗ. Характарызуецца трываласцю і высокай прадуктыўнасцю. Начос пуху — 500—900 г.

ГРАДАЦЫЯ (лац. *gradatio* — паступовае ўзвышэнне) — паняцце, якое вызначае паступовае ступенчатае ўскладненне арганізацыі жывых істот у ходзе іх гістарычнага развіцця.

ГРАДЫЕНТНАСЦЬ — заканамернае змяненне росту, прадуктыўнасці і іншых функцыянальных асаблівасцей арганізмаў і цэнапапуляцый у сувязі са змяняемым альбо ўзрастаючым уплывам таго ці іншага фактару асяроддзя.

ГРАНУЛЯВАНЫ КОРМ — кармавыя сумесі, сфарміраваныя у шчыльныя кавалачкі — гранулы.

ГРУБЫЯ КАРМЫ — сухія раслінныя кармы з вялікай колькасцю клетчаткі (25—45 %). Да іх адносяць сена, салому, мякіну і інш.

ГРУЗІНСКАЯ ПАЎТАНКАРУННАЯ ПАРОДА АВЕЧАК — шэрсна-мяслага напрамку. Выведзена ў 30—40-х гг. шляхам скрыжавання авечак тушынскай пароды з рамбулье і прэкас. Настрэг воўны — 3,2—5 кг. Пладавітасць — 110—120 %. Выведзена і распаўсюджана ў Грузіі.

ГРУЗІНСКАЯ ТАНКАРУННАЯ ПАРОДА АВЕЧАК — тлустахвостая, мяса-шэрснага напрамку. Выведзена ў Грузіі ў 40—60-х гг. скрыжаваннем грубашэрсных авечак тушынскай пароды з баранамі парод савецкі мерынос і каўказскай. Настрэг воўны — 4—7 кг. Прыстасавана да ўмоў адгоннага ўтрымання.

ГРЫЗУНЫ, *Rodentia* — шматлікі атр. кл. млекакормячых. Каля 1400 відаў (пацукі, мышы, хамякі, суслікі і інш.). Самыя пладавітыя жывёлы. Размнажаюцца круглы год. Многія — шкоднікі с-г. культур. Аб'екты промыслу (вавёrkі, андатры, бабры).

ГРЫЖА, *hernia* — выпукленне ўнутранага органа альбо яго часткі праз адтуліны ў анатамічных утварэннях пад скуру,

у міжмышачныя прасторы альбо ўнутраныя кішэні і поласці.

ГРЫП КОНЕЙ, *grippus equorum* — характарызуецца катаральным запаленнем верхніх дыхальных шляхоў, агульным прыгнятаннем, кароткачасовай ліхаманкай і сухім хваравітым кашлем, часам — развіццём пнеўманіі. Узбуджальнік — вірус *Influenza* — *virus Aequi* устойлівы пры нізкай тэмпературы, але адчувальны да высокай тэмпературы і дэзінфіцыруючых сродкаў. Хварэюць коні ўсіх узростаў, часцей — вясной і восенню. Эпізаотыя працякае хутка, лягальнасць нізкая. Папярэдні дыягназ устанаўліваюць на аснове клініка-эпізааталагічных даных, а канчатковы — па выніках лабараторных даследаванняў. Лячэнне сімптаматычнае. У выпадку ўзнікнення хваробы гаспадарку каранцініруюць, хворых жывёл ізалююць і лечаць, астатніх вакцынуюць.

ГРЫП ПТУШАК, *grippus avium* — кантагіёзная вірусная хвароба птушак, якая характарызуецца септыцэміяй, прыгнятаннем, ацёкамі, пашкоджаннем органаў дыхання і стрававання. Узбуджальнік — РНК-змяшчаючы вірус — *Influenza virus*, не ўстойлівы да дэзінфекцыі, але працягла захоўваецца пры нізкіх тэмпературах і высушванні. Заражэнне адбываецца аэрагенна і праз ваду. Хварэюць многія віды хатніх і дзікіх птушак. Захворванне дасягае 100 %, смяротнасць — 10—90 %. Для канчатковага дыягназу праводзяць лабараторныя даследаванні свежага патматэрыялу і парных сываратак крыві ў розныя перыяды хваробы. Лячэнне не праводзіцца. На гаспадарку накладваюць каранцін, хворую птушку забіваюць і ўтылізуюць, ўмоўна здаровую — забіваюць на мяса, яйкі праварваюць, маладняк вакцынуюць.

ГРЫП СВІНЕЙ, *grippus suum* — востра працякаючае захворванне, якое характарызуецца ліхаманкай, катаральным запаленнем слізістых абалонак дыхальных шляхоў і пашкоджаннем лёгкіх. Узбуджальнік — вірус сям. артаміксавірусаў, не ўстойлівы ў знешнім асяроддзі і пры ўздзеянні дэзінфіцыруючых сродкаў. Крыніцай віруса грыпу з'яўляюцца хворыя і перахварэўшыя свінні. Шлях заражэння аэрагенны. Папярэдні дыягназ ставіцца па характэрнаму востраму цяжэнню хваробы з ахопам значнай колькасці парасят і пашкоджанню дыхальных шляхоў, асабліва пасля парушэння рэжыму ўтрымання, перагрупіроўкі, транспартавання жывёл. Канчатковы дыягназ на грып ставяць па выніках сералагічных даследаванняў і вылучэнню віруса са свежага патматэрыялу. Спецыфічных метадаў лячэння няма. Выкарыстоўваюць антыбіётыкі, аэразольныя лячэбна-прафілактычныя апрацоўкі. Пры ўзнікненні грыпу праводзяць лячэбныя ветэрынарна-санітарныя мерапрыемствы.

ГУМУС (лац. *humus* — зямля, глеба) — утвораны ў працэсе біяхімічных пераўтварэнняў рэчыва мортмасы (як расліннага, так і жывёльнага паходжання) гумінавыя і фульвакіслоты.

ГУРТ (польск. *hurt*, ад ням. *Hürde* — пляцень, загон для скаціны) — статак буйн. раг. жыв.

ГУСІ ХАТНІЯ — птушкі сям. качыных. Роданачальнік Г.—

шэрая гусь (*Anser anser*), пражываючая ў тундры і лесатундры Еўразіі. Палавая спеласць наступае ў 34—44 тыдні. Выкарыстоўваюць 3—4 гады. Яйцаноскасць — 25—50 яек і больш.

Д

ДАБРОТНЫ ПУНКТ — населены пункт, гаспадарка, ферма, мясакамбінат і іншыя аб'екты з сумежнымі з імі тэрыторыямі, на якіх пры правядзенні рэгулярных дыягнастычных доследаў, а таксама пры ветсанэкспертызе туш не выяўлена хворых альбо падазроных на захворванне інфекцыйнай ці паразітарнай хваробай жывёл.

ДАВЯНЕЯ, *Davainea* (у гонар франц. урача і біёлага Davaine) — цэстоды п/а *Davaineata*. Паразітуюць у кішэчніку птушак (курэй, індыкоў, цацарак). Бігельмінты. Прам. гасп. — наземныя малюскі-смаўжы. Выклікаюць *давянеёзы* (гл.).

ДАВЯНЕЕЗЫ, *davaineoses* — цэстадозы птушак. Паразітуюць у тонкім кішэчніку. Распаўсюджаны ўсюды. Часцей хварэе маладняк. Назіраюцца прыгнечанасць, адказ ад корму, парушэнне каардынацыі руху. З лячэбнай мэтай выкарыстоўваюць філіксан, фенасал, экстракт мужчынскага папаратніку, насенне гарбуза.

ДАГЕСТАНСКАЯ ГОРНАЯ ПАРОДА АВЕЧАК — танкарунная, мясашэснага напрамку. Выведзена ў Дагестане шляхам скрыжавання мясцовых авечак і вюртэмбергскіх бараноў. Добра прыстасаваны да горных раёнаў. Настрэг воўны з бараноў 5,5—6 кг, матак — 3,3—3,5 кг. Пладавітасць — 130—135 %.

ДАЖДЖОЎКІ, *haematopota* (грэч. *haima*—кроў) — р. сляпнёў з сям. *Tabanidae*. Маюць шэрую афарбоўку. Пераносчыкі ўзбуджальнікаў трыпаназомозу коней, вярблюдаў і інш., крывамокі.

ДАЖДЖАВЫЯ ЧАРВЯКІ, *lumbricidae* (лац. *lumbricus* — дажджавы, глебавы чарвяк) — сям. чарвякоў з кл. алігахет. З'яўляецца прам. гасп. метастрангілідаў, капілярый, тамінксаў і інш.

ДАЗІМЕТРЫЧНЫ КАНТРОЛЬ (грэч. *dosis* + *metreo* — мераць, вымяраць) — сістэма мерапрыемстваў, якая забяспечвае вымярэнне, ацэнку і рэгістрацыю дозы іанізуючага выпраменьвання, атрымліваемага чалавекам і жывёламі, а таксама ўзроўню забруджвання радыеактыўнымі рэчывамі паветра, вады, глебы, прадуктаў харчавання, кармоў.

ДАКРЫЯЦЫТЫТ, *dacryocystitis* (*dakrion* — сляза + *kystis* — пазыр + *itis* — запаленне) — запаленне слёзнага мяшка. З'яўляецца ўскладненнем запалення кан'юнктывы, слёзна-насавага канала, носа. Працякае ў вострай і хранічнай форме. Д. часцей наглядаецца ў коней, сабак і кошак.

ДАМЕСТЫКАЦЫЯ (лац. *domesticum* — хатні) — працэс прыручэння дзікіх жывёл.

ДАМІНАНТЫ (лац. *dominio* — паную) — віды, колькасна

пераважаючыя ў дадзеным згуртаванні, як правіла, у параўнанні з блізкімі формамі альбо якія ўваходзяць у адзін узровень экалагічнай піраміды.

ДАМІНАВАННЕ ПРЫКМЕТ (лац. *dominio* — паную) — праяўленне ў 1-м пакаленні гібрыдаў толькі аднаго з асноўных адзнак бацькоў.

ДАМІНУЛЕНТЫ (памяншальны ад дамінанты) — дамінанты мікраэнозаў.

ДАРЗАЛЬНЫ (лац. *dorsum* — спіна) — спінны, які знаходзіцца на спінным баку альбо бліжэй да яго.

ДАРВІНІЗМ — тэорыя эвалюцыі, створаная Ч. Дарвіным. Заснавана на прызнанні натуральнага адбору ў якасці галоўнага рухаючага і творчага фактару эвалюцыі.

ДАРСАНВАЛІЗАЦЫЯ (ад імя франц. урача I. A. D'Arsonval) — метад электралячэння пераменным імпульсным токам альбо электрамагнітным полем высокай частаты.

ДАФНІЯ, *Daphnia* (грэч. *Daphe* — імя адной з німфаў) — р. рачкоў з атр. *Cladocera* (галініставусыя рачкі). *D. pulex* (лац. бляха) — вадзяная бляха.

ДВУХБАКОВАЯ СІМЕТРЫЯ ЦЕЛА — тое самае, што і білатэральная сіметрыя.

ДВУХКРЫЛЫЯ, *Diptera* (грэч. *dis* — двойчы + *pteron* — крыло) — атр. насякомых. Уключае падскурных аваднёў (*Hypodermatidae*), страўнікавых аваднёў (*Gastrophilidae*), насаглотачных аваднёў (*Oestridae*); мух (*Muscidae* — сапраўдныя мухі, *Calliphoridae* — падальныя мухі, *Sarcophagidae* — шэрыя мясныя мухі); сляпнёў (*Tabanidae*); крывасосак (*Hippoboscidae*), а таксама мошак (*Simuliidae*), камароў (*Culicidae*), макрацоў (*Ceratopogonidae*) і маскітаў.

ДЖАЙДАРА — парода грубашэрсных курдзючных авечак мясасальнага напрамку. Створана і разводзіцца ва Узбекістане. Характарызуецца буйным целам і трываласцю.

ДЖЭРСЕЙСКАЯ ПАРОДА БУЙНОЙ РАГАТАЙ ЖЫВЕЛЫ — малочнага напрамку. Выведзена на в. Джэрсі (Англія). Масць светла-рыжа-цёмна-бурая. Надой — 3—3,5 т, тлустасць малака — 5—7 %. Распаўсюджана ў многіх краінах. Выкарыстоўваецца для павелічэння тлустамалочнасці.

ДЖЫГІТОўКА — від коннага спорту, скачкі на кані жвавым галопам, пры якім коннік на поўным ходзе выконвае розныя практыкаванні.

ДЗЯЛЕННЕ — адзін са спосабаў размнажэння клетак і аднаклетачных арганізмаў (прасцейшых), марфалагічна адпавядаючых клетцы. Распазнаюць непрамае дзяленне (мітоз), прамое (амітоз) і рэдукцыйнае (меёз).

ДОЗА, *dosis* (грэч. *dosis* — порцыя, частка) — колькасць лекавага прэпарату, які назначаецца хворай жывёле.

ДОРСАВЕНТРАЛЬНЫ (лац. *dorsalis* — спінны + *ventralis* — брушны) — спінна-брушны; тэрмін ужываецца для вызначэння напрамку.

ДРАБЛЕННЕ — працэс дзялення аплодненай яйцаклеткі (зіготы) на бластамеры.

ДРАКУНКУЛЕЗ dracunculosis — гелмінтозна хвароба сабак, коней, буйн. раг. жив., чалавека, выклікаемая нематодай *D. medinensis*. Паразітуе ў падскурнай клятчатцы з далейшым развіццём фіброзу скуры, мышцаў, сухажылляў, суставаў. Прам. гасп. у паразіта — рачкі-цыклопы. Распаўсюджаны ў паўднёвых краінах.

ДРАШЭЯ, drascheia (у гонар аўстрыйскага вучонага А. Drasche) — р. нематодаў з сям. *Spiruridae* п/а *Spirurata*. Паразітуе ў няпарнакапытных у страўніку. Лічынкі выклікаюць з'яўленне скураных язваў у коней.

ДРОЖДЖЫ — грыбы, якія не ўтвараюць міцэлій і размнажаюцца пачкаваннем, але валодаюць здольнасцю ўтвараць эндаспоры. Некаторыя віды могуць выклікаць інфекцыйныя хваробы, напр., бластамікоз, кандыдамікоз і інш.

ДРЫМОТНАЯ ІНФЕКЦЫЯ (бессімптомная, скрытая, латэнтная) — інфекцыя, пры якой узбуджальнік, што гняздіцца ў якім-небудзь фокусе, не ўступае ў актыўныя ўзаемаадносіны з арганізмам і не выклікае з яго боку характэрнай рэакцыі.

ДРЭНАЖ (франц. drainage — сцёк, асушэнне) — прыстасаванне для адвядзення звонку сакрэту раны, змесціва гнайнікоў, вадкасцей з поласцей цела.

ДРЭПАЇДАТЭНІЯ, *Drepanidotaenia* (грэч. *drepor* — серп, крывая шабля + *taenia* — стужка) — р. цэстодаў з сям. *Hymenolepididae*. Паразітуе ў вадаплаваючых птушак. Прам. гасп. — рачкі-цыклопы. Выклікае дрэпанідатэніёз, пры якім у гусянят і качанят назіраюцца дрэнны апетыт, паносы, схудненне, паралічы. Для лячэння выкарыстоўваюць філіксан, фенасал, насенне гарбуза.

ДУК — дэзінфекцыйная ўстаноўка Н. М. Камарова.

ДЫАКТАФІМА, *Diectophyme* (грэч. *dioktes* — праследавальца + *phyma* — бугарок, вузел, пухліна) — р. нематодаў з п/а *Diectophymata*. Паразітуе ў органах брушной поласці млекакормячых. Від *Drenale* (лац. *genalis* — ныркавы) — паразітуе ў нырках, мачавым пузыры, іншых органах брушной поласці сабак, пушных звяроў, часам — коней, свіней і інш. Прам. гасп. — малашчацінкавыя чарвякі — алігахеты, рэзервн. гасп. — рыбы.

ДЫВЕРГЕНЦЫЯ (лац. *divergere* — выяўляць разыходжанне) — разыходжанне адзнак у працэсе эвалюцыі арганізмаў (вядзе да ўзнікнення новых сістэматычных катэгорый).

ДЫГЕНЕТЫЧНЫЯ ТРЭМАТОДЫ, *Digenea* (грэч. *dis* — двойчы + *genea* — развіццё, нараджэнне, паходжанне) — кл. *Trematoda*.

ДЫГРЭСІЯ (лац. *digressio* — адхіленне) — пагаршэнне стану біятычных згуртаванняў (экасістэм) у выніку знешніх альбо ўнутраных прычын. Д. можа працягвацца да фазы катаэнозу, г. зн. фінальнай мадыфікацыі дыгрэсіруючага згуртавання.

ДЫЗЕНТЭРЫЯ СВІНЕЙ, *dysenteria suum* (грэч. *dysenteria* — цяжкі панос, ад *dys* — парушэнне, расстройства + *enteron* — кішэчнік) — інфекцыйная хвароба свіней, якая характа-

рызуецца з'явамі прафузнага паносу з примешкай крыві і слізі ў фекаліях, катаральна-гемарагічным запаленнем з некратычнымі змяненнямі слізістай абалонкі тоўстых кішак. Узбуджальнікам дызентэрыі лічыцца *Vibrio coli*, *Balantidium coli* і спірахета *Borrelia* (*Treponema*) *hyodysenteria*. Успрымальныя свінні ўсіх парод і ўзрастаў, але часцей хварэе маладняк ад 1 да 6 мес. Крыніца ўзбуджальніка — хворыя і перахварэўшыя жывёлы. Заражэнне адбываецца аліментарным шляхам. Хвароба праяўляецца ў форме энзаотыі. Дыягназ ставяць на аснове эпідэзіялагічных даных, клінічнай карціны, паталаганатамічных змяненняў і мікраскапіі саскrobeў са слізістай пашкоджанага кішэчніка. Для лячэння выкарыстоўваюць трыхапол, ветдыпасфен, фармазін, ніфулін, асарсол, тылан, фуразалідон і інш. Пры ўзнікненні хваробы ў гаспадарцы ўводзяць абмежаванні. Хворых свіней забіваюць, астатніх — апрацоўваюць лячэбнымі прэпаратамі. Праводзяць старанную ачыстку і дэзінфекцыю свінарнікаў.

ДЫВЕРТЫКУЛ, *diverticulum* (лац. *diverticulum* — выпукленне, адхіленне) — прыроджанае альбо набытае выпукленне сценкі палага органа. Найбольш частым месцам лакалізацыі Д. з'яўляецца стрававальны тракт, радзей — мачавы і жоўцевы пузыр. Распазнаюць сапраўдны Д., калі ў яго ўтварэнні прадстаўлены ўсе слаі сценкі органа, і няправільны, пры якім выпукліваецца толькі слізістая абалонка. Найбольш часта сустракаецца Д. стрававода.

ДЫЗУРЫЯ, *dysuria* (грэч. *dys* — замаруджванне + *urōn* — мача) — расстройванне мочаспускання, якое абумоўлена цяжкасцю вывядзення мачы з мачавога пузыра.

ДЫЕТАТЭРАПІЯ, *diaetotherapy* (грэч. *diaita* — рэжым харчавання + *therapeia* — лячэнне) — выкарыстоўванне строга складзенага рацыёну і рэжыму кармлення, найбольш мэтазгоднага пры канкрэтнай хваробе.

ДЫКРАНАТЭНІЯ, *Dicranotaenia* (*di* — двойчы + *taenia* — стужка) — р. цэстодаў з сям. *Hymenolepididae*. Паразітуе ў кішэчніку вадаплаваючых птушак. Біягельмінт. Прам. гасп. — рачкі.

ДЫКРАЦЭЛІЕЗ, *dicrocoeliosis* — трэматадозная хвароба жывёл, чалавека, выклікаемая *D. lanceatum*. Пашкоджуецца печань, часцей — жвачных. Распаўсюджана ўсюды, асабліва на поўдні. Характарызуецца дрэнным апетытам, паносамі, аблысеннем, ацёкамі падгрудка, грудзей, змардаваннем. Для лячэння выкарыстоўваюць гексіхол, ацэмідафен, бітыянол і інш.

ДЫКРАЦЭЛІУМ, *Dicrocoelium* (грэч. *dicroos* — двойчы, разгалінаваны + *koilia* — поласць) — р. трэматодаў. Паразітуе ў млекакормячых. Від *D. lanceatum* (лац. *lancea* — піка, кап'ё, восці) — смактальшчык ланцэтападобны. Прам. гасп. — наземныя малюскі, дад. гасп. — мурашкі. Выклікае *дыкрацэліёз* (гл.).

ДЫКТЫЯКАЎЛЕЗЫ, *dictyocauloses* — нематадозная хвароба капытных, часцей — буйн. і дробн. раг. жыв., выклікаемая паразітаваннем у бронхах, трахеі жывёл прадстаўнікоў р. *Dicty-*

осаулюс. Широка распаўсюджана. Цяжка хварэе маладняк. Назіраюцца кашаль, задышка, вылучэнне з ноздраў выцяканняў, ацёкі міжсківічнай прасторы, павек, губ, падгрудка. Для лячэння выкарыстоўваюць лаксуран, нілверм, дытразін, дывезід, мебендазол, фенбендазол, водны раствор ёду.

ДЫКТЫЯКАЎЛЫ, *Dictyocaulus* (грэч. dictyon — сетка + kaulos — ствол) — р. нематодаў з п/а Strongylata. Геагельмінты.

ДЫЛАТАЦЫЯ, dilatatio (лац. dilat — пашыраю) — раўнамернае пашырэнне поласцевага органа. Напр., з'явы міягеннай Д. жалудачкаў альбо перадсэрдыяў сэрца пры пароксах.

ДЫПЕТАЛАНЕМА, *Dipetalonema* (грэч. dis — двойчы + petalon — ліст + nema — нітка) — р. нематодаў з сям. Setaiidae, п/а Filariata. Паразітуе ў жвачных, драпежных, пашкоджвае сэрца, крывяносныя сасуды лёгкіх, семянікі, матку. Прам, гасп. — камары. Выклікае дыпеталанемоз. Распаўсюджаны ў Сярэдняй Азіі і на Далёкім Усходзе.

ДЫПІЛІДЫЕЗ, dipylidiosis — цэстадозная хвароба драпежных, радзей — чалавека, выклікаемая *D. caninum*. Пашкоджвае тонкі кішэчнік. Распаўсюджана ўсюды. Пры моцнай інвазіі назіраюцца дрэнны апетыт, ваніты, змардаванне, нервовыя з'явы. Для лячэння выкарыстоўваюць арэкалін броміставадародны, фенасал, філіксан.

ДЫПІЛІДЫУМ, dipylidium (грэч. di — двойчы + pylis — невялікая адтуліна) — р. цэстодаў з сям. Dipylidiidae. Паразітуе ў драпежных і чалавека. Від *D. caninum* (сабачы) — агурковы цэпень. Прам. гасп. — блохі і валасаеды. Выклікае дыпілідыез (гл.).

ДЫПЛАЗААНОЗЫ, diplozoonoses — гельмінтозы прэснаводных рыб, выклікаемыя паразітаваннем на жабрах смактуноў монагеней р. Diplozoon. Разбурае пялёсткі жабраў.

ДЫПЛАКАКОЗ, diplococcosis, дыплакокавая інфекцыя — інфекцыйнае захворванне ягнят, парасят, цялят, жарабят і пушных звяроў, якое працякае са з'явамі сэпсісу і запалення суставаў, а часам суправаджаецца запаленнем кішэчніка і лёгкіх. У кароў, свінаматак, авечкаматак, кабыл наглядаюцца пасляродавыя мастыты і эндаметрыты, у кароў — абарты. Узбуджальнік — ланцэтападобны дыплакок *Diplococcus septicus*, малаўстойлівы ў знешнім асяроддзі і да ўздзеяння дэзінфіцыруючых рэчываў. Вылучаецца ўзбуджальнік у знешняе асяроддзе з выцяканнямі, мачой, малаком хворых жывёл. Заражэнне адбываецца праз органы дыхання, стрававальны тракт і пупавіну пры нараджэнні. Захворванне працякае ў выглядзе спарадычных выпадкаў і энзаотыі. Дыягназ ставяць на аснове эпідэапаталагічных, клінічных, паталаганатамічных даных і вынікаў бактэрыялагічнага даследавання. Пры лячэнні хворых жывёл выкарыстоўваюць спецыфічную сываратку і антыбіётыкі, а таксама сульфаніламідныя прэпараты. Для спецыфічнай прафілактыкі нованароджаны маладняк падвяргаюць у першы ж дзень вакцынацыі.

ДЫПЛЕГІЯ, diplegia (грэч. di — двойчы + plege — удар, пашкоджанне) — права- і левабаковы параліч.

ДЫПТЭРА, Diptera (грэч. dis — двойчы + pteron — крыло) — атр. насякомых.

ДЫПЛОІДНЫ НАБОР ХРАМАСОМ (грэч. di — двойчы + eidos — від) — падвоены лік храмасом у апладнёнай яйцаклетцы (зігоце) і саматычных клетках дарослага арганізма.

ДЫПТЭРАЛОГІЯ (грэч. di — два + ptero — крыло + logos — вучэнне) — адзел энтамалогіі, які прысвечаны вивучэнню двухкрылых насякомых.

ДЫРАФІЛЯРЫЕЗЫ, dirofilarioses — гельмінтозы драпежных, выклікаемыя паразітаваннем нематодаў р. *Dirofilaria*. Паразітуюць у падскурнай клятчатцы і крывяноснай сістэме.

ДЫСАЦЫЯЦЫЯ МІКРОБАЎ (лац. dissociatio — раз'яднанне) — з'яўленне ў папуляцыі мікраарганізмаў асобін, якія адрозніваюцца ад зыходнага тыпу знешнім выглядам і структурай калоній, а таксама спадчынна замацаванымі змяненнямі некаторых марфалагічных, культуральных і біялагічных уласцівасцей.

ДЫСБАКТЭРЫЕЗ (лац. dis — адхіленне ад нормы, адмаўленне + bakterion — палачка, бактэрыя + osis, is — вызначае хваробу, хваравіты стан) — парушэнне склаўшыхся суадносін паміж рознымі прадстаўнікамі нармальнай мікрафлоры арганізма (галоўным чынам кішэчніка) пад уздзеяннем якіх-небудзь фактараў (антыбіётыкатэрапія, выкарыстоўванне мікробаў-антаганістаў, ужыванне сапсаванага корму і інш.). Пры гэтым парушаецца дзейнасць нармальнай мікрафлоры кішак — яе антаганістычная актыўнасць да патагенных мікраарганізмаў, вітамінаўтвараючая функцыя, паніжана рэзістэнтнасць арганізма.

ДЫСГЕЎЗІЯ, dysgeusia (грэч. dys + geusis — смак) — скажэнне смаку. Д. найбольш часта адзначаецца пры парушэннях абмену рэчываў.

ДЫСГЕНЕЗІЯ, dysgenesis (грэч. dys — расстройванне + genesis — нараджэнне) — парушэнне развіцця, якое адзначаецца пераважна ў якасці прыроджанага пароку.

ДЫСЕМІНАЦЫЯ (лац. disseminatio — рассяванне, распаўсюджванне) — распаўсюджванне мікраарганізмаў і выклікаемых імі працэсаў з першаснага ачага па ўсім арганізме.

ДЫСІМІЛЯЦЫЯ, КАТАБАЛІЗМ (лац. dissimilatio — распадабненне) — адзін з бакоў абмену рэчываў, які заключаецца ў адбываючыхся ў арганізмах разбурэннях складаных арганічных рэчываў з пераўтварэннем іх у больш простыя з вызваленнем энергіі і прадуктаў дысіміляцыі, якія паступаюць у навакольнае асяроддзе.

ДЫСКІНЕЗІЯ, dyskinesia (грэч. dys + kinesis — рух) — расстройванне функцыі руху, якое праяўляецца парушэннем каардынаваных рухомах актаў.

ДЫСПАНСЕРЫЗАЦЫЯ, dispensarisatio (лац. dispenso — размяркоўваю) — сістэма планавых арганізацыйна-гаспадар-

чих, заатехнічних і ветэрынарных мерапрыемстваў, якія накіраваны на ўтварэнне здаровых высокапрадуктыўных статкаў жывёл.

ДЫСПЕПСІЯ, dyspepsia (грэч. dys + pepsis — страваванне) — вострае расстройванне стрававання і абмену рэчываў у нованароджаных жывёл. Распазнаюць аліментарную, ферментадэфіцытную і аўтаімунную Д., а ў залежнасці ад цяжэння — простую і таксічную. Захворванне мае поліэтыялагічны характар. Пры лячэнні ўжываюць дыетатэрапію, этыятэрапію, замяшчальныя і патагенетычныя сродкі.

ДЫСПНОЭ, dyspnoea (грэч. dys + pneo — дыханне) — парушэнне рытму дыхання, задышка.

ДЫСТАЛЬНЫ (лац. disto — адстаю) — аддалены ад цэнтра, перыферычны.

ДЫСТАНІЯ ПЕРАДСТРАЎНІКАЎ, distonia proventriculorum (грэч. dys + tonos — напружанне + лац. ventriculus — перадстраўнік) — парушэнне рухомай функцыі перадстраўнікаў у жвачных. Д. можа праяўляцца поўным спыненнем рухаў (атанія) і частковым (гіпатанія). Гл. *Атанія перадстраўнікаў*.

ДЫСТРАФІЯ, dystrophia (грэч. dys + trophe — харчаванне) — паталагічны стан, які характарызуецца парушэннем абменных працэсаў у тканках, працякаючых са змяненнем хімічнага саставу цытаплазмы і міжклетачных структур.

ДЫСФАГІЯ, dysphagia (грэч. dys + phagia — паяданне) — цяжкае глытанне, якое з'яўляецца сімптомам некаторых захворванняў глоткі і стрававода. Часам Д. можа быць неўрагеннага паходжання.

ДЫСФУНКЦЫЯ, dysfunctio (грэч. dys + лац. functio — дзейнасць) — парушэнне нармальнай дзейнасці органа альбо тканкі.

ДЫСФАРЫНКСОЗ, dispharynxosis — гельмінтоз курэй і іншых птушак, выклікаемы нематодамі *D. pasuta*. Пашкоджваецца залозісты страўнік. Распаўсюджаны на поўдні.

ДЫУРЭЗ, diuresis (грэч. dia — зверх + ipsis — мочаспусканне) — працэс утварэння і вылучэння мачы з арганізма.

ДЫЦЭФАЛІЮС, dicephalus (грэч. di — двойчы + kephali — галава) — від выродлівасці, плод з двума галавамі.

ДЫХАЦЕЛЬНЫЯ ШУМЫ, murmura respiratoria (лац. murmur — шум + respiratorius — дыхацельны) — гукавыя з'явы, якія ўзнікаюць у сувязі з актам дыхання і ўспрымаюцца пры аўскультацыі грудной клеткі. Распазнаюць Д. ш. асноўныя (везікулярнае і бранхіальнае дыханне) і дадатковыя, альбо паталагічныя (крэпітацыя, хрыпы, амфарычнае дыханне, шум трэння плёры).

ДЫХАННЕ — сукупнасць пастаянна працякаючых у арганізме фізіялагічных працэсаў, у выніку якіх паглынаецца з навакольнага асяроддзя кісларод і вылучаецца вуглекіслы газ і вада.

ДЫХАЦЕЛЬНЫ КАЭФІЦЫЕНТ — адносіны аб'ёмаў вылу-

чаемага вуглекіслага газу да паглынаемага кіслароду, г. зн. $K = CO_2/O_2$.

ДЫФІЛАБАТРЫЕЗ, *diphyllobothriosis* — цэстадозная хвароба драпежных, чалавека, свіней. Пашкодзваецца тонкі кішэчнік. Распаўсюджаны ачагова. Назіраецца рэзкая прыгнечанасць, адставанне ў росце і развіцці, ваніты. Для лячэння драпежных назначаюць арэкалін броміста-вадародны, фенасал, філіксан.

ДЫФІЛАБАТРЫУМ, *Diphyllobotrium* (грэч. *di* — двойчы + *phylon* — ліст + *botrium* — ямачка, шчылінка) — р. ленцяцоў. Паразітуе ў кішэчніку драпежных, чалавека, свіней. Прам. гасп. — рачкі-цыклопы, дадат. гасп. — прэснаводныя рыбы.

ДЫФЕРЭНЦЫЯЦЫЯ, **ДЫФЕРЭНЦЫРОўКА** (лац. *differentia* — адрозненне) — працэс спецыялізацыі, у выніку якога спачатку аднародныя часткі арганізма набываюць магчымасць выконваць строга пэўныя функцыі і пастаянна ўсё больш адрозніваюцца адзін ад аднаго па форме і адпраўленнях.

ДЫФУЗІЯ (лац. *diffusia* — распаўсюджванне) — узаемапрацікненне сутыкальных адзін з адным рэчываў.

ДЫЯБЕТ НЕЦУКРОВЫ, *diabetes insipidus* (грэч. *diabaino* — праходжу наскрозь + лац. *insipidus* — які не мае смаку) — захворванне, якое характарызуецца поліурыяй і полідыпсіяй. Распазнаюць дзве формы Д. н. — цэнтральную і перыферычную. Першая з іх абумоўлена недастатковай прадукцыяй картыка-стэроіднага гармону вазапрэсіну, другая — паражэннем дыэнцэфала-гіпафізарнай сістэмы. Пры лячэнні неабходна прадугледзець дыету, бедную бялком і натрыю хларыдам, памяншаць вадапой, падскурна ўводзіць пітуітрын.

ДЫЯБЕТ ЦУКРОВЫ, *diabetes mellitus* (дыябет + гр. *mellitos* — мёд) — захворванне, якое характарызуецца абсалютнай альбо адноснай недастатковасцю інсуліну ў арганізме. Працякае з парушэннем пераважна вугляводнага абмену. Адзначаецца галоўным чынам у сабак. Прычынай узнікнення Д. с. з'яўляецца змардаванне В-клетак астраўкоў Лангерганса падстраўнікавай залозы ў выніку разнастайных прычын як унутранага, так і знешняга паходжання. Асноўнымі прыметамі з'яўляюцца поліурыя, полідыпсія і булемія (павышаны апетыт), у крыві — гіперглікемія і кетанемія. Пры лячэнні дыета павінна быць беднай вугляводамі, з дастатковай колькасцю тлушчу і бялку. Асноўны прэпарат для лячэння — інсулін.

ДЫЯГНАЗ, *diagnosis* (грэч. *diagnosis* — распазнаванне) — заключэнне аб паталагічным працэсе ў арганізме хворай жывёлы. Распазнаюць Д. прамы і дыферэнцыраваны, а таксама клінічны, паталагаанатамічны, эпідэятычны, судовы-ветэрынары.

ДЫЯГНОСТЫКА, *diagnostica* (грэч. *diagnostikos* — здольны распазнаваць) — раздзел клінічнай ветэрынарыі, які вывучае метады распазнавання хвароб, паслядоўныя ступені даследавання хворай жывёлы; у вучэбных установах Д. клінічная — прадмет у вучэбным плане падрыхтоўкі ветэрынарных урачоў і фельчароў.

ДЫЯГНОСТЫКУМ — стандартны прэпарат, які ўжываецца для пастаноўкі дыягназу (антыген, антысываратка, алерген, бактэрыяфаг).

ДЫЯПАЎЗА (грэч. dia — праз + лац. pausa — прыпынак, пераўтварэнне) — перыяд спакою ў жывёл, які суправаджаецца рэзкім паніжэннем абмену рэчываў. Д. з'яўляецца замацаванай адзнакай і наступае незалежна ад знешніх умоў. Д. можа быць эмбрыянальнай (пералётная саранча), лічынкавай (баярышніца), кукалкавай (капусная бялянка), імагінальнай (шмялі).

ДЫАПТОМУС, diaptomus (грэч. diaptoma — памылка, памылковая думка) — р. дробных рачкоў з атр. Copepoda.

ДЫАРЭЯ, diarrhoea (грэч. diarrheo — працякаць праз) — учашчанае вылучэнне вадкіх калавых мас, панос. Д. з'яўляецца сімптомам шматлікіх захворванняў.

ДЫАСТАЛА, diastole (грэч. diastole — расцягванне, пашырэнне) — адна з фаз сардэчнага цыкла, у час якой адбываецца пашырэнне сардэчных поласцей і напаўненне іх крывёй.

ДЫАТЭЗ, diathesis (грэч. diathesis — нахільнасць, размяшчэнне) — форма рэактыўнасці арганізма, якая праяўляецца своеасаблівымі рэакцыямі на звычайныя раздражняльнікі, схільнасцю да некаторых паталагічных станаў і ўяўляючая сабой сукупнасць спадчынных і набытых уласцівасцей арганізма.

ДЫАТЭРМІЯ, diathermia (грэч. dia — праз + therme — цяпло) — уздзеянне на арганізм хворай жывёлы электрычным токам высокай частаты і вялікай сілы.

ДЫАФАРЭЗ, diaphoresis (грэч. dia — праз + phoreo — выносіць) — узмоцненае патавылучэнне.

ДЫАФРАГМА (грэч. diaphragma — перагародка) — унутраная перагародка паміж грудной і брушной поласцямі, уласцівая млекакормячым.

ДЭВАСТАЦЫЯ (лац. devastare — спустошваць) — комплекс лячэбна-прафілактычных мерапрыемстваў, якія накіраваны на поўную ліквідацыю ўзбуджальнікаў інвазійных і інфекцыйных хвароб чалавека і жывёл з дапамогай спецыфічных метадаў (дэгельмінтызацыі, дэзінсекцыі, дэзінфекцыі, дэзінвазіі, хіміятэрапіі). Тэрмін Д. прапанаваны К. І. Скрабіным у 1947 г.

ДЭГЕЛЬМІНТЫЗАЦЫЯ (лац. de — аддзяленне, выдаленне, знішчэнне ўнутры альбо ў знешнім асяроддзі гельмінтаў (яек, лічынак і дарослых форм). Тэрмін Д. прапанаваны К. І. Скрабіным у 1925 г.

ДЭГЕНЕРАЦЫЯ (лац. degenerare — выраджацца) — 1. Біялагічная рэдукцыя, г. зн. спрашчэнне, паслабленне альбо амаль поўнае знікненне органаў, не маючых эвалюцыйнага значэння (напр., жабраў у наземнажывучых жывёл). 2. Выраджэнне, пагаршэнне з пакалення ў пакаленне ўласцівасцей якога-небудзь арганізма ў выніку дрэнных умоў існавання.

ДЭГЕРЭСКАЯ ПАРОДА паўтанкарунных авечак мяса-

шэрснага напрамку. Створана скрыжаваннем авечак казахскай курдзючнай, шропшыр і прэкас. Прыстасавана да пустынных і паўпустынных зон Казахстана.

ДЭГІДРАТАЦЫЯ, *dehydratio* (лац. *de* — знішчэнне + грэч. *hudos* — вада) — абязводжванне тканак арганізма альбо асобных органаў. Найбольш часта адзначаецца пры страўнікава-кішачных захворваннях, якія суправаджаюцца паносамі.

ДЭГУСТАЦЫЯ (лац. *degustatio* — каштаванне) — органа-лептычная (зрокам, нюхам і смакам) ацэнка харчовых прадуктаў.

ДЭЗАДАРАЦЫЯ, *desodoratio* (лац. *des* — устараненне + *odor* — пах) — устараненне непрыемных пахаў, якія абумоўлены такімі газамі, як аміяк, серавадарод, скатол, індол.

ДЭЗАКАРЫЗАЦЫЯ (франц. *des* — прыстаўка, якая вызначае выдаленне, знішчэнне + лац. *asagus* — клешч) — комплекс мерапрыемстваў, якія накіраваны на знішчэнне кляшчоў, іх лічынак і яек у знешнім асяроддзі і на целе жывёл.

ДЭЗБАР'ЕР (дэзінфекцыйны бар'ер) — ванна, якая запоўнена дэзінфіцыруючым растворам, альбо скрынка з апілкамі, намочанымі дэзінфіцыруючым растворам. Дэзбар'еры абсталяваюць пры ўездзе на ферму, уваходзе ў жывёлагадоўчыя памяшканні для абясшкоджвання колаў транспартных сродкаў і абутку людзей.

ДЭЗІНТАКСІКАЦЫЯ, *desintoxicatio* (лац. *de* — з + *in* — у, унутр + грэч. *toxicos* — ядавіты) — рэакцыя арганізма, якая накіравана на памяншэнне біялагічнай актыўнасці і канцэнтрацый ядаў, а таксама на нармалізацыю парушаных структур і функцый. Праяўляецца Д. фіксацыяй, абясшкоджваннем і паскарэннем вылучэння ядаў з арганізма.

ДЭЗІНВАЗІЯ (фр. *des* — прыстаўка, якая вызначае выдаленне, знішчэнне + лац. *invasio* — уварванне, напад) — комплекс мерапрыемстваў, якія накіраваны на знішчэнне паразітаў.

ДЭЗІНСЕКЦЫЯ (фр. *des* — прыстаўка, якая вызначае выдаленне, знішчэнне + лац. *insectum* — насякомае) — комплекс мерапрыемстваў, якія накіраваны на знішчэнне шкодных насякомых.

ДЭЗІНФЕКЦЫЯ (франц. *des* — прыстаўка, якая вызначае выдаленне, знішчэнне + лац. *infectere* — заражаць, атручваць) — комплекс мерапрыемстваў, якія накіраваны на знішчэнне інфекцыйнага пачатку ў знешнім асяроддзі.

ДЭЗІНФЕКЦЫЙНЫ АТРАД — падраздзяленне ветэрынарнай службы, якое выконвае работы па дэзінфекцыі, дэзінсекцыі і дэратызацыі жывёлагадоўчых і іншых аб'ектаў.

ДЭКАМПЕНСАЦЫЯ, *decompensatio* (лац. *de* — адмаўленне + *compensatio* — выраўноўванне) — парушэнне механізмаў аднаўлення функцыянальных парушэнняў і структурных эфектаў арганізма.

ДЭЛЯФАНДЫЕЗ, *delafondiosis* — нематадозная хвароба коней, аслоў, мулаў. Узбуджальнікі *D. vulgaris* паразітуюць

у тоўстым кішэчніку, лічынкі — у артерых кішэчнай сценкі і брыжэйкі. Распаўсюджана ўсюды. Назіраюцца колікі, расстройства дзейнасці кішэчніка, паносы, частая дэфекацыя, з'явы перытаніту. Для лячэння пры кішэчнай форме выкарыстоўваюць фенатыазін, піперазін, мебенвет.

ДЭЛЯФОНДЫЯ, *Delafondia* (у гонар франц. даследчыка Н. Delafond) — р. нематодаў з сям. Strongylidae. Паразітуе ў тоўстым кішэчніку, лічынкі — у брыжэчных артерых. Выклікаюць дэляфандыёзныя колікі.

ДЭМАДЭКС, *Demodex* (грэч. *demoios* — тлушч, сала + *dexis* — які харчуецца) — р. кляшчоў з сям. Demodecidae, п/а Trombidiformes, атр. Acariformes. Паразітуе ў валасяных цыбулінах і сальных залозах жывёл і чалавека, выклікае дэмадэкоз (залазніцу). Хвароба характарызуецца дэргаваннем, гіперкератозам, аблысеннем, з'яўленнем на скуры дробных бугаркоў, змардаваннем. Шырока распаўсюджана. Для лячэння выкарыстоўваюць івамек, стамазан, дэрмазол, акрадэкс і інш.

ДЫМАРФІЗМ (грэч. *dis* — двойчы + *morphe* — форма, выгляд) — наяўнасць у аднаго віду жывёл дзвюх розных форм. Д. палавы — розніца паміж самцамі і самкамі па будове, характары афарбоўкі, памерах і г. д.

ДЫНАМІКА ПАПУЛЯЦЫЙ (грэч. *dynamis* — моцны: сін. змены, сіндынаміка) — змяненне колькасці, палавога і ўзроставага саставу папуляцыі, якое вызначаецца ўнутрыпапуляцыйнымі працэсамі і ўзаемадзеяннямі папуляцый розных відаў.

ДЭНДРАРЫЙ (грэч. *dendron* — дрэва) — участак тэрыторыі, на якім размешчана калекцыя драўняных раслін.

ДЭПРЭСІЯ (лац. *depressio* — прыгнечанасць) — зніжэнне жыццяздольнасці, замаруджаны тэмп размнажэння і г. д.

ДЭРАТЫЗАЦЫЯ (франц. *deratisation* — знішчэнне пацук, *rat* — пацук) — комплекс мерапрыемстваў, якія накіраваны на знішчэнне шкодных грызуноў (пацукі, мышы і г. д.).

ДЭРМАНІСУС, *Dermanissus* (грэч. *derma* — скура + *pussis* — калоць) — р. паразітаформных кляшчоў з атр. Parasitiformes. Від *D. gallinae* (лац. *gallina* — курыца) — паразітуе на птушках у птушніках, гнёздах дзікай птушкі. Крывасмок. Пераносчык узбуджальнікаў барэліёзу, арнітозу, халеры і інш.

ДЭРМАТОЗЫ, *dermatoses* — скураныя хваробы рознай этыялогіі. Часцей маюць месца пры анхаэркозах, саркаптаідозах і інш.

ДЭРМАЦЭНТАР, *Dermacentor* (грэч. *derma* — скура + *kentein* — калоць) — скураеды, р. Іксодавых кляшчоў. Віды *D. marginatus*, *D. pictus* — трохгаспадарчы клешч, распаўсюджаны ўсюды. Пераносчыкі піраплазмаў, нуталій, анаплазмаў.

ДЭРМАТАМІКОЗЫ (грэч. *dermatos* — скура + *mykes* — грыб + *oses* — вызначае хваробу) — заразнае захворванне скуры і яе вытворных у жывёл і чалавека, якое выклікаецца патогеннымі грыбамі (напр., трыхафітыя).

ДЭРМАТЫТЫ, *dermatitis* (грэч. *derma* — скура + *itis* — запаленне) — запаленне скуры, якое развіваецца на месцы

непасрэднага ўздзеяння фізічных і хімічных фактараў знешняга асяроддзя. Распазнаюць таксама і алергічныя Д. Праяўляюцца пачырваненнем і ацёчнасцю пашкоджаных участкаў скуры. Для лячэння выкарыстоўваюць вяжучыя прымочки альбо спіртавыя растворы брыльянтавага, малахітавага зялёнага, накладваюць абарончыя павязкі з дэзінфіцыруючымі мазямі.

ДЭРМАТОЗЫ, dermatosis (грэч. derma — скура + osis — хваравіты стан) — зборны тэрмін, які ўключае розныя паталагічныя станы скуры (дыстрафічныя, запаленчыя, інфекцыйныя і інш.).

ДЭРМАТАЛОГІЯ, dermatologia (грэч. derma — скура + logos — вучэнне) — навука аб хваробах скуры.

ДЭСЕНСІБІЛІЗАЦЫЯ, desensibilisatio (лац. de — пазбаўленне + sensibilis — адчувальнасць) — устараненне альбо пасабленне клінічнага праяўлення павышанай адчувальнасці арганізма да розных чужародных рэчываў, якія выклікаюць стан сенсібілізацыі.

ДЭСКВАМАЦЫЯ, desquamatіo (лац. desquamare — знімаць луску) — злуччванне паравога слою эпідэрмісу скуры. Д. бывае фізіялагічнай і паталагічнай.

ДЭСМАТАМІЯ, desmotomia (грэч. desmos — звязка + tome — разрэз, рассячэнне) — аператыўнае рассячэнне звязкі. Звычайна Д. праводзіцца на прамых звязках каленнай рэпніцы ў буйн. раг. жыв. і коней на звычайных вывіхах каленнай рэпніцы ўверх.

ДЭСМУРГІЯ (грэч. desmos — сувязь, павязка + ergon — справа) — вучэнне аб павязках, іх правільным выкарыстоўванні і накладванні пры розных пашкоджаннях і захворваннях.

ДЭСТРАБІЛЯЦЫЯ, destrobilatio (лац. de — прэч + strabilus — яловая шышка, страбіла) — адарванне і вылучэнне звонку фрагментаў цэстоды пад уплывам розных фактараў.

ДЭСТРУКТАРЫ (лац. destructio — парушэнне, разбурэнне) — тое самае, што і рэдуцэнты.

ДЭФАРМАЦЫЯ (лац. de — прыстаўка, якая вызначае аддзяленне + forma — форма) — адхіленне формы альбо частак цела ад звычайнай.

ДЭФЕКАЦЫЯ (лац. defecatio — ачышчэнне) — выдаленне арганізмам рэшткаў харчу ў выглядзе ekskрэментаў.

ДЭФРАСТАЦЫЯ — размарожванне прадуктаў.

ДЭФІНІТЫЎНЫЯ ОРГАНЫ (лац. defenitivus — канчатковы) — пастаянныя органы, характэрныя для дарослага арганізма (напр., лёгкія ў пазваночных замест жабраў зародка).

ДЭФІНІТЫЎНЫ ГАСПАДАР (лац. definitivus) — тое самае, што і канчатковы гаспадар.

Е

Е-АВІТАМІНОЗ, E. avitaminosis — хвароба, прычынай якой з'яўляецца недахоп альбо адсутнасць у кармах вітаміну Е. Пры гэтым парушаецца функцыя размнажэння. Часта назіраецца ў парасят, курэй, індычанят і качак.

ЕГЕР (ням. Iäger — паляўнічы) — службовая асоба ў паляўнічай гаспадарцы.

ЕРЭВАНСКІЯ КУРЫ — парода курэй мясаяечнага напрамку. Выведзена ў Арменіі шляхам скрыжавання мясцовых курэй з пародамі род-айленд, аўстралорпы, нью-гемпшыр. Яйцаноскасць — 170—200 яек.

ЕЎСТАХІЕВА ТРУБА — вузкі канал, які аб'ядноўвае насаглотку з барабаннай поласцю.

ЕЎРАПЕЙСКІ ГНІЛЕЦ ПЧОЛ, дабраякасны гнілец, гнілец адкрытага расплоду — інфекцыйная хвароба спачатку адкрытага, а пазней — запячатанага расплоду. Узбуджальнікі — *Bac. alvei*, *Str. apis*, *Str. pluton*. Хвароба праяўляецца найбольш моцна ў чэрвені. Пры гэтым адзначаюць рознакаляровы расплод, хворыя лічынкі жоўтага колеру, зменлівай формы. Пах гнязда кіслы. Гніласная маса пры даставанні выцягваецца ў кароткія ніткі. Высахшыя лічынкі лёгка выдаляюцца з ячэйкі. Дыягназ — на аснове клінічных прымет і пры выяўленні аднаго з узбуджальнікаў пры лабараторных даследаваннях. Для ліквідацыі хваробы арганізоўваюць «перагон» і праводзяць лячэнне: даюць цукровы сіроп з дабаўленнем сульфаніламідаў і антыбіётыкаў. Вуллі, рамкі «абпальваюць» альбо дэзінфіцыруюць.

Ж

ЖАБРЫ — органы дыхання ў вадзяных жывёл. Упершыню Ж. паявіліся ў многашчацінкавых кальцацоў. У беспазваночных Ж. уяўляюць сабой танкасценныя целы; у пазваночных — сістэму парных сіметрычна размешчаных шчылін, змешанага экта-і эндадэрмальнага паходжання.

ЖАБЕРНАЯ ХВАРОБА КАРПАЎ, ВІРУСНЫ БРАНХІЯ-НЕКРОЗ — інфекцыйнае захворванне карпа, якое характарызуецца паражэннем жабраў. Узбуджальнік — вірус. Успышкі адзначаюцца ў вясенне-летні перыяд, часцей — у двухгадовак. Пры вострай форме хвароба праяўляецца з'яўленнем на жабрах гіперэміраваных участкаў з кровазліццём; пры хранічнай — некратызаваныя плясткі, палосы і ўчасткі з адарванай альбо рэгенераванай тканкай жабраў. Дыягназ ставяць на аснове эпізааталагічных, клінічных даных і вылучэння віруса. Лячэнне не распрацавана.

ЖАВАННЕ — працэс механічнай апрацоўкі харчу ў ротавай поласці.

ЖАКЕЙ — спецыяліст па трэнінгу і выпрабаваннях верхніх каней.

ЖАМЧУЖНІЦА — варсінчатая, барадаўчатая альбо вузляковая разрастанні на серозных абалонках пры туберкулёзе.

ЖАРАБЕЦ — палаваспелы самец каня. Племяннае выкарыстанне пачынаюць з 3 год. Пры натуральнай злучцы за сезон адным жарабцом пакрываюць 20—50 кабыл. Высокую патэнцыю захоўваюць да 16—20 год.

ЖАРЭБНАСЦЬ — цяжарнасць кабыл з моманту апладнення да нараджэння жарабяці. Працягласць — 307—350 сутак.

ЖАЎТУХА (іктэрус, грэч. *ikteros* — жаўтуха) — стан арганізма пры пашкоджанні печані і жоўцевых хадोў, які суправаджаецца афарбаваннем у жоўты колер тканак і органаў з прычыны накаплення ў крыві білірубіну. Назіраецца пры многіх хваробах. Распазнаюць Ж. механічную, парэнхіматозную, гемалітычную.

ЖАЎТКОВЫ ПЕРЫТАНІТ, *peritonitis vitellina* (лац. *peritoniūm* — брушына + *vitellinus* — жаўтковы + *itis* — запаленне) — захворванне нясушак усіх відаў, якое характарызуецца запаленнем брушыны і серозных абалонак унутраных органаў у выніку разрыву спелых фалікулаў яечніка і пападання жаўткавай масы ў брушную поласць.

ЖВАЧКА — працэс паўторнага перажоўвання адрыгнутага з рубца ў рот корму ў жвачных.

ЖГУЦІКАВЫЯ (грэч. *Mastigophora* — нясучы жгуты) — прасцейшыя, якія адносяцца да кл. *Mastigophora*. Ж. характарызуецца наяўнасцю 1—8 жгуцікаў, арганэл руху. Размнажаецца бясполом спосабам. Сярод Ж. адрозніваюць вольнажывучыя і паразітуючыя (трыпанасомы, трыхаманады і інш.).

ЖМУДСКАЯ ПАРОДА — мясцовая парода запражных коней. Разводзіцца ў Літве.

ЖОМ ЦУКРОВЫХ БУРАКОЎ — сечка цукровых буракоў, з'яўляецца адыходам цукровых заводаў. Выкарыстоўваюць на корм жывёлам. У 100 кг змяшчаецца 12 к. адз., 0,6 кг засваяльнага пратэіну.

ЖОЎТАЕ ЦЕЛА — згуртаванне фалікулярных клетак, якое ўтвараецца на паверхні яечніка, на месцы выпадзення спелага яйца. Распазнаюць Ж. ц. цяжарнасці (узнікае на месцы лопнуўшага Граафава пупырка, калі здарылася апладненне) і Ж. ц. несапраўднае (утвараецца, калі апладнення не адбылося).

ЖОЎЦЕВЫ ПУЗЫР — орган, у якім збіраецца жоўць. Размешчаны ў печані альбо паблізу ад яе.

ЖОЎЦЬ — сакрэт, які вырабляецца залозістымі клеткамі печані і вылучаецца ў поласць кішэчніка альбо збіраецца ў жоўцевым пупыры.

ЖОЎЦЕКАМЯНЕВАЯ ХВАРОБА, *cholelithiasis* (грэч. *chole* — жоўць + *lythos* — камень + *iasis* — хвароба) — утварэнне камянёў у жоўцевых пратоках і пупыры. У с.-г. жывёл захворванне сустракаецца рэдка.

ЖУКІ, *Coleoptera* (грэч. *koleon* — нажны + *pteron* — крыло) — цвёрдакрылыя, якія налічваюць 250 тыс. відаў. Маюць цвёрдыя вонкавыя пакрыў і цвёрдыя, пазбаўленыя жылак падкрылы — элітры. Сківічны апарат грызучы. Вольнажывучыя, рэдка — паразіты, а таксама — прам. гасп. узбуджальнікаў інвазійных хвароб (майскія жукі, жукі-насарогі).

ЖЫВАРОДЗЯЧЫЯ, ВІВІПАРЫЯ (лац. *vivus* — жывы + *parere* — нараджаць) — спосаб узаўнення патомства, пры якім нараджаюцца больш альбо менш развітыя дзіцяняты. Пажыўны

матэрыял або закладзены ў самым яйцы, або зародак корміцца за кошт мацярынскага арганізма.

ЖЫВАСЯЧЭННІ, ВІВІСЕКЦЫЯ (лац. vivus — жывы + sectio — рассячэнне) — аперацыя на жывёле з дыягнастычнай, навуковай альбо іншай мэтай.

ЖЫВЕЛАГАДОЎЛЯ — галіна сельскагаспадарчай вытворчасці, якая ўключае развядзенне жывёл і эксплуатацыю іх карысных якасцей.

ЖЫВЕЛЬНАЕ НАСЕЛЬНІЦТВА — сукупнасць асобін таго альбо іншага віду жывёл на пэўнай тэрыторыі.

ЖЫВЕЛЫ — адна з асноўных груп жывых арганізмаў, састаўляючая царства ў сістэме арганічнага свету. Ж. — гетэратрофы, толькі нямногія (некаторыя жгуцікавыя) спалучаюць гетэратрофны спосаб харчавання з аўтатрофным. Вядома каля 1,5 млн. відаў. Ж. падраздзяляюцца на аднаклетачныя (прастейшыя) і многаклетачныя.

ЖЫВЕЛЫ, ПАДАЗРОНЫЯ Ў ЗАХВОРВАННІ, — жывёлы, якія маюць невыразныя сімптомы хваробы альбо павышаную тэмпературу цела.

ЖЫВЕЛЫ, ПАДАЗРОНЫЯ Ў ЗАРАЖЭННІ, — жывёлы, якія ўтрымліваліся разам з хворымі (носьбітамі ўзбуджальніка інфекцыі) альбо сутыкаліся з тым альбо іншым фактарам перадачы ўзбуджальніка.

ЖЫВЕЛЬНЫ МОГІЛЬНІК — спецыяльна абсталяваны ўчастак для захавання трупаў жывёл.

ЖЫВОЕ РЭЧЫВА — сукупнасць жывых арганізмаў, іх біямасы ў біясферы.

ЖЫГАЛКІ — мухі-крывасмокі з сям. Muscidae. Уключае роды: Stomoxys (грэч. stoma — рот + oxys — востры), S. calcitrans — восенская жыгалка, якая жыве ў памяшканнях і па-за імі, у месцах збірання жывёл; Haematobia (грэч. haima — кроў + bios — жыццё), в. в. H. stimulans, H. atripalpis (гл. гематобія), H. irritans (лац. irritator — узбуджальнік, раздражняльнік) — малая каровіна жыгалка. Нападае на жывёл на выгане. Жыве ў еўрапейскай частцы былога СССР; Lyperosia (гр. luperos — сумны), в. L. titillans (лац. titillatio — козыт, узбуджэнне) — паўднёвая каровіна жыгалка.

ЖЫЛОЎКА МЯСА — выдаленне з мяса (папярэдне аддзеленага ад касцей) сухажылляў, храсткоў, крывяносных сасудаў, буйных нервовых спляценняў і дробных костчак, якое выконваюць пры вырабе каўбаснага фаршу і мясных кансерваў.

ЖЫЎЧЫК — тое самае, што і сперматазоід.

ЖЫЦЕВАСЦЬ (англ. vitality) — больш альбо менш біяэкалагічная ўстойлівасць жывёл, іх здольнасць размнажацца ў згуртаванні пры паміжвідавых узаемаадносінах, прыстасаванасць да умоў данага экатопу.

ЖЫЦЕВЫ ЦЫКЛ — цыкл развіцця як сукупнасць паслядоўных фаз, мінуючы якія арганізм дасягае спеласці і становіцца здольным даваць патомства. Ж. ц. бывае як простым

(прямое розвіццё), так і складаным (развіццё з метамарфозам альбо з чаргаваннем пакаленняў).

ЖЫЦЦЕЗДОЛЬНАСЦЬ — здольнасць цэлай папуляцыі і асобных яе асобін жыць і даваць патомства ў пэўных умовах.

ЖЭЛАЦІН (франц. *gelatine*, лац. *gelatus* — замёрзлы) — застыўшы прадукт частковага гідролізу калагена, які ўтрымліваецца ў храстках і касцях жывёл.

3

ЗААЛОГІЯ (грэч. *zoon* — жывёла + *logos* — вучэнне) — частка біялогіі, якая вывучае жывёльны свет.

ЗААНЕНСКАЯ ПАРОДА КОЗ — малочнага напрамку. Надой 600—700 кг, тлустасць малака 3,5—4,5 %. Распаўсюджана ў Еўропе.

ЗААТЭХНІЯ (зоа — жывёла + *techné* — умельства) — навука аб развядзенні, утрыманні і выкарыстанні сельскагаспадарчых жывёл.

ЗААПАРК — спалучэнне больш ці менш вялікіх вальераў для ўтрымання і развядзення дзікіх жывёл з культурна-асветніцкай мэтай.

ЗАБАЙКАЛЬСКАЯ ПАРОДА АВЕЧАК — танкарунная шэрсна-мяснога напрамку. Выведзена ў 1927—1956 гг. у Чыцінскай вобласці. Настрэг воўны з матак 4,5—11 кг, бараноў — 8—14,5 кг. Разводзяць у Забайкаллі.

ЗАБОЙ СЕЛЬСКАГАСПАДАРЧЫХ ЖЫВЕЛ — умярцвенне жывёл для выкарыстання на мяса і перапрацоўкі на мяса-прадукты.

ЗАБОЙНЫ ВЫХАД — адносіны масы тушы да перадзабойнай масы жывёлы, выражаныя ў працэнтах.

ЗАБРУДЖВАННЕ МІКРОБНАЕ (кантамінацыя) — абсеяненне аб'ектаў знешняга асяроддзя, знешніх пакрываў жывёлы, харчовых прадуктаў, кармавых сродкаў, біяпрапаратаў мікраарганізмамі.

ЗАВОДСКАЕ СКРЫЖАВАННЕ — гл. *Узнаўленчае скрыжаванне*.

ЗАГАР МЯСА — безмікробнае псаванне мяса, узнікаючае пры няправільным ахаладжэнні парнай тушы пад уплывам тканевых ферментаў, якое характарызуецца моцнакіслым пахам, размякчанай кансістэнцыяй і змяненнем колеру. Тэрмін выкарыстоўваецца ў мясной прамысловасці.

ЗАГОН — 1. Участак пашы, адведзены пад страўліванне скаціне на вызначаны перыяд. 2. Абгароджаны ўчастак для ўтрымлівання жывёлы.

ЗАГОРСКІЯ БЕЛАГРУДЫЯ ЦАЦАРКІ — пародная група цацарак. Яйцаноскасць — 120 яек. Выкарыстоўваюць для скрыжавання з другімі цацаркамі для атрымання мясных цацаранят. Разводзяць у Маскоўскай вобласці, Стаўрапольскім краі, Прыбалтыцы.

ЗАГОРСКІЯ КУРЫ — пародная група курэй мясаяечнага

напрамку. Яйцаноскасць — 160—180 яек. Выведзена шляхам скрыжавання курэй рускіх белых, юрлаўскіх, род-айленд і нью-гемпшыраў.

ЗАЙЦЫ, *Lepus* — род пушных звяркоў сям. зайцавых. Існуе 6 відаў, у нас — 3 віды. Распаўсюджаны ў Еўропе, Азіі, Афрыцы, Паўночнай Амерыцы. Цяжарнасць — 45—51 суткі. У год атрымліваюць 2 памёты па 2—12 зайчанят у кожным. Харчуецца раслінамі. Аб'ект промыслу.

ЗАКАЗНІК — участак, у межах якога (часова альбо пастаянна) забаронены асобныя віды і формы гаспадарчай дзейнасці для забеспячэння аховы аднаго альбо многіх відаў жывых істот. У адрозненне ад запаведнікаў мае ў асноўным толькі гаспадарчае значэнне.

ЗАЛОЗА КОПЧЫКАВАЯ — скурная залоза ў птушак, якая размешчана пад каранём хваста.

ЗАЛОЗА ПАРАШЧЫТАПАДОБНАЯ — залоза ўнутранай сакрэцыі, якая размешчана ў задняй паверхні шчытападобнай залозы альбо ўнутры яе.

ЗАЛОЗА ПАДСТРАЎНІКАВАЯ, АСТРАЎКОВАЯ — залоза змешанай сакрэцыі, якая функцыянуе як залоза знешняй сакрэцыі (вылучае стрававальны сок), так і ўнутранай сакрэцыі (вылучае інсулін).

ЗАЛОЗА ШЧЫТАПАДОБНАЯ — залоза ўнутранай сакрэцыі, якая вылучае гармон тыраксін. Ён аказвае ўплыў на развіццё арганізма.

ЗАЛОЗЫ — органы, спецыяльнай функцыяй якіх з'яўляецца вылучэнне вырабляемых імі рэчываў — сакрэтаў. Адрозніваюць 3. знешняй сакрэцыі (экзакрынныя), унутранай сакрэцыі (эндакрынныя) і змешаныя. 3. бываюць аднаклетачныя і многаклетачныя. Па будове і форме 3. падраздзяляюць на 2 тыпы: трубчатыя і альвеаларныя (гронкападобныя). Па спосабу вылучэння сакрэту распазнаюць 3 тыпы 3.: метакрынавыя, апакрынавыя, голакрынавыя.

ЗАЛОЗЫ ЗНЕСНЯЙ САКРЭЦЫІ — залозы (маюць вывадковыя пратокі), якія вылучаюць свае сакрэты на паверхню цела альбо слізістых абалонак. Напрыклад, слінныя і скурныя.

ЗАЛОЗЫ ЎНУТРАНАЙ САКРЭЦЫІ — залозы (не маюць вывадковых пратокаў), якія вылучаюць свае сакрэты непасрэдна ў кроў. Напрыклад, шчытападобная і парашчытападобная.

ЗАЛОЗЫ СКУРНЫЯ — залозы, якія размешчаны ў скуры пазваночных. Напрыклад, сальныя, малочныя і г. д.

ЗАЛОЗЫ ЛІМФАТЫЧНЫЯ — тое самае, што і лімфатычныя вузлы.

ЗАЛОЗЫ МАЛОЧНЫЯ — відазмененыя скурныя потавыя залозы ў млекакормячых, якія вылучаюць малако ў перыяд кармлення дзіцянят. Размяшчэнне і лік 3. вар'іруюць.

ЗАЛОЗЫ ПАХУЧЫЯ — залозы, якія вылучаюць пахучыя рэчывы. З'яўляюцца вытворнымі потавых, тлушчавых і іншых залоз альбо іх камбінацый.

ЗАЛОЗЫ СТРАВАВОДНЫЯ — залозы, звязаныя са стра-

ваводным трактам і прымаючыя ўдзел ў пераварванні ежы.

ЗАЛОЗЫ ПАЛАВЫЯ, ГАНАДЫ — залозы, якія адносяцца да органаў размнажэння. Поўнаасцю аформленыя З. п. упершыню з'яўляюцца ў кішачнаполасцевых. З. п. у самак прадстаўлены яечнікамі, у самцоў — семяннікамі. У гермафрадытнай жывёлы развіваюцца і мужчынскія і жаночыя З. п. (гермафрадытная залоза).

ЗАЛОЗЫ ПОТАВЫЯ — скурныя залозы ў млекакормячых, якія вылучаюць пот.

ЗАЛОЗЫ ТЛУШЧАВЫЯ — скурныя залозы, якія вылучаюць тлушч.

ЗАЛОЗЫ ЭКЗАКРЫННЫЯ — гл. *Залозы знешняй сакрэцыі.*

ЗАЛОЗЫ ЭНДАКРЫННЫЯ — гл. *Залозы ўнутранай сакрэцыі.*

ЗАМОР — гібель водных жывёл, асабліва рыбы, выклікаемая паніжэннем (рэдка — павелічэннем) утрымання растваранага кіслароду ў вадзе. Часам замор адбываецца ў выніку антрапагеннага забруджвання вадаёма арганічным забруджвальцем, у тым ліку збіраннем гніючай расліннасці.

ЗАМЕННІК НЕРАЗВЕДЗЕНАГА МАЛАКА (ЗНМ) — кармавыя сумесі, па біялагічнай каштоўнасці максімальна прыбліжаны да натуральнага малака. Вырабляюць з абястлушчанага малака, маслёнкі, малочнай сыроваткі і інш. Прыкладная пажыўнасць 1 кг ЗНМ—2,2 ц к. адз., 260 г пераварымага пратэіну.

ЗАПАРВАННЕ КАРМОЎ — цеплавая апрацоўка корму перад скормліваннем яго жывёле. У выніку ён размякчаецца, абеззаражваецца ад цвілых грыбоў і бактэрый. Для лепшага размякчэння корм пасля запарвання пакідаюць яшчэ на 3—6 гадзін. Скармливаюць у цёплым выглядзе.

ЗАПАВЕДНІК — участак прыроды, поўнаасцю і навечна адабраны са сферы гаспадарчага карыстання з-за выключнай карысці біяцэнозаў, флоры і фауны як вынікаў працяглай эвалюцыі. Звычайна акружаны буфернымі зонамі.

ЗАПАЛЕННЕ, inflammatio (лац. *inflammatus* — запальваць) — абаронча-прыстасавальная рэакцыя цэласнага арганізма на дзеянні патагеннага раздражняльніка. Распазнаюць З. альтэратыўнае, эксудатыўнае і прадуктыўнае, а ў залежнасці ад цяжэння — вострае і хранічнае.

ЗАПАЛЕННЕ ВАЛЛЯКА, ingluvitis (лац. *ingluvies* — валляк + *itis* — запаленне) — запаленне валляка ў птушак. З. в. рэгіструецца ў дарослай птушкі і маладняку курэй, індычак, цацарак, галубоў і з'яўляецца вынікам кармлення пашкоджанымі кармамі, атручванняў. Птушка адказваецца ад прыёму корму, у валляку — вадкасць альбо газы. З лячэбнай мэтай прымаваюць валляк дэзінфіцыруючымі растворамі, пасля чаго выпойваюць страўнікавы сок (3—5 мл).

ЗАПУСК КАРОЎ — спыненне даення кароў за 45—60 дзён перад ацёлам. Праводзяць паступова.

ЗАРОДАК, ЭМБРЫЕН — арганізм у ранні перыяд развіц-

ця — ад апладнення яйца да з'яўлення здольнасці да самастойнага харчавання і актыўнага руху.

ЗАРАЗНЫЯ ХВАРОБЫ — усе хваробы, звязаныя з пранікненнем у макраарганізм узбуджальніка — патагеннага паразіта, што цягне за сабой паталагічныя рэакцыі з боку гаспадара (інфекцыйныя і паразітарныя хваробы, якія могуць перадавацца ад хворай жывёлы здаровай).

ЗАРАЖЭННЕ — пранікненне і ўвядзенне патагенных мікрабаў у арганізм успрымальнай жывёлы і пераадоленне абарончых прыстасаванняў апошняга.

ЗАРЫБЛЕННЕ САЖАЛАК — пасадка ў сажалкі рыбы рознага ўзросту (лічынак, малькоў, сяголетак, гадавікоў).

ЗАСВАЯЛЬНАСЦЬ КАРМОЎ — уласцівасць карысных рэчываў корму пад уздзеяннем стрававальных сокаў становіцца даступнымі для ўсмоктвання сценкамі стрававальнага тракта.

ЗАСМЕЧАНАСЦЬ ВОЎНЫ — воўна, засмечаная расліннымі прымесямі.

ЗАХВОРВАННЕ — паказчык, які характарызуе ступень ахопу пагалоў'я жывёл якой-небудзь хваробай. Вызначаецца як адносіны ліку асобін, захварэўшых пэўнай хваробай, да агульнага ліку ўспрымальных жывёл на пэўнай тэрыторыі. Выражаецца ў працэнтах альбо ў паказальніках на 10 альбо 100 тыс. жывёл.

ЗАШЧОЧНЫЯ МЯШКІ — мяшкападобныя вырасты слізистай абалонкі перад ротам у шэрагу сумчатых, грызуноў і малпаў. З. м. служаць для часовага захоўвання корму.

ЗБРУЯ — тое самае, што і вупраж. Прылады для запрэжкі коней.

ЗВЕРАГАДОЎЛЯ — галіна жывёлагадоўлі, якая займаецца развядзеннем карысных пушных звяроў у клетчна-вальерных умовах.

ЗВЯЗКІ — цяжы са злучальнай тканкі, якія звязваюць асобныя часткі шкілета альбо органа.

ЗВЯРЫНЕЦ — форма паказу і ўтрымання дзікіх жывёл у клетках.

ЗВЫШПАРАЗИТЫ — арганізмы, якія паразітуюць у (альбо на) іншым паразітарным арганізме.

ЗГУРТАВАННЕ — тое самае, што і біяцэноз.

ЗЕБУ, ГАРБАТАЯ СКАЦІНА, *Bos indicus* — блізкая па паходжанню да хатняй буйн. раг. жыв. Разводзяць як рабочую і мясную скаціну. Спарваюць з хатняй скацінай для вывядзення парод мясновага напрамку. Добра прыстасаваная да мясцовых умоў, захоўвае высокія прадуктыўныя якасці. Надой — 500—600 кг (да 1500 кг), тлустасць малака — да 7 %. Распаўсюджана ў Індыі, Афрыцы, Амерыцы, у нашай краіне, асабліва ў Сярэдняй Азіі.

ЗЕЎ — мяжа паміж ротавай поласцю і глоткай.

ЗНЕШНЯЯ САКРЭЦЫЯ — вылучэнне залозамі сакрэту ў знешняе асяроддзе.

ЗИГОТА — (грэч. *zigotos* — злучаная ў пару) — аплодная яйцаклетка, г. зн. клетка, якая ўтвараецца ў выніку зліцця (капуляцыі) гамет.

ЗЛАТАВОЧКІ, *Chrysops* (грэч. *chrysos* — золата + *ops* — вока) — стракаткі, р. насякомых з сям. *Tabanidae* (слепні). Дробныя насякомыя з прэстафарбаванымі крыламі. Крыва-смокі.

ЗЛАЯКАСНАЯ КАТАРАЛЬНАЯ ГАРАЧКА, *coryza gang-гаепоса* — востра працякаючая інфекцыйная хвароба, якая характарызуецца крупозным запаленнем слізистых абалонак дыхальных шляхоў і страўнікава-кішачнага тракта, паражэннем вачэй і цэнтральнай нервовай сістэмы. Узбуджальнік — ДНК-змяшчаючы вірус, які не класіфіцыраваны ўнутры сям. герпес-вірусаў. Успрымальны буйн. раг. жыв. і буйвалы. Шляхі заражэння не вывучаны. Лічаць, што авечкі і козы могуць быць насіцелямі віруса. Хвароба праяўляецца часцей у выглядзе спарадычных прыпадак. У хворых жывёл адзначаецца ўзбуджэнне, турбота альбо прыгнятанне, адказ ад корму, запаленне слізистых абалонак галавы, святлабоязь, слёзавыдзяленне, кан'юнктывіт, памутненне рагавіцы і пакрыванне яе болякамі. Пры пастаноўцы дыягназу ўлічваюць эпізааалагічныя, клінічныя і паталагаанатамічныя даныя. Спецыфічнага лячэння няма. Выкарыстоўваюць антыбіётыкі, сульфаніламідныя прэпараты і г. д. Хворых жывёл ізалююць і лечаць. Памяшканні дэзінфіцыруюць. Спецыфічная прафілактыка не распрацавана.

ЗЛАЯКАСНАЕ ЦЯЧЭННЕ ХВАРОБЫ — форма праяўлення хваробы, якая адрозніваецца ад тыпічнага цячэння больш глыбокімі функцыянальнымі расстройствамі і патамарфалагічнымі змяненнямі, а таксама высокай лятальнасцю жывёл.

ЗЛАЯКАСНЫ АЦЕК, *oedema malignum* — вострае інфекцыйнае некантагіёзнае захворванне, звязанае з пранікненнем у арганізм праз раны хваробатворных анаэробных мікраарганізмаў з групы ўзбуджальнікаў газавай гангрэны. Захворванне характарызуецца развіццём хутка распаўсюджваючагася запаленчага ацёку і інтаксікацыяй арганізма. Узбуджальнікамі хваробы могуць быць *Cl. septicum*, *Cl. oedematiens*, *Cl. perfringens*, *Cl. sporogenes*, *Ch. histolyticum*. Яны ўтвараюць споры і вельмі ўстойлівыя ў знешнім асяроддзі. Да хваробы ўспрымальныя ўсе віды хатніх жывёл. Заражэнне адбываецца ў выніку забруджвання ран зямлёй, фекаліямі, пылам, кантамініраванымі ўзбуджальнікамі. У вобласці заражэння адзначаецца хваравітасць, гарачы запалены ацёк, які спачатку цестападобны, халодны, безбалючы. Пры пальпацыі ацёку адзначаюць крэпітацыю з раны, а пры разрэзе з ацёку паяўляецца серозная вадкаса чырвонага альбо жоўтага колеру з бурбалкамі газу і непрыемным гніласным пахам. На ўскрыцці акрамя парушэнняў у месцы паражэння адзначаюць наяўнасць крывяноснага эксудату ў брушнай і грудной поласцях, селязёнка і печань павялічаны. Дыягназ ставяць на аснове анамнестычных,

клінічных і паталаганатамічных даных і вынікаў бактэрыялагічных даследаванняў. Лячэнне малаэфектыўнае. Праводзяць рассяканне тканак, выдаленне амярцвелых; паражоныя ўчасткі апрацоўваюць растворами марганцава-кіслага калію альбо перакісцю вадароду. Жывёлам уводзяць антыбіётыкі, сульфаніламідныя прэпараты ў спалучэнні з антытаксічнай сывараткай. Агульныя меры прафілактыкі зводзяцца да захавання правілаў асептыкі і антысептыкі пры розных хірургічных аперацыях.

ЗЛУЧКА — тое самае, што і спарванне жывёл.

ЗМЕНЛІВАСЦЬ МІКРААРГАНІЗМАЎ (лац. mutabilitas — зменлівасць + microbia — мікраарганізмы) — здольнасць мікраарганізмаў змяняць свае прыметы і ўласцівасці пры жыцці, што абумоўлівае захаванне і звалуючыю мікробных відаў. У залежнасці ад прычыннай абумоўленасці распазнаюць спадчынную (мутацыі, генетычныя рэкамбінацыі) і неспадчынную (выклікаемую неаднароднасцю ўмоў і фактарамі знешняга асяроддзя) зменлівасць мікраарганізмаў.

ЗНЕШНЯЕ АСЯРОДДЗЕ — комплекс прыродных умоў, у якіх жыве арганізм. Распазнаюць біятычныя фактары З. а., якія ўключаюць арганічныя падраздзяленні (расліннасць) і абіятычныя — асаблівасці клімату, глебы, рэльефу і г. д.

ЗНІШЧЭННЕ ХВОРЫХ ЖЫВЕЛ — забой і спальванне альбо тэхнічная ўтылізацыя трупаў жывёл пры асабліва небяспечных інфекцыйных хваробах.

ЗОО... (грэч. зооп — жывёла) — частка складаных слоў, якая паказвае на адносіны да жывёльнага свету.

ЗООАНТРАПАНОЗЫ, zooanthroposis (грэч. зооп — жывёла + antropos — чалавек + oses — хвароба) — заанозы, пры якіх узбуджальнік перадаецца ад чалавека да жывёл і наадварот.

ЗООБЕНТАС (зоа... + benthos — глыбіня) — сукупнасць жывёл — жыхароў дна вадаёмаў.

ЗООГІГІЕНА (зоа... + hygieinos — здаровы) — навука, якая вывучае спосабы і метады фарміравання здаровага асяроддзя жыцця сельскагаспадарчых, прыручаных жывёл, а таксама тых, якія ўтрымліваюцца ў няволі.

ЗООІНЖЫНЕР — спецыяліст з вышэйшай адукацыяй у вобласці жывёлагадоўлі.

ЗООПАЛЕАНТАЛОГІЯ (зоа... + palaios — старажытны + logos — вучэнне) — навука аб выкапнёвых жывёлах.

ЗООПАРАЗІТАЛОГІЯ, zooparasitologia (грэч. зооп — жывёла + parasitos — нахлебнік + logos — вучэнне) — навука аб жывёльных паразітах (зоопаразітах), якія з'яўляюцца ўзбуджальнікамі паразітарных хвароб жывёл (З. жывёл) і раслін (З. раслін). У адрозненне ад раслінных паразітаў (фітапаразітаў) выклікаюць інфекцыйныя хваробы.

ЗООПАТАЛОГІЯ (зоа... + pathos — пакута + logos — вучэнне) — навука аб хваробах жывёл.

ЗООПЛАНКТОН (зоа... + plankton — блукаючае) — сукупнасць дробных жывёльных арганізмаў.

ЗОАТАМІЯ (зоа... + tome — парез) — навука аб унутранай будове жывёл (анатомія).

ЗОАФАГІ (зоа... + phagos — пажыраю) — мясаедныя драпежнікі.

ЗОАФІЛІЯ (зоа... + phileo — кахаю) — апыленне раслін жывёламі (напр., насякомымі-энтамафагамі, малюскамі-малакафіліямі і г. д.).

ЗОАЦЭНОЗ (зоа... + koinos — агульны) — сукупнасць узаемазалежных відаў жывёл, якія насяляюць пэўны біятоп.

ЗОАЦЫДЫ (грэч. zoop — жывёла + лац. coedo — забіваю, знішчаю) — хім. сродкі для барацьбы са шкоднымі жывёламі.

ЗОНА (грэч. sone — пояс) — найбольш буйное праяўленне занальнасці на зямной паверхні.

ЗОНА БУФЕРНАЯ — тэрыторыя вакол ахоўваемай прыроднай тэрыторыі, на якой часткова абмяжоўваецца гаспадарчая дзейнасць у мэтах лепшай аховы альбо падтрымання больш устойлівай экалагічнай раўнавагі на асноўнай ахоўваемай тэрыторыі.

ЗОНА РОСТУ — участак цела, за кошт якога адбываецца рост жывёлы.

ЗОНА СПРЫЯЛЬНАГА БЫТУ — тэрыторыя, дзе пагалоўе жывёл знаходзіцца пад ветэрынарным кантролем і дзе ў цячэнні пэўнага перыяду не зарэгістравана ніводнага выпадку якой-небудзь інфекцыйнай хваробы жывёл. Напрыклад, зона, якая спрыяльная па яшчтуру.

ЗОНА ПАГРАЖАЛЬНАЯ — тэрыторыя вакол недабрабытнага па інфекцыйнай хваробе пункта, якая ў геаграфічным, гаспадарчым альбо іншых адносінах цесна звязана з ім і можа з'явіцца месцам далейшага распаўсюджвання данай хваробы.

ЗОНА НЕДАБРАБЫТНАЯ — абмежаваная тэрыторыя, на якой вызначана якая-небудзь інфекцыйная хвароба жывёл.

ЗРОК — працэс успрымання жывёлай светавых раздражненняў пры дапамозе спецыяльных органаў зроку.

ЗРУШЭННЕ КІШЭЧНІКА, dislocatio intestini (лац. dislocatio — зрушэнне, intestinum — кішэчнік) — зрушэнне петляў кішэчніка ў іншую вобласць брушной поласці, якое выклікаецца часцей за ўсё механічнымі фактарамі (рэзкімі паваротамі, высокім унутрыбрушным ціскам, моцным напружаннем брушных сценак і г. д.). З. к. — адна з форм колікаў.

ЗРУШЭННЕ СЫЧУГА, dislocatio abomasi (лац. dislocatio, abomasi — сычуг) — права- альбо левабаковае зрушэнне сычуга, якое адзначаецца ў лактуючых кароў пры недастатковасці мацыёну. І пры некаторых іншых прычынах.

ЗУБЫ — 1. У пазваночных — асобныя касцявыя органы, якія размешчаны ў ротавай поласці альбо глотцы (у некаторых рыб) і служаць для механічнай апрацоўкі ежы. У працэсе гістарычнага развіцця ўзніклі з плакоіднай лускі рыб. У З. разпознаюць каронку (вяршыню), шыйку і карань. Будова З. знаходзіцца ў цеснай сувязі з яго функцыяй. 2. У беспазваночных З. называюць розныя ўтварэнні.

ЗУБР, *Bison bonatus* — млекакормячае сям. пустарогіх. Разам з бізонамі ўтвараюць род зубраў. Жывуць статкамі. Дарослыя самцы знаходзяцца ў статку толькі ў шлюбны перыяд. Палаваспеласць наступае у 2—3 гады. Спарванне — у 6—7 гадоў. Цяжарнасць — каля 9 мес. Распаўсюджаны ў лясах Еўропы, разводзяць у ЗША, Канадзе і г. д.

ЗЯЛЕНЫ КАНВЕЕР — сістэма вытворчасці і карыстання зялёных кармоў, дазваляючая раўнамерна забяспечваць імі жывёл.

ЗЯЛЕНЫ КОРМ — расліны, з'ядаемыя жывёламі на пашы або скошаныя.

ЗЯМЕЛЬНЫЯ ЎГОДДЗІ — зямля, выкарыстаная або прыгодная да выкарыстання для канкрэтных гаспадарчых мэт і распазнавальная па прыродна-гістарычных прыкметах.

I

ІГОЛКАЎКОЛВАННЕ (сін. акупунктура, іголкатэрапія) — рэдка выкарыстоўваемы ў ветэрынарыі метада рэфлектарнай тэрапіі, які заключаецца ва ўздзеянні на функцыі арганізма з лячэбнай мэтай розных па сіле, характару і працягласці раздражненняў у пэўных кропкавых зонах паверхні цела.

ІДЫЯПАТЫЧНЫ, *idiopathic* (грэч. *idios* — уласны, *pathos* — пакута) — своеасаблівы, самастойны ў адрозненне ад другага, сімптоматычнага.

ІДЫЯСІНКРАЗІЯ (грэч. *idios* — асаблівы + *syn* — разам + *krasis* — змяшчэнне) — народжаная, а часам набытая павышаная адчувальнасць да розных рэчываў неантыгеннай прыроды (харчовым прадуктам, лекавым рэчывам, пылку некаторых раслін і інш.). Праяўляецца раздражненнем і ацёкамі слізістых абалонак і скуры, скурнымі высыпкамі, часам — задышкай, страўнікава-кішачнымі расстройствамі.

ІДЭНТЫФІКАЦЫЯ МІКРОБАЎ (лац. *identificatio* — атаясамліваць) — устанаўленне віду і тыпу мікраарганізма на аснове вывучэння марфалагічных, культуральных, біяхімічных, антыгенных і іншых уласцівасцей. Заклучны этап мікрабіялагічнага даследавання.

ІЗААНТЫЦЕЛЫ (грэч. *iso* — аднолькавы, падобны, роўны) — антыцелы, якія прысутнічаюць альбо з'яўляюцца ў арганізме супраць антыгенаў іншага індывідуума таго ж віду.

ІЗАЛЯВАННЕ СТАТКА (франц. *isoler* — аддзяляць, раз'ядноўваць) — статак жывёл, які ўтрымліваецца ў звычайных для гэтага віду жывёл умовах, але не мае кантакту з іншымі статкамі і папаўняецца толькі за кошт уласнага прыплоду.

ІЗАЛЯЦЫЯ ІНФЕКЦЫЙНЫХ ХВОРЫХ — перавод у ізалятар хворых і падазроных у захворванні жывёл з мэтай адбору іх як крыніцы ўзбуджальніка інфекцыі. Ізаляцыя яўна хворых жывёл можа быць групавой, а падазроных па захворванню — індывідуальнай. Строгасць ізаляцыі залежыць ад ступені канта-

гіёзнасці хваробы, а працягласць — да спынення вылучэння ўзбуджальніка хваробы ў рэканвалесцэнтаў.

ІЗАСПОРА, *Isospora* (грэч. *isos* — роўны, аднолькавы + *spora* — семя) — прасцейшыя з сям. *Eimeriidae* атр. *Coccidia*. Спелая аацыста паразіта змяшчае дзве спарацысты, у кожнай па чатыры *спаразаіты* (гл.). Гэтым яны істотна адрозніваюцца ад эймерый.

ІЗАСТЭНУРЫЯ, *isosthenuria* (грэч. *isos* — аднолькавы + *sthenosis* — сіла + *uron* — мача) — выдаленне мачы з нізкай удзельнай вагой у выніку паніжанай канцэнтрацыйнай здольнасці нырак.

ІЗАТАНІЧНЫЯ РАСТВОРЫ, *solutionis isotonicae* (грэч. *isos* — роўны + *tonos* — напружанне + *solutio* — раствор) — растворы з аднолькавым асматычным ціскам. Пад выкарыстоўваемымі ў ветэрынарыі І. р. падразумяваюць растворы, асматычны ціск якіх роўны асматычнаму ціску плазмы крыві.

ІКРА — яйцы малюскаў, ігласкурых і іншых беспазваночных, рыб і земнаводных, якія развіваюцца ў вадзе і, як правіла, не маюць шчыльных абалонак.

ІКСОДЭС (грэч. *ixodes* — цэпкі) — р. кляшчоў з сям. *Ixodidae*, атр. *Parasitiformes*. Від. *I. ricinus* (лац. клешчавіна) — трохгаспадарчы клешч. Распаўсюджаны ўсюды. Паразіт буйн. і дробн. раг. жыв., коней, дзікіх млекакормячых, птушак. Пераносчык бабездій, франсаіел, анаплазмаў. *I. persulcatus* распаўсюджаны ў Сібіры і на Далёкім Усходзе. Пераносчык таксама ўзбуджальніка таёжнага клешчавага энцэфаліту.

ІКСОДАВЫЯ КЛЯШЧЫ, *Ixodidae* — сям. кляшчоў з атр. *Parasitiformes*. На тэрыторыі былога СССР жывуць І. к. 6 родаў: *Ixodes*, *Hyalomma*, *Dermacentor*, *Haemaphysalis*, *Rhipicephalus* *Boophilus*.

ІЛЖЭПАРАЗІТЫЗМ — выпадковае знаходжанне ў арганізме жывёл альбо чалавека некаторых звычайна свабоднажывучых беспазваночных, называемых у навуцы ілжэпаразітамі.

ІЛЕУС, *ileus* (грэч. *eileo* — скручваю) — механічная непраходнасць кішэчніка. Распазнаюць абтурацыйныя, странгуляцыйныя і гемастатычныя І.

ІМБІБІЦЫЯ, *imbibitio* (лац. *imbibo* — усмоктваю, уцягваю) — прамочванне і своеасаблівае афарбоўванне тканак растворанымі ў вадкасці рэчывамі. Распазнаюць прыжыццёвую і трупную І. Да прыжыццёвай І. адносяць жаўтухі, трупная ўзнікае ў выніку трупнага гемолізу.

ІМАБІЛІЗАЦЫЯ, *immobilisatio* (лац. *immobilis* — нерухома) — стварэнне нерухомасці альбо памяншэнне рухомасці частак цела пры пашкоджаннях; фіксацыя абломкаў пры пераломах.

ІМПАТЭНЦЫЯ, *impotentia* (лац. *impotentia* — слабасць, бяссілле) — частковая альбо поўная страта палавой здольнасці ў самца.

ІМАГА (лац. *imago* — воблік, падабенства) — канчатковая

(дыфінітыўная) стадыя індывідуальнага развіцця членістано-гіх са складаным жыццёвым цыклам.

ІМІГРАЦЫЯ (лац. *immigrare* — засельвацца) — засяленне ў якую-небудзь мясцовасць жывых арганізмаў, раней тут не пражываўшых.

ІМУНААДСОРБЦЫЯ (лац. *adsorbere* — паглынаць, прамочваць) — адсорбцыя на паверхні імунаадсарбентаў раствораных антыгенаў альбо антыцел. Выкарыстоўваецца для вызначэння спецыфічных антыцел альбо антыгенаў у даследуемым матэрыяле.

ІМУНАБІЯЛАГІЧНАЯ РЭАКЦЫЯ — узаемадзеянне арганізма з антыгенам, у выніку чаго развіваецца імуналагічны адказ арганізма на антыгеннае раздражненне. Рэакцыя заснавана на спецыфічным узаемадзеянні антыцела з выклікаўшым яго існаванне антыгенам. Выкарыстоўваецца як спецыфічны метады дыягностыкі інфекцыйных і некаторых інвазійных хвароб, а таксама вызначэння спецыфічнасці бялку.

ІМУНАГЕМАТАЛОГІЯ — адзін з раздзелаў клінічнай імуналогіі, які займаецца вывучэннем розных тыпаў ізаантыцел і аўтаантыцел, вызначэннем класаў імунаглабулінаў, кампанентаў камплементу, тыпіраваннем у сістэме трансплантанту пры перасадцы органаў. Звязана з вызначэннем груп крыві, перакрываваемым падборам донараў і рэцыпіентаў пры пераліванні крыві.

ІМУНАГЕНЕЗ (імуна... + грэч. *genesis* — зараджэнне) — працэс фарміравання імунітэту ў арганізме перахварэўшай альбо штучна імунізаванай жывёлы.

ІМУНАГЕННАСЦЬ (імуна... + грэч. *genes* — параджаючы) — здольнасць рэчыва альбо ўзбуджальніка выклікаць спецыфічны імунны адказ з развіццём імунітэту.

ІМУНАГЕНЕТЫКА — раздзел біялагічнай навукі, які знаходзіцца на мяжы імуналогіі і генетыкі. Вывучае наследаванне антыгенных уласцівасцей клетак, тканак і вадкасцей арганізма, а таксама генетычныя механізмы, выклікаючыя ўтварэнне антыцелаў пад уздзеяннем антыгену. Даследуюцца заканамернасці наследавання антыгенных фактараў, распаўсюджвання іх у папуляцыях.

ІМУНАДЭПРЭСАНТЫ (лац. *immunis* — неўспрыямальнасць + *depressio* — прыгнятанне) — хімічныя злучэнні альбо фізічныя фактары, якія тармозяць працэсы імунагенезу. Пад іх уплывам арганізм губляе здольнасць распазнаць генетычна чужародныя для яго рэчывы. Выкарыстоўваюць пры лячэнні некаторых аўтаімунных хвароб, для ўтварэння імунаталерантнасці ў адносінах да чужародных трансплантантаў, а таксама ў якасці аналізатараў для расшыфроўкі механізмаў імуналагічных рэакцый.

ІМУНАДЫЯГНОСТЫКА — распазнаванне інфекцыйных хвароб, якое заснавана на імунабіялагічных рэакцыях.

ІМУНАДЫФУЗІЯ (імуна... + *diffusio* — змяншэнне, рассяянне, разліццё) — рух малекул антыцелаў і антыгенаў ў накіра-

ванасці адзін на аднаго ў гелі. На гэтым заснавана, напрыклад, рэакцыя прэцыпітацыі ў агаравым гелі, ужываемая ў лабараторнай дыягностыцы інфекцыйных хвароб (напрыклад, лейкозу буйн. раг. жыв.).

ІМУНАКАМПЕТЭННАСЦЬ (імуна...+лац. *competere* — быць здольным) — здольнасць арганізма адказваць на ўвядзенне антыгену імуннай рэакцыяй.

ІМУНАЛАГІЧНЫ НЕДАХОП — стан арганізма, пры якім пасля ўвядзення антыгену не адбываецца паўнацэннай абарончай імуннай рэакцыі.

ІМУНАЛАГІЧНАЯ ПАМЯЦЬ — здольнасць арганізма адказаць паскоранай і ўзмоцненай імуннай рэакцыяй пры паўторным кантакце з раней уведзеным антыгенам. Клеткамі імуналагічнай памяці служаць Т і В-лімфацыты, стымуляваныя даным антыгенам, пры гэтым вялікае значэнне маюць Т-лімфацыты.

ІМУНАЛАГІЧНАЯ ТАЛЕРАНТНАСЦЬ (лац. *tolerantia* — цярплівасць, трываласць) — імуналагічная арэактыўнасць, стан арганізма, пры якім не адбываецца імуннай адваротнай рэакцыі на ўвядзенне антыгену.

ІМУНАЛОГІЯ (імуна...+лац. *logos* — вучэнне) — навука, якая вывучае механізмы і характар узаемадзеяння арганізма з іншымі арганізмамі альбо генетычна чужароднымі рэчывамі. Пры гэтым усе імуналагічныя рэакцыі накіраваны на захаванне гомеастазу арганізма. Разам з інфекцыйнай імуналогіяй яна ўключае вучэнне аб гумаральных і клетачных фактарах імунітэту, неінфекцыйную імуналогію, імунагенетыку, клінічную імуналогію, імунапатолагію, імуналогію эмбрыягенезу. Імуналогія займаецца распрацоўкай метадаў ацэнкі імуннага статусу арганізма, вывучэннем механізмаў павышэння альбо паніжэння яго адчувальнасці да антыгенаў і алергенаў, утварэннем біялагічных прэпаратаў і прыёмаў іх ужывання, дазваляючых хутка ўплываць на імунны статус арганізма.

ІМУНАМАРФАЛОГІЯ — раздзел імуналогіі, у якім вывучаюцца марфалагічныя змяненні абарончых клетак арганізма пры сустрэчы іх з антыгенам і станаўленне набытага імунітэту.

ІМУНІЗУЮЧАЯ СУБІНФЕКЦЫЯ — болей альбо меней значнае інфіцыраванне жывёл у эпідэмічным ачагу, якое не праяўляецца клінічнымі прыметамі захворвання, але прыводзіць да набыцця пэўнай ступені імунітэту.

ІМУНІТЭТ (лац. *immunitas, immunitatis* — вызваленне ад чаго-небудзь) — стан спецыфічнай неўспрымлівасці арганізма да любых генетычна чужародных агентаў, у тым ліку да ўздзеяння патогенных мікрабаў і іх таксінаў, звязаны з праяўленнем комплексу фізіялагічных абарончых рэакцый, якія забяспечваюць пастаянства ўнутранага асяроддзя арганізма. Здольнасць да такіх рэакцый носіць спадчынны характар альбо набываецца на працягу жыцця жывёлы. Усю разнастайнасць з'яў імунітэту можна падраздзяліць на некалькі

груп: а) па паходжанню: натуральны альбо прыроджаны (спадчыны, відавы) і набыты (спецыфічны). У сваю чаргу набыты імунітэт можна падраздзяліць на натуральна набыты (натуральны) і штучна набыты (штучны); б) па накіраванасці дзеяння абарончых механізмаў арганізма на ўзбуджальнікаў і прадукты іх жыццядзейнасці: антымیکробны, антытаксічны, супрацьвірусны, супрацьгельмінтны і неінфекцыйны; в) па наяўнасці альбо адсутнасці ў імунным арганізме ўзбуджальніка інфекцыі: стэрыльны і нестэрыльны; г) у залежнасці ад характару імунабіялагічнай перабудовы арганізма: актыўны і пасіўны, гумаральны, клетачны і тканкавы. Могуць быць разнастайныя формы суадносін паказаных відаў імунітэту (напр., штучна набыты, пасіўны і г. д.).

ІМУНІЗАЦЫЯ (лац. immunisatio — утварэнне неўспрымлівасці) — утварэнне спецыфічнай неўспрымлівасці да пэўных інфекцыйных хвароб шляхам увядзення адпаведных вакцын (актыўная імунізацыя) і сываратак крыві перахварэўшых, гіперімунізаваных жывёл альбо вылучаных з гэтых сываратак глабулінаў (пасіўная імунізацыя). Імунізацыю падраздзяляюць на прафілактычную, ажыццяўляемую ў планавым парадку, і па эпізаатычных паказаннях, якая праводзіцца з мэтай ліквідацыі ўспышкі інфекцыйных хвароб, а таксама папярэджвання магчымага іх пранікнення ў пэўную гаспадарку з небяспечнага па захворванню месца.

ІМУННАЯ СІСТЭМА АРГАНІЗМА — уяўляе сабой складаны комплекс, які аб'ядноўвае клетачныя і гумаральныя фактары імунітэту і накіраваны на падтрыманне імуннага гомеастазу арганізма. Складаецца з: 1) ціmusзалежнай сістэмы, якая вызначае развіццё і функцыі малых лімфацытаў у рэакцыях клетачнага тыпу; 2) ціmusнезалежнай сістэмы, якая адказвае за ўтварэнне плазматычных клетак, лімфоідных фалікулаў і сінтэз імунглабулінаў; 3) папуляцыі ствалавых клетак, адказных за засяленне першасных лімфоідных органаў; 4) макрафагаў.

ІМУННАЯ СЫВАРАТКА (лац. immunes — неўспрымлівы + serum — сываратка) — сываратка, якая змяшчае спецыфічныя антыцелы і атрымана ад імунізаванай (вакцыніраванай) альбо перахварэўшай жывёлы. Выкарыстоўваецца для лячэння альбо прафілактыкі (пасіўная імунізацыя) пры пэўных інфекцыйных хваробах.

ІМУННЫ АДКАЗ — сукупнасць рэакцый арганізма, якія ўзнікаюць у выніку спецыфічнага ўзаемадзеяння клетак яго імуннай сістэмы з антыгенам. Характарызуецца марфалагічнымі, біяхімічнымі і фізіялагічнымі зрухамі ў імунакампетэнтных тканках, органах і сістэмах.

ІМУНАПРАФІЛАКТЫКА (лац. prophylaktikos — засцярога, папярэджанне) — актыўная альбо пасіўная імунізацыя жывёл з мэтай прадухілення ўзнікнення і распаўсюджвання інфекцыйных хвароб.

ІМУНАТЭРАПІЯ (лац. therapeia — лячэнне) — метады лячэн-

ня інфекційних хворих живёл шляхам уздзеяння на імунную сістэму арганізма пры дапамозе імунных сываратак, гама-глабулінаў і ў некаторых выпадках — вакцын.

ІМУНАФЕРМЕНТНЫ АНАЛІЗ (ІФА), імунаэнзімны метад, рэакцыя энзім-мечаных антыцелаў, elisa — тэст (анг. enzyme linked immunosorbent assay) — група метадаў, якія дазваляюць выяўляць комплекс антыген-антыцела пры дапамозе субстрата, што расшчапляецца ферментам (пераксідазай альбо шчолачнай фасфатазай) са з'яўленнем афарбавання. ІФА валодае высокай адчувальнасцю, пры гэтым магчыма аўтаматычная пастаноўка рэакцыі.

ІМУНАФЛЮАРЭСЦЭНТНЫ МЕТАД (лац. fluorescens — які свеціцца) — лабараторны метад дыягностыкі інфекцыйных хвароб, які заснаваны на рэакцыі антыген-антыцела. Пры гэтым ён — адзін з кампанентаў, які ўдзельнічае ў рэакцыі, афарбаваны флюарахрамам. Метад дазваляе вызначыць лакалізацыю антыгенаў альбо антыцелаў у клетках даследуемых органаў, а таксама інтэнсіўнасць сінтэзу антыцелаў у органах.

ІМУНАХІМІЯ — навука аб хімічных працэсах, з якімі звязаны імунагенез. Вывучае хімічную структуру антыгенаў і антыцелаў і іх узаемадзеянне, механізм біясінтэзу і метады вызначэння антыцелаў, антыгенны састаў бактэрыі, вірусаў, клетак і тканак, вылучэнне антыцелаў у чыстым выглядзе і г. д.

ІМУНАЭЛЕКТРОННАЯ МІКРАСКАПІЯ — метад, які забяспечвае электронна-мікраскапічнае нагляданне за ўзаемадзеяннем антыгена з антыцелам.

ІМУНАЭЛЕКТРАФАРЭЗ — метад аналізу антыгенаў, які заснаваны на электрафарэтычным раздзяленні мешаніны антыгенаў (напр., бялкоў сывараткі) у гелі і наступным выяўленні асобных антыгенаў па іх рэакцыі ў гэтым жа гелі з адпаведнымі антыцеламі. Дазваляе таксама вызначаць лакалізацыю антыцелаў да антыгенаў у розных фракцыях, напр., сываратачных бялках.

ІМУНАЦЫТЫ — клеткі, якія ажыццяўляюць імунны адказ.

ІМПЛАНТАЦЫЯ (лац. in (im) — у + plantare — саджаць) — 1. Перасадка тканак альбо органаў у адным і тым жа арганізме альбо з аднаго арганізма ў другі. 2. У вышэйшых млекакормячых — пранікненне зародка ў слізистую абалонку маткі.

ІНАКТИВАЦЫЯ, інактывавэнне (лац. in — часціца адмоўная + activus — дзейсны) — страта мікраарганізмамі, а таксама спецыфічнымі бялковымі рэчывамі ўласцівай ім актыўнасці пад уплывам розных фактараў, напр., павышэння тэмпературы, уздзеяння кіслаты і г. д.

ІНАКУЛЯЦЫЯ ЎЗБУДЖАЛЬНІКА (лац. inoculatio — прышчэпка) — увядзенне ўзбуджальніка шляхам ін'екцыі пры штучным заражэнні альбо ўнясенне яго ў арганізм пры пакусах жывёлы насякомымі-пераносчыкамі.

ІНАПАРАНТНАЯ ІНФЕКЦЫЯ (лац. in — часціца адмоўная + apparentis — які праяўляецца, відавочны) — адна з форм

цячення інфекційнай хваробы, пры якой адсутнічаюць клінічныя прыметы.

ІНБРЫДЗІНГ (анг. in — унутры + breeding — развядзенне) — скрыжаванне блізкароднасных асобін са звычайна наступаючым пасля гэтага паніжэннем жыццяздольнасці арганізма.

ІНВАГІНАЦЫЯ (лац. in — у, унутр + vagina — похва) — 1. Укараненне аднаго органа альбо часткі яго ўнутр другога. 2. Адзін са спосабаў гастраліцыі.

ІНВАЗІЙНАСЦЬ МІКРААРГАНІЗМАЎ (лац. invasio — нападзенне) — здольнасць мікраарганізмаў пранікаць у арганізм і распаўсюджвацца ў ім, адзін з паказчыкаў, які характарызуе вірулентнасць мікраарганізмаў.

ІНВАЗІЯ (лац. invasio — нашэсце, уварванне) — 1. Заражэнне арганізма паразітамі. 2. Уключэнне ў згуртаванне новых для яго відаў.

ІНВАЗІЙНЫЯ ХВАРОБЫ — гл. *Паразітарныя хваробы*.

ІНВАЛЮЦЫЯ (лац. involutio — скручванне) — адваротнае развіццё органа альбо арганізма (напр., вяртанне пасля родаў да нормы маткі).

ІНГАЛЯЦЫЯ, inhalatio (лац. inhalo — удыхаю) — метад увядзення лекавых рэчываў у арганізм, які заснаваны на ўдыханні вадзяных пароў альбо медыкаментаў у газападобным альбо парападобным стане.

ІНГЛЮВІАТАМІЯ, ingluviotomia (лац. ingluvies — валляк + tome — рассячэнне) — аператыўнае ўскрыццё валляка ў птушкі пры цяжкіх формах яго закупоркі.

ІНГІБІТАРЫ (лац. inhibitor — змяшчаючы) — прыродныя і сінтэтычныя рэчывы, якія прыгнятаюць актыўнасць ферментаў, тармозяць якія-небудзь складаныя біялагічныя працэсы; неспецыфічныя фактары імунітэту пры вірусных інфекцыях, якія ёсць у некаторых вадкасах арганізма.

ІНГРЭДЫЕНТЫ (лац. ingrediens — узыходзячы) — пастаянныя, але не дамінаруючыя кампаненты згуртаванняў.

ІНДЫВІД, ІНДЫВІДУМ (лац. individuum — непадзельнае) — асобны экзэмпляр (асобіна), элементарная адзінка жыцця.

ІНДУРАЦЫЯ, induratio (старадаўне-лац. induratio — ушчыльненне) — ушчыльненне органа альбо часткі яго, якое выклікана разрастаннямі злучальнай тканкі.

ІНДУРАЦЫЯ ВЫМЯ, induratio uberis (induratio + uber — вымя) — ушчыльненне вымя ў выніку разрастання злучальнай і атрафіі жалёзістай тканак. І. в. можа быць узроставай у старых жывёл і набытай, часцей за ўсё — як вынік некаторых форм мастытаў.

ІНДЫКАТАРЫ (лац. indicator — указальнік) — віды альбо згуртаванні, характарызуючыя ўмовы знешняга асяроддзя.

ІНДЫКІ СВОЙСКІЯ — птушкі атр. курыных. Паходзяць ад дзікага звычайнага індыка, распаўсюджанага ў Цэнтр. Амерыцы. Разводзяць для атрымання мяса. Яйцакладку пачы-

наюць у 28—34-тыднёвым узросце (да 100—150 яек за адзін цикл). Тэрмін інкубацыі яек — 28 сутак.

ІНДЭКСЫ ЦЕЛАСКЛАДУ ЖЫВЕЛ — паказчыкі адносін анатамічна звязаных паміж сабой памераў цела. Выкарыстоўваюць пры вывучэнні экстар'еру і канстытуцыі.

ІНДЭКС КАНТАГІЕЗНАСЦІ — лікавы выраз колькасці захварэўшых да агульнага ліку жывёл, схільных тым альбо іншым шляхам інфіцыравацца якім-небудзь пэўным узбуджальнікам і спецыфічна неабароненым.

ІНДЭКС ЭПІЗААТЫЧНАСЦІ — адносіны ліку гадоў, месяцаў, на працягу якіх на данай тэрыторыі рэгістравалі ўспышкі хваробы, да ліку гадоў, месяцаў наглядання. Выкарыстоўваецца пры ацэнцы напружанасці эпизаатычнай сітуацыі.

ІНДЫКАЦЫЯ ЎЗБУДЖАЛЬНІКА ІНФЕКЦЫІ (лац. *indisatio* — паказванне) — выяўленне і ідэнтыфікацыя патагенных мікраарганізмаў у розных аб'ектах.

ІН'ЕКЦЫЯ, injectio (лац. упрыскванне) — непасрэднае ўвядзенне лекавых раствораў у тканкі, сасуды, поласці.

ІНКАПСУЛЯЦЫЯ, ІНКАПСУЛІРАВАННЕ (лац. *in* — у + *capsula* — скрыначка) — 1. Утварэнне злучальна-тканкавай капсулы вакол розных паталагічных утварэнняў (паразітаў, іншародных цел і г. д.). 2. Абарончае прыстасаванне дробных арганізмаў, якое ізалюе іх ад знешняга асяроддзя.

ІНКРЭТЫ (лац. *in* — у, унутры + *(se) cretus* — вылучаны) — тое самае, што і гармоны.

ІНКУБАЦЫЯ (лац. *incubatio* — выседжванне яек) — у птушкагадоўлі штучны вывад маладняку з яек сельскагаспадарчай птушкі ў інкубатарых; у рыбаводстве — вытрымліванне апладнёнай ікры рыб у вадаёме альбо ў інкубацыйных апаратах; у шаўкаводстве — вывядзенне вусеняў з яек (грэны) тутавага шаўкапрада.

ІНКУБАТАР (лац. *incubo* — выседжванне птушанят) — апарат для вывядзення маладняку хатняй птушкі.

ІНКУБАЦЫЙНЫ ПЕРЫЯД (лац. *in* — у + *cubare* — ляжаць, быць у спакоі) — 1. Прамежак часу з моманту заражэння да з'яўлення першых адзнак захворвання. 2. Час развіцця зародка ў яйцы.

ІНСАЛЯЦЫЯ (лац. *insolatio* — выстаўляю на сонца) — большае альбо меншае апрамяненне зямной паверхні сонечнай радыяцыяй.

ІНСЕКТЫЦЫДЫ (лац. *insecto* — насякомае + *caedere* — забіваць) — хімічныя сродкі барацьбы са шкоднымі насякомымі.

ІНСТЫНКТ (лац. *instinctur* — прымушэнне) — формы паводзін жывёл у выглядзе складаных прыроджаных рэакцый (безумоўны рэфлекс) у адказ на ўздзеянне знешніх узбуджальнікаў.

ІНСТЫЛЯЦЫЯ, instillatio (лац. *instillo* — уліваю па кроплях) — кропельнае ўвядзенне лекавых рэчываў. Напр., І. ў наставую поласць, у кан'юнктывальны мяшок.

ІНСПІРАЦЫЯ, *inspiratio* (лац. *inspirare* — удыхаю) — фаза ўдыху ў дыхальным цыкле.

ІНСУЛЬТ, *insultus* (лац. *insulto* — ускакваю) — вострае парушэнне мазгавага кровазвароту. Распазнаюць цэрэбральны і спінальны І.

ІНТАКСІКАЦЫЯ (лац. *in* — у + *toxikon* — яд) — паталагічны стан, выкліканы агульным уздзеяннем на арганізм ядавітых рэчываў, якія паступаюць звонку альбо ўтвараюцца ў самім арганізме.

ІНТАКТНЫ (лац. *intactus* — непашкоджаны, цэлы) — нязменны мікраарганізм альбо жывёла. Часам ужываецца як сінонім «кантрольная жывёла».

ІНТЭГРАЦЫЯ (лац. *integer* — суцэльны, *integratio* — аднаўленне, злучэнне) — аб'яднанне ў цэлае частак, элементаў (напр., інтэграцыя геномаў клеткі і бактэрыяфагу).

ІНТЭРКҰРЭНТНЫ (лац. *intercurrens* — дадатковы) — дадатковы, выпадковы, які ўмешваецца.

ІНТЭРКҰРЭНТНАЯ ХВАРОБА — хвароба, якая развіваецца на фоне іншай хваробы і ўскладняе яе цяжэнне.

ІНТЭРКІНЕЗ, ІНТЭРФАЗА (лац. *inter* — паміж + грэч. *kinesis* — рухомасць) — перыяд паміж двума паслядоўнымі мітатычнымі дзяленнямі клеткі.

ІНТЭРАРЭЦЭПТАРЫ, ІНТЭРЦЭПТАРЫ (лац. *interior* — унутраны + *receptor* — успрымаючы) — рэцэптары, якія размешчаны ва унутраных органах і раздражняюцца агентамі, узнікшымі ў самім арганізме.

ІНТЭРФАЗА (лац. *inter* — паміж + грэч. *phasis* — праяўленне) — тое самае, што і інтэркінез.

ІНТЭР'ЕР (франц. *interi* — унутраны) — унутраная будова жывёлы.

ІНТЭРФЕРЭНЦЫЯ ВІРУСА (лац. *inter* — паміж + *ferens, ferentis* — нясучы, які пераносіць) — падаўленне дзеяння аднаго віруса іншым пры змешанай інфекцыі ў выніку ўздзеяння інтэрферону.

ІНТЭРФЕРОН (лац. *inter* — паміж + *ferio* — пашкоджваю) — неспецыфічны фактар супрацьвіруснага імунітэту, які ўяўляе сабой бялок нізкай малекулярнай вагі і прадукцыруецца клеткамі розных тканак арганізма ў адказ на пранікненне віруса, падаўляе рэпрадукцыю вірусаў.

ІНТУБАЦЫЯ, *intubatio* (лац. *in* — у + *tubus* — труба) — увадзенне спецыяльных трубак у прасвет звужанай гартані альбо трахеі для ўстанаўлення праходнасці дыхальных шляхоў.

ІНФАНТЫЛІЗМ (лац. *infantilis* — дзіцячы) — адсталасць у фізічным і разумовым развіцці.

ІНФАРКТ, *infarctus* (лац. *infarcto* — закаркоўваю) — ачаковы некроз органа ў выніку раптоўнага парушэння мясцовага кровазвароту.

ІНФАУНА (лац. *in* — у, унутр + *фауна*) — сукупнасць арганізмаў, якія пражываюць у тоўшчы грунту.

ІНФЕКЦЫЙНАЯ АГАЛАКТЫЯ АВЕЧАК І КОЗ, *agalactia*

infectiosa ovium et caprarum — кантагіёзная хвароба, якая суправаджаецца пашкоджаннем суставаў, вачэй, вымя. Узбуджальнік — мікаплазма *M. agalactiae*. Крыніца ўзбуджальніка — хворыя і перахварэўшыя жывёлы, якія вылучаюць узбуджальніка з малаком, мачой, каляплоднай вадкасцю. Заражаюцца яны праз стрававальны тракт, скурныя пашкоджанні, кан'юнктыву. Умоўна распазнаюць мастытную, суставаўную і вочную формы. Апошнюю часцей наглядаюць у маладняку. Дыягназ заснаваны на аналізе клініка-эпізааталагічных даных, вылучэнні і ідэнтыфікацыі ўзбуджальніка, біяпробы. Лячэнне сімптоматычнае. У пагражаемых зонах праводзяць вакцынацыю жывёл.

ІНФЕКЦЫЙНАЯ АНЕМІЯ КОНЕЙ, *anaemia infectiosa equorum*, ІНАН — вірусная хвароба, якая характарызуецца пашкоджаннем органаў крывятворэння, ліхаманкай, анеміяй, з'явамi гемарагічнага дыатэзу ў час тэмпературных прыступаў і парушэннем функцый сардэчна-сасудзістай сістэмы. Узбуджальнік — вірус сям. *Retroviridae*, доўга захоўваецца ў знешнім асяроддзі. Хварэюць коні, аслы, мулы. Пераносчыкі ўзбуджальніка — насякомыя-крывасмокі. Магчыма заражэнне пры злучцы. Ставяць дыягназ на аснове эпізааталагічных даных, клінічных прымет, паталагічных змяненняў, гематалагічных і сералагічных даследаванняў. Лячэнне не распацавана. Пры ўзнікненні ІНАН у гаспадарцы ўводзяць абмежаванні.

ІНФЕКЦЫЙНАЯ ХВАРОБА — хвароба, якая ўзнікае пад уздзеяннем аднаго альбо некалькіх жывых спецыфічных узбуджальнікаў (бактэрыі, вірусы, мікаплазмы, грыбы, рыкетсіі), эвалюцыйна прыстасаваных да паразітавання ў арганізме жывёлы. Характарызуецца здольнасцю перадавацца іншым жывёлам, стадыйнасцю развіцця, спецыфічнай рэакцыяй макраарганізма (утварэнне антыцел, алергія) і звычайна — выпрацоўкай імунітэту пасля перанясення хваробы.

ІНФЕКЦЫЙНАЯ ЭНТЭРАТАКСЕМІЯ, *enterotoxoemia infectiosa* — інфекцыйная хвароба, якая абумоўлена ўсмоктваннем бактэрыяльных таксінаў, паступаючых у парэнхіматозныя органы, цэнтральную нервовую сістэму і кроў з тонкага аддзела кішэчніка. Узбуджальнік хваробы — анаэробны мікраарганізм з групы *Cl. perfringens*. Энтэратаксемію ў авечак часцей узбуджаюць *Cl. perfringens* тыпаў Д і С, у цялят і парасят — тыпаў А і С. Хварэе маладняк (цяляты, парасяты, ягняты) і дарослыя авечкі, ягняты — з 3—6-тыднёвага ўзросту, цяляты і парасяты — у першыя 3—5 дзён жыцця. Крыніцай узбуджальніка хваробы з'яўляюцца хворыя і перахварэўшыя жывёлы, інфіцыраваныя кармы, глеба, крыніцы вады. *Cl. perfringens* пастаянна знаходзіцца ў стрававальным тракце травяядных жывёл і пры спрыяльных для яго ўмовах (парушэнне фізіялагічнага стану жывёлы, маторнай і функцыянальнай дзейнасці кішэчніка) бурна размнажаецца, утвараючы таксін і выклікаючы захворванне. У хворых жывёл наглядаецца прыгнечанасць, адказ ад корму, смага, панос, замаруджанае дыханне. Пры абязводжванні арганізма праз

2—3 дні живёла гіне. Дыягназ ставяць на аснове клініка-эпізааталагічных даных, паталаганатамічных змяненняў і вынікаў бактэрыялагічнага даследавання. Пры лячэнні выкарыстоўваюць гіперімунныя сывараткі і антыбіётыкі. У недабрабытных гаспадарках праводзяць імунізацыю вакцынамі і полівалентным анатаксінам супраць кластрыдыёзаў.

ИНФЕКЦИЙНЫ АТРАФИЧНЫ РЫНИТ, *rhinitis atrophica infectiosa*) — ІАР — інфекцыйнае захворванне свіней, якое характарызуецца запаленнем слізістай абалонкі насавай поласці, атрафіяй насавых ракавін і завіткаў лабірынта рашэцістай косці, дэгенерацыяй і дэфармацыяй касцей тварнай часткі чэрапа, парушэннем абмену рэчываў з наступнымі паталагічнымі ўскладненнямі. Строга спецыфічны ўзбуджальнік хваробы пакуль не выяўлены. Часцей хварэюць парасяты і падсвінкі. Заражэнне адбываецца аэрагенным шляхам. Характэрна павольнае развіццё эпізаатычнага працэсу пры наяўнасці прыкусу, мопсападобнасці альбо крыварыласці. Клінічны дыягназ устанавіць не цяжка. У няпэўных выпадках праводзяць дыягнастычны забой. Лячэнне эканамічна не выгаднае, хворых свіней мэтазгодна здаваць на мяса. Агульная прафілактыка ІАР засноўваецца на прынцыпах, агульных для ўсіх рэспіратарных захворванняў свіней.

ИНФЕКЦИЙНЫ БРАНХИТ ПТУШАК, *bronchitis infectiosa avium* — высокакантагіёзная хвароба курэй, фазанаў і перапёлак, якая характарызуецца пашкоджаннем органаў дыхання ў маладняку і зніжэннем прадуктыўнасці ў дарослай птушкі. Узбуджальнік — вірус сям. каронавірусаў, перадаецца праз яйцо. Захворваюць кураняты да 30-дзённага ўзросту і куры ў пачатку яйцакладкі. У хворых куранят замаруджанае дыханне, пры ўдыху выцягваюць цэла ўперад, хрыпы ў грудной клетцы, серозны кан'юнктывіт; у курэй — зніжэнне яйцакладкі. Дыягназ ставяць на аснове клініка-эпізааталагічных паказчыкаў, вынікаў сералагічных і вірусалагічных даследаванняў, а таксама біяпробы на куранятах. Лячэнне не распацавана. Праводзіцца комплекс ветэрынарна-санітарных і абмежавальных мерапрыемстваў. З прафілактычнай мэтай маладняк птушак імунізуюць вірусвакцынамі.

ИНФЕКЦИЙНЫ ВАГИНИТ, *vaginitis infectiosa bovim* — інфекцыйнае захворванне буйн. раг. жыв. якое характарызуецца пашкоджаннем слізістай абалонкі похвы. Узбуджальнік дакладна не выяўлены, лічаць, што гэта вірус альбо мікаплазма. Хварэюць жывёлы рознага ўзросту, полу і пароды, але найбольш успрымлівы цялушкі і маладыя каровы, у якіх хвароба працякае больш востра і тыпічна. Заражэнне адбываецца пры злучцы, а таксама праз інфіцыраваныя прадметы догляду, падсцілку, праз рукі і вопратку абслугоўваючага персоналу. Хвароба наглядаецца круглы год, але часцей — вясной і летам. У хворых жывёл слізістая похвы спачатку чырвоная, затым на ёй з'яўляюцца слізіста-гнойныя накладанні, вакол клітара і бакавых паверхняў пераддзвер'я похвы ўтвараюцца цёмна-чырвоныя гладкія вузель-

чыкі памерам з прасяное зерне. У быкоў захворванне праяўляецца вяласцю, частым мочаспусканнем, вузельчыкі на галоўцы пеніса крыватоцаць, гнойныя выцяканні з прэпучыя. Дыягназ ставяць на аснове клініка-эпізааталагічных даных і бактэрыяльных даследаванняў. Пры лячэнні похву і прэпучый хворых жывёл прымаваюць растворам двухвуглякіслай соды, марганцу, рыванолу. Выкарыстоўваюць антыбіётыкі, эмульсіі з ёдаксідам і г. д.

ІНФЕКЦЫЙНЫ ЛАРЫНГАТРАХЕІТ ПТУШАК, *laringotracheitis infectiosa gallinarum* — энзаатычнае кантагіёзнае захворванне курэй і фазанаў, якое характарызуецца пашкоджаннем слізистой абалонкі трахеі, гартані і вачэй. Узбуджальнік — вірус сям. герпесвірусаў. Захворваюць кураняты з 20—40-дзёнага ўзросту, але часцей — 60—100-дзённыя. Заражэнне адбываецца аэрагенным і аліментарным шляхам. Смяротнасць — ад 8 да 60 %. У хворай птушкі адзначаецца замаруджанае дыханне з хрыпамі і кашлем, кан'юнктывіт, зніжаецца маса цела, яйцаноскасць. Дыягназ ставяць на аснове клініка-эпізааталагічных даных і вынікаў сералагічных і вірусалагічных даследаванняў. Лячэнне не распрацавана. Праводзіцца комплекс ветэрынарна-санітарных абмежавальных мерапрыемстваў, маладняк імунізуюць вірусавакцынамі.

ІНФЕКЦЫЙНЫ ПРАЦЭС — дынаміка ўзаемадзеяння паміж арганізмам жывёлы і ўзбуджальнікам інфекцыі.

ІНФЕКЦЫЙНЫ РЫНАТРАХЕІТ БУЙНОЙ РАГАТАЙ ЖЫВЕЛЫ, *rhinotracheitis infectiosa bovinum*, *ИРТ* — востра працякаючая высокакантагіёзная хвароба буйн. раг. жыв., якая характарызуецца ліхаманкай, задышкай, рынітам, ларынгітам, трахеітам (рэспіратарная форма) і вульвавагінітам, баланапастытам, абортамі (генітальная форма). Узбуджальнік — ДНК-змяшчаючы вірус з сям. герпес-вірусаў. Валодае выяўленым трапізмам да клетак органаў дыхання і размнажэння, устойлівы ў знешнім асяроддзі. У натуральных умовах хварэе толькі буйн. раг. жыв., асабліва маладняк на адкорме. Крыніцай узбуджальніка інфекцыі з'яўляюцца хворыя і перахварэўшыя жывёлы, асабліва — быкі, якія працяглы час змяшчалі вірус у сперме. Заражэнне адбываецца аэрагенным, кантактным шляхам і пры злучцы. У хворых цялят бываюць частыя выпадкі ўскладнення секундарнай мікрафлорай, якая абумоўлівае больш цяжкае цячэнне хваробы і высокую лятальнасць. Дыягназ ставіцца на аснове клініка-эпізааталагічных даных і лабараторных даследаванняў (вылучэнне і ідэнтыфікацыя віруса, сералагічная дыягностыка). Хворых жывёл лечаць гіперімунай сывараткай альбо сывараткай рэканвалесцэнтаў, выкарыстоўваюць антыбактэрыяльныя сродкі. Для прафілактычнай імунізацыі ўжываюць жывую інактывіраваную і асацыіраваную вакцыны.

ІНФЕКЦЫЙНЫ ЭНЦЭФАЛАМІЕЛІТ, *encephalomyelitis infectiosa equorum*, энцэфаліт, *ІЭМ* — інфекцыйная хвароба, якая характарызуецца расстройваннем функцыі цэнтральнай нервовай сістэмы, жаўтушнасцю бачных слізистых абалонак і атаніяў

страўнікава-кішачнага тракта. Узбуджальнік хваробы — нейратропны вірус, малаўстойлівы да дэзсродкаў, пры нізкіх тэмпературах працягла захоўваецца. Успрымлівы коні. Хвароба праяўляецца спарадычна альбо ў выглядзе асобных успышак. Характэрна стацыянарнасць і вясенне-летне-восеньская сезоннасць, звязаная з наяўнасцю пераносчыка віруса — камароў і кляшчоў. Цячэнне хваробы вострае. Пры буянствуючай форме развіваецца дэпрэсія, затым буянства, а пры ціхай наглядаецца звісанне вушэй, кан'юнктывіт. Дыягназ ставяць на аснове клінічна-эпізааталагічных даных, сералагічных даследаванняў і люмінесцэнтнай мікраскапіі. Лячэнне сімптаматычнае: унутрывенна раствор хларыду натрыю, уратрапіну і інш. На недабрабытную гаспадарку накладваюць каранцін.

ІНФЕКЦЫЙНЫ ЭПІДЫДЫМІТ БАРАНОЎ, epididymitis infectiosa arietum, хранічная інфекцыйная хвароба авечак, якая характарызуецца зніжэннем узнаўленчай функцыі і праліферацыі — запаленчымі працэсамі ў прыдатках семяннікоў у бараноў, абортамі, бясплоднасцю, нараджэннем нежыццяздольнага маладняку ў аўцаматак. Узбуджальнік хваробы — *B. ovis* ад розніваецца ад астатніх прадстаўнікоў р. *Brucella* ў антыгенных адносінах, параўнальна ўстойлівы ў знешнім асяроддзі. Асноўнай крыніцай узбуджальніка інфекцыі з'яўляюцца хворыя бараны-вытворнікі. Узбуджальнік у іх вылучаецца са спермай і маचой; у аўцаматак — з абарціраванымі пладамі, плоднымі абалонкамі, выцяканнямі з родавых шляхоў. Цячэнне хваробы — хранічнае, можа працягвацца гадамі. Дыягназ ставяць на аснове клінічнай карціны, сералагічных і бактэрыялагічных даследаванняў з улікам эпізааталагічных даных і паталаганатамічных змяненняў, лячэнне не распрацавана. Праводзіцца комплекс ветэрынарна-санітарных і абмежавальных мерапрыемстваў. Для актыўнай імунізацыі распрацоўваюцца вакцыны.

ІНФЕКЦЫЯ (лац. infectio — заражэнне) — з'ява, спецыфічнай сутнасцю якой з'яўляецца ўкараненне і размнажэнне інфекцыйнага агента ў макраарганізме з наступным развіццём розных форм іх узаемадзеяння — ад носьбіта ўзбуджальніка да выўленага праяўлення хваробы. Інфекцыйны працэс — комплекс рэакцый, якія ўзнікаюць у макраарганізме пры інфекцыі і накіраваны на забеспячэнне гомеастазу і раўнавагі з навакольным асяроддзем. Магчымасць узнікнення і форма цячэння інфекцыйнага працэсу залежаць ад шматлікіх фактараў — патагеннасці і вірулентнасці ўзбуджальніка, стану адаптацыйна-абарончых механізмаў макраарганізма, спосабу пранікнення мікраарганізма ў арганізм і іх дозы, умоў знешняга асяроддзя і інш. Распазнаюць наступныя формы інфекцый: аліментарная (лац. alimentarius — харчовы, які залежыць ад харчавання); аэрагенная (грэч. аеґ — паветра + genes — які адбываецца); бессімптомная (грэч. а — часціца адмоўная + лац. symptomaticus — сімптаматычны); скрытая; латэнтная; нябачная; інпарантная; дрымотная; інгалацыйная (лац. inhalativus — удыхаемы); крыптагенная (грэч. kryptos — скрыты, тайны + ген-

пао — нарадзіць, рабіць); павольная (лац. *persistens* — захоўваючыся; спантанная (лац. *spontaneus* — самаадвольны); трансмісійная (лац. *transmissivus* — які перадаецца); экзагенная (лац. *exogenus* — выкліканы звонку); эндагенная (грэч. *endo* — унутры); эксперыментальная і інш.

ІНФІЛЬТРАЦЫЯ, *infiltratio* (лац. *in* — у + *filtratio* — працэс жыванне) — пранікненне, збіранне і прамочванне тканак клетачнымі элементамі, вадкасцямі альбо хімічнымі рэчывамі.

ІНФІЦЫРАВАНАСЦЬ (лац. *infectere* — заражаць) — наяўнасць патогенных мікробаў у арганізме жывёлы, ужываецца і для вызначэння наяўнасці мікробаў у аб'ектах знешняга асяроддзя.

ІНФУЗОРЫІ, *Infusoria* (лац. *infusum* — водны настой) — раснічастыя прасцейшыя.

ІНЦЫДЭНТНАСЦЬ (лац. *incidens* — які адбываецца) — колькасць зноў выяўленых выпадкаў інфекцыі за пэўны перыяд на 100, 10 тыс. альбо 100 тыс. жывёл. Служыць паказчыкам частаты захворванняў.

ІНЦЫСТЫРАВАННЕ (лац. *in* — у + грэч. *kyste* — скрынка) — здольнасць прасцейшых у экстрэмальных умовах утвараць цысту, якая забяспечвае выжыванне іх у дрэнных умовах навакольнага асяроддзя.

ІНЭРВАЦЫЯ (лац. *in* — унутры + *pervus* — нерв) — сувязь органаў і тканак у жывым арганізме з цэнтральнай нервовай сістэмай пры дапамозе нервовых валокнаў.

ІОМУДСКАЯ ПАРОДА КОНЕЙ — старажытная парода верхавых коней, выведзена ў Туркменіі.

ІПАДРОМ (грэч. *hippodromos-hippos* — конь + *dromos* — бег, месца для бегу) — месца правядзення выпрабаванняў коней і коннаспартыўных спаборніцтваў.

ІПАЛОГІЯ (грэч. *hippos* — конь, *logos* — вучэнне) — навука аб конях.

ІРАДЫЯЦЫЯ ПРЫРОДНЫХ АЧАГОЎ — фарміраванне прыродных ачагоў на раней свабодных ад хваробы тэрыторыях за кошт адшчаплення ад асноўнага прыроднага ачага; адбываецца, як правіла, у выніку дзейнасці чалавека.

ІРЫДАЦЫКЛІТ, *iridocyclitis* (грэч. *iridos* — вясёлка + *kuklos* — круг + *itis* — запаленне) — запаленне радужнай абалонкі і цыліарнага цэля.

ІРЫГАЦЫЯ (лац. *irrigatio* — арашэнне) — лячэбны метада, які заключаецца ў працяглым арашэнні якой-небудзь вадкасцю раны альбо часткі цела, пашкоджанай паталагічным працэсам.

ІСТОБЕНСКАЯ ПАРОДА БУЙНОЙ РАГАТАЙ ЖЫВЕЛЫ — малочнага напрамку, выведзена ў 19 ст. у Вяцкай губерні шляхам адбору мясцовай жывёлы і скрыжавання яе з халмагорскай, швіцкай, яраслаўскай і галандскай пародамі. Масца чорная, чорна-пярэстая, чырвона-пярэстая. Надой — 2400 — 3300 кг, тлустасць малака — 4,1—4,2 %. Разводзяць у Кіраўскай вобласці.

ИТАЛЬЯНСКІЯ ГУСИ — парода гусей, выведзена ў Італіі пры скржаванні з кітайскімі. Яйцаноскасць — 35—47 яек. Разводзяць у многіх краінах свету, у т. л. і ў нас.

ИХОР, ichor (грэч. ichōr — вільгаць, сукравіца, гной) — прадукты распаду тканак пры гнойна-гніласным запаленні.

ИХТЫЕЗ, ichthyosis (грэч. ichtys — рыба + osis — паталагічны стан) — разнастайнасць кератозу, якая характарызуецца генералізаваным парушэннем арагавення скуры.

ИХТЫЯЛОГИЯ (грэч. ichthys — рыба + logos — вучэнне) — навука, якая вывучае рыб.

ИХТЫЯПАТАЛОГИЯ (грэч. ichthys — рыба + pathos — пакута, хвароба + logos — слова, вучэнне) — галіна ветэрынарыі, якая вывучае інфекцыйныя, інвазійныя і незаразныя хваробы рыб.

ИХТЫЯФТЫРЫЕЗ, ichthyophthiriosis — хвароба прэснаводных і марскіх рыб, пры якой пашкоджаюцца жабры, плаўнікі і скура. Наглядаецца з'яўленне на ёй дробных бураватых бугаркоў. Рыба хвалюецца, губляе актыўнасць, скура адслываецца касмылямі.

ИХТЫЯФТЫРЫУСЫ, ichthyophthirius (грэч. ichthys — рыба + phtirus — вош) — р. інфузорый з атр. роўнараснічастых, якія выклікаюць *іхтыяфтырыёз* рыб. Асабліва шмат у вадаёмах са скутаным утрыманнем.

ИШЭМІЯ, ischaemia (грэч. ischo — прыпыняю + haima — кроў) — пслабленне кровавароту ў органе альбо тканцы ў выніку парушэння прытоку крыві.

ИШУРЫЯ, ischuria (грэч. ischo — прыпыняю + ugon — маца) — немагчымасць апаражнення мачавога пузыра. І. часцей за ўсё з'яўляецца вынікам закупоркі ўрэтры ў самцоў.

К

КААПЕРЫЯ, Cooperia (у гонар англ. урача А. Р. Коопер) — р. нематодаў з сям. Trichostrongylidae, п/а Strongylata. Паразітуе ў тонкім кішэчніку, часам — у сычугу жвачных. Выклікаюць кааперыёз (гл. *Трыхастрангілёзы*).

КАБАН, ДЗІК, ВЯПРУК, Sus scrofa — парнакапытная жывёла сям. свіней. Распаўсюджана ў Еўразіі і Паўночнай Афрыцы. Жывуць дзікі ў разнастайных месцах (лясах, гарах, пустынях). Вядуць начны склад жыцця невялікім статкам. Працяг цяжарнасці — 130 дзён. Пладавітасць — 4—6 парасят. Палавая спеласць у самак — у 8—10 мес, самцоў — 18—20 мес. Усеядныя. Аб'ект промыслу. Роданачальнікі хатніх свіней.

КАБАРГА, Moschus moschiferus — парнакапытная жывёла сям. аленевых. Распаўсюджана ў Паўднёва-Усходняй Азіі, Сібіры, на Далёкім Усходзе.

КАБАРДЗІНСКАЯ ПОРОДА ВЕРХАВА-УЮЧНЫХ КОНЕЙ. Выведзена ў старажытнасці ў горных раёнах Паўн. Каўказа. Масць гнядая, цёмна-гнядая, вараная. Трывалая ў горных пераходах.

КАВЕРНА, *caverna* (лац.—печора, дзірка) — поласць, якая ўзнікае ў органе ў выніку частковага змярцвевання яго тканкі з наступным разрэджваннем некратычных мас і іх адарваннем.

КАВАННЕ КОНЕЙ — абарона капытоў падковамі для прадухілення іх ад пашкоджанняў, хваробы і для павелічэння працаздольнасці.

КАДАСТР — сістэматызаваны звод даных, уключаючы якасны і колькасны вопіс аб'ектаў альбо з'яў, у радзе выпадкаў — з іх эканамічнай (экалага-сацыяльна-эканамічнай) адзнакай.

КАЗАХСКАЯ БЕЛАГАЛОВАЯ ПАРОДА БУЙНОЙ РАГАТАЙ ЖЫВЕЛЫ — мясновага напрамку. Выведзена ў 20—40-х гг. 20 ст. у Казахстане шляхам скрыжавання мясцовай казахскай і калмыцкай жывёлы з герафордскай пародай. Разводзяць у Паволжы і Казахстане.

КАЗАХСКАЯ ПАРОДА КОНЕЙ — адносіцца да групы парод сцяпнага тыпу. Выкарыстоўваюць для гаспадарчай працы, атрымання кумысу, мяса.

КАЗАХСКАЯ ТАНКАРУННАЯ ПАРОДА АВЕЧАК — мяса-шэрснага напрамку. Выведзена ў 30—40 гг. 20 ст. у Казахстане скрыжаваннем казахскіх курдзючных авечак з баранамі пароды прэкас. Прыстасавана да круглагадавага пашавага ўтрымання.

КАЗАХСКІ АРХАРАМЕРЫНОС — парода танкарунных авечак мяса-шэрснага напрамку. Скараспелыя, пладавітасць — 110—120 %, настрэг воўны з матак — 3,2—3,5 кг, з бараноў 7—8 кг.

КАЗА, *Capra hircus* — парнакапытная жвачная жывёла сям. пустарогіх. Адна з першых прыручаных жывёл. У злучку пускаюць у 14—18 мес., цяжарнасць — 5 мес. Пладавітасць — 1—5 казлянят. Надой 450—550 кг, тлустасць малака — 3,8—4,5 %.

КАЗЛІНА — шкура коз і казлянят, з якой вырабляюць скуру і футра.

КАЗАГАДОЎЛЯ — галіна жывёлагадоўлі, развядзенне коз для атрымання прадукцыі (малака, мяса, пух).

КАЗУЛЯ, дзікая каза, *Capreolus capreolus* — парнакапытная жывёла сям. аленевых. Пражывае ў разрэджаных лясах і перадгорных стэпах. Распаўсюджана ў Еўразіі. Цяжарнасць — 9 мес, пладавітасць — 2—3 дзіцяняці. Харчуюцца раслінамі. Аб'ект промыслу.

КАКОННІКІ — апора для завіўкі коканаў вусенямі шаўка-прадаў.

КАКЦЫДЫІ, *Coccidia* (лац. *coccus* — круглы, грэч. *kokkos* — ягада) — паразітычныя прасцейшыя з кл. *Sporozoa*, т. *Apicomplexa*. К. мае арыгінальную арганелу — апікальны комплекс. Маюць тыповыя какцыдыйны жыццёвы цыкл (спараганія, шызаганія, гаметаганія).

КАКЦЫДЫЕЗЫ, *coccidiosis* — пратазойныя хваробы жывёл і чалавека, выклікаемыя прасцейшымі р. *Eimeria* (гл. *Эймерыёзы*), *Cystoisospora* (гл. *Цыстаізаспарозы*), *Toxoplasma* (гл.

Таксаплазмоз), *Besnoitia* (безнаїтєз), *Sarcocystis* (саркацыстызы).

КАЛ (*faeces, copros*) — выпаражненні, экскрэменты, фекаліі.

КАЛАНТАРАН МЕТАД — метад гельмінтааваскапіі для знаходжання яйцаў аскарыдаў, буйных стужкавых чарвякоў і трэматодаў. Выкарыстоўваюць у якасці флатацыйнай вадкасці насычанага раствору азотна-кіслага натрыю.

КАЛЬЦЫНОЗ, *calcinosis* (лац. *calcis* — вапна + *osis* — паталагічны стан) — выпадзенне солей кальцыю з вадкасцей арганізма і адкладанне іх у тканках і паталагічных ачагах.

КАЛЕАПТЭРАЛОГІЯ (грэч. *koleopteres* — жук + *logos* — вучэнне) — галіна энтамалогіі, якая вывучае жукоў.

КАЛОНІІ (лац. *colonia* — пасяленне).— 1. Групы асобін, узнікаючых шляхам бясплага размнажэння, пры якім даччыныя пакаленні застаюцца з мацярынскім арганізмам. 2. Групы сумесна пражываючых аселых жывёл, маючых агульнае сховішча альбо блізка размешчаныя гнёзды.

КАЛІФАРЫДЫ, *Kalliphoridae* (грэч. *kalos* — прыгажосць + *phoros* — нясучы + *id* — суфікс, які вызначае патомка, сына) — сям. мясных (падлавых) мух з п/а *Brachicera*, атр. *Diptera*. З'яўляюцца ўзбуджальнікамі міязаў ў жывёл і пераносчыкамі ўзбуджальнікаў заразных хвароб.

КАЛІЦЫВІРУСЫ (лац. *calicis* — чаша) — сям., якое аб'ядноўвае некалькі відаў вірусаў, вірыёны якіх маюць характэрную марфалогію з чашападобным паглыбленнем на сферычнай паверхні капсіду. Тыповы прадстаўнік — вірус везікулярнай экзантэмы свіней.

КАЛЬЦАВАННЕ — адзін са спосабаў мечання жывёл — замацаванне маркіраванага, трывалага да акіслення кальца на лапцы альбо шыі птушкі.

КАЛЮЧАГАЛОВЫЯ ЧАРВЯКІ — гл. *Акантацэфалы*.

КАЛЯСАРДЭЧНАЯ СУМКА, ПЕРЫКАРДЫЙ, ПЕРЫКАРД — участак другаснай поласці цела, акружаючы сэрца.

КАЛЯШЧЫТАПАДОБНЫЯ ЗАЛОЗЫ, ПАРАТЫРЭОІДНЫЯ ЗАЛОЗЫ — органы ўнутранай сакрэцыі пазваночных, якія вырабляюць паратырэоідны гармон (парацырын).

КАМАРЫ, *Culicidae* — сям. насякомых атр. *Diptera*. Уключае каля 2500 відаў, у т. л. ў былым СССР больш за 100 відаў. Важнае значэнне маюць р. р. *Anopheles* (малярыйныя к.), *Aedes*, *Culex* і інш. Крывасмокі (самкі). Развіваюцца ў стаячых вадаёмах і вільготнай глебе. Пераносяць узбуджальнікаў многіх інфекцыйных і некаторых інвазійных хвароб.

КАМЕНСАЛІЗМ (лац. *com* (*sum*) — сумесна, разам + *men-sa* — стол) — сумеснае пражыванне жывёл розных відаў, пры якім адзін з іх харчуецца харчам іншага, не прычыняючы яму шкоды і не канкурыруючы з ім.

КАМОЛАСЦЬ — прыроджаная адсутнасць рог у скаціны.

КАМПЕНСАТАРНЫЯ ПРАЦЭСЫ (лац. *compensare* — ураўнаважваць, узважваць) — адаптацыйныя рэакцыі арганізма, якія выражаюцца ў тым, што органы і сістэмы, не ўцягнутыя

ў паталагічны працэс, бяруць на сябе функцыю пашкоджаных структур шляхам замяшчальнай гіперфункцыі альбо якасна змененай функцыі.

КАМПРЭС, compressa (лац. compressio — сціскаю) — спецыяльная лячэбная многаслаёвая павязка. К. могуць быць сухія і вільготныя.

КАМПІЛАБАКТЭРЫЁЗ (compylbacteriosis), вібрыёз — інфекцыйная хвароба буйн. раг. жыв. і авечак, якая характарызуецца абортamі, затрыманнем паследу, вагінітамі, метрытамі, а таксама часовай бясплоднасцю і частымі перагуламі. Узбуджальнікі хваробы — *Campylobacter fetus subspecies fetus* (venerealis), патогенныя для буйн. раг. жыв., і *Campyl. fetus subspecies intestinalis*, які ўзбуджае абарты ў авечак, спарадычна ў кароў і рэдка інфіцыруе чалавека. Найбольш успрымлівыя жывёлы злучнага ўзросту, але заражаецца і маладняк да году. Асноўная крыніца ўзбуджальніка — заражоныя быкі-вытворнікі, якія вылучаюць мікроб прыжыццёва, а таксама хворыя каровы, якія вылучаюць узбуджальніка з малаком, мачой, выцяканнямі, каляплоднымі водамі, абарціраваным плодам. Заражэнне адбываецца палавым шляхам, а ў авечак — аліментарным. Пры пастаноўцы дыягназу асноўваюцца на характэрных клінічна-эпізааталагічных даных (абарты, ялавасць, эндаметрыты, затрыманне паследаў і інш.) і вылучэнні культуры ўзбуджальніка (абарціраваны плод, страўнік, печань з жоўцевым пузыром, плацэнта; у быкоў — прэпуцыяльная слізь, сперма). Для лячэння выкарыстоўваюць антыбіётыкі. У недабрабытных гаспадарках з мэтай прафілактыкі праз 6—12 ч пасля паўторнага асемянення ў поласць маткі каровам уводзяць пеніцылін і стрэптаміцын. Праводзяць ветэрынарна-санітарныя абмежавальныя мерапрыемствы.

КАМБАР — 1. Тып каракульскіх авечак з карычневай пакроўнай шэрсцю. 2. Каракульскія скуркі карычневатага колеру.

КАМЕНСАЛ (лац. commensalis — нахлебнік, сатрапезнік) — мікроб, які пастаянна пражывае ў арганізме жывёлы за яго кошт і не прыносіць ні карысці, ні шкоды. Каменсаламі з'яўляюцца многія прадстаўнікі мікрафлоры скуры і слізістых абалонак.

КАНВУЛЬСІІ, convulsiones (лац. convulsio — узрушваю) сімптом пашкоджвання нервовай сістэмы, які характарызуецца міжвольнымі перыядычнымі скарачэннямі шкілетнай мускулатуры.

КАНДЫЛОМА, condyloma (грэч. kondylos — нарасць + ома — пухліна) — дабраякасныя пухліны скуры і слізістых абалонак, якія ўзнікаюць у выніку запаленчага працэсу. К. звычайна маюць выгляд варсінак.

КАНДЫДАМІКОЗ (Candidamycosis), малочніца, кандыдоз, маніліяз, аідэямікоз — грыбковая хвароба, да якой успрымлівы ўсе хатнія і дзікія жывёлы, птушка і чалавек. Часцей хварэюць хатнія і дзікія птушкі. Характарызуецца ўтварэннем на слізістых абалонках ротавай поласці, валляка, залозістага страў-

ніка белых тварожыстых адкладаў, агульнай інтаксікацыяй і высокай гібеллю. Узбуджальнік — грыб *Candida albicans*. Крыніца інфекцыі — хворыя жывёлы, фактары перадачы — кармы, нясвежыя малочныя прадукты, адыходы інкубацыі. Хварэюць, як правіла, жывёлы слабыя, з парушэннем абмену рэчываў авітамінозамі, пасля працяглай антыбіётыкатэрапіі. Дыягназ ставяць на аснове клініка-эпізааталагічных і лабараторных даных. Для лячэння выкарыстоўваюць ёдыстыя прэпараты, антыбіётыкі ністатын, трыхаміцын, сульфаніламіды. Жывёл забяспечваюць паўнацэнным кормам і паляпшаюць умовы ўтрымання.

КАНДЫЦЫІ ЖЫВЕЛ (*condicio* — умовы, стан) — паказчыкі фізіялагічнага стану жывёл, якія характарызуюць пэўную ступень іх укормленасці.

КАНВЕНЦЫЙНЫЯ ХВАРОБЫ — найбольш небяспечныя інфекцыйныя і інвазійныя хваробы жывёл, аб з'яўленні якіх у абавязковым парадку паведамляецца міжнароднаму эпізаатычнаму бюро і суседнім краінам. Пэралік такіх хвароб зацвярджаецца МЭБ.

КАНКРЭМЕНТЫ, *concrementa* (лац. *concrementum* — зрастанне, збіранне) — шчыльныя ўтварэнні, якія бываюць у поласцях альбо выхадных пратоках органаў.

КАНІБАЛІЗМ, *cannibalismus* (іспан. *cannibal* — людаед + *ismus* — хваравіты стан) — з'яданне асобін свайго віду. Найбольшае значэнне мае расклёўванне птушкі ў перыяд яйцакладкі і лінькі. Прычынамі К. з'яўляюцца дэфіцыт у рацыёнах бялку, незаменных амінакіслот, вітамінаў. Пры масавым К. хворую птушку выбракоўваюць.

КАНІНА — мяса коней як харч.

КАНКУРЭНЦЫЯ (лац. *concurrere* — бегчы разам) — адна з форм узаемаадносін паміж папуляцыямі альбо некаторымі асобінамі, пры якой абодва партнёры актыўна падаўляюць адзін аднаго. Вылучаюць унутрывідавую, міжвідавую, прамую і ўскосную К.

КАНСТЫТУЦЫЯ ЖЫВЕЛ — сукупнасць марфалагічных, біялагічных і гаспадарчых якасцей жывёл, характарызуючых яго як адзінае цэлае. Знешнім праяўленнем К. з'яўляецца *экстэр'ер* (гл.).

КАНТАГІЕЗНАСЦЬ (лац. *contagiosus* — заразлівы), заразлівасць — здольнасць хваробы распаўсюджвацца ў выніку перадачы ўзбуджальніка пры непасрэдным сутыкненні хворых і здаровых жывёл альбо праз прамежныя аб'екты. Найбольш кантагійнымі прынята называць хваробы, якія хутка і шырока распаўсюджваюцца (яшчур, воспа, чума свіней і іншыя хваробы).

КАНТАГІЕЗНАЯ ПЛЕЎРАПНЕЎМАНІЯ БУЙНОЙ РАГАТАЙ ЖЫВЕЛЫ, *pleuropneumonia contagiosa bovis* — хранічная працякаючая высокакантагійная хвароба, якая характарызуецца крупознай пнеўманіяй з утварэннем анемічных некрозаў, секвестраў і плеўрытам. Узбуджальнік хваробы —

Mycoplasma mycoides var. *mycoides*. Хварэюць толькі жвачныя жывёлы. Крыніцай узбуджальніка інфекцыі з'яўляюцца хворыя і перахварэўшыя жывёлы, якія вылучаюць яго з выцяканнямі, малаком, мачой, калам, каляплоднымі водамі; перадаецца аэрагенным шляхам, не выключаецца аліментарны і трансмісійны шлях перадачы мікаплазмаў. Распазнаюць зверхвострае, вострае, падвострае, хранічнае цяжэнні хваробы, а таксама атыпічную і латэнтную формы інфекцыі. Характэрнай клінічнай прыкметай з'яўляецца кашаль, у час якога выкідваюцца гнойныя камякі, наглядаецца змардаванне, бледнасць слізистых абалонак, у вобласці канечнасцей і бруха ацёкі, павышэнне тэмпературы цела. На ўскрыцці здохлых жывёл адзначаюць характэрныя змяненні ў лёгкіх: лабарная крупозная пнеўманія з рэзкім патаўшчэннем міждолькавай злучальнай тканкі, секвестры, мрамарнасць паверхні разрэзу органа. Дыягназ заснаваны на клінічна-эпізааталагічных, характэрных паталаганатамічных даных і выніках лабараторных даследаванняў. Пры з'яўленні хваробы гаспадарку каранцініруюць. Хворых, падазронах у захворванні і рэагуючых па РЗК жывёл неадкладна забіваюць, умоўна здаровых вакцынуюць.

КАНТАГІЕЗНАЯ ЭКТЫМА АВЕЧАК І КОЗ (*ecthyma contagiosum*) — інфекцыйная хвароба, якая характарызуецца ўтварэннем папул, везікул, пустул і струпаў пераважна на слізистай абалонцы ротавай поласці і скуры губ, канечнасцей, вымя і радзей — на іншых участках цела. Магчыма захворванне чалавека. Узбуджальнік — воспападобны ДНК-змязшчаючы вірус, які адносіцца да сям. поксвірусаў. Больш успрымлівыя ягняты і казляняты з 4-дзённага да 10-месячнага ўзросту. Крыніцай узбуджальніка інфекцыі з'яўляюцца хворыя жывёлы, якія вылучаюць вірус з выцяканнямі з ротавай поласці, з адпаўшымі струпамі і скурачкамі, а таксама перахварэўшыя жывёлы — вірусаносбіты. Заражэнне адбываецца праз траўміраваныя ўчасткі скуры і слізистых абалонак. Дыягназ устанаўліваюць на аснове эпізааталагічных даных, клінічнай карціны, вынікаў лабараторных (вірусаскапія, біяпраба, РЗК) даследаванняў. Спецыфічнага лячэння не прапанавана. Праводзяць сімптоматычную тэрапію. Умоўна здаровае пагалоў'е вакцынуюць. Рэгулярна праводзяць дэзінфекцыю памяшканняў.

КАНТРАКТУРА, *contractura* (лац. сцягванне, скарачэнне) — абмежаванне рухаў сустава. Пры К. застаецца большы альбо меншы, але пэўны аб'ём рухаў.

КАНТРАПЕРТУРА, *contrapertura* (лац. *contra* — супраць + *apertura* — адтуліна) — дадатковы разрез раны для лепшага яе дрэнажавання з мэтай адвядзення эксудату.

КАНТУЗІЯ, *contusio* (лац. удар) — сіндром, востра ўзнікаючы пры аднамомантным уздзеянні на вялікую паверхню цела механічнай траўмы, вібрацыі.

КАНХІЯЛОГІЯ, КАНХІЛІЯЛОГІЯ (грэч. *konchylion*, *konche* — ракавіна + *logos* — вучэнне) — галіна малакалогіі, якая вывучае ракавіны малюскаў.

КАН'ЮГАЦЫЯ (лац. conjugatio — злучэнне) — 1. Палавы працэс у большасці інфузорый. 2. Злучэнне гамет і папарнае злучэнне храмасом у міёзе.

КАН'ЮНКТЫВІТ, conjunctivitis (лац. conjunctivus — злучальная абалонка вока) — запаленне кан'юнктывы. Адзначаецца пры шматлікіх неінфекцыйных, інфекцыйных і інвазійных захворваннях. Праяўляецца гіперэміяй кан'юнктывы, яе адёчнасцю, парушэннем празрыстасці, вылучэннямі з вока слізістага, слізіста-гнойнага альбо гнойнага характару. Пры лячэнні выкарыстоўваюць прамыванне вока антысептычнымі растворамі, увядзенне прэпаратаў вітаміну А.

КАНЧАТКОВЫ, ДЭФІНІТЫЎНЫ ГАСПАДАР — жывёла, у якой паразіт дасягае палавой спеласці і размнажаецца палавым шляхам.

КАНЦЭНТРАВАНЫЯ КАРМЫ, КАНЦЭНТРАТЫ — кармы з вялікай колькасцю карысных рэчываў (зерне кармавое, камбікармы).

КАНЮШНЯ — пабудова для ўтрымання коней.

КАНЫГА — змесціва страўніка жвачных жывёл.

КАПІЛЯРЫЁЗЫ (capillarioses) — гельмінтозы жывёл, узбуджаемыя нематодамі р. Capillaria. Паразітуюць ў страўнікава-кішачным тракце альбо мачавым пузыры. Распаўсюджаны ўсюды. Назіраюцца сімптомы пашкоджання кішэчніка альбо мачавога пузыра.

КАПІЛЯРЫІ, Capillaria (лац. capillus — волас) — паразіт пазваночных жывёл. Мае ніткападобнае цела.

КАПІЛЯРЫ (лац. capillaris — валасаты) — найдрабнейшыя крывяносныя і лімфатычныя сасуды жывёльных арганізмаў, састаўляючых пераход ад артэрыі да вен. Упершыню былі адкрыты Мальпігі ў 1661 г.

КАПРАСТАЗ, coprostasis (грэч. kopros — кал + stasis — застой) — разнастайнасць паралітычных непраходнасцей кішэчніка, якая характарызуецца застоём калавых мас у тоўстым адзеле кішэчніка.

КАПРАФАГІ (грэч. kopros — памёт, кал + fagos — пажыраючы) — арганізмы, якія харчуюцца памётам іншых жывёл (напр. жукі-гнявікі).

КАПСІД (лац. capsula — капсула, абалонка) — бялковая абалонка вірыёна, якая ахоўвае яго нуклеінавую кіслату ад знешніх уздзеянняў. Марфалагічныя адзінкі капсіда — капсамеры.

КАПСУЛА (лац. capsula — скрыначка, футлярчык) — абалонка, накрываючая альбо адмяжоўваючая розныя органы альбо іх часткі, а таксама паталагічныя ўтварэнні альбо іншародныя ўключэнні ў мышцах млекакормячых і г. д.

КАПУЛЯЦЫЯ (лац. copulatio — злучэнне) — 1. Працэс зліцця палавых клетак (гамет). 2. Спарванне асобін супрацьлеглага полу пры палавым акце.

КАРАБАІРСКАЯ ПАРОДА КОНЕЙ — мясцовая парода верхавая-уючных коней. Выведзена ва Узбекістане.

КАПЫТЫ — відазмененыя кіпцюры ў капытных млекакормячых.

КАПЫТНАЯ ГНІЛЬ (*paronychia contagiosa*) — хранічна працякаючая кантагіёзная хвароба авечак і коз, якая характарызуецца мацэрацыяй і запаленнем скуры міжкапытцавай шчыліны і венчыка з наступным гнойна-гніласным распадам асновы скуры і капытнага рога, адслаеннем рагавых сценак і падэшвы капытцаў, якое суправаджаецца кульгавасцю. Узбуджальнік — анаэробны мікраарганізм *Bacteroides podosus*. Крыніцай ўзбуджальніка інфекцыі з'яўляюцца хворыя жывёлы і мікробаносбыты. Заражэнне адбываецца пры непасрэдным кантакце з хворымі, а таксама праз падсілку, гной, глебу, пашы, забруджаныя вылучэннямі з пашкоджаных капытоў. Хвароба высокакантагіёзная; часта працякае адначасова з некрабактэрыёзам. Дыягназ устанаўліваюць на аснове клініка-эпізааталагічных даных і лабараторных даследаванняў, якія ўключаюць мікраскапію, імунафлуарэсцэнтную рэакцыю, пастаноўку біяпробы на авечках. Для лячэння выкарыстоўваюць нажныя ванны з растворам фармаліну, меднага купаросу, цынку сульфату, спіртавыя растворы і мазі з антыбіётыкамі. Распрацоўваюцца вакцыны. У недабрабытных гаспадарках праводзяць ветэрынарна-санітарныя мерапрыемствы.

КАРАКУРТ (*Kathrodectus tredicimgut*, ад цюрк. кара — чорны, курт — насякомае) — ядавіты павук, распаўсюджаны ў Сяр. Азіі і Казахстане.

КАРОТКАВУХАЯ БЕЛАЯ ПАРОДА СВІНЕЙ — парода мясасальнага напрамку. Выведзена ў 18 ст. у Германіі пры скрываванні мясцовых свіней з буйной белай пародай. Распаўсюджана і ў некаторых раёнах былога СССР.

КАРАЦЫДЫЙ (грэч. когах — крумкач) — лічынка стужкавых чарвякоў з атр. ленцяцоў. Па форме нагадвае анкасферу з шасцю кручочкамі, акружаны раснічастым покрывам (органы руху).

КАРАКУЛЬЧА — шкурка заўчасна народжанага ягняці (120—140 дзён) альбо плоду з чэрава забітай маткі каракульскай пароды.

КАРАНЦІН (італ. quaranta giorni — 40 дзён) — сістэма часовых абмежавальных мерапрыемстваў, якія складаюцца ў строгай ізаляцыі эпізаатычнага ачага і небяспечнага пункта з мэтай папярэджвання распаўсюджвання інфекцыйных хвароб і далейшай іх ліквідацыі. Устанаўліваюць пры з'яўленні хвароб, якія характарызуюцца тэндэнцыяй да эпізаатычнага распаўсюджвання.

КАРАНЦІН ПРАФІЛАКТЫЧНЫ — мера папярэджвання заносу заразных хвароб у добрыя гаспадаркі, прадугледжвае ізаляванае ўтрыманне і даследаванне зноў паступаючых жывёл.

КАРАСІ (*Carassius*) — род прэснаводных рыб сям. карпавых.

КАРАЧАЕЎСКІЯ АВЕЧКІ — група грубашэрсных авечак мясашэрсна-малочнага напрамку. Разводзяць на поўдні ў горных раёнах.

КАШАРА — тое самае, што і аўчарня.

КАРБУНКУЛ, carbunculus (лац. carbo — вугаль, вугалёк) — вострае гнойна-некратычнае запаленне некалькіх валасяных фалікулаў і тлушчавых залоз, якое распаўсюджваецца на скуру і падскурную клятчатку з утварэннем агульнага запаленчага інфільтрату і некрозу. Узнікае ў выніку ўкаранення кокавай мікрафлоры ў валасяныя мяшчкі і тлушчавыя залозы. Праяўляецца з'яўленнем шчыльнага інфільтрата, у цэнтральнай частцы якога праз 3—5 дзён фарміруюцца гнайнікі, якія пазней самаадвольна ўскрываюцца. У далейшым адтуліны гнайнікоў, якія ўскрыліся, могуць злівацца паміж сабой, утвараючы лейкападобнае паглыбленне. Можа адзначацца рэакцыя лімфатычных утварэнняў. Эфектыўна пры лячэнні выкарыстоўваць кароткі навакаінавы блок па Вішнеўскаму ў спалучэнні з антыбіётыкамі.

КАРДЫЯПАТЫЯ, cardiopathia (грэч. cardia — сэрца + pathos — пакута) — збіральны тэрмін, які характарызуе наяўнасць сардэчнай недастатковасці, але пры адсутнасці дакладнага дыягназу.

КАРМАВАЯ АДЗІНКА — адзінка вымярэння і параўнання агульнай пажыўнасці кармоў. У нас за 1 к. адз. прынята пажыўнасць 1 кг аўса.

КАРМАВАЯ БАЗА — сукупнасць матэрыяльна-тэхнічных сродкаў вытворчасці і крыніц атрымання кармоў для жывёлагадоўлі.

КАРМАВЫ АНАЛІЗ — вызначэнне колькасці карысных і біялагічна актыўных рэчываў у кармах, ацэнка дабраякаснасці кармоў.

КАРМАВЫЯ БУРАКІ — кармавая культура.

КАРМАВАЯ СУМЕСЬ — сумесь розных здробненых кармоў, падрыхтаваных для скормлівання жывёлам.

КАРМАВЫ БАЛАНС — супастаўленне патрэбнасці ў кармах, неабходных для забеспячэння плануемай прадуктыўнасці жывёл з фактычнай наяўнасцю кармоў.

КАРМАВЫ СЕВАЗВАРОТ — севазварот, дзе ў структуры пасяўных плошчаў кармавыя культуры займаюць больш 50 % раллі.

КАРМЛЕННЕ ЖЫВЕЛ — 1. Вытворчы працэс у жывёлагадоўлі, пры якім кармы выкарыстоўваюць для атрымання прадуктаў жывёлагадоўлі 2. Раздзел заатэхніі, які распрацоўвае навуковыя асновы, методыкі і прыёмы рацыянальнага кармлення жывёл. 3. Вучэбная дысцыпліна, выкладаецца ў сельскагаспадарчых навучальных установах.

КАРОВА — самка буйн. раг. жыв. пасля першага ацёлу.

КАРОНАВІРУСЫ (лац. corona — карона) — сям., уключае вірусы, якія аб'яднаны на аснове агульнасці будовы абалонкі вірыёну, на паверхні якога размешчаны булавападобныя выступы, утвараючыя падабенства сонечнай кароны.

КАРОНАВІРУСНАЯ ІНФЕКЦЫЯ ЦЯЛЯТ, неанатальная дыярэя (neonatal calf diarrhea) — востра працякаючая хвароба нованароджаных цялят, якая характарызуецца прафузным па-

носам, дегідратацыяй арганізма, дэпрэсіяй і змардаваннем. Хварэе ёй і чалавек. Узбуджальнік хваробы — РНК-змяшчаючы некласіфікаваны каронавірус. Хварэюць цяляты 1—8-нядзельнага ўзросту, але часцей — ва ўзросце 14 дзён. Крыніцай узбуджальніка інфекцыі з'яўляюцца хворыя цяляты і дарослыя жывёлы-вірусаносьбіты. Фактарамі перадачы з'яўляюцца малако, вада, прадметы догляду, памяшканні і інш. аб'екты, інфіцыраваныя каронавірусам. Заражэнне адбываецца аліментарным шляхам. Дыягназ устанаўліваюць на аснове лабараторных даследаванняў фекалій, змесціва кішэчніка і парных сываратак крыві. Улічваюць эпідэааалагічныя даныя, клінічную карціну хваробы і паталагаанатамічныя змяненні хворых і загінуўшых цялят. Лячэнне сімптаматычнае. Прафілактыка і меры барацьбы грунтуюцца на правядзенні агульных ветэрынарна-санітарных мерапрыемстваў.

КАРОСТА (scabies) — зборная назва кароставых хвароб жывёл і чалавека, выклікаемых кляшчамі атр. *Acariformes* (*Sarcoptiformes*). Саркаптозы, нотаэдроз, псараптозы, харыаптозы, атадэктоз, дэмадэкоз, кнемідакаптоз і інш.

КАРОСТАВЫЯ КЛЯШЧЫ (*Acariformes*) — узбуджальнікі кароставых хвароб. Адносяцца да кл. *Arachnoidea*.

КАРНІФІКАЦЫЯ, *carnificatio* (лац. *carno* — мяса + *facio* — раблю) — працэс арганізацыі ўнутрыальвеалярнага эксудату, які прыдае ўчасткам лёгачной тканкі кансістэнцыю і выгляд мяса. К. звычайна з'яўляецца вынікам пнеўманій, асабліва круппознай.

КАРНУЭЛЬСКІЯ КУРЫ, КОРНІШЫ — парода курэй мяснова напхаму. Выведзена ў Англіі. Распаўсюджана ў многіх краінах свету.

КАРНЯНОЖКІ, *Phizopoda* — падклас прасцейшых падтыпу саркодавых. Пры руху ўтварае часовыя пратаплазматычныя вырасты-псеўдаподыі. Шырока распаўсюджаны. Некаторыя К. з'яўляюцца паразітамі (гл. *Амебы*).

КАРПАФАГІ (грэч. *karpos* — плод + *phagein* — есці) — жывёлы, якія харчуюцца пладамі раслін.

КАРПІТ, *carpitis* (грэч. *karpos* — запяспе + *itis* — запаленне) — запаленне запясцевлага сустава.

КАРЫДЗЕЛЬ — група парод авечак, выведзеных скрыжаваннем танкарунных з баранамі даўгашэрсных англійскіх.

КАРЫЕС, *caries* (лац. гніль, гніенне) — хранічнае разбуранне касцявой тканкі. Часцей за ўсё адзначаецца К. зубоў.

КАРЫЯГАМІЯ (грэч. *karyon* — арэх, ядро + *gamos* — шлюб) — 1. Зліццё ядзер пры капуляцыі. 2. Абмен ядрамі ў інфузорый пры кан'югацыі.

КАРЫЯКІНЕЗ (грэч. *karyon* — арэх, ядро + *kinesis* — рух) — непрамае дзяленне клеткі (мітоз).

КАРЫЯПЛАЗМА — тое самае, што і ядро.

КАРЫЯТЫП (грэч. *karyon* — арэх, ядро + *typos* — прыклад, форма, тып) — дыплоідны набор храмасом у саматычных клетках арганізма, пастаянны для кожнага віду.

КАРЫЯФІЛЕЗЫ (caryophylloses) — цэстадозная хвароба прэснаводных рыб, выклікаемая *C. fimbriceps* і *C. laticeps*. Прам. гасп. малашчацінкавыя чарвякі. Пашкоджаецца кішэчнік.

КАРЦІНАЛОГІЯ (грэч. karkinos — рак + logos — вучэнне) — галіна заалогіі, якая вывучае ракападобных.

КАСМАПАЛІТЫ (грэч. cosmopoliter — грамадзянін міру) — глабальнага распаўсюджвання віды, якія адсутнічаюць толькі на адносна абмежаваных тэрыторыях (Антарктыда, ляднікі Грэнландыі і т. п.).

КАСЯК — вялікія збіранні рыб, а таксама статкаў інш. жывёл.

КАСТРАЦЫЯ — выдаленне палавых залоз (семяннікоў і яечнікаў).

КАСТРАМСКАЯ ПАРОДА БУЙНОЙ РАГАТАЙ ЖЫВЕЛЫ — малочна-мяснога напрамку. Выведзена ў Кастрямскай вобласці скрываўленнем мясцовай жывёлы з альчаўскай і швіцкай пародамі. Масць шэрая. Надой — 4—5 тыс. кг. Тлустасць малака — 3,7—3,9 %. Распаўсюджана ў цэнтральных абласцях Расіі і інш.

КАСЦЯВАЯ МУКА — прадукт перапрацоўкі касцей забітых жывёл. У 1 кг змяшчаецца 326 г кальцыю і 152 г фосфару.

КАТАЛЕПСІЯ (грэч. katalepsis — затрыманне) — часовая нерухомасць жывёл.

КАТАРАКТА, cataracta (грэч. cataractes — вадаспад) — захворванне вачэй, якое характарызуецца памутненнем хрусталіка і яго капсулы. К. бываюць прыроджаныя і набытыя. Апошнія могуць быць вынікам старэння арганізма, траўм, цукровага дыябету. Лячэнне аператыўнае.

КАТЫЛАФАРОН, Cotylophoron (грэч. kotyle — поласць + phoron — нясучы) — р. трэматодаў з п/а Paramphistomatata. Паразітуе ў перадстраўніках жвачных, маладыя паразіты — у сычугу і дванаццаціперснай кішцы. Разам з іншымі парамфістаматамі выклікае парамфістамататозы.

КАЎДАЛЬНЫ (лац. cauda — хвост) — хваставы, які знаходзіцца бліжэй да хваста.

КАЎКАЗСКАЯ БУРАЯ ПАРОДА БУЙНОЙ РАГАТАЙ ЖЫВЕЛЫ — малочна-мяснога напрамку. Выведзена і разводзіцца ў Закаўказзі. Надой — 2,4—4 тыс. кг, тлустасць 3,8—3,9 %.

КАЎКАЗСКАЯ ПАРОДА АВЕЧАК — танкарунная, шэрснамяснога напрамку. Выведзена ў Стаўрапольскім краі. Разводзіцца ў паўднёвых раёнах краіны.

КАХЕКСІЯ, cachexia (грэч. kakos — дрэнны + hexis — стан) — агульнае змардаванне арганізма, якое звязана з недастатковым наступленнем пажыўных рэчываў альбо парушэннем іх засваення.

КАЧКІ ХАТНІЯ (*Anas platyrhynchos* var *domestica*) — птушкі сям. качыных. Узніклі ад дзікай качкі — крыжанкі, прыручанай каля 1 тыс. гадоў да н. э. Палавая спеласць наступіць

пае ва ўзросце 24—28 тыдняў. За сезон атрымліваюць 90—130 яек. Тэрмін інкубацыі 27—28 сутак.

КАШАЛЬ, *tussis* (лац.) — абарончы складанарэфлектарны акт, які ўзнікае пры раздражненні верхніх дыхальных шляхоў і характарызуецца рэзкім нарастаннем унутрыгруднога ціску за кошт напружання дыхальнай і дапаможнай мускулатуры пры закрытай галасавой шчыліне з наступным яе адкрыццём і штуршкападобным выдыхам, пры якім з дыхальных шляхоў актыўна выдаляецца іх змесціва. К. з'яўляецца сімптомам паталагічнага працэсу, часцей за ўсё звязанага з захворваннем дыхальных шляхоў.

КВАТАРАНСТВА — сумеснае жыццё і ўзаемаадносіны арганізмаў звычайна розных відаў, не звязаных паміж сабой прамымі трафічнымі адносінамі.

КЕЛОІД, *keloidum* (грэч. *keles* — рубец + *eides* — падобны) — пухлінападобнае разрастанне рубцовай злучальнай тканкі на месцы траўмы альбо ўзнікаючае самаадвольна на пашкоджанай скуры.

КЕМЕРАЎСКАЯ ПАРОДА СВІНЕЙ — універсальнага напрамку прадуктыўнасці. Разводзяць у Сібіры, Казахстане, на Д. Усходзе.

КЕРАТЫТ, *keratitis* (грэч. *keratos* — рагавое рэчыва + *itis* — запаленне) — захворванне пярэдняга аддзела вочнага яблыка, характарызуецца запаленнем рагавіцы. К. з'яўляецца вынікам уздзеяння на рагавіцу фізічных, хімічных, біялагічных фактараў, гіпавітамінозаў. Праяўляецца слёзацятэннем, святлабоязю, памутненнем рагавіцы. Пры лячэнні выкарыстоўваюць дыетычнае, багатае вітамінамі кармленне, мясцова — эмульсіі з антыбіётыкаў і сульфаніламідаў.

КЕРАТАМАЛЯЦЫЯ, *keratomalacia* (грэч. *keratos* + *mala-kia* — мяккасць) — сімптом гіпа- і авітамінозу А, характарызуецца некрозам і размякчэннем рагавіцы.

КЕСАРАВА СЯЧЭННЕ, *sectio caesarea* (лац. *sectio* — сячэнне + *caesarea* — рэжу) — хірургічны метадаў даставання плода і паследа праз разрез у сценцы маткі.

КЕТОЗ, *ketosis* — захворванне, якое працякае з парушэннем бялковага, вугляводнага і тлушчавага абмену, дыстрафічнымі змяненнямі ва ўнутраных органах і павышанай колькасцю кетонавых целаў у крыві, мачы, малаце, выдыхаемым паветры. Захворванне рэгіструецца ў кароў, катных авечак і паросных свіна-маток. Часцей за ўсё прычынай К. з'яўляюцца аліментарныя фактары. Праяўляецца захворванне ацэтанемічным, гастрэнтэральным, гепатаксічным альбо неўратычным сіндромам. Лячэнне ўключае ў сябе выкарыстоўванне спецыяльных раствораў Шарабрына, глюкозы, інсуліну, ашчалачваючай тэрапіі, сімптоматычных сродкаў.

КЕТОНАВЫЯ ЦЕЛЫ (сін. ацэтонавыя целы) — група арганічных злучэнняў, якія з'яўляюцца прамежнымі прадуктамі абмену тлушчаў, вугляводаў і бялкоў. К. ц. уключаюць у сябе В-аксімасляную, ацэтавоцатную кіслоты і ацэтон.

КІАНСКАЯ ПАРОДА БУЙНОЙ РАГАТАЙ ЖЫВЕЛЫ — адна са старажытных парод мяснога напрамку. Выведзена ў Італіі.

КІБЕРНЕТЫКА (грэч. *kybernetike* — мастацтва ўпраўлення) — навука аб агульных заканамернасцях атрымання, перадачы і перапрацоўкі інфармацыі.

КІНАЛОГІЯ (грэч. *kuon, kuros* — сабака + *logos* — слова, вучэнне) — навука аб сабаках. Аснова сучаснага сабакаводства.

КІПЦЮРЫ — рагавыя ўтварэнні ў большасці пазваночных жывёл (у некаторых земнаводных, большасці паўзуноў, птушак і многіх млекакормячых).

КІПЦЮРКІ — парныя ўтварэнні на канцы лапак насякомых.

КІРГІЗСКАЯ ПАРОДА АВЕЧАК — шэрсна-мяснога напрамку. Выведзена і разводзіцца ў Кіргізіі.

КІСЛА-МАЛОЧНЫЯ ПРАДУКТЫ — малочныя прадукты, вырабляемыя з неразведзенага малака альбо з яго вытворчых (смятанкі, абястлушчанага малака, маслёнкі, сыроваткі) шляхам сквашвання. Да К. п. адносяцца ацыдафілін, кефір, сыракваша, ражанка, адтопленое малако, смятана, тварог.

КІСЛАРОД — хімічны элемент VI групы перыядычнай сістэмы Мендзялеева. Газ. Самы распаўсюджаны элемент на зямлі, складае 47,2 % масы метасферы, 85,82 % — гідрасферы, 23,15 % масы атмасферы. У жывёльных арганізмах — каля 70 %.

КІСЦЬ — канечны (дыстальны) аддзел пярэдняй пяціпалай канечнасці ў наземных пазваночных. Складаецца з запясця, пясця і фалангаў пальцаў.

КІСТА, *cystis* (грэч. *kystis* — пузыр) — замкнутая поласць, запоўненая вадкім змесцівам, якая ўтвараецца ў паталагічна змененых тканках.

КІСТОЗНЫ ЯЕЧНІК, *ovarium cysticum* (лац. *ovarium* — яечнік + *cysticus* — які адносіцца да пузыря) — яечнік, у якім з-за перараджэння альбо атрафіі жоўтых цел альбо фалікулаў утварыліся кісты.

КІСТОМА, *cystoma* (грэч. *kystis* + *oma* — пухліна) — кістападобная пухліна, маючая форму замкнутай поласці, якая ўтрымлівае адну альбо некалькі кіст з вадкім, паўвадкім, цвёрдым змесцівам, альбо падобных на халадзец.

КІФОЗ, *kyphosis* (грэч. *kyphos* — які сагнуты, крывы + *osis*) — пакрыўленне пазваночніка выгібам да верху.

КІТАВЫ ВУС — рагавыя ўтварэнні ў выглядзе пласцін на верхняй сківіцы ў бяззубых кітоў (300—800 штук).

КІТАЙСКІЯ ГУСІ — парода гусей. Адрозніваецца наяўнасцю вялікай шышкі на лбе каля асновы дзюбы. Яйцаноскасць — 45—70 яек. Выкарыстаны пры стварэнні многіх парод гусей.

КІШЭЧНІК — 1. Страваводная трубка, якая пачынаецца ротавай адтулінай і заканчваецца анальнай. 2. Частка трубка, якая размешчана за страўнікам.

КІШЭЧНЫЯ ІНФЕКЦЫІ — група хвароб, узбуджальнікі

якіх лакалізуеца ў кішэчніку жывёл і якім уласцівы аральна-фекальны механізм перадачы ўзбуджальніка інфекцыі.

КІШЭЧНАЯ ПАЛАЧКА (*Escherichia coli*) — асноўны прадстаўнік нармальнай мікрафлоры тоўстага аддзела кішэчніка жывёл і чалавека. Энтэрапатагенныя серавары гэтай бактэрыі выклікаюць колібактэрыёз, у асноўным у маладняку жывёл, ацёчную хваробу парасят.

КЛААЦЫТ, cloacitis (лац. cloaca — клаака + itis) — запаленне клаакі. Адзначаецца часцей у курэй-нясушак, качак.

КЛАНІЧНЫЯ СУТАРГІ, spasmiclonici (грэч. spasmos — сутарга + klonos — мігучня) — хутка наступаючы адзін за адным неадвольны скарачэнні і паслабленні мышцаў. Сімptom захворвання нервовай сістэмы.

КЛААКА (лац. cloaca — у старажытным Рыме — крыты канал для сцёку нечыстотаў) — пашыраная задняя частка тоўстай кішкі.

КЛАНОРХІС, Clonorchis (грэч. klon — галіна, ствол + orchis — семянік) — р. трэматодаў з сям. Opisthorchidae. Від *C. sinensis* (лац.— кітайскі) — паразітуе ў драпежных, свіней і чалавека. Прам. гасп.— прэснаводныя малюскі, дад. гасп.— рыбы.

КЛАНАРХОЗ, clonorchosis — гельмінтоз сабак, кошка, чалавека. Пашкоджаюцца жоўцевыя пратокі, жоўцевы пузыр, падстраўнікавая залоза трэматодай *C. sinensis*. Распаўсюджаны на Далёкім Усходзе ў басейне р. Амура. Наглядаюцца змардаванні, жаўтушнасьць слізістых абалонак. Для лячэння прапануюць гексіхол.

КЛАПЫ (Hemiptera, грэч. hem — палавінчаты + pteron — крыло) — атр. клапоў (паўцвёрдакрылыя з няпоўным ператварэннем).

КЛАСІФІКАЦЫЯ (лац. clasis — разрад, група + facio — раблю) — умоўнае раздзяленне сукупнасці суб'ектаў, індывідаў, прадметаў, з'яў на групы па ўсялякай падобнай адзнацы альбо некалькіх адзнаках без залежнасці і натуральнага характару даных адзнак.

КЛАСНАСЦЬ ЖЫВЕЛ — прыналежнасць сельскагаспадарчых жывёл да баніціровачных класаў, устаноўленых у выніку ацэнкі па комплексу прыкмет.

КЛАСІФІКАЦЫЯ ВОЎНЫ — размеркаванне воўны на групы і гатункі ў адпаведнасці з яе прыкметамі і ўласцівасцямі, звязанымі з тэхналагічнымі асаблівасцямі.

КЛЕЙКАВІНА — бялковая частка мукі з зерня пшаніцы і другіх збожжавых ў выглядзе эластычнага згустку пасля вымывання крухмалу з цеста вадой.

КЛЕЙМАВАННЕ — спосаб мечання жывёл.

КЛЕЙМАВАННЕ МЯСА — нанясенне на мясныя тушы і іх часткі адбіткаў кляйма і штампаў, пацвярджаючых ветэрынарна-санітарны кантроль альбо прыналежнасць укармленасці (сортнасць) мяса.

КЛЕПЕР — старая назва эстонскіх мясцовых коней.

КЛЕТАЧНАЯ БАТАРЭЯ — аграгат з клетак для вырошчвання і ўтрымання птушак.

КЛЕТАЧНАЕ ЎТРЫМАННЕ ЖЫВЁЛ — сістэма ўтрымання, пры якой жывёлы знаходзяцца ў індывідуальных альбо групавых клетках.

КЛЯТЧАТКА — тое самае, што і цэлюлоза.

КЛЕТКА — асноўны структурны, функцыянальны і ўзнаўляльны элемент жывой матэрыі. Асноўнымі кампанентамі К. з'яўляюцца: клеткавая мембрана, цытаплазма, ядро. У ядры размяшчаюцца адно ці некалькі ядрышак. Дыфэрэнцыраваныя часткі цытаплазмы называюцца арганоідамі (цэнтрасома, мітахондры, апарат Гольджы, эндаплазматычная сетка, рыбасомы і лізасомы).

КЛІМАКС (грэч. klimax — лесвіца; klinein — скланяцца, абапірацца) — перыяд у арганізме, калі спыняецца рэпрадуктыўная дзейнасць яго палавых залоз.

КЛІМАТ (грэч. klima (klimatos) — наклон, у прыватнасці, зямной паверхні да сонечных промняў) — шматгадовы рэжым надвор'я таго альбо іншага рэгіёна.

КЛЮЧЫЦА — косць плечавога пояса ў наземных пазваночных.

КЛЯШЧЫ (Acarina) — дробныя членістаногія кл. Acaripoda, уключаюць 3 атр.: Acariformes (акарыформныя кляшчы), Parasitiformes (паразітаформныя кляшчы), Opilioacarina (кляшчы-сенакосцы).

КНЕМІДАКАПТЭС (Knemidocoptes, грэч. kneme — голень, ікры + korpein — пашкодзваць) — р. кляшчоў з атр. Acariformes. Пашкоджае птушак. Від *K. mutans* выклікае нажную каросту курэй (вапная нага). *K. laevis* (лац. гладкі, роўны) — выклікае ў курэй пашкоджанне скуры, частак цела, пакрытых пер'ямі (скурны кнемідакаптоз).

КНІЖКА — 3-і аддзел 4-камернага страўніка жвачных млекакормячых.

КНІР — самец свінні, вытворнік. Выкарыстоўваюць з 10-месячнага ўзросту.

КОЛІБАКТЭРЫЁЗ, colibacteriosis — вострая інфекцыйная хвароба цялят, парасят, ягнят, пушных звяроў першых дзён жыцця, якая характарызуецца прафузным паносам, цяжкай інтаксікацыяй, абязводжваннем арганізма, а часам — септычнымі і нервовымі з'явамі. Узбуджальнік хваробы — патагенныя сералагічныя варыянты кішэчнай палачкі *Escherichia coli*. Спрыяюць захворванню жывёл дрэнныя ўмовы ўтрымання і кармлення. Крыніца ўзбуджальніка — хворыя і перахварэўшыя жывёлы, якія вылучаюць з калам і мачой вялікую колькасць патагенных мікробаў. Заражэнне адбываецца галоўным чынам праз стрававальны тракт. Прыметы хваробы ў жывёлы нарастаюць хутка, кароткачасова павышаецца тэмпература цела, жывёла прыгнечана, пачынаецца прафузны панос, сутаргі і паралічы. Колібактэрыёз дыягнастуюць комплексна з улікам вынікаў бактэрыялагічных даследаванняў

патматэрыялу. Лячэнне хворых праводзяць комплексна, выкарыстоўваючы антыбіётыкі, натуральны страўнікавы сок, бактэрыяфаг, ін'екцыі глюкозасалёных раствораў і спецыфічных сываратак. Цяжарных жывёл вакцынуюць. Праводзяць ветэрынарна-санітарныя мерапрыемствы.

КОЛІ-ЦІТР (*E. coli* + франц. titre — артыкул, аснова) — велічыня, якая выражаецца найменшай колькасцю даследуемага матэрыялу ў мілілітрах (у грамах), у якім выяўлена адна кішэчная палачка. Выкарыстоўваюць як паказчык фекальнага забруджвання вады, малака і іншых харчовых прадуктаў.

КОЛІКІ, colicae (грэч. kolike — кішэчная хвароба) — сімптомакомплекс шэрагу захворванняў, якія характарызуюцца болямі з боку страўнікава-кішачнага тракта. Вядома звыш 30 захворванняў, якія працякаюць са з'явамі К.

КАЛАПС, collapsus (лац. collapsus — упаўшы) — паталагічны стан арганізма, які характарызуецца вострым развіццём сасудзістай недастатковасці і суправаджаецца падзеннем сасудзістага тонусу і памяншэннем аб'ёму цыркулюючай крыві. Пры К. узнікае гіпаксія галаўнога мозгу, прыгнятаюцца ўсе жыццёва важныя функцыі арганізма.

КОЛЬЧАТЫЯ ЧЭРВІ (*Annelida*) — тып высокаарганізаваных беспазваночных. Пражываюць у марэх (многашчацінкавыя кальчэцы), прэсных вадаёмах і глебе (малашчацінкавыя кальчэцы і п'яўкі).

КОМА, coma (грэч. koma — глыбокі сон) — паталагічны стан арганізма, ў аснове якога ляжыць тармажэнне цэнтральнай нервовай сістэмы і які суправаджаецца стратай рэакцыі арганізма на раздражняльнікі, расстройваннем яго жыццёва важных функцый.

КОМПЛЕКСНАЯ ІМУНІЗАЦЫЯ — а) адначасовае выкарыстанне двух і болей антыгенаў у выглядзе сумесі, прыгатаванай непасрэдна перад ужываннем; б) адначасовае выкарыстанне двух і болей антыгенаў без іх змешвання перад ужываннем.

КОНЕГАДОЎЛЯ — развядзенне і выкарыстанне коней, з'яўляецца галіной жывёлагадоўлі.

КОНЬ — кастрыраваны жарабец. Непрыгодных на племя жарабцоў кастрыруюць у 1,5—2-гадовым узросце.

КОНЬ ХАТНІ (*Equus caballus*) — непарнакапытная травяядная жывёла р. коней, сям. коней. Добра прыстасавана да бегу, мае вялікую сілу цягі. Працяг жыцця — каля 25 гадоў, бывае — да 40 і больш. Палавой спеласці дасягае ў 1,5 года, для ўзнаўлення выкарыстоўваюць з 3 гадоў. Рост заканчваецца каля 5—6 гадоў. Працяг цяжарнасці — каля 11 мес. Падсосны перыяд — 6—8 мес. Лёгка вырабляюцца многія ўмоўныя рэфлексы.

КОНЬ ПРЖАВАЛЬСКАГА (*Equus przewalskii*) — непарнакапытная жывёла р. коней. Адзіны захаваны дзікі від сапраўдных коней. Адкрыты Н. М. Пржавальскім у 1878 г. у Цэнтры Азіі. Цяжка прыручаецца. Трымаецца касяком. Ёсць у заапарках (у былым СССР — у «Асканіі-Нова»). Пры скрываванні з

хатнімі конямі атрымліваюць пладавітых патомкаў, з зебрамі і асламі — бесплодныя.

КОПЧЫК, ХВАСЦЕЦ, ПІГАСТЫЛЬ — задні канец пазваночніка ў некаторых жывёл (напрыклад, у птушак).

КОРМАВЫТВОРЧАСЦЬ — сістэма арганізацыйна-гаспадарчых і тэхналагічных мерапрыемстваў па вытворчасці, загатоўцы, перапрацоўцы і храненню кармоў.

КРАНІЯЛЬНЫ (грэч. kranion — чэрап) — які адносіцца да чэрапа; накіраваны ў напрамку галавы.

КРАНІЯЛОГІЯ (грэч. kranion — чэрап + logos — вучэнне) — галіна марфалогіі, якая вывучае будову чэрапа.

КРАПІЎНІЦА, urticaria (лац. urtica — крапіва) — алергічная рэакцыя арганізма на розныя раздражняльнікі, якая характарызуецца свербам, высыпаннем на скуры пухіроў, падобных на такія ж пры апёках крапівой.

КРАТЭРАСТОМУМ (Craterostomum, грэч. crater — чаша для змешвання + stoma — рот) — р. нематодаў з сям. Strongylidae. Паразітуе ў тоўстым кішэчніку непарнакапытных. Разам з іншымі паразітамі з сям. Strongylidae выклікае *странгілідозы коней* (гл.).

КРОВАЗВАРОТ — рух крыві па крывяноснай сістэме, які абумоўліваецца працай сэрца (вышэйшыя жывёлы) альбо скарачэннем сценак сасудаў (ніжэйшыя жывёлы).

КРОВАПАРАЗІТЫ — паразітычныя арганізмы, якія аб'ядноўваюцца лакалізацыяй у крывяноснай сістэме чалавека і жывёл (плазмодыі, піраплазміды, трыпанасомы, анаплазмы, шыстасомы, лічынкі філярыят і інш.).

КРОЎ (грэч. haima) — вадкасць, якая цыркулюе ў крывяноснай сістэме. К. складаецца з плазмы (55 %) і ўзвжаных у ёй форменных элементаў (45 %). Асноўныя функцыі К.: транспартная, абарончая, тэрмарэгулярная.

КРОСІНГАВЕР (англ. crossing-over — перакрывава-ны) — узаемны абмен гамалагічнымі ўчасткамі гамалагічных храмасом у выніку разрыву і злучэння ў новым парадку іх ніцяў-храматыд; прыводзіць да новых спалучэнняў алеляў розных генаў у храмасомах.

КРОЎНАСЦЬ — пароднасць жывёл.

КРУГЛЫЯ ЧАРВЯКІ (Nemathelminthes) — тып першасна-поласцевых беспазваночных. Шматлікія паразіты жывёл і раслін.

КРУПОЗНАЯ ПНЕЎМАНІЯ — гл. *Пнеўманія*.

КСЕРАФТАЛЬМІЯ, xerophthalmia (грэч. xeros — сухі + ophthalmos — вока) — высыханне кан'юнктывы і рагавіцы вока, якое развіваецца ў выніку гібелі слізістых залоз кан'юнктывы і рэзкага парушэння абмену рэчываў у рагавіцы. К. з'яўляецца сімптомам гіпа- і авітамінозу А.

КРУХМАЛ — асноўны запасны вуглявод раслін, які складаецца з двух тыпаў поліцукрыдаў — лінейнай амілозы і разгалінаванага амілапекціну.

КРЫВЯНАЯ МУКА — прадукт перапрацоўкі крыві, атрымліваемай пры зарэзе жывёл. Выкарыстоўваецца для кармлення

живёл. У 1 кг утрымліваецца 1,06 к. адз., 758 г засваяльнага пратэину.

КРЫВЯТВАРЭННЕ, **ГЕМАТАПАЭЗ** — працэс утварэння, развіцця і паспявання форменных элементаў крыві.

КРЫВАСОСКІ (Hippoboscidae, грэч. hippos — конь + boskein — харчавацца + id — суфікс, які вызначае патомка, сына) — сям. насякомых з п/а Рупірага (кукалкароднасныя). Эктапаразіты млекакормячых і птушкі. Від Melophagus ovinus (грэч. melon — дробн. раг. жыв. + phagein — харчавацца і ovinus — авечы) — рунец, авечая крывасоска. Выклікае мелафагоз, які характарызуецца свербам, дэрматытамі, стратай часткі руна. Віды Hippobosca equina, H. canis, H. camelina — гл. *Гіпабоска*. Від Lipoptena cervi (грэч. leipo — страта + ptenos — крылы + cervus — алень) — аленева крывасоска.

КРЫВАСМОКІ — крывасасучыя членістаногія (камары, мошкі, макрэцы, слепні, маскіты, крывасасучыя мухі, блохі, вошы і кляшчы). Сліна К. ядавітая. К з'яўляюцца спецыфічнымі механічнымі пераносчыкамі ўзбуджальнікаў інфекцыйных і інвазійных хвароб. (напр., малярыі, сапу і г. д.).

КРЫВЕЛІІ (Crivellia) — гл. *Гіпадэрматозы*.

КРЫВЕЛІЕЗ (Crivelliosis) — энтаматозная хвароба коз, авчак, выклікаемая лічынкамі *C. silenus* — падскурнага авадня, паразітуючага ў падскурнай клятчатцы ў вобласці спіны і паясніцы. Распаўсюджаны на поўдні.

КРЫЗ (франц. crise — пералом, прыступ) — раптоўнае змяненне ў арганізме, якое характарызуецца прыступападобным з'яўленнем альбо ўзмацненнем сімптомаў хваробы, носячых праходзячы характар. Напр., К. гіпертанічны, сасудзіста-цэрэбральны.

КРЫЗІС, crisis (грэч. krisis — выхад, вынік) — рэзкае змяненне на працягу хваробы, якое суправаджаецца хуткім падзеннем тэмпературы.

КРЫНІЦА ЎЗБУДЖАЛЬНІКА ІНФЕКЦЫІ — натуральнае асяроддзе пражывання патагеннага мікраарганізма — заражаны макраарганізм, у якім узбуджальнік інфекцыйнай хваробы прыстасаваўся эвалюцыйна, дзе ён не толькі захоўваецца, размнажаецца, але і вылучаецца з яго ў знешняе асяроддзе альбо непасрэдна перадаецца іншаму ўспрымліваму арганізму, забяспечваючы безупыннасць эпідэмічнага працэсу.

КРЫПТАРХІЗМ, cryptorchismus (грэч. kryptos — скрыты + orchis — яйцо + ismus — паталагічны стан) — сістэмная аномалія развіцця, якая характарызуецца тым, што адзін альбо абодва семянікі не апусціліся ў машонку, знаходзячыся ў брушной поласці альбо пахавым канале.

КРЭПІТАЦЫЯ, crepitatio (лац. crepitare — скрыпецць, хрусцець) — сімptom шэрагу захворванняў, які выяўляецца наяўнасцю шумаў, напамінаючых шамаценне лісця, патрэскванне, дробны хруст. Адзначаецца пры падскурнай эмфіземе, крупознай пнеўманіі, пераломах касцей.

КТЭНАЦЭФАЛІДЭС (Ctenocephalidae) — гл. *Блохі*.

КТЭНАНОЗЫ (греч. ktenos — хатня живёла + nosos — хвароба) — хваробы, пры якіх крыніцай узбуджальніка інфекцыі служаць хатнія живёлы.

КТЭНАТЭРЫЯНОЗЫ (греч. ktenos — хатня живёла + therion — звер + nosos — хвароба) — хваробы, пры якіх крыніцай узбуджальніка інфекцыі могуць быць хатнія альбо дзікія живёлы.

КУБАНСКІЯ ГУСИ — парода гусей. Выведзена і разводзіцца на Кубані. Яйцаноскасць — 75—85 яек.

КУЙБЫШАЎСКАЯ ПАРОДА АВЕЧАК — паўтанкарунная, мясашэрснага напрамку.

КУКУЛАНАТЫ (Cucullanata, Cucullus) — від галаўнога ўбору, капюшон) — п/а нематодаў, паразітуючых у марскіх живёл.

КУЛЕКС (Culex, лац. aculeus — джала) — р. камароў. Широка распаўсюджаны. Месцы выпладу — вадаёмы.

КУ-ЛІХАМАНКА, Q-febris — прыродна-ачаговая зоантрапанозная хвароба хатніх, прамысловых і дзікіх млекакормячых живёл і птушак. Рэгіструюць яе на ўсіх кантынентах, працякае ў живёл звычайна дабраякасна, лятальнасць нязначная, але пры ўскладненнях у живёл зніжаецца прадуктыўнасць, яны абарціруюць, прыплод гіне. Узбуджальнік — рыкетсія R. Bupreti. Асноўнай крыніцай і рэзервуарам узбуджальніка ў прыродных ачагах з'яўляюцца кляшчы і грызуны. Жывёлы заражаюцца праз пакусы кляшчоў, аэрагенна, аліментарна з кормам і вадой, забруджанымі вылучэннямі грызуноў — рыкетсіяносыбітамі. Дыягназ лічаць вызначаным, калі выяўляюць клінічна хворых живёл, станюцца рэагуючых у РДЗК і выяўляюць рыкетсіі. У небяспечных гаспадарках уводзяць абмежаванні і праводзяць ветэрынарна-санітарныя мерапрыемствы.

КУЛЬТУРЫ КЛЕТАК, КЛЕТАЧНЫЯ КУЛЬТУРЫ, КУЛЬТУРЫ ТКНАК — пражываючыя па-за арганізм у штучна ўтвораных умовах асяроддзя фрагменты (кавалачкі) органаў, тканак альбо папуляцыі ізаляваных клетак млекакормячых, якія выкарыстоўваюць у розных біялагічных даследаваннях.

КУЛЬГАВАСЦЬ, claudicatio (лац. claudus — кульгавы) — парушэнне нармальнай рухальнай функцыі ў живёлы як вынік парушэння апорнай функцыі канечнасці.

КУМУЛЯЦЫЯ (лац. simulatio — збіранне) — таксічнае з'яўленне пры паўторным увядзенні лекавых доз прэпаратаў.

КУМЫС (тюрк. кымыз) — кісла-малочны напітак кабылінага (радзей — каровінага і вярблюджага) малака. Рыхтуецца зброджваннем сырога альбо пастэрызаванага малака культурай малочна-кіслых бактэрый і малочных дражджэй. Утрымлівае 2—2,5 % бялку, 1—2 % тлушчу, 3,5—4,8 % цукру, вітаміны і мікраэлементы.

КУНІЦА (Martes), р. млекакормячых, сям. куніцавых. Пражывае ў лясках. Распаўсюджана ў еўрапейскай частцы краіны, на Каўказе, у Заўраллі. Вядзе начны склад жыцця.

Цяжарнасць — 230—270 сутак, нараджае 2—8 дзіцянят. У асноўным — драпежнік, можа харчавацца раслінамі.

КУПАННЕ АВЕЧАК — лячэбна-прафілактычная апрацоўка авечак супраць кляшчоў і насякомых апусканнем іх у інсектаакарыцыдныя вадкасці на 30—60 с.

КУРГАНСКАЯ ПАРОДА БУЙНОЙ РАГАТАЙ ЖЫВЕЛЫ — малочна-мяснoga напрамку.

КУРДЗЮК — падскурныя тлушчавыя адкладанні ў некаторых парод авечак у выглядзе дзвюх вялікіх падушак на задняй частцы крыжа, ля кораня хваста.

КУРДЗЮЧНЫЯ АВЕЧКІ — пароды грубашэрсных і паўгрубашэрсных авечак мясасальнага тыпу, якія маюць тлушчавыя адкладанні на крыжы (курдзюк).

КУРАПАТКІ — група птушак атр. курыных. Распаўсюджаны шырока. К. — аселяю птушкі. Кладка складае 6—15 яек. Наседжанне — 18—25 сутак. Аб'ект промыслу.

КУРЫ ХАТНІЯ — птушкі атр. курыных, найбольш распаўсюджаны від сельскагаспадарчай птушкі. Узніклі ад дзікіх банкіўскіх курэй (*Gallus bankiva*). Працяг жыцця — 10—12 гадоў. Яйцаноскасць яечных парод — 220—250 яек, мясных — 110—200 яек, пачынаецца з 5—6 мес.

КУСТАНАЙСКАЯ ПАРОДА КОНЕЙ — верхавая-запражная парода коней. Масць рыжая, гнядая. Выведзена і разводзіцца ў Кустанайскай вобласці.

КУТЫКУЛІТ, *cuticulitis* (лац. *cuticula* — абалонка + *itis*) — захворванне птушак, якое характарызуецца запаленнем кутыкулы мышачнага страўніка з язвенна-некратычнымі пашкоджаннямі яе. Хварэе часцей маладняк.

КУТЫКУЛА (лац. *cuticula* — скурка) — вонкавыя покрывы чарвякоў і членістаногіх. Выконвае абарончую і апорную функцыі.

КУТЫС (лац. *cutis* — скура) — ніжні слой скуры, тое самае, што і дэрма.

КУХОННАЯ СОЛЬ, хларысты натрый — важны кармавы кампанент, кансервант і лячэбны сродак.

КУЧЫНСКІЯ ЮБІЛЕЙНЫЯ КУРЫ — пародная група мясаечнага напрамку. Выведзена ў Маскоўскай вобласці.

КУШУМСКАЯ ПАРОДА КОНЕЙ — выведзена і распаўсюджана ў Казахскай ССР. Масць гнядая. Выкарыстоўваецца ў якасці чабанскага (пастухоўскага) каня.

Л

ЛАБІІТ, *labiitis* (лац. *labium* — губа + *itis*) — запаленне слізістай абалонкі і падслізістага слоя губ. Сустрэкаецца пераважна з пашкоджаннем слізістай абалонкі рота.

ЛАГАФТАЛЬМ, *lagophthalmus* (грэч. *lagos* — заяц + *ophthalmos* — вока) — «заецае вока» — няпоўнае змыканне павек, у

выніку чаго вочная шчыліна заўсёды застаецца адкрытай. Л. часцей за ўсё абумоўлен паралічом нерва твару, які інервуе кругавую мышцу вока.

ЛАКТАРЭЯ, lactorrhoea (лац. lactis — малако + грэч. rho-ea — выцяканне) — самаадвольнае вылучэнне малака з вымя ў выніку слабасці альбо паралічу вываднага канала.

ЛАКАЛІЗАЦЫЯ (лац. localisatio — размяшчэнне) — месца (часткі цела, органы і тканкі) пераважнага знаходжання ўзбуджальніка інфекцыйнай хваробы ў арганізме заражонай жывёлы.

ЛАКАЛЬНЫ (лац. localis — мясцовы) — мясцовы, абмежаваны.

ЛАКОЙСКАЯ ПАРОДА верхава-уючных коней, выведзена каля 300 гадоў назад узбекскім племенем локай. Масць шэрая, рыжая. Выкарыстоўваецца для язды верхам і перавозкі ўюка.

ЛАКТАЦЫЯ (лац. locutor — даваць малако) — працэс утварэння і назапашвання малака ў малочных залозах у млекакормячых і перыядычнае яго вылучэнне пры смактанні цялём альбо даенні.

ЛАКТДЭНСІМЕТР (лац. lactis — малако, densus — густы, шчыльны + грэч. metreo — вымяраю) — малочны арэометр, прыбор для вымярэння малака, маслёнкі, сывараткі.

ЛАКТОЗА, малочны цукар — дысахарыд, утвораны рэшткамі Д-глюкозы і Д-галактозы. У свабодным выглядзе прысутнічае ў малаце (3—7 г на 100 г) усіх наземных млекакормячых і кітоў. Як складаная частка малака іграе важную ролю ў харчаванні нованароджаных.

ЛАМІНАЗІАПТЭС (Laminosioptes, лац. lamina — ліст, плашчэнка, незацвярдзеўшая шкарлупа + грэч. ptes — лазутчык, выведнік) — р. кляшчоў з кл. Agachnoidea, якія пражываюць у падскурнай клятчатцы і злучальна-тканкавых праслойках шкілетных мышцаў птушак. Выклікаюць хваробу ламіназіаптоз.

ЛАНАЛІН (lanolinum, лац. lana — шэрсць + oleum — масла) — ачышчанае тлушчападобнае рэчыва, атрымліваемае з прамыўных вод.

ЛАНДСКІЯ ГУСІ — парода гусей, выведзена ў Францыі ў першай палове 20 ст. Яйцаноскасць — 30—40 яек. Выкарыстоўваюць часта для атрымання гусінай печані, сярэдняя маса якой — да 9 % масы тушы.

ЛАНГШАН — парода курэй мяснога напрамку. Выведзена ў Кітаі. У СССР выкарыстоўвалася пры выяўдзенні многіх парод. Яйцаноскасць — 100—120 яек. Разводзіцца абмежавана ў ЗША і ў краінах Еўропы.

ЛАНДРАС (дат. Landrace, ад land — краіна, сельская мясцовасць + гасе — парода) — спецыялізаваная беконная парода свіней. Выведзена ў пачатку 20 ст. у Даніі скрывааннем мясцовых аблавухіх свіней з англійскай пародай (пераважна з буйной белай). Пладавітасць — 10—12 парасят. Затраты корму на 1 кг прыросту — 3,9—4 к. адз. Пры беконным адкорме ў

6 мес досягаюць масы 100 кг. Разводзяць у многіх краінах свету.

ЛАПАТКА — парная косць плечавога пояса пазваночных.

ЛАПАРАСКАПІЯ, laparoscopia (грэч. lapara — пах, живот + skoreo — гляджу) — агляд органаў брушной поласці пры дапамозе лапараскопа.

ЛАПАРАТАМІЯ, laparotomia (грэч. lapara + tome — разрез, рассячэнне) — ускрыццё брушной поласці для выконвання аперацыі на яе органах альбо вызваленне яе ад паталагічных збіранняў.

ЛАПІНІЗІРАВАНЫ (франц. lapin — трус) — адаптаваны да арганізма труса, пасіраваны праз яго.

ЛАРВА МІГРАНС (larva migrans, лац. larva — лічынка + міграцыя) — з'яўленне паразітавання лічынак нематод ва ўнутраных органах неспецыфічнага гаспадара.

ЛАРВАЦЫСТА (larvacystis, лац. larva — лічынка + kystis — пузыр) — лічыначная форма цэпняў, якая развіваецца ў прам. гасп. (цыстыцэрк, цыстыцэркоід, цэнур, эхінакок, альвеакок, страбілацэрк).

ЛАРДОЗ, lordosis (грэч. lordos — выгнуты) — дэфармацыя пазваночніка, якая праяўляецца скрыўленнем яго ўніз. Л. можа быць сімптомам астэадыстрафіі.

ЛАРЫНГІТ, laryngitis (грэч. larynx — гартань + itis) — запаленне гартані. Распазнаюць катаральныя і крупозныя, вострыя і хранічныя Л. Прычынай захворвання часцей за ўсё з'яўляецца мясцовае альбо агульнае пераахладжэнне, а таксама ўдыханне пыльнага паветра, раздражняючых газаў. Праяўляецца ларынгіт сімптомамі кашлю, балявой рэакцыяй пры пальпацыі гартані. У комплекснае лячэнне ўключаюць сагравальныя кампрэсы ў вобласці гартані, арашэнне поласці гартані дэзінфіцыруючымі растворамі, выкарыстоўваюць супрацькашлевыя прэпараты.

ЛАРЫНГАСКАПІЯ, laryngoscopia (грэч. larynx + skoreo — гляджу) — агляд унутранай паверхні гартані пры дапамозе ларынгаскопа. Л. часцей выкарыстоўваецца для даследавання буйных жывёл.

ЛАРЫНГАСТЭНОЗ, laryngostenosis (грэч. larynx — гартань + stenosis — звужэнне) — звужэнне прасвету гартані, якое адзначаецца пры крупозным ларынгіце, ацёку гартані, пухлінах і г. д.

ЛАРЫНГАТАМІЯ, laryngotomia (грэч. larynx + tome — разразанне, рассячэнне) — аператыўнае ўскрыццё гартані для лячэння свісцячага ўдушша ў коней, выдалення іншародных цел, кісты і г. д.

ЛАСКА, *Mustela hivalis* — драпежнае млекакормячае сям. куніцавых. Распаўсюджана паўсюдна. Харчуетца дробнымі грызунамі.

ЛАТВІЙСКАЯ БЕЛАЯ ПАРОДА СВІНЕЙ — мяснога напрамку. Выведзена ў Латвіі скрываўаннем мясцовых свіней у асноўным з буйной белай і караткавухай белай. Плада-

вітасць — 11—12 парасят. Затраты корму на 1 кг прыросту — 4 к. адз. Пры беконным адкорме 100 кг масы дасягаюць каля 6 мес узросту.

ЛАСТЫ — канечнасці пазваночных жывёл, другасна вярнуў-шыхся да жыцця ў водным асяроддзі. Л. уяўляюць сабой відазмененую 5-палую канечнасць наземных пазваночных.

ЛАТВІЙСКАЯ ЦЕМНАГАЛОВАЯ ПАРОДА АВЕЧАК — паўтанкарунная, мясашэрснага напрамку. Выведзена ў Латвіі скрываўаннем мясцовых авечаў з баранамі парод шропшыр і оксфордшыр. Настрэг воўны з бараноў — 5—6 кг, матак — 3,5—4 кг. Пладавітасць — 130—160 %. Разводзяць у Прыбалтыцы, Беларусі, Паўночна-Зах. абласцях Расіі.

ЛАТВІЙСКАЯ ЗАПРАЖНАЯ ПАРОДА КОНЕЙ — выведзена ў сярэдзіне 20 ст. у Латвіі скрываўаннем мясцовых жывёл пераважна з альдэнбургскай пародай. Пераходны тып ад верхава-запражнай да цяжказапражнай. Распаўсюджана ў Латвіі і інш. рэгіёнах.

ЛАТЭКС-ТЭСТ — метаад аглютынацыі з выкарыстаннем у якасці носьбіта антыгенаў альбо антыцелаў нейтральнага рэчыва латэксу, што робіць аглютынацыю больш яўнай. Выкарыстоўваюць пры дыягностыцы некаторых інфекцыйных хвароб.

ЛАТЭНТНЫ (лац. *latens* — нябачны) — скрыты, нябачны. Напр., скрыты перыяд, у якім развіваецца паталагічны працэс альбо захворванне без наяўных сімптомаў.

ЛАТЭРАЛЬНЫ (лац. *latus* (*lateralis*) — старана, бок) — бакавы; які адносіцца да бакавой паловы цела, органа; размешчаны далей ад медыяльнай плоскасці цела, органа.

ЛАШАК — гібрыд ад скрываўання асліцы з жарабцом. Па знешніх прыкметах бліжэй да каня. Бясплодны. Драбней і слабей мула (гібрыд асла і кабылы).

ЛЕБЯДЗІНСКАЯ ПАРОДА БУЙНОЙ РАГАТАЙ ЖЫВЕЛЫ — малочна-мясцовага напрамку. Выведзена ў сярэдзіне 20 ст. у Сумскай вобласці шляхам скрываўання шэрай украінскай жывёлы са швіцкай. Масца пераважна шэра-бурая, сярэдні надой — 3500—4000 кг, тлустасць — 3,8—3,9 %. Разводзяць на Украіне.

ЛЕГАЧНЫЯ АРТЭРЫ — сасуды, якія развіваюцца з VI пары артэрыяльных дуг і накіроўваюцца да лёгкіх (у дваякадыхаючых рыб, наземных пазваночных) альбо да плаваючага пузыра, які нясе дыхальную функцыю (у мнагапёра, ільнай рыбы).

ЛЕГАЧНЫЯ ВЕНЫ — сасуды, якія нясуць узбагачаную кіслародам кроў ад лёгкіх да сэрца.

ЛЕГАЧНЫЯ МЯШКІ — сляпыя, звычайна гладкасценныя вырасты лёгкіх у некаторых наземных пазваночных; не нясуць дыхальнай функцыі.

ЛЕГОРН — парода курэй ячнага напрамку. Выведзена ў 19 ст. у ЗША шляхам скрываўання італьянскіх белых курэй з міноркамі, іспанскімі, байцовымі і інш. Апярэнне белое, бурае, чорнае і інш. Яйцаноскасць — звыш 240 яек. Удзельнічала

ў выяўдзены рускай белай пароды кур. Гібрыдныя куры даюць больш высокую прадуктыўнасць.

ЛЕЗГІНСКАЯ ПАРОДА АВЕЧАК — грубашэрсная напхамка. Настрэг воўны з бараноў — 2,5—3,2 кг, матак — 2—2,4 кг. Малочнасць — 30—40 кг. Разводзяць у Дагестане і інш. раёнах.

ЛЕЙАМІЕМА, *leimyoma* (грэч. *leis* — гладкі + *mys* — мышца + *ома* — пухліна) — дабраякасная пухліна, якая развіваецца на гладкай мышачнай тканцы.

ЛЕЙКАДЭРМА, *leucoderma* (грэч. *leukos* — белы + *derma* — скура) — расстройванне пігментацыі скуры, якое звязана з памяншэннем колькасці альбо поўным знікненнем у скуры меланіну. Узнікае на месцы апёкаў, рубцовых змяненняў пасля раненняў.

ЛЕЙКАЦЫТАЗАОН (*Leucocytozoon*) — р. беспігментных прасцейшых сям. *Haemoproteidae*, паразітуючых у эндатэліяльных клетках форменных элементаў крыві птушак. Пераносчыкі — мошкі. Паразітуюць у многіх відаў птушак (качкі, гусі, куры, індукі, цацаркі).

ЛЕЙКАЦЫТЫ (грэч. *leukos* — белы + *kytos* — клетка) — белыя крывяныя целыцы; рознабаковыя па функцыі клеткі крыві жывёл і чалавека. Маюць агульнае паходжанне (са стваловых крывятворных клетак) з эрытрацытамі як у філагенезе, так і ў антагенезе. Лік Л. і суадносіны іх форм (лейкацытарная формула) неаднолькавыя ў жывёл розных відаў і мяняюцца ў залежнасці ад фізіялагічнага стану арганізма, часу сутак, пры хваробах.

ЛЕЙКАПЕНІЯ, *leucopenia* (грэч. *leukos* + *penia* — беднасць) — памяншэнне колькасці лейкацытаў альбо асобных яго форм у крывяным русле. Напр., нейтрапенія, лімфаленія і г. д.

ЛЕЙКАЦЫТАРНАЯ ФОРМУЛА — працэнтныя суадносіны асобных форм лейкацытаў перыферычнай крыві, якія вызначаюцца шляхам дыферэнцыяльнага падліку 100 альбо 200 лейкацытаў у афарбаваных мазках крыві. Назва ўстарэўшая, сёння называецца лейкаграмай.

ЛЕЙКАЦЫТОЗ, *leucocytosis* (*leucocytus* — лейкацыт + грэч. *osis* — ненармальнае павелічэнне) — павелічэнне колькасці лейкацытаў у перыферычнай крыві.

ЛЕЙКОЗ БУЙНОЙ РАГАТАЙ ЖЫВЕЛЫ (*leucosis bovis*) — хранічная інфекцыйная хвароба пухліннай прыроды, якая працякае спачатку бессімптомна, а затым праяўляецца лімфацытозам альбо ўтварэннем пухлін у крывятворных і іншых органах і тканках. Узбуджальнік — анкагенны вірус тыпу С (анкорнавірус), які адносіцца да р. *Oncovirus*, сям. *Retroviridae*, валодае трапізмам да лімфоідных клетак і размнажаецца ў іх. Узнікненне і развіццё хваробы абумоўлены як вірусам, так і генетычнай схільнасцю і імуналагічнай недастатковасцю ў арганізме. Крыніцай узбуджальніка лейкозу з'яўляюцца хворыя і інфіцыраваныя жывёлы. Фактарамі перадачы з'яўляюцца кроў, малако і іншыя сакрэты і экскрэты, якія змяшчаюць

лімфоідныя клеткі, інфіцыраваныя вірусам лейкозу ВЛБРЖ. Заражэнне адбываецца пры сумесным утрыманні здаровых жывёл з інфіцыраванымі ВЛБРЖ жывёламі. Лейкозам хварэе буйн. раг. жыв. ўсіх узростаў, але клінічна ён праяўляецца часцей за ўсё ў жывёл у чатыры гады і старэй. Перадлейкозную стадыю дыягнастуюць сералагічна і вірусалагічна. У пачатковай стадыі павялічваецца колькасць лімфацытаў, з'яўляюцца няспелыя формы клетак. Разгорнутая стадыя характарызуецца, акрамя гематалагічных зрухаў, разнастайнасцю клінічных прыкмет: прагрэсіруе змардаванне, зніжаюцца надоі, парушаецца страваванне, адзначаецца павелічэнне лімфавузлаў, вірлавокасць (экзафталм). Пры ўскрыцці выяўляюць дыфузную альбо ачаговую інфільтрацыю пухліннай тканкай органаў крыватварэння і ўнутраных органаў. Аснову дыягностыкі складае сералагічны метад даследавання. З ліку серастаючых жывёл (інфіцыраваных ВЛБРЖ) пры дапамозе гематалагічнага і клінічнага метадаў выяўляюць хворых лейкозам. Пры неабходнасці дыягназ пацвярджаюць паталагаанатамічным і гісталагічным даследаваннямі.

Лячэнне і спецыфічная прафілактыка лейкозу не распрацаваны. У небяспечнай гаспадарцы праводзяць арганізацыйна-гаспадарчыя і ветэрынарна-санітарныя аздараўленчыя меры-прыемствы.

ЛЕЙКОМА, leucoma (грэч. leucos — белы + oma — пухліна) — бяльмо на рагавіцы альбо рубцовае ўтварэнне на ёй, якое ўзнікла пасля перанесенай траўмы альбо запалення.

ЛЕЙСЦЕРСКАЯ ПАРОДА АВЕЧАК — паўтанкарунная, мясашэрснага напрамку. Выведзена ў Англіі.

ЛЕЙШМАНИЯ (Leishmania, па прозвішчу англ. урача W. Leishman) — р. прасцейшых, сям. Trypanosomidae. Лакалізуюцца ў клетках макрафагальнай сістэмы монануклеарных фагацытаў жывёл і чалавека.

ЛЕЙШМАНИЕЗЫ, leishmanioses — пратазойныя хваробы, выклікаемыя лейшманіямі. Пераносчыкі — маскіты. Хварэюць сабакі, грызуны, чалавек. Распаўсюджаны гэтыя хваробы на поўдні.

ЛЕКАВЫЯ СРОДКІ — рэчывы, якія прымяняюць для прадукцыі альбо знішчэння хваробнага працэсу. Прымяняюць таксама ў якасці стымулятараў росту, прадуктыўнасці, пладавітасці і рэзістэнтнасці жывёл.

ЛЕНЦЯЦЫ (Pseudophyllidea, грэч. pseudos — хлусня + phyllon — ліст) — атр. цэстодаў, які характарызуецца наяўнасцю ботрый на сколексе і маткай адкрытага тыпу.

ЛЕПТАМАНАДЫ (Leptomonas, грэч. leptos — тонкі, квола + monos — адзін) — р. прасцейшых з сям. Trypanosomidae. Пражываюць у цэле членістаногіх, чарвякоў. Выклікаюць хваробу шаўкавічных чарвякоў.

ЛЯМНІСКІ (грэч. lemniskos — стужка) — вырасты ў скрэбняў.

ЛЕПТАМЕНІНГІТ, leptomeningitis (грэч. leptos — тонкі,

кволы + *mēnīx* — мазгавая абалонка + *itis*) — запаленне мягкой мазгавой абалонкі.

ЛЕРНЕЕЗ, *lerneosis* — інвазійная хвароба прэснаводных рыб, выклікаемая самкамі рачкоў р. *Lernaea*. Паразітуюць у мышачнай тканцы.

ЛЕРНЕАЦЭРОЗ, *lernaeocerosis* — інвазійная хвароба трасковых рыб, выклікаемая рачком *Lernaedera branchialis*. Аплодненыя самкі змяшчаюцца ў жабернай поласці.

ЛЕПТАСПІРОЗ, *leptospirosis* — інфекцыйнае захворванне жывёл і чалавека, якое праяўляецца кароткачасовай ліхаманкай, гемаглабінурый, анеміяй, мастытамі, гемарагічным дыятэзам, некрозам скуры і слізистых абалонак, а таксама абортамі альбо нараджэннем нежыццяздольнага патомства. Узбуджальнік хваробы — лептаспіры, якія па антыгенных уласцівасцях падзелены на 25 сералагічных груп, уключаючых 183 серавары. У буйн. раг. жыв. захворванне часцей за ўсё выклікаюць *L. haebdomadis*, *romona*, *grippotyphosa*, *tarassovi*, у свіней — *L. romona*, *tarassovi*. Крыніцай узбуджальніка з'яўляюцца хворыя і перахварэўшыя жывёлы — лептаспіраносьбіты, у натуральных умовах — грызуны. Заражэнне адбываецца пры вадапой, паяданні трупаў грызуноў, інфіцыраваных кармоў. Магчыма ўнутрывантробнае заражэнне. Хвароба часцей працякае ў выглядзе энзаотый. Улічваючы эпідэміялагічныя даныя, клінічныя прыметы і паталагаанатамічныя змяненні, дыягназ пацвярджаюць вынікамі бактэрыялагічнага даследавання патматэрыялу і сералагічнага даследавання крыві. Для лячэння хворых жывёл выкарыстоўваюць супрацьлептаспірозную сываратку, стрэптаміцын, сімптаматычную тэрапію. Усё астатняе пагалоўе фермы падвяргаецца вакцынацыі. Праводзяць сістэматычна дэратызацыю і дэзінфекцыю.

ЛЕШЧ, *Abramis brama* — рыба сям. карпавых. Шырока распаўсюджана. Аб'ект развядзення.

ЛЕГКІЯ — 1. Органы дыхання ў наземных пазваночных і некаторых рыб (напр., кісцяпёрыя, многापёрыя). 2. Органы дыхання ў некаторых беспазваночных (напр., малюскі, галатурыі).

ЛІАРХОЗ, *liorchosis* (лац. *linea* — лінія + *orchis* — семянік, яечкі) — р. трэматодаў з п/а *Paramphistomatata*. Разам з іншымі парамфістаматамі выклікаюць хваробу жвачных. Узбуджальнік *L. scotiae* — паразітуе у тонкім кішэчніку (маладыя формы), рубцы, сетцы. Прам. гасп. — прэснаводныя малюскі.

ЛІАФІЛІЗАЦЫЯ (грэч. *lyo* — раствараць + *phileo* — кахаць) — ліафільная сушка, сублимацыйнае высушванне — метады высушвання біялагічных аб'ектаў (напр., вірусаў, мікробаў) і харчовых прадуктаў у замарожаным стане пад вакуумам.

ЛІВЕНСКАЯ ПАРОДА СВІНЕЙ — мяса-сальнага напрамку, выведзена ў Арлоўскай вобласці шляхам скрываўвання мясцовых даўгавухіх свіней з жывёламі сальных і мяса-сальных парод (сярэдняй белай, беркшырскай, буйной белай і польска-кітайскай). Пладавітасць — 10—11 парасят. На 1 кг прыросту расходуюць 4—4,2 к. адз. Пры адкорме да 6—7 мес дасягаюць

100—110 кг. Выкарыстоўваюць у прамысловым скрыжаванні з буйной белай пародай. Распаўсюджана ў Цэнтральнай частцы Расіі.

ЛІВЕНСКІЯ КУРЫ — мясцовыя, мясаячнага напрамку. Апярэнное палевае, чорнае. Яйцаноскасць — 120—150 яек.

ЛІВЕР (англ. liver — печань) — камплект унутраных органаў (лёгкія, сэрца, печань), здабытых пры разбіранні тушы забойных жывёл разам са страваводам, трахеей і дыяфрагмай.

ЛІГАМЕНТ (італ. liga — сувязь) — 1. У пласцінчата-жаберных малюскаў — прыстасаванне для злучэння створака ракавіны ў выглядзе звязкі. 2. У насякомых — патаўшчэнне краю крыла каля тэргіта. 3. У скрэбняў — месца злучэння яечных трубачак, а таксама мышцы, унутры якой размяшчаюцца яечнікі.

ЛІГУЛА, Ligula (лац. ligula — язычок) — р. цэстодаў з атр. ленцыоў. Паразітуюць у рыбаёднай птушкі. Выклікаюць *лігулёз* (гл.).

ЛІГУЛЕЗ РЫБ, ligulosis — цэстадозная хвароба рыб, пераважна карпавых, выклікаемая паразітаваннем у іх брушной поласці лічынак (плерацэркоідаў) цэстоды *L. intestinalis*. Распаўсюджаны ўсюды. Хворая рыба трымаецца на паверхні вады, плавае звычайна брушкам уверх. Яна змардавана, прырэзана частка брушка ўздута.

ЛІЗА(а)... (грэч. lisis — разлажэнне, распад, растварэнне) — састаўная частка складаных слоў, якая вызначае разлажэнне, растварэнне.

ЛІЗАСОМЫ (грэч. lisis — растварэнне + soma — цела) — арганоіды клетак жывёл і грыбоў, выконваючыя ўнутрыклетачнае страваванне.

ЛІЗАТАТЭРАПІЯ (грэч. histos — тканка + lysis — разлажэнне + therapeia — лячэнне) — адзін з метадаў патагенетычнай тэрапіі. Ён заключаецца ў выкарыстоўванні прэпаратаў, у аснове дзеяння якіх ляжаць прадукты расшчаплення тканак да стадыі поліпептыдаў, пептонаў і альбумоз.

ЛІЗІС (грэч. lisis — разлажэнне, распад, растварэнне) — разрушэнне і растварэнне клетак, у тым ліку мікраарганізмаў пад уздзеяннем ферментаў, змешчаных ў лізааамаах, альбо іншых агентаў, якія валодаюць раствараючым уздзеяннем.

ЛІЗУХА, lambitus (лац. лізанне) — сімptom некаторых захворванняў, якія працякаюць з пераважным парушэннем абмену рэчываў і характарызуюцца скажэннем апетыту (аблізванне сцен, кармушак, паяданне неядомых прадметаў).

ЛІКВІДАЦЫЯ ІНФЕКЦЫЙНАЙ ХВАРОБЫ (франц. liqui-dation — знішчэнне, спыненне існавання каго-небудзь) — сістэма мерапрыемстваў, накіраваных на поўную санацыю жывёл і навакольнага асяроддзя ад узбуджальніка інфекцыі.

ЛІМНЕЯ (Limnaea, грэч. limne — балота, стаячая вада, сажалка) — р. прэснаводных малюскаў. Прам. гасп. многіх відаў гельмінтаў (трэмаатод).

ЛІМНАБІЕНТЫ (греч. limne — возера + бієнт) — організми, насяляючыя азёры.

ЛІМНАЛОГІЯ (греч. limne — возера + logos — вучэнне) — комплексная навуковая дысцыпліна, якая вывучае азёры.

ЛІМФА (лац. lymph — чыстая вада, вільготнасць) — вадкасць, цыркулюючая ў лімфатычных сасудах і міжклетачных прасторах у пазваночных. Асноўныя функцыі Л. трафічная і абарончая. У Л. шмат лімфацытаў (95 %) і вельмі мала эрытрацытаў. Л. з'яўляецца разнастайнасцю злучальнай тканкі. Рух Л. забяспечваецца фізіялагічнай актыўнасцю арганізма, скарачэннем мышцаў цела і адмоўным ціскам у венах.

ЛІМФАГЕННЫ (лац. lymphogenes — пароджаны лімфай) — які распаўсюджваецца з патокам лімфы.

ЛІМФАДЭНІТ, lymphadenitis (лац. lymph — празрыстая вада + греч. aden — залоза + itis — запаленне) — запаленне лімфатычных вузлоў. Л. у залежнасці ад паходжання дзеляцца на лімфагенныя, пры якіх паталагічны працэс развіваецца ў рэгіянальных лімфавузлах, і гематагенныя, калі этыялагічны фактар пранікае праз кроў.

ЛІМФАНГІТ, lymphangitis (лац. lymph + греч. angeion — сасуд + itis) — запаленне лімфатычных сасудаў, якія ўскладняюць розныя запаленыя захворванні.

ЛІМФАПЕНІЯ, lymphopenia (лац. lymphocytis — лімфацыт + греч. penia — беднасць) — памяншэнне колькасці лімфацытаў у крыві, якое адзначаецца пры запаленчых і септычных працэсах, інтаксікацыях. Сін. лімфацытапенія.

ЛІМФАЦЫТОЗ, lymphocytosis (лац. lymphocytis + osis — ненармальнае павелічэнне) — адноснае альбо абсалютнае павелічэнне лімфацытаў у крыві.

ЛІМФАЭКСТРАВАЗАТ, lymphoextravasatum (лац. lymph + extravasatio — выхад вадкасці з сасуда) — расслаенне тканак лімфай, выходзячай з сасудаў і збіранне яе ў гэтых поласцах. Л. часцей адзначаецца пры разрыве лімфатычных сасудаў у выніку траўматычных пашкоджанняў. Месца Л. характарызуецца павольна нарастаючай прыпухласцю. Малабалючае, без павышэння мясцовай тэмпературы. Пры лячэнні жывёле даюць спакой, наладжваюць сціскаючыя павязкі. Прапаноўваецца ў поласць Л. уводзіць 1%-ныя спіртавыя растворы фармаліну альбо ёду.

ЛІМФАЦЫТЫ (лімфа + ...цыт) — адна з форм незярністых лейкоцытаў (агранулацытаў) у пазваночных.

ЛІМУЗІН — парода буйн. раг. жыв. мяснога напрамку. Выведзена ў Францыі ў 19 ст. Масць — цёмна-чырвоная. Надой — 1500—1800 кг. К 12 мес пры адкорме маса быкоў дасягае 450 кг. Забойны выхад — 58—60 %. Распаўсюджана ў многіх краінах свету.

ЛІНАГНАТУС (Linognathus) — р. вошай.

ЛІНГВАТУЛІДОЗЫ (linguatulidoses) — інвазійныя захворванні жывёл, выклікаемыя членістаногімі эндапаразітамі. Сістэматычны стан невядомы. Хварэюць драпежнікі, коні, алені.

ЛІНКОЛЬНСКАЯ ПАРОДА АВЕЧАК — паўтанкарунная, мясашэрснага напрамку. Выведзена ў Англіі ў 19 ст. Настрэг воўны з бараноў — 9—10 кг, а з матак — 6—6,5 кг. Пладавітасць — 115—120 %. Патрабавальныя да ўмоў утрымання і кармлення. Распаўсюджаны ў многіх краінах свету.

ЛІНЬКА — працэс змены вонкавых покрываў і розных іх утварэнняў (куцікулы, шэрсці і інш.) у жывёл. Можна быць узроставай (праходзіць у першыя месяцы жыцця), сезоннай (у пэўныя сезоны года) і пастаяннай (на працягу ўсяго года). Працэсы Л. рэгулююцца дзейнасцю залоз унутранай сакрэцыі.

ЛІПЕРОЗІЯ (luperosia, грэч. lupero — засмучальны) — р. крывасасучых мух (жыгалкі).

ЛІПЕЎРУС (lpeurus, грэч. lipos — тлушч + oura — хвост) — р. пер'едаў з сям. Philopteridae.

ЛІТОЎСКАЯ ЧОРНАГАЛОВАЯ ПАРОДА АВЕЧАК — паўтанкарунная, мясашэрснага напрамку. Выведзена ў пачатку 20 ст. у Літве шляхам скрыважавання мясцовых грубашэрсных авечак з нямецкімі чорнагаловымі і шропшырамі. Настрэг воўны з бараноў 4—7,5 кг, з матак — 3—6 кг. Пладавітасць — 120—130 %. Разводзяць пераважна ў Кітаі і на еўрапейскай частцы Расіі.

ЛІСТЭРЫЁЗ (listeriosis) — інфекцыйная хвароба млекакормячых і птушак, якая характарызуецца паражэннем цэнтральнай нервовай сістэмы, сепсісам, абортамі, метрытамі, мастытамі. Узбуджальнік — *Listeria monocytogenes*, устойлівы ў знешнім асяроддзі. Успрымлівыя ўсе віды жывёл, хварэюць і людзі. Крыніцай узбуджальніка з'яўляюцца хворыя і перахварэўшыя жывёлы, мышападобныя грызуны, насякомыя, кляшчы. Заражэнне адбываецца аліментарным і аэрагенным шляхам, а таксама праз пашкоджаную скуру. Дыягназ ставяць на аснове эпідэалягічных даных (стацыянарнасць), клінічных прыкмет (асабліва — паражэнне ЦНС), вынікаў ускрыцця і, галоўным чынам, бактэрыялагічных даследаванняў. Сродкаў спецыфічнага лячэння няма. Выкарыстоўваюць антыбіётыкі тэтрацыклінавага раду, лячэнне сімптоматычнае. Умоўна здаровых жывёл вакцынуюць.

ЛІХАМАНКА (лац. febris) — абаронча-прыстасаваная рэакцыя. Праяўляецца павышэннем тэмпературы цела, змяненнем абмену рэчываў, кровазвароту. Сімптомакомплекс шматлікіх інфекцыйных хвароб.

ЛІЦЭНЗІЯ ПАЛЯЎНІЧАЯ (лац. licentia — свабода, права) — дазвол паляўнічай гаспадаркі (інспекцыі) на здабычу вызначаных відаў жывёл.

ЛІЧЫНКА — постэмбрыянальная стадыя індывідуальнага развіцця мнагаклетачных беспазваночных і некаторых пазваночных жывёл (рыб і земнаводных), у якіх запасы пажыўных рэчываў у яйку недастатковыя для завяршэння морфагенезу.

ЛІЧЫНКА ІНВАЗІЙНАЯ (лац. invasio — нападзенне) — лічынка паразітычных жывёл, здольная да заражэння (інвазіі) сваіх гаспадароў.

...ЛОГИЯ (греч. logos — слова, вучэнне) — частка складаных слоў, якая вызначае: вучэнне, навука (альбо галіна яе), веды.

ЛОГАВА — месца даўгачаснага адпачынку, спячкі альбо нараджэння дзіцянят у некаторых млекакормячых (напр., у лісіц, ваўкоў і г. д.).

ЛОСЬ РАГАТЫ, Alces alus — парнакапытная жывёла сям. аленяў. Распаўсюджаны ў лясной зоне Азіі, Еўропы, Паўночнай Амерыкі. Трымаецца па адным альбо групамі па 5—8 галоў. Харчуецца травяністымі раслінамі. Аб'ект промыслу.

ЛУПІНОЗ, lupinosis (ад назв. расліны віду lupinus + osis — хвароба) — вострае альбо хранічнае атручванне жывёл алкалоідаўтрымліваючымі відамі лупінаў. Дзеючы пачатак апошніх — алкалоід лупінін.

Л-ФОРМЫ БАКТЭРЫЙ — змененыя формы бактэрыяў, якія ўзнікаюць у выніку разбурэння клетачнай сценкі альбо страты здольнасці да яе ўтварэння. Л-формы маюць вялікае значэнне ва ўзнікненні латэнтных, хранічных інфекцый і рэцыдываў хвароб. Выяўлены пры туберкулёзе, сальманелёзе, бруцэлёзе і інш.

ЛЯМБЛІЯ (Lambliа, па прозвішчу рускага вучонага Д. Ф. Лямбля) — прасцейшая кл. жгуцікавых, паразіты тонкага кішэчніка чалавека, сабак.

ЛЯМБЛІЕЗ (lambliosis) — хвароба, узбуджаемая *Lambliа intestinalis* (лац. кішэчны). Наглядаюцца з'явы энтэракаліту, халецстыту. Часта працякае без клінічных адзнак.

ЛЯНЦЕЦ' ШЫРОКІ — гл. *Дыфілабатрыёзы*.

ЛЯРВІЦЫДЫ (лац. larva — лічынка + coedo — забіваю) — хімічныя рэчывы, якія ўжываюць для знішчэння лічынак і вусеняў насякомых.

ЛЯТАЛЬНАСЦЬ, СМЯРОТНАСЦЬ (лац. letalis — смяротны) — паказчык, які характарызуе цяжкасць цяжэння хваробы, працэнтныя суадносіны ліку загінуўшых ад дадзенай хваробы да ліку захварэўшых ёй.

ЛЯЧЭБНАЯ ЭФЕКТЫЎНАСЦЬ — паказчык рэзультатыўнасці лячэння, які выражаецца працэнтнымі суадносінамі ліку ачуньваючых жывёл у выніку лячэння да ліку тых, што лячыліся пры пэўнай паталогіі.

М

МАГНІЙ, Magnesium — хім. элемент II групы перыядычнай сістэмы Мендзялеева. У зямной кары змяшчаецца 2,1 %. Пры недахопе гэтага элементу ў кармах буйн. раг. жыв. хварэе травяной тэтаніяй.

МАДЫФІКАЦЫЯ (лац. modificatio (modus) — мера, выгляд) — змяненні адзнак арганізма (яго фенатыпу), выкліканыя фактарамі знешняга асяроддзя і не звязаныя са змяненнямі генатыпу.

МАЗКІ — прэпараты, якія прыгатаваны з даследуемага

матэрыялу (гною, макрот, крыві і г. д.), нанесенага на прадметнае шкло, і прызначаныя для вывучэння пад мікраскопам.

МАЗОЛІ — лакальнае патаўшчэнне рагавага слою эпідэрмісу скуры, якое ахоўвае яе ад пашкоджанняў.

МАЙКІ, *Meloe* — р. бяскрылых жукоў сям. нарыўнікаў. Лічынкі М. шкодзяць пчалярству (гл. *Мелез пчол*).

МАЙСКІЯ ЖУКІ (*Melolonthae*) — майскія хрушчы — сям. пласцінчатавусых (*Scarabacidae*). Шкоднікі дрэваў, садовых і палявых культур. М. ж. — прам. гасп. узбуджальнікаў макракантарынхозу свіней.

МАКРА... (грэч. *makros* — доўгі, вялікі) — частка складаных слоў, якая паказвае на вялікі памер чаго-небудзь.

МАКРАКАНТАРЫНХОЗ, *macracanthorhynchosis* — гельмінтоз свіней і іншых жывёл, выклікаемы паразітаваннем у тонкім кішэчніку скрэбняў. Распаўсюджаны ачагова ў Беларусі, Грузіі, на Д. Усходзе. Хварэюць свінні старэй года. Наглядаюцца прыгнечанне, дрэнны апетыт, затрымліваецца рост, наглядаецца панос з крывёй, сутаргі. Для лячэння выкарыстоўваюць настой багуну.

МАКРАКАНТАРЫНХУС (*Macracanthorhynchus*, грэч. *makros* — вялікі, *doŭgi* + *akantha* — калючка, *shyp* + *rhynchos* — хабаток) — р. скрэбняў, паразітуюць у кішэчніку млекакормячых. Від *M. hirudinaceus* (лац. *hirudo* — п'яўка) — паразітуе ў свіней, вавёрак, буйн. раг. жыв., сабак, андатраў, чалавека. Прам. гасп. — майскія жукі, гнаявікі, насарогі, бронзаўкі.

МАКРАФАГІ (грэч. *makros* — доўгі, *via* — вялікі + *phagos* — абжора) — вялікія фагацыты, фагацытарныя клеткі, якія інтэнсіўна фагацытыруюць чужародны матэрыял, папаўшы у клеткі. Падраздзяляюцца на рухомыя (манацыты крыві, полібласти, гістацыты і інш.) і нерухомыя (рэтыкулярныя клеткі селязёнки, лімфатычных вузлоў, купфераўскія клеткі печані, эндатэлій крывяносных сасудаў і інш.). Асабліваю ролю іграюць у імунным адказе. Яны папярэдне апрацоўваюць антыген і пераўтвараюць яго ў больш даступны для лімфацытаў.

МАКРАЭВАЛЮЦЫЯ (макра... + эвалюцыя) — эвалюцыйныя пераўтварэнні, вядучыя да фарміравання таксонаў больш вышэйшага рангу, чым від. Тэрмін «М.» уведзены Ю. А. Філіпчанка (1927).

МАКРАЭЛЕМЕНТЫ (грэч. *makros* — вялікі + лац. *depen-tum* — першапачатковае рэчыва) — хім. элементы, якія складаюць асноўную масу жывога рэчыва (99,4 %). Да М. адносяць кісларод, вуглярод, вадарод, кальцый, азот, калій, фосфар, магній, серу, хлор, натрый.

МАКРЭЦЫ, *Ceratopogonidae* (грэч. *keros* — рог + *pogoni-on* — зазубіна, кручок) — сям. крывасасучых двухкрылых насякомых з п/а *Nematocera*. Самыя дробныя крывасосы. Распаўсюджаны ўсюды. З'яўляюцца прам. гасп. некаторых нематодаў (анхацэркі і інш.).

МАКУХА — пабочны прадукт, атрымліваемы пасля ўдалення масла з насення маслічных культур. Багата пратэінам (37,2 кг)

і тлушчам (8—10 %), кармавых адзінак — 108 у 100 кг масы. Некаторыя М. змяшчаюць ядавітыя рэчывы (у бабоўнікавай масе — гасіпол, у льяной — сінільную кіслату і г. д.).

МАЛАКАЛОГІЯ (грэч. *malakion* — малюск + *logos* — вучэнне) — галіна заалогіі, якая вывучае малюскаў.

МАЛАКО — сакрэт малочных залоз млекакормячых, які прызначаны для выкормлівання дзіцянят.

МАЛАТОЧАК — слухавая костачка сярэдняга вуха млекакормячых.

МАЛАФАГІ, *Mallophaga* (грэч. *mallos* — жмут шэрсці + *phagein* — харчавацца) — атр. бяскрылых насякомых. Пастаянныя паразіты. Уключаюць 3 сям.: *Trichodectidae* (валасаеды), *Menoponidae* (пухаеды), *Philopteridae* (пер'ееды). Распаўсюджаны ўсюды.

МАЛАФАГОЗЫ — скурныя захворванні жывёл, выклікаемыя насякомымі (пухапер'едамі). Гл. *Малафагі*. Хваробы характарызуюцца свербам, стратай валасоў, пер'яў. Распаўсюджаны ўсюды.

МАЛЕК — лічынка рыбы.

МАЛЕІН (лац. *malleus* — сап) — біялагічны прэпарат для алергічнай дыягностыкі сапа ў аднакапытных, вярблюдаў. Уяўляе сабой стэрыльны фільтрат забітай награваннем культуры бактэрый сапу.

МАЛЕІНІЗАЦЫЯ — даследаванне аднакапытных і вярблюдаў на сап алергічным метадам пры дапамозе малеіну.

МАЛОДЗІВА — сакрэт малочных залоз да і ў першыя часы пасля родаў.

МАЛОЧНЫ СВІШЧ, *fistula lactea* (лац. *fistula* — свішч, *lacteus* — малочны) — вузкі канал, які злучае поласці малочнай цыстэрны альбо сасковага канала з паверхняй саска вымя.

МАЛЬТОЗА, саладовы цукар — дысахарыд, які складаецца з 2 рэшткаў глюкозы. У кішэчніку жывёл утвараецца з крухмалу, глікагену і інш. вугляводаў.

МАЛЮСКІ, *Mollusca* (лац. *mollusceus* — мяккі) — тып беспазваночных жывёл. Цела звычайна заключана ў вапнавую ракавіну. Многія з'яўляюцца прам. гасп. гельмінтаў. Вядома каля 100 тыс. відаў.

МАЛЯРЫЯ ПТУШАК (*malaria avium*) — інвазійная хвароба птушак, выклікаемая прасцейшымі р. *Plasmodium*, атр. *Haematosporidia*. Паразітуюць у эрытрацытах і інш. клетках птушак (куры). Пераносчыкамі з'яўляюцца камары. Наглядаецца павышэнне тэмпературы, прыгнятанне, цяжкае дыханне. З лячэбнай мэтай выкарыстоўваюць акрыхін, бігумаль і інш.

МАЛЯРЫ (лац. *molaris* — які служыць жорнамі) — група вялікіх карэнных зубоў, служачых для раздраблення і змяльчэння харчу.

МАМАЛОГІЯ (лац. *mamta* — сасок, малочная залоза + *logos* — вучэнне) — тое самае, што і тэрыялогія.

МАНА... (грэч. *monos* — адзін, адзіны) — частка складаных слоў, якая вызначае «адно», «адзінае».

МАНАКЛАНАЛЬНЫЯ АНТЫЦЕЛЫ — строга спецыфічныя антыцелы, здольныя выяўляць мінімальныя адрозненні ў хімічным саставе і прасторавай канфігурацыі малекул. Кожнае антыцела з'яўляецца прадуктам асобнага клану антыцелапрадуцуючых клетак.

МАНАКСЕННЫЯ ПАРАЗІТЫ (грэч. monos — адзін, адзіны + xenos — гаспадар) — аднагаспадарчыя паразіты, зоопаразіты, якія развіваюцца пры ўдзеле аднаго віду жывёл.

МАНАПЛЕГІЯ, monoplegia (грэч. monos — адзін + plēgē — удар — парушэнне рухомай функцыі, якое праяўляецца паралічам адной канечнасці).

МАНАЦЫТОЗ, monocytosis (грэч. monos — адзін + kytos — клетка + osis — ненармальнае павелічэнне) — адноснае альбо абсалютнае павелічэнне манацытаў у крыві.

МАНАЦЫТАПЕНІЯ, monocytopenia (грэч. monos — адзін + kytos — клетка + penia — бледнасць) — памяншэнне колькасці манацытаў у крыві.

МАНЕЖНЫЯ РУХІ (ад франц. manège — манеж) — вымашаныя павольныя, перыядычна паўторныя рухі жывёл па крузе ў выніку аднабаковага пашкоджання галаўнога мозгу. М. р. з'яўляюцца сімптомам запалення, траўм, кровазліцця ў галаўны мозг.

МАНАФАГІЯ (мана... + phagein — есці) — аднаяднасць, г. зн. калі арганізм харчуецца адным кормам (напр., лістаблешкі, тлі і г. д.).

МАНАФІЛІЯ (мана... + phylon — род) — паходжанне групы арганізмаў ад агульнага продка. Ідэя М. з'яўляецца адным з асноўных прынцыпаў эвалюцыі арганічнага свету.

МАНІЕЗІЕЗЫ, moniezioses — інвазійныя хваробы жвачных, выклікаемыя цэстодамі р. Moniezia. Паразітуюць у тонкім кішэчніку. Распаўсюджаны ўсюды. Працякаюць хранічна і характарызуюцца прыгнечаннем, вяласцю, наяўнасцю паносу, адставаннем у развіцці. Могуць быць нервовыя з'явы. З лячэбнай мэтай выкарыстоўваюць фенасал, філіксан, медны купарос.

МАНІЕЗІЯ, Moniezia (у гонар франц. даследніка R. Z. Moniez) — р. цэстодаў з п/а Anoplocephalata. Прам. гасп. — арыбатыдныя кляшчы. Віды М. expansa (лац. expansus — пашыраны); М. benedeni (у гонар бельгійскага вучонага van Benedeni); М. autumnalis (лац. autumnalis — восеньскі). Паразіты хатніх і дзікіх жвачных.

МАНІФЕСТАЦЫЯ ХВАРОБЫ (лац. manifestatio — выяўленне, праяўленне) — развіццё яўных клінічных праяўленняў хваробы пасля яе бессімптомнага альбо сцёртага цяжэння.

МАРАЛ — млекакормячае атр. парнакапытных, два падвідны высакароднага алень (алтайскі і цянь-шаньскі).

МАРКЕР (франц. marqueur — адзначаць) — генетычная прымета, па якой распазнаюцца штамы мікраарганізмаў, лініі клетак. Маркёрамі могуць служыць ферментатыўныя, антыгенныя і інш. уласцівасці.

МАРФАГЕНЕЗ (грэч. morphe — від + genesis — паходжан-

не) — працэс фарміравання новых структур і форм як у антагенезе, так і філагенезе арганізмаў.

МАРФАЛОГІЯ ЖЫВЕЛ (грэч. *morphe* — форма + *logos* — вучэнне) — галіна заалогіі, якая вывучае форму і будову жывёлных арганізмаў у іх індывідуальным (антагенез) і гістарычным (філагенез) развіцці.

МАРШАЛАГІЯ (*Marshallagia*, у гонар амер. гельмінтолага Маршала) — р. нематодаў з сям. *Trichostrongylidae* п/а *Strongylata*. Паразітуюць у стрававальным тракце жвачных. Від *M. marshalli* паразітуе у тонкім кішэчніку і сычугу авечак, коз, касуль, вярблюдаў, муфлонаў. Разам з іншымі трыхастрангілідамі выклікае *трыхастрангілідозы* (гл.).

МАРЫТА (лац. *maritus* — самец, муж) — дарослы чарвяк — сасальшчык, у які пераўтвараецца ў канечным гаспадары лічынка адалескарый альбо метацэркарый.

МАСАВЫ АДБОР — адбор асобін па фенатыпу без праверкі генатыпу.

МАСКІТЫ, *Phlebotomidae* (грэч. *phleps* — вены + *tome* — парэз + *id* — суфікс, які вызначае патомка, сына) — сям. дробных двухкрылых крывасасучых насякомых з п/а *Nematocera*. Распаўсюджаны на поўдні. Пераносчыкі ўзбуджальнікаў лейшманіёзу і інш. хвароб.

МАСКОЎСКІЯ ІНДЫЧКІ — пародная група індычак, выведзеная ў 40-х гг. у Маскоўскай вобласці. Разнастайнасці — белая і бронзавая.

МАСКОЎСКІЯ КУРЫ — парода курэй мясаяечнага напрамку. Выведзена шляхам скрыжавання юрлаўскіх курэй з бурымі легорнамі. Яйцаноскасць — 210—228 яек. Распаўсюджана ў Маскоўскай, Саратаўскай і інш. абласцях.

МАСКУЛІНІЗАЦЫЯ (лац. *masculus* — мужчынскі, мужчынскага полу) — развіццё ў самкі мужчынскіх, другасных палавых адзнак. Наглядаецца, напр., у самак рыб, птушак як вынік парушэння гарманальнага балансу.

МАСЛЕНКА — абястлушчаная смятанка, атрымліваемая пры збіванні масла, змяшчае 4,5—5 % малочнага цукру, 3,2—3,5 % бялку. У 1 кг змяшчаецца 0,22 к. адз. Выкарыстоўваюць для харчовых і кармавых мэт, хлебапякарнай прамысловасці.

МАСТЫТ, *mastitis* (грэч. *mastos* — малочная залоза + *itis* — запаленне) — запаленне парэнхімы і інтэрстыцыяльнай тканкі малочнай залозы. Прычынай узнікнення М. могуць быць удары, няспраўнасці даільных апаратаў альбо парушэнні тэхналогіі машыннага даення, інтаксікацыі, хваробы маткі, пранікненне ў малочную залозу мікраарганізмаў. Распазнаюць серозны, катаральны, фібрынозны, гнойны, гемарагічны М. Лячэнне праводзяць у залежнасці ад формы.

МАСЦЬ ЖЫВЕЛ — афарбоўка цела жывёл, якая вызначаецца пігментацыяй скуры і скурных покрываў.

МАТАЧНЫ КРЫВАЦЕК, *haematometra* (грэч. *haima* — кроў + *metra* — матка) — паталагічнае вылучэнне крыві з маткі

у выніку яе некаторых захворванняў, а таксама парушэнняў функцый яечнікаў. М. к. могуць быць звязаны таксама з паталогіяй цяжарнасці і родаў.

МАТКА — мешкападобны альбо каналападобны орган жаночай палавой сістэмы ў жывёл і чалавека, які служыць умяшчальнікам яец альбо эмбрыёнаў.

МАХАЛА — пласцінчатая частка контурнага пяра птушак. Размяшчаецца па абодва бакі ад стрыжня і складаецца з мноства адыходзячых ад яго пад вуглом 45° утварэнняў — бародак.

МАХІ, МАХАВЫЯ ПЕРЫ — вялікія трывалыя пёры, размешчаныя на заднім краі крыла птушак і ўтвараючыя пры ўзмахах суцэльную грабную пласцінку.

МАЦЫЁН ЖЫВЕЛ (лац. *motio, motionis* — рух) — прагулка на свежым паветры. Павялічвае абмен рэчываў, садзейнічае росту і развіццю маладняку, загартоўвае арганізм.

МАЦЭРАЦЫЯ (лац. *macerasio* — ад *macero* — размякчаю, размочваю) — раз'яднанне жывёльных клетак у тканках пры растварэнні альбо разрушэнні міжклетачнага рэчыва.

МАЧА — прадукт вылучэння (экскрэт) жывёл, які ўтвараецца ў вылучальных органах.

МАЧАВІНА (карбамід) — азотнае ўдабрэнне. Выкарыстоўваюць таксама як заменнік пратэіну ў рацыёнах жывёл.

МАЧАВЫ ПУЗЫР — полі мышачны орган, у якім збіраецца мача перад яе выдаленнем з арганізма.

МАЧАТОЧНІКІ — вывадныя пратокі ў пазваночных, якія служаць для адвядзення мачы.

МАШОНКА — скурна-мышачнае мешкападобнае ўтварэнне ў самоў большасці млекакормячых, у якім змешчаны семанікі.

МЕГА... МЕГАЛА... (грэч. *megas (megalus)* — вялікі) — састаўная частка складаных слоў, якая паказвае на буйныя памеры.

МЕГАЭВАЛЮЦЫЯ (мега... + эвалюцыя) — сукупнасць эвалюцыйных працэсаў, вядучая да фарміравання найбольш буйных таксонаў (класаў, тыпаў).

МЕГРЭЛЬСКІЯ КОЗЫ — мясцовыя козы, якіх разводзяць ў Грузіі.

МЕДЫЯЛЬНЫ (лац. *medialis* — які знаходзіцца пасярэдзіне) — размешчаны бліжэй да медыяльнай плоскасці цела альбо па напрамку да яе.

МЕД ПЧАЛІНЫ — салодкае, вязкае і духмянае рэчыва, вырабляемае пчоламі. Цэнны прадукт харчавання. Валодае лячэбнымі ўласцівасцямі.

МЕЗА..., МЕЗ... (грэч. *mesos* — сярэдні, прамежны) — частка складаных слоў, якая вызначае сярэдні памер альбо прамежнае становішча.

МЕЗАДЭРМА (меза... + *derma* — скура) — сярэдні зародкавы лісток, які размяшчаецца паміж экта- і эндадэрмай у мнагаклетачных жывёл (акрамя губак і кішэчнаполасцевых).

МЕЗАСАПРОБЫ (меза...+грэч. *sapros* — гнілы + *bios* — жыццё) — арганізмы, якія пражываюць у водах, забруджаных арганічнымі рэчывамі.

МЕЗАТЭЛІЙ (меза...+ *thele* — сок) — аднаслойны плоскі эпителий серозных абалонак, якія высцілаюць поласць цела пазваночных. Развіваецца з бакавых пласцінак.

МЕЗАЦЭСТАІДЭС, *Mesocestoides*, грэч. *mesos* — сярэдні + *kestos* — стужка, пояс + *iedes* — выгляд, абрыс) — р. цэстодаў з атр. цэпняў. Від *M. lineatus* (лац. паласаты) — паразітуе ў тонкім кішэчніку драпежных. Прам. гасп. — панцырныя кляшчы, дад. гасп. — амфібіі, рэптыліі, птушкі, грызуны, драпежнікі (куніцавыя). Выклікае мезацэстаідоз. Рэгіструецца хвароба ў маладняку з 3-месячнага ўзросту, наглядаецца анемія, парушэнне дзейнасці страўнікава-кішачнага тракта, адставанне ў росце, змардаванне.

МЕЗЭНТЭРЫЙ (меза...+ *enterm* — вантробы, кішкі) — тое самае, што і брыжэйка.

МЕЗЭНХІМА (меза...+ *enchima* — улітае, налітае) — зародкавая злучальная тканка большасці мнагаклетачных жывёл і чалавека, не маючая пластападобнай будовы.

МЕЕЗ (грэч. *meiosis* — змяншэнне) — працэс дзялення паспяваючых клетак, у выніку якога адбываецца рэдукцыя (змяншэнне) ліку храмасом і пераход клетак з дыплоіднага стану ў гаплоідны.

МЕЛ — вапнавае ўдабрэнне і мінеральная падкормка для жывёл, складаецца ў асноўным з карбанату кальцыю.

МЕЛАНЖ ЯЕЧНЫ (франц. *melange* — сумесь) — яечная маса, закансервавана замарожваннем. Выкарыстоўваюць М. на прадпрыемствах грамадскага харчавання, у кандытарскай і хлебапякарнай вытворчасці.

МЕЛАНІНЫ (грэч. *melas*, радз. скл. *melanos* — чорны) — прыродныя карычневыя, чорныя альбо жоўтыя пігменты. Прыдаюць афарбоўку скуры, яе вытворным, сятчатцы вачэй, кутыкуле насякомых і г. д.

МЕЛАНОЗ, *melanosis* (грэч. *melas* — цёмны) — парушэнне абмену рэчываў, якое характарызуецца ачаговым альбо дыфузным збіраннем у органах альбо тканках пігменту меланіну. М. можа назірацца пры аліментарнай дыстрафіі, авітамінозах, паражэннях залоз унутранай сакрэцыі і інш.

МЕЛЕЕЗ ПЧОЛ — інвазійная хвароба, выклікаемая лічынкамі першай стадыі (трыўнсулінамі) бяскрылага жука-майкі.

МЕНДЗЕЛЯ ЗАКОНЫ — сфармуляваныя Г. Мендзелем заканамернасці размеркавання ў патомкаў спадчынных прыкмет. М. з. уключаюць закон аднолькавасці гібрыдаў першага пакалення (дамініравання); закон расщеплення гібрыдаў другога пакалення; закон незалежнага камбінавання спадчынных прыкмет.

МЕНІСКІ (грэч. *meniskos* — месячны серп, выпукласці) — храстковыя дыскі паміж цэламі і ў каленым суставе млекакормячых.

МЕНІНГІТ, meningitis (греч. *mēninx* — мазгавая абалонка + *itis*) — запаленне мяккай, павуцінай і цвёрдай мазгавых абалонак. М. з'яўляецца вынікам пранікнення ў мазгавыя абалонкі вірусаў, мікраарганізмаў альбо траўматызацыі. Праяўляецца спачатку сімптомамі менингіальнага сіндрому (абмежаваны рух вочных яблыкаў, абвастрэнне рэакцыі на знешнія раздражняльнікі, клінічныя сутаргі, гіперстэзія скуры і інш.), а ў далейшым адзначаюцца сімптомы прыгнечанасці, парэзы, паралічы, згасанне рэфлексаў. Пры лячэнні выкарыстоўваюць вітаміны В₁, В₆, В₁₂, антыбіётыкі, гексамецілэнтэтрамін, снатворныя і супакойваючыя прэпараты.

МЕНІНГАЭНЦЭФАЛІТ, meningoencephalitis (греч. *mēninx* — мазгавая абалонка + *enkēphalos* — галаўны мозг + *itis*) — запаленне галаўнога мозгу і яго абалонак. Прычынамі М. з'яўляюцца тыя ж фактары, што і менингіту. Лячэнне М. праводзяць, як і пры менингіце.

МЕРАПРЫЕМСТВЫ СУПРАЦЬЭПІЗААТЫЧНЫЯ — комплекс планавых мерапрыемстваў, накіраваных на папярэджанне, выяўленне і ліквідацыю інфекцыйных хвароб. Яны прадугледжваюць абясшкоджанне і ліквідацыю крыніцы ўзбуджальніка хваробы, абясшкоджанне і ліквідацыю фактараў перадачы ўзбуджальніка, павышэнне агульнай і спецыфічнай устойлівасці жывёл.

МЕРАПРЫЕМСТВЫ ПРАФІЛАКТЫЧНЫЯ — комплекс мерапрыемстваў, накіраваных на папярэджанне заносу і распаўсюджвання інфекцыйных хвароб.

МЕРКУРЫЯЛІЗМ, mercurialismus (лац. *mercurius* — ртуць + *ismus* — атручванне) — атручванне прэпаратамі ртуті, да якога найбольш адчувальныя жвачныя, коні, сабакі, меней — свінні. Працякае са з'явамі гастрэнтэрыту, паражэннем печані, нырак, сардэчна-сасудзістага недахопу. Пры лячэнні выкарыстоўваюць прамыванне страўніка малаком, унутрывенна ўводзяць гіпасульфіт.

МЕРМІТЫДОЗ ПЧОЛ — гелмінтознае захворванне, выклікаемае лічынкамі круглых ніткападобных чарвякоў — мермітыд (*Mermithidae*).

МЕРЫ АСАБІСТАЙ ПРАФІЛАКТЫКІ — сукупнасць норм і абавязковых правіл, пры выконванні якіх выключаецца заражэнне чалавека і расейванне ўзбуджальніка хваробы.

МЕРЫНОСЫ (ісп. *merinos* — пароды авечак з аднароднай тонкай воўнай). Радзімай лічыцца Пярэдняя Азія, затым з'явіліся ў многіх другіх краінах. У СССР выведзены высокапрадуктыўныя пароды мерыносаў авечак: азербайджанскі горны мерынос, алтайская, асканійская, савецкі мерынос. Настрыг воўны з бараноў 8—12 кг, з матак — 4—6 кг. Разводзяць у большасці краін свету.

МЕТАПЛАЗІЯ (греч. *metaplasso* — пераўтвараю) — пераўтварэнне адной разнастайнасці тканкі арганізма ў іншую.

МЕТАСТРАНГІЛЕЗЫ (*metastrongyloses*) — гелмінтозы хатніх і дзікіх свіней, выклікаемыя нематодамі р. *Meta-*

strongylus. Прам. гасп. дажджавыя чарвякі. Пашкоджаюцца бронхі і трахея. Распаўсюджаны ў цэнтральных і заходніх раёнах. Наглядаецца кашаль, адставанне ў развіцці, змардаванне. Для лячэння выкарыстоўваюць раствор ёду інтратрахеяльна, мебенвет, тэтрамізол.

МЕТАЦЭРКАРЫЙ (мета... + kerkos — хвост) — лічынка некаторых дыгенетычных смактуноў, раўназначная адалескарыю.

МЕТАД БУРЫ — гл. *Буры метад*.

МЕТАДЫ ЭПІЗААТАЛОГІІ (грэч. methodos — спосаб даследавання) — спосабы і прыёмы, выкарыстоўваемыя для вывучэння заканамернасцей эпизаатычнага працэсу і эфектыўнасці супрацьэпизаатычных мерапрыемстваў. Гэта параўнальна-гістарычнае і параўнальна-геаграфічнае апісанне, эпизааталагічнае абследаванне, эпизааталагічны эксперымент (мадэліраванне эпизаатычнага працэсу).

МЕТРЫТ, metritis (грэч. mētra — матка + itis) — запаленне маткі. М. па цяжэнню можа быць вострым, падвострым і хранічным, у залежнасці ад лакалізацыі працэсу распазнаюць запаленне слізістай абалонкі (эндаметрыт), мышачнай (міяметрыт), серознай (перыметрыт), шырокіх матачных звязак (параметрыт). М. часцей за ўсё з'яўляецца вынікам інфіцыравання маткі пры родадапамогах, абортах, затрыманні паследу, разлажэнні плоду. Клінічнае праяўленне залежыць ад формы метрыту, але заўсёды суправаджаецца вылучэннямі з маткі эксудату рознага характару. Лячэнне праводзяць у залежнасці ад характару М.

МЕТЭАРЫЗМ КІШЭЧНІКА, meteorismus intestini (грэч. meteorismus — уздым уверх + лац. intestinum — кішэчнік) — залішняе збіранне газаў у кішэчніку за кошт павышанага іх утварэння, якое суправаджаецца расстройваннем асноўных функцый кішэчніка, агульнай інтаксікацыяй. Прычынай М. к. часцей за ўсё з'яўляецца кармленне лёгкабродзячымі альбо цвёрдымі кармамі, а таксама з'яданне вялікай колькасці зерня. Захворванне часцей адзначаецца ў коней і праяўляецца сімптома-комплексам колікаў. Пры лячэнні выкарыстоўваюць прэпараты, якія зніжаюць боль, супрацьбрадзільныя і дэзінтаксікацыйныя.

МЕХ — валасяное покрыва млекакормячых.

МЕХАНІКА РАЗВІЦЦЯ — галіна эмбрыялогіі, якая эксперыментальным шляхам вывучае прычынныя механізмы індывідуальнага развіцця арганізмаў.

МЕЦЫСТАЦЫРОЗ (mecistocirrosis) — гельмінтозная хвароба буйн. раг. жыв., аленьў і інш. жывёл, пры якой пашкоджаюцца сычуг немаходамі *M. digitatus*. Геагельмінт. Распаўсюджана ачагова на Далёкім Усходзе, у Сібіры.

МЕХАНІЗМ ПЕРАДАЧЫ ЎЗБУДЖАЛЬНІКА ІНФЕКЦЫІ (грэч. mechane — машына, устройства) — эвалюцыйна склаўшаяся біялагічная прыстасаванасць кожнага віду патагенных мікробаў да пэўных шляхоў перамяшчэння ад крыніц узбуджальніка інфекцыі да здаровых успрымлівых жывёл, што абумоўлівае новыя выпадкі заражэння і безупыннасць эпизаатыч-

нага працэсу. Ён уключае вылучэнне ўзбуджальніка з крыніцы інфекцыі (арганізма заражонай жывёлы), знаходжанне яго ў знешнім асяроддзі і новае заражэнне. Характар механізма перадачы цесна звязаны з лакалізацыяй узбуджальніка ў заражоным арганізме і існуе пэўная адпаведнасць асноўнага механізма перадачы з арганатропнасцю мікраарганізма, г. зн. укараненне яго ў тыя органы і тканкі, да якіх ён найбольш адаптаваны.

МЕЧАННЕ ЖЫВЁЛ — любая маркіроўка жывёл (кольцамі, металічнымі альбо пластмасавымі меткамі, мечанымі атамамі і інш.), дазваляючая адрозніваць (у прыродзе) адну асобіну альбо групу асобін ад іншых з мэтай вывучэння перамяшчэння, працягласці жыцця і г. д.

МІАЗЫ (myiasis, грэч. myia — муха) — хвароба жывёл і чалавека, выклікаемая лічынкамі зялёных мясных (*Lucilia*) і шэрых мясных (*Sarcophagidae*) мух, якія развіваюцца ў ранах і адкрытых поласцях.

МІГРАНТЫ (лац. *migrans* (*migrantis*) — перасяляючыся) — асобіны, якія прымаюць удзел у міграцыі жывёл.

МІГРАЦЫІ (лац. *migratio* — перасяленне, перамяшчэнне) — заканамерныя перамяшчэнні жывёл, выкліканыя змяненнем умоў існавання (восеньскія і веснавыя пералёты птушак) альбо звязаныя з праходжаннем цыкла развіцця (М. вугроў).

МІДРЫАЗ, *mydriasis* — пашырэнне зрэнак.

МІЖКЛЕТАЧНАЕ РЭЧЫВА — састаўная частка розных разнастайнасцей злучальнай тканкі жывёльнага арганізма.

МІЖНАРОДНАЕ ЭПІЗААТЫЧНАЕ БЮРО (МЭБ) — выканаўчы орган міжнароднай службы эпідэялогіі, галоўнай задачай якога з'яўляецца каардынацыя супрацоўніцтва па вывучэнню інфекцыйных хвароб жывёл, збор і інфармаванне дзяржаў і іх ветэрынарных устаноў аб распаўсюджванні эпідэяацыйных захворванняў, аб сродках, выкарыстоўваемых з мэтай барацьбы з імі, распацоўка пагадненняў, правядзенне навуковых на-рад і канферэнцый.

МІКА... (грэч. *mykes* — грыб) — частка складаных слоў, якая ўказвае на адносіны да грыбоў.

МІКАБАКТЭРЫЁЗЫ, *mycobacterioses* — агульная назва шэрагу інфекцыйных хвароб жывёл і чалавека, выклікаемых патагеннымі і ўмоўна патагеннымі мікабактэрыямі (сям. *Mycobacteriaceae*, р. *Mycobacterium*). У гэтую групу ўваходзяць туберкулёз, паратуберкулёзны энтэрыт жвачных і мікабактэрыёзы свіней. Для іх характэрна хранічнае цяжэнне з утварэннем спецыфічных змяненняў у лімфатычных вузлах, парэнхіматозных і інш. органах і тканках, развіццё павышанай адчувальнасці, запаволенняга тыпу да мікабактэрыяў і прадуктаў іх распаду і перыядычнае з'яўленне ў крыві жывёл спецыфічных антыцелаў, асабліва ў перыяды абвастрэння хваробы. У развіцці захворвання вялікае значэнне маюць фактары, зніжаючыя ўстойлівасць арганізма жывёл.

МІКОЗЫ (*mycosis*) — захворванне жывёл, птушак, рыб,

пчол і людзей, выклікаемыя патагеннымі грыбамі, якія валодаюць здольнасцю пранікаць праз вонкавыя покрывы і слізистыя абалонкі і развівацца ў арганізме, выклікаючы пэўныя клінічныя сімптомы хваробы.

МІКАПЛАЗМОЗЫ (mycoplasmosis) — кантагіёзныя захворванні чалавека і жывёл, выклікаемыя патагеннымі мікаплазмамі, якія займаюць прамежны стан паміж бактэрыямі і вірусамі. У адрозненне ад бактэрыяў яны не маюць клетачнай сценкі, могуць праходзіць праз бактэрыяльныя фільтры, а ў адрозненне ад вірусаў — здольны размнажацца на бясклетачных пажыўных асяроддзях.

МІКАТАКСІКОЗЫ (грэч. mykes — грыб) — атручванні жывёл і птушак, якія ўзнікаюць як вынік паядання кармоў, заражоных таксічнымі грыбамі (стахіботрыятаксікоз, фузарыятаксікоз, эргатызм, дэндрадахітаксікоз і інш.).

МІКСАМАТОЗ ТРУСОЎ, myxomatosis cuniculorum — інфекцыйная кантагіёзная хвароба, якая праяўляецца блефаракан'юнктывітам, ацёчна-студзёністай інфільтрацыяй падскурнай клятчаткі ў вобласці галавы, вонкавых палавых органаў, ануса і іншых участкаў цела. Узбуджальнік — ДНК-змязчаючы вірус з р. Leporipoxvirus, сям. Poxviridae, устойлівы ў знешнім асяроддзі. Хварэюць трусы ўсіх узростаў, пры гэтым з'яўляюцца крыніцай інфекцыі. Перадача віруса адбываецца пры кантакце з хворымі, а таксама пры дапамозе інвентару, кармоў, насякомых, птушак. Цяжэнне хваробы вострае. У хворых жывёл гнойныя выцяканні з вачэй, ацёчнасць павек, вушных ракавін, спіны. Скура збіраецца ў валікападобныя складкі, вушы звісаюць. Хвароба заканчваецца смерцю на 5—14-ы дзень захворвання. Хворых лячыць неметазгодна, іх знішчаюць. Усіх здаровых трусаў абавязкова вакцынуюць супраць гэтай хваробы.

МІЛІАРНЫ (лац. miliaris — просападобны) — велічыня з прасяное зерне.

МІЭЛІТ, myelitis (грэч. myelos — спінный мозг + itis — запаленне) — запаленне спіннага мозгу, звычайна ахопліваючае вялікую частку яго папярэчніка з пашкоджаннем як шэрага, так і белага рэчыва. Часцей адзначаецца ў сабак.

МІЯГЛАБІНУРЫЯ, myoglobinuria (лац. myoglobinum — міяглабін + грэч. urop — мача) — захворванне, якое працякае з парушэннем бялковага і вугляводнага абмену і суправаджаецца дыстрафічнымі змяненнямі шкілетнай мускулатуры і вылучэннем з мачой фарбуючага рэчыва мышц міяглабіну, хварэюць М. коні. Прычынай захворвання з'яўляецца працяглае стойлавае ўтрыманне коней з багатым кармленнем і наступнай узмоцненай працай, а таксама незбалансаванае кармленне, часцей — недабраякаснымі кармамі. Праяўляецца М. парушэннем актыўных рухаў, зацвярдзеннем перыферычных мышцаў, асабліва задняй палавіны цела, іх хваравітасцю, змяненнем колеру мачы. Пры лячэнні жывёл забяспечваюць багатай падсцілкай, праводзяць катэтарызацыю мачавога пузыра, выкарыстоўваюць

сродкі, якія падымаюць акісляльна-аднаўленчыя працэсы, здымаючыя ацыдоз, а таксама сімптоматычныя.

МІЯЛОІДНАЯ ТКАНКА (грэч. *myelos* — касцявы мозг + *eidos* — від) — крывятворная тканка, утвараючая ў пазваночных асноўны крывятворны орган — чырвоны касцявы мозг.

МІАЗІТ, *myositis* (грэч. *mys* — мышца + *itis* — запаленне) — запаленне мышцаў рознай этыялогіі, якое праяўляецца баявым сіndromeм, развіццём мышачнай слабасці, а часам атрафіяй пашкоджаных мышачных груп.

МІЯКАРД (мія... + грэч. *kardia* — сэрца) — мышачная сцена сэрца пазваночных жывёл, утвораная папярэчна-паласатай мускулатурай, у якой праходзяць праслойкі злучальнай тканкі з крывяноснымі сасудамі, якія сілкуюць сэрца.

МІЯКАРДЫЯДЫСТРАФІЯ, *myocardiodystrophia* (грэч. *mys* + *kardia* — сэрца + *dys* — сапсаванасць + *trophe* — харчаванне) — парушэнне харчавання сардэчнай мышцы, пачатковая стадыя развіцця міякардозу.

МІЯКАРДЫТ, *myocarditis* (грэч. *mys* + *kardia* + *itis*) — запаленне сардэчнай мышцы, якое суправаджаецца павышанай яе ўзбуджальнасцю. Распазнаюць востры і хранічны, ачаговы і дыфузны М. Узнікае як другасны працэс пасля інфекцыйных, інвазійных захворванняў. Працякае пры рэзкім парушэнні сардэчнай дзейнасці. Лячэнне назначаюць у залежнасці ад стадыі працэсу: у 1-й — спакой, холад на вобласць сэрца, у 2-й — сардэчныя прэпараты, але не павышаючыя ўзбуджальнасці міякарду.

МІЯКАРДОЗ, *myocardosis* (грэч. *mys* + *kardia* + *osis* — хваравіты стан) — збіральная назва паражэнняў міякарда незапаленага характару. М. узнікае як вынік недахопу ў арганізме вітамінаў, бялкоў, вугляводаў, мінеральных рэчываў, як ускладненне іншых захворванняў. Праяўляецца сардэчным недахопам. Пры лячэнні назначаюць памяркоўны мацыён, паўнацэннае кармленне, сардэчныя прэпараты.

МІЯЛГІЯ, *myalgia* (грэч. *mys* — мышца + *algos* — боль) — дыфузны альбо лакалізаваны боль у пэўных групх мышцаў, які ўзнікае як спантанна, так і пры пальпацыі. М. звычайна працякае без яўных анатамічных змяненняў.

МІЯМЕТРЫТ, *myometritis* (грэч. *mys* + *metra* — матка + *itis*) — запаленне мышачнай абалонкі маткі. М. часцей за ўсё з'яўляецца вынікам эндаметрытаў.

МІКРА... (грэч. *mikros* — малы) — частка складаных слоў, якая ўказвае на малыя памеры альбо малую велічыню чаго-небудзь.

МІКРАБІЯЛОГІЯ (грэч. *mikros* — малы + *bios* — жыццё + *logos* — вучэнне) — навука, якая вывучае мікраарганізмы, іх сістэматыку, марфалогію, фізіялогію, біяхімію, генетыку, распаўсюджванне і ролю ў кругазвароце рэчываў у прыродзе, а таксама ў этыялогіі інфекцыйных хвароб.

МІКРААРГАНІЗМЫ (грэч. *mikros* — малы + лац. *organismus* — арганізм), мікробы — нябачныя няўзброеным вокам ад-

на- і шматклетачныя арганізмы расліннага і жывёльнага паходжання, а таксама арганізмы, якія займаюць прамежны стан паміж раслінным і жывёльным светам. Уключаюць бактэрыі, вірусы, рыкетсіі, мікаплазмы, дрожджы, актынаміцэты, цвілья грыбы, мікраскапічныя водарасці, прасцейшыя.

МІКРАСКОП (грэч. *mikros* — малы + *skopeo* — бачыць) — аптычны прыбор для атрымання павялічаных адлюстраванняў аб'ектаў, нябачных няўзброеным вокам.

МІКРАСКАПІЯ — даследаванне нябачных няўзброеным вокам аб'ектаў пры дапамозе мікраскопа.

МІКРАСПАРОЗ (*microsporosis*) — высокакантагіёзная грыбковая хвароба жывёл, якая характарызуецца паверхневым запаленнем скуры і абломліваннем на пашкоджаных участках валасоў. Хварэе ім і чалавек. Узбуджальнікі — грыбкі з р. *Microsporum*: у коней — *M. equinum*; у сабак і кошкаў — *M. lanosum*, *M. gypseum*; у свіней — *M. papum*. Крыніцай узбуджальніка з'яўляюцца хворыя жывёлы і носьбіты хваробы. Заражэнне адбываецца пры прамым кантакце, а таксама праз інфіцыраваны корм, падсцілку, прадметы догляду. Дыягназ устаўляюць на аснове клінічнай карціны і лабараторных даследаванняў (люмінесцэнтны, мікраскапічны і бактэрыялагічны метады). Спецыфічная тэрапія не распрацавана, назначаюць грызеафульвін, апрацоўваюць саліцылавымі і ёднымі прэпаратамі, фунгіцыднымі мазямі і г. д. Сродкі спецыфічнай прафілактыкі адсутнічаюць, таму пры ліквідацыі хваробы выконваюць агульныя ветэрынарна-санітарныя мерапрыемствы.

МІКРАСПАРЫДЫЁЗЫ РЫБ (*Microsporidiosis piscium*, грэч. *micros* — малы + *spora* — семя + *eides* — выгляд, абрыс, лац. *piscis* — рыба) — інвазійная хвароба марскіх і прэсаводных рыб, узбуджаемая мікраспарыдыямі сям. *Nosematidae*. Распаўсюджаны ўсюды. Наглядаецца ўтварэнне цыстаў на скуры, жабрах, унутраных органах.

МІКРАФАГІ (мікра... + ...фаг) — адна з форм зярністых лейкоцытаў (гранулацытаў) у пазваночных.

МІКРАФІЛЯРЫЯ (мікра... + лац. *filum* — піць) — лічынкі некаторых нематодаў, якія паразітуюць у крыві альбо тканках птушак, млекакормячых і чалавека.

МІКРАЗВАЛЮЦЫЯ (мікра... + эвалюцыя) — сукупнасць эвалюцыйных працэсаў, якія працякаюць у папуляцыях віду і прыводзяць да змяненняў генафондаў гэтых папуляцый і ўтварэння новых відаў.

МІКРАЗЛЕМЕНТЫ — хімічныя элементы, якія змяшчаюцца ў арганізмах у невялікіх колькасцях (алюміній, жалеза, медзь, марганец, цынк, малібдэн, кобальт, ёд і інш.).

МІНЭРАЛЬНЫЯ КАРМЫ — прадукты натуральнага і штучнага паходжання, якія выкарыстоўваюцца ў якасці кармавых дабавак для збалансавання рацыёнаў жывёл па мінеральнаму складу.

МІРАЦЫДЗІЙ (грэч. *meirakion* — хлопчык) — 1-я лічыначная вольнажывучая стадыя дыгенетычных смактуноў.

МІРГАРАДСКАЯ ПАРОДА СВІНЕЙ — мясасальнага на-
прамку. Выведзена ў Палтаўскай вобласці скрыва-
жаваннем мясцовых чорна-пярэстых свіней з кнырамі беркшырскай,
сярэдняй белай, буйной белай, буйной чорнай і інш. Пладаві-
тасць — 10—11 парасят, затраты кармоў на 1 кг прыросту —
4,2—4,5 к. адз.

МІТОЗ, КАРЫЯКІНЕЗ (грэч. mitos — нітка) — непрамо-
е дзяленне, пры якім ядро праходзіць некалькі стадый, паступова
і безупынна пераходзячых адна ў другую: прафазу, праметафа-
зу, метафазу, анафазу і цэлафазу.

МІТАХОНДРЫІ (грэч. mitos — нітка + chondrion — зерне,
крупінка) — арганоіды клеткі, якія забяспечваюць арганізм
энергіяй.

МІШЭРАВЫ МЯШОЧКІ — цысты ў мышцах жывёл, якія
з'яўляюцца адной са стадый развіцця саркацыстаў у прам.
гасп.

МІЯПАТЫЯ, myopathia (грэч. mys + pathos — хвароба) —
захворванне шкілетных мышцаў незапаленчага характару, якое
суправаджаецца функцыянальнымі парушэннямі пашкоджаных
мышцаў, болямі.

МЛЕКАКОРМЯЧЫЯ, Mammalia (лац. mamma — жаночыя
грудзі, сасок, вымя) — кл. найбольш высокаарганізаваных
пазваночных жывёл. Аб'ядноўвае каля 4 тыс. відаў.

МНАГАПЛОДДЗЕ — здольнасць самак млекакормячых на-
раджаць некалькі дзіцянят.

МНАГАЯДНАСЦЬ — тое самае, што і паліфагія.

МОЗГ — цэнтральны аддзел нервовай сістэмы ў жывёл, які
забяспечвае рэгуляцыю ўсіх жыццёвых функцый арганізма, у
т. л. і вышэйшую нервовую дзейнасць. У многіх беспазваночных
прадстаўлены надглотачнымі гангліямі. У пазваночных М.
падраздзяляецца на спіныя і галаўны.

МОЛІ, Tincides — сапраўдныя молі, сям. насякомых атр.
лускакрылых, матылькоў (lepidoptera). Распаўсюджаны ўсюды.
Пражываюць у закрытых памяшканнях. Шкоднікі мехавых і
шарсцяных вырабаў, скураной сыравіны, пярэ, шчацінак, ва-
шчыны.

МАРУЛА (лац. mogula (mogum) — тутавая ягада) — ста-
дыя развіцця мнагаклетачных у перыяд драблення.

МОЧАКАМЕННАЯ ХВАРОБА, urolithiasis (грэч. uron —
мача + lithos — камень + iasis — хвароба) — захворванне, якое
характарызуецца ўтварэннем у нырачнай лаханцы і мачавых
шляхах мачавога пяску альбо камянёў. Адзначаецца галоўным
чынам у буйн. раг. жыв., коней.

МОЧАКІСЛЫ ДЫЯТЭЗ, diathesis urica (грэч. diathesis —
схільнасць + лац. uricus — мочакіслы) — хвароба, якая ха-
рактарызуецца парушэннем абмену нуклеінавых кіслот, нуклеа-
тыдаў, пурынавых асноў, вядучых да збірання ў арганізме
мачавой кіслаты і яе солей і другаснаму пашкоджанню
розных сістэм і органаў. Хвароба адзначаецца пераважна ў
курэй. Распазнаюць сустаўную і вісцэральную формы М. к. д.

МОШКИ, Simuliidae (лац. simulare — прывтварацца) — крывасасучыя двухкрылыя насякомыя з п/а Nematocera. Распаўсюджаны ўсюды, паблізу цяжкіх вадаёмаў. Злосныя крывасмокі. Пераносяць узбуджальнікаў некаторых гельмінтозаў (анхаэзкозы). Пры масавым нападзе на ў жывёл выклікаюць *симулидотаксикоз* (гл.).

МУЛ (лац. mulus) — хатняя жывёла, гібрид каня (кабылы) і асла (самца). Жыве да 40 гадоў. Бясплодны. Разводзяць у Азіі, Афрыцы, Еўропе.

МУЛЬТЫФУНКЦЫЯНАЛЬНАСЦЬ (лац. multum — многа + functio — дзейнасць) — выконванне органамі некалькіх функцый.

МУЛЬТЫЦЭПС, Multiceps (лац. multus — шматлікі + + kephale — галава) — р. цэстодаў з п/а Taeniata. Паразітуюць у тонкім кішэчніку драпежных. Від *M. multiceps* — паразіт сабак, ваўкоў, лісіц, пясцоў, шакалаў. Лічынкі *Coenurus cerebralis* паразітуюць у галаўным, радзей — у спінным мазгу жвачных, часам — чалавека, выклікаюць *цэнуроз* (гл.). *M. skrjabini* паразітуе ў тонкім кішэчніку сабак, ваўкоў. Лічынкі *Coenurus skrjabini* паразітуюць у падскурнай клятчатцы, мышцах, брушнай поласці авечак, коз. *M. serialis* (лац. series — цэп, вераніца) — паразітуе ў кішэчніку драпежных. Лічылка *Coenurus serialis* паразітуе ў міжмышачнай злучальнай тканцы грызуноў (трусоў і зайцоў). Імагінальныя стадыі цэстодаў выклікаюць *мультицэптозы* драпежных (гл.).

МУЛЬТЫЦЭПТОЗЫ (multiceptoses) — гельмінтозы драпежных, выклікаемыя цэстодамі р. *Multiceps*. Пашкоджваюць тонкі кішэчнік. Распаўсюджаны ўсюды. У хворых наглядаюцца паносы, ваніты, адставанне ў развіцці, змардаванне, часам — нервовыя з'явы. З лячэбнай мэтай прапаноўваюць выкарыстоўваць арэкалін броміста-вадародны, фенасал, філіксан і інш.

МУМІФІКАЦЫЯ, tumificatio (араб. tumija — мумія + лац. fascia — рабл) — а) сухая гангрэна, якая характарызуецца высыханнем і пачарненнем змярцвелых тканак; б) працэс высыхання трупа альбо яго частак, які адносіцца да позніх трупных змяненняў.

МУРАЎІ, Formicoidea — надсям, насякомых атр. перапончатакрылых. Каля 10 тыс. відаў. Грамадскія насякомыя. Жывуць у гнёздах (муравейніках), дзе акрамя крылатых самцоў і самак знаходзіцца адна альбо некалькі бяскрылых яйцакладучых самак і шмат бяскрылых рабочых асобін (недазвітыя самкі).

МУСКУЛАТУРА — сукупнасць мышцаў.

МУСКУСНЫЯ КАЧКІ — парода качак. Узніклі ад дзікіх паўднёва-амерыканскіх. М. к. вызначаюцца наяўнасцю над дзюбай і ў вобласці вачэй мясістых нарастаў — «каралаў» і мясістых бародавак, якія выдзяляюць тлушч з пахам мускусу. Пры скрыжаванні з другімі пародамі даюць скараспелыя гібрыды, т. н. мюларды. Разводзяць у многіх краінах.

МУТАГЕННЫ (ад мутацыі + грэч. genes — нараджаючы, народжаны) — фізічныя і хімічныя фактары, уздзеянне якіх на жывёльныя арганізмы прыводзіць да з'яўлення мутацый з частатой, перавышаючай натуральны ўзровень.

МУТАЦЫЯ (лац. mutatio — змяненне, змена) — нечаканае і рэзкае змяненне адзнак і ўласцівасцей арганізма, якія перадаюцца па спадчыне.

МУТУАЛІЗМ (лац. mutus — бачны) — двухбаковая карысная форма сімбіёзу.

МУХІ — насякомыя з п/а Brachycera, атр. Diptera. Распаўсюджаны ўсюды. Уключаюць сям.: сапраўдныя мухі (Muscidae), сінія і зялёныя мухі (Caliphoridae) і шэрыя мясныя (Sarcophagidae). Большасць з'яўляецца механічнымі і прам. гасп. узбуджальнікаў інфекцыйных і некаторых інвазійных хвароб (тэлязіі, драшэі, габранэмы, парафілярыі і інш.). Некаторыя выклікаюць хваробы (гл. *міязы, вальфартыёз*).

МУФЛОН, *Ovis ammon musimon* — жвачная парнакапытная жывёла р. бараноў, падвід архара. Адзін з продкаў хатніх авечак.

МЫТ, *adenitis equorum* — інфекцыйная хвароба коней, якая характарызуецца ліхаманкай, гнойна-катаральным запаленнем слізістых абалонак носа і глоткі, а таксама гнойным запаленнем падсківічных вузлоў. Узбуджальнік — *Streptococcus equi* (мытны стрэптакок), устойлівы ў знешнім асяроддзі. Хварэюць маладыя коні. Заражэнне адбываецца часцей аліментарным і радзей — аэрагенным шляхам. Праяўляецца мыт спарадычна альбо ў выглядзе эпізаатычных успышак. У хворых жывёл павышаецца тэмпература цела, запаленне слізістых носа і глоткі. З носа вылучаецца слізіста-гнойны эксудат. Падсківічныя вузлы павялічаны, гарачыя, хваравітыя, пры іх ускрыцці вылучаецца густы, жоўты гной. Дыягназ ставіцца на аснове клінічна-эпізааталагічных даных і бактэрыялагічных даследаванняў. Пры лячэнні ўскрываюць абсцэсы і апрацоўваюць раны. Выкарыстоўваюць антыбіётыкі, сульфаніламідныя прэпараты. Спецыфічная прафілактыка не распрацавана.

МЫШАПАДОБНЫЯ ГРЫЗУНЫ — зборная назва дробных грызуноў сям. хамяковых і мышыных (палёўкі, лемінгі, хамячкі). З'яўляюцца шкоднікамі сельскагаспадарчай прадукцыі і пераносчыкамі ўзбуджальнікаў заразных хвароб.

МЫШАЧНАЯ ТКАНКА — тканка ў беспазваночных і пазваночных, якая ажыццяўляе скарачэнне мышцаў.

МЫШЦЫ, *musculi* — органы цела жывёл, якія складаюцца з мышачнай тканкі, здольнай скарачацца пад уплывам нервовых імпульсаў. Забяспечваюць рух органаў і тканак.

МЮЛЕРЫЁЗ, *muelleriosis* — гельмінтозная хвароба авечак і коз, узбуджальнік — нематода *M. capillaris*, паразітуе ў альвеолах і драбнейшых бронхах. Распаўсюджана ў цэнтральнай і паўночнай зонах былога СССР, Закаўказзі. Характарызуецца наяўнасцю балючага кашлю, адказам ад корму, змардаваннем. Віды *Muellerius capillaris* (у гонар нямецкага даследчыка

F. Müller i capillaris — валасаты) — паразітуе ў жвачных. Прам. гасп. — наземныя малюскі.

МЮЛЕРАЎ КАНАЛ (ад імя І. Мюлера) — праток, які злучае варонку і каналец перадныркі з поласцю клаакі ў зародкаў пазваночных, акрамя кругларотых і некаторых відаў рыб.

МЯКІНА — адыходы ад малацьбы і ачысткі зернявых і зернебабовых культур (насенныя коркі, часткі каласкоў, сцёблаў, недаразвітыя зярняты і г. д.). Выкарыстоўваюць як грубы корм.

МЯСА — цэлыя тушы альбо часткі туш забітых жывёл. Карысны харчовы прадукт.

МЯСАКОСНАЯ МУКА — бялкова-мінэральны корм. Вырабляецца з непрыгодных для харчовых мэт боенскіх адыходаў, туш жывёл. У 1 кг змяшчаецца 1,04 к. адз. і каля 341 г засваяльнага пратэіну.

МЯШОТЧАТЫ РАСПЛОД ПЧОЛ — інфекцыйная хвароба, якая выклікае гібель дарослых, часцей — запячатаных лічынак і маладых кукалак. Узбуджальнік — вірус. Спрыяльныя фактары — недахоп корму і пераахладжэнне гнязда. Хвароба праяўляецца ў першую палавіну лета пасля халадоў і супраджаецца гібеллю лічынак, якія бурэюць, набываюць выгляд мяшочка, запоўненага вадзяніста-зярністай масай. Дыягназ ставяць на аснове клінічных даных і вірусалагічнага даследавання. На пчальнік накладваюць каранцін. Гняздо ачышчаюць і ўцяпляюць. Пчол падкормліваюць цукровым сіропам з дабаўленнем тэтрацыкліну. Матку часова аддзяляюць, а затым зноў выпускаюць на соты альбо замяняюць новай здаровай.

Н

НАВАКАІНАВАЯ БЛАҚАДА — метад патагенетычнай тэрапіі, які заснаваны на здольнасці ўведзенага ў тканкі раствору здымаць моцнае раздражненне ў зоне паталагічнага ачага, адначасова дзейнічаючы ў якасці слабага раздражняльніка.

НАГУЛ — адкорм на пашы жывёл, прызначаных на мяса.

НАДНЫРАЧНІКІ — парныя залозы ўнутранай сакрэцыі ў пазваночных, размешчаныя паблізу верхняга полюса ныркі.

НАЗААРЭАЛ (грэч. posos — хвароба + area — плошча, прастора) — арэал хваробы, вобласць яе распаўсюджвання. Можна быць глабальным, занальным, рэгіянальным, суцэльным, раз'яднаным, абасобленым, прагрэсіруючым, рэгрэсіруючым. Веданне структуры назаарэала мае значэнне пры планаванні супрацьэпізаатычных мерапрыемстваў.

НАЗАГЕАГРАФІЧНАЯ КАРТА — карта, якая паказвае асаблівасці геаграфічнага распаўсюджвання асобных хвароб альбо іх груп.

НАЗАЛОГІЯ (грэч. posos — хвароба + logos — вучэнне) — вучэнне аб хваробе.

НАЗЕМА (Nosema, грэч. nosema, posos — хвароба) — р. унутрыклетачных паразітаў, атр. Microsporidia. Паразітуюць

у пазваночных і беспазваночных живёл, спецыфічных для гаспадароў. Выклікаюць назематоз пчол, міксаспарыдыёзы рыб і інш.

НАЗЕМАТОЗ ПЧОЛ, *nosematosis* — заразны панос пчол — інвазійная хвароба, выклікаемая аднаклетачным паразітам *Nasema apis* (лац. пчала). Паражае Н. эпітэліяльныя клеткі сярэдняй кішкі і мальпігіевы сасуды пчол. Наглядаецца панос, недастатковая актыўнасць, масавая гібель.

НАЕЗНІКІ — група сям. паразітаў перапончатакрылых насякомых, прадстаўнікі якіх адкладваюць яйкі ў целы іншых насякомых. Широка выкарыстоўваюцца ў біялагічнай абароне раслін.

НАМУЛ — паталагічны стан, які ўзнікае ў выніку ўдараў скуры падэшвы і заваротных частак сценкі капыта. Н. суправаджаецца пашкоджаннем сасудаў.

НАПРУЖАНАСЦЬ ІМУНІТЭТУ — ступень спецыфічнай устойлівасці перахварэўшых альбо імунізаваных живёл да дзеяння патогенных мікрабаў альбо таксінаў. Абумоўліваецца пэўнымі суадносінамі і ўзаемадзеяннем шматлікіх неспецыфічных фактараў (скурныя, слізістыя, лімфатычныя бар'еры, ферменты і інгібітары крыві, інтэрферон і г. д.) і фактараў спецыфічнай абароны (гумаральныя і тканкавыя, клетачныя, антыцелы).

НАПРУЖАНАСЦЬ ЭПІЗААТЫЧНАЙ СІТУАЦЫІ — інтэнсіўнасць распаўсюджвання хваробы сярод живёл на канкрэтнай тэрыторыі ў пэўны адрэзак часу, г. зн. характарызуецца часовым і прасторава-геаграфічным паказчыкамі.

НАР — гібрыд і пакаленне адна- і двухгорбага вярблюда.

НАРАДЖАЛЬНАСЦЬ — працэс палавога ўзнаўлення цэнапапуляцыі шляхам нараджэння сабе падобных. Выражаецца ў колькасці патомства адной генерацыі. Залежыць ад біятычнага патэнцыялу віду, стану папуляцыі (у прыватнасці, палавога саставу) і біяцэнатычнага.

НАРМАТЫЎНА-ТЭХНІЧНЫ ДАКУМЕНТ (НТД) — дакумент, які рэгламентуе выраб і кантроль біялагічных прэпаратаў. Зацверджаны кампетэнтнымі органамі, напр., НТД на вакцыну, дыягностыку і г. д.

НАРКОЗ, *narcois* (грэч. *parkosis* — аняменне) — штучна ўзбуджаны глыбокі сон, які суправаджаецца выключэннем усведамлення, аналгезіяй, расслабленнем шкілетнай мускулатуры і прыгнечанасцю рэфлектарнай актыўнасці.

НАСАВАЯ ПОЛАСЦЬ — поласць, у якой у пазваночных живёл размешчаны органы нюху. У легачнадыхаючых Н. п. утварае пачатковы аддзел дыхальных хадоў.

НАСАГЛОТКА — верхняя частка глоткі, размешчаная ззаду насавой поласці.

НАСЕДЖВАННЕ ЯЕК — адна з форм клопату аб патомстве, якая ўласціва птушкам і некаторым відам млекакормячых (качканос).

НАСКУРНІКІ, *Psoroptes* — гл. *Псараптозы*.

НАСЛЕДАВАННЕ — перадача генетычнай інфармацыі ад аднаго пакалення арганізмаў іншаму.

НАСЛЕДУЕМАСЦЬ — генетычная абумоўленасць зменлівасці ў папуляцыі жывёл альбо раслін.

НАСТАЎЛЕННЕ — дакумент, прыняты Галоўным упраўленнем ветэрынарыі СССР, у якім выкладзены парадак, спосаб выкарыстоўвання і дазіроўка біялагічных і хіміятэрапеўтычных прэпаратаў.

НАСЯКОМЫЯ (Insecta, лац. насякомае) — кл. з т. Arthropoda (членістаногія). Дарослыя Н. маюць тры пары ног, цела падзелена на галаву, грудзі і брушка. З'яўляюцца шкоднікамі с.-г. культур, паразітамі і пераносчыкамі ўзбуджальнікаў хвароб жывёл і чалавека. Распаўсюджаны ўсюды, асабліва атр. Diptera.

НАСЯКОМАЯДНЫЯ РАСЛІНЫ — аўтатрофныя расліны, якія жывуць на бедных глебах і выкарыстоўваюць як дадатковую крыніцу харчавання дробных жывёл, пераважна насякомых.

НАТУРАЛЬНЫ ІМУНІТЭТ, НАРОДЖАНЫ ІМУНІТЭТ — неўспрымлівасць арганізма да інфекцыйнага пачатку альбо іншароднага рэчыва, абумоўлена відавymi прыроджанымі біялагічнымі асаблівасцямі. Гэтая прыкмета перадаецца па спадчыне. Напр., неўспрымлівасць буйн. раг. жыв. да сапу коней, а апошніх — да чумы буйн. раг. жыв. і г. д.

НАТУРАЛІЗАЦЫЯ (лац. naturalis — прыродны, натуральны) — ужыванне новага для данага згуртавання віду, звязанае з набыццём гэтым відам (формай) спецыяльных адаптацый.

НАТЫЎНЫ (лац. nativus — народжаны) — натуральны, не пашкоджаны пры даследаванні.

НАТРЫЙ, Natrium — хім. элемент I групы перыядычнай сістэмы Мендзялеева. У глебе змяшчаецца 0,63 %. Уваходзіць у састаў многіх мінералаў. Важную ролю іграе ў арганізмах жывёл і чалавека.

НАЦІРАННЕ, фракцыя (frictio) — адзін са спосабаў уяўлення лекаў праз скуру ў мэтах агульнага і мясцовага лячэбнага ўздзеяння.

НЕА... (грэч. neos — новы) — састаўная частка складаных слоў, адпавядаючая па значэнню слову «новы».

НЕААСКАРЫДОЗ, neoascaridosis — паразітарная хвароба маладняку жвачных. Пашкоджваецца тонкі кішэчнік, часам — сычуг. Н. распаўсюджан на Украіне, у Малдавіі, Прыморскім краі. Від *N. vitulorum* выклікае у цялят пагаршэнне апетыту, тымпанію, панос, парушэнне каардынацый руху. З лячэбнай мэтай прапануецца выкарыстоўваць піперазін, крэмнефторысты натрый, фенатыязін і інш.

НЕААСКАРЫДЫ, *Neoascaris* (грэч. neos — новы + ascaris — чарвяк) — р. нематодаў з сям. Anisakidae, п/а Ascaridata. Паразітуюць у жвачных. *N. vitulorum* (лац. vitulus — цялё) — паразітуе ў тонкім кішэчніку. Геагельмінт. Заражэнне звычайна ўнутрывантробнае. Выклікае *неааскарыдоз* (гл.).

НЕАБІЕНТЫ (неа... + bios — жыццё) — заносныя віды жывёл.

НЕАНАТАЛЬНЫ (лац. neonatus — нованароджаны) — жыве́ла з моманту нараджэння да 2—3 тыдняў жыцця.

НЕАНТАЛОГІЯ (неа... + грэч. on (ontos) — істота + logos — вучэнне) — комплекс біялагічных навук, якія вывучаюць сучасны арганічны мір, г. зн. цяпер жывучыя арганізмы.

НЕАТЭНІЯ (неа... + грэч. teino — расцягваю, падаўжаю) — здольнасць некаторых арганізмаў дасягаць палавой спеласці і размнажання ў лічыначнай стадыі (некаторыя ракападобныя, насякомыя і інш.).

НЕДАБРАБЫТНЫ ПУНКТ — населены пункт, гаспадарка, ферма, аб'ект, на тэрыторыі якіх выяўлен адзін і болей эпідэмічных ачагоў. Лічыцца небяспечным да поўнай ліквідацыі інфекцыйнай хваробы, а пры сібірскай язве, эмфізематозным карбункуле і некаторых іншых хваробах — стацыянарна небяспечным і знаходзіцца на пастаянным уліку.

НЕЙРА..., **НЕЎРА...**, **НЕЎР...** (грэч. neuron — жыла, нерв) — частка складаных слоў, якая паказвае на іх адносіны да нервовай сістэмы.

НЕЙРОН, НЕРВОВАЯ КЛЕТКА, НЕЙРАЦЫТ (нейра... + грэч. kytos — клетка) — структурная і функцыянальная адзінка нервовай сістэмы, якая валодае спецыфічнымі праяўленнямі ўзбуджальнасці.

НЕЙРАТРОПНЫ (грэч. neuron — нерв + tropos — паварот, кірунак) — узбуджальнік хваробы альбо якое-небудзь рэчыва, якое выбіральна дзейнічае на нервовую тканку.

НЕЙРАГЕННЫ, НЕЎРАГЕННЫ (грэч. neuron — нерв + genes — які адбыўся) — узнікаючы ў выніку пашкоджання нервовай тканкі.

НЕЙРАЛЕПТААНАЛГЕЗІЯ, neuroleptanalgesia (грэч. neuron + leptos — схопліваючы + analgesia — неадчувальнасць) — метада агульнай анестэзіі, які заснаваны на выкарыстоўванні нейралептычных і цэнтральных анальгетычных сродкаў і заклучаецца ў дасягненні стану нейралепсіі і эфектыўнай аналгезіі.

НЕЙРАТРАПЕНІЯ, neurotropenia (neutrophilus — нейтрафіл + грэч. rena — недахоп) — памяншэнне колькасці нейтрафільных гранулацытаў у крыві. Н. бывае абсалютная і адносная.

НЕЙТРАФІЛІЯ, neutrophilia (лац. neuter — нейтральны + грэч. phileo — кахаю) — павелічэнне ўтрымання нейтрафілаў у крыві.

НЕКАТАРОЗ (necatorosis) — хвароба свіней, якая суправаджаецца паражэннем тонкага кішэчніка нематодамі *N. americanus*. Распаўсюджан на Далёкім Усходзе.

НЕКАТАР (лац. necator — забойца) — р. нематодаў з сям. Ancylostomatidae, п/а Strongylata, паразітуюць у тонкім кішэчніку млекакормячых. Від *N. americanus* (лац. — амерыканскі) — паразітуе у свіней, чалавека, выклікае *некатароз* (гл.).

НЕКРАБАКТЭРЫЁЗ, necrobacteriosis — хранічнае інфекцыйнае захворванне, якое характарызуецца гнойна-некротычнымі

мі пашкоджаннямі скуры і ніжэйляжачых тканак, слізистых абалонак і ўнутраных органаў. Узбуджальнік — *Bacterium pescophorum* — анаэробны мікроб, устойлівы ў знешнім асяроддзі. Захворваюць хатнія і дзікія (асабліва часта — алені) жывёлы, птушка. Хварэе і чалавек. Заражэнне адбываецца пры пападанні ўзбуджальніка праз пашкоджаную паверхню скуры альбо слізистыя абалонкі. У дарослых жывёл паражаюцца ў асноўным канечнасці. Запаляецца кура венчыка, утвараюцца язвы, свішчы, пашкоджаюцца капытная косць і сухажыллі, што прыводзіць да спадання рагавога башмака. У маладняку пашкоджаецца слізистая рота, глоткі, языка, назіраюцца метастазы ва ўнутраных органах. Дыягназ засноўваецца на клінічных прыкметах і бактэрыялагічных даследаваннях. Лячэнне хірургічнае з выкарыстаннем антыбіётыкаў, сульфаніламідных прэпаратаў, ванны з растворамі фармаліну, крэаліну, лізолу, медзі сульфата. Прафілактыка хваробы заключаецца ў правільным доглядзе за канечнасцямі, прафілактыцы траўматызму. Забараняюць выпас скаціны на забалочаных участках.

НЕКРАСПЕРМІЯ, necrospemia (грэч. nekros — змярцвелы + sperma — семя) — страта жыццяздольнасці сперматазоідаў у выніку ўздзеяння шкодных фактараў.

НЕКРАТАМІЯ, necrotomia (грэч. nekros + tome — рассячэнне) — аператыўнае ўмяшанне, якое заключаецца ў рассячэнні змярцзелых тканак. Н. паказана пры адмарожваннях, гангрэзных пашкоджаннях.

НЕМАТГЕЛЬМІНТЫ, Nematelminthes (грэч. nema, nematos — нітка + helminth, helminthos — гліст, чарвяк) — т. чарвякоў. Практычнае значэнне мае ў асноўным кл. *нематодаў* (гл.).

НЕМАТАДЫРЭЛЫ, Nematodirella (грэч. nema, nematos — нітка + лац. dirus — жудасны, страшны) — р. нематодаў з сям. Trichostrongylidae, п/а Strongylata. Паразітуюць у жвачных у тонкім кішэчніку. Разам з іншымі гельмінтамі гэтага сям. выклікаюць *трыхастрангілёзы* (гл.).

НЕКРАБІЕЗ (грэч. nekros — мёртвы + bios — жыццё) — неабарачальныя змяненні ў тканках, звязаныя з парушэннем абмену рэчываў.

НЕКРОЗ (грэч. nekrosis (nekros) — мёртвы) — змярцвенне асобных органаў, іх частак, тканак альбо клетак у жывым арганізме.

НЕКРАФАГІ (грэч. nekros — мёртвы + phagos — пажыральнік) — трупaeды; арганізмы, якія харчуюцца мёртвымі жывёламі (скураedy, грыфы і інш.).

НЕКТАР — цукрысты сок, вылучаемы нектарнікамі раслін.

НЕМАТАДЫРУС, Nematodirus (грэч. nema, nematos — нітка + dirus — жудасны, страшны) — р. нематодаў з сям. Trichostrongylidae, паразітуе ў жвачных у асноўным у тонкім кішэчніку. Распаўсюджаны ўсюды. Геагельмінты. Гл. *Трыхастрангілёзы*.

НЕМАТОДЫ, Nematoda (грэч. nema, nematos — нітка + eider — выгляд, абрыс) — кл. круглых чарвякоў, які ўключае

вольнаживучыя і паразітычныя віды. Бія- і геагельмінты, раздзельнаполюя.

НЕМАТАЦЭРА, *Nematocera* (грэч. нема, *nematos* — нітка + *keras* — рог) — п/а доўгавусых двухкрылых насякомых. Маюць падоўжанае цела, ногі тонкія, доўгія, крылы вузкія.

НЕМЕРЦІНЫ, *Nemertini* — кл. чарвякоў. Пражываюць у марах. Тыпічныя драпежнікі. Харчуюцца чарвякамі, малюскамі, дробнымі ракападобнымі. Маюцца паразітычныя віды іх.

НЕПРЫТОМНАСЦЬ, *syncope* (грэч. *synkope* — знясільваць, абясільваць) — адна з форм параксізмальных кароткачасовых расстройванняў усведамлення, якая суправаджаецца вегетатыўна-сасудзістымі парушэннямі, нарастаючай слабасцю, паніжэннем мышачнага тонусу. Напр., пры вострай анеміі галаўнога мозгу.

НЕРАСТ — адкладанне рыбамі спелай ікры і малака (спермы) з далейшым апладненнем.

НЕРАСТАВАЯ САЖАЛКА — сажалка ў цеплаводнай сажалкавай гаспадарцы, прызначаная для нерасту рыб і развіцця лічынак на працягу 8—12 сутак.

НЕРВОВАЯ РЭГУЛЯЦЫЯ — каардынуючы ўплыў нервовай сістэмы на клеткі, тканкі і органы, якія прыводзяць іх дзейнасць у адпаведнасць з патрэбнасцямі арганізма і змяненнямі навакольнага асяроддзя.

НЕРВОВАЯ СІСТЭМА — сукупнасць асобных нейронаў і іншых структур нервовай тканкі жывёл, аб'ядноўваючая морфафункцыянальную дзейнасць арганізма ў яго пастаянным узаемадзеянні са знешнім асяроддзем.

НЕРВОВАЯ ТКАНКА — тканка, якая складаецца з нервовых клетак — нейронаў і нейрагліі.

НЕРВЫ (лац. *nervus* — жыла, нерв) — сукупнасць нервовых валокнаў, якія звязваюць мозг і нервовыя вузлы з іншымі тканкамі і органамі цела.

НЕРВЫ СПІННА-МАЗГАВЫЯ — нервы, якія адыходзяць ад спіннага мозгу.

НЕРВЫ ЧЭРАПНА-МАЗГАВЫЯ, ГАЛАЎНЫЯ — нервы галаўнога мозгу, якія выходзяць праз адтуліны чарапной каробкі.

НЕСАПРАЎДНАЯ ЦЯЖАРНАСЦЬ, *graviditas spuria* (лац. *graviditas* — цяжарнасць + *spurius* — несапраўдны) — прыкметы цяжарнасці ў неаплодненых самак у выніку ўтварэння жоўтых цел у яечніках. Н. ц. рэгіструецца ў трусцоў, кошак, сабак, свіней.

НЕЎРАЛГІЯ, *neuralgia* (грэч. *neurion* — нервы + *algos* — боль) — перыядычны боль, які распаўсюджваецца па ходу ствала нерва альбо яго галінак, часам — з гіперстэзіяй у зоне яго інервацыі.

НЕЎРЫТ, *neuritis* (грэч. *neurion* — нерв + *itis*) — запаленне нерва, якое абумоўлена ўздзеяннем розных этыялагічных фактараў і характарызуецца змяненнямі ў абалонцы і восевым цыліндры нерва.

НЕЎРОЗЫ, *neurosis* (грэч. *neuron* + *osis* — хвароба) — паталагічны стан, які характарызуецца функцыянальнымі парушэннямі нервовай сістэмы. Адзначаюцца Н. галоўным чынам у службовых сабак і цыркавых жывёл.

НЕЎРАПАТЫЯ, *neuropathia* (грэч. *neuron* + *pathos* — пакута) — прыроджаны паталагічны стан з рэзка абумоўленым функцыянальным недахопам вегетатыўнай нервовай сістэмы.

НЕТРЫМАННЕ МАЧЫ, *incontinentia urinae* — міжвольнае выцяканне мачы. Н. м. з'яўляецца сімптомам некаторых прыроджаных і набытых захворванняў. Адзначаецца часцей у сабак.

НЕФРА (А)... (грэч. *nephros* — нырка) — частка складаных слоў, якая ўказвае на адносіны да нырак жывёл.

НЕФРЫДЫІ (грэч. *nephridion* — памяншальны ад *nephros* — нырка) — органы вылучэння ў чарвякоў і іншых беспазваночных, якія служаць для осмарэгуляцыі, вылучэння з арганізма прадуктаў абмену, а часам — і палавых прадуктаў.

НЕФРОН (нефра...) — асноўная структурна-функцыянальная адзінка нырак пазваночных. Н. бывае бесклубочкавы і клубочкавы. Складаецца з мальпігіева цельца і ныркавых (нефрыдыяльных) канальцаў, якія адыходзяць ад капсулы мальпігіева цельца.

НЕФРЫТ, *nephritis* (грэч. *nephros* — нырка + *itis*) — запаленне нырак з пераважным пашкоджаннем сасудзістых клубочкаў і парушэннем вылучэння з арганізма прадуктаў азотнага абмену. Распазнаюць гламеруланефрыт, які характарызуецца двухбаковым дыфузным пашкоджаннем клубочкаў нырак, і інтэрстыцыяльны Н., пры якім у паталагічны працэс уцягваецца нефрон і прамежжавая тканка нырак.

НЕФРОЗ, *nephrosis* (грэч. *nephros* — нырка + *osis* — хвароба) — захворванне, якое характарызуецца дыстрафічнымі змяненнямі ў ныркавых канальцах, масіўнай пратэінурыяй, парушэннямі бялкова-ліпіднага і водна-сальвага абмену.

НЕФРАСКЛЕРОЗ, *nephrosclerosis* (грэч. *nephros* — нырка + *xleros* — цвёрды) — захворванне, якое суправаджаецца замяшчэннем парэнхімы нырак злучальнай тканкай, ушчыльненнем, зморшчваннем і парушэннем функцый нырак. Часцей адзначаецца ў буйн. раг. жыв. і сабак, радзей — у свіней і коней. Н. найбольш часта з'яўляецца вынікам нефрытаў і нефрозаў.

НЕБА — верх ротовой поласці ў пазваночных.

НІКТУРЫЯ, *nycturia* (грэч. *nyktos* — ноч + *uron* — мача) — сімптом, які праяўляецца ў перавазе начной часткі дыўрэза над дзённай. Сустрэкаецца ў сабак пры неўрозах.

НІМФАМАНІЯ, *nympomania* (грэч. *nymphe* — нявеста + *mania* — вар'яцтва) — паталагічны стан, які характарызуецца ненармальна павышаным палавым узбуджэннем самак. Н. часцей з'яўляецца вынікам кісты у яечніку, радзей — іншых захворванняў палавых органаў і парушэнняў нервова-гумаральнай рэгуляцыі ў арганізме.

НИСТАГМ, nystagmus (греч. nystagmos — дрымота) — сімptom, які характарызуецца хуткімі і паўторнымі рухамі вочных яблыкаў.

НИМФА (греч. nymphē — нявеста, дзяўчына) — лічынкавая фаза членістаногіх, якая развіваецца метамарфозам (у кляшчоў, прамакрылых і інш.).

НОВАЗЕЛАНДСКІ БЕЛЫ ТРУС — парода трусоў мясновага напрамку. Вызначаецца скараспеласцю і добрым выхадам мяса. Разводзяць у многіх краінах свету.

НОВАКІРГІЗСКАЯ ПАРОДА ВЕРХАВА-ЗАПРАЖНЫХ КОНЕЙ — выведзена ў сярэдзіне 20 ст. у Кіргізіі шляхам скрыжавання мясцовых коней з данскай і чыстакроўнай верхавой пародамі. Масць гнядая, вараная, шэрая. Выкарыстоўваюць і для атрымання мяса і малака, а таксама для паляпшэння мясцовых парод.

НОГЦІ — відазмененыя кіпцюры (у лемураў, прыматаў, чалавека).

НОЗДРЫ — насавыя адтуліны ў пазваночных жывёл.

НОРЫ — часовыя альбо пастаянныя схованкі жывёл.

НОРКІ — драпежныя млекакормячыя р. *Mustela*, сям. куніцавых. Тулава вузкае, выцягнутае, гібкае. Харчуюцца дробнымі млекакормячымі, птушкамі і іх яйкамі. Валасяны покрыву бурога колеру з адценнямі. Распаўсюджана ў Еўропе (норка еўрапейская) і Паўднёвай Амерыцы (норка амерыканская). Цяжарнасць — 35—80 сутак, у коды — 1—9 дзіцянят. Аб'ект промыслу. Разводзяць таксама на зверагадоўчых фермах.

НОРМА КАРМЛЕННЯ — навукова абгрунтаваная сутачная патрэбнасць пэўнай жывёлы ў энергіі, пажыўных і мінеральных рэчывах, вітамінах.

НОРМА АБСЛУГОЎВАННЯ — пэўная колькасць аб'ектаў (галоў жывёл, адзінак абсталявання), якую павінна абслугоўваць выканаўца альбо група рабочых у канкрэтных умовах.

НОТАКАЦІЛУС, *Notocotylus* (греч. notos — спіна + kotyle — поласць) — р. трэматодаў з сям. *Notocotylidae*. Паразітуе ў птушкі. Від *N. attenuatus* (лац. — прасты) — паразітуе ў сляпой кішкі качак, гусей, курэй і інш. Прам. гасп. — прэснаводныя малюскі.

НОТАКАТЫЛІДОЗЫ, *notocotylidoses* — гелмінтозы качак і гусей, выклікаемыя трэматодамі з сям. *Notocotylidae*. Паразітуюць у тоўстым кішэчніку. Распаўсюджаны ўсюды.

НОТАЭДРЭС, *Notoedres* (греч. notos — спіна + hedra — сядалішча, зад) — р. акарыформных кляшчоў з сям. *Sarcoptidae*. Паразітуюць у кошках, сабак, лісц, чалавека, выклікаюць *нотаэдроз* (гл.).

НОТАЭДРОЗ, *Notoedrosis* — інвазійная хвароба сабак, лісц, кошках, трусоў, выклікаемая кляшчамі р. *Notoedres*. Паразітуюць у тоўшцы эпідэрмісу скуры галавы, спіны, канечнасцей. У хворых наглядаюцца сверб, з'яўленне корак, аблысенне ў вобласці галавы, шыі, спіны, лаптак, канечнасцей.

НУКЛЕІНАВЫЯ КІСЛОТЫ, полінуклеатыды — высокама-

лекулярныя фосфарэзмашчальныя арганічныя злучэнні, выяўленыя ва ўсіх жывых клетках і выконваючыя важнейшую біялагічную функцыю па захаванню, рэалізацыі і перадачы генетычнай інфармацыі.

НУКМУС у пчалярстве — невялікая сям'я пчол, утвараемая для ўтрымання маладой няплоднай маткі ў перыяд спарвання з трутнямі альбо захаванасці запасной плоднай маткі зімой.

НУТРЫЯ, балотны бобр, *Myocastor coypus* — млекакормячае сям. нутровых, атр. грызуноў. Пражывае на забалочаных месцах незамярзаючых вадаёмаў. Распаўсюджана ў П. Амерыцы. Акліматызавана ў паўднёвых рэгіёнах краіны. Харчуецца раслінамі, малюскамі. Цяжарнасць — 127—133 сутак. Прыводзіць па 2—8 дзіцянят. Разводзяць на зверагадоўчых фермах.

НУТРОЎКА — выманне ўнутраных органаў з брушной і грудной паласцей туш забітых жывёл.

НУТАЛІЯ (у гонар англ. вучонага G. Nuttall) — прасцейшыя з атр. *Piroplasmida*. Паразітуюць ў арганізме цеплакроўных жывёл, дзе размнажаюцца множным злучэннем. У эрытрацытах утвараюцца крыжападобныя формы — «мальтыйскія крыжы». М. В. Крылоў (1978) прапанаваў назваць нуталій ніколіямі. Найбольшае значэнне мае *нуталіёз коней* (гл.).

НУТАЛІЁЗ, *nuttalliosis* — піраплазмідозная хвароба аднакапытных, выклікаемая *Nuttallia equi*. Распаўсюджана пераважна на поўдні. Пераносчыкі — іксодавыя кляшчы р. *Hyalomma*, *Rhipicephalus* і *Dermacentor*. Хвароба характарызуецца высокай тэмпературай, анемічнасцю і жаўтушнасцю слізистых абалонак, парушэннем дзейнасці сардэчна-сасудзістай сістэмы і органаў стрававання. Для лячэння выкарыстоўваюць сульфантрал, гемаспарыдзін, азідзін, сімптоматычнае лячэнне.

НЫРКІ — парныя органы вылучэння ў пазваночных. У вышэйшых пазваночных у Н. выдзяляюць 2 зоны: коркавае і мазгавое рэчыва. Кровазабеспячэнне Н. ажыццяўляе ныркавая артэрыя. Інэрвацыя Н. забяспечваецца сімпатычнымі валокнамі ад сонечнага спляцення і парасімпатычнымі ад блудзячага нерва. Асноўная структурна-функцыянальная адзінка Н. — нефрон. У працэсе эвалюцыі адбывалася змена 3 тыпаў Н.: пераднырка (пранефрас), першасная Н. (мезанефрас) і другасная (метанефрас).

Н'Ю-ГЕМПШЫР — парода курэй мясаячнага напрамку. Выведзена ў ЗША на аснове курэй род-айланд. Апырэнне залаціста-жоўтае, светла-карычневае. Яйцаноскасць — 190—200 яек. Завезена ў СССР у 1946 г. Выкарыстоўваецца для атрымання гібридных нясушак з яйцаноскасцю да 270 яек.

Н'ЮКАСЛСКАЯ ХВАРОБА, псеўдачума (*Morbus newcastle*) — высокантагіёзная вірусная хвароба птушак з атр. курыных, якая характарызуецца пашкоджаннем органаў дыхання, стрававання і цэнтральнай нервовай сістэмы. Узбуджальнік — РНК-змяшчаючы вірус, устойлівы ў знешнім асяроддзі. Крыніца ўзбуджальніка інфекцыі — хворая і перахварэўшая птушка. Заражэнне адбываецца аэрагенным і аліментарным

шляхамі. Смяротнасць птушкі дасягае 90—100 %. У хворай птушкі адзначаюць страту арыентацыі, замаруджанае дыханне з хрыпамі, сутаргавыя з'явы, паралічы крылаў, хваста і канечнасцей. Пры ўскрыцці выяўляюць кровазліццё на мяжы мышачнага і жалёзістага аддзелаў жалудачкаў, а таксама ў кішэчніку і ўнутраных органах. Ставяць дыягназ на аснове клініка-эпізааталагічных даных, паталагаанатамічных змяненняў і вірусалагічных даследаванняў патматэрыялу. Лячэнне не распрацавана і не праводзіцца з-за высокай кантагіёзнасці захворвання. Хворую птушку забіваюць і падвяргаюць тэрмічнай апрацоўцы. У птушніку праводзяць вакцынацыю.

НЮХ — успрыманне арганізмам пры дапамозе органаў нюху паху. Распазнаюць жывёл з вострым нюхам (макрасматыкі), са слаба развітым нюхам (мікрасматыкі) і з поўнай адсутнасцю нюху (анасматыкі).

НЮХАЛЬНЫЯ ЯМКІ — органы нюху некаторых галаваногіх малюскаў у выглядзе скурных паглыбленняў, размешчаных пад вачамі.

НЯВІННАЕ РАЗМНАЖЭННЕ — тое самае, што і партэнагенез.

О

О-АНТЫГЕН — саматычны антыген бактэрый. Уяўляе сабой складаны комплекс, які ўтвораны вугляводамі, ліпідамі і часткова бялкамі. На аснове розных О-антыгенаў праводзяць сералагічнае тыпіраванне бактэрый (сальманэл, пастэрэл і г. д.).

ОПТЫМУМ ЭКАЛАГІЧНЫ (лац. *optimus* — найлепшае) — умовы, у якіх наглядаецца найлепшая жыццёвасць віду.

ОРГАН (грэч. *organon* — прылада, інструмент) — выконваючая канкрэтную функцыю частка цела мнагаклетачнай жывёлы, маючая пэўную будову і ўтвораная з таго альбо іншага комплексу тканак.

ОРГАНЫ АДНАЎЛЕННЯ — тое самае, што і органы палавыя.

ОРГАНЫ ВЫЛУЧЭННЯ, ВЫДЗЯЛЯЛЬНЫЯ ОРГАНЫ — органы, якія служаць для выдалення з цела жывёл канечных прадуктаў абмену рэчываў. У беспазваночных О. в. з'яўляюцца нефрыды, мальпігіевы сасуды, у пазваночных — ныркі.

ОРГАНЫ ДЫХАННЯ — органы, якія служаць для ажыццяўлення знешняга дыхання. Да О. д. адносяць жабры, лёгкія, мяшкі лёгачныя, трахеі. Упершыню О. д. з'явіліся ў кольчатых чарвякоў.

ОРГАНЫ ЗРОКУ — органы светлавога ўспрымання. Асноўным элементам О. з. з'яўляецца першаснаўспрымальная зрокавая (рэтынальная) клетка, успрымаючая светавыя промні. У некаторых кішачнаполасцевых і чарвякоў О. з. уяўляюць сабой вокавыя плямы, у членістаногіх фарміруюцца вочы фасетачныя, у пазваночных — вочы.

ОРГАНЫ ДОТЫКУ, ТАНГАРЭЦЭПТАРЫ (лац. tangens — дакранаючыся + receptio — прыняцце) — органы, успрымаючыя дакрананне, ціск. О. д. размяшчаюцца ў покрывах скуры, сухажыллях і мышцах.

ОРГАН КАПУЛЯТЫЎНЫ (лац. copulatio — злучэнне) — мужчынскі палавы орган, які служыць для ўнутранага апладнення.

ОРГАНЫ КРОВАЗВАРОТУ — органы крывяной сістэмы: сэрца і крывяносныя сасуды.

ОРГАНЫ КРЫВЯТВАРЭННЯ — органы, ў якіх з недыферэнцыраваных клетак — гемацытабластаў утвараюцца форменыя элементы крыві. У млекакормячых да О. к. адносяць касцявы мозг, лімфатычныя вузлы, селязёнку, залозу зобную. У ніжэйшых пазваночных, акрамя таго, О. к. з'яўляюцца ныркі (у рыб) і печань (у хвастатых земнаводных). У беспазваночных крывятварэнне ажыццяўляецца непасрэдна ў поласцевых вадкасцях і крыві.

ОРГАНЫ ЛАКАМАТОРНЫЯ (лац. locus — месца + actio — рух) — органы, якія служаць для перасоўвання арганізма.

ОРГАНЫ НЮХУ — органы ўспрымання хімічнага раздражнення, дазваляючыя жывёлам распазнаваць пахі. Лакалізуецца ў розных участках цела (напр. у млекакормячых — у эпیتэліі поласці носа і г. д.).

ОРГАНЫ ПАЛЕТУ — спецыялізаваныя лакаматорныя органы — крылы.

ОРГАНЫ ПАЛАВЫЯ — органы палавога размнажэння. Да О. п. адносяцца: палавыя залозы (ганады), палавыя пратокі, разнастайныя дадатковыя ўтварэнні (спецыялізаваныя залозы семяпрыёмніка, прыстасаванні для выношвання дзіцянят). Жывёлы падраздзяляюцца на гермафрадытаў (у адной асобіне лакалізаваны і жаночыя, і мужчынскія О. п.) і раздзельнаполых, г. зн. на самца і самку.

ОРГАНЫ РАЎНАВАГІ, ОРГАНЫ СТАТЫЧНАГА ПАЧУЦЦЯ — органы, якія ўспрымаюць змяненні становішча цела ў прасторы. У беспазваночных прадстаўлены статацыстамі, у пазваночных — вясцібулярным апаратам.

ОРГАНЫ РАЗМНАЖЭННЯ — тое самае, што і органы палавыя.

ОРГАНЫ СЛЫХУ — органы, якія ўспрымаюць гукавыя хвалі.

ОРГАНЫ СМАКУ — органы, успрымаючыя дзеянне хімічных рэчываў. У беспазваночных размяшчаюцца ўнутры стрававода, на ротовых частках, часам — на канечнасцях (матылькі). У пазваночных размешчаны галоўным чынам у ротовой поласці і глотцы.

ОРГАНЫ СТРАВАВАННЯ — органы, выконваючыя стрававальную функцыю. У большасці жывёл О. с. уяўляюць сабой трубку з ротовой і анальнай адтулінамі. У пазваночных прадстаўлены ротовой поласцю, глоткай, страваводам, страўнікам, кішэчнікам, а таксама печанню і падстраўнікавай залозай.

ОРГАНЫ ПАЧУЦЦЯЎ — органы, якія ажыццяўляюць успрымманне і аналіз раздражненняў, атрымліваемых з навакольнага асяроддзя. Вышэйшыя жывёлы і чалавек маюць 5 О. п.: смаку, нюху (аб'ядноўваюцца ў О. хімічнага пачуцця), дотыку, зроку, слыху.

ОСМАРЭГУЛЯЦЫЯ (грэч. *osmos* — штуршок, ціск + лац. *regulo* — накіроўваю) — сукупнасць фізіка-хімічных працэсаў, якія забяспечваюць адноснае пастаянства канцэнтрацыі асматычна актыўных рэчываў ва ўнутраным асяроддзі арганізма жывёл.

П

ПАВЕТРА — сумесь газаў, з якіх складаецца атмасфера Зямлі — азот (78,09 %), кісларод (20,95 %), інертныя газы (0,94 %), вуглякіслы газ (0,03 %).

ПАВОДЗІНЫ — выпрацаваныя ў працэсе эвалюцыі актыўныя рэакцыі арганізмаў на знешнія раздражненні, садзейнічаючыя захаванню відаў і колькасці іх папуляцый.

ПАВОЛЬНЫЯ ІНФЕКЦЫІ — група хвароб, адрозніваючымі прыкметамі якіх з'яўляюцца: працяглы інкубацыйны перыяд (да некалькіх гадоў) і клінічнае цяжэнне; пашкоджанне аднаго віду гаспадара, пераважна пашкоджанне адной сістэмы органаў, летальны зыход. Напр., скрэпі, вісна-маедзі, энцэфалапатыя норака і інш.

ПАВУКАПАДОБНЫЯ, *Arachnoidea* (грэч. *arachne* — павук, павуціна + *eides* — выгляд, абрыс) — кл. членістаногіх. Цела расчленена на галавагрудзі і брушка (павукі) альбо зліта (кляшчы). У дарослых П. маюцца чатыры пары канечнасцей.

ПАВУЦІНА — вязкае вылучэнне павуцінных залоз павукоў і некаторых іншых павукападобных, застываючае ў паветры ў выглядзе нітак. П. складаецца ў асноўным з бялку фібрыну і ўтрымлівае бактэрыцыдныя рэчывы.

ПАГОН (грэч. *pagos* — лёд + *on* — існуе) — сукупнасць арганізмаў (водарасці, прасцейшыя і г. д.) у верхняй тоўшчы лёду, якія знаходзяцца звычайна ў стане анабіёзу.

ПАДЗЕВЫ МЕД — вырабляецца пчоламі з *падзі* (гл.) і мядовай расы. Утрымлівае больш вады, чым кветкавы мёд, больш вязкі, мае непрыемны прысмак.

ПАДЗЬ — салодкая густая вадкасць, выдзяляемая тлямі, чарвяцамі і інш. насякомамі, якія харчуюцца расліннымі сокамі.

ПАДАДЭРМАТЫТ, *pododermatitis* (грэч. *podos* — нага + *derma* — скура + *itis*) — запаленне асновы скуры капыта. Распазнаюць паверхневы і глыбокі, асептычны і гнойны, абмежаваны і дыфузны П. Прычынамі П. з'яўляюцца механічныя пашкоджванні капыта, рэўматычнае запаленне апошняга, інфіцыраванне ран у вобласці капыта. Праяўляецца П. кульгавасцю

апорнага тыпу, хваравітасцю ў вобласці капіта і інш. Лячэнне П. аператыўнае.

ПАДАТРАХЛЕИТ, podotrochleitis (грэч. podos + лац. trochlea — блок + грэч. itis — запаленне) — хранічнае асептычнае запаленне чаўночнага блоку, які складаецца з чаўночнай косці, чаўночнай слізистой сумкі, канечнага адрэзка сухажылля глыбокага згібальніка пальца. П. наглядаецца ў верхавых і рысістых коней.

ПАДДОСЛЕДНЫЯ ЖЫВЕЛЫ — жывёлы, якія служаць аб'ектам доследаў, узятыя ў дослед.

ПАДСКУРНАЯ ЭМФІЗЕМА, emphysema subcutaneum (грэч. emphysao — надзімаць + лац. subcutaneus — падскурны) — збіранне паветра ў падскурнай клятчатцы. П. э. адзначаецца пры інтэрстыцыяльнай эмфізме, газавай гангрэне, раненнях грудной клеткі, румінацэнтэзе і інш.

ПАДСОСНЫ ПЕРЫЯД — час, на працягу якога маладняк жывёл утрымліваецца разам з маці і харчуецца іх малаком. У парасят працягваецца да 2 мес, ягнят — 3—4, жарабят — 5—6, цялят мясных парод — да 6 мес.

ПАДСЦІЛКА для жывёл — слой падсцілачнага матэрыялу для стварэння жывёлам мяккага, сухога і зручнага логава.

ПАДШЭРСТАК, ПУХ, ПУХОВЫЯ ВАЛАСЫ — кароткія, мяккія, тонкія валасы ў млекакормячых.

ПАЗАМАТАЧНАЯ ЦЯЖАРНАСЦЬ, graviditas extrauterina (лац. graviditas — цяжарнасць, extra — па-за + uterus — матка) — паталагічная цяжарнасць, пры якой аплоднёная яйцаклетка развіваецца па-за поласцю маткі. Распазнаюць П. ц. у залежнасці ад месца імплантацыі яйца: трубную, яечнікавую і брушную. Плод не даношваецца, рассмоктваецца, муміфіцыруецца альбо мацэруецца.

ПАЕННЕ ЖЫВЕЛ — задавальненне патрэбнасці жывёл у пітнай вадзе.

ПАЖЫЎНЫЯ АСЯРОДДЗІ — штучны субстрат, які ўяўляе сабой збалансаваную сумесь пажыўных рэчываў у канцэнтрацыях і спалучэннях, неабходных для росту мікраарганізмаў альбо клетак вышэйшых арганізмаў.

ПАЗВАНКІ — касцявыя альбо храстковыя (у акулавых рыб) элементы, якія складаюць пазваночнік. П. складаюцца з цела, дзвюх пар дуг, асцістага і папярочных адросткаў.

ПАЗВАНОЧНИК — асноўная частка восевага шкілета пазваночных жывёл. У наземных пазваночных П. падраздзяляецца на 5 аддзелаў: шыйны, грудны, паяснічны, крыжавы і хваставы.

ПАЗІЦЫЯ ПЛОДА, positio fetus (лац. positio — становішча + fetus — вантробны плод) — размяшчэнне спіны плода ў адносінах да спіны мацеры. Ва ўсіх жывёл, акрамя драпежных, П. п. верхняя.

ПАЙКІЛАЦИТОЗ, poikilocytosis (грэч. poikilos — рознакаляровы + kytos — клетка) — наяўнасць у крыві эрытрацытаў са змененай формай. П. адзначаецца пры цяжкіх формах анеміі, вострых формах лейкозу і інш.

ПАКАЛЕННЕ, ГЕНЕРАЦЫЯ — група асобін у папуляцыі з аднолькавай ступенню сваячнасці ў адносінах да агульных продкаў.

ПОКРЫВЫ — вонкавыя ўтварэнні цела жывёл. П. складаецца з эпителиальных тканак эктадэрмальнага паходжання (у вышэйшых жывёл з элементамі мезадэрмы) з пачуццёвымі канцамі нервовых элементаў. З П. звязаны розныя скурныя залозы, а таксама пігментныя клеткі.

ПАЛАВАСПЕЛАСЦЬ — здольнасць арганізма да размнажэння пры дасягненні пэўнага ўзросту.

ПАЛАВЫ ДЫМОРФІЗМ (грэч. *di* — удвайне, двойчы + *morphe* — форма) — гл. *Дымарфізм*.

ПАЛАВЫ АДБОР — форма натуральнага адбору ў рада груп жывёл, якая заснавана на саперніцтве асобін аднаго полу (часцей — мужчынскага) за спарванне з асобінамі іншага полу.

ПАЛАВЫ ЦЫКЛ (грэч. *kuklos* — круг, кругазварот) — марфафізіялагічныя працэсы, звязаныя з размнажэннем. Перыядычна паўтараюцца ў палаваспелых арганізмах.

ПАЛАКІУРЫЯ, pollakiuria (грэч. *pollakis* — часта + *uron* — мача) — учашчанае мочаспусканне. П. з'яўляецца сімптомам захворванняў мочапалавой сістэмы, радзей — сардэчна-сасудзістай, эндакрыннай і нервовай сістэм.

ПОЛАСЦЕВЫЯ АВАДНІ (Oestridae, грэч. *oistros* — авадзень, вар'яцтва, шаленства + *id* — суфікс, які вызначае патомка, сына) — сям. насаглотачных аваднёў з п/а Brachicera, атр. Diptera. П. а. — жывародзячыя насякомыя. Паразітуюць у авечак, свіней, коней, мулаў, аслоў, вярблюдаў.

ПАЛЕАЗААЛОГІЯ, ЗОАПАЛЕАНТАЛОГІЯ (палеа... + *zoon* — жывёла + *logos* — вучэнне) — частка палеанталогіі, якая вывучае памёршых жывёл.

ПАЛЕАНТАЛОГІЯ (палеа... + *on* (ontos) — існуючае + *logos* — вучэнне) — навука, звязаная з даследаваннем памёршых жывёл і раслін. Уключае ў сябе палеазаалогію і палеабатаніку.

ПАЛЕТ — спосаб перамяшчэння пры дапамозе крылаў у большасці насякомых, птушак і некаторых млекакормячых. Распазнаюць дзве формы П.: актыўную (П. ажыццяўляецца пры дапамозе крылаў) і пасіўную (П. ажыццяўляецца планіраваннем, г. зн. скальжэннем і лунаннем).

ПАЛЬПАЦЫЯ, palpatio (лац. *palpare* — гладзіць, абмацваць) — метада клінічнага даследавання, які заснаваны на прашчупванні даследуемай часткі цела кончыкамі пальцаў, далонню.

ПАЛІ... (грэч. *polys* — шматлікі, вялізны) — частка складаных слоў, якая паказвае на шматлікасць, разнастайны састаў чаго-небудзь.

ПАЛІГАМІЯ (палі... + *gamos* — шлюб) — сістэма шлюбных адносін, пры якіх адна асобіна (звычайна самец) за сезон раз-

множення спарваецца больш чым з адным прадстаўніком супрацьлеглага полу.

ПАЛІКСЕННЫЯ ПАРАЗИТЫ (грэч. poly — многа + xenos — гаспадар) — паразіты арганізма, здольныя пражываць у многіх гаспадарых.

ПАЛІМАСТЫЯ (палі... + mastos — сасок грудзей) — развіццё лішніх пар саскоў.

ПОЛІМАРФІЗМ (грэч. polymorphos — разнастайны) — наяўнасць у межах аднаго віду рэзкага адрознівання па абрысу асобін, не маючых пераходных форм.

ПОЛІМАРФОЗЫ (polimorphoses) — паразітарныя хваробы вадаплаваючых птушак. Выклікаюцца акантацэфаламі *P. magnus* (вялікі) і *P. minutus* (маленькі). Паразітуюць у тонкім і тоўстым кішэчніку. Прам. гасп. — рачкі, рэзерв. гасп. — рыбы. Распаўсюджаны ўсюды. Наглядаюцца паносы, дрэннае развіццё маладняку.

ПАЛТАЎСКІЯ ГЛІНІСТЫЯ КУРЫ — мясцовыя куры мяса-яечнага напрамку. Яйцаноскасць — 140—170 яек. Распаўсюджаны на Украіне.

ПАМЕТ — экскрэменты, кал.

ПАМФАРЫНХОЗ (pompharhynchosis) — паразітарная хвароба розных прэснаводных рыб, вызываемая скрэбнем *Pomphogynchosis leavis*. Лакалізуецца ў кішэчніку. Распаўсюджана ў многіх басейнах мораў і рэк.

ПАНАРЫЦЫЙ, panaritium (лац. panaricium — нагцяеда) — зборная назва, якая аб'ядноўвае розныя вострыя запаленні тканак пальцаў жывёлы. П. можа быць скурным, падскурным, сустаўным, сухажыльна-звязкавым і касцявым. Часцей працякае як флегманозная форма запалення падскурнага слоя венчыка. Прычынай узнікнення П. з'яўляецца інфіцыраванне дробных пашкоджанняў тканак пальца. Працякае П. з павышэннем тэмпературы, агульным прыгнечаным станам, кульгавасцю апорнага тыпу, прыпухласцю і ўтварэннем абсцэсаў у пашкоджаным месцы. Пры лячэнні выкарыстоўваюць нажныя ванны з дэзінфіцыруючымі растворамі, ужываюць кароткую навакаінавую блокаду з антыбіётыкамі, наладжваюць дэзінфіцыруючыя павязкі.

ПАНАФТАЛЬМІТ, panophthalmitis (грэч. pan — усё + ophthalmos — вока + itis) — вострае гнойнае запаленне ўсіх тканак і абалонак вочнага яблыка. Узнікае П. у выніку экзагеннага альбо эндагеннага інфіцыравання. Пры П. адзначаецца рэзкая хваравітасць вочнага яблыка, павышэнне тэмпературы цела, ацёчнасць павек і кан'юнктывы. Адзначаецца пукатасць вочнага яблыка і абмежаванне яго рухомасці. З лячэбнай мэтай выкарыстоўваюць антыбактэрыяльныя прэпараты, навакаінавую тэрапію, хірургічнае ўмяшанне.

ПАНЗАОТЫЯ (грэч. pan — усё + zoon — жывёла) — вышэйшая ступень напружанасці (інтэнсіўнасці) эпізаатычнага працэса, пры якой інфекцыйная хвароба шырока распаўсюджваецца і параждае некалькі краін, цэлы мацярык альбо нават некалькі мацерыкоў.

ПАНИКУЛИТ, panniculitis (греч. panniculus — тканка + itis) — запаленне падскурнай тлушчавай клятчаткі ў выніку закупоркі вывадных пратокаў потавых залоз. Вядома ў авечак пад назвай «патніца», якая сустракаецца пераважна ў гарачае надвор'е.

ПАНКРЭАТЫТ, pancreatitis (греч. pankreas — падстраўнікавая залоза + itis) — запаленне падстраўнікавай залозы, якое працякае ў вострай і хранічнай форме.

ПАНТЫ — неакасцяненыя, пакрытыя скурай і воўнай рогі аленяў — высакароднага (марал, ізюбр), плямістага і паўночнага. З'яўляецца лекавай сыравінай.

ПАНЦЫРЭЎСКІЯ КУРЫ — пародная група курэй мяса-яечнага напрамку. Выведзена ва Ульянаўскай вобласці, яйцаноскасць — 180—220 яек.

ПАПУЛЯЦЫЯ (лац. populatio (populus) — народ, насяленне) — сукупнасць асобін аднаго віду, якія ўзнаўляюць сябе тымі альбо іншымі спосабамі размнажэння на працягу многіх пакаленняў, якія функцыяніруюць і развіваюцца ў адным альбо ў шэрагу біяцэнозаў. П. — гэта форма існавання віду. Структура П. характарызуецца складаючымі яе асобінамі і іх размеркаваннем у прасторы.

ПАПІЛОМА, papilloma (лац. papilla — сасок + греч. oma — пухліна) — дабраякасная пухліна, якая развіваецца з плоскага альбо пераходнага эпітэлію і мае выгляд сасочкавага разрасання.

ПАРА... (греч. пара — каля, міма, па-за) — частка складаных слоў, якая вызначае знаходжанне побач, а таксама адхіленне, парушэнне чаго-небудзь.

ПАРААЛЕРГІЯ (греч. пара — каля + allos — другі + ergon — дзеянне) — з'ява паталагічна змененай рэактыўнасці, якая ўзнікае ў сенсібілізаваным арганізме пасля ўздзеяння агента іншай прыроды, чым той, якім была выклікана сенсібілізацыя арганізма.

ПАРАБІЕЗ (пара... + bios — жыццё) — 1. Рэакцыя ўзбуджаемай тканкі на ўплыў моцных раздражненняў, якая характарызуецца стратай праводнасці і ўзбуджальнасці, г. зн. адзак тармажэння. Паняцце і тэрмін «П» распацаваны М. Я. Увядзенскім (1901). 2. Штучнае злучэнне 2 (радзей — 3) жывёл — праз крывяноснаю сістэму альбо зрашчэннем з тканак для вывучэння ўзаемаўплываў аднаго арганізма на іншы.

ПАРАБРАНЕМА, Parabronema (греч. para — побач, каля + Hapronema — назва р. узбуджальніка) — р. нематодаў з п/а Spirurata. Паразітуюць у жвачных, сланоў, вярблюдаў. Прам. гасп. — паўднёвая каровіна жыгалька. Распаўсюджана ў Сяр. Азіі, Крыме, Казахстане, на поўдні Сібіры, Далёкім Усходзе. Выклікае парабранемоз.

ПАРАБУРСІТ, parabursitis (греч. para — каля + bursa — сумка + itis) — запаленне тканак, якія размешчаны каля вонкавай сценкі слізистай альбо сінавіяльнай сумкі.

ПАРАГАНІМУС, Paragonimus (греч. para — побач, каля +

gonitos — палавыя залозы) — р. трэматодаў з сям. Troglotrematidae, паражаюць драпежных, жвачных, свіней, чалавека. Від *P. westermani* паразітуе ў дробных бронхах, часам — на плеўры, дыяфрагме, падстраўнікавай залозе, у кішэчніку, брыжэчных лімфавузлах, печані, сэрцы, галаўным мазгу, скуры. Прам. гасп. — прэснаводныя малюскі, дад. гасп. — прэснаводныя рачкі і крабы. Распаўсюджаны ў асноўным на Далёкім Усходзе.

ПАРАГРЫП БУЙНОЙ РАГАТАЙ ЖЫВЕЛЫ (парагрып-3, ПГ-3), *paragrippus bovis* — вострапрацякаючая кантагіёзная хвароба маладняку буйн. раг. жыв., якая характарызуецца пашкоджаннем верхніх дыхальных шляхоў. Узбуджальнік — РНК-вірус з сям. параміксавірусаў, не ўстойлівы да фактараў знешняга асяроддзя і фізіка-хімічных уздзеянняў. Часцей хварэюць цяляты да 5—6-месячнага ўзросту ў стадах са зборным пагалоўем. Заражэнне адбываецца паветрана-кропельным шляхам і, магчыма, пераральна. У хворых цялят тэмпература цела павышаецца да 42°, наглядаюцца серозныя, а затым слізіста-гнойныя выцяканні з носа, кашаль і хрыпы, кан'юнктывіт. Пры бактэрыяльным ускладненні развіваецца пнеўманія, плеўрыт. З улікам клініка-эпізааталагічных даных канчатковы дыягназ ставяць на аснове вірусалагічных і сералагічных даследаванняў.

Пры лячэнні выкарыстоўваюць антыбіётыкі, сульфаніламідныя прэпараты, гіперімунную сываратку і сываратку жывёл-рэканвалесцэнтаў.

ПАРАЗІТ (грэч. *parasitos* — нахлебнік) — арганізм, які жыве за кошт асобін іншага віду і цесна з ім звязаны ў сваім жыццёвым цыкле. П. дзеляцца на эктапаразітаў і эндапаразітаў, на аблігатных (абавязковых) і факультатыўных (неабавязковых).

ПАРАЗІТАРНЫЯ (інвазійныя) хваробы — хваробы, выклікаемыя паразітамі жывёльнага паходжання. У залежнасці ад узбуджальніка распазнаюць: арахнозы (узбуджальнікі — павукападобныя), энтамозы (узбуджальнікі — насякомыя), гельмінтозы (узбуджальнікі — гельмінты), протазоозы (узбуджальнікі — прасцейшыя).

ПАРАЗІТЫЗМ (грэч. *parasitos* — нахлебнік, ад пара... + *sitos* — хлеб, ежа) — форма ўзаемаадносін розных арганізмаў, адзін з якіх з'яўляецца паразітам, а другі — гаспадаром. Узнік у працэсе цеснага кантакту розных відаў і арганізмаў на базе кармавых і прасторавых сувязей.

ПАРАЗІЦІФОРМЕС, *Parasitiformes* (лац. *forma* — форма) — атр. кляшчоў з кл. *Arachnoidea* (павукападобныя) — паразіціформныя кляшчы. Уключаюць сям. *Ixodidae*, *Argasidae*, *Dermanyssidae* і інш., з'яўляюцца эктапаразітамі і пераносчыкамі ўзбуджальнікаў хвароб.

ПАРАЗІТАЛОГІЯ (грэч. *parasitos* — нахлебнік, паразіт + *logos* — вучэнне) — біялагічная навука, якая вывучае паразітаў раслін, жывёл і чалавека, біялагічную і экалагічную ролю паразітызму ў біяцэнозах і экасістэмах.

ПАЗАРІТАФАУНА (паразіт + фауна) — паразітычнае насельніцтва жывёльнага гаспадара.

ПАЗАРІТАЦЭНОЗ (паразіт + koīnos — агульны) — эвалюцыйна складзенае спалучэнне папуляцый розных паразітаў у гаспадара альбо месцах іх існавання (гназдзе, нары і г. д.).

ПАЗАРІТОЗЫ (parasitoses) — паразітарныя (інвазійныя) хваробы.

ПАРАКЕРАТОЗ СКУРЫ, parakeratosis cutaneus (грэч. para — каля, адхіленне ад нормы + keratos — паравое ўтварэнне + osis + лац. cutis — скурка) — захворванне, якое звязана з недастатковасцю цынку ў арганізме і праяўляецца затрымкай росту, дэргматытам і нервовай узбуджальнасцю. Часцей адзначаецца ў падсвінкаў ва ўзросце 2—6 мес. Захворванне не ўзнікае, калі ў 1 кг корму змяшчаецца цынку не менш 44—60 мг, а кальцыю не больш 10 г. У якасці лячэбнага прэпарата ўжываецца цынку сульфат.

ПАРАКЕРАТОЗ РУБЦА, paraceratosis ruminis (parakeratosis + osis + лац. gumen — рубец) — захворванне цялят пасля адымання і ў перыяд інтэнсіўнага кармлення, якое характарызуецца макраскапічнымі (павелічэнне і ўшчыльненне сасочкаў) і мікраскапічнымі (збіраннем празмерных напластаванняў кератынізіраваных лускаватых эпітэліяльных клетак на сасочках рубца) змяненнямі. Прычынай П. з'яўляецца канцэнтратны тып кармлення, асабліва пры выкарыстоўванні грануліраваных канцэнтратаў без дастатковай колькасці грубых кармоў.

ПАРАКСІЗМ, рагохусм (грэч. рагохусмос — раздражненне, узбуджэнне) — сімптомы праяўлення меўшай месца хваробы, якія раптоўна развіваюцца.

ПАРАКСІЗМАЛЬНАЯ ТАХІКАРДЫЯ, tachycardia рагохусмаліс (грэч. рагохусмос + tachycardia — учашчэнне сэрцабіення) — прыступападобнае ўчашчэнне колькасці сардэчных скарачэнняў. Сардэчныя скарачэнні пры П. т. строга рытмічныя і працягваюцца ад некалькіх хвілін да некалькіх дзён.

ПАРАЛІЧ, paralysis (грэч. paralysis — расслабленне) — выпадзенне рухацельнай функцыі ў выніку розных паталагічных працэсаў у нервовай сістэме, якія выклікаюць парушэнне структуры і функцыі рухацельнага аналізатара.

ПАРАМЕТРЫТ, parametritis (грэч. para — каля + metra — матка + itis) — дыфузнае запаленне каляматчнай клятчаткі альбо шырокіх матачных звязак. Узбуджальнікамі П. з'яўляюцца кішэчная палачка, пратэй, стрэпта- і стафілакокі, неспараўтвараючыя анаэробы. П. часцей працякае ў выглядзе флегмоны. Жывёлы, якія ачунялі, застаюцца бясплоднымі.

ПАРАМФІСТАМА, Paramphistomum (грэч. para — побач, каля + amphi — з двух бакоў + stoma — рот) — р. трэматодаў з п/а Paramphistomata. Паразітуюць у страўніку жвачных. Грам. гасп. — прэснаводныя малюскі. Разам з іншымі парамфістаматыдамі выклікаюць парамфістаматозы.

ПАРАМФІСТАМАТОЗЫ, paramphistomatoses — гельмінтозы жвачных, выклікаемыя трэматодамі з п/а Paramphisto-

mata (pp. Paramphistomum, Calicophoron, Gastrothylax, Liorchis). Паразитує у перадстраўнікавых жвачных, маладыя формы ў сычугу і тонкім кішэчніку. Распаўсюджаны ўсюды. Пры вострым цяжэнні (у маладняку 1,5—2 гадоў) наглядаецца прыгнятанне, дрэнны апетыт, стогны, скрыгат зубамі, змардаванне, паносы, ацёкі. Пры хранічным цяжэнні — працяглыя паносы, атанія перадстраўнікаў, змардаванне. Для лячэння выкарыстоўваюць бітыянол, гексіхол, панакур.

ПАРАНАПЛАЦЭФАЛА, Paraplocephala (грэч. para — побач, каля + a — часціца адмоўная + hoplon — зброя + kerhale — галава) — р. цэстодаў з п/а Anoplocephalata. Від P. mamillana (лац. mamillanus — забяспечаны сасочкамі) — паразітуе ў тонкім кішэчніку коней, аслоў, мулаў. Прам. гасп. — арыбатычныя кляшчы. Разам з іншымі анаплацэфалідамі выклікаюць анаплацэфалідозы коней. Наглядаюцца энтэрыты, колікі, схудненне, ацёк падгрудка і канечнасцей. Гл. *Анаплацэфалідозы*.

ПАРАНЕФРЫТ, paranephritis (грэч. para — побач, каля + + nephros — нырка + itis) — запаленне калянныркавай тлушчавай клятчаткі. П. часцей працякае ў выглядзе калянныркавай флегмоны. Лячэнне жывёл, хворых П., звычайна неэфектыўнае.

ПАРАПЛЕГІЯ, paraplegia (грэч. para + plege — паражэнне) — параліч дзвюх аднайменных канечнасцей.

ПАРАПРАКТЫТ, paraproctitis (грэч. para + proktos — задні праход) — запаленне каляпрамакішэчнай клятчаткі. П. часцей адзначаецца ў коней і сабак.

ПАРАРЭКСІЯ, parorexia (грэч. para + orexis — жаданне есці) — скажэнне апетыту. П. з'яўляецца сімптомам шматлікіх захворванняў, якія працякаюць з парушэннем абмену рэчываў.

ПАРАСКАРЫДОЗ, parascaridosis — паразітарная хвароба коней, выклікаемая нематодай P. equorum. Пашкоджваецца тонкі кішэчнік, лічынкі мігрыруюць праз печань і лёгкія. Распаўсюджаны ўсюды. Хварэе пераважна маладняк. Наглядаюцца паносы, схудненне, кашаль, адставанне ў развіцці, нервовыя сутаргі. Для лячэння выкарыстоўваюць піперазін, фенатыазін, нільверм, тэтрамізол, панакур.

ПАРАТУБЕРКУЛЕЗ, paratuberculosis — хранічная інфекцыйная хвароба, якая характарызуецца прафузным паносам, змардаваннем, анеміяй і ўтварэннем папярочна-падоўжанай складкавасці кішэчніка. Узбуджальнік — *Mycobacterium paratuberculosis* — мікроб, устойлівы да ўздзеянняў знешняга асяроддзя і розных дэзінфіцыруючых сродкаў. Хварэюць буйн. раг. жыв., авечкі; радзей — іншыя жвачныя. Крыніцай узбуджальніка з'яўляюцца хворыя жывёлы і бактэрыяносыбіты. Фактарамі перадачы служаць інфіцыраваныя кармы, вада, гной і інш. Хвароба працягваецца ад некалькіх тыдняў да 1—2 гадоў. У хворых жывёл адзначаюцца пагаршэнне апетыту, вяласць, анемія слізистых абалонак, прафузны панос, змардаванне, зніжэнне надоя, атрафія мышцаў зада. Пры пастаноўцы дыягназу ўлічваюць клініка-эпізааталагічныя даныя, паталага-

анатомічныя і гісталагічныя змяненні, вынікі алергічнага (уводзяць птушыны туберкулін) і сералагічнага даследаванняў. Лячэнне не распрацавана. Хворых жывёл здаюць на забой, астатніх даследуюць сералагічным (РСК) і алергічным метадамі, станю́ча рэагуючых жывёл забіваюць. Праводзяць дэзінфекцыю памяшканняў.

ПАРАТЫТ, parotitis (грэч. para + otos — вуха + itis) — запаленне калявушной сліннай залозы. П. можа быць аднабаковым і двухбаковым, парэнхіматозным і інтэрстыцыяльным.

ПАРАФЛЕБІТ, paraphlebitis (грэч. para + phleps — вена + itis) — запаленне клятчаткі вакол вены. Часцей рэгіструецца П. вакол ярэмнай вены ў выніку парушэння тэхнікі ўнутрывенных ін'екцый.

ПАРАФІМОЗ, paraphimosis (грэч. para + phimos — ушчамленне) — ушчамленне галоўкі палавога члена ў звужанай адтуліне прэпуцыя. Адзначаецца ў коней і сабак.

ПАРАФІЛЯРЫЁЗ, parafilariosis — паразітарная хвароба коней («сячэнне»), выклікаемая нематодай *P. multipapillosa*. Паразітуе ў падскурнай клятчатцы. Прам. гасп. — крывасасучыя мухі. Наглядаецца з'яўленне на скуры спіны, бакоў, холкі, лапатак бугаркоў памерам з гарошыну і больш. У сонечныя дні ў гэтых месцах утвараюцца ранкі, якія кроваточаць. Распаўсюджан на поўдні.

ПАРАЦЭКОЗ, paragococosis — паразітарная хвароба хатніх качак і дзікіх вадаплаваючых птушак, выклікаемая нематодай *Roggoesum grassum* з п/а *Ascaridata*. Распаўсюджана ў паўднёвых раёнах і на Далёкім Усходзе.

ПАРВАВІРУСНАЯ ІНФЕКЦЫЯ, parvovirus disease — інфекцыйнае захворванне свіней, якое характарызуецца рухальнымі расстройствамі, муміфікацыяй і рассысаннем эмбрыёнаў, абортамі, дачаснымі апаросамі і гібеллю нованароджаных парасят. Узбуджальнік — ДНК-змязшчаючы вірус з сям. парвавірусаў, які валодае вялікай устойлівасцю ў знешнім асяроддзі. Крыніцай парвавіруса з'яўляюцца кныры і свінаматкі-вірусаносьбіты. Калі заражэнне адбылося ў першыя дні пароснасці, эмбрыёны рассясаюцца, і свінаматка зноў прыходзіць у ахвоту. Пры заражэнні пасля 30 дзён пароснасці эмбрыёны нараджаюцца мёртвымі альбо муміфіцыруюцца. Дыягназ ставяць на аснове клінічна-эпізааталагічных даных і вынікаў лабараторных даследаванняў, якія пры гэтай інфекцыі з'яўляюцца вызначальнымі. Спецыфічных сродкаў лячэння і прафілактыкі няма. Найбольш эфектыўным метадам здараўлення гаспадарак з'яўляюцца поўная замена пагалоўя і камплектаванне статка маладняку з добрых гаспадарак.

ПАРНЫЯ СЫВАРАТКІ — сывараткі, якія ўзяты ў самым пачатку захворвання і праз 2—3 тыдні. Чатырохкратнае павышэнне тытру антыцелаў лічыцца асновай станючай рэакцыі.

ПАРОДА Ў ЖЫВЕЛАГАДОЎЛІ — цэласная, устойлівая група жывёл агульнага паходжання, якая мае падобныя

экстер'ерна-канстытуцыйныя і гаспадарча-карысныя прыкметы, перадаваемыя ў спадчыну. У свеце — каля 250 парод буйн. раг. жыв., коней — звыш 200, авечак — больш 600, свіней — звыш 100.

ПАРОДНАЯ ГРУПА — група хатніх жывёл агульнага паходжання, якія вызначаюцца спецыфічнымі рысамі канстытуцыі і прадуктыўнасці, прыстасаванасцю да пэўных прыродна-кліматычных умоў, але не выладаюць комплексам прыкмет пароды.

ПАРОДНАЕ РАЯНІРАВАННЕ — планавае размяшчэнне парод жывёл па пэўных прыродна-эканамічных зонах.

ПАРОДНАСЦЬ ЖЫВЕЛ (кроўнасць) — наяўнасць у жывёл прыкмет, тыповых для той альбо іншай пароды.

ПАРОДАВЫПРАБАВАННЕ — параўнальная ацэнка парод пры развядзенні іх на працягу пэўнага перыяду ў аднолькавых прыродных і гаспадарчых умовах.

ПАРТЭНАГЕНЕЗ, НЯВІННАЕ РАЗМНАЖЭННЕ (грэч. parthenos — нявінніца + genesis — нараджэнне) — адна з форм палавога размнажэння арганізмаў, пры якой жаночыя палавыя клеткі развіваюцца без апладнення. Узнікненню П. садзейнічае аддаленая гібрыдызацыя зыходных форм, якія суправаджаюцца павышэннем жыццяздольнасці партэнагенетычных форм. П. распаўсюджаны сярод ракападобных, прасцейшых і інш. Пры П. патомства атрымліваецца, як правіла, аднаго полу. Пры некаторых формах П. наглядаецца жыванараджэнне (многія тлі). Распазнаюць П. аблігатны і факультатыўны. Размнажэнне выключае шляхам П. называецца канстантным. Своеасаблівая форма П. — педагенез, г. зн. партэнагенетычнае размнажэнне праходзіць на стадыі лічынкі (напр., у некаторых мух). Да П. адносяцца таксама такія формы размнажэння, як гіпагенез і андрагенез.

ПАРТЭНАГАНІЯ (грэч. parthenos — нявінніца + gene (gonos) — нараджэнне) — размнажэнне за кошт неаплодненых зародкавых клетак (напр., у дэгенетычных смактуноў у прамежным гаспадары).

ПАРЭНТЭРАЛЬНЫ, parenterales (грэч. para + enteron — кішка) — метад увядзення лекавых рэчываў, мінуючы страўнік — кішачны тракт.

ПАРЭСТЭЗІЯ, paraesthesia (грэч. para + aisthesis — адчуванне) — расстройванне скурнай адчувальнасці, якое ўзнікае ў розных участках цела і не звязана са знешнімі ўздзеяннямі. П. адзначаецца пры захворваннях нервовай сістэмы, экземах і праяўляецца свербам, разгрызаннем скуры.

ПАРЭЗ, paresis (грэч. paresis — аслабленне) — частковае выпадзенне рухомай функцыі ў выніку пашкоджання нервовай сістэмы. Гл. *Параліч*.

ПАРЭЗ РУБЦА, paresis ruminis (грэч. paresis + лац. gutten — рубец) — паніжэнне альбо поўнае спыненне рухомай функцыі рубца ў выніку перапаўнення апошняга кармавымі масамі. Узнікае перараздражненне нервовых рэцэптараў у вы-

ніку неадпаведнасці паміж мускульнай сілай рубца і масай прынятага корму. П. р. працякае пры моцнай турбоце жывёлы, інтаксікацыі арганізма. Пры лячэнні робяць прамыванне рубца, выкарыстоўваюць слабіцельныя і дэзінтаксікацыйныя прэпараты.

ПАСАЖ (франц. *passage* — праход, пераход) — паслядоўнае заражэнне ўспрымлівых аб'ектаў (жывёлы, курыныя эмбрыёны, культура клетак) мікраарганізмамі.

ПАСАЛУРОЗ, *passalurosis* — паразітарная хвароба трусой і зайцоў, выклікаемая *P. ambiguus*. Пашкоджае тоўсты кішэчнік. Наглядаюцца сверб, расчосы ў вобласці ануса.

ПАСАЛУРУС, *Passalurus* (грэч. *passalos* — вострая палачка + *ura* — хвост) — р. нематодаў з п/а *Oxyurata*.

ПАСВЕДЧАННЕ ВЕТЭРЫНАРНАЕ (ветэрынарны сертыфікат) — дакумент, які сведчыць аб добрым стане перавозных жывёл, кармоў, прадуктаў і сыравіны жывёльнага паходжання.

ПАСЛЕД — элементы плоднага яйца ў плацэнтарных млекакормячых, якія ўключаюць плацэнту, плодную абалонку, харыён, пупавіну.

ПАСЛЯДОЎНЫХ ЗМЫВАЎ МЕТАД (паслядоўных прамывак метад) — спосаб знаходжання яец гельмінтаў (трэматодаў і інш.). Упершыню прапанаваны ў 30-х гг. 20 ст. ням. паразітолагам І. Эрліхам.

ПАСЛЯРОДАВАЯ ЭКЛАМПСІЯ, *eclampsia puerperalis* (грэч. *eclampsia* — успышка + лац. *puerperalis* — пасляродавы) — вострае нервовае захворванне, якое выражаецца ў жывёл прыпадкамі і сутаргамі, якія хутка з'яўляюцца і паўтараюцца пры захаванні ўсведамлення. Найбольш часта П. э. сустракаецца ў кормячых сук.

ПАСЛЯРОДАВЫ ПАРЭЗ, *paresis puerperalis* (грэч. *paresis* — аслабленне + лац. *puerperalis*) — хутка працякаючая, безліхаманкавая хвароба, якая праяўляецца стратай усведамлення і агульным паралічападобным станам. Найбольш часта П. п. сустракаецца ў кароў і коз. Этыялогія П. п. дакладна не ўстаноўлена, хоць лічаць, што яе ўзнікненне звязана з гіпакальцыеміяй. Для лячэння выкарыстоўваюць напампоўванне паветра ў вымя, унутрывенна — хлорысты кальцый з глюкозай.

ПАСЛЯРОДАВАЯ ГЕМАГЛАБІНУРЫЯ, *haemoglobinuria puerperalis* (грэч. *haima* — кроў + лац. *globus* — шарык + грэч. *urion* — мача + лац. *puerperalis* — пасляродавы) — захворванне высокапрадуктыўных кароў, якое адзначаецца ў стойлавы перыяд у першыя 5 тыдняў пасля ацёлу і працякае са з'явамі моцнай гемаглабінурыі. Прычыны П. г. не выяўлены. Пры лячэнні назначаюць бялкова-вугляводзістую дыету, багатую фосфарам. Даюць фосфарныя падкормкі, праводзяць ашчолачваючую тэрапію, выкарыстоўваюць сімптоматычныя сродкі.

ПАСТА КАРМАВАЯ — бялкова-вітамінны канцэнтрат, які прыгатаваны з зялёных раслін і выкарыстоўваецца ў якасці падкормкі жывёл.

ПАСТВАКЦЫНАЛЬНАЯ РЭАКЦЫЯ (лац. *post* — ззаду,

пасля чаго-небудзь) — стан, які развіваецца пасля ўвядзення вакцыны і характарызуецца з'яўленнем у рознай ступені выяўленай мясцовай і агульнай рэакцыі. Пры ўзнікненні празмернай паствакцынальнай рэакцыі яна ацэньваецца як паствакцынальнае ўскладненне.

ПАСТНАТАЛЬНЫ (лац. post — пасля + natus — нараджэнне) — які ўзнікае альбо адбываецца непасрэдна пасля нараджэння.

ПАСТУХ — рабочы, які абслугоўвае жывёлу на пашы.

ПАСТЭРЭЛЕЗ, гемарагічная септыцэмія, pasteurellosis — інфекцыйная хвароба шматлікіх відаў хатніх і дзікіх жывёл, якая характарызуецца пры вострым цяжэнні септычнымі з'явамі, крупозным запаленнем лёгкіх, плеўрытам, ацёкамі ў розных абласцях цела; пры падвострым і хранічным цяжэнні — гнойна-некратызуючай пнеўманіяй, артрытам, кератакан'юнктывітам, эндаметрытам, мастытам, часам — гемарагічным энтэрытам. Узбуджальнік — бактэрыя *Pasteurella multocida*.

Маладняк больш успрымлівы да захворвання, чым дарослыя жывёлы. Крыніцай узбуджальніка з'яўляюцца хворыя, перахварэўшыя жывёлы і пастэрэланосьбіты. Характэрна стацыянарнасць пастэрэлёзу. Фактарамі перадачы з'яўляюцца інфіцыраванае паветра, кармы, прадметы догляду, яйкі курэй і інш. Пры пастаноўцы дыягназу ўлічваюць эпізааталагічныя даныя, клінічныя прыметы і паталагаанатамічныя змяненні з абавязковым правядзеннем бактэрыялагічнага даследавання патматэрыялу. Для лячэння выкарыстоўваюць супрацьпастэрэлёзную сываратку, антыбіётыкі, сульфаніламідныя і сімптоматычныя сродкі. У недабрабытных гаспадарках хворых і падзроных у захворванні жывёл ізалююць і лечаць, а астатніх вакцынуюць. Праводзяць дэзінфекцыю.

ПАСТЭРЫЗАЦЫЯ, pasteurisatio (ад імя франц. вучонага Л. Пастэра) — спосаб абеззаражвання арганічных вадкасцей (малака, фруктаў, сокаў і г. п.) шляхам іх прагравання на працягу пэўнага часу пры тэмпературы 65—98 °С з наступным хуткім ахаладжэннем да + 4—6 °С. Пры гэтым гінуць толькі вегетатыўныя формы бактэрыі і вірусы, а хуткае ахаладжэнне матэрыялу прадухіляе прастанне спораў. Выкарыстоўваюць працяглую пастэрызацыю (30 мін пры + 65 °С), кароткачасовую (15—20 с пры + 72—75 °С) і маментальную (пры 85—90 °С без вытрымкі).

ПАСЬБА ЖЫВЁЛ — падножнае кармленне жывёл зялёным (альбо засохшым на карані) кормам на пашы і інш. угоддзях.

ПАТАГЕНЕЗ, pathogenesis (грэч. pathos — пакута + genesis — паходжанне) — вучэнне аб механізмах развіцця, цяжэння і выніку хваробы.

ПАТАГЕНЕТЫЧНАЯ ТЭРАПІЯ, therapia pathogenetica (грэч. therapeia — лячэнне + pathos + genesis) — выкарыстоўванне з лячэбнай мэтай неспецыфічных сродкаў, якія накіраваны на актывізацыю жыццёвых функцый арганізма, аднаўленне парушанага гомеастаза арганізма.

ПАТАГЕННАСЦЬ, хваробатворнасць (грэч. pathos — пакута, хвароба + genes — які адбыўся) — здольнасць мікробаў выклікаць інфекцыйны працэс у макраарганізмаў пэўнага віду. Уяўляе складаны комплекс хваробатворных уласцівасцей мікраарганізма, які сфарміраваўся у працэсе барацьбы за існаванне і прыстасаванне да паразітавання ў арганізмах раслін, жывёл і чалавека.

ПАТАГЕННЫ — здольны выклікаць паталагічны працэс.

ПАТАГНАМАНІЧНЫ (грэч. pathos — хвароба + gnoma — прымета) — уласцівы толькі данай хваробе, адметны (сімptom).

ПАТАЛОГІЯ, pathologia (грэч. pathos + logos — вучэнне) — комплексная навука, якая вывучае заканамернасці ўзнікнення, цяжэння і выніку захворвання, заснаваная на фактычным матэрыяле розных ветэрынарных дысцыплін.

ПАТАЛАГІЧНЫ — абумоўлены хваробай; які адносіцца да паталогіі.

ПАТАЛАГІЧНЫ ПРАЦЭС — хваравітая з’ява ў яе развіцці, часцей уключае ў сябе розныя спалучэнні паталагічных (гіпертрафія, некроз і інш.) і абаронча-прыстасаваных (запаленне, ліхаманка) рэакцый арганізма; прагрэсуючае развіццё хваробы.

ПАТАЛАГІЧНЫ МАТЭРЫЯЛ — кавалачкі органаў і тканак, экскрэты і сакрэты, эксудаты ад хворых альбо здохлых жывёл, кроў, фекаліі і г. д., якія накіроўваюцца ў ветэрынарныя лабараторыі для вызначэння дыягназу хвароб, у тым ліку інфекцыйных.

ПАТОЧНА-ЦЭХАВАЯ СІСТЭМА ВЫТВОРЧАСЦІ малака — пэўны парадак утрымання і кармлення кароў на жывёлагадоўчых фермах, які характарызуецца цэхавай арганізацыяй вытворчага працэсу, індывідуальна-групавым кармленнем і раздоем жывёл і комплексам зоаветмерапрыемстваў.

ПАТЭРЫЯСТОМУМ, Poteriosstomum (грэч. poterion — кубак, чаша, каб напіцца + stoma — рот) — р. нематодаў з сям. Strongylidae, п/а Strongylata. Паразітуюць у кішэчніку коней. Разам з інш. нематодамі з гэтага сям. выклікаюць странгілідозы коней.

ПАЎВЫВАДКОВЫЯ ПТУШКІ — групы птушак, птушанята якіх ад моманту вылуплення да пачатку самастойнага жыцця праходзяць больш альбо менш працяглы перыяд развіцця (напр., чайкі, чаплі і інш.).

ПАЎДНЕВА-КАЗАХСКІ МЕРЫНОС — парода танкарунных авечак шэрсна-мяснога напрамку. Выведзена і разводзіцца ў Казахстане.

ПАЎДНЕВА-ЎРАЛЬСКАЯ ПАРОДА авечак — танкарунная, мясашэрснага напрамку. Выведзена ў 40—70-х гг. 20 ст. у Арэнбургскай вобласці.

ПАЎНАЦЭННАСЦЬ КОРМУ — колькасць ў кармах неабходных для жывёл карысных рэчываў.

ПАЎНОЧНЫ АЛЕНЬ, Randifer tarandus — парнакапытнае млекакормячае сям. аленяў. Распаўсюджаны ў Еўразіі і Паў-

ночной Амерыцы, у тундры і тайзе. Стадная полігамная жывёла. Цяжарнасць — 220 сутак, алянят — 1—2. Працяг жыцця — 20—25 гадоў.

ПАЎНОЧНА-КАЎКАЗСКАЯ МЯСАШЭРСНАЯ ПАРОДА АВЕЧАК — паўтанкарунная тыпу карыдзель, мясашэрснага напрамку. Настрэг воўны з бараноў — 9—13 кг, з матак — 5,8—6,5 кг, пладавітасць — 120—130 %. Разводзяць на Каўказе і ў цэнтральных абласцях еўрапейскай часткі СНД.

ПАЎНОЧНА-КАЎКАЗСКАЯ ПАРОДА СВІНЕЙ — мяса-сальнага напрамку. Выведзена і разводзіцца ў Краснадарскім краі і Растоўскай вобласці.

ПАЎНОЧНА-КАЎКАЗСКІЯ БЕЛЫЯ ІНДЫЧКІ — парода індычак. Выведзена ў 1964 г. Яйцаноскасць — 75—90 яек. Шырока распаўсюджана.

ПАЎНОЧНА-КАЎКАЗСКІЯ БРОНЗАВЫЯ ІНДЫЧКІ — парода індычак, выведзена ў 1946 г. Яйцаноскасць — 75—80 яек. Разводзяць на Каўказе, у Сяр. Азіі, за мяжой.

ПАЎНОЧНА-КАЎКАЗСКІ МЕРЫНОС — парода танкарунных авечак мясашэрснага напрамку. Выведзена ў Казахстане. Настрэг воўны з бараноў 10—12 кг, з матак — 5,5—6,6 кг. Пладавітасць — 120—130 %.

ПАЎТАНКАРУННЫЯ АВЕЧКІ — пароды авечак з аднароднай паўтонкай воўнай. Воўна складаецца з грубых пуховых валокнаў, альбо з тонкіх пераходных, альбо з сумесі тых і другіх.

ПАЎПРАХОДНЫЯ РЫБЫ — групы рыб, якія насяляюць перадвусцевыя часткі мораў, а для размнажэння (у некаторых выпадках для зімоўкі) заходзяць у рэкі (напр., лешч, сазан і інш.).

ПАХОДЖАННЕ СЕЛЬСКАГАСПАДАРЧЫХ ЖЫВЕЛ — хатнія жывёлы ўзніклі ад дзікіх продкаў, частка якіх вымерла. Роданачальнікамі авечак лічаць архараў (аргалі) і муфлонаў; буйн. раг. жыв. — еўрапейскіх і азіяцкіх тураў; найбліжэйшымі родзічамі з'яўляюцца бізон, зубр, як, гаўр, бантэнг, зебу. Род коней склаўся ў канцы трацічнага перыяду ў Паўночнай Амерыцы, адкуль жывёлы распаўсюдзіліся ў Азію, Афрыку і Еўропу. Вярблюда ўзніклі ад дзікіх вярблюдаў; трусы — ад дзікіх трусаў; куры — ад дзікіх банкіўскіх курэй; гусі — ад дзікай шэрай гусі; качкі — ад дзікай крыжанкі. У Амерыцы адамашнены мускусныя качкі, індычкі, у Афрыцы — цацаркі.

ПАЧКАВАННЕ — адна з форм бясплагага размнажэння, пры якой даччыны асобіны ўтвараюцца з тканак мацярынскага арганізма (прасцейшыя, губкі і інш.).

ПАЦУКІ, Rattus — р. жывёл з сям. мышыных. Вядома каля 28 відаў пацукоў. Распаўсюджаны амаль паўсюдна. Часцей сустракаюцца шэрыя амбарныя, чорныя. Размнажаюцца ўвесь год. Палавая спеласць — у 3 мес, за год — 2—4 прыплоды па 1—17 дзіцянят у кожным. Кормяцца ўсімі відамі харчоў і нечystотамі. Нападаюць на дробных жывёл (птушак, трусаў), пераносчыкі заразных хвароб.

ПАША — зямельныя ўгоддзі, расліннасць якіх выкарыстоўваецца ў якасці падножнага корму.

ПАШААБАРОТ — чаргаванне на пашы тэрмінаў выпасу і скошвання травастоя па гадах па вызначанаму плану; сістэма рацыянальнага выкарыстання пашы.

ПЕДЫКУЛІДЫ, *Pediculidae* (лац. *pediculus* — вошка + *id* — суфікс, які вызначае патомка, сына) — сям. вошай, паразітуюць на чалавеку.

ПЕКІНСКІЯ КАЧКІ — парода качак мяснога напрамку. Выведзены ў Кітаі. Валодаюць высокімі прадуктыўнымі ўласцівасцямі. Апырэнне белое. Яйцаноскасць — 100—140 яек. Шырока распаўсюджаны.

ПЕЛАГРА, *pellagra* (італ. *pello* — скура + *agro* — вяжучы, грубы) — захворванне, якое звязана з недастатковым паступленнем у арганізм альбо няпоўным засваеннем ім нікацінавай кіслаты (вітамін РР). П. працякае пры цяжкім пашкоджанні скуры, нервовай сістэмы, расстройтвах стрававання. Часцей П. адзначаецца ў сабак, парсят і птушак.

ПЕРАЛОМ КОСЦІ, *fractura ossis* (лац. *fractus* — ламаць + *os* — косць) — частковае альбо поўнае парушэнне цэласнасці косці. Распазнаюць адкрытыя і закрытыя П. к., поўныя і няпоўныя.

ПЕРАДСТРАЎНІКІ, *proventriculi* — першыя тры камеры (рубца, сетка, кніжка) складанага мнагакамернага страўніка жвачных.

ПЕРАДЛЯЖАННЕ ПЛОДА, *praesentatio fetus* (лац. *praesentatio* — перадляжанне + *fetus* — плод) — размяшчэнне плода ў адносінах да ўваходу ў таз. Распазнаюць галаўное і тазавое П. п. Няправільнае П. п. — спіннае, брушнае і бакавое.

ПЕРАМЕННАЕ СКРЫЖАВАННЕ, ратацыйнае скрыжаванне — метада развядзення жывёл як асаблівая форма прамысловага скрыжавання.

ПЕРАНОСЧЫКІ ЎЗБУДЖАЛЬНІКАЎ ІНФЕКЦЫІ — жывыя пасрэднікі ў перадачы ўзбуджальнікаў — членістаногія (насякомыя і кляшчы), дзікія і хатнія жывёлы, часам — людзі. Перанос можа быць механічным (паміж узбуджальнікам і пераносчыкам няма біялагічных сувязей) альбо спецыфічным (узбуджальнік размнажаецца ў целе пераносчыка, існуе біялагічная ўзаемасувязь паміж пэўнымі фазамі жыццёвага цыклу ўзбуджальніка і пераносчыка).

ПЕРАПАЎНЕННЕ І ЗАКУПОРКА КНІЖКІ, *repletio et obstructio omasi* (лац. *repletio* — перапаўняць + *etre* + *obstructio* — закупорка + *omasum* — кніжка) — засарэнне кніжкі ў выніку збірання ў нішах органа сухога мучністага корму, глебы, пяску. П. з. к. суправаджаецца атаніяй перадстраўнікаў, інтаксікацыяй. З лячэбнай мэтай унутр даюць слабительныя з вялікай колькасцю вады, прамываюць рубец. У цяжкіх выпадках эфектыўным метадам можа быць аператыўнае ўмяшанне, якое заключаецца ў румінатаміі з наступным прамываннем кніжкі.

ПЕРАПАЎНЕННЕ РУБЦА, repletio ruminis (лац. repletio + rumen — рубец) — гл. *Парэз рубца*.

ПЕРЫАРТРЫТ, periarthrititis (грэч. peri — каля + arthron — сасуд + itis) — запаленне серозных сумак, абкружаючых суставы, дапаможных звязак, надкосніцы, якое абумоўлівае паталагічныя змяненні ў калысустаўных тканках.

ПЕРАПЕЛКА ЗВЫЧАЙНАЯ, Coturnis coturnix — птушка сям. фазанавых. Распаўсюджана ў Еўразіі, Афрыцы, у СССР — ад Урала да Байкала. Кладка — да 24 пярэстых яек. Наседжанне працягваецца 15—17 сутак. Аб'ект палявання. У Японіі разводзяць у хатніх умовах для атрымання мяса і яек.

ПЕРАСЛЕД — тое самае, што і галодная таніна.

ПЕРАСТРЫГА, падстрыганне, сечка — воўна, атрымліваемая пры паўторнай стрыжцы тых месц на целе авечкі, дзе яна першы раз была астрыжана на высокім зрэзе (1,5—2 см ад скуры).

ПЕРАЎТВАРАЛЬНАЕ СКРЫЖАВАННЕ — тое самае, што паглынальнае скрыжаванне.

ПЕРШАМАЙСКІЯ КУРЫ — пародная група мясаяечнага напрамку. Выведзена ў Харкаўскай вобласці. Апярэнна белае. Яйцаноскасць — 140—180 яек.

ПЕРКУСІЯ, percussio (лац. percussio — прастукванне) — метада даследавання, які заключаецца ў прастукванні ўчасткаў цела і вызначэнні па характары ўзнікаючага пры гэтым гучу фізічных уласцівасцей размешчаных пад перкутыруемым месцам органаў і тканак.

ПЕРОЗ (лац. perosis — знявечванне) — захворванне, якое характарызуецца расслабленнем звязкавага апарата і сухажылляў мышцаў канечнасцей, у выніку чаго адбываецца зрушванне касцей сустава (сустаў, які слізгае). П. адзначаецца ў маладняку птушкі з-за недахопу ў рацыёне марганцу, халіну, біятыну, вітамінаў А, В₁, В₂, D, РР і лішку фосфару.

ПЕРСІСТЭНЦЫЯ ЎЗБУДЖАЛЬНІКАЎ (лац. persisto — пастаянна знаходзіцца, заставацца) — працяглае знаходжанне ўзбуджальніка ў арганізме жывёл і чалавека, якое можа выклікаць развіццё захворвання.

ПЕРШЭРОНСКАЯ ПАРОДА ЦЯЖКАВОЗНЫХ КОНЕЙ. Выведзена ў пачатку 19 ст. у Францыі шляхам прыліцця крыві мясцовым коням жывёл усходніх парод (пераважна арабскай). Масць шэрая, вараная. Разводзяць у былым СССР.

ПЕРЫ... (грэч. peri — вакол, каля) — частка складаных слоў, якая вызначае каля, вакол.

ПЕРЫАРХІТ, periorchitis (грэч. peri + orchis — яйца + itis) — запаленне ўласнай серознай абалонкі семяніка.

ПЕРЫАСТЫТ, periostitis (грэч. peri — вакол + osteon — косць + itis) — запаленне надкосніцы. П. звычайна з'яўляецца сімптомам запалення касцей і суставаў.

ПЕРЫБРАНХІТ, peribronchitis (грэч. peri + bronchos — бронх + itis) — форма хранічнага бронхіту, якая характары-

зуюцца запаленнем перыбранхіяльнай тканкі і разрастаннем злучальнай тканкі па ходу бронха.

ПЕРЫКАРДЫТ, pericarditis (грэч. peri + kardia — сэрца + itis) — запаленне калясардэчнай сумкі. П. можа быць нетраўматычнага і траўматычнага паходжання. Нетраўматычны П. часцей за ўсё з'яўляецца ўскладненнем шэрагу захворванняў інфекцыйнага паходжання; траўматычны сустракаецца пераважна ў буйн. раг. жыв. як вынік траўматычнага рэтыкуліту. Найбольш тыповымі сімптомамі П. з'яўляюцца перыкардыяльныя шумы (трэння, плёску). Лячэнне траўматычнага П. неэфектыўнае.

ПЕРЫМЕТРЫТ, perimetritis (грэч. peri + metra — матка + itis) — запаленне серознай абалонкі маткі, якое ўзнікае ў выніку пранікнення інфекцыйных агентаў па крывяносных альбо лімфатычных сасудах, а таксама па прадаўжэнню пры эндаметрытах.

ПЕРЫСТАЛЬТЫКА (грэч. peristaltikos — абхватваючы, сціскаючы) — рытмічныя хвалепадобныя скарачэнні мускулатуры страўніка і кішэчніка.

ПЕРЫТАНІТ, peritonitis (лац. peritoneum — брушына + itis) — запаленне брушыны. Па лакалізацыі П. бывае ачаговы і дыфузны, па цяжэнню — востры і хранічны, па характару запалення — серозны, фібрынозны, гемарагічны, гнойны і гніласны. Асноўнай прычынай узнікнення П. з'яўляецца пранікненне мікраарганізмаў у брушную поласць. Лячэнне пры П. накіравана на падаўленне мікробнага фактару і актывізацыю перыстальтыкі кішэчніка.

ПЕРАРАЛЬНА, peros (грэч. per — праз + os — рот) — спосаб увядзення лекавых рэчываў праз ротовую поласць.

ПЕРЫЯД ЗГАСАННЯ ХВАРОБЫ — стадыя хваробы, якая характарызуецца аслабленнем яе клінічнага праяўлення, нармалізацыяй тэмпературы цела і паступовым зніжэннем інтэнсіўнасці функцыянальных парушэнняў.

ПЕРЫЯДЫЧНАЯ ТЫМПАНІЯ, tympania periodica (грэч. tympanon — барабан, лац. periodicus — перыядычны) — расшырэнне рубца, якое паўтараецца праз 5—7 дзён і больш. Адзначаецца ў цялят ва ўзросце ад 2 да 4 мес пры рэзкім пераводзе з малочнага кармлення на інш. кармы.

ПЕРЫЯДЫЧНАСЦЬ ЭПІЗАОТЫЙ — паўтаральнасць эпизаотый праз некалькі гадоў, звязаная, як правіла, са зніжэннем напружанасці імунітэту і нарастаннем ліку ўспрымальных жывёл масавым расплодам пераносчыкаў і г. д.

ПЕР'ЯВЫЯ КЛЯШЧЫ, Analgesoidea (грэч. analgesia — адсутнасць болю) — акарыформныя кляшчы. Паразітуюць у пер'ях, на скуры, у скуры птушак.

ПЕР'Е — рагавыя ўтварэнні скуры птушак, пакрываючыя большую частку іх цела і фарміруючыя апярэнне. У контурным апярэнні распазнаюць контурнае, ніткападобнае, пуховае П., пух і шчацінкі. Контурны П. утвораны стрыжнем і махалам.

ПЕР'ЕВАЯ МУКА — кармавы прадукт, выраблены з пяра, атрыманага пры забоі птушак. Змяшчае ў 1 кг да 0,8 к. адз.,

500 г засваяльнага пратэіну. Уключаюць у рацыён свіней і птушак.

ПЕСТЫЦЫДЫ (лац. *pestis* — чума, шкода, зараза + *socio* — забіваю) — хіміч. сродкі, згубна дзейнічаючыя на розныя шкодныя для жывёл, раслін і чалавека арганізмы (інсектыцыды — дзейнічаюць на насякомых; акарыцыды — на кляшкоў; фунгіцыды — на патагенныя грыбы; антгельмінтыкі — на гельмінты; гербіцыды — на пустазелле; дэфаліянты — для выдалення лісткаў раслін; дэсіканыты — для падсушвання раслін на карані).

ПЕТРЫФІКАЦЫЯ (грэч. *petra* — камень, скала + лац. *facio* — рабіць) — абвапнаванне (акамяненне).

ПЕТРЫ ШКЛЯНКІ — посуд, які выкарыстоўваецца ў бактэрыялагічнай лабараторыі для вырошчвання бактэрый на шчыльных пажыўных асяроддзях. Прапанаваны ням. бактэрыёлагам Петры.

ПЕТЭХІІ, *petechia* (лац. *peticula* — плямка) — разнастайнасць гемарагіяў, якія ўзнікаюць на скуры і слізистых абалонках у выніку драбнейшага капілярнага кровазліцця.

ПЕЧАНЬ — стрававальная залоза пазваночных і некаторых беспазваночных. П. удзельнічае ў працэсах стрававання, кровазвороту, абмену рэчываў, выконвае пры гэтым абясшкджваючую і вылучальную функцыі, накіраваныя на падтрыманне гомеастаза.

ПІЕЛІТ, *pyelitis* (грэч. *pyelos* — карыта + *itis*) — запаленне ныркавай лаханкі. П. самастойна працякае рэдка, часцей — сумесна з нефрытам.

ПІЕЛАНЕФРЫТ, *pyelonephritis* (грэч. *pyelos* + *nephros* — нырка + *itis*) — запаленчы працэс з пераважным пашкоджаннем ныркавай лаханкі і інтэрстыцыяльнай тканкі нырак. П. найбольш часта адзначаецца ў буйн. раг. жыв. як ускладненне пасляродавых захворванняў. Працякае пры высокай тэмпературы цела, агульнай прыгнечанасці, пратэінурыі, алігурыі, якая змяняецца ў наступным поліурыяй. У цяжкіх выпадках П. можа закончыцца гнойным распаўленнем ныркі. Для лячэння выкарыстоўваюць антыбактэрыяльную тэрапію.

ПІЕМІЯ, *pyemia* (грэч. *pyon* — гной + *haima* — кроў) — форма сепсісу, пры якой мікраарганізмы пераносяцца з тока крыві ў розныя органы і тканкі, дзе выклікаюць развіццё метастатычных абсцэсаў.

ПІЛАБЕЗААР, *pilobezoar* (лац. *pilos* — волас + персід. бадзар — супрацьддзе) — іншароднае цела, якое ўтвараецца ў стрававальным тракце і складаецца са шчыльна зваленай шэрсці. Часцей знаходзяць П. пры захворваннях, якія суправаджаюцца лізухай.

ПІЛАРЫЧНЫ АДДЗЕЛ СТРАЎНІКА (грэч. *pyloros* — прываротнік) — задні павужаны аддзел страўніка млекакормячых, які пераходзіць у 12-персную кішку.

ПІЛАРАСПАЗМ, *pilorospasmus* (лац. *pylorus* — прываротнік + грэч. *spasmos* — спазм) — спастычнае скарачэнне піла-

рычнай часткі страўніка, адна з форм дыскінезіі страўнікава-кішачнага тракта, якая абумоўлена ўзбуджэннем нервовага цэнтра.

ПІНАЦЫТОЗ, pinocytosis (грэч. pino — усмоктаць + kytos — умяшчальня, тут — клетка) — працэс паглынання клеткай вадкасці і пераносу яе ўглыб у выглядзе пухіркоў мікраскапічнай велічыні.

ПІНЦГАЎ — парода буйн. раг. жыв. малочна-мяснога напрамку. Выведзена ў Аўстрыйскіх Альпах. Масць — каштанава-чырвоная з рознымі адценнямі. Надой — 5000—5800 кг, тлустасць малака — 3,8—4,2 %. Разводзяць у еўрапейскіх краінах, а таксама — у Івана-Франкоўскай і Чарнавіцкай абласцях.

ПІРАПЛАЗМІДОЗЫ, piroplasmidoses — хваробы жывёл, выклікаемыя прасцейшымі сям. Babesiidae, Theileriidae і Dactylostomatidae (атр. Piroplasmida). Хварэюць розныя віды жывёл. Гл. *Бабезіёз*, *Тэйлярыёз*.

ПІУРЫЯ, pyuria (грэч. pyon — гной + uron — мача) — вылучэнне гною з мачой, якое адзначаецца пры такіх захворваннях мачавых шляхоў, як піеланефрыт, нефрыт, урэтрыт, урацыстыт.

ПІЎНАЯ ДРАБІНА — нерастваральны ў вадзе асадак соладу (піўная гушча). Адыход піваварнай вытворчасці. Выкарыстоўваецца для кармлення жывёл. Змяшчае ў 1 кг да 0,75 к. адз. і 168 г засваяльнага пратэіну.

ПІЯДЭРМІЯ, pyodermia (грэч. pyon — гной + derma — скура) — гнайнічковыя хваробы скуры, якія ўключаюць у сябе групу паверхневых і глыбокіх запаленчых працэсаў скуры, выклікаемых гнаяроднымі кокамі, радзей — сінегойнай і кішэчнай палачкамі і інш. мікраарганізмамі. Сюды адносяцца фурункулы, карбункулы і інш.

ПІЯНЕФРОЗ, pyonephrosis (грэч. pyon + nephron — нырка) — гнойнае запаленне ныркі, пры якой у выніку вялікай дэструкцыі тканкі яна пераўтвараецца ў танкасценную поласць з гнойным змесцівам.

ПЛАЗМАТЫЧНАЯ КЛЕТКА (лац. plasma — плазма + грэч. kytos — клетка) — канчатковае звяно дыферэнцыяцыі В-лімфацытаў, якое валодае здольнасцю сінтэзу антыцелаў.

ПЛАЗМА КРЫВІ — вадкая бясколерная частка крыві. П. к. складаецца з вады (90—92 %), бялкоў (7—8 %), глюкозы (0,1 %), солей (0,6—0,9 %) і інш. злучэнняў.

ПЛАЗМОДЫІ, Plasmodium — р. паразітычных прасцейшых п/а Naemosporidia. З'яўляюцца ўзбуджальнікамі малярыі пазваночных жывёл і чалавека.

ПЛАДАВІТАСЦЬ — эвалюцыйна ўтвораная здольнасць арганізмаў кампенсаваць натуральную гібель у нармальных умовах з дапамогай размнажэння.

ПЛАДАВІТАСЦЬ ЖЫВЕЛ — здольнасць жывёл рэгулярна даваць прыплод.

ПЛАДОВЫЯ МУШКІ, Drosophilidae — сям. круглашоўных,

караткавусых. Вядома каля 400 відаў. Дразафілы — лабараторныя жывёлы.

ПЛАНКТОН (грэч. planktos — блукаючы) — сукупнасць пасіўна плаваючых у тоўшчы вады арганізмаў, не здольных да самастойнага перамяшчэння на значныя адлегласці. Распазнаюць фітапланктон (раслінныя арганізмы) і зоопланктон (жывёльныя арганізмы).

ПЛАНОРБІС, Planorbis (лац. planus — плоскі + orbis — круг) — шпулька, р. малюскаў. Многія з'яўляюцца прам. гасп. гельмінтаў (парамафістаматат і інш.).

ПЛАЦЭНТА (лац. placenta — аладка) — паслед, дзіцячае месца; орган сувязі зародка з целам мацеры ў перыяд унутры-вантробнага развіцця ў плацэнтарных млекакормячых, а таксама сальп жывародзячых акул і аніафэр.

ПЛЕМЯННАЯ ГАСПАДАРКА (плем. гас.) — жывёлагадоўчая гаспадарка (племзавод), племсаўгас альбо племкалгас, дзяржаўны заводскія канюшні, на якіх размяшчаецца племянны статак вызначанай пароды.

ПЛЕМЯННОЕ ЯДРО — група матак (лепшых па гаспадарча карысных якасцях), прызначаная для атрымання рамонтнага маладняку.

ПЛІМУТРОК — парода курэй мясаячнага напрамку. Выведзена ў 19 ст. у ЗША. Яцаноскасць — 160—180 яек. Шырока распаўсюджана.

ПЛЕМЯННАЯ КНІГА, Дзяржаўная кніга племянных жывёл — кніга для запісу племянных с.-г. жывёл, адпавядаючых стандарту пароды. Вядзенне П. к. дазваляе вывучыць эвалюцыю парод, садзейнічае рацыянальнаму выкарыстанню племянных рэсурсаў.

ПЛЕМЯННАЯ РАБОТА ў ЖЫВЕЛАГАДОЎЛІ — сістэма мерапрыемстваў па ўдасканаленню парод жывёл.

ПЛЕМЯННАЯ ЖЫВЕЛА — чыстапародная альбо высакроўная мешаная жывёла высокай прадуктыўнасці, выкарыстоўваемая для далейшага развядзення. Здольна стойка перадаваць нашчадкам свае найлепшыя якасці.

ПЛЕМЯННЫ СТАТАК — пагалоўе жывёл племянной гаспадаркі альбо фермы, прыплод ад якога вырошчваецца на племя. П. с. павінен перавышаць сярэднія паказчыкі гаспадаркі пэўнай зоны па пароднасці і класнасці жывёл, мець дакладны ўлік іх паходжання, прадуктыўнасці і ўзнаўлення выкарыстання.

ПЛЕЎРЫТ, pleuritis (грэч. pleura — бок, рабро + itis) — запаленне плеўры. Распазнаюць сухі (фібрынозны) і выпатны (эксудатыўны). Выпатны П. у залежнасці ад характару эксудату падраздзяляецца на серозны, серозна-фібрынозны, гнойны, гніласны і гемарагічны. Прычынай плеўрыту з'яўляецца пранікненне мікрафлоры ў грудную поласць у выніку траўматызацыі грудной клеткі, пераахладжэння альбо захворвання лёгкіх, а таксама занос інфекцыі гематагенным альбо лімфатэльным шляхам. Клінічнае праяўленне залежыць ад формы плеўрыту, але заўсёды парушаецца працэс дыхання. Лячэнне накіравана

на павышэнне рэзістэнтнасці арганізма, змяншэнне эксудацыі і хутчэйшае праходжанне працэсу.

ПЛЕЎРАПНЕЎМАНІЯ, pleuroneumonia (грэч. pleura + лац. pneumonia — запаленне лёгкіх) — адначасовае запаленне лёгкіх і плеўры. П. рэгіструецца ў асноўным у коней і свіней.

ПЛЕЎРАЦЭНТЭЗ, pleurocentesis (грэч. pleura + kentesis — пракалванне) — выкарыстоўваемы з дыягнастычнай і лячэбнай мэтай пракол плеўры.

ПЛОСКІЯ ЧАРВЯКІ, Plathelminthes (грэч. plathys — плоскі + helmins, helminthos — чарвяк, гліст) — тып ніжэйшых чарвякоў, які ўключае кл. трэматодаў, цэстодаў і інш. Уключае каля 12,5 тыс. відаў.

ПЛЮРАЛІЗМ, ПЛЮРАЛІТЭТ — (франц. pluralite — большасць, множнасць) — множнасць, напр., множнасць тыпаў узбуджальнікаў у межах аднаго віду (вірус яшчурў).

ПЛЯГІАРХОЗЫ, plagiorchoses — паразітарная хвароба грызуноў, драпежных, птушак, амфібій, чалавека, выклікаемая трэматодамі р. Plagiorchis з сям. Plagiorchidae. Ёсць каля 80 відаў. Лакалізуюцца ў страўнікава-кішачным тракце, мачавым пузыры, яйцаводзе, фабрыцывай сумцы (у птушак).

ПНЕЎМАНІЯ, pneumonia (грэч. pneumon — лёгкае) — запаленне лёгкіх. Распазнаюць лабарныя, пры якіх пашкоджваецца цэлая доля, і лабулярныя (ачаговыя). У залежнасці ад паходжання П. бываюць неспецыфічнымі, спецыфічнымі і сімптоматычнымі. Прычынай неспецыфічных лабулярных П. з'яўляюцца шматлікія фактары знешняга і ўнутранага асяроддзя (мікраклімат, кармленне і інш.), якія паніжаюць рэзістэнтнасць арганізма, на фоне чаго праяўляюць сваё дзеянне ўмоўна-патагенныя мікраарганізмы. Лабарная (крупозная) П. — захворванне алергічнага паходжання. Пры ўсіх формах пнеўманій выражана дыхальная недастатковасць, праслухваюцца паталагічныя дыхальныя шумы пры аўскультацыі і ачагі прытуплення альбо тупасці гуку пры перкусіі. Лячэнне пры П. комплекснае, уключае ў сябе сродкі этыятропнай, замяшчальнай і патагенетычнай тэрапіі.

ПНЕЎМАСКЛЕРОЗ, pneumosclerosis (грэч. pneumon — лёгкае + sklerosis — ушчыльненне) — разрастанне злучальнай тканкі ў лёгкіх, якое вядзе да парушэння іх функцыі.

ПНЕЎМАТОРАКС, pneumothorax (грэч. pneuma — паветра + thorax — грудная клетка) — збіранне паветра альбо газаў у грудной клетцы, якое вядзе да дыхальнай недастатковасці. Распазнаюць адкрыты, закрыты і клапанны П.

ПНЕЎМААЭРАЦЫСТЫТ, pneumoacrocystitis (грэч. pneumon + kystis — пухыра + itis) — адначасовае запаленне лёгкіх і паветраносных мяшкоў у птушак. Сустракаецца пераважна ў маладняку.

ПОЛ АРГАНІЗМАЎ — сукупнасць уласцівасцей і прыкмет арганізма, неабходных для ўзнаўлення патомства і абмену спадчынай інфармацыяй у пакаленнях.

ПОЛІАРТРЫТ, polyarthritis (грэч. poly — шмат + arthron —

сустаў + itis) — адначасовае запаленне некалькіх суставаў.

ПОЛІВАКЦЫНЫ (грэч. poly — шмат, шмат што) — біялагічныя прэпараты, якія складаюцца з некалькіх антыгенаў узбуджальнікаў розных хвароб. Могуць быць асацыіраванымі і змешанымі.

ПОЛІВАЛЕНТНЫЯ ВАКЦЫНЫ — вакцыны, выкарыстоўваемыя для папярэджвання аднаго інфекцыйнага захворвання, але вырабленыя з некалькіх разнастайнасцей (сератыпаў) узбуджальніка (напр., лептаспірозныя, паратыфозныя альбо пастэрэлёзныя).

ПОЛІВАЛЕНТНЫЯ СЫВАРАТКІ — імунныя сывараткі, якія атрыманы ад жывёл, падвергнутых гіперімунізацыі некалькімі штамамі аднаго віду ўзбуджальніка альбо рознымі відамі мікробаў.

ПОЛІДАКТЫЛІЯ, polydactylia (грэч. poly + daktylos — палец) — аномалія развіцця, якая праяўляецца павелічэннем колькасці пальцаў. П. часцей адзначаецца ў свіней.

ПОЛІДЫПСІЯ, polydipsia (грэч. polydipsios — які адчувае моцную смагу) — паталагічная ўзмоцненая смага і звязанае з ёй ўжыванне празмерна вялікай колькасці вады. П. з'яўляецца сімптомам дыябетаў, ныркавай недастатковасці і інш.

ПОЛІМАРФІЗМ (грэч. polys — шмат + morphe — знешні выгляд) — форма існавання аднаго і таго ж утварэння ў розных выглядках.

ПОЛІМІЕЛІТ, polyomyelitis (грэч. polios — шэры + myelos — мозг + itis) — запаленне шэрага рэчыва спіннага мозгу, якое наглядаецца пры недахопе вітамінаў групы В₁, некаторых інфекцыйных захворваннях, інтаксікацыях і інш.

ПОЛІПЛАІДЫЯ (грэч. polyploos — многакратны + eidos — від) — спадчынная зменлівасць, звязаная з многакратным павелічэннем колькасці набораў храмасом у клетках раслін альбо жывёл.

ПОЛІПНОЭ, polypnoea (грэч. poly — шмат + рноэ — дыханне) — учашчанае паверхневае дыханне, якое адзначаецца пры захворваннях дыхальнай, сардэчна-сасудзістай сістэм і інш.

ПОЛІУРЫЯ, polyuria (грэч. poly + uron — мача) — павелічэнне колькасці выдзяляемай мачы, сімптом мачавога сіндрому. П. адзначаецца пры хранічных нефрытах, нефрасклерозах, дыябетах і інш.

ПОМЕСЬ — жывёла, атрыманая ў выніку спарвання двух і больш парод.

ПОНІ (англ. pony) — дробныя коні, выведзеныя на астравах: Брытанскіх, Ісландскіх, Корсіка і інш. Разводзяць спецыялізаваныя верхавыя і запражныя.

ПОСТАДЫПЛАСТАМАТОЗ, posthodiplostomatosis — (постадыпластаматоз, неаскоз, чорнаплямавая, альбо чарнільная, хвароба) — хвароба прэснаводных рыб, выклікаемая метацэркарыямі трэматоды *Posthodiplostomatosis cuticola*. Характарызуецца адлажэннем чорнага пігменту ў месцах пашкоджання покрыўных тканак рыб. Прам. гасп. — малюскі, рыбы. Распаўсю-

джана ў Заходняй Еўропе, нізоўях Дняпра, Волгі, Амудар'і, Заходняй Сібіры, Приморскім краі.

ПРАВЯЛЬВАННЕ — частковае абязводжванне травы.

ПРАВАДНІКОВАЯ АНЕСТЭЗІЯ, рэгіянарная анестэзія (лац. regio — вобласць + грэч. anesthesia — страта адчувальнасці) — метада мясцовага абязбольвання, які заключаецца ва ўвядзенні анестэзіруючага раствору ў непасрэднай блізкасці да нервовых ствалоў, каранёў нерваў, нервовых спляценняў.

ПРАГНОЗ, prognosis (грэч. прадбачанне) — прадсказанне характару цяжэння і выніку хваробы, якое заснавана на ведах заканамернасцей развіцця паталагічнага працэсу.

ПРАДРАМАЛЬНЫ ПЕРЫЯД, periodus prodromalis (грэч. periodos — пэўны круг часу + prodromos — прадвеснік + stadium — стадыя) — стадыя развіцця хваробы, якая папярэднічае яе асноўным клінічным праяўленням.

ПРАДУЦЭНТ — які вырабляе, напр., прадукцэнт гіперімумнай сывараткі.

ПРАКТЫТ, proctitis (грэч. proctos — задні праход + itis) — запаленне прамой кішкі. П. часцей адзначаецца ў коней, свіней і сабак.

ПРАКАРЫЕТЫ, Prokaryota (лат. pro — прыстаўка, якая вызначае: перад, замест + грэч. karyon — ядро) — арганізмы, не валодаючыя клетачным ядром (рыкетсіі, сіне-зялёныя водарасці і г. д.).

ПРАКСІМАЛЬНЫ (лац. proximus — найбліжэйшы) — размешчаны бліжэй да пасярэдняй (медыяльнай) восі цела.

ПРАЛАНГАЦЫЯ (лац. prolongatio — падаўжаць) — прадаўжэнне тэрміну дзеяння.

ПРАЛІФЕРАЦЫЯ (лац. proles — патомства + fero — нясу) — разрастанне якой-небудзь тканкі ў выніку размнажэння яе клетак.

ПРАМЕРЫ ЖЫВЕЛ — гл. *Меранне жывёл*.

ПРАМЫСЛОВАЕ СКРЫЖАВАННЕ — спарванне жывёл дзвюх і болей парод для атрымання высокапрадуктыўных помесей першага пакалення.

ПРАМЯНЕВАЯ ХВАРОБА, morbus radiatus (лац. morbus — хвароба + radiatus — прамянёвы) — захворванне, якое развіваецца ў выніку дзеяння іанізуючага выпраменьвання ў дозах, перавышаючых дапушчальныя. Распазнаюць вострую і хранічную формы П. х.

ПРАСТАГАНІМОЗЫ, prosthogonimoses — паразітарныя хваробы птушак, выклікаемыя *P. ovatus* і *P. cuneatus* (гл. ніжэй). Пашкоджаецца фабрыцьева сумка і яйцаводы ў курэй, індычак, дзікіх птушак. Распаўсюджаны ачагова. Хвароба характарызуецца адкладкай яек з тонкай шкарлупой альбо без яе («ліццё» яек). Пры інтэнсіўнай інвазіі — прыгнятанне, слабасць, смага, выпячванне клаакі. Для лячэння выкарыстоўваюць гексіхол, чатыроххлорысты вуглярод і інш.

ПРАСТАГАНІМУС, Prosthogonimus (грэч. prostein — спераду + gonimos — палавыя органы) — р. трэматодаў сям.

Prosthogonimidae. Види *P. ovatus*, *P. cuneatus* паразітуюць у курэй, індычак, часам — у гусей, качак, дзікай птушкі у фабрыцывай сумцы і яйцаводах. Прам. гасп. — прэснаводныя малюскі, дад. гасп. — стракозы. Выклікаюць *прастаганімозы птушак* (гл.).

ПРАСТАТЫТ, prostatitis (грэч. prostatitis — які стаіць наперадзе + itis) — запаленне парэнхімы і інтэрстыцыяльнай тканкі прастаты. Рэгіструецца ў коней і сабак.

ПРАСТРАЧАЯ (лац. prostratio — знясіленне) — рэзка выжўленая прыгнечанасць, поўны заняпад сіл, знясіленне.

ПРОСТАЕ СКРЫЖАВАННЕ — парнае скрыжаванне.

ПРАСТУДА, refrigeratio (лац. ахаладжэнне) — мясцовае альбо агульнае пераахаладжэнне арганізма, якое зніжае яго рэзістэнтнасць і выклікае прастудныя захворванні (галоўным чынам дыхальных шляхоў).

ПРАСЦЕЙШЫЯ, Protozoa (грэч. protos — першасны + zoon — жывёла) — падцарства аднаклетачных жывёл. Яны маюць будову, падобную да клетак мнагаклетачных жывёл (арганелы, спецыфічных толькі для іх (цытастомы, жгуцікавыя, раснічастыя, каноіды і інш.). Уключаюць каля 40 тыс. відаў, з іх 3,5 тыс. — паразіты жывёл, раслін і чалавека, якія раздзелены на 7 тыпаў: саркамастыгафоры (*Sarcomastigophora*), лабірынтула (*Labyrinthomorpha*), апікомплекса (*Apicomplexa*), мікраспарыдыі (*Mierospora*), асцэтаспоровыя (*Ascetospora*), мікраспарыдзіі (*Myxozoa* альбо *Cnidosporidia*), інфузорыі альбо раснічастыя (*Ciliophora*). Новая сістэматыка прасцейшых зацверджана ў 1980 г. Міжнародным камітэтам па сістэматыцы прасцейшых.

ПРАТАСТРАНГІЛЕЗЫ, protostrongyloses — паразітарныя хваробы дробн. раг. жыв. Пашкоджаюцца бронхі, альвеолы. Распаўсюджаны ўсюды, асабліва на поўдні. Пра клінічныя адзнакі і лячэнне гл. *Дыктыкайлідэз*.

ПРАТАСТРАНГІЛУС, Protostrongylus (грэч. protos — першы + strongylos — цыліндрычны) — р. нематодаў з сям. Protostrongylidae п/а Strongylata. Паразітуе ў авечак і коз.

ПРАТАПЛАЗМА (прат(а)... + plasma — утварэнне) — змесціва жывой клеткі — яе цытаплазма і ядро. Упершыню тэрмін «П.» ужыў у 1839 г. Я. Пуркіне для абазначэння рэчыва, з якога развіваюцца клеткі жывёл. П. уключае складаныя арганічныя злучэнні (бялкі, тлушчы і інш.), а таксама мінеральныя рэчывы і ваду. Верхнія слаі П. называюцца эктаплазмай, а унутраная частка — эндаплазмай. П. утрымлівае арганоіды і ўключэнні, у ёй распазнаюць цытаплазму і карыяплазму (ядро).

ПРАТЫСТАЛОГІЯ (грэч. protistos — самы першы + logos — вучэнне) — галіна біялогіі, якая вывучае аднаклетачныя арганізмы — пратысты (прадстаўнікі Protozoa і Protophyta).

ПРАТЭІНЫ (франц. proteine + грэч. protos — першы, галоўны) — простыя бялкі, якія складаюцца толькі з амінакіслотных астаткаў.

ПРАТЭІНАВЫЯ АДНОСІНЫ — адносіны пажыўных рэчываў

ваў у корме альбо рацыёне, якія паказваюць, колькі вагавых частак засваяльных вугляводаў і тлушчаў прыпадае на 1 частку засваяльнага пратэіну.

ПРАТЭІНАВАЕ ХАРЧАВАННЕ ЖЫВЕЛ — папаўненне ў арганізме запасаў пратэіну на падтрыманне фізіялагічных функцый, утварэнне новых тканак.

ПРЫРОДНЫ АДБОР — асноўны рухаючы фактар эвалюцыі арганізмаў. З'яўляецца вынікам спадчынных змяненняў і барацьбы за існаванне. Генетычная сутнасць П. а. заключаецца ў выбіральным захаванні ў папуляцыі змяняемых генатыпаў і дыферэнцыраваным іх удзеле ў перадачы генаў наступнаму пакаленню. Тэорыя П. а. створана Ч. Дарвіным (1859).

ПРАТЭІНАТЭРАПІЯ, *proteinotherapy* (старажытналац. *proteinum* — просты бялок + грэч. *therapeia* — лячэнне) — адзін з відаў неспецыфічнай стымулюючай тэрапіі, які заключаецца ў парэнтэральным увядзенні бялокзмяшчаючых прэпаратаў.

ПРАТЭІНУРЫЯ, *proteinuria* (пратэіны, агульная назва бялкоў + грэч. *urion* — мача) — вылучэнне бялку з мачой. П. можа быць фізіялагічнай і паталагічнай. Паталагічная П. адзначаецца пры хваробах нырак і мочавыводзячых шляхоў.

ПРАТЭАЦЭФАЛЕЗ, *proteosephalosis* — паразітарная хвароба прэснаводных рыб, выклікаемая цэстодамі з р. *Proteosephalus*. Пашкоджваецца кішэчнік.

ПРАФІЛАКТЫКА (грэч. *prophylaktikos* — засцерагальны) — сукупнасць мерапрыемстваў, накіраваных на недапушчэнне ўзнікнення і распаўсюджвання хвароб.

ПРАФІЛАКТОРЫЙ, *prophylactorium* — памяшканне для ўтрымання цялят ад нараджэння да 10—15-дзённага ўзросту.

ПРАФУЗНЫ, *profusus* (лац. абільны, моцны) — празмерны, вельмі моцны.

ПРАЦЯГЛАСЦЬ ЖЫЦЦЯ — працягласць існавання жывога арганізма. П. ж. птушак і млекакормячых, як правіла, звязана з іх памерамі: чым буйней жывёла, тым П. ж. большая. Гэта агульнае правіла дапушчальна толькі ў межах аднаго і таго ж атрада.

ПРАЦЯГЛАСЦЬ ІМУНІТЭТУ — час захавання спецыфічнай неўспрымальнасці пасля імунізацыі альбо натуральнага перахворвання.

ПРОБНІК — самец жывёл, які выкарыстоўваецца для выяўлення самак у стане палавой ахвоты.

ПРОЛЕЖНІ, *decubitus* (лац. *decumbo* — класціся) — паталагічныя змяненні тканак дыстрафічнага альбо язвенна-некратычнага характару, якія выкліканы парушэннем кровазвароту і інэрвацыі ў ляжачых аслабленых хворых жывёл, у месцах, якія падвергнуты сістэматычнаму ціску. П. найбольш часта адзначаюць у вобласці маклака, тазабедранага, скакальнага, лапатакава-плечавога суставаў.

ПРОТАЗААЛОГІЯ (лац. *Protozoa* — прасцейшыя + *logos* — вучэнне) — галіна заалогіі, якая вывучае аднаклетачныя арганізмы прасцейшых.

ПРОТАЗАОЗЫ, protozooses — хваробы, выклікаемыя прасцейшымі.

ПРОПАЛІС (грэч. propolis) — пчаліны клей, клейкае смалістае рэчыва, якое выпрацоўваюць меданосныя пчолы. Валодае бактэрыцыднымі ўласцівасцямі.

ПРЫВЯЗНАЕ ўТРЫМАННЕ ЖЫВЁЛЫ — знаходжанне жывёл у закрытых памяшканнях на прывязі.

ПРЫЛІЦЦЕ КРЫВІ — тое самае, што і ўводнае скрыжаванне.

ПРЫРОДНАЯ АЧАГОВАСЦЬ — эвалюцыйна ўзнікшая з'ява, калі ўзбуджальнік хваробы працяглы час існуе ў пэўных геаграфічных ландшафтах, утварае прыродны эпідэмічны ачаг.

ПРЫРОДНЫЯ ўМОВЫ — сукупнасць кліматычных, метэаралагічных, тапаграфічных, геаграфічных умоў, фауны і флоры на пэўнай тэрыторыі, у якіх знаходзяцца хатнія жывёлы.

ПРЫШЧЭПКІ — увядзенне жывёлам вакцын.

ПРЭВАЛЕНТНАСЦЬ (лац. praevalegere — перасягаць, мець перавагу) — кінетыка захворванняў жывёл, якая паказвае на распаўсюджванне заразнай хваробы на пэўнай тэрыторыі. Вызначаецца лікам хворых і мікробаносьбітаў на 100, 1 тыс., 10 альбо 100 тыс. жывёл без якога-небудзь адрознення зноў выяўленых і старых выпадкаў інфекцыі. Вызначаюць на даны момант альбо за пэўны перыяд. З'яўляецца паказчыкам пашкоджання жывёл (распаўсюджанасці хваробы).

ПРЭВЕНТЫўНЫ (лац. preventivus — папярэджальны) — папярэджваючы, засцерагальны, прафілактычны.

ПРЭЗЕРВАЦЫЯ (лац. praeservatio, лац. praeserver — прадухіляць) — комплекс абаронча-прафілактычных мерапрыемстваў, накіраваных на прадухіленне заражэння жывёл і чалавека, абарону іх ад кантакту з паразітамі шляхам уздзеяння рознымі прыёмам і не на ўзбуджальнікаў захворванняў, а на ахоўваемых ад іх чалавека і жывёл. Тэрмін прапанаваны К. І. Скрабіным у 1947 г. у якасці антытэзы паняццю *дэастацыя* (гл.).

ПРЭКАС — парода танкарунных авечак мяса-шэрснага напрамку. Выведзена ў 19 ст. у Францыі скрыжаваннем матак пароды рамбулье з баранамі лейсцёрскай пароды. Настрэг воўны з бараноў — 8—10 кг, з матак — 3,8—4,2 кг. Пладавітасць — 125—135 %. Выкарыстана пры стварэнні многіх айчынных парод.

ПРЭМІКСЫ — абагачальныя сумесі біялагічна актыўных рэчываў мікрабіялагічнага і хімічнага сінтэзу, якія выкарыстоўваюцца для павышэння пажыўнасці кармоў і паляпшэння біялагічнага ўздзеяння на арганізм жывёлы.

ПРЭПАРАТЫ БІЯЛАГІЧНЫЯ (біяпрэпараты) — сродкі біялагічнага паходжання, якія выкарыстоўваюцца для дыягностыкі і прафілактыкі інфекцыйных і інвазійных хвароб, для лячэння жывёл і павышэння іх прадуктыўнасці.

ПСАРОПТЭСЫ, Psoroptes (грэч. psoriasis — кароста + korpein — калоць, пашкоджваць) — кляшчы-наскурнікі з сям.

Psoroptidae — з'яўляюцца ўзбуджальнікамі *псараптозаў* (гл.) — наскурнікавай каросты жывёл. Віды: *P. ovis* (у авечак), *P. bovis* (у буйн. раг. жыв.), *P. equi* (у коней, аслоў, мулаў), *P. cuniculi* (лац. *cuniculi* — трус) — паразітуюць на трусах.

ПСАРАПТОЗЫ, psoroptoses — паразітарныя хваробы жывёл, выклікаемыя карослівымі кляшчамі (наскурнікамі). Паразітуюць на скуры. Распаўсюджаны ўсюды. Выклікаюць сверб скуры, аблысенне, схудненне жывёл. Для лячэння выкарыстоўваюць фосфарарганічныя прэпараты, мыла К, СК-9, псараптол, серную мазь. Жывёл апрацоўваюць не менш як 2 разы з прамежкам 10—14 дзён.

ПСАРАПТЫДЫ, Psoroptidae — сям. акарыформных кляшчоў з п/а Acariformes. Уключаюць pp. Psoroptes, Chorioptes, Otodectes.

ПСЕЎДААЛЕРГІЧНЫЯ РЭАКЦЫІ (лац. pseudo — памылковы) — алергічныя рэакцыі, абумоўленыя не сенсібілізацыяй арганізма спецыфічнымі ўзбуджальнікамі, а іншымі разнастайнымі прычынамі (парушэнне абмену рэчываў, хранічная прамянёвая хвароба, гнойная інфекцыя і інш.).

ПСЕЎДАФІЛІДЫ, Pseudophyllidea — атр. стужкавых гельмінтаў-цэстодаў. На тэрыторыі былога СССР паразітуюць у рыб, птушак і млекакормячых 7 сям. Многія выклікаюць цяжкія хваробы (дыфілабатрыёз, лігулёз, ботрыяцэфалёз і інш.).

ПТУШКАГАДОЎЛЯ — галіна жывёлагадоўлі, якая займаецца развядзеннем сельскагаспадарчай птушкі.

ПТУШКАФАБРЫКА — вузкасפעцыялізаванае прадпрыемства па вытворчасці яек і мяса птушак.

ПТУШНІК — гаспадарчая пабудова для вырошчвання і ўтрымання сельскагаспадарчай птушкі.

ПУНКТ ШТУЧНАГА АСЕМЯНЕННЯ — прызначаны для арганізацыі і правядзення штучнага асямянення жывёл.

ПУХ — 1. Разнастайнасць пер'яў з моцна ўкарочаным стрыжнем і доўгімі мяккімі, не счэпленымі паміж сабой бародкамі ў птушак. 2. Найбольш тонкія валасы ніжняга яруса валасянога покрыва ў авечак, коз, вярблюдаў, трусоў і пушных звяроў.

ПУЛАРОЗ-ТЫФ, pullorosis-typhus — вострае інфекцыйнае захворванне маладняку курэй, індычак, цацарак і інш. птушак. Узбуджальнік — *Sal. gallinarum-pullorum*, які адносіцца да калі-тыфознай групы мікробаў. Крыніцай узбуджальніка з'яўляюцца хворыя і перахварэўшыя птушкі-бактэрыяносьбіты, якія перадаюць інфекцыйны пачатак з яйцом. Заражэнне адбываецца аэрагенным і аліментарным шляхамі: Хвароба працякае зверху востра (септычна), востра, падвостра і хранічна. Спачатку адзначаецца зніжэнне апетыту, санлівасць, маларухомасць, у далейшым з'яўляецца белы панос. На ўскрыцці адзначаюць павелічэнне печані, перапаўненне жоўцевага пузыра, запаленне слізістай 12-персай кішкі, яечнікаў, вялікі жаўток, які не разышоўся. Дыягназ ставяць на аснове клініка-эпізааталагічных даных, вынікаў паталагаанатамічных, сералагічных і бактэрыялагічных даследаванняў. Пры лячэнні выкарыстоўваюць

антибіётыкі, энтарасептол, фуразалідон і г. д. Пры ліквідацыі хваробы выяўляюць і выдаляюць хворую птушку і носьбітаў узбуджальніка, дэзінфіцыруюць інкубацыйнае яйцо, памяшканні.

ПУЛЕКС (лац. *pulex* — бляха) — р. блох (гл. *Блохі*).

ПУЛЬПІТ, *pulpitis* (лац. *pulpa* — мякаць + *itis*) — запаленне пульпы зуба ў выніку ўскладнення карыёзнага працэсу.

ПУЛЬС (лац. *pulsus* — удар, штуршок) — перыядычнае калыханне аб'ёму сасудаў, звязанае з іх крованапаўненнем на працягу аднаго сардэчнага цыкла.

ПУПАВІНА — шнурпадобны орган у плацэнтарных жывёл і чалавека, які злучае плод з плацэнтай і праз яе — з арганізмам маці.

ПУСТУЛА, *pustula* (лац. *pustula* — гнайнік) — першасны марфалагічны элемент скурнай высыпкі. Ён уяўляе сабой поласць, якая ўтрымлівае гнойны эксудат.

ПУХАЕДЫ, *Menoponidae* — сям. бяскрылых насякомых атр. *Mallophaga*. З'яўляюцца пастаяннымі эктапаразітамі птушкі. Найбольш распаўсюджаны *Menopon gallinae*, *Menacanthus stramineus*. Гл. таксама *Малафагозы*.

ПУШНІНА — гл. *пушна-мехавая сыравіна*.

ПУШНЫ ПРОМЫСЕЛ — здабыча пушных звяроў для атрымання пушніны.

ПУШНА-МЕХАВАЯ СЫРАВІНА — шкуркі пушных звяроў і другіх жывёл, знятыя з тушак і закансерваваныя, але не вырабленыя ў паўфабрыкат.

ПУШНЫЯ ЗВЯРЫ — дзікія і тыя, што разводзяцца ў няволі млекакормячыя, шкуркі якіх ідуць на мехавыя вырабы. Аб'ектам промыслу з'яўляюцца звыш 100 відаў П. з.

ПЧАЛА МЕДАНОСНАЯ, ХАТНЯЯ ПЧАЛА, *apis mellifera* — насякомае р. пчол, якія живуць сем'ямі.

ПЧАЛІНАЯ СЯМ'Я — калонія з некалькіх тысяч рабочых пчол, адной плоднай маткі і некалькіх соцень трутняў.

ПЧАЛІНЫ ЯД, апітаксін (лац. *apis* — пчала + грэч. *toxikon* — яд) — сакрэт залоз джальнага апарата рабочай пчалы.

ПЧАЛАГАДОЎЛЯ — галіна жывёлагадоўлі, якая займаецца развядзеннем меданосных пчол для атрымання мёду, пчалінага воску і інш. прадуктаў (матачнае малачко, пчаліны яд і інш.).

ПЕНІС — тое самае, што і орган капулятыўны.

ПЯРГА — кветкавы пылок расліны, сабраны пчоламі, пакладзены ў ячэйкі сотаў і заліты мёдам.

ПЯРО — відазмененыя рагавыя лускі эпідэрмісу скуры птушак, якія выконваюць функцыю цепларэгуляцыі.

ПЕР'ЕЕДЫ, *Philopteridae* — сям. бяскрылых насякомых атр. *Mallophaga* (*Hemimetabole*). Паразітуюць на птушках.

ПЯСЕЦ, *Alopec lagopus* — драпежнае млекакормячае сям. воўчых. Бывае з белай і блакітнай афарбоўкай. Распаўсюджаны ў Еўразіі і Амерыцы, блакітны — пераважна на Камандорскіх астравах. Пасяляецца ў норах альбо камяністых россыпах.

Харчуецца птушкай, грызунамі, яйкамі, падлам, ягадамі, вода-расцямі. Цяжарнасць — 50—54 сутак, у кодле — 7—10 дзіцянят. Аб'ект пушнога промыслу. Разводзяць на зверагадоўчых фермах.

Р

РАДАСЛОЎНАЯ СЕЛЬСКАГАСПАДАРЧЫХ ЖЫВЕЛ — запісы аб продках, якія ўстанаўліваюць паходжанне жывёл.

РАДЗІЛЬНАЕ АДДЗЯЛЕННЕ — участак фермы буйн. раг. жыв., прызначаны для падрыхтоўкі кароў і цялушак да ацёлу, правядзення ацёлу і далейшага ўтрымання навацельных кароў і нованароджаных цялят.

РАДЫЕАКТЫЎНЫЯ АПАДКІ — ападаючыя з атмасферы на паверхню зямлі часцінкі, якія змяшчаюць радыенукліды.

РАДЫЕНУКЛІДЫ — радыеактыўныя атамы. Крыніцай асноўнай масы Р. з'яўляюцца атамныя выбухі, катастрофы на атамных электрастанцыях.

РАДЫЕДЫЯГНОСТЫКА — распазнаванне паталагічных змяненняў асобных органаў і сістэм пры дапамозе метадаў радыеізатопага даследавання.

РАДЫЕІМУНАЛАГІЧНЫ МЕТАД, **РАДЫЕІМУННЫ МЕТАД** (RIM), **радыеімуналагічны аналіз** (RIA) — метад, які дазваляе вызначаць комплекс антыген — антыцела пры дапамозе радыеізатопавай меткі. Метад высокаадчувальны, спецыфічны, выконванне яго можа быць поўнасцю аўтаматызавана.

РАДЭНТЫЦЫДЫ (лац. rodens, радз. скл. rodentis — грызуны + coedo — забіваю) — прэпараты для барацьбы з грызунамі.

РАЕННЕ ПЧОЛ — натуральнае размнажэнне пчаліных сем'яў, пры якім у мацярынскай сям'і фарміруецца новая сям'я пчол і ў выглядзе рою вылятае са старога гнязда.

РАЗВІЦЦЕ — працэс колькасных і якасных пераўтварэнняў арганізма з моманту нараджэння да канца жыцця (антагенез) або віду іншай сістэматычнай катэгорыі на працягу ўсяго перыяду існавання на Зямлі (філагенез).

РАЗВЯДЗЕННЕ «У САБЕ» — этап узнаўленняга скрыжавання. Пры атрыманні мяшанцаў, адпавядаючых загадзя намечаным якасцям, пераходзяць на спарванне мяшаных самцоў і самак паміж сабой для замацавання заданых якасцей у патомкаў.

РАЗВЯДЗЕННЕ ПА ЛІНІЯХ — сістэма племянной работы, разлічаная на замацаванне і ўзмацненне ў патомкаў цэнных якасцей лепшых вытворнікаў-роданачальнікаў.

РАЗВЯДЗЕННЕ ЖЫВЕЛ — навука аб кіраванні працэсамі генетычнага ўдасканалення жывёл, паляпшэнні існуючых і вывядзенні новых парод, тыпаў, ліній; раздзел заатэхніі, тэарэтычная аснова селекцыйна-племянной работы ў жывёлагадоўлі.

РАЗДОЙ КАРОЎ — комплекс мерапрыемстваў, накірава-

ных на больш поўнае выкарыстанне патэнцыяльных прадуктыўных магчымасцей жывёл.

РАЗДРАЖНЯЮЧАЯ ТЭРАПІЯ, *therapia, irritana* (грэч. *therapeia* — лячэнне + *irritaus* — які выклікае раздражненне) — адзін з спосабаў патагенетычнай тэрапіі. У аснове Р. т. ляжыць выкарыстоўванне для лячэння рэчываў, якія выклікаюць раздражненне нервовых рэцэптараў скуры і слізистых абалонак, што прыводзіць да актыўнага змянення характару жыццядзейнасці тканак, падвергнутых ўздзеянню раздражняючых рэчываў.

РАЗМНАЖЭННЕ — здольнасць арганізмаў нараджаць сабе падобных, чым забяспечваецца захоўванне іх відаў і безупынасць знаходжання ў біяцэнозах. Выдзелены тры асноўныя групы Р.: бесполое, вегетатыўнае і палавое. Кожны від мае свой патэнцыял размнажэння.

РАЗРЫВЫ (лац. *ruptura* — прарыв) — механічныя пашкоджванні мяккіх тканак альбо органаў з парушэннем іх анатамічнай цэласнасці. Магчымы Р. падскурнай клятчаткі, фасцы, мышцаў, сухажылляў, сасудаў, нерваў, полых і парэнхіматозных органаў.

РАЙГРАС, *Arrhenatherum* — род травяністых раслін сям. мятлікавых, кармавая расліна.

РАЙЭТЫНА, *Raillietina* (у гонар франц. гельмінтолага А. Railliet) — р. цэстодаў з сям. *Davaineidae*. Пашкоджаюць тонкі кішэчнік курэй, індычак, дзікіх птушак. Прам. гасп. — мурашкі. Віды *R. echinobothria* (грэч. *echinos* — шып + *bothros* — шчыліна), *R. tetragona* (грэч. *tetras* — чатыры + *gone* — семя, зерне).

РАЙЭТЫНОЗЫ, *raillietinosis* — паразітарныя хваробы птушак, выклікаемыя цэстодамі р. *Raillietina*. Распаўсюджаны на поўдні. Наглядаюцца прыгнятанне, дрэнны апетыт, паралічы канечнасцей. Цячэнне часцей хранічнае.

РАКАПАДОБНЫЯ, *Crustacea* (лац. *crusta* — шкарлупа) — кл. з тыпу членістаногіх. Пераважна водныя жывёлы. Многія з'яўляюцца прам. гасп. гельмінтаў, некаторыя — паразітамі жывёл.

РАМАНАЎСКАЯ ПАРОДА АВЕЧАК — грубашэрсная, футравага напрамку. Выведзена ў 18 ст. сялянамі ў Яраслаўскай губерні. Стрыгуць авечак 3 разы ў год. Настрыв воўны з бараноў — 2,5—3,5 кг, з маткі — 1,4—1,7 кг. Пладавітасць — 230—250 %. Раманаўскія аўчыны — лепшыя ў свеце. Разводзяць у паўночных і паўночна-усходніх абласцях Расіі і РБ.

РАМАНОЎСКАГА-ГІМЗЫ МЕТАД — спецыяльны метада для афарбоўкі мазкоў крыві і прасцейшых. Д. Л. Раманоўскі (1891) упершыню прапанаваў гэты метада. Г. Гімза (1905) прыгатаваў раствор азур-эазіну, які дае дакладныя вынікі пры афарбоўцы.

РАМБУЛЬЕ — група парод танкарунных авечак шэрснамяснага напрамку. Выведзена ў Францыі ў 19 ст. шляхам скрыжавання розных тыпаў мерыносаў, завезеных з Іспаніі. Выкарыстоўваліся пры ўтварэнні многіх парод авечак.

РАМОНТ СТАТКА (франц. remonter — зноў падымацца, паправіць, папоўніць) — сістэма мерапрыемстваў па вырошчванню, адбору і ўводу ў статак маладых жывёл замест выбыўшых, а таксама павелічэнне ліку пагалоўя.

РАМНІ-МАРШ, КЕНТСКІЯ АВЕЧКІ — парода паўтанкарунных даўгашэрсных авечак, мясашэснага напрамку. Выведзена ў 19 ст. у Англіі шляхам скрыжавання мясцовых авечак з баранамі пароды лейстэр. Буйныя жывёлы. Настрэг воўны з бараноў — 6—7 кг, матак — 3—4 кг. Пладавітасць — 115—130 %. Прыстасаваны да ўмоў сырога клімату. Разводзяць у былым СССР. Удзельнічалі ва ўтварэнні многіх парод.

РАНА, vulnus (лац. vulnera) — пашкоджанне тканак і органаў з парушэннем цэласнасці іх пакрыва, выкліканае механічным уздзеяннем.

РАНАВАЯ ХВАРОБА, morbus vulnerarius (лац. morbus — хвароба + vulnerarius — ранавы) — сімптомакомплекс, які ўключае ў сябе агульныя і мясцовыя парушэнні ў арганізме, выкліканыя раненнем, а ў далейшым — развіццём запаленчых і таксіка-інфекцыйных працэсаў.

РАНАВЫ БАР'ЕР (франц. barriere — перашкода) — комплекс абарончых прыстасаванняў арганізма, якія ўтвараюцца ў ране ў працэсе яе заглаення.

РАНУЛА, ranula (лац. ranula — маленькая жаба) — кіста пратокаў пад'язычнай, падсківічнай, радзей — губной, сліннай залоз. Р. лакалізуецца ў вобласці слізистай абалонкі рота. Адзначаецца у сабак, коней і буйн. раг. жыв.

РАПС, Brassica napus Var. *napus* — падвід аднагадовых травяністых раслін р. капусты. Алеяная і кармавая культура.

РАСПАЎСЮДЖАНАСЦЬ ІНФЕКЦЫЙНАЙ ХВАРОБЫ — межы зоны небяспечнасці, колькасць хворых і мікробаносьбітаў у даны момант.

РАСПАЎСЮДЖАННЕ ІНФЕКЦЫЙНАЙ ХВАРОБЫ — пашырэнне зоны небяспечнасці, павелічэнне колькасці заражанных жывёл у гаспадарцы. Залежыць ад ступені кантагіёзнасці ўзбуджальніка, фактараў перадачы, прыродных умоў, наяўнасці ўспрымальных жывёл і іх натуральнай рэзістэнтнасці.

РАСПЛОД ПЧАЛІНЫ — яйкі, лічынкі, перадкукалкі і кукалкі, выгадаваныя меданоснымі пчоламі ў ячэйках сотаў.

РАСЦІСНУТАЯ КРОПЛЯ — метады рыхтавання прэпаратаў для мікраскапіі жывых бактэрый і клетак з мэтай вызначэння формы, памеру, размяшчэння і іх рухомасці.

РАСЦЯЖЭННЕ, distorsio (грэч. dys — раз + лац. torsio — скручванне) — расцяжэнне капсулы і звязак суставаў, сухажыляў, мускулаў і нерваў у выніку механічных уздзеянняў, дрэннай расчысткі капытоў, працы на цвёрдым, няроўным грунце.

РАСШЫРЭННЕ, dilatatio — павелічэнне аб'ёму полых органаў. Распазнаюць Р. аорты, страўніка, кішкі, стрававода, сэрца.

РАТАЦЫЕННАЕ СКРЫЖАВАННЕ, тое самае, што і перамяжае скрыжаванне.

РАТАВІРУСНАЯ ДЫЯРЭЯ — інфекцыйнае захворванне па-

парсят першых дзён жыцця, якое характарызуецца прафузным паносам, ванітай, моцным абязводжваннем арганізма і высокай смяротнасцю. Узбуджальнік — РНК-змяшчаючы вірус з групы ротавірусаў. Крыніцай інфекцыі з'яўляюцца хворыя, перахварэўшыя і латэнтна інфіцыраваныя жывёлы. Вірус вылучаецца ў знешняе асяроддзе з фекаліямі. Заражэнне адбываецца аліментарным шляхам. Найбольш адчувальныя да яго парасяты першых 2—10 дзён жыцця. Дыягназ ставяць шляхам вылучэння і ідэнтыфікацыі віруса ў культуры клетак, а таксама комплекснага даследавання прэпаратаў тонкага аддзела кішэчніка, фекалій і сываратак крыві хворых і перахварэўшых парасят. Ставяць біяпробу. Лячэнне медыкаментознае, спецыфічных сродкаў не распрацавана. Меры прафілактыкі не распрацаваны. Не дапускаюць занос інфекцыі ў добрую гаспадарку, утвараюць умовы паўнацэннага кармлення і ўтрымання жывёлы.

РАТЫЦЫДЫ (франц. rat — пацук + лац. coedo — забіваю) — хімічныя рэчывы для знішчэння пацукоў. Большасць ратыцыдаў ядавітыя для чалавека і жывёл.

РАФІДАСКАРЫДОЗ, raphidascaridosis — паразітарная хвароба рыб (шчупакі, ляшчы, сазаны), выклікаемая нематодай *Raphidascarus acus* з сям. Anisakidae. Пашкоджвае страўнік і кішэчнік рыб. Развіццё праходзіць з удзелам прам. гасп. (беспазваночныя) і рэзервн. гасп. (рыбы і драпежныя беспазваночныя). Паразіты парушаюць працэсы стрававання і разбураюць пячоначную тканку. Хворая рыба вялая, змардаваная, мае цёмную афарбоўку.

РАХІТ, rhachitis (грэч. rhachis — спіны хрыбет + itis) — захворванне маладняку, якое абумоўлена недахопам у арганізме вітаміну D і характарызуецца парушэннем фосфарнакальцыевага абмену, косцеўтварэння, расстройтвам функцый нервовай сістэмы і ўнутраных органаў. Тыпічнымі прыметамі Р. з'яўляюцца кульгавасць, патаўшчэнне суставаў, прагібанне спіны, скрыўленне канечнасцей і інш. Пры лячэнні выкарыстоўваюць дыету, збалансаваную па ўсіх пажыўных рэчывах і вітамінах, ультрафіялетавае апрамяненне і прэпараты вітаміну D.

РАЦЫЕН КАРМАВЫ — сутачная кармавая порцыя, састаўленая з розных кармоў з улікам патрэбнасці жывёл у пажыўных рэчывах.

РНК — тое самае, што і рыбануклеінавая кіслата. Гл. *Нуклеінавыя кіслоты*.

РОГІ — цвёрдыя вырасты на галаве некаторых млекакормячых, якія служаць органамі абароны, а ў самцоў многіх відаў — турнірнай зброяй у барацьбе за самку. Наяўнасць альбо адсутнасць Р., розніца ў іх велічыні ў асобін рознага полу — прыклад палавога дымарфізму.

РОД — асноўная сістэматычная катэгорыя, якая аб'ядноўвае філагенетычна блізкароднасныя віды жывёл.

РОДАДАПАМОГА — аказанне ветэрынарнай дапамогі пры паталагічных родах.

РОДНАСНАЕ РАЗВЯДЗЕННЕ — гл. *Імбрыдзінг*.

РОДЫ, *partus* (лац.) — фізіялагічны працэс выгнання плода, плацэнты з плоднымі абалонкамі і каляплоднымі водамі з маткі праз родавыя шляхі пасля дасягнення плодам жыццяздольнасці. Распазнаюць Р. фізіялагічныя і паталагічныя.

РОЖА, эрызіпелёз (*Erysipelas suum*) — інфекцыйная хвароба свіней, якая характарызуецца пры вострым цячэнні з'явамі септыцэміі, пры хранічным — сімптомамі верукознага эндакардыту, поліартрыту і некрозаў скуры. Узбуджальнік — *Erysipelothrix insidiosa* — бактэрыя, устойлівая ў знешнім асяроддзі, у глебе захоўваецца месяцамі, не гіне пры вэнджанні і засоле мяса. Бактэрыі выяўляюцца ў клінічна здаровых свіней, грызуноў, рыб, кляшчоў, мух і інш. Пашкоджаюцца свінні часцей ва ўзросце ад 3 да 12 мес, успрымлівяыя таксама ягняты, буйн. раг. жыв., коні, куры, а таксама людзі. Фактарамі перадачы ўзбуджальніка з'яўляюцца корм, глеба, памяшканні, боенскія і кухонныя адыходы, насякомыя. Рожу адносяць да прыродна-ачаговых хвароб. Пры вострым цячэнні ў хворых жывёл адзначаецца павышэнне тэмпературы, адказ ад корму, прыгнечанасць, кан'юнктывіт, гаэраэнтэрыт. Пры падвострым і хранічным цячэнні, акрамя таго, на скуры з'яўляюцца запаленчыя прыпухласці цёмна-чырвонага колеру, ачагі некрозу, з'явы эндакардыту, артрыту. Дыягназ ставяць на аснове эпідэаалагічных, клінічных, паталагаанатамічных даных і вынікаў бактэрыялагічнага даследавання. Пры лячэнні выкарыстоўваюць гіперімумную сываратку, антыбіётыкі і сімптаматычныя сродкі. Клінічна здаровых жывёл вакцынуюць супраць рожы. Праводзяць дэзінфекцыю памяшканняў.

РОМЕНСКІЯ ГУСІ — выведзены ў Сумскай вобласці. Апярэнне шэрае, рабое. Яйцаноскасць — 15—25 яек.

РОСТ — павелічэнне масы і лінейных памераў арганізма альбо яго органаў, якое ўтвараецца за кошт павелічэння ліку і масы клетак, а таксама неклетачных утварэнняў у выніку перавагі працэсаў анабалізму над працэсамі катабалізму.

РОСТ І РАЗВІЦЦЕ ЖЫВЁЛ — сукупнасць паслядоўных бяхімічных, марфалагічных і фізіялагічных змяненняў, якія пазнаюць арганізмы на працягу жыцця.

РУБЕЦ — пачатковы адзел 4-камернага страўніка жвачных. У Р. адбываецца змешванне і разлажэнне расліннага корму пад уздзеяннем бактэрый, прасцейшых і ўсмоктванне лятучых кіслот праз паверхню слізистай абалонкі.

РУМІНАЦЫЯ (лац. *ruminare* — перажоўваю жвачку) — адыгванне жвачкі, другаснае перажоўванне.

РУМІНІТ, *ruminitis* (лац. *rumen* — рубец + *itis*) — запаленне слізистай абалонкі і сценкі рубца. Узнікае пры рэзкай змене рацыёнаў, выкарыстоўванні моцна раздражняючых рэчываў, як сімптом некаторых інфекцыйных захворванняў (яшчур, некрабацылёз, стахібатрыятакіёз). Праяўляецца парушэннем функцый усяго страўніка-кішачнага тракта, хваравітасцю ў вобласці рубца. Лячэнне сімптаматычнае.

РУМІНАТАМІЯ, *ruminotomia* (лац. *rumen* — рубец + грэч.

tome — рассячэнне) — аператыўнае ўскрыццё рубца з мэтай выдалення іншародных цел з сеткі, а таксама змесціва з рубца і кніжкі.

РУМІНАЦЭНТЭЗ, ruminocentesis (лац. rumen + грэч. kentesis — праколванне) — пракол сценкі рубца з мэтай выдалення газаў пры тымпаніі, калі з'яўляюцца сімптомы асфіксіі.

РУНЕЦ, Melophagus (грэч. melon — дробн. раг. скот + phagein — харчавацца) — р. насякомых з сям. Hippoboscidae п/а Рупірага. З'яўляюцца крывасмокамі. Выклікаюць *мелафагоз* авечак.

РУНО — 1. Воўна авечкі, якая захоўваецца пры стрыжцы ў выглядзе суцэльнага пласта. 2. Касяк рыб.

РУСКАЯ БЕЛАЯ ПАРОДА КУРЭЙ яечнага напрамку. Выведзена скрыжаваннем мясцовых курэй з легорнамі. Апырэнне белое. Яйцаноскасць — 220—230 яек. Распаўсюджана ў многіх раёнах.

РУСКАЯ ДАЎГАШЭРСНАЯ ПАРОДА АВЕЧАК — паўтанкарунная, мясашэрснага напрамку. Выведзена ў Варонежскай і Калінінскай абласцях шляхам скрыжавання мясцовых парод з баранамі пароды лінкольн. Вызначаецца скараспеласцю. Настрывіг воўны з бараноў — 6—6,5 кг, з матак — 3,5—4,8 кг. Пладавітасць — 120—140 %.

РУСКАЯ РЫСІСТАЯ ПАРОДА — лёгказапражная парода коней. Выведзена ў СССР шляхам скрыжавання арлоўскай рысистой пароды з амерыканскім рысаком. Адрозніваецца ад арлоўскага рысака больш моцнай канстытуцыяй і развітай мускулатурай. Масць гнядая, вараная, шэрая і інш.

РУСКАЯ ЦЯЖКАВОЗНАЯ ПАРОДА КОНЕЙ — выведзена ў Расіі ў 19 ст. шляхам паглынальнага скрыжавання мясцовых коней з ардэнамі і інш. цяжкавознымі пародамі.

РУСКІ ГАРНАСТАЕВЫ ТРУС — парода мясашкуркавага напрамку. Выведзена ў СССР. Непераборлівы ва ўмовах утрымання і кармлення.

РЫБАВОДСТВА — галіна рыбнай гаспадаркі, звязаная з развядзеннем рыб для атрымання таварнай прадукцыі.

РЫБАРАЗВЯДЗЕННЕ — галіна рыбаводства, якая ўключае працэсы апладнення, інкубацыі ікры і вырошчвання рыбных малявак у штучных умовах.

РЫБЕЦ — рыба сям. карпавых. Блізкі да ляшчоў.

РЫБНАЯ МУКА — кармавы прадукт з адыходаў перапрацоўкі рыбы. Змяшчае ў 1 кг 1,31—1,43 к. адз., многа пратэіну. Скармліваюць розным жывёлам, абмежавана — малочным жывёлам і ў апошні перыяд адкорму.

РЫГІДНАСЦЬ, rigiditae (лац. rigiditas — цвёрдасць) — моцнае напружанне мышцаў, якое адзначаецца пры некаторых захворваннях (хваробах Ц.Н.С., скупняку, мягглабінуры і інш.).

РЫКЕТСІ (ад імя амер. вучонага Х. Т. Рыкетса) — мікраарганізмы, якія займаюць прамежны стан паміж бактэрыямі і вірусамі, з'яўляюцца ўзбуджальнікамі шэрагу інфекцыйных

хвароб — рыкетсіёзаў (ку-рыкетсіёз, кератакан'юнктывіт і інш.).

РЫНАЭСТРУС, *Rhinoestrus* — гл. *Поласцевыя авадні*.

РЫНІТ, *rhinitis* (грэч. *rhinos* — нос + *itis*) — запаленне слізистой абалонкі носа. Р. з'яўляецца адным з найбольш распаўсюджаных захворванняў верхніх дыхальных шляхоў.

РЫПІЦЭФАЛЮС, *Rhipicerphalus* (грэч. *rhapis* — веер + *kerhale* — галава) — веерагалоў, р. паразітаформных кляшчоў з сям. *Ixodidae*. Распаўсюджаны на поўдні. З'яўляецца пераносчыкам *B. ovis*, *P. ovis*, *A. ovis*, *Th. recondita*, *A. marginale*, *P. canis*, *P. bigeminum*, *N. equi*.

РЫШТА, *dracunculosis* — гл. *Дракункулёз*.

РЭАВІРУСНАЯ ІНФЕКЦЫЯ, *geoviroziz animalium* — інфекцыйнае захворванне шматлікіх відаў млекакормячых і птушак, якое праяўляецца ў маладняку вострым катаральным запаленнем слізистой абалонкі верхніх дыхальных шляхоў і страўнікава-кішачнага тракта. Хварэе і чалавек. Узбуджальнікі — рэавірусы з сям. рэавірыдэ, устойлівыя ў знешнім асяроддзі, маюць шырокае латэнтнае носьбіцтва ў жывёл. Крыніца і шляхі перадачы ўзбуджальніка інфекцыі поўнасьцю не выяўлены. Заражэнне адбываецца кантактным шляхам. Цячэнне хваробы вострае з хуткім шырокім ахопам большасці жывёл статка. У хворых цялят і ягнят адзначаюць ліхаманку, прыгнечанасць, зніжэнне апетыту, дыярэю, часам — кан'юнктывіт, рыніт, трахеіт. У сабак рэавірус выклікае пнеўманію, а ў кошак — кан'юнктывіт, святлабоязь, дэпрэсію. З улікам клінічнай карціны і паталагаанатамічных змяненняў дыягназ засноўваецца галоўным чынам на вылучэнні ўзбуджальніка з патматэрыялу і ідэнтыфікацыі яго сералагічнымі метадамі. Лячэнне сімптаматычнае, выкарыстоўваюць антыбіётыкі і сульфаніламідныя прэпараты. Прафілактыка засноўваецца на выкананні ветсанправіл пры камплектаванні і ўтрыманні маладняку.

РЭАКТЫВАЦЫЯ (лац. *ge* — назад, паўтарэнне, зноў + *activus* — дзейсны, дзейны) — абвастрэненне, новае ўзмацненне хваравітага працэсу, узнёўленне хваробатворных уласцівасцей патогеннага мікраарганізма.

РЭАКЛІМАТЫЗАЦЫЯ (лац. *ge* — прыстаўка, якая вызначае адваротнае альбо супрацьлеглае дзеянне + *as* (*ad*) — пры, *klima* — рэжым надвор'я) — увядзенне ў біяцэнозы відаў, знікшых з-за дзеяння катастрофічных альбо антрапагенных фактараў.

РЭАКТЫЎНАСЦЬ (лац. *ge* — прыстаўка, якая вызначае адваротнае альбо супрацьлеглае дзеянне + *activus* — дзейны, дзейсны) — здольнасць арганізма адказваць на знешнія раздражняльнікі змяненнем жыццядзейнасці. Паняцце Р. цесна звязана з рэзістэнтнасцю арганізма.

РЭАКТАГЕННАСЦЬ (лац. *ge* + *activitas* — актыўнасць + грэч. *geppao* — тварыць, параджаць) — уласцівасць некаторых біялагічных прэпаратаў выклікаць часам павышаныя мясцовыя і агульныя рэакцыі ў прывітых жывёл.

РЭАКЦЫЯ АГЛЮЦІНАЦЫІ (РА) (лац. *agglutinationio* —

склеиванне) — сералагічная рэакцыя для выяўлення аглюцінаў — антыцелаў, якія з'яўляюцца ў крыві пры шматлікіх інфекцыйных хваробах і здольныя склейваць у камячкі адпаведных мікробаў-узбуджальнікаў. Выкарыстоўваецца для дыягностыкі інфекцыйных хвароб (бруцэлёзу, лістэрыёзу, сальманелёзу і інш.), а таксама ідэнтыфікацыі мікробаў па вядомых імунных сываратках. Распазнаюць класічную (прабірачную), кропельную (пласцінчатую), крывава-кропельную рэакцыю аглюцінацыі, кальцыевую пробу з малаком, рэакцыі Кумбса, пасіўнай гемаглюцінацыі, нейтралізацыі антыцелаў, аглюцінацыі латэкса, кааглюцінацыі, непрамой гемаглюцінацыі, затрымкі (тармажэння) гемаглюцінацыі і інш.

РЭАКЦЫЯ НЕЙТРАЛІЗАЦЫІ ВІРУСАЎ — сералагічная рэакцыя паміж вірусам і спецыфічнымі віруснейтралізуючымі антыцеламі. Выкарыстоўваецца для дыферэнцыяцыі і ідэнтыфікацыі вірусаў, а таксама пры дыягностыцы хвароб (яшчур, хвароба Н'юкасла, хвароба Аўескі і інш.).

РЭАКЦЫЯ ПРЭЦЫПІТАЦЫІ (РП) — сералагічная рэакцыя для выяўлення прэцыпітынаў-антыцелаў, якія пры кантакце са спецыфічным антыгенам (прэцыпітыгенам) выклікаюць утварэнне асадку (прэцыпітат). Ужываецца для даследавання скурнай сыравіны на сібірскую язву (рэакцыя Аскалі), на фальсіфікацыю харчовых прадуктаў (кальцэвая рэакцыя), сералагічнай дыягностыкі ІНАН, лейкозу буйн. раг. жыв. і інш. хвароб (рэакцыя дыфузпрэцыпітацыі — РДП, РІД).

РЭАКЦЫЯ ЗВЯЗВАННЯ КАМПЛЕМЕНТУ (РЗК) — сералагічная рэакцыя, якая характарызуецца адсорбцыяй камплементу на комплекс антыген — антыцела. Ужываецца пры дыягностыцы сапу, бруцэлёзу, паратуберкулёзу і інш.

РЭАКЦЫЯ СЕРАЛАГІЧНАЯ — рэакцыя паміж антыгенам і антыцелам *in vitro*, якая заснавана на здольнасці антыцелаў спецыфічна ўзаемадзейнічаць з антыгенамі, выклікаўшымі іх утварэнне. Працякае ў дзве фазы: спецыфічная — нябачная фаза злучэння антыгену з антыцелам і неспецыфічная — бачная фаза, якая характарызуецца змяненнем фізічных уласцівасцей комплексу антыген — антыцела пад уплывам электралітаў і інш. фактараў. Выкарыстоўваецца ў лабараторнай практыцы для сералагічнай дыягностыкі інфекцыйных хвароб, вызначэння відавоя і тыпавоя прыналежнасці мікроба.

РЭАКЦЫЯ ФЛАКУЛЯЦЫІ — рэакцыя, якая выкарыстоўваецца для цітравання экзатаксінаў (анатаксінаў) па стандартнай альбо выпрабавальнай антытаксічнай сываратцы — па стандартнаму таксіну (анатаксіну).

РЭВАКЦЫНАЦЫЯ (лац. *re* — зноў + *вакцынацыя*) — паўторнае ўвядзенне вакцыны праз пэўны прамежак часу пасля папярэдняй вакцынацыі для ўтварэння больш працяглага і напружанага імунітэту.

РЭВЕРСІЯ (лац. *reversio* — вяртанне, зварот) — зварот, узнаўленне першапачатковых уласцівасцей.

РЭГЕНЕРАЦЫЯ (лац. *regeneratio* — адраджэнне, аднаў-

ление) — аднаўленне арганізмам страчаных альбо пашкоджаных органаў і тканак (уласцівых Р.), а таксама аднаўлення цэлага арганізма з яго частак (саматычны эмбрыягенез, вегетатыўнае размнажэнне).

РЭГІЯНАЛЬНЫ (лац. regionalis — абласны) — які адносіцца да якой-небудзь вобласці, краіны.

РЭГІЯНАРНЫ (лац. regio, regionis — краіна, вобласць, акруга) — вобласць цэла ці органа. Напр., рэгіянарны лімфатычны вузел — лімфавузел, у які паступае лімфа з пэўнай вобласці цэла жывёлы, з асобнага органа.

РЭГУРГІТАЦЫЯ, regurgitatio (лац. re + gurgito — цяку праз край, навадняю) — зваротнае нармальнаму руху вадкасці альбо газаў, якое ўзнікае ў полых мышачных органах пры іх скарачэнні. Напр., Р. крыві пры парокх сэрца, кармавых мас праз рот, нос. Гл. *Vaniga*.

РЭДРЭСАЦЫЯ, redressatio (франц. redresser — выпростаць) — насільнае бяскроўнае ўстараненне кантрактур суставаў і восевых дэфармацый канечнасцей шляхам расцяжэння тканак і накладання гіпсавай павязкі.

РЭЗЕРВУАР УЗБУДЖАЛЬНІКА ІНФЕКЦЫІ (лац. reservoir — захоўваць, зберагаць) — жывыя арганізмы (млекакормячыя, птушкі, кляшчы, насякомыя), у якіх узбуджальнік заразных хвароб можа працяглы час захоўвацца, размнажацца і збірацца, як правіла, не выклікаючы ў іх клінічнага цяжэння хваробы.

РЭЗІСТЭНТНАСЦЬ (лац. resisto) — супраціўляльнасць арганізма да дзеяння фізічных, хімічных і біялагічных агентаў, якія выклікаюць паталагічны стан.

РЭЗЕКЦЫЯ, resectio (лац. адсячэнне) — хірургічнае выдаленне часткі органа альбо анатамічнага ўтварэння.

РЭІНВАЗІЯ, reinvasia (лац. re — прыстаўка, якая вызначае паўтарэнне, аднаўленне + invasio — нападзенне, уварванне) — паўторнае заражэнне жывёлы альбо чалавека ўзбуджальнікам той жа хваробы пасля першаснага перахворвання.

РЭІНФЕКЦЫЯ (лац. re — зноў + інфекцыя) — паўторнае заражэнне і развіццё інфекцыі ў жывёлы, выкліканай патогенным мікробам аднаіменнага віду, ад якога арганізм вызваліўся, але захаваў да яго ўспрымальнасць.

РЭІНСКІЯ ГУСІ — парода гусей. Выведзена ў Германіі ў 40-х гг. 20 ст. на аснове эмдэнскіх гусей. Апярэнна белае. Яйцаноскасць — 40—45 яек.

РЭКАНВАЛЕСЦЭНТ (лац. reconvalescens — ачуньваючы) — жывёла, ачуняўшая ад той альбо іншай хваробы.

РЭКС (лац. rex — цар) — парода караткашэрсных трусаў шкуркавага напрамку. Выведзена ў пачатку 19 ст. у Францыі.

РЭКАТАЛЬНАЕ ДАСЛЕДАВАННЕ, exploratio perrectum (лац. exploratio — даследаванне + per — праз + rectum — правая кішка) — метада даследавання, які праводзяць праз прамую кішку для дыягностыкі захворванняў і ўстанаўлення цяжарнасці.

РЭМІСІЯ (лац. remissio — памяншэнне, паслабленне) — часовае паслабленне альбо знікненне сімптомаў хваробы, якое чаргуецца з фазамі абвастрэння (рэцыдыў).

РЭНТАБЕЛЬНАСЦЬ ВЫТВОРЧАСЦІ (ням. rentabel — даходны, выгадны альбо рэнтабельны) — паказчык, які характарызуе эканамічную эфектыўнасць працы прадпрыемстваў.

РЭНТГЕНАЛОГІЯ, roentgenologia (проміні — ад імя В. Рэнтгена + logos — вучэнне) — вобласць клінічнай ветэрынарыі (фізіятэрапіі), прадметам якой з'яўляецца тэорыя і практыка выкарыстання рэнтгенаўскага выпраменьвання для ранняга распазнавання хвароб і лячэння хворых.

РЭПАЗІЦЫЯ, repositio (лац. repone — класці назад, упраўляць) — 1. Аднаўленне анатамічнага стану касцей, якія зрушыліся пры пераломе. 2. Упраўленне вывіхаў, грыжы.

РЭПАРАЦЫЯ, reparatio (лац. gerare — аднаўляю) — аднаўленне ўчасткаў тканкі, органа, клетак і ўнутрыклетачных структур, якія пашкоджаны паталагічным працэсам.

РЭПЕЛЕНТЫ, repellentia (лац. repellens, repellentis — адпихваючы, адганяючы) — рэчывы, якія адпужваюць насякомых, кляшчоў, млекакормячых і птушак.

РЭСПІРАТОРНА-СІНТЫЦЫЯЛЬНАЯ ІНФЕКЦЫЯ БУЙНОЙ РАГАТАЙ ЖЫВЕЛЫ, respiratory synsytialis infection bovis — востра працякаючая вірусная хвароба, якая характарызуецца ліхаманкай, моцным кашлем, дробна-ачаговай парэнхіматознай пнеўманіяй. Хварэе ёю і чалавек. Узбуджальнік хваробы — рэспіраторна-сінтыцыяльны вірус (РС-вірус) з сям. параміксавірусаў. Хварэюць часцей цяляты ва ўзросце да 1 мес у асенні і веснавы перыяды. Крыніцай узбуджальніка з'яўляюцца хворыя і перахварэўшыя жывёлы. Вірус перадаецца паветрана-кропельным шляхам і пры прамым кантакце. Захворванне звычайна ўзнікае раптоўна, на працягу 2—3 дзён ахоплівае да 60 % успрымлівага пагалоўя і хутка (за 3—10 дзён) згасае. РС-вірус можа ўдзельнічаць у змешаных рэспіраторных інфекцыях. У хворых цялят адзначаецца сухі кашаль, прыгнечанасць, тэмпература цела да 40,5 °С, затым — задышка, серознае выцяканне з носа, кан'юнктывіт. Дыягназ ставяць на аснове клініка-эпізааталагічных даных, патамарфалагічных змяненняў, а таксама віруса- і сералагічных даследаванняў. Спецыфічная тэрапія не распрацавана, праводзяць сімптоматычнае лячэнне. Ажыццяўляюць агульныя ветэрынарна-санітарныя прафілактычныя мерапрыемствы.

РЭСПІРАТОРНЫЯ ХВАРОБЫ, respiratorius morbi (лац. morbus — хвароба + respiratus — дыхаць) — хваробы органаў дыхальнай сістэмы.

РЭСТЫТУЦЫЯ, restitutio (лац. аднаўленне) — поўная рэгенерация, якая характарызуецца замяшчэннем дэфекту тканкай, якая максімальна адпавядае страчанай.

РЭТРАБУЛЬБАРНАЯ ФЛЕГМОНА, phlegmona retrobulbaris (грэч. phlegmona — запаленне рыхлай клетчаткі + лац. retrobulbaris — які ляжыць ззаду вочнага яблыка) — дыфузнае

гнойнае запаленне вочнай клятчаткі. Узнікненне Р. ф. часта звязана з распаўсюджваннем працэсу па прадаўжэнню (пры гнойным запаленні прыдаточных поласцей), з гематагенным заносам інфекцыі з гнайнікоў, якія ёсць у арганізме, пры глыбокіх раненнях скуры ў вобласці вачніцы альбо скроневай вобласці. Праяўляецца Р. ф. ацёчнасцю і хваравітасцю павек, гіперэміяй і выпукленнем кан'юнктывы, пакрытай гнойным эксудатам, памутненнем рагавіцы, выпукленнем вока і інш. Пры лячэнні выкарыстоўваюць унутрывеннае ўвядзенне 0,25%-нага раствору навакаіну штодзённа, антыбіётыкатэрапію. Прамыванне кан'юнктивальнага мяшка антысептычнымі растворамі.

РЭТРАСПЕКТЫЎНЫ ДЫЯГНАЗ (лац. retrospectare — глядзець назад) — заключэнне аб перанесенай інфекцыйнай хваробе, якое зроблена на аснове імунабіялагічных рэакцый і аналізу анамнестычных даных.

РЭТЫКУЛІТ, reticulitis (лац. reticulum — сетка + itis) — запаленне сеткі. Р. часцей бывае ў буйн. раг. жыв. пераважна ў выніку ўнутранага траўматызму. Распазнаюць лісточкавы, прысценачны і перфарачыйны Р., які часцей працякае ў выглядзе *рэтыкулаперытаніту* (гл.).

РЭТЫКУЛАПЕРЫТАНІТ, reticuloperitonitis (лац. reticulum + peritonion — брушына + itis — запаленне) — адначасовае запаленне сеткі і брушыны. Хварэе пераважна буйн. раг. жыв. у выніку пранікнення іншароднага прадмета з сеткі ў брушную поласць і адзначаецца траўматызацыя брушыны. Р. клінічна праяўляецца парушэннем функцый перадстраўнікаў (гіпатанія альбо атанія) і балявым сімптомакомплексам, для выяўлення якога існуюць спецыяльныя пробы, а некаторыя балявыя сімптомы праяўляюцца пры нагляданні за жывёламі (стожны пры ўставанні, пры спуску з гары і г. д.). Лячэнне аператыўнае, пры дапамозе румінатаміі. Можна таксама выкарыстоўваць магнітныя зонды Цялятнікава альбо Корабава.

РЭТЫНІТ, retinitis (лац. retina — сятчатка + itis) — запаленне сеткаватай абалонкі вока. Самастойна сустракаецца рэдка. Узнікае Р. у выніку некаторых інфекцыйных захворванняў, хвароб сэрца, нырак, інтаксікацый пры парушэнні абмену рэчываў.

РЭЎМАТЫЗМ, rheumatismus (грэч. rheuma, rheumatos — цячэнне, паталагічнае вылучэнне) — сістэмнае інфекцыйна-алергічнае захворванне злучальнай тканкі з пераважнай лакалізацыяй працэсу ў сардэчна-сасудзістай сістэме і ўцягваннем ў працэс суставаў і мышцаў. Распазнаюць суставаўны і мышачны Р.

РЭЎМАТЫЧНЫ ПАДАДЭРМАТЫТ, pododermatis rheumatica (грэч. podos — нага + derma — скура + rheumaticus — які адносіцца да рэўматызму) — рэўматычнае запаленне капытоў. Гл. *Пададэрмацыт*.

РЭЎМАКАРДЫТ, rheumacarditis (грэч. rheumatis + cardia — сэрца + itis) — запаленчыя змяненні ў перыкардзе, міякардзе і эндакардзе пры рэўматызме. Р. у с.-г. жывёл вывучаны недастаткова.

РЭФЛЕКСЫ (лац. reflexus — павернуты назад, адбіты) — рэгулюемыя цэнтральнай нервовай сістэмай рэакцыі арганізма на ўздзеянне фактараў знешняга асяроддзя (і ўнутраных органаў). Адны Р. з'яўляюцца безумоўнымі, г. зн. у спадчыну замацаванымі, іншыя — умоўнымі — узнікшымі ў антагенезе. Па характару дзеяння Р. могуць быць узбуджаючымі альбо тармозячымі, а па біялагічнаму значэнню — абарончымі, палавымі і г. д.

РЭЦЫДЫЎ (лац. recidivus — вяртаючыся) — вяртанне клінічнага з'яўлення хваробы пасля рэмісіі.

РЭЦЫПРОКНЫЯ СКРЫЖАВАННІ (лац. reciprocus — вяртаючыся, адваротны, узаемны) — скрыжаванне індывідаў дзвюх ліній альбо парод, пры якіх кожны з бацькоў у адной камбінацыі выкарыстоўваецца ў якасці мацярынскага, у другой — у якасці бацькоўскага. Гібрыды, атрыманыя ў выніку Р. с., называюцца рэцыпрокнымі.

РЭЦЭПТАРЫ (лац. receptor — успрымаючы, ад ресеріо — успрымаю, атрымліваю) — спецыяльныя пачуццёвыя ўтварэнні, успрымаючыя і пераўтвараючыя раздражненні са знешняга і ўнутранага асяроддзя ў спецыфічную актыўнасць нервовай сістэмы. Р., успрымаючыя раздражненні са знешняга асяроддзя, называюцца экстэрарэцэптарамі, з унутранай — інтэрарэцэптарамі. Дзейнасць Р. рэгулюецца цэнтральнай нервовай сістэмай пры дапамозе спецыяльных эферэнтных валокнаў, якія падыходзяць да розных рэцэптарных структур.

РЭЦЭСІЎНАСЦЬ (лац. recessus — адступленне, аддаленне) — форма ўзаемаадносін двух альных генаў, пры якой адзін з іх — рэцесіўны — аказвае меншы ўплыў на адпаведную прымету асобіны, чым другі — дамінантны.

С

САБАКА ХАТНІ, *Canis familiaris* — млекакормячае сям. псовых. С. узніклі ад ваўкоў. Тыповыя драпежныя. Лёгка паддаюцца дрэсіроўцы. Палавая спеласць у самак — у 7—8 мес, у самцоў — у 10—12 мес. Палавая ахвота ў сук — 1—2 разы у год. Цяжарнасць — 58—65 сутак. У кодле — 1—18 шчанят. Падсосны перыяд 1—1,5 мес. Жывуць 10—12 гадоў. У свеце каля 400 парод С., якія аб'яднаны ў 3 групы: паляўнічыя, службовыя і дэкаратыўныя (пакаёвыя).

САБАКАВОДСТВА — развядзенне сабак культурных парод. Разлічаюць С. службовае, паляўнічае і любіцельскае.

САВЕЦКАЯ ЦЯЖКАВОЗНАЯ ПАРОДА КОНЕЙ — выведзена ў СССР паглынальным скрыжаваннем мясцовых запражных коней, палепшаных першэронамі, суфолкамі, ардэнамі з бельгійскімі брабансонамі. Масць пераважна рыжая. Кабылы даюць да 5 тыс. кг малака. Выкарыстоўваюць як рабочых, для паляпшэння другіх парод, атрымання мяса і малака. Распаўсюджаны ўсюды.

САВЕЦКАЯ ШЭРСНАЯ ПАРОДА КОЗ — шэрснага на-

прамку. Выведзена ў 40—60-х гг. 20 ст. у Азіі. Разводзяць там жа.

САВЕЦКАЯ ШЫНШЫЛА — парода трусоў мясашкуркавага напрамку. Выведзена шляхам скрыжавання шыншылы з трусамі пароды белы велікан. Разводзяць у многіх раёнах.

САВЕЦКІ МАРДЭР — парода трусоў мясашкуркавага напрамку. Выведзена ў Арменіі.

САВЕЦКІ МЕРЫНОС — парода танкарунных авечак шэрна-мяснога напрамку. Выведзена ў 20—50-х гг. у паўднёвых раёнах еўрапейскай часткі СНД пры скрыжаванні мазаеўскіх і цовакаўказскіх мерыносаў, палепшаных баранамі рамбулье, а таксама помесей ад паглынальнага скрыжавання мясцовых грубашэрсных авечак з мерыносамі баранамі. У далейшым паляпшаліся і інш. пародамі. Настрэг воўны з бараноў — 13—16 кг, з матак — 5—7 кг. Пладавітасць — 120—140 %. Добра прыстасаваны да адгоннага ўтрымання на зімовай пашы. Адна з самых шматлікіх парод. Разводзяць у паўднёвых рэгіёнах, Заходняй Сібіры, Калмыкіі, Казахстане і інш.

САГІТАЛЬНЫ (лац. *sagitta* — страла) — размешчаны ў прыедне-заднім напрамку. С. плоскасць падзяляе цела на дзве сіметрычныя палавіны.

САЖАЛКАВАЯ РЫБАГАДОЎЛЯ — развядзенне рыб у рыбаводных сажалках.

САЖАЛКІ РЫБАГАДОЎЧЫЯ — штучныя вадаёмы, пабудаваныя альбо прыстасаваныя для развядзення рыб.

САЗААЛАГІЧНАЯ ЭКАЛОГІЯ (грэч. *soso* — ахоўваць + *logos* — вучэнне) — галіна агульнай экалогіі, якая распрацоўвае навуковыя асновы аховы экасістэм, біяцэнозаў, асобных папуляцый раслін і жывёл.

САЗАН — прамысловая рыба сям. карпавых. Культурная форма С. — карп. Широка распаўсюджаны.

САЙГАК, САЙГА, Saiga lotarica — парнакапытная жывёла сям. пустарогіх. Распаўсюджана ў стэпах і паўпустынях. Цяжарнасць — каля 5 мес. Харчзецца травяністай расліннасцю. Аб'ект промыслу.

САКМАН, САКМАЛ — група авечак з падсоснымі ягнятамі аднолькавага ўзросту і развіцця.

САКОЛЬСКАЯ ПАРОДА АВЕЧАК — грубашэрсная, смушкава-малочнага напрамку. Разводзяць у Палтаўскай і Днепрапроўскай абласцях.

САКРАЛЬНАЯ АНЕСТЭЗІЯ (крыжавая), *anesthesia sacralis* (грэч. *an* — часціца адмоўная + *aisthesis* — пачуццё + лац. *sacralis* — крыжавы) — разнастайнасць спінна-мазгавой анестэзіі. С. а. выкарыстоўваецца для абязбольвання пры аперацыях у вобласці задняй часткі цела (вонкавыя палавыя органы, хвост, прамае кішка, круп, живот, тазавыя канечнасці).

САКРЭЦЫЯ (лац. *secretio* — аддзяленне) — утварэнне і вылучэнне (адарванне) рэчываў з клеткі ў знешняе асяроддзе. Распазнаюць знешнюю (экзакрынную) і ўнутраную (энда-

крыннуу) С. Існуе тры механізмы С. (меракрынавая, апакрынавая, галакрынавая).

САЛАНІНЫ (лац. *solanum* — паслён) — глікаалкалоіды, якія змяшчаюцца ў раслінах сям. паслёнавых. Кармы з вялікай колькасцю С. выклікаюць атручванні ў жывёл (няспелыя альбо ляжачыя на святле клубні бульбы).

САЛОМА — сухое сцябло пераважна зернявых культур, застаецца пасля абмалоту. Мае невысокую пажыўнасць, засваяльнасць. Выкарыстоўваюць як дабаўку да рацыёнаў з вялікай колькасцю сакавітых кармоў. У 1 кг ячменнай саломы змяшчаецца 0,33 к. адз. і 13 г засваяльнага пратэіну. Не рэкамендуецца скормліваць жывёлам грэцкую салому, а таксама цвілюю.

САЛІВАЦЫЯ, *salivatio* (лац. *saliva* — сліна) — слінацязненне. Пры некаторых захворваннях (атручванні, стаматыты, запорка стрававода) С. становіцца пастаяннай.

САЛЬМАНЕЛЕЗ МАЛАДНЯКУ, паратыф, *salmonellosis* — інфекцыйная хвароба цялят, ягнят, парасят, жарабят, маладняку пушных звяроў, якая характарызуецца пры вострым цяжэнні высокай ліхаманкай, паносам, агульнай інтаксікацыяй і гібеллю, а пры хранічным цяжэнні — пнеўманіяй, артрытамі, затрымкай росту і развіцця. Узбуджальнік хваробы ў цялят — *S. dublin*, *S. enteritidis*, *S. typhimurium*. У парасят — *S. cholerae suis* (*S. suipestifer*); у жарабят — *S. abortus equi*; у ягнят — *S. abortus ovis*. Цяляты хварэюць ва узросце 10—60 дзён, парасяты — з першых дзён жыцця і да 6 мес, ягняты — у першыя дні жыцця. Крыніцай захворвання з'яўляюцца хворыя і перахварэўшыя жывёлы. Сальманелы часта знаходзяцца ў кішэчніку здаровых дарослых жывёл. Фактарамі перадачы з'яўляюцца інфіцыраванае малако, падсцілка, прадметы догляду і інш. Заражэнне адбываецца аліментарным шляхам. Дыягназ ставяць на аснове клініка-эпізааталагічных і паталагаанатамічных даных і вынікаў бактэрыялагічных і сералагічных (РА) даследаванняў. Для лячэння выкарыстоўваюць гіперімумную сываратку, антыбіётыкі, бактэрыяфаг, фуразалідон і г. д. Здаровы маладняк вакцынуюць. У стацыянарна небяспечных гаспадарках праводзяць вакцынацыю кароў і свінаматак за 40—60 дзён да родаў.

САЛЬМАНЕЛЕЗ ПТУШАК, ПАРАТЫФ, *salmonellosis* — інфекцыйнае, часта энзаатычна працякаючае захворванне хатніх і дзікіх птушак, якое характарызуецца паносамі, кан'юнктывітам і змардаваннем. Узбуджальнік — *Sal. typhimurium*, *Sal. thompson*. Часцей пашкоджваецца маладняк вадаплаваючай птушкі і галубоў. Асноўнай крыніцай інфекцыі з'яўляецца хворая і перахварэўшая птушка. Заражэнне адбываецца праз стрававальны тракт і аэрагенна. У хворых адзначаюць замаруджанае дыханне, слабасць, смагу, зніжэнне апетыту, прыпадкі сутаргаў, у далейшыя — паралічы ног і крылаў. Дыягназ ставяць з улікам эпізааталагічных, клінічных, паталагаанатамічных даных і вынікаў бактэрыялагічных даследаванняў. Для лячэння выкарыстоўваюць супрацьсальманелёзную сываратку,

антыбіётыкі. Клінічна здаровы маладняк вакцынуюць. Інкубавальнае яйца дэзінфіцыруюць парамі фармальдэгіду, маладняк на вывадзе апрацоўваюць антыбіётыкамі (аэразолямі).

САЛЬНІК — складка вісцэральнага лістка брушыны млекакормячых, у якой размешчана рыхлая злучальная тканка, багатая сасудамі і тлушчавымі адкладаваннямі.

САЛЬСКАЯ ПАРОДА АВЕЧАК — танкарунная, шэрсная напрамку.

САЛЯРЫЙ (лац. solarium, ад solarius — сонечны) — у птушкагадоўлі абгароджаная пляцоўка з цвёрдым пакрыццём, прызначаная для выгулу птушак пры падлогавым утрыманні.

САМАВЫДОЙВАННЕ — загана, пры якой карова высмоктвае малако з уласнага вымя альбо ў побач стаячай. Такіх жывёл неабходна выбракоўваць.

САМА (грэч. soma — цела) — сукупнасць клетак мнагаклетачнага арганізма (выключаючы палавыя). Тэрмін «С.» ужо не ўжываецца, а тэрмін «саматычныя клеткі» ужываецца шырока.

САМАРЭГУЛЯЦЫЯ — здольнасць прыроднай (экалагічнай) сістэмы да аднаўлення ўнутраных уласцівасцей пасля якога-небудзь прыроднага альбо антрапагеннага ўплыву.

САНАЦЫЯ, sanatio (лац. sanatus — лячыць, вылечаны, які ачуняў) — комплекс мер, накіраваных на ліквідацыю захворвання.

САНАГЕНЕЗ, sanogenesis (лац. sanus — здаровы + грэч. genesis — паходжанне, узнікненне) — комплекс абаронча-прыстасаваных працэсаў, узнікаючых пры ўздзеянні на арганізм хваробатворнага фактару і накіраваных на ўзнаўленне парушанай самарэгуляцыі арганізма.

САНГВІНІКАЛЕЗ — гельмінтоз моладзі рыб, які выклікаецца трэматодай *Sanguinicola inermis*. Паразітуе ў крывяноснай сістэме. Прам. гасп. — малюскі.

САНИТАРНАЯ БОЙНЯ — спецыяльнае памяшканне, якое прызначана для правядзення вымушанага забою і перапрацоўкі жывёл і птушак. З'яўляецца асобным цэхам мясакамбіната, а таксама гаспадарак, якія займаюцца адкормам жывёл альбо птушкі.

САНТА-ГЕРТРУДА — парода буйн. раг. жыв. мясновага напрамку. Выведзена ў сярэдзіне 20 ст. у ЗША. У былым СССР скрываюцца з інш. пародамі для паляпшэння мясных якасцей.

САП, malleus — інфекцыйная хвароба, якая характарызуецца развіццём у парэнхіматозных органах, часцей — у лёгкіх, на слізистых абалонках і скуры сапных вузельчыкаў і язваў. Узбуджальнік — *Pseudomonas mallei*. Успрымлівыя аднакапытныя жывёлы, вярблюды. Хварэе і чалавек. Крыніцай узбуджальніка з'яўляюцца хворыя жывёлы, фактарамі перадачы — інфіцыраваныя кармы, вада, гной, збруа і інш. Варотамі інфекцыі служаць стрававальны тракт, радзей — органы дыхання, пашкоджаная скура і слізистая абалонка палавых шляхоў. Хвароба праяўляецца спарадычна альбо эпізаатычнымі ўспышка-

мі. Распазнаюць лёгачную, насавую і скурную формы сапу. Пры вострым цяжэнні характэрна павышэнне тэмпературы цела, прыгнечанасць, утварэнне на слізистой абалонцы носа вузельчыкаў жаўтаватага колеру з чырвоным абадком, якія некратаызуюцца і ўтвараюць язвы. Паяўляецца выцяканне з носа. Падсківічныя лімфавузлы павялічаны, шчыльныя, бугрыстыя, нерухомыя. Дыягназ ставяць з улікам эпизаталагічных, клінічных, паталагаанатамічных, гісталагічных даных і вынікаў алергічных (малеінізацыя), сералагічных (РЗК) і бактэрыялагічных даследаванняў. Лячэнне не распрацавана. Жывёл з клінічнымі прыметамі сапу, рэагуючых на малеін і РЗК, знішчаюць. Праводзяць дэзінфекцыю канюшні.

САПАР, САПАРОЗНЫ СТАН, *sopor* (лац.) — расстройванне функцый цэнтральнай нервовай сістэмы, якое характарызуецца безупынным глыбокім сном, але рэфлексны пры гэтым захаваны.

САПРАБІЕНТЫ, САПРАБЫ (грэч. *sapros* — гнілы + *bios* — жыццё) — арганізмы, якія жывуць у вадзе, забруджанай арганічнымі рэчывамі (у асноўным аэробныя і анаэробныя бактэрыі).

САПРАЗААНОЗЫ (грэч. *sapros* — гнілы) — па класіфікацыі УАЗ — хваробы, гаспадарамі ўзбуджальнікаў якіх з'яўляюцца пазваночныя, а месцам развіцця — арганічныя альбо нежывыя, напр., мікозы (какцыдамікоз).

САПРАПЕЛЬ (грэч. *sapros* — гнілы + *pelos* — грязь, глей) — донныя адкладанні прэснаводных вадаёмаў, сыравіна для атрымання ўдабрэння.

САПРАФАГІ (грэч. *sapros* — гнілы + *phagein* — есці) — арганізмы, якія харчуюцца арганічнымі рэшткамі.

САПРАФІТЫ (грэч. *sapros* — гнілы + *phyton* — расліна) — расліны і мікраарганізмы, галоўным чынам бактэрыі і грыбы, якія харчуюцца арганічнымі рэчывамі адмерлых арганізмаў альбо вылучэннямі жывых. Яны непатагенныя, але пры адпаведных умовах могуць стаць патагеннымі.

САРАДЖЫНСКАЯ ПАРОДА АВЕЧАК — паўгрубашэрсная, курдзючная. Разводзяць у Туркменіі.

САРАНЧОВЫЯ, *Acridoidea* — надсям. прамакрылых насякомых. Каля 7 тыс. відаў, у былым СССР — каля 500 відаў. Некаторыя з іх з'яўляюцца мнагаяднымі шкоднікамі сельскагаспадарчых культур.

САРДЭЧНА-САСУДЗІСТАЯ НЕДАСТАТКОВАСЦЬ, *insufficiencia cardiovascularis* (лац. *insufficiencia* — недастатковасць, *cardiovascularis* — сардэчна-сасудзісты) — паталагічны стан, які абумоўлен няздолнасцю сэрца забяспечваць нармальнае кровазабеспячэнне органаў і тканак. Спачатку С.-с. н. суправаджаецца задышкай, тахікардыяй, зніжэннем прадуктыўнасці, у далейшым з'яўляюцца застойныя з'явы ў малым і вялікім крузе кровавароту з парушэннем функцый органа. Пры прагрэсаванні С.-с. н. узмацняюцца парушэнні гемадынамікі, абмену рэчываў, у органах і тканках развіваюцца неабарачальныя змяненні.

САРКАПСІЛА, *Sarcopsylla* (греч. *sarx* — мяса + *psylla* — бляха) — р. *бляха* (гл.).

САРКАПТЭС, *Sarcoptes* (греч. *sarx* — мяса + *koptein* — разрываць) — р. свербных кляшчоў з атр. *Acariformes*. Развіваюцца пад епідэर्मальным слоём скуры. Выклікаюць свербневую каросту — саркаптозы жывёл і чалавека.

САРКАПТЫДЫ, *Sarcoptidae* — сям. кляшчоў з атр. *Acariformes*. Уключае 2 р.: р. *Sarcoptes*, р. *Notedres*.

САРКАПТОЗЫ, *sarcoptoses* — свербневая кароста. Характарызуецца наяўнасцю свербу, запаленымі працэсамі ў скуры, выпадзеннем шэрці, змардаваннем. Для лячэння выкарыстоўваюць фосфарарганічныя прэпараты, СК-9, мыла К.

САРКАСПАРЫДЫ, *Sarcosporidia* (греч. *sarx* — мяса, плоць + *spora* — семя + *eides* — выгляд) — гл. *Саркацысты*.

САРКАЦЫСТОЗЫ, *sarcocystoses* — хранічныя хваробы жывёл, выклікаемыя прасцейшымі р. *Sarcocystis* з атр. *Coccidia*. Паразітуюць пераважна ў мышачнай тканцы, мышцах сэрца, сценцы стрававода, утвараюць цысту (мішэравы мяшчочкі). Маюць шырокае распаўсюджанне.

САРКАЦЫСТЫ, *Sarcocystes* (греч. *sarx* — мяса, плоць + *cystis* — пазыр) — прасцейшыя з атр. *Coccidia*. Паразітуюць у драпежных і чалавека (канч. гасп.) і розных відаў с.-г. і дзікіх жывёл (прам. гасп.). Строга спецыфічныя паразіты.

САРКАФАГІДЫ, *Sarcophagidae* (греч. *sarx* — мяса + *phagein* — харчавацца) — сям. двухкрылых насякомых, шэрыя мясныя мухі з атр. *Diptera*. Лічынкі С. — узбуджальнікі міязу жывёл і чалавека — гл. *Міазы*, *Вольфартыёз*.

САСУДЫ (лац. *vasa*) — полыя трубкі, па якіх рухаецца кроў (крывяносныя С.) і лімфа (лімфатычныя С.).

СВЕРБ (лац. *pruritus* — сверб) — балюча-казытлівае раздражненне скуры, якое суправаджаецца імкненнем да яе расчэсвання. Адна з галоўных адзнак карослівай хваробы.

СВЕРБНІ, *Sarcoptes* (греч. *sarx* — мяса + *koptein* — разрываць) — р. свербных кляшчоў з сям. *Sarcoptidae* (гл. *Саркаптэс*).

СВІНАРНІК — пабудова для ўтрымлівання свіней.

СВІНІНА — гл. *Мяса*.

СВІНАВОДСТВА — галіна жывёлагадоўлі, якая займаецца развядзеннем свіней для атрымання мяса, сала, скуры і інш.

СВІННЯ ХАТНЯЯ — парнакапытная жывёла р. сапраўдных свіней (*Suis*). Хатнія С. узніклі ад еўрапейскіх, міжземнаморскага і азіяцкага падвіду вепрука (*Sus scrofa*). Прыручаная ў 4—5 ст. да н. э. С. мнагаплодная (9—12 парасят). Палавая спеласць — у 8—9 мес. Цяжарнасць — 102—128 сутак. У свеце звыш 100 парод свіней, у СССР — больш 20.

СВІСЦЯЧАЕ ЎДУШША, *hemiplegia laryngis* (греч. *hemi* — паў + *plegia* — удар, параліч + *larynx* — гартань) — парушэнне дыхання, якое ўзнікае пры паралічу гартані ў выніку парушэння зваротнага нерва. С. у. наглядаецца ў коней, радзей — у буйн. раг. жыв. і сабак.

СВІШЧ, *fistula* (лац. трубка) — паталагічны канал, які злу-

чае паверхню цела жывёлы з натуральнай альбо паталагічнай поласцю, а таксама полыя органы паміж сабой.

СЕБАРЭЯ, *seborrhoea* (лац. *sebum* — сала + грэч. *rheo* — цяку) — хвароба скуры, якая працякае пры ўзмацненні функцыі сальных залоз і змяненні саставу скурнага сала. С. часцей адзначаецца ў коней і сабак. Этыялогія захворвання дакладна не ўстаноўлена. Клінічна распазнаюць сухую і тлушчавую С. Пры сухой С. з'яўляецца тлушчавая перхаць, а пры тлустай валасы пакрываюцца тлушчам. У далейшым утвараюцца тлушчавыя коркі, паяўляецца хваравітасць скуры і яе гузаватасць. Пры лячэнні назначаюць паўнацэнны рацыён, цёплы душ альбо ванны, агульнае ўльтрафіялетавае апрамяненне, выкарыстоўваюць іхтыёлавыя, ртутныя, серныя мазі і лініменты.

СЕЗОННАСЦЬ ІНФЕКЦЫЙНЫХ ХВАРОБ — пераважнае праяўленне інфекцыйных хвароб у пэўныя перыяды года, звязанае з уплывам разнастайных прыродных і эканамічных фактараў.

СЕКВЕСТР, *sequester* (лац. *sequestro* — аддзяляю) — некратызаваны ўчастак, які аддзяліўся ад жывой тканкі.

СЕЛЕКЦЫЯ (лац. *selectio* — выбар, адбор) — вылучэнне новых і паляпшэнне існуючых парод хатніх жывёл і сартоў раслін.

СЕЛЕНАВЫ ТАКСІКОЗ — атручванне празмернай колькасцю селену, які паступіў у арганізм. С. т. працякае востра і хранічна. Вострае цяжэнне характарызуецца парушэннем функцый сардэчна-сасудзістай, стрававальнай і дыхальнай сістэм. Жывёлы звычайна гінуць ад паралічу дыхальнага цэнтра ў першыя 24 гадзіны атручвання. Хранічнае цяжэнне клінічна праяўляецца альбо дынамічнай атаксіяй, альбо алкалозам. У комплекснае лячэнне ўваходзіць унутрывеннае ўвядзенне натрыю тыясульфату альбо кальцыю глюканату, а пры хранічным цяжэнні — натрыю арсеніту. Выкарыстоўваюць сімптаматычную тэрапію.

СЕЛЬСКАГАСПАДАРЧЫЯ ЖЫВЕЛЫ, *animalia agriculturalia* — жывёлы, якіх выкарыстоўваюць для атрымання жывёлагадоўчай прадукцыі (малака, мяса, шэрсць, скура і г. д.) і як рабочую скаціну.

СЕЛЯЗЁНКА — крывятворны орган большасці пазваночных, які выконвае абарончую функцыю і ўдзельнічае ў абмене рэчываў.

СЕМІЁТЫКА, *semiotica* (грэч. *semeiotikos* — на аснове прымет) — вучэнне аб прыметах хваробы, якія раскрываюць іх змест і праяўленне. С. з'яўляецца састаўной часткай дыягностыкі. Распазнаюць агульную і прыватную семіётыку. Агульная С. вывучае даныя агульнага характару (від, узрост, фізіялагічны стан), прыватная — сімптомы канкрэтных захворванняў.

СЕМЯВЫВЯРЖАЛЬНЫ КАНАЛ, **СЕМЯВЫКІДВАЮЧЫ ПРАТОК** — праток мужчынскай палавой сістэмы, па якім праходзіць вывяржэнне семені ў жаночыя палавыя хады (пры палавым акце) альбо вонкава.

СЕМЯННІКІ — мужчынскія палавыя залозы, у якіх утвара-

юцца сперматазоіды і палавыя гармоны (тэстастэрон і інш.), а таксама андрагены і эстрагены. Функцыя С. рэгулюеца гіпалама-гіпафізарнай сістэмай, а таксама наднырачнікамі і шчытавідай залозай.

СЕНА — грубы, абязводжаны корм, які атрымліваецца паветрана-сонечнай сушкай скошанай травы. У 1 кг С. лугавога змяшчаецца 0,45 к. адз., засв. пратэіну — 49 г, кальцыю — 6 г, фосфару — 2,1 г. З'яўляецца адным з асноўных відаў корму для травяядных жывёл у стойлавы перыяд.

СЕНАКОС — уборка траў на сена; сезон загатоўкі сена; плошча пад травамі на сена.

СЕНАЕДЫ, *Copeognatha* — атр. насякомых. Ротавы апарат грызучага тыпу. Развіваюцца з няпоўным пераўтварэннем. Жывуць у хмызняках, лясах, стагах сена, саломы, у апаўшых лісцях, гніючай падсілцы. С. — прам. гасп. некаторых цэстод.

СЕНАТАІНІЕЗ ПЧОЛ — паразітарная хвароба пчол, якая выклікаецца лічынкамі мухі-сенатаініі.

СЕНАЎБОРКА — комплекс працэсаў па прыгатаванню сена.

СЕНСІБІЛІЗАЦЫЯ АРГАНІЗМА (лац. *sensibilis* — адчувальны) — набыццё арганізмам спецыфічна павышанай адчувальнасці да пэўнага антыгену (алергену) у выніку першаснага кантакту з ім.

СЕНСІЛЫ (лац. *sensibilis* — адчуваючы) — адчувальныя ўтварэнні беспазваночных, якія служаць элементарнымі экстар- і інтэрацэптарамі (у т. л. і прапрыарэцэптарамі).

СЕНТЫНЕЛ (англ. *sentinel* — вартавы) — падсадныя жывёлы, якіх пэўны час вытрымліваюць у падазронай па небяспечнасці мясцовасці для кантакту з пераносчыкамі і дзікімі жывёламі і перыядычна даследуюць на наяўнасць узбуджальнікаў хвароб альбо антыцелаў.

СЕПАРАТАР (лац. *separator* — аддзяліць) — апарат для сепаравання малака.

СЕПАРЫРАВАННЕ МАЛАКА — раздзяленне малака на смятанку і абстлушчанае малако.

СЕПСІС (грэч. *sepsis* — гніенне) — агульная інфекцыя — стан арганізма, калі патагенныя мікраарганізмы, якія трапілі з першаснага ачага інфекцыі ў кроў, размнажаюцца ў ёй і заносзяцца ва ўсе тканкі і органы, дзе выклікаюць запаленчыя і дэгенератыўна-некратычныя працэсы. Можа ўзнікнуць пры сібірскай язве, рожы, пастэрэлёзе і інш. інфекцыях. Яго клінічнае праяўленне не залежыць ад віду ўзбуджальніка, што замаўрудвае дыягназ.

СЕПТЫКАПІЕМІЯ (грэч. *sepsis* — гніенне + *pyon* — гной + *haima* — кроў) — змешаная форма сепсісу, перыядычнае паступленне ў кроў мікробаў з першаснага септычнага ачага і ўтварэнне другасных абсцэсаў.

СЕПТЫЦЭМІЯ (грэч. *sepsis* — гніенне + *haima* — кроў) — форма сепсісу, пры якой наяўнасць патагенных мікраарганізмаў у крыві не суправаджаецца ўтварэннем метастатычных ачагоў гнойнага запалення. Характарызуецца вострым цяжэн-

нем, перавагай дэгенератыўна-некротычных і гемарагічных з'яў.

СЕРАБРЫСТЫ ТРУС — парода трусоў мясашкуркавага напрамку.

СЕРА — хім. элемент VI групы перыядычнай сістэмы Мендзялеева. Сустракаецца ў выглядзе элементарнай серы, сульфатаў і сульфідаў. Змяшчаецца ў вуглі, нафце і глебе. Уваходзіць у састаў бялкоў, вітамінаў, ферментаў, тлушчаў. Выкарыстоўваюць у складзе пестыцыдаў для абароны раслін, меліярацыі саланцовай глебы, хімічнага кансервавання кармоў, для падкормкі жывёл і іх лячэння пры эктапаразітах.

СЕРАДЫЯГНОСТЫКА (лац. serum — сываратка + diagnostica — навука аб распазнаванні хвароб, дыягностыка) — распазнаванне хвароб, якое заснавана на выкарыстанні сералагічных рэакцый для выяўлення спецыфічных антыгенаў альбо антыцелаў у сываратцы крыві, а таксама ў малацэ, вагінальнай слізі і г. д.

СЕРАЛОГІЯ (лац. serum — сываратка + грэч. logos — вучэнне) — раздзел імуналогіі. Вывучае ўласцівасці сывараткі крыві з мэтай распрацоўкі дыягнастычных метадаў інфекцыйных хвароб, заснаваных на біялагічных уласцівасцях сываратчных антыцелаў, а таксама пытанні серапрафілактыкі і сератэрапіі.

СЕРАПРАФІЛАКТЫКА, пасіўная імунізацыя — папярэджванне захворвання шляхам увядзення жывёлам спецыфічных гіперімунных сываратак альбо сываратак-рэканвалесцэнтаў. Забяспчвае хуткае ўзнікненне кароткатэрміновага пасіўнага імунітэту.

СЕРАТЭРАПІЯ (лац. serum — сываратка + therapeia — лячэнне) — выкарыстоўванне імунных сываратак і гама-глабулінаў з лячэбнай мэтай.

СЕРВІС-ПЕРЫЯД (англ. service — абслугоўванне) — перыяд ад ацёлу каровы да наступнага яе апладнення. Аптымальная працягласць сервіс-перыяду ў малочных кароў — да 2—2,5 мес.

СЕРОЗНАЯ ВАДКАСЦЬ (лац. serum — сываратка) — вадкасць, якая вылучаецца серознымі абалонкамі.

СЕРОЗНАЯ АБАЛОНКА, **СЕРОЗА** — высцілка поласцей цела ў другаснаполасцевых жывёльных арганізмаў. У залежнасці ад месцазнаходжання С. а. называюць брушынай, плеўрай, перыкардам і эпикардам.

СЕТАРЫЁЗ, setarioses — паразітарная хвароба млекакормячых, выклікаемая нематодай р. *Setaria*. Паразітуе ў брушнай поласці, мазгу, вачах, крыві (лічынкі-мікрасетарыі). С. коней і буйн. раг. жыв. распаўсюджан у еўрапейскай і азіяцкай частках былога СССР. Клінічныя прыметы разнастайныя, часцей працякаюць бессімптомна.

СЕТАРЫЯ, *Setaria* (лац. seta — волас) — р. нематодаў з сям. Setariidae, п/а Philariata. Паразітуюць у жвачных, аднакапытных. Прам. гасп. — камары.

пры эксплуатацыі ў запыленым асяроддзі. С. характарызуецца ўтварэннем фіброзных сілікатыхных вузельчыкаў у лёгкіх і рэгіянарных лімфатычных вузлах.

СІМБІЁЗ (грэч. symbiosis — сумеснае жыццё) — сумеснае існаванне арганізмаў (сімбіёнтаў) двух альбо болей відаў. Могуць быць двухбакова карыснымі (мутуалізм), аднабакова карыснымі і двухбакова нейтральнымі. Тэрмін «С.» прапанаваны А. Де Бары ў 1879 г. С. бывае факультатыўным і аблігатным. Па характару адносін паміж партнёрамі выдзяляюць некалькі тыпаў С.: каменсалізм, паразітызм, мутуалізм.

СІМЕНТАЛЬСКАЯ ПАРОДА БУЙНОЙ РАГАТАЙ ЖЫВЕЛЫ (ням. Simmental — Зіментальская даліна) — малочна-мяснога напрамку. Выведзена ў Швейцарыі шляхам паляпшэння мясцовай жывёлы і завезенай у 5 ст. скандынаўскай. У Расію завезена ў другой палове 19 ст. Дзякуючы скржаванню з рознымі мясцовымі пародамі ўтворана некалькі тыпаў С. п. (сычоўская, стэпавая ўкраінская, сібірскі, прыўральскі і інш.). Масць — палевая, палева-пярэстая. Надой — 3,5—4,5 тыс. кг, тлустасць малака — 3,8—3,9 %. Разводзяць у многіх раёнах.

СІМПТОМ, *symptoma* (грэч. *symptoma* — выпадак, прымета) — прымета хваробы, якая выяўляецца пры дапамозе клінічных метадаў даследавання, ужываемых для дыягностыкі і прагнозу захворвання. Распазнаюць кардынальны сімptom, які з'яўляецца вельмі важнай прыметай, а таксама патагнаманічны С. Ён адзначаецца пры адным захворванні і мае абсалютна дыягнастычнае значэнне.

СІМПТАМАТЫКА (грэч. *symptoma*) — сукупнасць прымет, якія ўласцівы пэўнай хваробе.

СІМПТАМАКОМПЛЕКС, *symptomocomplexus* (грэч. *symptoma* + лац. *complexus* — сувязь, спалучэнне) — сукупнасць сімптомаў хваробы з адзіным паходжаннем. С. можа складаць клінічную карціну ўсёй хваробы альбо часткі яе, будучы пры гэтым праяўленнем паталогіі адной сістэмы альбо органа.

СІМУЛІДАТАКСІКОЗ, *simuliotoxicosis* — хвароба жывёл, якая ўзнікае пры масавых пакусах мошак. Працякае востра і характарызуецца моцнай турботай, затым прыгнятаннем, узмацненнем слінааддзялення, ацёкамі, павелічэннем лімфатычных вузлоў, сутаргамі. Лячэнне сімptomатычнае.

СІМУЛЬТАННЫЯ ПРЫШЧЭПКІ (франц. *simule* — адначасовы) — адначасовае ўвядзенне жывёлам імуннай сывараткі і аднайменнай вакцыны. Выкарыстоўваюцца рэдка.

СІНАВІТ, *synovitis* (лац. *synovia* — сінавіяльная абалонка + *itis*) — запаленне сінавіяльнай абалонкі сустава, якое характарызуецца збіраннем эксудату ў поласці. Распазнаюць серозны, серозна-фібрынозны, фібрынозны і гнойны С. Прычынамі С. з'яўляюцца механічныя траўмы, раненні, расцягванні суставаў, таксіка-алергічныя рэакцыі і інш. Праяўляецца С. ацёчнасцю і хваравітасцю сустава, кульгавасцю. Пры пальпацыі суставаў адчуваецца перамяшчэнне вадкасці ў супрацьлеглы ад пальпацыі ўчастак. У спакойным стане жывёла трымае канечнасць

паўсагнутай. Пры гнойных С. значна пагаршаецца агульны стан жывёлы. У комплексе лячэбных мерапрыемстваў прапа-ноўваецца назначаць жывёле спакой, пры вострым цяжэнні назначаць халодныя кампрэсы, сціскаючую павязку, цырку-лярны навакаінавы блок.

СІНАНТРОПНЫЯ ЖЫВЕЛЫ (грэч. syn — разам + anthro-ros — чалавек) — дзікія млекакормячыя, птушкі і насякомыя, жыццёвыя цыклы якіх звязаны з чалавекам, яго жыллём.

СІНГАМОЗ, *syngamosis* — паразітарная хвароба, якая вы-клікаецца нематодай р. *Syngamus*. Паразітуе ў трахеі, брон-хах. Хварэюць куры, качкі, гусі, індэчкі, вераб'і, вароны і інш. Распаўсюджана ачагова, часцей — у паўднёвых раёнах. Хворая птушка «чхае», «зьявае», устрэсвае галавой, выцягвае шыю. Ды-ханне цяжкае, развіваецца задышка. Пер'е ўзлажмачана, кры-лы апушчаны, рух прыцішаны. З лячэбнай мэтай уводзяць інтратрахеальна ёд і інш. прэпараты.

СІНГАМУС, *Syngamus* (грэч. syn — з + gamos — савакуп-ленне, капуляцыя) — р. нематодаў з сям. *Syngamidae* п/а *Strongylata*. Паразітуе ў трахеі, бронхах птушак. Геагельмінт. Рэзерв. гасп. — дажджавыя чарвякі, малюскі, насякомыя. Палаваспе-лыя паразіты пастаянна знаходзяцца ў стане капуляцыі. Від *S. trachea* (*trachus*) — шарахаваты.

СІНДРОМ (грэч. syndrome — збіранне) — сукупнасць пэў-ных прымет, якія абумоўлены пашкоджаннем якога-небудзь органа.

СІНДЭСМАЛОГІЯ, *syndesmologia* (грэч. syndesmos — су-вязь, злучэнне + logos — вучэнне) — навука аб злучэнні касцей. С. дзеліцца на агульную і прыватную.

СІНУСІТ, *sinusitis* (лац. sinus — пазуха + itis) — запаленне слізістых абалонак прыдаточных пазух.

СІРЫНГАФІЛУС, *Syringophilus* (грэч. syring — футляр + philos — сябар) — р. кляшчоў, узбуджальнік каросты птушак сям. курыных. Распаўсюджаны ўсюды, часцей — на поўдні. Лакалізуецца ў ачынах пяра. Наглядаецца абломванне пер'я, пачырваненне і сверб скуры, самарасклёўванне.

СІСТАЛА, *systole* (грэч. systole — скарачэнне, сціскан-не) — фаза, якая характарызуецца скарачэннем міякарда. Спа-чатку скарачаецца міякард перадсэрдзяў, а затым — жалуд-дачкаў.

СІСТАЛІЧНЫ ШУМ, *murmur systolicum* — сардэчны шум, які праслухваецца ў фазе сісталы жалудачкаў.

СІСТЭМА ЗЕМЛЯРОБСТВА — комплекс тэхналагічных, ме-ліярацыйных і арганізацыйна-эканамічных мерапрыемстваў, накіраваных на эфектыўнае выкарыстанне зямлі і павышэнне яе ўрадлівасці.

СІСТЭМА ЖЫВЕЛЬНАГА СВЕТУ — размеркаванне жы-вельных арганізмаў па групам у залежнасці ад ступені іх пада-бенства і адрознення. У аснову С. ж. с. пакладзена эвалюцыйнае развіццё арганічнага свету, якое адлюстроўвае роднасць асоб-ных груп — тыпаў, класаў, атрадаў, сямействаў, родаў.

СИСТЕМАТИКА (греч. *systematikos* — упорядковані, які адносяцца да сістэмы) — галіна біялогіі, якая даследуе філагенетычныя сувязі паміж відамі і іншымі таксанамічнымі адзінкамі жывёльнага свету, шляхі ўтварэння таксанамічных катэгорый, іх генетычныя ўзаемаадносіны ў прасторы і ў часе, і ў канчатковым выніку ўтварае натуральную сістэму таксонаў жывёл.

СИСТЕМАТИЧНЫЯ, ТАКСАНАМІЧНЫЯ КАТЕГОРЫИ ЖЫВЕЛ — групы жывёл, якія валодаюць пэўнымі ступенямі роднасці і шэрагам агульных рыс будовы, размяшчаюцца ў серыю падпарадкаваных груп, што ўтварае сістэму жывёльнага свету. Схема падпарадкавання С. к. ж. утварае від, род, сямейства, атрад, клас, тып. У цяперашні час у заалагічнай класіфікацыі ўжываецца больш 20 С. к. ж. Сярод іх: царства (*Regnum*), падцарства (*Subregnum*), тып (*Phylum*), клас (*Clasis*), атрад (*Ordo*), сямейства (*Familia*), род (*Genus*), від (*Species*). Акрамя асноўных С. к. ж. вылучаюцца прамежныя: надраздзел (*Superdivisio*), раздзел (*Oivisio*), падраздзел (*Subdivisio*), надтып (*Superhylum*), падтып (*Subphylum*), надклас (*Superclassis*), падклас (*Subclassis*), надатрад (*Superordo*), падатрад (*Subordo*), надсямейства (*Superfamilia*), падсямейства (*Subfamilia*), трыба (*Tribus*), падрод (*Subgenus*), падвід (*Subspecies*).

СИФНАПТЕРА, *Siphonaptera* — атр. блох (Гл. *Блохи*).

СИЯЛАДЭНІТ, *sialadenitis* (греч. *sialon* — сліна + *aden* — залоза + *itis*) — запаленне слінных залоз. С. могуць быць інтэрстыцыяльныя і парэнхіматозныя. Прычынай С. з'яўляюцца траўмы, пападанне мікраарганізмаў праз вывадныя пратокі, ускладненне інфекцыйных захворванняў. Клінічна праяўляецца адчэнасцю і хваравітасцю ў вобласці залоз. Пры лячэнні назначаюць дыету з вадкага корму, у лёгкіх выпадках — слабараздражняльныя мазі, у цяжкіх — антыбактэрыяльныя прэпараты.

СИЯЛАЛІТЫІАЗІЗ, *sialolithiasis* (греч. *sialon* + *lithos* — камень + *iasis* — хвароба) — утварэнне ў слінных залозах і іх пратоках камянёў. Найбольш частым месцам лакалізацыі з'яўляецца праток калявушнай сліннай залозы. С. сустракаецца пераважна ў коней.

СКАЛІЕЗ, *scoliosis* (греч. *skoliosis* — скрыўлены) — прыроджанае альбо набытае скрыўленне пазваночніка ўбок. Адзначаецца пры рахіце, астэадыстрафіі.

СКАРПІЕНЫ, *Scorpiones* — атр. ядавітых жывёл з класа паукападобных. Пражываюць на поўдні.

СКАЧКІ — выпрабаванне коней рысістых парод на скорасць і вынослівасць.

СКЛЕРОЗ, *sclerosis* (греч. *skleros* — цвёрды + *osis* — хваравіты стан) — ушчыльненне органаў і тканак у выніку разрастання ў іх злучальнай тканкі з адкладаннем у ёй гіяліну і часам — солей кальцыю. Распазнаюць С. дыфузны і ачаговы.

СКРАБІНЕМА, *Skrjabinema* (у гонар К. І. Скрабіна) — р. нематодаў з сям. *Syphaciidae*, п/а *Oxyurata*. Паразітуе ў тоў-

стым кішэчніку авечак і коз. Выклікае скрабінематоз. Хвароба распаўсюджана пераважна на поўдні.

СКРЭПІ, сверб авечак (*chemus ovium*) — хранічная хвароба, якая павольна развіваецца і характарызуецца з'явамі ўзбуджэння, моцнага свербу, атаксіі, паралічу, змардавання. Узбуджальнік — *Scrapie agent* — некласіфікаваны вірус, які адносіцца да падсям. *Lentivirinae*, сям. *Retroviridae*. Вірус не выклікае рэакцыі імуннай абароны. Крыніца ўзбуджальніка — хворая жывёла, якая завезена з недабрабытнага па скрэпі статка. Вірус перадаецца пры сумесным утрыманні з хворымі. Эпізаотыя ў статку развіваецца павольна. Інкубацыйны перыяд можа працягвацца ад 2 да 6 гадоў. Спачатку праяўляецца хісткасць паходкі, затым з'яўляецца няўпынны сверб, трэмар галавы і канечнасцей, скрыгат зубамі. Парушаецца каардынацыя руху, адзначаюцца паралічы і гібель жывёл. Дыягназ заснаваны на аналізе эпізааталагічных, клінічных даных, наяўнасці характэрных цытамарфалагічных пашкоджанняў; ставяць біяпробу. Лячэнне не распрацавана. Меры прафілактыкі накіраваны на недапушчэнне кантакту жывёл недабрабытных і добрых статкаў. Праводзяць выбракоўку з наступным забоем хворых і падазроных у захворванні жывёл.

СКРУЧВАННЕ МАТКІ, *torsiouteri* (лац. *torsio* — скручванне + *uterus* — матка) — паварочванне маткі вакол сваёй падоўжанай восі. С. м. можа быць частковым, калі закручваецца адзін рог яе.

СКРЫЖАВАННЕ ЖЫВЁЛ — метад развядзення ў жывёлагадоўлі, пры якім спарваюць жывёл розных парод. Выкарыстоўваюць для паляпшэння і ўтварэння новых парод.

СКРЫЎЛЕННЕ ПАЗВАНОЧНИКА, *incurvatio columnae vertebralis* (лац. *incurvatio* — скрыўленне + *columna vertebralis* — пазваночнік) — прыроджаныя альбо набытыя дэфармацыі пазваночніка. Распазнаюць лардоз (скрыўленне ўніз), кіфоз (выгіб уверх), скаліёз (убок).

СКУРА — наружны покрыву цела жывёл. Функцыі С.: абарончая, вылучальная, тэрмарэгуляцыі, нюху і г. д. У многіх беспазваночных С. прадстаўлена аднаслойным эпідэліем; у іншых жывёл — 2 слаямі: верхнім (эпідэрыс) і ніжнім (дэрма).

СКУРАЕДЫ, *Chorioptes* (грэч. *chorion* — абалонка + *kor-tein* — пашкоджаць) — р. кляшчоў з сям. *Psoroptidae*. Харчуецца адслаіўшыміся клеткамі эпідэрысу. Паразітуюць на дробн. раг. жыв., конях (гл. *Харыяптозы*).

СКРЭБНІ, *Acanthocephalata* — гл. *Акантацэфалы*.

СЛАНОВАСЦЬ, *elephantiasis* (грэч. *elephas* — слон + *iasis* — хваравіты стан) — захворванне, якое характарызуецца рэзкім патаўшчэннем скуры і падскурнай клятчаткі ў выніку хранічнага застою лімфы. С. часцей адзначаецца ў коней і свіней. Распазнаюць першасную і другасную С., апошняя ў жывёл бывае часцей. Лакалізацыя паталагічнага працэсу часцей за ўсё адбываецца на тазавых канечнасцях. Могуць таксама пашкоджацца грудныя канечнасці і інш. органы. Канечнасці

пачынаюць часам пакрывацца болькамі. Лячэнне эфектыўнае толькі ў пачатку працэсу.

СЛЯПНІ, *Tabanidae* (лац. *tabanus* — сляпень + *id* — суфікс, які вызначае патомка, сына) — сям. крывасасучых насякомых. Гематафагі. Распаўсюджаны ўсюды, асабліва паблізу стаячых вадаёмаў. Уключаюць р. *Tabanus*, *Atylotus*, *Hybomitra*, *Chrysops*, *Haematopota*. Пераносчыкі ўзбуджальнікаў інфекцыйных і інвазійных хвароб.

СЛУПНЯК, *tetanus* — востра працякаючая некантагіёзная ранавае інфекцыя млекакормячых жывёл і чалавека, якая характарызуецца павышанай рэфлектарнай узбуджальнасцю і безупыннымі сутаргавымі скарачэннямі мускулатуры цела. Узбуджальнік — *Clostridium tetani* — анаэробная палачка, якая ўтварае канцавыя споры, што прыдае мікробу характэрны выгляд барабаннай палачкі. Часцей хварэюць аднакапытныя, радзей — буйн. раг. жыв., свінні. Хвароба некантагіёзная. Праяўляецца спарадычна. Крыніцай узбуджальніка з'яўляюцца клінічна здаровыя жывёлы, якія вылучаюць яго з калам і інфіцыруюць глебу, дзе споры захоўваюцца гадамі. Заражэнне адбываецца пры забруджванні зямлёй, якая змяшчае споры, глыбокіх ран з разбурэннем тканак пры ўдарах, кастрацыйных ран, парэзаў і г. д. Дыягназ ставяць на аснове характэрных клінічных прымет хваробы, а таксама эпідэміялагічных даных і лабараторных даследаванняў. Для лячэння ўводзяць супрацьскупняковую антытаксічную сываратку, антыбіётыкі, анестэзіруючыя прэпараты. Для актыўнай імунізацыі выкарыстоўваюць канцэнтраваны скупняковы анатоксін.

СМЕРЦЬ, *mortis* (лац.) — неабарачальнае спыненне ўсіх працэсаў жыццядзейнасці арганізма. Распазнаюць клінічную і біялагічную С. Клінічная С. характарызуецца астаноўкай дзейнасці сэрца і дыхання, але ў тканках яшчэ адбываюцца абменныя працэсы. Яе працягласць — не больш 5—6 мінут. Пры біялагічнай С. адбываецца поўная астаноўка ўсіх біялагічных працэсаў.

СМУШКІ — шкуркі ягнят смушковых парод, забітых у першыя суткі пасля нараджэння. Найбольш каштоўныя каракульскія С.

СМЭДЫ-ВІРУСЫ (англ. *Smedy* — абрэвіатура слоў, *stille birth* — мёртванараджэнне, *mumification* — муміфікацыя, *embryonic death* — гібель эмбрыёнаў, *infertility* — бясплоднасць) — энтэравірусы свіней сям. пікорнавірусаў, выклікаючых хваробу свіней, якая характарызуецца нараджэннем мёртвых альбо нежыццяздольных парасят, муміфікацыяй пладоў, гібеллю, расчэпленнем эмбрыёнаў і бясплоднасцю свінаматак.

СМЯТАНА — прадукт, прыгатаваны са смятанкі шляхам сквашвання яе малочна-кіслымі закваскамі.

СМЯТАНКА — канцэнтраваная тлушчавая частка малака, атрыманая шляхам сепаравання.

СМЯРОТНАСЦЬ (лятальнасць) — інтэнсіўны паказчык, які характарызуе цяжкасць цяжэння інфекцыйнай хваробы. Уяўляе

сабой адносіны колькасці загінуюшых ад данай хваробы да ліку захварэўшых ёю і выражаецца ў працэнтах.

СОБАЛЬ, *Martes zibellina* — драпежнае млекакормячае сям. куніцавых. Распаўсюджаны ў былым СССР (ад Урала да Камчаткі) і інш. краінах. Сховішчамі з'яўляюцца пустоты ў карэннях дрэў, дуплах вываратняў. Харчуецца дробнымі грызунамі, птушкай, кедравымі арэхамі, ягадамі. Гон — у чэрвені — ліпені, цяжарнасць — 245—298 сутак. Дзіцянят — 3—4 (да 7). Можна спарвацца з куніяй. Пры гэтым дае гібрыднае патомства — кідасы (кідусы). Аб'ект пушнога звераводства і промыслу.

СОЛАДАВЫЯ РАСТКІ — пабочны прадукт піваварнай вытворчасці. Выкарыстоўваюць на корм жывёле. У 1 кг змяшчаецца 0,76 к. адз. і 188 г засваяльнага пратэіну. Маюць гаркаваты смак, валодаюць слабіцельным дзеяннем.

СОМ ЗВЫЧАЙНЫ, *Silurus glanis* — прэснаводная рыба сям. сомавых. Даўжыня — да 5 м, маса — да 300 кг.

СОНЕЧНЫ ЎДАР, *helioplegia* (грэч. *helios* + *plege* — удар) — захворванне, выклікаемае інтэнсіўным дзеяннем прамых сонечных промняў. Працякае пры з'явах гіперэміі (актыўнай) галаўнога мозгу.

СОНЦАЛЯЧЭННЕ, *heliotherapia* (грэч. *helios* — сонца + *therapeia* — лячэнне) — выкарыстоўванне сонечнай радыяцыі з лячэбнай мэтай. Сонечныя промні аказваюць стымулюючы ўплыў на абменныя працэсы, павышаюць агульную рэзістэнтнасць арганізма. Ультрафіялетавая частка сонечнага спектра аказвае бактэрыцыднае дзеянне. Паказана С. пры астэадыстрафіі, рахіце, эксудатыўных экземах, дыятэзе і інш. захворваннях.

СОРГА, *Sorghum* — травяністая расліна сям. мятлічных. Збожжавая і кармавая культура.

СОТЫ ПЧАЛІНЫЯ — васковыя пабудовы пчол, прызначаныя для захавання корму (мёду і пяргі) і вырошчвання расплоду, з'яўляюцца таксама гняздом пчалінай сям'і.

СОЧНЫЯ КАРМЫ — раслінныя кармы з высокай колькасцю вады (да 70 %). Да С. к. адносяцца караняклубняплоды, кармавыя травы, сіласаваныя кармы. Добра паядаюцца жывёламі. Спрыяльна ўздзейнічаюць на малочную прадуктыўнасць, садзейнічаюць лепшаму выкарыстанню грубых кармоў.

СОЯ, *Glycine* — аднагадовая травяністая расліна сям. бобовых. Збожжавая і алейная культура. Вырошчваюць у паўднёвых раёнах, на Далёкім Усходзе.

СПАДЧЫНАСЦЬ — уласцівасць жывых арганізмаў перадаваць свае адзнакі патомству. С. можа рэалізоўвацца ў розных варыянтах у залежнасці ад асаблівасцей генатыпу і знешніх умоў.

СПАЗМА, *spasmus* (грэч. *spasmos* — сутарга) — міжвольнае танічнае скарачэнне папярочна-паласатых альбо гладкіх мышцаў. С. шкілетных мышцаў з'яўляецца складаным парушэннем гемастазу, дысфункцыі залоз унутранай сакрэцыі. Вядомы спазмы пры рахіце, тэтаніі, пашавай тэтаніі, гіпаві-

тамінозах, астэадыстрафіі. Парушэнне вегетатыўнай інэрвацыі можа абумовіць спазмы гладкай мускулатуры (спазма мускулатуры рубца, мачавога пудыра, стрававода, гартані і інш.). Лячэнне С. комплекснае, але ў аснове яго ляжыць выкарыстанне спазмалітычных прэпаратаў і сродкаў этыятропнай тэрапіі.

СПАЗМАЛІТЫЧНЫЯ СРОДКІ, *spasmolytica* (грэч. *spasmos + lysis* — расслабленне) — група лекавых рэчываў, якія расслабляюць гладкую мускулатуру крываносных сасудаў і ўнутраных органаў. Распазнаюць міятропныя і нейратропныя С. с. Міятропныя С. с. уплываюць на біяхімічныя працэсы ў гладкай мускулатуры і зніжаюць яе тонус. Міятропнымі С. с. з'яўляюцца нітрагліцэрын, папаверын, но-шпа, тэафілін, эуарылін і інш. Нейратропныя С. с. парушаюць перадачу нервовых імпульсаў у вегетатыўных гангліях альбо ў вобласці сканчэння вегетатыўных нерваў. Яны стымулююць гладкія мышцы. Да іх адносяцца атрапін, скабаламін, плаціфілін, эфедрын і інш.

СПАЙКІ, *synechii* (грэч. *synescheia* — складнасць, сувязь) — фібразныя зрастанні паміж суседнімі органамі альбо паверхнямі.

СПАНДЫЛАРТРЫТ, *spondylarthritis* (грэч. *spondylos* — пазванок + *arthron* — сустаў + *itis*) — запаленне міжпазваночных суставаў. Сустракаецца ў жарабцоў і быкоў у вобласці паяснічных пазванкоў. Асноўнымі прычынамі С. з'яўляюцца моцныя напружанні, якія прыходзяцца на міжпазваночныя суставы, у становішчах пры кастрацыі, пры скачках у спартыўных коней і інш. Адзначаецца выяўленая балявая рэакцыя у час руху жывёлы, асабліва пры паваротах. Лечаць, як пры асептычным запаленні.

СПАНДЫЛЕЗ, *spondylosis* (грэч. *spondylos + osis* — хвароба) — хранічнае захворванне пазваночніка, якое ўзнікае як вынік дыстрафічных змяненняў вонкавых валокнаў фібразнага кальца міжпазваночнага дыска. Типовымі для С. з'яўляюцца дэзбападобныя касцявыя разрастанні, якія акружаюць міжпазваночны дыск.

СПАРВАННЕ ЖЫВЕЛ (злучка) — збліжэнне самца-вытворніка з самкай для ўчынення палавога акта. Праводзіцца ў перыяд палавой ахвоты ў самак.

СПАРАДЫЧНАЕ ЗАХВОРВАННЕ, спарадычная інфекцыя (грэч. *sporadikos* — асобны) — такая форма эпізаатычнага працэсу, пры якой інфекцыйнае захворванне сустракаецца ў выглядзе адзінкавых выпадкаў.

СПЕРМА (грэч. *sperma* (*spermato*) — семя) — апалесцыруючая, празрыста-шэрая мутная вадкасць, якая вылучаецца залозамі мужчынскай палавой сістэмы. С. складаецца са сперматазоідаў і семяннай вадкасці.

СПІЛАКАЎЛЕЗ, *spilocaulosis* — паразітарная хвароба жвачных, выклікаецца нематодамі р. *Spilocaulus* з сям. *Protostrongylidae*. Пашкоджаюцца бронхі і бронхіёлы. Прам. гасп. — наземныя малюскі.

СПІРАХЕТЫ, *Spirochaetae* (грэч. *spiera* — звільна, спі-

раль + chaite — щацинне, валасы) — група мікраарганізмаў, якія маюць штопарападобную форму. Маюцца патагенныя віды, выклікаючыя трэпанемоз свіней, трусюў; барэліёз птушак і інш. Гл. *Трэпанемоз*, *барэліёз*.

СПІРАХЕТОЗ ПТУШАК, *spirochaetosis avium* — трэпанемоз птушкі, *барэліёз* (гл.).

СПІРАЦЭРКА (грэч. *speira* — спіраль + *kerkos* — хвост) — р. нематодаў з сям. *Thelaziidae*, п/а *Spirurata*. Паразітуюць у платаядных сям. *Canidae*. Пашкоджаюць сценкі стрававода, страўніка, аорты. Прам. гасп. — жукі-капрафагі. Рэзерв. гасп. — амфібіі, рэптыліі, птушкі, вожыкі, мышы. Віды *S. lupi* (лац. *lupus* — воўк) і *S. arctica* (лац. *arcticus* — арктычны). Выклікаюць *спірацэркозы* (гл.).

СПІРАЦЭРКОЗЫ, *spirocercoses* — паразітарныя хваробы драпежных, выклікаемыя нематодамі р. *Spirocercs*. Утвараюць пухліны сценак стрававода і страўніка. Распаўсюджаны ўсюды. Наглядаюцца парушэнні кровазвароту, ваніта, цяжкі акт глытання, змардаванне.

СПІРУРА, *Spirura* (грэч. *speira* — спіраль + *oira* — хвост) — р. нематодаў з сям. *Spiruridae*, п/а *Spirurata*. Паразітуюць у страваводзе, страўніку лісіц і кошак. Прам. гасп. — цвёрдакрылыя насякомыя.

СПІРУРАТОЗЫ, *spiruratoses* — паразітарныя хваробы жывёл, выклікаемыя нематодамі з п/а *Spirurata*. Асноўныя хваробы — тэлязіёз буйн. раг. жыв., драшэз і габранематоз коней, спірацэркозы драпежных, стрэптакароз качак і інш.

СПІРУРАТЫ, *Spirurata* (грэч. *speira* — спіраль + *oira* — хвост) — п/а нематодаў. Маюць стрававод, падзелены на пярэдняю мышачную і заднюю залозістую часткі. Знаходзяцца ў поласцях, якія злучаюцца са знешнім асяроддзем. Прам. гасп. — членістаногія. Выклікаюць *спіруратозы* жывёл (гл.).

СПЛАНХНАЛОГІЯ (грэч. *splanchon* — вантробы + *logos* — вучэнне) — частка анатоміі, якая вывучае ўнутраныя органы.

СПЛЕНІТ, *splenitis* (грэч. *splen* — селязёнка + *itis*) — запаленне селязёнкі. С. можа быць вострым і хранічным. Характарызуецца павелічэннем органа, кровазліццямі. У залежнасці ад характару паталагічнага працэсу распазнаюць альтэратыўны і праліфератыўны С.

СРОДКІ ДЭЗІНСЕКЦЫЙНЫЯ, ІНСЕКТЫЦЫДЫ — рэчывы, якія выкарыстоўваюцца для знішчэння членістаногіх.

СРОДКІ ДЭЗІНФІЦЫРУЮЧЫЯ — розныя хімічныя рэчывы, якія выкарыстоўваюцца для дэзінфекцыі: шчолачы, кіслоты, хлоразмяшчальныя прэпараты, фенолы, фармалін, солі цяжкіх металаў і г. д.

СРОДКІ ДЭРАТЫЗАЦЫІ — рэчывы і сродкі, якія ўжываюцца для знішчэння шкодных грызуноў.

СТАБІЛІЗАТАРЫ (лац. *stabilis* — устойлівы) — рэчывы, якія дабаўляюць у кроў, сываратку, вакцыну і г. д. для захавання іх уласцівасцей.

СТАДЫІ ІНФЕКЦЫЙНАЙ ХВАРОБЫ — найбольш харак-

тэрныя перыяды ў развіцці і цяжэнні хваробы: інкубацыйны перыяд, прадрамальны перыяд, альбо стадыя прадвеснікаў хваробы, клінічнае праяўленне яе, перыяд згасання хваробы, клінічнае ачуньванне альбо гібель.

СТАДЫІ ЭПІЗААТЫЧНАГА ПРАЦЭСУ — стадыйнасць эпізаоты — заканамернае чаргаванне стадый эпізаоты: між-эпізаатычная, перадэпізаатычная, максімальнага пад'ёму, згасання эпізаоты і постэпізаатычная.

СТАЗ, stasis (грэч. stasis — застоў) — мясцовая астаноўка ў прасвеце таго альбо іншага органа яго фізіялагічнага змесціва. Распазнаюць гемастаз, хімастаз, лімфастаз, капрастаз.

СТАМОКСІС, Stomoxys (грэч. stoma — рот + oxys — востры) — р. крывасасучых мух (гл. *Жыгалькі*).

СТАН (ПОСТАЦЬ) жывёл — часткі цела, па якіх ацэньваюць іх экстэр'ер і канстытуцыю. Апісанне і ацэнку С. заносцяць у баніціровачную ведамасць. На аснове ацэнак С. ж. складаецца агульная ацэнка іх экстэр'еру.

СТАНДАРТ (англ. standart — норма, узор) — дакумент, зацверджаны кампетэнтным органам, які ўстанаўлівае комплекс норм, правіл і патрабаванняў да аб'екта стандартызацыі. Стандарты падраздзяляюць на катэгорыі: дзяржаўныя (ГОСТ), галінныя (ОСТ), рэспубліканскія (РСТ).

СТАНОВІШЧА ПЛОДА, situs fetus (лац. situs — становішча + fetus — вантробны плод) — размяшчэнне падоўжанай восі цела плода да падоўжанай восі цела мацеры. Распазнаюць С. п.: прадольнае, папярочнае, вертыкальнае.

СТАНOK У ЖЫВЕЛАГАДОЎЛІ — абгароджаная пляцоўка для індывідуальнага альбо групавога ўтрымання жывёл.

СТАНЦЫЯ ШТУЧНАГА АСЕМ'ЯНЕННЯ — установа, якая вядзе племянную работу.

СТАМАТЫТ, stomatitis (грэч. stoma — рот + itis) — запаленне слізистай абалонкі ротавай поласці. Па характару запалення распазнаюць катаральны, везікулярны, пустулёзны, афтозны, язавы, дыфтэрытычны і флегманозны С. Па паходжанню бывае першасны і другасны.

СТАЎРАПОЛЬСКАЯ ПАРОДА АВЕЧАК — танкарунная, шэрснага напрамку. Выведзена ў Стаўрапольскім краі. Настрэг воўны з бараноў — 14—19 кг, з матак — 6—7 кг. Пладавітасць — 120—140 %. Разводзяць на Паўночным Каўказе, у Ніжнім Паволжы.

СТАТАК (чарада) — 1. Група жывёл, сфарміраваная ў гаспадарцы для ўтрымання, адкорму альбо пасыбы. С. буйн. раг. жыв. называецца гурт, авечак — атара, коней — табун. 2. Агульная колькасць пагалоў жывёл аднаго віду, стадных млекакормячых (малпы, кітападобныя і інш.), якія аб'ядноўваюцца ў С.

СТАТУС, status (лац. становішча, стаянне) — паняцце, якое выкарыстоўваецца ў ветэрынарыі для вызначэння стану хворай жывёлы на момант даследавання (С. praesens) пры

розных паталагічных станах — ліхаманкавы стан (C. febrilis), аганальны стан (C. ferminalis).

СТАТЫСТЫЧНЫЯ МЕТАДЫ — метады даследавання колькаснага боку масавых з'яў і працэсаў.

СТАФІЛОМА РАГАВІЦЫ, staphyloma corneae (грэч. staphyle — вінаградная гронка + oma — пухліна + corneae — рагавіца) — частковая альбо поўная выпукласць рагавіцы вока. С. р. з'яўляецца ўскладненнем язвавага кератыту заживаючых рубцоў, які прыводзіць да развіцця стафіломы.

СТАЦЫЯНАРНАСЦЬ (лац. stationarius — нерухомы, пастаянны) — неаднаразовае (паўторнае) узнікненне інфекцыйнай хваробы ў пэўнай мясцовасці (пункце).

СТОЙЛАВАЕ ўТРЫМАННЕ ЖЫВЕЛЫ — сістэма ўтрымання, пры якой жывёлы на працягу года знаходзяцца пастаянна ў памяшканнях.

СТОЙЛАВА-ПАШАВАЕ ўТРЫМАННЕ ЖЫВЕЛЫ — сістэма ўтрымання, пры якой жывёлы ў стойлавы перыяд знаходзяцца ў памяшканнях, а ў пашавы — на выпасах.

СТРАБІЛАЦЭРК (грэч. strobilos — яловая шышка + keras — хвост) — лічынка цэстодаў, якая развіваецца ў асноўным у грызуноў. Мае добра выяўленыя, з кручкамі, павернутымі ўнутр, сколексы з адыходзячай ад іх доўгай псеўдачленістай страбілай з невялікім пузырком на канцы.

СТРАНГІЛЕЗ, strongylosis — паразітарная хвароба коней, якая выклікаецца Strongylus equinus (грэч. strongylos — кручаны). Распаўсюджана ўсюды. Дарослыя паразіты лакалізуюцца ў тоўстым кішэчніку. Лічынкі пашкоджаюць падстраўнікавую залозу. Наглядаюцца адставанне ў развіцці, панос, анемія.

СТРАНГІЛІДОЗЫ, strongylidoses — паразітарныя хваробы коней. Выклікаюцца нематодамі р. Alfortia, Delafondia, Strongylus (гл. *Альфартыёз, дэлафандыёз, странгілэз*).

СТРАНГІЛАІДЭС, Strongyloides (грэч. strongylos — цыліндрычны + eides — абрыс) — р. нематодаў п/а Rhabdidata. Паразітуе ў тонкім кішэчніку маладняку с.-г. жывёл. Пранікае ў арганізм праз рот і скуру, унутрывантробна і з малаком мацеры. Магчыма развіццё паразітаў у знешнім асяроддзі з утварэннем вольнажывучых генерацый. Выклікаюць *странгілаідозы* (гл.).

СТРАНГІЛАІДОЗЫ, strongyloidoses — паразітарныя хваробы маладняку свіней, жвачных, коней, трусаў і чалавека, якія выклікаюцца нематодамі р. Strongyloides. Распаўсюджаны ўсюды. Наглядаюцца скурны сверб, кашаль, прыгнятанне, паносы, адказ ад корму, адставанне ў развіцці. З лячэбнай мэтай выкарыстоўваюць мебендазол, панакур, тэтрамізол.

СТРАНГІЛУС, Strongylus (грэч. strongylus — цыліндрычны) — р. нематодаў з сям. Strongylidae, паразітуе ў коней. Геагельмінт. Выклікае *странгілэз* (гл.).

СТРАНГІЛЯТОЗЫ КОНЕЙ, strongylatoses equorum — паразітарныя хваробы коней, якія выклікаюцца палававаспелымі

стадыямі і лічынкамі нематодаў з сям. Strongylidae і Trichonematidae. Выклікаюць странгілятозы (дэлафандыёз, странгілёз, альфартыёз і *трыханематоз* коней (гл.)).

СТРАНГІЛЯТЫ, Strongylata (грэч. strongylos — цыліндрычны) — п/а нематодаў. У самцоў маецца трохлопасная бурса, стрававод булавападобна пашыраны. Геа- і біягельмінты. Паразітуюць у органах стрававання і дыхання розных жывёл. Распаўсюджаны ўсюды.

СТРАНГУЛЯЦЫЯ КІШАК, strangulatio intestinorum (лац. strangulatio — задужэнне) — адна з форм механічных колікаў, якая заключаецца ў перакручванні кішэчніка вакол брыжэйкі, вузлаўтварэнні, інвагінацыі, ушчамленні кішачных петляў. С. к. суправаджаецца перытанітам.

СТРАЎНІК, gaster, stomochus — аддзел стрававальнай сістэмы. Бывае многакамерным (у жвачных жывёл) і аднакамерным.

СТРЫКТУРА, strictura (лац. сцягванне) — гл. Стэноз.

СТРУКТУРА СТАТКА — суадносіны ў статку розных палавых і ўзроставых груп жывёл у працэнтах да агульнага паралоўя. Адлюстроўвае напрамак галіны ў гаспадарцы, інтэнсіўнасць яе развіцця і яе спецыялізацыі.

СТРУП (лац. crusta — кара, шкарлупа) — непранікальны слой, які ўтвараецца на паверхні раны і складаецца з высахшага фібрыну, форменных элементаў, лімфы і інш. кампанентаў раны, падвергнутых дэгідратацыі.

СТРЫГЕІДЫ, Strigeidae — сям. трэматодаў з атр. Strigedidae. Аб'ядноўвае 15 р. Распаўсюджаны ўсюды. Цела падзелена на чашападобныя пярэдні і цыліндрычныя задні сегменты. Паразітуюць у кішэчніку птушак. Прам. гасп. — бруханогія малюскі, дад. гасп. — рыбы, амфібіі, малюскі, п'яўкі, алігаметы.

СТРЫДОР, stridor (лац. stridere — шыпець, свістаць) — узнікаючы пры дыханні шыпячы гук, які абумоўлены праходжаннем паветра праз рэзка звужаныя дыхальныя шляхі (гартань, трахея).

СТРЫЖКА ЖЫВЁЛ — удаленне валасянога покрыва з жывёл (авечак, коз, вярблюдаў) для атрымання воўны, догляду за скурай, яе лячэння.

СТРАКОЗЫ, Odonata (грэч. odus — зуб) — атр. насякомых. Лётаючыя драпежнікі, якія палююць за насякомамі, у т. л. за камарамі. Лічынкі С. жывуць у вадзе, з'ядаюць лічынак камароў, з'яўляюцца дадат. гасп. прастаганімусаў.

СТРАЛЕЦКІ КОНЬ — тое самае, што і церскі конь.

СТЭНОЗ, stenosis (грэч. stenosis — вузкі + osis — хвароба) — трывалае звужэнне палага органа, сасуда, пратока альбо канала, якое суправаджаецца частковым альбо поўным парушэннем яго праходнасці. Напр., звужэнне бронха (бронхастэноз), стэнозы сардэчных адтулін (stenosis ostii) і інш.

СТРЭПТАКАРОЗ, streptocarosis — паразітарная хвароба хатніх і дзікіх качак, якая выклікаецца Streptocara crassicauda (грэч. streptos — кольчаты і crassus — тоўсты + cauda — хвост).

Пашкоджае мышачны страўнік. Распаўсюджана ў Сібіры, Казахстане, на Уралі і інш. Наглядаюцца слабасць, змардаванне, паносы.

СТРЭПТАКАКОЗ, streptococcosis — інфекцыйная хвароба маладняку жывёл, якая характарызуецца пры вострым цяжэнні з'явамі сепсісу і запаленнем суставаў, пры падвострым і хранічным — запаленнем лёгкіх і кішэчніка. У дарослых жывёл праяўляецца ў выглядзе абортаў, пасляродавых мастытаў і эндаметрытаў. Узбуджальнікі — патагенныя стрэптакокі з сям. Streptococcaceae, у маладняку — Str. zooepidemicus C., Str. pneumoniae, Str. disgalactiae. Часцей хварэюць цяляты і ягняты, радзей — парасяты і жарабяты з першых дзён жыцця да 4-месячнага ўзросту. Крыніцай узбуджальніка з'яўляюцца хворыя і перахварэўшыя жывёлы, якія вылучаюць яго з выцяканнямі, мачой, фекаліямі, малаком. Заражэнне адбываецца аліментарным і аэрагенным шляхамі, радзей — унутрывантробна альбо праз пупавіну. Хвароба праяўляецца ў выглядзе спарадычных выпадкаў альбо энзаотый. Дыягназ вызначаюць на аснове вылучэння культуры і з улікам клініка-эпізааталагічных і паталаганатамічных даных. Для лячэння выкарыстоўваюць сывартку супраць стрэптакакозаў, антыбіётыкі, сульфаніламідныя прэпараты. Для спецыфічнай прафілактыкі ўжываюць фармолвакцыну.

СТРЭС (англ. stress — ціск, напружанне) — сукупнасць агульных стэрэатыпных рэакцый арганізма ў адказ на дзеянне розных па сваёй прыродзе моцных (экстрэмальных) раздражняльнікаў (стрэсараў). Стрэс па свайму характару — сіндром спецыфічны, а па паходжанню — неспецыфічны, г. зн. узнікае пры ўздзеянні на арганізм самых розных раздражняльнікаў — механічных, хімічных, біялагічных, псіхалагічных і г. д. Увёў у навуку паняцце «стрэс» канадскі вучоны Г. Селье, які рэакцыю стрэсу назваў «агульным адаптацыйным сіндромам» і падраздзяліў яе на 3 стадыі: мабілізацыі, адаптацыі і змардавання.

СТУЖКАВЫЯ ЧЭРВІ — гл. Цэстоды.

СТУПЕНЬЧАТАЯ ГІБРЫДЫЗАЦЫЯ — разнастайнасць складанага скрыжавання з паслядоўным (ступеньчатым) уцягваннем у гібрыдызацыю некалькіх бацькоўскіх форм.

СТУПАР (лац. stupor — здранцвеласць) — ступарападобны стан — адзін з сіндромаў хвароб нервовай сістэмы, які характарызуецца здранцвеннем, паніжэннем узбуджальнасці, заціханнем рэакцый у адказ на раздражняльнікі.

СТЫЛЕЗІЕЗ, stilesioses — паразітарная хвароба жвачных, якая выклікаецца цэстодамі р. Stilesia. Від S. globipunctata паразітуе ў авечак і коз у паўднёвых рэгіёнах. Наглядаюцца прафузны панос, слабасць, парушэнне каардынацыі руху, анемія, жаўтушнасць слізистых абалонак, змардаванне.

СТЫЛЕЗІЯ, Stilesia (у гонар амер. вучонага C. W. Stiles) — р. цэстодаў з сям. Avitellinidae п/а Anoplocephalata. Віды S. globipunctata (лац. globus — шар + punctatus — пункціраваны, кропельны) — паразітуюць у тонкім кішэчніку жвачных; S. hepa-

tica (лац. hepaticus — пачоначны) — паразітуюць у жоўцевых пратоках печані жвачных; *S. vittatus* (лац. vittatus — паласы, упрыгожаны стужкамі) — паразітуюць у тонкім кішэчніку, печані вярблюдаў, авечак і коз. Выклікаюць *стылезіёзы* (гл.).

СТЫМУЛЯЦЫЯ (лац. stimulatio — заахвочванне) — схіленне да якога небудзь дзеяння, рэакцыі.

СТЫПЛЬ-ЧЭЗ (англ. steeplechase) — скаканне коней на доўгія дыстанцыі з масіўнымі нерухомымі перашкодамі.

СТЫМУЛЮЮЧАЯ ТЭРАПІЯ (лац. stimulare — узбуджаць; грэч. therapia — лячэнне) — від патагенетычнай тэрапіі, якая накіравана на актывацыю абарончых механізмаў арганізма, яго кампенсатарныя, адаптацыйныя і ўзнаўленчыя рэакцыі. Са сродкаў С. т. шырока выкарыстоўваюцца прэпараты крыві, тканкавыя, лізаты і інш.

СТЫХАРХОЗ, stichorchosis — паразітарная хвароба баброў, якая выклікаецца трэматодай *Stichorchis subtriquetrus* (лац. sub — пад + triquetrus — трохвугольны). Пашкоджваецца сляпая кішка. Прам. гасп. — прэснаводныя малюскі. Распаўсюджаны ў Беларусі, Варонежскай вобласці і інш. рэгіёнах. Наглядаюцца атанія і змардаванне.

СТЭАТЫТ (грэч. stear, steates — тлушч, сала) — хвароба норака, якая ўзнікае ад недахопу ў кармах вітаміну Е. Пры лячэнні выключаюць з рацыёну прагорклы тлушч, абагачаюць кармы вітамінам Е і паўнацэнным бялком.

СТЭРКАРАРЫЯ, Stercoraria (лац. stercus — гной, кал, памёт + aria — месца) — група трыпанасомаў, якія развіваюцца ў стрававальным тракце. У асноўным — непатагенныя віды.

СТЭРНІТ (грэч. sternon — грудзі) — брушны склерыт сегментаў тулава ў членістаногіх.

СТЭРЫЛІЗАЦЫЯ (лац. sterilisatio — абеззаражванне, абясплоджванне) — знішчэнне мікробаў; абясплоджванне, пазбаўленне здольнасці да апладнення.

СТЭФАНАФІЛЯРЫЯ, Stephanofilaria (грэч. stephana — карона, вянец + filum — нітка) — р. нематодаў з сям. Setariidae. Паразітуюць у буйн. раг. жыв. Від *S. stilesi* (у гонар амер. паразітолага С. W. Stiles) — пашкоджвае скуру (асабліва жывата) вымя і вушных ракавін. Прам. гасп. — мухі-жыгалкі. Выклікаюць *стэфанафілярыёзы* (гл.).

СТЭФАНАФІЛЯРЫЁЗЫ, stephanofilarioses — паразітарныя хваробы буйн. раг. жыв., якія выклікаюцца нематодамі *stephanofilaria*. Пашкоджваюць скуру. Від *S. stilesi*. Наглядаюцца аблысенне (асабліва ў ніжняй частцы жывата), прыпухласці, утварэнне струпаў на скуры.

СТЭФАНУРОЗ, stephanurosis — паразітарная хвароба свіней, якая выклікаецца нематодай *Stephanurus dentatus* (лац. dens — зуб). Заражэнне можа адбывацца перкутанна. Рэзэрв. гасп. — дажджавыя чарвякі. Распаўсюджана ў паўднёвых раёнах. Пашкоджвае ныркі і інш. унутраныя органы. Наглядаюцца дрэнны апетыт, часам — асцыт, паралічы і парэзы.

СУ-АУРУ (казах. су — вада, ауру — хвароба) — літараль-

на — хвароба ад вады, паразітарная трансмісійная хвароба вярблюдаў, коней, аслоў, сабак, якая выклікаецца жгуцікавымі прасцейшымі (сін. *T. pinakohljakimovi*). Распаўсюджана ў Сяр. Азіі і Казахстане, узбуджальнік перадаецца ад адной жывёлы да другой крывасасучымі насякомымі (сляпні, камары). Наглядаецца ліхаманка, ацёкі, жаўтуха, павелічэнне лімфавузлаў. Для лячэння выкарыстоўваюць наганін.

СУБАКЦЫПІТАЛЬНАЯ ПУНКЦЫЯ, *punctio suboccipitalis* (лац. *punctio* — пракол + *sub* — пад + *occiput* — патыліца) — пракол субарахнаідальнай прасторы праз патылічна-атлантную адтуліну. С. п. праводзіцца з дыягнастычнай альбо лячэбнай мэтай.

СУБІНВАЛЮЦЫЯ МАТКІ, *subinvolutio uteri* (лац. *sub* — прыстаўка, якая паказвае на больш слабую ступень + *involutio* — адваротнае развіццё маткі пасля родаў). С. м. суправаджаецца бясплоднасцю і зніжэннем прадуктыўнасці.

СУБІНФЕКЦЫЯ (лац. *sub* — пад) — інфекцыя, якая працякае без клінічных прымет.

СУБПРАДУКТЫ — назва харчовых (акрамя мясной тушы) прадуктаў, якія атрымліваюцца пры забоі жывёл і разбіранні туш. Да 1-й катэгорыі С. адносяць печань, язык, ныркі, мазгі, мясныя абрэзкі, сэрца, дыяфрагму, вымя, мяса-касцявую частку хваста буйн. раг. жыв.; да 2-й катэгорыі адносяць: рубец, сычуг, селязёнку, галаву, лёгкія, лятошку (кніжку), свіны страўнік, ялавічныя і свіныя вушы, мышачны слой сценкі стрававода, ногі і мяса-касцявую частку хваста свіней, губы, путавы сустаў буйн. раг. жыв., трахею. Сэрца, лёгкія, трахея і дыяфрагма складаюць лівер.

СУБУЛУРАЗ, *subulurosis* — паразітарная хвароба птушак, якая выклікаецца нематодамі *Subulura brumpti*. Пашкоджваюцца сляпыя кішкі. Прам. гасп. — жукі, саранчовыя, конікавыя.

СУДАК ЗВЫЧАЙНЫ, *Stizostedion eucioerca* — рыба сям. акунёвых. Даўжыня — да 60—120 см, маса — 2—20 кг. Широка распаўсюджана. Аб'ект сажалкавага рыбаводства.

СУПЕРІНФЕКЦЫЯ (лац. *super* — зверху, над, вялікі, лішак + *infectio* — заражэнне) — паўторнае заражэнне, якое наступае на фоне ўжо маючайся хваробы, выкліканай тым жа патагенным мікробам. Вядзе да абвастрэння хваробы і ўскладняе яе цяжэнне.

СУПРАЦЬЭПІЗААТЫЧНЫЯ МЕРАПРЫЕМСТВЫ — комплекс мерапрыемстваў, накіраваных на папярэджанне распаўсюджвання і ліквідацыю інфекцыйных хвароб шляхам уздзеяння на тыя альбо іншыя звёны эпізаатычнага ланцуга. Да іх адносяцца рэгулярныя клінічныя даследаванні жывёл, спецыяльныя дыягнастычныя даследаванні (алергічныя, сералагічныя і інш.), ізаляцыя хворых і падазроных у захворванні жывёл, каранцінныя мерапрыемствы, павышэнне агульнай і ўтварэнне спецыфічнай устойлівасці арганізма жывёл і інш.

СУР — 1. Тып каракульскіх авечак, якія даюць ягнят з неад-

нолькавай афарбоўкай валасоў. 2. Каракульскія смушкі з неаднолькавай афарбоўкай валасоў.

СУРКІ, *Magota* — род грызуноў сям. вавёркавых. Жывуць у стэпах і паўпустынях ад Паволжа да Камчаткі. Зімой упадаюць у спячку. Палавая спеласць — у 2—3 гады. Цяжарнасць — 31—32 сутак, 1 раз у год. У прыплодзе — па 4—5 дзіцянят. Аб'ект промыслу.

СУСЕКС — парода курэй мясаяечнага напрамку. Выведзена ў Англіі. Яйцаноскасць — 160—170 яек. Разводзяць у многіх краінах. Выкарыстоўваюць як мацярынскую форму пры вытворчасці бройлераў.

СУСЛІКІ, *Citellus* — род грызуноў сям. вавёркавых. Жыхары стэпаў еўрапейскай часткі, Казахстана, Цэнтральнай Сібіры і Прымор'я. Жывуць вялікімі калоніямі. Зімой упадаюць у спячку. Цяжарнасць — 1 раз у год 22—24 суткі, дзіцянят у прыплодзе — 5—8. Аб'ект пушнога промыслу.

СУТАРГІ, *spasmus* (грэч. *spasmos* — спазма, сутарга) — гіперкінез пірамідальнага паходжання, які характарызуецца міжвольным скарачэннем папярочна-паласатых або гладкіх мышцаў, якія носяць прыступпадобны характар. Распазнаюць кланічныя С. — хутка наступаючыя адна за другой міжвольныя скарачэнні і расслабленні мышцаў і танічныя С. — працяглае скарачэнне мышцаў, якое абумоўлівае вымушаны стан часткі цела.

СУФОЛКСКАЯ ПАРОДА АВЕЧАК — танкарунная, мяса-шэрснага напрамку. Выведзена ў Англіі. У былым СССР выкарыстоўваюць для скрывавання з іншымі пародамі.

СУХАСТОЙНЫ ПЕРЫЯД — час ад заканчэння лактацыі цальнай каровы да наступнага ацёлу. Працяг — 45—60 дзён.

СЫВАРАТКА КРЫВІ — вадкая частка крыві, якая аддзяляецца ад крывянога згустка пасля згусання крыві па-за арганізмам.

СЫВАРАТКІ ДЫЯГНАСТЫЧНЫЯ — імунныя сывараткі, якія ўжываюцца з дыягнастычнай мэтай пры пастаноўцы сералагічных рэакцый і тыпіравання мікраарганізмаў.

СЫВАРАТКІ ЛЯЧЭБНЫЯ — імунныя сывараткі, якія выкарыстоўваюцца для лячэння і прафілактыкі інфекцыйных хвароб жывёл.

СЫВАРАТКІ РЭКАНВАЛЕСЦЭНТАЎ — сывараткі перахварэўшых жывёл.

СЫВАРАТАЧНАЯ ХВАРОБА — алергічная рэакцыя арганізма на парэнтэральнае ўвядзенне іншароднага бялку (напр., конскай антытаксічнай сывараткі).

СЫРАДЭЛЯ, *Ornithopus* — травяністая кармавая расліна сям. бабовых.

СЫРНАЯ МУХА, *Piophil casei* (гр. *pio* — тлусты + *philos* — аматар і лац. *caseus* — сыр) — р. мух сям. *Piophilidae*, атр. *Diptera*. Жыхары харчовых складаў, рыбных заводаў і промыслаў. Лічынкі могуць выклікаць кішэчныя міазы.

СЫРОК, *Coregonus pelad* — азёрна-рачная рыба р. сігмаў.

Жыве ў рэках і азёрах басейна Паўночнага Ледавітага акіяна.

СЫРОВАТКА МАЛОЧНАЯ — пабочны прадукт пры вытворчасці сыру, тварагу і казеіну. Змяшчае 93—94 % вады, у 1 кг — 0,12 к. адз.

СЫР — малочны, бялкова-тлушчавы харчовы прадукт, які вырабляюць шляхам зварочвання малака і далейшай апрацоўкі згустка. Валодае дыетычнымі і лячэбнымі ўласцівасцямі.

СЫЧОЎСКАЯ ПАРОДА БУЙНОЙ РАГАТАЙ ЖЫВЕЛЫ — малочна-мяснога напрамку. Выведзена ў Смаленскай вобласці. Надой — 3,5—4,5 тыс. кг, тлустасць малака — 3,7 %. Разводзяць у Цэнтральных абласцях Расіі.

СЫЧУГ — апошні (4-ы) аддзел многакамернага страўніка жвачных, які адпавядае аднакамернаму страўніку большасці млекакормячых.

СЭРЦА (лац. сог, грэч. kardia) — цэнтральны орган крывяноснай сістэмы жывёл, які забяспечвае кровазварот.

СЯМ'Я — сістэматычная катэгорыя, якая аб'ядноўвае блізкія рр., яны маюць агульнае паходжанне.

СЯМЕЙСТВА СЕЛЬСКАГАСПАДАРЧЫХ ЖЫВЕЛ — група высокапрадуктыўных племянных жывёл у заводскай пародзе, якая складаецца з жаночага патомства (пакаленняў) выдатнай роданачальніцы.

СЯМІРЭЧЫНСКАЯ ПАРОДА СВІНЕЙ — мясасальнага напрамку. Разводзяць пераважна ў Казахстане.

СЯНАЖ — корм з травяністых раслін, кансерваваны ў герметычных умовах. У 1 кг С. з канюшыны змяшчаецца 0,35—0,4 к. адз. і 40—50 г засваяльнага пратэіну.

СЯЧЭННЕ КОНЕЙ — гл. *Парафіларыёз*.

СЯЧЭННЕ ФУТРА — хвароба пушных звяроў, якая характарызуецца ломкасцю валасоў. У хворых жывёл з'яўляюцца як бы падстрыжаныя асобныя ўчасткі цела. Для папярэджання С. ф. у рацыён уключаюць паўнацэнныя бялкі і мікраэлементы (кобальт, медзь, марганец, сера).

Т

ТАБАЇДЫ, Tabanidae — сям. сляпнёў (гл. *Сляпні*).

ТАБУН (цюрк.) — статак коней альбо вярблюдаў. Фарміруецца для ўтрымлівання на працягу ўсяго года альбо толькі на перыяд пасьбы.

ТАБУННАЕ КАНЯВОДСТВА — метад развядзення коней, аснова якога — пашавае (табуннае) утрыманне.

ТАГІЛЬСКАЯ ПАРОДА БУЙНОЙ РАГАТАЙ ЖЫВЕЛЫ — малочнага напрамку. Выведзена ў 18—19 ст. на Урале шляхам скрыжавання мясцовых жывёл з халмагорскай і галандскай пародамі. Надой — 3,5—4,5 тыс. кг, тлустасць малака — 4—5,8 %. Добра прыстасаваны да суровых умоў. Разводзяць на Урале, у Сібіры.

ТАДЖЫКСКАЯ ПАРОДА АВЕЧАК — паўгрубашэрсная,

курдзючная. Настрэг воўны з бараноў — 3,5—4 кг, з матак 2,5—2,7 кг. Пладавітасць — 110 %.

ТАЗ — частка шкілета, якая ўтварае пояс задніх канечна-сцей наземных пазваночных. Т. складаецца з няпарных касцей крыжа, копчыка і парных безымянных касцей, кожная з якіх уключае падуздышную, сядалішчную і лабковую косці.

ТАКСАКАРА (грэч. toxon — страла + кара — галава) — р. нематодаў з сям. Anisakidae, п/а Ascaridata. Паразітуе ў тонкім кішэчніку драпежных. Выклікае хваробу таксакароз.

ТАКСАКАРОЗ, toxocarosis — паразітарная хвароба драпежных, якая выклікаецца Т. canis, Т. cati (лац. cattus — кот). Хварэюць шчаняты і кацяняты. Пашкоджваецца тонкі кішэчнік. Заражэнне можа быць унутрывантробным, пераральным і пры паяданні грызуноў. Наглядаюцца змардаванне, дрэнны апетыт, ваніта, запоры, адзнакі бронхапнеўманіі, нервовыя сутаргі. З лячэбнай мэтай выкарыстоўваюць піперазін, тэтрамізол, мебенвет і інш.

ТАКСАНАМІЯ (грэч. taxis — размяшчэнне + nomos — закон) — галіна сістэматыкі, тэорыя і практыка класіфікацыі арганізмаў. Тэрмін «Т.» прапанаваны О. Дэкандолем (1813). Часам яго ўжываюць як сінонім сістэматыкі, класіфікацыі. Але сістэматыку разумеюць як навуку аб разнастайнасці арганізмаў і ўзаемаадносінах паміж імі, а Т. — як галіну навукі, прысвечаную прынцыпам, метадам і правілам класіфікацыі.

ТАКСАСКАРЫС, Toxoscaris (грэч. toxon — страла + askaris — чарвяк) — р. нематодаў з п/а Ascaridata. Від Т. leonina (лац. leoninus — ільвіны) — паразітуе ў тонкім кішэчніку драпежных, выклікае *таксаскарыдоз* (гл.).

ТАКСАСКАРЫДОЗ, toxascaridosis — паразітарная хвароба драпежных, якая выклікаецца Т. leonina. Пашкоджвае тонкі кішэчнік. Хварэе маладняк з 6-месячнага ўзросту. Назіраюцца паносы, ваніта, колікі, змардаванне. З лячэбнай мэтай выкарыстоўваюць піперазін, тэтрамізол, нілверм, мебендазол.

ТАКСАПЛАЗМА, Toxoplasma (грэч. toxon — арка + plasma — ляпная фігура, абрыс) — р. прасцейшых з атр. Coccidia. Унутрыклетачны факультатыўна-гетэраксенны паразіт органаў і тканак пазваночных. Дэф. гасп. — кошка, якая вызлучае з фекаліямі аацысты ізаспороіднага тыпу. Прам. гасп. — млекакормячыя, птушка, рэптыліі (звыш 200 відаў), у іх развіваюцца паўлунныя (серпападобныя) формы. Выклікаюць хваробу таксаплазмоз.

ТАКСАПЛАЗМОЗ, toxoplasmosis — паразітарная хвароба многіх відаў жывёл і чалавека, якая выклікаецца ўнутрыклетачным паразітам Т. gondii. Пашкоджваюцца розныя органы. Могуць наглядацца абарты, нараджэнне мёртвых пладоў, паражэнне цэнтральнай нервовай сістэмы. Распаўсюджаны ўсюды.

ТАКСІКОЗ, toxicosis (грэч. toxikon — яд + osis — хвароба) — паталагічны стан, выкліканы больш альбо менш працяглымі атручваннямі альбо таксеміяй (інтаксікацыяй альбо аўтаінтаксікацыяй).

ТАКСІКАДЭРМІЯ, *toxicodermia* (грэч. *toxikon* + *derma* — скура) — пашкоджанні скуры ў выглядзе экзантэм, высыпкі, якія ўзнікаюць у адказ на алергічныя альбо таксічныя ўздзеянні папаўшых у арганізм рэчываў (лекавых, ядавітых і інш.).

ТАКСІЧНАЯ ДЫСТРАФІЯ ПЕЧАЊІ, *dystrophia hepatis toxica* (грэч. *dys* — расстройванне + *trophe* — харчаванне, *hepar* — печань, лац. *toxicus* — ядавіты) — захворванне, якое характарызуецца дыстрафічнымі і некрабятычнымі змяненнямі пячоначных клетак з наступным аўтолізам пячоначнай парэнхімы. Часцей за ўсё Т. д. п. з'яўляецца вынікам кармлення сапсаванымі, недабраякаснымі кармамі, а таксама ў выніку разнастайных атручванняў. Суправаджаецца парушэннем функцый стрававальнай, сардэчна-сасудзістай, нервовай сістэм. У працэсе лячэння выкарыстоўваюць слабіцельныя, прамыванне страўніка, назначаюць вугляводзістую дыету, выкарыстоўваюць дэзінтаксікацыйныя і сімптоматычныя сродкі.

ТАКСЕМІЯ — стан арганізма, пры якім узбуджальнікі хваробы размнажаюцца толькі ў месцы ўкаранення, а патагенае дзеянне аказваюць іх таксіны, якія паступаюць у кроў (пры батулізме, скупняку, энтэратаксеміі і інш.).

ТАКСІКАІНФЕКЦЫЯ — інфекцыя, у аснове якой ляжыць дзеянне таксінаў. Яны выпрацоўваюцца адпаведным узбуджальнікам (батулізм, скупняк, сальманелёз).

ТАКСІНЫ — ядавітыя прадукты метабалізму мікраарганізмаў некаторых раслін і жывёл.

ТАКСІНАГЕННАСЦЬ, **ТАКСІГЕННАСЦЬ** — здольнасць мікроба прадудыраваць таксін. Адзін з важнейшых фактараў вірулентнасці.

ТАКСОН (грэч. *taxis* — размяшчэнне) — любая сістэматычная катэгорыя (падвід, від, род і г. д.).

ТАЛЕРАНТНАСЦЬ ІМУНАЛАГІЧНАЯ (лац. *tolerantia* — здольнасць пераносіць, цярпліваць) — спецыфічны імуналагічны стан арганізма, які характарызуецца няздольнасцю адказваць сінтэзам антыцелаў на ўвядзенне пэўнага антыгену. Можна быць выклікана ўвядзеннем вельмі вялікіх доз антыгену альбо шматразовым паступленнем меншых колькасцей яго, чым гэта неабходна для імуннага адказу або на антыгеннае раздражненне няспелых імунакампетэнтных клетак (у арганізме плода, нованароджаных).

ТАМІНКСОЗЫ, *thominoxoses* — паразітарныя хваробы млекакормячых і птушак, якія выклікаюцца нематодамі р. *Thomox*. Пашкоджваюць дыхальныя шляхі, стрававод, страўнік.

ТАМПАНАДА, *tampanatio* (франц. *tampon* — тампон) — запяўненне з лячэбнай мэтай раны альбо пашкоджанай поласці арганізма стэрыльнымі тампонамі.

ТАМПАНАДА СЭРЦА, *tamponatio cordis* (франц. *tampon* + *cordis* — сэрца) — сіндром вострай сардэчнай недастатковасці, выкліканы ўнутрыкардыяльным сцісканнем сэрца вадкасцю альбо газам. Найбольш выразна Т. с. праяўляецца пры перыкардытах і вадзянцы сардэчнай сарочкі.

ТАНКАРУННЫЯ АВЕЧКІ — пароды авечак з аднароднай воўнай, якая складаецца толькі з пуховых валокнаў. У былым СССР створана 20 парод Т. а.

ТАРАКАНЫ, Blattoptera (лац. blatta — таракан, насякомае, якое баіцца святла + грэч. pteron — крыло) — атр. насякомых (тараканападобныя) з групы Hemimetabola. Сінантропныя і зоатропныя насякомыя. Віды: *Blatella germanica* (лац. германскі) — рыжы таракан; *Blatta orientalis* (лац. усходні) — чорны таракан. Псуюць і забруджваюць жывёлагадоўчую прадукцыю і кармы, скуру сыравіну. Прам. гасп. — гангіланем.

ТАРАКАЦЭНТЭЗ, thoracocentesis (грэч. thorax — грудная клетка + kentesis — пракол) — пракол грудной клеткі з мэтай выдалення эксудату пры плеўрыце альбо трансудату пры грудной вадзянцы.

ТАРПАН, дзікі конь, *Equus gmelini* — млекакормячае р. коней. Роданачальнік хатняга каня.

ТАРЫЙСКАЯ ПАРОДА ЗАПРАЖНЫХ КОНЕЙ — выведзена ў Эстоніі.

ТАТУІРОўКА — адзін са спосабаў мечання жывёл.

ТАХІКАРДЫЯ, tachycardia (грэч. tachys — хуткі + kardia — сэрца) — павелічэнне ліку сардэчных скарачэнняў. Распазнаюць фізіялагічную і паталагічную Т. Фізіялагічная Т. узнікае пад уплывам розных фактараў знешняга асяроддзя (фізічная нагрузка, высокая тэмпература паветра і інш.). Прычынай паталагічнай Т. могуць быць экстракардыяльныя захворванні (анемія, інтаксікацыі і інш.) і розныя пашкоджанні сардэчна-сасудзістай сістэмы (міякардыт і інш.).

ТАХІПНОЭ, tachypnoe (грэч. tachys + pneo — дыханне) — учащанае паверхневае дыханне. Распазнаюць Т. фізіялагічнае і паталагічнае. Фізіялагічнае Т. узнікае пры нарузках і садзейнічае павышэнню мінутнага аб'ёму альвеаларнай вентыляцыі ў адпаведнасці з павялічанай патрэбнасцю арганізма ў газаабмене. Паталагічнае Т. з'яўляецца прыстасавальнай рэакцыяй сістэмы знешняга дыхання на гіпаксію пры розных захворваннях (анеміях, калапсе, сардэчнай недастатковасці, пнеўманіях і інш.).

ТАўРЭННЕ — адзін са спосабаў клеймавання жывёл.

ТАўРО (цюрк.) — кляймо, выпаленае на скуры, рагах альбо наложанае металічным трафарэтам, астуджаным у вадкім азоце.

ТАўСТАЛОБІКІ — падсямейства рыб сям. карпавых. Даўжыня — да 1 м, маса — 20—35 кг. Жывуць у рэках Азіі.

ТВАРОГ — малочна-кіслы прадукт, прыгатаваны сквашаннем карвінага малака малочна-кіслымі бактэрыямі з далейшым выдаленнем сыроваткі.

ТКАНКА (лац. textus, грэч. histos) — комплекс клетак, міжклетачных рэчываў і структур, падобных па паходжанні, будове і функцыях у арганізме. Вылучаюць Т.: эпітэліяльную, злучальную, мышачную, нервовую.

ТКАНКАВАЯ ТЭРАПІЯ, histotherapy (грэч. hystos — ткан-

ка + *therapeia* — лячэнне) — адзін з відаў неспецыфічнай стымулюючай тэрапіі, які заключаецца ў выкарыстоўванні кансервавальных тканак і прэпаратаў, што прыгатаваны з іх, з лячэбнай і прафілактычнай мэтай.

ТЛУСТАСЦЬ МАЛАКА — колькасць тлушчу ў малацэ жывёл у працэнтах, адзін з галоўных паказчыкаў яго якасці.

ТЛУШЧЫ — поўныя складаныя эфіры гліцэрыны і аднаасноўных тлушчавых кіслот. Адносяцца да класа ліпідаў і ўваходзяць у склад усіх жывых арганізмаў.

ТЛУШЧАМЕР, БУТЫРОМЕТР — прыбор для ўстанаўлення працэнтнай колькасці тлушчу ў малацэ і малочных прадуктах.

ТЛУШЧАПОТ ВОЎНЫ — сумесь выдзяленняў потавых залоз і скуры авечак. Колькасць тлушчу ў воўне авечак ад 4 да 40 % садзейнічае лепшаму захаванню фізіка-механічных уласцівасцей шэрсных валокнаў. Т. выкарыстоўваюць для атрымання ланаліну.

ТОНКАЯ КІШКА — частка кішэчнай трубкі пазваночных жывёл, якая размешчана паміж страўнікам і тоўстай кішкай. Складаецца з 12-перснай, пустой і падуздышнай кішак, без рэзкіх межаў, пераходзячых адна ў другую. У Т. к. адбываецца біяхімічная перапрацоўка ўсіх кампанентаў ежы і ўсмоктванне пажыўных рэчываў.

ТОНУС, tonus (грэч. *tonos* — напружанасць) — пастаянны актыўны стан нервовых цэнтраў і перыферычных утварэнняў, які забяспечвае іх гатоўнасць да функцыяніравання. Т. з'яўляецца адным з праяўленняў гемастазу і адначасова адным з механізмаў яго падтрымання.

ТОЎСТАЯ КІШКА — канечная частка кішэчніка наземных пазваночных жывёл, якая пачынаецца ад тонкай кішкі і заканчваецца клаакай (земнаводныя, паўзуны, птушкі, аднапраходныя млекакормячыя) альбо анальнай адтулінай (большасць млекакормячых).

ТРАВЫ — расліны з аднагадовымі наземнымі парасткамі.

ТРАВЯНАЯ МУКА, — кармавы прадукт, які атрыманы са штучна высушанай пры высокай тэмпературы і размалатай масы. У 1 кг — 0,7—0,9 к. адз., 140—150 г засваяльнага працэнта.

ТРАКЕНЕНСКАЯ ПАРОДА ЗАПРАЖНЫХ КОНЕЙ — выведзена ў 18—19 ст. у цяперашняй Калінінградскай вобласці. Масць — рыжая, вараная і інш. Разводзяць у многіх краінах.

ТРАМБАЦИТОЗ, thrombocytosis (грэч. *thrombos* + *kytos* — клетка + *osis* — паталагічнае павелічэнне) — павелічэнне ўтрымання трамбацытаў у крыві, якое адзначаецца пры вялікіх траўмах, вострых анеміях, апёках і інш.

ТРАМБАЦИТАПЕНІЯ, thrombocytopenia (грэч. *thrombos* + *kytus* + *penia* — беднасць) — змяншэнне колькасці трамбацытаў у крыві. Т. наглядаецца пры масавым кровазліцці, злаякасных анеміях, гемаграічных дыятэзах і інш.

ТРАНСПЛАНТАЦЫЯ (лац. *transplantatio* — перасаджванне) — перасадка тканкі альбо органа ў жывёл. Вылучаюць

некалькі відаў Т.: аўтатрансплантацыю (перасадка ўласцівых тканак альбо органаў), ізатрансплантацыю (перасадка ад генетычна ідэнтычных арганізмаў), алатрансплантацыю (перасадка ад арганізма таго ж віду) і ксенатрансплантацыю (перасадка ад арганізмаў іншага віду).

ТРАНСПЛАНТАЦЫЯ ЭМБРЫЕНА (лац. *transplantatio* — перасаджванне) — штучнае перанясенне зародка з маткі самкі-донара ў матку самкі-рэцыпіента. Дазваляе ад высокапрадукцыйных кароў атрымліваць 20—30 цялят і больш замест 5—7.

ТРАНСАВАРЫЯЛЬНАЯ ПЕРАДАЧА (лац. *trans* — праз + *ovarium* — яечнік) — перадача ўзбуджальніка хваробы патомству праз яйцаклетку.

ТРАНСМІСІЙНЫЯ ХВАРОБЫ (лац. *transmissio* — перанос) — хваробы, пры якіх узбуджальнік перадаецца пры дапамозе членістаногіх.

ТРАНССУДАТ, transsudatis (лац. *trans* — праз + *sudo* — сачыцца) — вадкасць незапаленчага характару, якая збіраецца ў поласці цела пры парушэнні гема- і лімфадынамікі.

ТРАНСФАЗНАЯ ПЕРАДАЧА (лац. *trans* — праз + грэч. *phasis* — з'яўленне) — перадача ўзбуджальніка хваробы па ходу метамарфозы пераносчыка.

ТРАПІЗМ ВІРУСАЎ (грэч. *tropos* — паварот, кірунак) — здольнасць віруса адсарбіраваць і рэпрадуцыраваць у клетках строга пэўных тканак, якая залежыць ад адпаведнасці вірусных рэцэптараў рэцэптарам клетак.

ТРАЎМА, trauma (грэч. *trauma* — рана) — парушэнне анатамічнай цэласнасці тканак альбо органаў з расстройваннем іх функцый у выніку ўздзеяння розных фактараў навакольнага асяроддзя (механічных, тэрмічных, хімічных).

ТРАЎМАТЫЗМ, traumatismus (грэч. *trauma* + *ismus* — хваравіты стан) — сукупнасць траўм, якія ўзніклі ў пэўнай групе жывёл за пэўны перыяд часу.

ТРАЎМАТЫЗМ УНУТРАНЫ, traumatismus internus — траўматычныя пашкоджванні ўнутраных органаў, абумоўленыя іншародным прадметам, які папаў з кормам. Практычнае значэнне мае пападанне такіх прадметаў у сетку жвачных, часцей — буйн. раг. жыв., на аснове чаго развіваецца траўматычнае пашкоджванне органа (траўматычны рэтыкуліт). У наступным гэты траўміруючы прадмет, часцей за ўсё — востраканцовы, можа перфарыраваць сетку, выклікаць траўматычныя пашкоджванні брушыны (траўматычны рэтыкулаперытаніт), дыяфрагмы (траўматычны рэтыкулафрэніт), сэрца (траўматычны перыкардыт) і інш. органаў.

ТРАХЕЯ (грэч. *tracheia* — шурпатае дыхальнае горла) — частка паветраноснага шляху ў наземных пазваночных; размешчана паміж гартанню і бронхамі.

ТРАХЕІТ, tracheitis (грэч. *tracheia* — дыхальнае горла + *itis*) — запаленне слізістай абалонкі трахеі. Т. самастойна працякае рэдка, часцей спалучаецца з запаленнем гартані і бронхаў.

ТРАХЕАТАМІЯ, tracheotomia (грэч. *tracheia* + *tome* — ся-

чэнне) — аперацыя, якая заключаецца ў рассячэнні сценкі трахеі. Звяртаюцца да Т. пры сімптомах асфіксіі, у выніку некаторых захворванняў гартані.

ТРАФІЧНЫЯ ЯЗВЫ, *ulcus trophicum* (лац. *ulcus* — язва, *trophe* — харчаванне) — язвы нейрагенна-трафічнага паходжання, якія адзначаюцца цяжкім цячэннем, схільнасцю да рэцыдываў і ўстойлівасцю да звычайных метадаў лячэння.

ТРОМБ, *trombus* (грэч. *thrombos* — згустак крыві) — прыжыцёвае ўтварэнне згусткаў крыві ў прасвеце крывяносных сасудаў. Тромб, які ўтварыўся ў артэрыях, прыводзіць да ішэміі адпаведнага ўчастка, а ў наступным — да некрозу, пры тромбах у венах развіваюцца застойныя з'явы.

ТРОМБАПАТЫЯ, *thrombopathia* (грэч. *thrombos* + *pathos* — пакута) — недастатковае згусанне крыві з-за недахопу трамбацытаў.

ТРОМБАЭМБАЛІЧНЫЯ КОЛІКІ, *colicae thromboembolicae* (грэч. *kolike* — боль абадочнай кішкі + *thrombos* + лац. *embolicus* — эмбалічны) — від механічнай непраходнасці кішэчніка, абумоўлены некрозам кішэчнай сценкі ў выніку закупоркі прыдніх брыжэчных артэрыяў тромбамі альбо эмбаламі ў месцы пашкоджання іх лічынкі *Delafondia vulgaris*.

ТРОМБАЭМБАЛІЯ, *thromboembolia* — закупорка крывяносных сасудаў тромбамі альбо эмбаламі, якія ўтварыліся ў сардэчна-сасудзістай сістэме і токам крыві занесены ў артэрыі меншага дыяметра.

ТРОМБАФЛЕБІТ, *trombophlebitis* (грэч. *trombos* + *phleps* — вена + *itis*) — запаленне вены з адначасовым яе тромбозам. Часцей з'яўляецца вынікам парушэння тэхнікі ўнутрывеннага ўвядзення альбо кровапускання.

ТРУС ХАТНІ — млекакормячае сям. зайцоў. Распаўсюджаны паўсюдна. Працяг жыцця — 7—10 гадоў. Палавая спеласць наступае ў 3—4 мес, а злучка — у 5—6 мес. Цяжарнасць — 28—32 сутак. Прыносіць патомкаў 3—6 раз у год па 6—8 трусаў. Існуюць футравыя і пуховыя пароды.

ТРУСАГАДОЎЛЯ — галіна жывёлагадоўлі, якая займаецца развядзеннем трусаў.

ТРУЦЕНЬ — самец у пчалінай сям'і.

ТРУТНЕЎКА — рабочая пчала, у якой пры пэўных умовах могуць развівацца яйцавыя трубочкі. Адкладвае неаплодненыя яйцы, з якіх развіваюцца самцы (трутні).

ТРЫЗМ, *trismus* (грэч. *trismos* — скрыгат) — сімptom некаторых захворванняў нервовай сістэмы, які праяўляецца доўгім раўнамерным скарачэннем жавальных мышцаў.

ТРЫХАГРАМА, *Trichogramma* — р. наезнікаў-яйцаедаў сям. хальцыдавых. Адкладваюць яйцы ў яйцы іншых насякомых (прыкладна 15 відаў). Лічылка развіваецца ў яйцы гаспадара, губіць яго. Разводзяць для барацьбы са шкоднікамі раслін.

ТРИХІНЕЛА (грэч. *thrix* — волас) — р. нематодаў з сям. *Trichinellidae*, п/а *Trichocephalata*. Палаваспелыя Т. паразітуюць

у тонкім кішэчніку, а лічынкі — у папярочна-паласатай мускулатуры таго ж гаспадара. Выклікаюць *трыхінелёз* (гл.).

ТРЫХИНЕЛЕЗ, *trichinellosis* — паразітарная хвароба млекакормячых і чалавека. Распаўсюджана ўсюды. Часцей хварэюць свінні, у якіх можа быць хваравітасць мышцаў, сверб, кульгавасць.

ТРЫХАДЫНА (грэч. *thrix* — волас + *dine* — вір) — р. інфузорый з кл. *Ciliata*. Паразітуе ў прэснаводных і марскіх рыб на скуры і жабрах.

ТРЫХАМАНАДА, *Trichomonas* (грэч. *thrix* — волас + *monas*, *monados* — непадзельнае, адзінка) — р. прасцейшых з сям. *Trichomonadidae*, кл. *Mastigophora*. Ёсць 3—5 жгуцікаў. Лакалізуецца ў мочапалавых органах, кішэчніку, насавай і ротавай поласцях. Выклікаюць *трыхаманозы*. (гл.).

ТРЫХАМАНОЗЫ, *trichomonosis* — паразітарныя хваробы чалавека і жывёл. У буйн. раг. жыв. і чалавека пашкоджваюцца палавыя органы, могуць быць абарты. Пры трыхаманозе птушак пашкоджаецца кішэчнік.

ТРЫХАНЕМАТОЗЫ, *trichonematoses* — паразітарная хвароба, выклікаемая нематодамі р. *Trichonema* (грэч. *thrix*, *trichos* — волас + *nema* — нітка) — паразітуе ў тоўстым кішэчніку непарнакапытных. Лічынкі ўкараняюцца ў сліззістую кішэчніка і там растуць, выклікаюць вузельчыкавую хваробу.

ТРЫХАСТРАНГІЛІДОЗЫ, *trichostrongylidoses* — група паразітарных хвароб, выклікаемых нематодамі сям. *Trichostrongylidae* п/а *Strongylata*. Паразітуюць у страўніку, кішэчніку. Выклікаюць геманхоз, нематадыроз, кааперыёз, трыхастрангілёз, нематадырэлёз, астэртагіёз і інш.

ТРЫХАЦЭФАЛЕЗЫ, *trichocephaloses* — паразітарныя хваробы млекакормячых і птушак, выклікаемыя нематодамі р. *Trichocephalus* (грэч. *thrix*, *trichos* — волас + *kephale* — галава). Паразітуюць у тоўстым кішэчніку. Распаўсюджаны ўсюды. Наглядаюцца дрэнны апетыт, слабасць, змардаванне, паносы. Для лячэння выкарыстоўваюць тыабендазол, нілверм, панакур, мебендазол.

ТРЫХАЦЭФАЛЫ, *Trichocephalus* (грэч. *thrix*, *trichos* — волас + *kephale* — галава) — р. нематодаў (воласагаловы) з сям. *Trichocephalidae*. Віды: *T. suis* (лац. *suis* — свіння) — паразітуе ў сляпой кішцы свіней; *T. ovis* (лац. *ovis* — авечка) — паразітуе ў сляпой і абадочнай кішках авечак; *T. skrjabini* — паразітуе ў сляпой і абадочнай кішках хатніх і дзікіх жывёл; *T. vulpis* (лац. *vulpis* — ліса) — паразітуе ў тоўстым кішэчніку драпежных (сабак, лісіц, ваўкоў). *T. nutrii* (лац. *nutrii* — нутрыя) — паразітуе ў тоўстым кішэчніку нутрый.

ТРЫХАФІТОЗ, стрыгучы лішай (*Trichophytosis*) — кантагіёзная грыбковая хвароба хатніх жывёл, якая характарызуецца ўтварэннем на скуры акруглых, рэзка абмежаваных плямаў з абломанымі ля асновы валасамі альбо эксудатывым дэрматытам і гнойным фалікулітам з тоўстай вотрубепадобнай коркай на паверхні пашкоджанага ўчастка. Хварэе ім і чалавек. Узбу-

джальнік — грибы з р. *Trichophyton*, устойлівыя ў знешнім асяроддзі. Заражэнне адбываецца шляхам прамога і непрямога кантакту. Фактарамі перадачы служаць прадметы догляду, гной, глеба, інфіцыраваныя памяшканні, паша. Больш адчувальны да заражэння маладняк. Захворванне праяўляецца ў выглядзе спарадычных выпадкаў альбо энзабтыі. Ставяць дыягназ на аснове эпідэааалагічных даных і характэрных клінічных прымет. Для прафілактыкі і лячэння выкарыстоўваюць вакцыны ТФ-130 (К) і ЛТФ-130 для буйн. раг. жыв. і інш.

ТРЫПАНАСАМОЗЫ, *trypanosomoses* — паразітарныя хваробы жывёл і чалавека, выклікаемыя жгуцікавымі прасцейшымі сям. *Trypanosomidae*. Широка распаўсюджаны на поўдні. Заражэнне адбываецца пры пакусах крывасасучымі насякомымі альбо пры злуччы.

ТРЕМАТАДОЗЫ, *trematodoses* — гельмінтозы пазваночных, радзей — беспазваночных, выклікаемыя чарвякамі кл. Трэматода. Найбольш распаўсюджаны: фасцыялёз, парамфістаматыдозы, дыкрацэліёз, зўрытрэмадоз, апістархоз, арыентабільхарцыёз, прастаганіомозы і інш.

ТРЕМАТОДЫ (грэч. *trematodes* — якія маюць прысоскі) — кл. чарвякоў з т. *Plathelminthes* аб'ядноўвае каля 3 тыс. відаў. Распаўсюджаны ўсюды. Гермафрадыты, акрамя шыстамататаў. Бігельмінты.

ТРЕМАР, *tremor* (лац. *tremere* — дрыжаць) — дробныя, раўнамерныя, хутка наступаючыя адзін за адным міжвольныя рухі мышцаў.

ТРЭНІНГ КОНЕЙ (англ. *training*) — сістэматычнае практыкаванне коней для развіцця іх працаздольнасці і падрыхтоўкі да выпрабаванняў.

ТРЕПАНЕМА (*trypanon* — свердзел, трэпан + пема — нітка) — р. Трөпонема з п/а *Spirochaetales*. Узбуджальнік трэпанемогаў (барэліёзу птушак, свіней, трысоў).

ТРЕПАНЕМОЗ ТРЫСОЎ, *treponemosis cuniculi* — хранічная хвароба, пашкоджае скуру ў вобласці вонкавых палавых органаў, ануса ў выглядзе папул. Хварэюць таксама зайцы, мышы, пацукі, марскія свінкі.

ТРЕПАНЕМОЗ СВІНЕЙ, *treponemosis suis* — вострая хвароба маладняку свіней, якая выклікаецца *T. hyodisenteria*. Пашкоджаецца тоўсты кішэчнік. Наглядаецца адказ ад корму, павышэнне тэмпературы цела, панос з прымешкай крыві. Для лячэння выкарыстоўваюць фармазін, трыапол, фуразалідон, левамідэцін.

ТРЕПАНАЦЫЯ, *trepanatio* (грэч. *trypanon* — трэпан, свердзел) — ўскрыццё касцявой сценкі пры дапамозе трэпана альбо долата для доступу ў пэўныя касцявыя поласці.

ТРЕЦЬЕ ПАВЕКА, МІГАЛЬНАЯ ПЕРАПОНКА — перапонка, размешчаная для ўнутранага краю вока і закрываючая яго, як шторкай (у птушак, паўзуноў).

ТРЕШЧЫНА, *fissura* (лац. трэшчына, шчыліна) — няпоўнае парушэнне цэласці косці, якое з'яўляецца разнастайнасцю ня-

поўнага пералому. Практычнае значэнне мае і Т. капытнага рога, якая характарызуецца раз'яднаннем рагавой сценкі па яе вышыні.

ТУБЕРКУЛЕЗ, tuberculosis — хранічна працякаючая інфекцыйная хвароба млекакормячых і птушак, якая характарызуецца ўтварэннем у органах і тканках спецыфічных гранулёмаў — туберкулаў, што падвргаюцца казеёзнаму некрозу і абвапноўванню. Хварэе ім і чалавек. Узбуджальнік — бактэрыі з р. *Mycobacterium*, з якіх туберкулёз у жывёл выклікаюць чалавечы від — *M. tuberculosis*, бычыны від — *M. bovis* і птушак — *M. avium*. З хатніх жывёл найбольш успрымлівыя буйн. раг. жыв., затым — свінні, коні. З птушак часцей хварэюць куры, фазаны. Крыніцай узбуджальніка інфекцыі з'яўляюцца хворыя туберкулёзам жывёлы і куры, радзей — чалавек. З арганізма ўзбуджальнік вылучаецца з макротай, фекаліямі, малаком. Заражэнне адбываецца аэрагенна альбо аліментарна, у птушак — праз яйцо. Дыягназ ставяць на аснове эпідэааалагічных даных, клінічных прыметы маюць абмежаванае значэнне. Для прыжыццёвай дыягностыкі выкарыстоўваюць алергічныя даследаванні, ужываючы алерген туберкулін. Асновай ліквідацыі хваробы з'яўляецца своечасовая дыягностыка і ажыццяўленне комплексу санітарных і арганізацыйна-гаспадарчых мерапрыемстваў.

ТУБЕРКУЛІНАІЗАЦЫЯ — даследаванне жывёл на туберкулёз алергічным метадам пры дапамозе туберкуліну.

ТУЛАВА — у пазваночных частка цела за выключэннем галавы, шыі, канечнасцей і хваста (у жывёл).

ТУЛУЗСКІЯ ГУСІ — парода выведзена ў Францыі ў 17 ст. Апярэне цёмна-шэрае, яйцаноскасць — 30—40 яек. Разводзяць у многіх краінах.

ТУЛЬСКІЯ ГУСІ — парода створана ў Расіі ў 17 ст. Апярэне белае. Яйцаноскасць — 15—25 яек. Разводзяць у цэнтральнай частцы Расіі.

ТУЛЯРЭМІЯ, tularemia — прыродна-ачаговая інфекцыйная хвароба, якая суправаджаецца вострай септыцэміяй, пашкоджаннем лімфатычных сасудаў і вузлоў. Узбуджальнік — бактэрыя *Francisella tularensis*, захоўваецца ў знешнім асяроддзі да 3 мес. Успрымлівыя хатнія і дзікія жывёлы, асабліва адчувальныя — грызуны і чалавек. Заражэнне адбываецца праз інфіцыравання корм і ваду, паветрана-кропельным шляхам, праз укусы крывасасучых членістаногіх. Праяўляецца часцей у вясенне-летні перыяд, што звязана з міграцыяй грызуноў. Буйн. раг. жыв., коні і вярблуды хварэюць са скрытымі прыметамі, наглядаюцца абарты. У авечак павышаецца тэмпература цела, павялічваецца лімфатычныя вузлы, наглядаецца прафузны панос, часцей бываюць парэзы і паралічы канечнасцей са смяротнымых выходам. У пацукоў і мышэй хвароба працякае востра ў выглядзе септыцэміі і суправаджаецца высокай лятальнасцю. Дыягназ ставяцца на аснове клінічна-эпідэааалагічных, алергічных, сералагічных і бактэрыялагічных даследаванняў. Хворым жывёлам выкарыстоўваюць антыбіётыкі. Праводзяць дэзінфекцыю памяшкан-

няў і дэратызацыйныя мерапрыемствы. Прымаюць меры па недапушчэнню заражэння людзей.

ТУР, першабытны бык (*Bos primigenius*) — дзікі бык. Рода-начальнік еўрапейскай хатняй буйн. раг. жыв.

ТУРГАР, *turgor* (лац. *turgere* — быць напухлым, напоўненым) — напружанасць клетак і органаў, абумоўленая сістэмамі крова- і лімфазвароту.

ТУТАВЫ ШАЎКАПРАД, *Bombux mori* — матылёк сям. сапраўдных шаўкапрадаў. Спелыя вусені не харчуюцца і на працягу 3 сутак зываюць коканы, абалонкі якіх складаюцца з бесперапыннай шаўковай ніці даўжынёй 1—1,5 км.

ТУША — цела забітай жывёлы без скуры (свіныя Т. могуць быць са скурай), галавы, ног, унутраных органаў.

ТУШЫНСКАЯ ПАРОДА АВЕЧАК — грубашэрсная, мяса-шэрсна-малочнага напрамку. Выведзена ў 13—14 ст. у Грузіі.

ТУШКАНЧЫКІ, *Dipodidae* — сям. млекакормячых атр. грызуноў. Распаўсюджаны ў Еўразіі, Паўночнай Афрыцы і Паўночнай Амерыцы.

ТХАРЫ — млекакормячыя р. ласак і тхароў сям. куніцавых.

ТЫЗАНІЕЗІЕЗ, *thysanieziosis* — паразітарная хвароба жвачных, выклікаемая *Thysaniezia giardi* (грэч. *thysanos* — махор, кайма і *Giard* — у гонар франц. вынаходніка). Паражаецца тонкі кішэчнік. Біягельмінты. Хвароба распаўсюджана на поўдні краіны.

ТЫМПАНИЯ РУБЦА, *tympania ruminis* (грэч. *tympanon* — барабан, лац. *tympan* — рубец) — захворванне, якое характарызуецца хутка нарастаючым уздуццем рубца ў выніку ўзмоцненага газаўтварэння з парушэннем альбо спыненнем адрыгвання газаў. Хварэе найбольш часта буйн. раг. жыв., радзей — авечкі і козы. Т. р. па паходжанню бываюць першасныя і другасныя, па размеркаванню газаў у рубцы — простыя і пенныя. Прычынай першасных Т. р. з'яўляецца скормліванне вялікай колькасці лёгкабродзячых кармоў, рэзкі пераход ад аднаго корму да іншага, паяданне недабраякасных кармоў. Клінічна Т. р. праяўляецца турботай, павелічэннем аб'ёму жывата, пры захворванні, якое ўжо развілося, — інтаксікацыяй. Пры лячэнні выкарыстоўваюць прэпараты, адсарбіруючыя і звязваючыя газы (свежае малако, актывіраваны вугаль), супрацьбрадзільныя (крэалін, лізол, фармалін, іхтыёл і інш.), прэпараты, якія зніжаюць паверхневае нацягванне вадкасцей (тымпанол, тымпахол, ФАМС і інш.).

ТЫМУС — тое самае, што і вілачкавая залоза.

ТЫНДАЛІЗАЦЫЯ (ад прозвішча англ. фізіка Тындаля) — метада тэрмічнай апрацоўкі рэчываў (смятанкі, сыроваткі і г. д.), якія лёгка разбураюцца пры высокай тэмпературы. Пры гэтым матэрыялы праграваюць пры 56—75 °С па 30—60 мін на працягу некалькіх дзён. Пры гэтым неабясшкоджаныя споры, якія захаваліся, пераходзяць у вегетатыўную форму і пры наступным нагрыванні інактывіруюцца.

ТЫП (грэч. *typos* — абрыс, узор) — вышэйшая сістэматычная катэгорыя, якая аб'ядноўвае сваячныя класы.

ТИП КАРМЛЕННЯ ЖЫВЕЛ — суадносіны кармоў у рацыёнах, характарызуецца структурай рацыёну.

ТЫПЫ ЭПІЗААТЫЧНЫХ АЧАГОЎ — у залежнасці ад часу з'яўлення заразнага захворвання, інтэнсіўнасці цяжэння працэсу, нязменнасці рэгістрацыі хваробы, уплыву экалагічных фактараў распазнаюць: свежы, затухаючы, энзаатычны, стацыянарны, прыродны эпізаатычны ачаг.

ТЫРАГЛІФАІДЫ, Tyrogliphoidea (грэч. tyros — сыр + glyphein — выдзёўбаць + eides — выгляд, абрыс) — кляшчы з атр. Acariformes. Т. — хлебныя альбо амбарныя кляшчы, шкоднікі с.-г. прадукцыі.

ТЫРЛА — стойбішча, месца адпачынку жывёлы на пашы.

ТЭЙЛЕРЫІ (у гонар швейц. вучонага Theiler) — прасцейшыя з р. Theileriia (сям. Theileriidae) атр. Piroplasmida. У арганізме цеплакароўных жывёл размнажаюцца шляхам шызаганіі ў лімфавузлах, касцявым мазгу, селязёнцы, а затым мігрыруюць у эрытрацыты, у якіх маюць круглую, палачкападобную і крыжападобную форму. Пры ўкусе кляшчы размнажаюцца шляхам множнага дзялення. Перадаюцца трансфазна. Выклікаюць *тэйлерыёз*.

ТЭЙЛЕРЫЕЗЫ, theilerioses — паразітарная хвароба хатніх і дзікіх жвачных, выклікаемая прасцейшымі р. Theileria. Выклікаюць вялікую смяротнасць. Пераносчыкі — кляшчы рр. Hyalomma, Haemaphysalis. Наглядаюцца: павелічэнне лімфавузлаў, павышэнне тэмпературы, атанія перадстраўнікаў, жаўтушнасць слізистых абалонак, у далейшым — кератыты, язвы на рагавіцы.

ТЭЛЯЗІЕЗЫ, thelazioses — паразітарная хвароба буйн. раг. жыв. і іншых жывёл, выклікаемая нематодамі р. Thelazia. Паразітуюць у кан'юнктывальным мяшку пад трэцім павекам, у носаслёзным канале і пратоках слёзнай залозы. Распаўсюджаны ўсюды ў летні час. Наглядаецца слёзацячэнне, кан'юнктывіт, ацёк павек.

ТЭЛЯЗІІ (Thelazia, грэч. thelazein — ссаць грудзі) — р. нематодаў з п/а Spirurata. Паразітуюць у кан'юнктывальным мяшку, пратоках слёзнай залозы, носаслёзным канале млекакормячых і птушак. Прам. расп. — мухі розных відаў (M. autumnalis, M. convexifrons, M. larvipara).

ТЭМПЕРАТУРА ЦЕЛА ЖЫВЕЛ — паказчык цеплавога стану арганізма.

ТЭНДЫНІТ, tendinitis (лац. tendo — сухажылле + itis) — запаленне сухажылля. Распазнаюць востры асептычны, фіброзны, асіфіцуючы, гнойны і паразітарны Т. Прычынамі гэтага захворвання з'яўляюцца расцяжэнні, удары, раненні, гематагеннае пранікненне ў міжсудажыльную рыхлую клятчатку Onchocerca reticula. Клінічнае праяўленне і лячэнне залежаць ад формы Т.

ТЭНДАВАГІНІТ, tendovaginitis (лац. tendo — сухажылле + vagina — похва + itis) — запаленне судажыльнай похвы. Т. узнікае як вынік удараў, расцяжэнняў, пашкоджанняў судажыльнай похвы і сухажылля, траўміравання сінавіяльнай абалонкі, сасудаў, нерваў на глебе туберкулёзу, бруцэлёзу, рэўма-

тизму. Распознають наступныя віды Т.: востры серозны, востры серозна-фібринозны, фібринозны і асифіцуючы, хранічны серозны, гнойны. Клінічнае праяўленне і лячэнне залежаць ад формы Т.

ТЭНЕЗМ, *tenesmus* (грэч. *teinosmos* — напружанасць) — балючы пёзыў на дэфекацыю альбо на мочаспусканне.

ТЭНІАРЫНХОЗ, *taeniarhynchosis* — паразітарная хвароба чалавека, выклікаемая цэстодай *T. saginatus*. Пашкоджае тонкі кішэчнік. Лічынка *Cysticercus bovis* паразітуе у мышачнай тканцы шкілетных мышцаў, сэрца, языка, часам — у парэнхіматозных органах, выклікаюць цыстыцэркоз (*фіноз*) (гл.).

ТЭНІАРЫНХУС, *Taeniarhynchus* (лац. *taenia* — стужка + *rhynchus* — хабаток) — р. цэстодаў з п/а *Taeniata*. Сколекс няўзброены. Від *T. saginatus* (лац. *saginatio* — адкорм) — паразітуе ў тонкім кішэчніку чалавека. Прам. гасп. — буйн. раг. жыв. Лічынка лакалізуецца ў мышцах.

ТЭНІДОЗЫ, *taeniidoses* — хваробы, выклікаемыя цэстодамі з сям. *Taeniidae*. Паразітуюць у кішэчніку драпежных і чалавека. Віды. *T. solium*, *Mueticeps multiceps*, *Taenia hydatigena*, *T. ovis*, *T. pisiformis*, *Echinococcus granulosus*, *Alveococcus multilocularis*.

ТЭНІДЫ, *taeniidae* — сям. стужкавых чарвякоў. Даўжыня членікаў перавышае шырыню. Бягельмінт. Прам. гасп. — млекакормячыя.

ТЭНІЕЗЫ, *taenioses* — цэстадозныя хваробы, выклікаемыя цэстодамі р. *Taenia* (гл.).

ТЭНІЯ (лац. *taenia* — стужка) — р. цэстодаў з п/а *Taeniata*. Сколекс узброены. Паразітуюць у тонкім кішэчніку. Лічынкі — цыстыцэркі, лакалізуюцца ў арганізме с.-г. жывёл і чалавека.

Віды *T. solium* (суп. *schushel*, ар. *susl* у лац. транскрыпцыі *solium* — ланцужок) — свіны саліцёр, паразітуе ў тонкім кішэчніку чалавека. Лічынкі (*Cysticercus cellulosae*) паразітуюць у мышцах, сэрцы, мазгу, вачах, печані і лёгкіх, выклікаючы цэлюлозны цыстыцэркоз; *T. hydatigena* (грэч. *hydor* — вада + *genes* — утвараючы, нараджаючы) — паразітуе ў тонкім кішэчніку драпежных. Лічынкі (*C. tenuicollis*) — танкашыя цыстыцэркі, паразітуюць на сальніку, брыжэйцы, печані і інш. органах жвачных, свіней, буйн. раг. жыв., дзікіх жывёл, выклікаючы цыстыцэркоз. *T. ovis* (лац. *ovis* — авечка) — паразітуе ў кішэчніку драпежных. Лічынка (*C. ovis*) лакалізуецца ў мышцах сэрца, дыяфрагмы, языка, шкілетных, часам — у лёгкіх, печані, сценцы стрававода, нырках, мазгу. *T. pisiformis* (лац. *pisum* — гарох + *forma* — выгляд) — паразітуе ў тонкім кішэчніку драпежных. Лічынкі *C. pisiformes* паразітуюць на сальніку і брыжэйцы, у печані трусой і зайцоў, выклікаючы пізіформны цыстыцэркоз.

ТЭРАПІЯ, *therapia* (грэч. *therapeia* — лячэнне) — у сучаснай ветэрынары тэрмін «тэрапія» выкарыстоўваецца ў 2 значэннях: 1. Вобласць клінічнай ветэрынары, якая вывучае паходжанне, праяўленне, дыягностыку, лячэнне і прафілактыку ўнутраных незаразных хвароб. 2. Лячэнне хворых жывёл.

ТЕРАПІЯ ПРЫ ІНФЕКЦЫЙНЫХ ХВАРОБАХ — сукупнасць мерапрыемстваў, накіраваных на ўстараненне прычыны хваробы (шляхам уздзеяння на ўзбуджальніка інфекцыі) і нармалізацыю функцый арганізма. Распазнаюць спецыфічную (этыятропную), сімптоматычную (неспецыфічную) і комплексную тэрапію.

ТЭРАТАЛОГІЯ, *teratologia* (грэч. *teratos* — вырадак + *logos* — вучэнне) — навука, якая вывучае выродлівасць.

ТЭРАТАСПЕРМІЯ, *teratospermia* (грэч. *teratos* + *sperma* — семя) — паталагічнае змяненне сперміяў. Т. можа быць прыроджанай пры крыптархізме, недаразвіцці палавых залоз і інш. І набытай, якая ўзнікае пры захворваннях палавых органаў, памылковай палавой эксплуатацыі, парушэннях у кармленні і ўтрыманні, некаторых атручваннях, пад уздзеяннем радыеактыўных выпраменьванняў.

ТЭРЫЯЛОГІЯ (грэч. *therion* — звер + *logos* — вучэнне) — галіна заалогіі, якая вывучае млекакормячых; тое самае, што мамалогія.

ТЭРЫЯНОЗЫ (грэч. *therion* — звер + *nosos* — хвароба) — хваробы, пры якіх крыніцай узбуджальніка інфекцыі служаць дзікія жывёлы.

ТЭРМІНАЛЬНЫ СТАН (лац. *terminalis* — канечны, апошні) — канечная стадыя жыцця, пагранічны стан паміж жыццём і смерцю. Тэрмінальны стан узнікае пры крывестратах, траўмах, утапленні, асфіксіі, сардэчнай недастатковасці, шоку і колапсе.

ТЭТАНІЯ, *tetania* (грэч. *tetanos* — напружанасць, сутарга) — павышаная нервова-мышачная ўзбуджальнасць, якая праяўляецца прыступамі таніка-кланічных сутаргаў, сіметрычна размешчаных груп мышцаў, абумоўленая зніжэннем канцэнтрацыі іанізаванага кальцыю, магнію, таксікозамі і інш.

ТЭТРАМЕРЭС, *Tetrameres* (грэч. *tetras* — чатыры + *meros* — частка) — р. нематодаў з п/а *Spirurata*. Паразітуе у залозістым страўніку птушак. Від *T. fissispina* (лац. *fissim* — шчыліна, трэшчына + *spina* — шyp) — паразітуе ў залозістым страўніку качак, гусей, галубоў і дзікай птушкі. Самец — ніткападобны. Самка — шаравідна-авальная. Прам. гасп. — вадзяныя рачкі (бакаплавы). Рэзерв. гасп. — карасі, бычкі, чырвонапёркі і інш. Выклікае тэтрамероз.

ТЭТРАМЕРОЗ, *tetramerosis* — хвароба жвачных, выклікаемая нематодай *T. fissispina*. Хварэюць качкі, гусі і дзікая птушка. Наглядаюцца агульная слабасць, змардаванне і паносы.

ТЭСТ (ад англ. *test* — проба, рэакцыя) — даследаванне, выпрабаванне, рэакцыя.

У

УВЕІТ, *uveitis* (лац. *uvea* — сасудзістая абалонка вока + *itis*) — запаленне сасудзістай абалонкі вока. Распазнаюць экза-

генныя У., якія развіваюцца пры траўме вока, і эндагенныя У., узнікаючыя пры некаторых захворваннях (інфекцыйны кєратакан'юнктывіт, тэлязіёз і інш.).

УВОДНАЕ СКРЫЖАВАННЕ, ПРЫЛІЦЦЕ КРЫВІ — метадад развядзення жывёл, які выкарыстоўваецца для паляпшэння ці спраўлення некаторых уласцівасцей цэнных парод без карэннага змянення яе асноўных уласцівасцей.

УВЧ-ТЭРАПІЯ, ультравысокачастотная тэрапія — метадад лячэння электрамагнітным полем у частотным дыяпазоне ад 30 да 3000 МГц. УВЧ-тэрапія паказана пры лячэнні нягнойных вострых і хранічных запаленчых працэсаў, цяжка заживаючых ран, язваў, апёкаў, вострых гнойных хірургічных інфекцый (фурункул, карбункул, флегмона і інш.).

УЗБУДЖАЛЬНІКІ ІНФЕКЦЫІ — мікраарганізмы (вірусы, бактэрыі, мікаплазмы і інш.), эвалюцыйна прыстасаваныя да паразітавання ў арганізме жывёлы альбо чалавека і пры пэўных умовах здольныя да спецыфічнага хваробатворнага ўздзеяння на яго.

УЗАЕМААДНОСІНЫ АРГАНІЗМА І АСЯРОДДЗЯ — розныя формы прамых уплываў арганізмаў на асяроддзе і асяроддзя на арганізмы: 1) пасіўныя ўплывы — пертыненцыя, 2) актыўныя ўплывы — сапраатрафія і медыяпатыя.

УЗАЕМААДНОСІНЫ МІЖВІДАВЫЯ — прамы і апасрэдаваны ўплыў арганізмаў розных відаў адзін на аднаго, як інфармацыйнае, так і з перадачай рэчыва і энергіі.

УЗАЕМААДНОСІНЫ ЎНУТРЫВІДАВЫЯ (англ. interference, сін. — інтерферэнцыя) — прамы і апасрэдаваны ўплыў асобін аднаго віду адзін на аднаго, які характарызуецца перадачай інфармацыі альбо адначасова з ёй рэчыва і энергіі.

УЗНАЎЛЕНЧАЕ СКРЫЖАВАННЕ, ЗАВОДСКАЕ СКРЫЖАВАННЕ — метадад развядзення жывёл, які выкарыстоўваецца для ўтварэння новай, больш дасканалай пароды скрыжаваннем жывёл розных парод. У. с., у якім прымаюць удзел 2 пароды, называецца простым, 3 — складаным.

УЗНАЎЛЕННЕ СТАТКА — працэс аднаўлення і павелічэння пагалоўя жывёл шляхам іх размнажэння і гадавання маладняку. Па характару ўзнаўлення статка гаспадаркі бываюць: з закончаным абаротам статка і незакончаным (адкормачныя, цялушачныя і рэпрадуктыўныя гаспадаркі).

УЗРОСТ ЖЫВЕЛ — этап развіцця жывёл, які характарызуецца пэўнымі заканамернасцямі фарміравання арганізма з устойлівымі марфалагічнымі і прадуктыўнымі ўласцівасцямі.

УКРАЇНСКІЯ КАЧКІ — пародная група мяснага напрамку.

УКРАЇНСКАЯ ПАРОДНАЯ ГРУПА коней — выведзена на Украіне. Масць гнядая, вараная і інш.

УКРАЇНСКАЯ СТЭПАВАЯ БЕЛАЯ ПАРОДА свіней — універсальнага напрамку. Па знешняму выглядзе свінні падобны з буйной белай. Жывёлы прыстасаваны да засушлівай стэпавай зоны. Выкарыстоўваюць для прамысловага скрыжавання.

УКРАЇНСКАЯ СТЭПАВАЯ РАБАЯ ПАРОДА свіней —

універсальнага напрамку. Выведзена на Украіне. Выкарыстоўваюць у прамысловым скрыжаванні.

УКОЛ ПАДЭШВЫ, *punctura plantae* (лац. *punctura* — укол, *plantae* — падэшва) — колатыя і колата-рэзаныя раны падэшвы. Праяўляецца кулгавасцю апорнага тыпу. Найбольш небяспечным ускладненнем з'яўляецца гнойны пададэргматыт.

УКОРМЛЕНАСЦЬ ЖЫВЕЛ — ступень наапаўнення ў целе жывёл рэзервовых пажыўных рэчываў. Мяркуюць аб У. па развіццю тлушчавай і мышачнай тканак. Пры вызначэнні У. карыстаюцца дзяржаўным стандартам.

УЛАДЗІМІРСКАЯ ПАРОДА ЦЯЖКАВОЗНЫХ КОНЕЙ — выведзена ў 30—50 гг. 20 ст. у гаспадарках Уладзімірскай і Іванаўскай абласцей шляхам скрыжавання мясцовых коней з клейсдесдалямі, шайрамі і суфолкамі. Выкарыстоўваюць для паліпашэння мясцовых коней у многіх раёнах.

УЛЬТРАГУК (лац. *ultra* — за межамі, зверх) — пругкія калыханні і хвалі, частата якіх пераважае дыяпазон гукавых хваляў, чутных чалавекам. У. выкарыстоўваецца для лячэння мастытаў, фурункулёзу, абсцэсаў, хвароб канечнасцей і інш. У ветэрынарнай практыцы ўжываецца з гэтай мэтай апарат ВУТ-1.

УЛЬТРАФІЯЛЕТАВЫЯ ПРОМНІ — спектр прамянеў энергіі, які знаходзіцца ў дыяпазоне ад 100 да 400 нм. Распазнаюць даўгахвалевае ўльтрафіялетавае выпраменьванне (320—400 нм), якое аказвае слабое біялагічнае дзеянне, сярэднехвалевае (320—280 нм) — выяўленае біялагічнае дзеянне і кароткахвалевае (280—220 нм) — бактэрыцыднае дзеянне. Механізм дзеяння У. п. даволі складаны і складаецца з біяфізічнага, гумаральнага і нервова-рэфлекторнага ўздзеянняў. У. п. аказваюць шматбаковае дзеянне на ўсе сістэмы арганізма.

УЛЬТРАЦЭНТРЫФУГА (лац. *ultra* — далей, болей, зверх) — цэнтрыфуга, якая працуе пры ліку абаротаў ротара каля некалькіх дзесяткаў тысяч.

УЛЬТРАЦЭНТРЫФУГАВАННЕ — фізічны метада для вылучэння высокадысперсных сістэм (напр., вірусаў) пры дапамозе ўльтрацэнтрыфугі. Распазнаюць прэпаратыўнае і аналітычнае ўльтрацэнтрыфугаванне.

УЛЬЦЭРАЦЫЯ, *ulceratio* (лац. *ulcus* — язва) — пакрытыя болякамі скура альбо слізистыя абалонкі.

УМОЎНА ДОБРЫ ПУНКТ — населены пункт, гаспадарка, ферма, жывёльны двор з прымыкаючымі да іх тэрыторыямі, дзе ёсць жывёлы, падазроныя ў захворванні інфекцыйнай хваробай, дыягназ якой не вызначаны.

УМОЎНА ЗДАРОВЫЯ ЖЫВЕЛЫ — жывёлы небяспечнай групы, якія клінічна здаровыя, адмоўна рэагуюць пры алергічных і сералагічных даследаваннях.

УМОЎНА-ПАТАГЕННЫЯ МІКРОБЫ — патэнцыяльна патогенныя мікробы, якія жывуць у макраарганізме як каменсалы і выклікаюць інфекцыйны працэс толькі пры аслабленні рэзістэнтнасці гаспадара.

УМОЎНЫ РЭФЛЕКС — індывідуальна набытыя сістэмныя прыстасаванні рэакцыі жывёл, якія ўзнікаюць на аснове ўтварэння часовай сувязі паміж умоўным (сігнальным) раздражняльнікам і безумоўна-рэфлекторным актам. Тэрмін «У. р.» прапанаваны І. П. Паўлавым (1903).

УНДУЛІРУЮЧЫ, undulans (лац. unda — хвалепадобны, хвалісты, які рухаецца хвалепадобна) — вены ціск пры сардэчнай недастатковасці, ліхаманцы.

УНДУЛЯЦЫЯ, undulatio (лац. unda — хваля) — хвалепадобны рух вадкасці пры пальпацыі запоўненых ёй поласцей. Адзначаецца пры асцытах, лімфаэкстравазатах. У. — разнавіднасць флюктуацыі.

УНІФІКАЦЫЯ (лац. unī + facere — рабіць) — прывядзенне да адзінай сістэмы, формы, аднолькавасці.

УНУТРАНАЯ САКРЭЦЫЯ, ІНКРЭЦЫЯ (лац. in — усярэдзіне + (se) cretio — аддзяленне) — вылучэнне некаторымі залозамі і тканкамі вырабляемых імі прадуктаў (гармонаў) — непасрэдна ў кроў і лімфу.

УНУТРАНЫЯ НЕЗАРАЗНЫЯ ХВАРОБЫ, morbi interni noninfectiosi (лац. morbus — хвароба + internus — унутраны + noninfectiosis — незаразны) — вобласць клінічнай ветэрынарыі, якая вывучае этыялогію, патагенез, лячэнне, прагноз і прафілактыку ўнутраных незаразных хвароб жывёл.

УНУТРЫСКУРНАЯ ПРОБА (інтрадэर्मальная проба) — метада дыягнастычнага даследавання жывёл, пры якім прэпарат (спецыфічны алерген і інш.) уводзяць ў тоўшчу скуры.

УНЦЫНАРЫЁЗ, uncinariosis — паразітарная хвароба драпежных, выклікаемая нематодаў *U. stenoccephala*. Паразітуе ў тонкім кішэчніку. Наглядаецца ваніта, дрэнны апетыт, панос з прымешкай крыві ў фекаліях, змардаванне. Для лячэння выкарыстоўваюць тэтрамізол, мебендазол, тыабендазол.

УНЦЫНАРЫЯ, Uncinaria (лац. uncinus — крывы, загнуты) — р. нематодаў з п/а Strongylata. Від *U. stenoccephala* (грэч. stenos — вузкі + kephale — галава) — пашкоджвае тонкі кішэчнік драпежных. Геагельмінт.

УРАГЕНЕТЫЧНАЯ СІСТЭМА (грэч. uron — мача + genitalis — палавы) — тое самае, што і сістэма палавая.

УРАЛІТЫАЗІС, urolithiasis (грэч. uron + lithos — камень) — хранічнае захворванне, якое характарызуецца парушэннем абменных працэсаў у арганізме, утварэннем мачавых камянёў. У. рэгіструецца ва ўсіх відаў жывёл, але часцей — у драпежных, бараноў і буйвалаў.

УРАЛЬСКІЯ ГҮСІ — парода выведзена ў 17 ст. у Курганскай вобласці на аснове дзікіх шэрых гусей. Яйцаноскасць — 25—40 яек.

УРАЦЫСТЫТ, urocystitis (грэч. uron — мача + kustis — пухыр + itis) — запаленне слізістай абалонкі мачавога пузыра. У. узнікае з прычыны пераходу запалення з урэтры (усходзячы шлях) альбо з нырак (зыходны шлях). Маюць значэнне гематагенны шлях пападання мікраарганізмаў у мачавы пухыр, пасля-

родавыя хваробы, ужыванне нестэрыльных катэтраў. Асноўным клінічным сімптомам У. з'яўляецца хваравітая палакіўрыя, змяненне саставу мачы, павышаная адчувальнасць мачавога пузыра. З лячэбнай мэтай выкарыстоўваюць прэпараты, якія дэзінфіцыруюць мачавы пузыр (пры кіслай рэакцыі мачы — гексамецілетэтрамін, пры шчалачнай — фенілсаліцылат). У неабходных выпадках ужываюць антыбіётыкі і сульфаніламідныя прэпараты, а таксама прамываюць мачавы пузыр дэзінфіцыруючымі растворамі.

УРЖУМСКАЯ ПАРОДА СВІНЕЙ — мяснога напрамку, выведзена ў Кіраўскай вобласці. Пладавітасць — 10—12 парсят. Выкарыстоўваюць у прамысловым скрываўванні.

УРЭМІЯ, *uraemia* (грэч. *urōn* — мача + *haima* — кроў) — синдром хвароб нырак, які характарызуецца аўтаінтаксікацыяй з прычыны выяўленай ныркавай недастатковасці ў выніку затрымкі ў арганізме азоцістых метабалітаў і інш. таксічных рэчываў.

УРЭТРА — мочаспускальны канал.

УРЭТРЫТ, *urethritis* (грэч. *urethra* — мочаспускальны канал + *itis*) — запаленне слізистай абалонкі мочаспускальнага канала. У. з'яўляецца вынікам парушэння тэхнікі катэтрызацыі альбо пераходу запалення з мачавога пузыра альбо похвы. Праяўляецца палакіўрыяй, змяненнем саставу мачы. З лячэбнай мэтай звяртаюцца да прамывання ўрэтры.

УСМОКТВАННЕ, РЭЗОРБЦЫЯ, *resorptio* (лац. *resorptio* — паглынаю) — фізіялагічны працэс пранікнення розных рэчываў праз клетачныя мембраны ў клеткі, а з клетак — у кроў і лімфу. У. адбываецца ў страўнікава-кішачным тракце, а таксама з паверхняў дыхальных і мочавывадковых шляхоў, брушной, плёўральной і перыкардыяльнай поласцей, са скурнай паверхні.

УСПРЫІМЛІВАСЦЬ ДА ІНФЕКЦЫІ — здольнасць арганізма адказваць на ўкараненне, размнажэнне і жыццядзейнасць патагенных агентаў комплексам абаронча-прыстасаваных рэакцый, развіццём інфекцыйнага працэсу.

УСПЫШКА ІНФЕКЦЫЙНАЙ ХВАРОБЫ — адначасовае захворванне некалькіх жывёл у гаспадарцы якой-небудзь інфекцыйнай хваробай.

УСТОЙЛІВАСЦЬ АРГАНІЗМАЎ — здольнасць арганізмаў супрацьстаяць экстрэмальным і стрэсавым уздзеянням у працэсе сінтэзу.

УСТОЙЛІВАСЦЬ УЗБУДЖАЛЬНІКА ІНФЕКЦЫІ — паняцце, якое вызначае ступень рэзістэнтнасці мікраарганізма да дзеяння розных фізічных, хімічных, біялагічных і інш. фактараў.

УТЫЛІЗАЦЫЯ (лац. *utilis* — карысны, прыгодны) — перапрацоўка трупаў, адыходаў, канфіскаатаў з мэтай іх абясшкоджвання і атрымання гаспадарча карысных прадуктаў (мясакасцявая мука, тэхнічны тлушч, клей).

УШЧАМЛЕННЕ КІШАК, *incarceratio et strangulatio intestini* — від странгуляцыйнай непраходнасці кішэчніка. Заклю-

чаецца ва ўшчамленні пятлі ў натуральнай альбо паталагічнай адтуліне брушной поласці (інкарцэрацыя) альбо перашнуроўкі яе звязкамі (странгуляцыя).

Ф

ФАБРЫЦЫЕВА СУМКА (ад імя Дж. Фабрыцыя) — дарсальны мешкападобны выступ задняга аддзела кляакі птушак. Функцыянальнае значэнне Ф. с. не вызначана, аднак выдаленне яе паніжае імунітэт птушак.

ФАГ (А)..., **ФАГІЯ** (грэч. phagos — пажыральнік) — частка складаных слоў, якая вызначае паяданне, паглыннанне.

ФАГАЦЫТЭЛА — тое самае, што і парэнхімела.

ФАГАЦЫТОЗ (грэч. phagos — пажыральнік + kytos — клетка) — актыўнае захопліванне і пераварванне мікраскапічных іншародных жывых аб'ектаў (бактэрыі, фрагменты клетак) і цвёрдых часцінак асобнымі клеткамі (фагацытамі) мнагаклетачных жывёл. З'яўленне Ф. выяўлена І. І. Мечнікавым (1882). Часам тэрміны «Ф.» і «Пінацытоз» аб'ядноўваюць агульным паняццем — эндацытоз.

ФАГАЦЫТЫ (фага... + kytos — клетка) — спецыялізаваныя абарончыя клеткі, якія валодаюць магчымасцю да фагацытозу. Да Ф. адносяцца нейтрафілы (мікрафагі) крыві, клеткі рэтыкулаэндатэліяльнай сістэмы і лейкоцыты.

ФАГАТЭРАПІЯ — лячэнне жывёл шляхам увядзення спецыфічнага бактэрыяфага.

ФАГАПРАФІЛАКТЫКА — папярэджванне некаторых інфекцыйных захворванняў (колібактэрыёзы, сальманелёзы) пры дапамозе энтэральнага выкарыстоўвання адпаведных бактэрыяфагаў.

ФАГАДЫЯГНОСТЫКА (грэч. phagos — які пажырае + дыягностыка) — пастаноўка дыягназу шляхам ідэнтыфікацыі бактэрыі пры дапамозе спецыфічных бактэрыяфагаў.

ФАЗАНЫ, Phasianus — р. птушак сям. фазанавых. Широка распаўсюджаны. Пражываюць у лясах з падлескам, па далінах рэк і азёр. Гнёзды — на зямлі. У кладцы — 8—24 яйкі, наседжваюць 24—25 сутак. У некаторых краінах выкарыстоўваюць паўвольнае развядзенне Ф.

ФАКАЛЬНЫ (лац. focalis — ачаговы) — які адносіцца да фокуса пашкоджання.

ФАКУЛЬТАТЫЎНЫ (франц. facultativ — неабавязковы, ад лац. facultas (facultatis) — магчымасць) — магчымы, неабавязковы.

ФАКТАРЫ ПЕРАДАЧЫ ЎЗБУДЖАЛЬНІКА ІНФЕКЦЫІ — элементы знешняга асяроддзя (аб'екты нежывой прыроды, а таксама вылучэнні жывёл, прадукты і сыравіна жывёльнага паходжання), якія ўдзельнічаюць у перадачы ўзбуджальнікаў, але, як правіла, не з'яўляюцца натуральным асяроддзем іх размнажэння.

ФАКТАРЫ, ЯКІЯ ЎПЛывАЮЦЬ НА СУПРАЦІЎЛЯЛЬНАСЦЬ АРГАНІЗМА ЗАХВОРВАННЯМ — сукупнасць унутра-

ных (пол, узрост, стан нервовай сістэмы, унутранай сакрэцыі і інш.) і знешніх (якасць кармлення, мікраклімат, умовы эксплуатацыі, радыяцыя і інш.) фактараў, якія абумоўліваюць супраціўляльнасць жывёл дзеянню ўзбуджальніка інфекцыі.

ФАЛІКУЛІТ, folliculitis (лац. folliculus — мяшочная залоза + itis) — гнойнае запаленне валасянога фалікула, выклікаемае звычайна стафілакокамі.

ФАЛІКУЛЫ (лац. folliculus — мяшочак) — мнагаслаёвыя пустыя ўтварэнні, якія маюць выгляд пухірка альбо мяшочка (Ф. яечніка, Ф. шчытавіднай залозы і г. д.).

ФАЛІКУЛЯРНЫЯ КЛЕТКІ (лац. folliculus — мяшочак) — клеткі палавой сістэмы, якія забяспечваюць харчаванне развіваючагася яйца.

ФАЛОПІЕВЫ ТРУБЫ (ад імя Г. Фалопія) — яйцаводы пазваночных жывёл. Пачынаюцца ў выглядзе лейкі каля яечнікаў і пераходзяць у матку.

ФАНИЯ, Fannia — р. звычайных мух з сям. Muscidae (гл. *Мухі*).

ФАНТОМ (франц. fantome, грэч. phantasma — прывід) — мадэль задняй часткі цела самкі буйной жывёлы альбо плода, якая прызначана для апрацоўкі навыкаў акушэрскай дапамогі.

ФАРАДЫЗАЦЫЯ, faradisatio (ад імя англ. фізіка М. Faraday) — метад лячэння пераменным электрычным токам з частатой хістання 20—60 перыядаў у хвіліну сілай 25—50 мА і напружаннем 50—60 В. Выкарыстоўваюць Ф. пры лячэнні парэзаў, паралічаў, атрафіі мышцаў, атаніі рубца і кішэчніка. Супрацьпаказана Ф. пры гнойных септычных працэсах.

ФАРМАКАЛОГІЯ (грэч. pharmakon — лякарства + logos — вучэнне) — навука, якая вывучае дзеянне лекавых сродкаў на арганізм і ўстанаўлівае паказанні, спосабы і ўмовы іх ужывання.

ФАРЫНГІТ, pharyngitis (грэч. pharynx — глотка + itis) — захворванне, якое працякае з запаленым пашкоджаннем слізістай абалонкі глоткі, мяккага паднябення, міндалін і лімфатычных фалікулаў глоткі, а у цяжкіх выпадках — і падслізістай тканкі, мышцаў і заглотачных лімфавузлаў. Распазнаюць Ф. катаральныя, крупозныя, дыфтэрытычныя, язвавыя і флегманозныя; вострыя і хранічныя; першасныя і другасныя. Найбольш частай прычынай Ф. з'яўляецца агульнае альбо мясцовае перахладжэнне. Клінічна захворванне праяўляецца ў залежнасці ад формы запалення, але заўсёды адзначаецца хваравітасць у вобласці глоткі, ацёчнасць, замаруджанае альбо немагчымае глытанне. У комплексе лячэбных мерапрыемстваў мае значэнне дыетычнае кармленне, мясцовае выкарыстоўванне цеплавых працэдур, раздражняльных мазей, у дробных жывёл — арашэнне.

ФАРЫНГАСКАПІЯ (грэч. pharynx + koreo — гляджу, даследую) — метад візуальнага даследавання глоткі. Ф. у дробных жывёл праводзяць няўзброеным вокам пры штучным асвятленні, у буйных — пры дапамозе ларынгаскопа.

ФАРЭЛЬ, СТРОНГА — рыба сям. ласасёвых. Пракывае ў

горных ручаях, рэках, азёрах. Ёсць прахадныя формы. Драпежнік. Жыве да 11 гадоў. Даўжыня — 50 см, маса — да 4 кг.

ФАСЦЫЕЛА, *Fasciola* (лац. — невялікая стужка) — р. трэматодаў, паразітуюць у жоўцевых хадах печані млекакормячых. Віды: *F. hepatica* (лац. *hepaticus* — пачоначны) — паразітуе ў капытных, грызуноў і чалавека. Прам. гасп. — дробнаводныя прэснаводныя малюскі *Limnae truncatula* (малы прудавік); *F. gigantica* (лац. *gigas* — гіганцкі) — паразітуе ў тых жа жывёл. Прам. гасп. — *Limnae anicularia* (вушкападобны прудавік). Распаўсюджаны на поўдні. Выклікаюць *фасцыялёз* (гл.).

ФАСЦЫЯЛЕЗ, *fascioloses* — паразітарная хвароба млекакормячых і чалавека, выклікаемая трэматодамі р. *Fasciola*. Пашкоджае жоўцевыя пратокі печані. Маладыя паразіты лакалізуюцца ў парэнхіме печані, лёгкіх, падстраўнікавай залозе. Часцей хварэюць буйн. і дробн. раг. жыв. Распаўсюджаны ўсюды. Працякаюць востра і хранічна. Пры вострым цяжэнні наглядаюцца прыгнятанне, дрэнны апетыт, павышэнне тэмпературы цела, анемія, тымпанія, панос з прымешкай крыві. Пры хранічным цяжэнні маюць месца схудненні, ацёкі падсківічнай прасторы, падгрудка, сухасць і ломкасць шэрсці.

Для лячэння выкарыстоўваюць гексіхол, чатыроххларысты вуглярод, ацэмідафен, фаскаверм, заніл, дэрціл і інш.

ФАСЦЫЯЛАПСІДОЗ, *fasciolopsidosis* — паразітарная хвароба свіней і сабак, выклікаемая трэматодамі *F. buski*. Паразітуюць у страўніку, тонкім кішэчніку, часам — у печані і падстраўнікавай залозе. Прам. гасп. — водныя малюскі. Распаўсюджаны на Далёкім Усходзе.

ФАУНА (лац. *Fauna* — багіня лясоў, палёў, заступніца статкаў жывёл у рымскай міфалогіі) — эвалюцыйна сфарміраваная сукупнасць усіх відаў жывёл, якія пражываюць на дадзенай тэрыторыі (акваторыі — для водных жывёл). Фауна СНД уключае каля 130 000 відаў жывёл. Жывёлы могуць аб'ядноўвацца па сістэматычнай адзнацы (напр., Ф. птушак — арнітафауна і г. д.), па тэрытарыяльнай (напр., Ф. Беларусі і г. д.), па часе, у якім яны пражывалі, і на інш. адзнаках.

ФАТАРЫЙ, *photarium* (грэч. *photos* — святло) — памяшканне, абсталяванае для правядзення групавых агульных апрамяненняў ультрафіялетавымі промянямі. Выкарыстоўваецца часцей з прафілактычнай мэтай для апрамянення маладняку жывёл і птушак.

ФАУНІСТЫКА — галіна зоагеаграфіі, звязаная з вывучэннем фауны.

ФАУНА МАЦЕРЫКОВАЯ — сукупнасць відаў жывёл, якія засяляюць сушу зямнога шара (каля 2 млн. відаў).

ФАУНА АКІЯНІЧНАЯ — сукупнасць відаў жывёл, якія жывуць у марях і акіянах (каля 150 000 відаў).

ФЕКАЛІІ (лац. *faex* (*faccis*) — асадак, адкіды) — тое самае, што і кал, эксскрэменты.

ФЕМІНІЗАЦЫЯ (лац. *femina* — жанчына, самка) — развіц-

цё ў асобіне мужчынскага полу жаночых другасных палавых адзнак.

ФЕНАЛАГІЧНЫЯ НАЗІРАННІ І ПРАГНОЗЫ — назіранні за ізатопнымі з'явамі і працэсамі ў жыцці раслін і жывёл і прадказанне тэрмінаў іх наступлення.

ФЕНАЛОГІЯ (грэч. *phainomena* — з'яўленне + *logos* — вучэнне) — навука аб сезонных з'явах прыроды, тэрмінах іх наступлення і прычынах, якія вызначаюць гэтыя тэрміны.

ФЕНАТЫП (грэч. *phaino* — выяўляю, паказваю + *typos* — аблічча) — мяняючаяся ў працэсе індывідуальнага развіцця сукупнасць знешніх і ўнутраных структур і функцый асобіны, якая фарміруецца на аснове спадчыны (генатыпа) і ўплыву знешняга асяроддзя.

ФЕРАМОНЫ (грэч. *pherō* — нясу + *hormao* — прыводзіць у рух, узбуджаць) — рэчывы, вылучаемыя жывёламі і дзейнічаючыя на арганізмы таго ж віду альбо на асобін іншых відаў (напр., прыцягваючыя самца пахі самкі, ядавітыя альбо рэзка пахнучыя рэчывы і г. д.).

ФЕРМА ЖЫВЕЛАГАДОЎЧАЯ — вытворчае падраздзяленне с.-г. прадпрыемства, прызначанае для вырошчвання жывёл і вытворчасці жывёлагадоўчай прадукцыі, адна з форм арганізацыі вытворчасці ў жывёлагадоўлі.

ФЕРМЕНТЫ, ЭНЗІМЫ (лац. *fermentus* — брадзэнне, закваска) — спецыфічныя бялкі жывых клетак, якія іграюць ролю біялагічных каталізатараў. Першы крысталічны Ф. (урэаза) уведзены Дж. Самперам (1926).

ФЕРМЕНТАТЭРАПІЯ, *fermentotherapy* (лац. *fermentum* — закваска, брадзэнне + грэч. *therapeia* — лячэнне) — від замяшчальнай тэрапіі. Заклучаецца ў выкарыстоўванні ферментных прэпаратаў з лячэбнай мэтай. Найбольш шырока ўжываецца пепсін, трыпсін, лізацым, дэзоксірыбануклеаза.

ФЕТАЛІЗАЦЫЯ (лац. *fetus* (*foetus*) — зародак) — спосаб эвалюцыйных змяненняў арганізмаў. Характарызуецца затрымліваннем тэмпаў антагенезу асобных органаў альбо іх сістэм і прыводзіць да захавання ў дарослага арганізма эмбрыянальнага стану адпаведных адзнак (напр., мноства храстка, г. зн. эмбрыянальнай шкілетнай тканкі ў шкілеце сучасных паўзуноў, храстковы шкілет сучасных храстковых рыб і кругларотых і г. д.).

ФЕТАТАМІЯ, *fetotomia* (лац. *fetus* — вантробны плод + грэч. *tome* — рассячэнне) — акушэрская аперацыя, якая заклучаецца ў рассячэнні плода і выманні яго па частках з маткі пры некаторых формах паталагічных родаў.

ФІБРЫЛЯЦЫЯ, *fibrilatio* (лац. *fibrilla* — валаконцы) — хуткае паторгванне мышачных пучкоў, якое не ўпісваецца ў агульнае мышачнае скарачэнне.

ФІЗА (*physa*, грэч. *physon* — надзімаць, дзьмуць) — р. малюскаў з кл. *gastropoda*. Прам. гасп. многіх нематодаў.

ФІЗАЦЭФАЛЫ, *Physocephalus* (грэч. *physis* — рост, узрасцанне + *kephale* — галава) — р. нематодаў з п/а *Spirurata*. Від

Ph. sexalatus (лац. *sex* — шэсьць + *ala* — крыло) — паразітуе ў страўніку свіней, радзей — буйн. раг. жыв., коней, аслоў, зайцоў, трусаў. Прам. гасп. — жукі-гнаеявікі. Выклікаюць фізацэфалёз. Распаўсюджаны ўсюды. Наглядаюцца дрэнны апетыт, панос, змардаванне.

ФІЗИЯЛОГІЯ (грэч. *physis* — прырода + *logos* — вучэнне) — навука, якая вывучае функцыі жывых арганізмаў, іх асобных сістэм, органаў, тканак і клетак.

ФІЗИЯТЭРАПІЯ, *physiotherapia* (грэч. *physis* + *therapeia* — лячэнне) — выкарыстоўванне фізічных фактараў з лячэбна-прафілактычнай мэтай. Ф. уключае ў сябе святло, цяпло, электрычнасць, рух і інш.

ФІКСАЦЫЯ, *fixatio* (лац. *fixus* — замацаванне, трывалы) — замацаванне жывёл у пэўным стане ў час правядзення дыягнастычных і лячэбных працэдур з мэтай прадукінення траўматызацыі ветработнікаў і самой жывёлы.

ФІЛАГЕНЕЗ (грэч. *phyle* — племя, род, выгляд + *genesis* — паходжанне) — працэс гістарычнага развіцця арганізмаў, графічна выражаны ў выглядзе філагенетычнага дрэва, дзе асобныя групы арганізмаў прыведзены галінамі рознай таўшчыні, мінімальны адрэзак філагенеза — працэс утварэння новага віду.

ФІЛАГЕНЕТЫКА, **ФІЛАГЕНІЯ** — вучэнне аб паходжанні і шляхах эвалюцыі асобных відаў і сістэматычных груп, а таксама арганічнага свету ў цэлым: навука аб філагенезе.

ФІЛАМЕТРОЗ, *philometrosis* — хвароба карпавых рыб, выклікаемая нематодамі р. *Philometra* (грэч. *philometros* — які кахае маці) з сям. *Dracunculidae*. Прам. гасп. — цыклопы. Пашкоджваюць лускавыя кішэнькі і плавальны пузыр.

ФІЛАПТЭРЫДЭ, *Phlebotomidae* — сям. *пухаедаў* (гл.).

ФІЛАРАІДЭС, *Filaroides* (лац. *filum* — нітка + *eidos* — аблічча) — р. нематодаў з сям. *Filariidae*. Паразітуюць у трахеі, бронхах і лёгкіх у драпежных. Прам. гасп. — наземныя малюскі. Выклікаюць філараідоз.

ФІЛІКАЛЁЗ, *filicollis* — паразітарная хвароба птушак, выклікаемая скрэбнямі р. *Filicollis* (лац. *filum* — нітка + *collum* — шыя) — р. гельмінтаў з сям. *Filicollidae*. Паразітуюць у тонкім кішэчніку хатніх і дзікіх вадаплаваючых птушак. Прам. гасп. — водныя рачкі.

Распаўсюджаны ўсюды. Наглядаецца прыгнятанне, слабасць, адставанне ў развіцці.

ФІЛЯРЫЯТОЗЫ, *filariatoses* — паразітарныя хваробы пазваночных, выклікаемыя нематодамі п/а *Filariata*. Паразіты лакалізуюцца ў розных органах і тканках, у асноўным у поласцях, якія не злучаюцца са знешнім асяроддзем (падскурная клятчатка, сухажылле, сустаўныя сумкі, крывяносныя і лімфатычныя сасуды і інш.). Прам. гасп. — крывасасучыя членіста ногія.

ФІЛЯРЫЯПАДОБНАЯ ЛІЧЫНКА (лац. *filum* — нітка + *forma* — выгляд, форма і *larva* — лічынка) — лічынкі некаторых нематодаў, для якіх характэрна наяўнасць доўгага ніткападоб-

нага цела і тонкага доўгага стрававода без бульбусаў (гл. *Странгілаїдоз, Рабдыдатоzy*).

ФІМБРІЯРІЯ, *Fimbriaria* (лац. *fimbriaria* — махор, махрысты край) — р. цэстодаў з сям. *Hymenolepididae*. Паразітуюць у тонкім кішэчніку вадаплаваючых птушак. Прам. гасп. — ракападобныя. Выклікаюць фімбрыярыёз (гл. таксама *Гімена-лепідыдозы*).

ФІМОЗ, *phimosis* (грэч. *phimosis* — сцягванне, сцісканне) — звужэнне адтуліны прэпуцыяльнага мяшка, якое перашкоджае выхаду палавога члена. Ф. можа быць прыроджаным і набытым. Праяўляецца цяжкасцю мочааддзялення, што можа выклікаць запаленне і пакрыццё болькамі прэпуцыяльнага мяшка. Лячэнне аператыўнае.

ФІНА, ФІНКА (ням. *Finne* — прышч, угор) — лічынка стужкавых чарвякоў. Развіваецца з анкасферы, мае выгляд пухіра, у поласць якога ўкручана адна альбо некалькі сфарміраваных галовак чарвякоў, якія развіваюцца ў канчатковым гаспадары ў дарослыя формы. Распазнаюць некалькі форм Ф.: плерацэркоід, цыстыцэрк, цыстыцэркоід, эхінакок.

ФІНОЗЫ — гл. *Цыстыцэркозы*.

ФІТАГАРМОНЫ (грэч. *phyton* — расліна + гармоны) — гармоны раслін.

ФІТАНЦЫДАТЭРАПІЯ, *phytoneidotherapy* (грэч. *phyton* — расліна + лац. *caedo* — забіваю + грэч. *therapeia* — лячэнне) — выкарыстоўванне з лячэбнай мэтай бактэрыцыдных і фунгіцыдных рэчываў, якія змяшчаюцца ў вышэйшых раслінах.

ФІТАНЦЫДЫ (грэч. *phyton* — расліна + лац. *caedo* — забіваю) — бактэрыцыдныя, фунгіцыдныя і прастацыдныя рэчывы, якія ўтрымліваюцца ў вышэйшых раслінах.

ФІТАПАТАЛОГІЯ (грэч. *phytos* — расліна, *phatos* — хвароба + *logos* — вучэнне) — навука аб хваробах раслін, сродках і спосабах іх прафілактыкі і лячэння.

ФІТАПАРАЗІТЫ, *phytoparasitum* (грэч. *phyton* — расліна) — паразіты расліннага паходжання (бактэрыі, рыкетсіі, вібрыёны, паразітычныя грыбы і інш.). Выклікаюць інфекцыйныя хваробы.

ФЛАТАЦЫЯ (франц. *flotation* — усплыванне) — адзін са спосабаў абагачэння даследуемага матэрыялу інвазійнымі элементамі (яйцамі, лічынкамі). На прынцыпе флатацыі заснаваны метады дыягностыкі гельмінтозаў па Фюлеборну, Дарлінгу, Шчэрбовічу, Калантаран і інш.

ФЛЕБІТ, *phlebitis* (грэч. *phlebos* — вена + *itis*) — запаленне вены. Распазнаюць перыфлебіт — запаленне вонкавай абалонкі, эндафлебіт — унутранай абалонкі і панфлебіт, калі працэс ахоплівае ўсе абалонкі.

ФЛЕГМОНА, *phlegmona* (грэч. *phlegmone* — гарачыня, запаленне) — гнойнае запаленне рыхлай злучальнай тканкі, якое мае тэндэнцыю да распаўсюджвання па клетачных прасторах і некрозу тканак. Узбуджальнікамі флегмоны з'яўляюцца гняеродныя бактэрыі, асабліва розныя віды стафілакокаў, якія

праникаюць у тканкі ў выніку механічнага пашкоджвання вонкавых покрываў.

ФЛЕГМОНА ВЕНЧЫКА, phlegmone ageolae (грэч. phlegmone, лац. ageola — венчык) — гнойнае запаленне падскурнага слою ў вобласці венчыка капыта. Ф. в. можа з'яўляцца ўскладненнем ран у вобласці венчыка, гнойных пададэрматытаў, трэшчын вянецнага краю капытнай сценкі. Ф. в. працякае пры павышэнні агульнай тэмпературы. У вобласці венчыка — хваравітая прыпухласць. Лячэнне хірургічнае.

ФЛОРА (лац. Flora — багіня кветак і вясны ў рымскай міфалогіі) — гістарычна сфарміраваныя сукупнасці відаў раслін, вырастаючых на пэўнай тэрыторыі. У сучаснай Ф. зямлі налічваецца каля 375 тыс. відаў раслін.

ФЛЮКТУАЦЫЯ, fluctuatio (лац. fluctuo — хваюся, вагаюся) — адчувальнасць калыхання вадкасці пры ціску на сценку поласці з мяккімі альбо эластычнымі сценкамі.

ФОРМЕННЫЯ ЭЛЕМЕНТЫ КРЫВІ — клеткі крыві (эрытрацыты, лейкоцыты, тромбоцыты), якія знаходзяцца ў плазме крыві, а таксама ў лімфе і гемалімфе. Ф. э. к. утвараюцца галоўным чынам у чырвоным касцявым мазгу. Галоўная функцыя эрытрацытаў — транспарціроўка кіслароду і вуглекіслаты.

Лейкацыты падраздзяляюцца на зярністыя, альбо гранулацыты (эазінафілы, базафілы, нейтрафілы), і незярністыя, альбо агранулацыты (манацыты, вялікія і малыя лімфацыты). Іх галоўная функцыя — абарончая (фагацытоз, прадукцыя антыцелаў, разрушэнне і выдаленне таксінаў).

Тромбацыты ўдзельнічаюць у згортванні крыві.

ФОРМЫ ІНФЕКЦЫЙНАГА ПРАЦЭСУ — якія адрозніваюцца пэўнымі асаблівасцямі патагенезу: бактэрэмія, септыцэмія, піемія, септыкапіемія.

ФОРМЫ ПРАЯЎЛЕННЯ ІНФЕКЦЫЙНАЙ ХВАРОБЫ — тыпічная і атыпічная (сцёртая): лёгкая, сярэдняя, цяжкая; па пераважнай лакалізацыі паталагічнага працэсу і вядучых сімптомах — кішэчная, лёгачная, скурная, нервовая, ацёчная і г. д.

ФОРМЫ ЭПІЗААТЫЧНАГА ПРАЦЭСУ — якія адрозніваюцца па ступені і характары праяўлення эпізаатычнага працэсу: панзаётыя, эпізаётыя, энзаётыя, спарадычнае захворванне.

ФОСФАР, Phosphorus — хім. элемент V групы перыядычнай сістэмы Мендзялеева. Каля 180 мінералаў. У глебе Ф. — 0,1—0,2 %, у тканках раслін — 0,5—1,6 %, жывёл — 1 %. Іграе важную фізіялагічную ролю, уваходзіць у склад бялкоў, вітамінаў, ферментаў; злучэнні яго ўдзельнічаюць у пераносе энергіі.

ФОТАПЕРЫЯДИЗМ (грэч. phos (photos) — святло + periodos — абход, кругавярчэнне) — асаблівасці паводзін і жыццядзейнасці арганізмаў у сувязі з сутачнай рытмікай светлавога рэжыму (напр., ранішняя, дняўная альбо ночная актыўнасць жывёл і г. д.).

ФОТАСЕНСІБІЛІЗАЦЫЯ, photosensibilisatio (грэч. phos — святло + sensibilisatio — павышаная адчувальнасць) —

стан павышанай адчувальнасці жывога арганізма да дзеяння святла. Сутнасць **Ф.** зводзіцца да здольнасці некаторых рэчываў павышаць адчувальнасць арганізма да святла. У ветэрынарнай практыцы мае значэнне флюарэсцыруючае рэчыва філаэрытрын (вытворчае хларафілу). Гэты пігмент пры адпаведных метэаралагічных умовах у перыяд цвіцення і плодаўтварэння з'яўляецца ў сцябла і пладах грэчкі, проса, канюшыны, люцэрны, гуляўніка і інш. Пры змяшчэнні ў арганізме фотасенсібілізатараў у час інсальцыі можа развіцца скурная эрытэма, ацёкі, змярцвенне тканак, каматозны стан.

ФОТАСІНТЭЗ (грэч. phos, photos — святло + synthesis — злучэнне) — сінтэз арганічных рэчываў фотасінтэзіруючымі арганізмамі за кошт ужывання энергіі святла.

ФРАНКЛІНІЗАЦЫЯ (ад імя амер. фізіка Франкліна) — метада лячэбнага ўздзеяння на арганізм пастаянным электрычным полем высокай напружанасці.

ФРАНСАІЕЛА, fransaiella (у гонар партугальскага вучонага Franca) — паразіты буйн. і дробн. раг. жыв. з атр. Piroplasmida. Лакалізуюцца ў эрытрацытах. Пераносчыкі — кляшчы рр. Ixodes, Boophilus. Выклікаюць франсаіелёзы, якія распаўсюджаны пераважна на поўдні. Сімптомы такія ж, як і пры *бабезіёзах* (гл.).

ФРАНТЫТ, frontitis (лац. frontis — лоб + itis) — запаленне слізістай абалонкі лобнай пазухі. Распазнаюць катаральны і гнойны **Ф.** Часцей адзначаецца ў жвачных жывёл.

ФРЫМАРТЫНІЗМ (памылковы гермафрадытызм) — анамалія развіцця палавога апарата самак, якая выражаецца ў пераразвіцці клітара і недаразвіцці похвы і інш. частак палавога апарата.

ФТЫРУС, phthirus (грэч. phtheir — вош) — лабковая вош. Жыве ў валасяным покрыве лабка. Выклікае моцны сверб.

ФУМІГАЦЫЯ (лац. fumigatio — акурванне) — акурванне, метада адпужвання і барацьбы з крывасмокчучымі насякомымі і шкоднікамі раслін.

ФУНГІЦЫДЫ (лац. fungus — грыб + caedo — забіваць) — рэчывы, якія валодаюць супрацьгрыбковым дзеяннем.

ФУНІКУЛІТ, funiculitis (лац. funiculus — канацік + itis) — запаленне кульці сямявага канаціка і агульнай похвеннай абалонкі. Часцей адзначаецца ў коней.

ФУРАЖ (франц. fourrage) — кармы, якія нарыхтоўваюцца для с.-г. жывёл.

ФУРУНКУЛ, furunculus (лац. чыр) — вострае гнойна-некратычнае запаленне валасянога фалікула і акружаючай злучальнай тканкі, якое абумоўлена ўкараненнем мікраарганізмаў, часцей — стафілакокаў.

ФУРУНКУЛЕЗ, furunculosis — хранічнае рэцыдыўнае захворванне скуры, якое характарызуецца з'яўленнем фурункулаў і ўзнікае на фоне парушанага абмену рэчываў і паніжанай рэзістэнтнасці.

ФЮЛЕБОРНА МЕТАДЫ (ад імя ням. паразітолага F. Fülleborn) — флатацыйныя спосабы выяўлення яец паразітаў (не-

матодаў, цэстодаў і інш.). У якасці флатацыйных раствораў выкарыстоўваюць хларыд натрыю, азотна-кіслы натрый, гіпсульфіт натрыю.

Х

ХААНАТЭНІЕЗ, *choanotaeniosis* — паразітарная хвароба птушак, выклікаемая цэстодамі *Choanotaenia infundibulum* (грэч. *choanos* — у выглядзе лейкі + *taenia* — стужка і *infundibulum* — лейка) — р. цэстодаў з п/а *Hymenolepidata*. Паразітуюць у тонкім кішэчніку. Прам. гасп. — жукі, конікі. Выклікаюць хаанатэніёзы, якія вызываюць паносы і змардаванне птушак. Распаўсюджаны ўсюды.

ХАБЕРТЫЕЗ, *chabertiosis* — паразітарная хвароба жвачных, выклікаемая нематодамі *Ch. ovina*. Паразітуюць у тоўстым кішэчніку. Распаўсюджана ўсюды. Наглядаюцца анемія, дрэнны апетыт, паносы. Для лячэння выкарыстоўваюць фенатязін, піперазін, мебенвет, тэтрамізол.

ХАБЕРТЫЯ, *Chabertia* (у гонар франц. вучонага Chabert) — род нематодаў з п/а *Strongylata*. Паразітуюць у дробн. раг. жыв., радзей — у буйн. раг. жыв. Маюць косазрэзаную глыбокую ротавую капсулу. Геагельмінты.

ХАКІ-КЕМБЭЛ — парода качак, выведзена ў Англіі. Яйцаноскасць — 180—220 яек.

ХАЛАНГІТ, *cholangitis* (грэч. *chole* — жоўць + *angion* — сасуд + *itis*) — запаленне жоўцевых пратокаў (унутрыпечаных і пазапечаных). Самастойна Х. сустракаецца рэдка, пераважна спалучаецца з запаленнем жоўцевага пузыра — *cholecystitis*. Іх прычынай з'яўляюцца жоўцевыя камяні, паразіты, інфекцыйныя агенты.

ХАЛЕЛІТЫЯЗ, *cholelithiasis* (грэч. *chole* — жоўць + *lythos* — камень + *iasis* — хваравіты стан) — жоўцекамянёвая хвароба, якая характарызуецца ўтварэннем камянёў у жоўцевым пратоку і пузыроў, што вядзе да парушэння нармальнага працэсу жоўцевылучэння ў кішэчнік.

ХАЛЕМІЯ, *cholaemia* (грэч. *chole* + *haima* — кроў) — синдром хвароб печані. Характарызуецца з'яўленнем у крыві састаўных частак жоўці. Х. праяўляецца агульнай дэпрэсіяй, сутаргамі, дэрматытамі і экземамі, брадыкардыяй, сасудзістай гіпатаніяй і інш.

ХАЛІКОЗЫ, *chalicosis* (грэч. *chalis*, *chalicos* — вапняк) — гняздовыя, фібрыозна-вапнявыя вузельчыкі памерам да грэчкага арэха, якія сустракаюцца ва ўнутраных органах. Іх асновай могуць быць паўшыя паразіты, некратызаваныя тканкі вакол іх, фібрын, насычаная солямі вапна. Часцей сустракаецца ў коней у лёгкіх і печані.

ХАЛМАГОРСКІЯ ГУСІ — парода выведзена ў раёнах Цэнтральнай чарназёмнай паласы ў I палавіне 19 ст. Выкарыстоўваецца для вытворчасці мясных гусянят.

ХАЛМАГОРСКАЯ ПАРОДА БУЙНОЙ РАГАТАЙ ЖЫВЕ-

ЛЫ — малочнага напрамку. Выведзена ў былой Архангельскай губерні шляхам паляпшэння мясцовых жывёл галандскай пародай. Масць — чорна-пярэстая. Надой — 3,5—5 тыс. кг, тлустасць малака — 3,7—3,8 %. Широка распаўсюджана.

ХАРАЛОГІЯ (грэч. *choros* — месца, прастора + *logos* — вучэнне) — навука, якая вывучае заканамернасці прасторавага размяшчэння арганізмаў і іх згуртаванняў, падраздзяляецца на фітахаралогію і зоахаралогію.

ХАРЧОВЫЯ АДЫХОДЫ — адыходы харчавання людзей. У залежнасці ад відаў прадуктаў выкарыстоўваюць пераважна для адкорму свіней. Абавязкова праварваюць не менш 40 хвілін перад скормліваннем.

ХАРЫАПТЭСЫ, *Chorioptes* (грэч. *chorion* — абалонка + *koptein* — пашкоджаваць) — р. скураедных кляшчоў з сям. *Psoroptidae*, атр. *Acariformes*. Выклікаюць *харыаптозы* жывёл (гл.).

ХАРЫАПТОЗЫ, *chorioptoses* — паразітарныя хваробы жывёл, выклікаемыя свербнымі кляшчамі (скураедамі) р. *Chorioptes*. Паразітуюць на скуры. Распаўсюджаны ўсюды, пераважна сярод коней і дробн. раг. жыв. Наглядаецца сверб, утварэнне экзэмападобных змяненняў, корак, аблысенне. Для лячэння выкарыстоўваюць СК-9, мыла К, хларафос, серную мазь і інш.

ХАРЫЁН (грэч. *chorion* — абалонка, паслед) — 1. Вонкавая зародкавая абалонка (варончатая абалонка) у вышэйшых пазваночных, якая ўтвараецца на ранніх стадыях іх развіцця. 2. Другая абалонка беспазваночных і некаторых ніжэйшых пазваночных жывёл.

ХАРЫЯІДЫТ, *chorioiditis* (грэч. *chorioidea* — сасудзістая абалонка вока + *itis*) — запаленне сасудзістай абалонкі вока. Самастойна сустракаецца рэдка, часцей спалучаецца з запаленнем раснічастага цела і радужнай абалонкі. Х. у залежнасці ад характару эксудату можа быць серозна-фібрынозным, гемаргічным і гнойным.

ХАРЭЯ, *chorea* (грэч. *choreia* — танец, скокі) — форма гіперкінезу, якая праяўляецца хуткімі, хаатычнымі, нерытмічнымі скарачэннямі асобных груп мышцаў у розных участках цела. Х. сустракаецца пераважна ў сабак.

ХАХУЛЯ, *Desmana moschata* — млекакормячае сям. кротоў. Распаўсюджана толькі ў былым СССР. Асноўны харч — малюскі. Палавая спеласць — у 1,5 года. Самкі нараджаюць 1 раз у год 1—5 дзіцянят.

ХВАРОБА — якасна новы працэс жыццядзейнасці арганізма, які развіваецца ў адказ на дзеянне надзвычайных раздражняльнікаў знешняга і ўнутранага асяроддзя і праяўляецца функцыянальнымі і арганічнымі парушэннямі фізіялагічных сістэм з адначасовай мабілізацыяй абаронча-адаптацыйных механізмаў. Хвароба жывёл прыводзіць да паніжэння іх прадуктыўнасці і якасці прадуктаў жывёлагадоўлі, гаспадарчай цэннасці альбо заканчваецца гібелью.

ХВАРОБА АУЕСКІ, *morbus Aujesky* (несапраўднае шален-

ства) — вострае інфекцыйнае захворванне жывёл, якое характарызуецца пашкоджаннем цэнтральнай нервовай сістэмы. Узбуджальнік — Suid (alpha) herpesvirus, ДНК-змяшчаючы нейратропны вірус, параўнальна ўстойлівы да ўздзеяння знешніх фактараў. Заражэнне часцей за ўсё адбываецца пры паяданні кармоў, заражоных вылучэннямі хворых і перахварэўшых жывёл. Вялікае значэнне ў распаўсюджванні хваробы маюць мышы і пацукі. У парасят хвароба Ауюскі працякае злаякасна, з высокай тэмпературай, турботай, кашлем. Жывёлы перамяшчаюцца па крузе альбо прымаюць позу сядзячай сабакі, ляжаць на баку, ажыццяўляючы плавальныя рухі канечнасцямі. Затым наступаюць паралічы, сутаргі і гібель жывёл. У дарослых свіней хвароба працякае параўнальна лёгка са з'явамі прыгнечанасці і адсутнасці апетыту. У іншых відаў жывёл характэрнай адзнакай хваробы з'яўляецца сверб і расчосы ў вобласці вачэй, ноздраў, рота, шчок і задняй часткі тулава. Дыягназ ставіцца на аснове клініка-эпізааталагічных даных і пацвярджаецца біяпрабай. Дыферэнцыруюць ад шаленства, лістэрыёзу і іншых захворванняў з пашкоджаннем ц. н. с. Лячэнне неэфектыўнае. Хворых і падазроных у захворванні свіней і парасят прывіваюць сывараткай альбо гама-глабулінам, праз 10—12 дзён вакцынуюць.

ХВАРОБА МАРЭКА (morbus Marek), нейралімфаматоз — высокакантагіёзная пухлінная хвароба птушак атр. курыных. Узбуджальнік ДНК-змяшчаючы вірус Herpesvirus знаходзіцца ў высажых эпітэліяльных клетках пер'явых фалікулаў, якія нападаюць у памёт, падсцілку. Найбольш успрымальны маладняк у першыя 2 тыдні жыцця. Заражэнне адбываецца аліментарна, праз дыхальныя шляхі і пер'явыя фалікулы. Інкубацыйны перыяд працягваецца 13—150 дзён і болей. Адзначаюцца прыметы пашкоджання нервовай сістэмы (кульгавасць, атаксія, парэзы і паралічы канечнасцей, крылаў, шыі), змяняецца колер радужнай абалонкі (шэравакасць і памер зрэнкі аж да яго знікнення). Гіне птушка ў асноўным ад змардавання ў 3—5-месячным узросце. У здохлай птушкі пры анатаміраванні выяўляюць дыфузна-ачаговае патаўшчэнне нервовых ствалоў і пухліны ва ўнутраных органах. Дыягназ заснаваны на аналізе эпізааталагічных, клінічных і паталагаанатамічных даных.

ХВАРОБЫ ТРАНСМІСІЙНЫЯ (лац. transmissio — перанос, пераход) — інфекцыйныя і інвазійныя хваробы, узбуджальнікі якіх перадаюцца членістаногімі.

ХВОЙНАЯ МУКА — вітамінны корм для с.-г. жывёлы, атрымліваемы са штучна высушанай хвоі альбо яловых і сасновых галінак. Змяшчае ў 1 кг 0,4 к. адз., 37 г засваяльнага пратэіну. Дабаўляюць у рацыён усіх жывёл.

ХЕЙЛАСПІРУРА, cheilospirocha (грэч. chelos — губа + spiera — спіраль + oira — хвост) — р. нематодаў з сям. Ascaridae, п/а Spirurata. Паразітуюць у мышачным страўніку курэй, індычак. Прам. гасп. — прамакрылыя насякомыя, жукі, даўгано-сікі.

ХЕМАСТЭРЫЛЯНТЫ НАСЯКОМЫХ — хім. рэчывы, якія валодаюць стэрылізуючым дзеяннем, выкарыстоўваюцца для біялагічнай барацьбы са шкоднікамі раслін.

ХІАСТРАНГІЛЕЗ, hyostrongylosis — паразітарная хвароба свіней, выклікаемая нематодамі *Hyostrongylus rubidus* (грэч. *hyos* — дзіця + *strongylus* — цыліндрычны і *rubidus* — чырвоны) з п/а *Strongylata*. Паразітуюць у страўніку свіней. Геагельмінты. Распаўсюджаны ўсюды. Наглядаюцца слабасць, зніжэнне ўпітанасці, панос.

ХІЛАДЭНЕЛЕЗ, chilodenellosis — паразітарная хвароба прудовых рыб, выклікаемая інфузорыяй *Chilodenella cyprini*. Пашкоджаюцца скурны покрывы і жабры. На паверхні цела з'яўляецца слізісты блакітнавата-шэры налёт.

ХІМАСТАЗ, chymostasis (лац. *chymus* — харчовая кашка + грэч. *stasis* — астаноўка) — адзін з відаў колік, якія адносяцца да паралітычнай непраходнасці, праяўляецца застоём змесціва ў тонкім адзеле кішэчніка.

ХІМІЯПРЭПАРАТЫ — хіміятэрапеўтычныя сродкі, прыродныя і сінтэтычныя злучэнні, якія выкарыстоўваюцца для лячэння і прафілактыкі інфекцыйных і неінфекцыйных хвароб.

ХІРУРГІЯ, chirurgia (грэч. *cheir* — рука + *ergon* — праца) — ветэрынарная клінічная дысцыпліна, накіраваная на вывучэнне, дыягностыку, лячэнне і прафілактыку захворванняў жывёл, пры якіх выяўляюцца значэнне маюць крывавыя альбо бяскроўныя апэратыўныя ўмяшанні пры дапамозе інструментаў і прыбораў.

ХЛАМІДЫ — унутрыклетачныя аблігатныя паразіты, якія адрозніваюцца ад мікраарганізмаў цыклам развіцця і механізмам адаптацыі да ўнутрыклетачных умоў. Яны не вырабляюць уласціваю АТФ, залежаць ад энергіі клеткі.

ХЛАМІДЫЕЗЫ, chlamydiosis — група кантагіёзных хвароб млекакормячых, птушак і чалавека, выклікаемых хламідыямі сям. *Chlamydiaceae*, р. *Chlamydia*, які аб'ядноўвае два віды: *Chl. psittaci* і *Chl. trachomatis*. Да першага віду адносяцца ўзбуджальнікі арнітозу, псітакозу, пнеўманій, абортаў, поліартрытаў, энцэфалітаў, кератакан'юнктывітаў жывёл; да другога — патагенныя для чалавека ўзбуджальнікі трахомы, урагенітальных хламідыёзаў, венерычнай лімфагранулёмы і мышынай пнеўманіі. Хламідыёзы жывёл небяспечны для чалавека. Широка распаўсюджаны. Працякаюць востра, хранічна і бессімптомна. Хворыя працягла час застаюцца хламідыяносьбітамі. Па патагенезу і клінічнаму праяўленню характарызуюцца як рэспіраторныя, энтэральныя, урагенітальныя, сустаўныя, неўралгічныя, вочныя, а таксама агульна генералізавана выяўленыя захворванні, якія паражаюць усе органы і сістэмы. Шляхі перадачы — аэрагенны, аральны, кан'юнктывальны, генітальны і лактагенны. Дыягназ заснаваны на аналізе эпідэаэпідэмічных, клінічных даных, паталагаанатамічных змяненняў і вынікаў лабараторных даследаванняў па выяўленню і ідэнтыфікацыі хламідый, сералагічных даследаванняў. Для лячэння выкарыстоўваюць антыбіётыкі тэтрацыклінавага рада, гіперімунную сываратку. У аснове

барацьбы ляжыць правядзенне ветэрынарна-санітарных і гігієнічных мерапрыемстваў, накіраваных на ліквідацыю крыніцы інфекцыі, паскораную дыягностыку, утварэнне імуннай абароны жывёл.

ХЛОР, Chlorum, Cl — хім. элемент VII групы перыядычнай сістэмы Мендзялеева. Галаген, газ з рэзкім пахам. Сустрэкаецца толькі ў выглядзе злучэнняў. Уваходзіць у састаў раслін і жывёл, іграе вялікую ролю ў водна-салавым абмене.

...ХОР, **...ХАРЫЯ** (грэч. choreo — іду наперад, рухаюся, рухаюся наперад, распаўсюджваюся) — частка складаных слоў, якая вызначае распаўсюджванне, месца распаўсюджвання.

ХОРДА, **СПІННАЯ СТРУНА** (грэч. chorde — струна) — паддоўжаны шкілетны цяж, пакрыты шчыльнай злучальна-тканкавай эластычнай абалонкай у хордавых жывёл.

ХРАМАСОМНАЯ ТЭОРЫЯ СПАДЧЫННАСЦІ — вучэнне аб лакалізацыі спадчынных фактараў у храмасомах клетак.

ХРАМАСОМЫ (грэч. chroma — колер, фарба + soma — цела) — арганоіды клетачнага ядра, якія з'яўляюцца носьбітамі генаў і вызначаюць спадчынныя якасці клетак і арганізмаў.

ХРАНІЧНЫ (грэч. chronikas — доўгачасовы) — працяглы, зацяжны.

ХРЫЗАМІЯ, Chrysomyia (лац. chrysos — залаты + myia — муха) — р. зялёных мясных мух з сям. Calliphoridae. Распаўсюджаны на поўдні.

ХРЫПЫ, rhonche (грэч. rhenchos — храп) — паталагічныя дыхальныя шумы, якія ўзнікаюць у верхніх дыхальных шляхах і лёгкіх у асноўным пры запаленчых працэсах.

Ц

ЦАРСТВА — 1. Вышэйшая таксанамічная катэгорыя (царства жывёл, раслін, грыбоў і мікраарганізмаў). 2. Буйное падраздзяленне (арктагейскае, памагейскае, неагейскае царства).

ЦАЦАРКІ ХАТНІЯ — птушкі сям. цацарак. Паходзяць ад звычайных цацарак, якія жывуць у Заходняй Афрыцы. Разводзяць для атрымлівання мяса. Тэрмін інкубацыі — 28 сутак. Развядзеннем Ц. займаюцца ў асноўным у Новасібірскай, Омскай і інш. абласцях.

ЦЕЛЬНАСЦЬ — цяжарнасць у кароў і цялушак. Працягваецца 280—285 сутак.

ЦЕЛЬЦЫ-ЎКЛЮЧЭННІ — марфалагічныя ўтварэнні, якія выяўляюцца ў цытаплазме альбо ядрах клетак пры некаторых вірусных інфекцыях; бываюць патагнаманічнымі прыметамі, напр., пры шаленстве (цельцы Бабеша-Негры), воспе птушак (цельцы Балынгера), пры ларынгатрахеіце птушак (цельцы Зейфрыда) і г. д.

ЦЕПЛАКРОЎНЫЯ ЖЫВЕЛЫ — тое самае, што і гамайтэрмныя жывёлы.

ЦЕРСКАЯ ПАРОДА ВЕРХАВЫХ КОНЕЙ — выведзена ў 20-х гг. бягучага ст. у Стаўрапольскім краі.

ЦЕЧКА, ЭСТРУС (греч. oistros — гарачае пачуццё, шаленства, лютасць) — псіхафізіялагічны стан самак млекакормячых жывёл, папярэднічаючы спарванню.

ЦЕЦЯРУК, *lygurus* — р. птушак сям. цецяруковых. Жыхары змешаных лясоў. Гнёзды — на зямлі. Наседжваюць 4—14 яек на працягу 19—25 сутак. Аб'ект промыслу.

ЦІК (франц. tic — сутаргавае паторгванне мышцаў) — міжвольныя, абмежаваныя, хуткія скарачэнні мускулатуры розных частак цела тыпу лёгкіх кланічных сутаргаў.

ЦІСК (лац. pulsus — удар, штуршок) — перыядычнае штуршкападобнае расшырэнне сценак артэрыяў, сінхроннае, са скарачэннямі сэрца.

ЦІТР ВІРУСА — найменшая колькасць вірусзмашчальнага матэрыялу, які выклікае захворванне жывёлы альбо цытапатычны эффект на клетках культуры тканак.

ЦІТР СЫВАРАТКІ — найбольшае развядзенне сывараткі, пры якім дзеянне антыцелаў на адпаведны антыген яшчэ праяўляецца.

ЦІХАРЭЦКІЯ ЧОРНЫЯ ІНДЫЧКІ — пародная група, выведзена ў Краснадарскім краі.

ЦПД₅₀СД₅₀ — 50 %-ная цытапатагенная доза — мінімальная колькасць мікробных клетак альбо вірусазмашчальнага матэрыялу. Выклікае цытапатагеннае дзеянне ў паловы ўзятых у вопыт прабірак з культурай тканкі.

ЦЫАТАСТОМЫ, (греч. kyathos — чаша + stoma — рот) — р. нематодаў з сям. Syngamidae, п/а Strongylata, *S. bronchialis* (лац. — бранхіяльны). Паразітуюць у бронхах вадаплаваючай птушкі. Геагельмінты. Рэзервн. гасп. — дажджавыя чарвякі. Распаўсюджаны ў еўрапейскай частцы СССР, Казахстане. Наглядаюцца схудненне, вяласць, слабасць, вылучэнне пеністай слізі з дзюбы, цяжкасць дыхання, хрыпы.

ЦЫГАЙСКАЯ ПАРОДА АВЕЧАК — паўтанкарунная, мяса-шэрснага альбо шэрсна-мяснога напрамку. Выведзена ў старажытнасці. Завезена з Малой Азіі. Настрэг воўны з бараноў — 6,5—7,5 кг, з матак — 3,5—4,5 кг. Авецкі даюць добрую сыравіну для суконных і трыкатажных вырабаў. Добра акліматызуюцца. Разводзяць у многіх краінах.

ЦЭКАТАМІЯ, *saecotomia* (лац. saecum — сляпая кішка + греч. tome — разрэз) — хірургічная аперацыя, якая заключаецца ва ўскрыцці сляпой кішкі пры яе непрaxоднасці.

ЦЭКАЦЭНТЭЗ, *saecocentesis* (лац. saecum — сляпая кішка + греч. kentesis — праколванне) — пракол сляпой кішкі пры метэарызме кішэчніка.

ЦЫКЛІТ, *cyclitis* (греч. kyklos — круг, вока + itis) — запаленне раснічастага цела вока. Ц. часцей праяўляецца сумесна з запаленнем радужнай і сасудзістай абалонак.

ЦЫКЛІЧНАСЦЬ (греч. kyklos — круг, кола, кругазварот) — заканамерныя паўторы працэсаў у абіятычным асяроддзі (напр., цыклічныя хістанні працэсаў у цэнаэкасістэмах і біястэмах і г. д.).

ЦЫКЛОП, Cyclops (греч. kyclos — круг + ops — твар) — р. дробних водних рачкоў з атр. Copepoda, кл. Crustacea. Многія з'яўляюцца прам. гасп. гіменалепісаў, дрэпанідатэній, дракункулід і інш.

ЦЫЛІНДРУРЫЯ, cylindruria (греч. kyliindros — цыліндр + uron — мача) — сімптом мачавога сіндрому, які праяўляецца вылучэннем з мачой мачавых цыліндраў (гіялінавых, зярністых, воскападобных і інш.).

ЦЫЛІАЗІДЫ (Ciliasida), цыліата (Ciliata) — інфузорыі (Infusoria) — кл. аднаклетачных прасцейшых арганізмаў. Шырока распаўсюджаны ў прыродзе. Многа вольнажывучых, ёсць патогенныя віды (Balantidium, Ichthyophthirius і каменсалы (у перадстраўніках жвачных — Ophryoscolecidae і ў сляпых кішках аднакапытных — Cyclopostidae).

ЦЫНК, zincum — хім. элемент II групы перыядычнай сістэмы Мендзялеева. Стварае 66 мінералаў. У глебе змяшчаецца каля 50 мг/кг, уваходзіць у састаў многіх ферментаў. Актывізуе дзейнасць палавых залоз.

ЦЭРВІЦЫТ, cervicitis (лац. cervis — шыя + itis) — запаленне шыйкі маткі ў выніку пранікнення ў яе канал патогеннай мікрафлоры.

ЦЫРОЗ, cirrhosis (греч. cirrhos — лімонна-жоўты, рыжы) — разрастанне злучальнай тканкі ў парэнхіматозным органе, якое суправаджаецца перабудовай яго структуры, ушчыльненнем і дэфармацыяй.

ЦЫРОЗ ПЕЧАНІ, cirrhosis hepatis (ад греч. cirrhos + hepatis — печань) — хранічнае захворванне печані, якое характарызуецца разрастаннем злучальнай тканкі, перабудовай структуры органа і праяўляецца выяўленымі ў рознай ступені прыметамі функцыянальнай недастатковасці печані. Распазнаюць атрафічны, гіператрафічны і біліярны Ц. п.

ЦЫСТАІЗАСПАРОЗ, cystoisosporosis (греч. kystis — мяшок + isos — аднолькавы + spora — семя + osis — хвароба) — хвароба, выклікаемая прасцейшымі з р. Cystoisospora, атр. Coccidia. Паразітуюць у драпежных. Наглядаецца панос, поліурія, схудненне. Для лячэння выкарыстоўваюць фуразалідон, сульфаніламіды, хімакцыд.

ЦЫСТАКАЎЛЕЗ, cystocaulosis — паразітарная хвароба авечак і коз, выклікаемая нематодамі *C. nigrescen*. Пашкоджаюць бронхі, бранхіёлы. Распаўсюджаны на поўдні і ў некаторых раёнах чарназёмнай зоны былога СССР. Наглядаюцца павышэнне тэмпературы цела, выцяканне з насавых адтулін, кашаль, хрыпы. Лячэнне (гл. *Дыктыкаўлэз*).

ЦЫСТАКАУЛЫ, Cystocaulus (греч. kystis — мяшок + kaulos — сцябло, ствол) — р. нематодаў з сям. Protostrongylidae, п/а Strongylata. Паразітуюць у дыхальных шляхах дробн. раг. жыв. Від *C. nigrescens* (лац. nigrescere — чарнець, цягнець) — паразітуе ў бронхах і бранхіёлах. Выклікае цыстакаўлэз авечак і коз. Прам. гасп. — наземныя малюскі.

ЦЫСТА (греч. kystis — пузыр) — часовая форма існавання

многіх аднаклетачных арганізмаў, якая характарызуецца наяўнасцю абарончай абалонкі (цыста). Тэрмін «Ц.» ужываецца таксама для абазначэння спецыяльных частак плодавых цел міксабактэрый — збораў міксаспораў, якія заключаны ў агульную абалонку.

ЦЫСТАСПАЗМ, *cystospasmus* (грэч. *kystis* + *spasm* — спазм) — спазматычныя скарачэнні мускулатуры мачавога пузыра. Пры Ц. мочаспусканне становіцца немагчымым.

ЦЫСТЫДЫКАЛЕЗ, *cystidicolesis* — паразітарная хвароба драпежных рыб (ласось, харыус, карушка), выклікаецца нематодай *Cystidicola farionis* сям. *Rhabdochonidae*. Пашкоджваецца плавальны пузыр.

ЦЫСТИТ, *cystitis* (грэч. *kystis* — мачавы пузыр + *itis* — запаленне) — запаленне мачавога пузыра. Гл. *Урацыстыт*.

ЦЫСТЫЦЭРК (грэч. *kystis* — пузыр + *kerkos* — хвост) — разнастайнасць лічынкі стужкавых чарвякоў (фіны).

ЦЫСТЫЦЭРКОІД (грэч. *kystis* — пузыр + *kerkos* — хвост + *eidos* — выгляд, падобны) — форма фін стужкавых чарвякоў у выглядзе пузыра з адзіным сколексам і хвастападобным адросткам.

ЦЫСТЫЦЭРКОЗЫ, *cysticercoses* — фінозы — паразітарныя хваробы многіх відаў жывёл і чалавека, выклікаемыя лічынками (цыстыцэркамі) з п/а *Taeniata*, паразітуюць у розных органах. Найбольш распаўсюджаны: Ц. бовісны; Ц. овiсны, Ц. пізіформны.

...ЦЫТА (А)... (грэч. *kytos* — сховішча, тут — клетка) — частка складаных слоў, якая паказвае на іх адносіны да клеткі.

ЦЫТАГЕНЕТЫКА — галіна біялогіі, якая вывучае сувязі паміж асаблівасцямі храмасом і атрымліваемым у спадчыну адзнак.

ЦЫТАДЫТОЗ, *cytoditosis* — свербная хвароба птушак, выклікаемая саркаптоідным кляшчом *Cytodites pudus*. Паразітуе ва ўнутраных поласцях арганізма гаспадара. Распаўсюджаны на Украіне, у Беларусі, Казахстане і інш. рэгіёнах.

ЦЫТАЛОГІЯ (цыта... + *logos* — вучэнне) — навука аб клетцы.

ЦЫТАПЛАЗМА (цыта... + *plasma* — утварэнне) — пратаплазма клеткі, якая знаходзіцца паміж плазматычнай мембранай і ядром.

ЦЫТАПАТАГЕННАЕ ДЗЕЯННЕ, ЦЫТАПАТЫЧНЫ ЭФЕКТ — парушэнне жыццядзейнасці і дэгенерацыя клетак пад уплывам развіцця ў іх мікраарганізмаў. Ужываецца для дыягнаставання вірусных хвароб, ідэнтыфікацыі і ціравання вірусаў у культуры клетак.

ЦЫТА-ТЭНІЕЗ, *cittotaeniosis* — паразітарная хвароба трысоў і зайцоў, выклікаемая цэстодай *Cittotaenia denticulata* з сям. *Aporlocephalidae*. Паразітуе ў тонкім кішэчніку. Прам. гасп. — арыбатычныя кляшчы. Распаўсюджана на поўдні.

ЦЫТОЛІЗ (цыта... + *lysis* — растварэнне) — поўнае альбо

частковае растварэнне жывёльнай альбо расліннай клеткі.

ЦЫЯНОЗ, cyanosis (грэч. kianos — цёмна-сіні) — сінюшная афарбоўка скуры і слізистых абалонак, якая абумоўлена недастатковым насычэннем крыві кіслародам. Найбольш часта Ц. з'яўляецца вынікам сардэчна-сасудзістай недастатковасці.

ЦЭНУР, **ЦЭНУРУС** (лац. coenurus, грэч. koīnos — агульны + керкос — хвост) — разнастайнасць лічынкі стужкавых чарвякоў. Пузыр, запоўнены вадкасцю. На ўнутраным баку яго прымацоўваюцца шматлікія сколексы.

ЦЭНУРОЗ, coenurosis — паразітарная хвароба жвачных, выклікаемая лічынкамі цэстоды р. Multiceps. Пашкоджае галаўны мозг, радзей — спінны. У авчак наглядаюцца прыгнятанне альбо ўзбуджэнне, пужлівасць, сутаргі. Клінічныя адзнакі часова могуць адсутнічаць. Імагінальная стадыя паразітуе ў драпежных.

ЦЭПНІ, Cyclophyllidea (грэч. kyclos — круг + phyllon — ліст) — атр. цэстодаў, якія маюць на сколексе 4 прысоскі у членікаў закрытага тыпу.

ЦЭРКАРЫЕЗЫ РЫБ — гельмінтозы рыб, выклікаемыя лічыначнымі стадыямі розных трэматодаў (цэркарыі) сям. Diplostomatidae, Strigeidae, Cyathotylidae, Sanguilicolidae і інш., а таксама некаторыя паразіты амфібіяў, рэптылій і інш., выклікаючыя неспецыфічныя Ц. У рыбы наглядаюцца вяласць, адказ ад корму, часам з'яўляецца кропельнае кровазліццё на жабрах, каля асновы плаўнікоў, на вачах, у галаўным мазгу.

ЦЭСТАДОЗЫ, cestodoses — гельмінтозы жывёл і чалавека, выклікаемыя стужкавымі гельмінтамі. Палаваспелыя формы паразітуюць у кішэчніку, лічыначныя — часцей у розных унутраных органах.

ЦЭСТОДЫ, Cestoda (грэч. keston — стужка + eidos — форма) — кл. стужкавых чарвякоў з т. Plathelminthes. Гермафрадыты. Біягельмінты.

ЦЭФАЛАПІНА, Cephalopina — р. аваднёў (гл. *Поласцевыя авадні*).

ЦЭФЕНАМІЯ, Serphomyia — р. насаглотачных аваднёў (гл. *Поласцевыя авадні*). Выклікаюць хваробы паўночных аленьў. Пашкоджаюцца насавыя поласці.

ЦЭЦЭ, Clossine — р. мух (гл. *Гласіны*).

ЦЯЖАРНАСЦЬ, graviditas (ад лац. gravidas — аплоднены) — фізіялагічны стан самак ад апладнення да нараджэння спелага плода альбо аборту. Ц. у кабыл, асліц і вярблюдзіц называецца жарэбнасць, у кароў — цельнасць, у авчак і коз — котнасць, у свіней — пароснасць, у сук — шчэннасць, у трусой — труснасць.

ЦЯЛУШКА — цельная самка буйн. раг. жыв. да першага ацёлу, пасля якога яе называюць каровай.

ЦЯНЬ-ШАНСКАЯ ПАРОДА АВЕЧАК — паўтанкарунная, мясашэрснага напрамку. Створана ў 30—60-х гг. 20 ст. у Кіргізіі.

ЦЕПЛАВЫ ЎДАР, hyperthermia (грэч. hyper — занадта +

therme — гарачыня, цяпло) — хвароба, якая характарызуецца паражэннем цэнтральнай нервовай сістэмы, выкліканая дзеяннем высокай тэмпературы і высокай вільготнасці знешняга асяроддзя. Прычынай цеплавога ўдару з'яўляецца скучанае ўтрыманне жывёл у памяшканнях з павышанай вільготнасцю, а таксама цяжкая праца ва ўмовах высокай тэмпературы і вільготнасці. Працякае Ц. у. пры высокай тэмпературы цела, наглядаецца слабасць, хісткасць паходкі, нарастае сардэчна-сасудзістая недастатковасць, дыханне перарывістае з хрыпамі. Можа развівацца ацёк лёгкага. Пры лячэнні жывёлу ставяць у халаднаватае, зацнененае памяшканне, на галаву кладуць халодныя кампрэсы, пазуры з лёдам. Падскурна сардэчныя. Пры сімптомах гіперэміі робяць лёгкае кровапусканне.

ЦЯПЛЯК — памяшканне для правядзення акотаў авечак і ўтрымання матак з нованароджанымі ягнятамі першыя 7—10 сутак у халодны час года.

ЦЯЧЭННЕ ХВАРОБЫ, decursus morbi (лац. decursus — цячэнне, morbus — хвароба) — дынаміка, ход хваробы. Распазнаюць: дабраякаснае, злаякаснае, вострае, падвострае, зверхвострае, хранічнае, абартыўнае (без праяўлення асноўных сімптомаў) цячэнне хваробы.

Ч

ЧАБАН — працаўнік авечкагадоўчай гаспадаркі, пастух авечак.

ЧАРГАВАННЕ ПАКАЛЕННЯЎ — заканамерная змена ў жыццёвым цыкле арганізмаў генерацый (пакаленняў, біёнтаў), якія адрозніваюцца спосабам размнажэння. Распазнаюць 2 формы Ч. п. — метагенез і гетэрагенез.

ЧЛЕНИСТАНОГІЯ, Arthropoda (грэч. arthron — сустаў + pus, podos — нага) — тып найбольш высокаарганізаваных беспазваночных жывёл. Уключае 10 класаў. Многія з'яўляюцца кармавой базай для рыб, птушак, кітоў, некаторыя — аб'ектам промыслу (лангусты, крабы), многа драпежнікаў — энтамафагаў, паразітаў і пераносчыкаў узбуджальнікаў хвароб жывёл і чалавека.

ЧОРНА-БУРЫ ТРУС — парода трусой мясашкуркавага напрамку. Выведзена ў Татарыі.

ЧОРНА-ПЯРЭСТАЯ ПАРОДА БУЙНОЙ РАГАТАЙ ЖЫВЕЛЫ — малочнага напрамку. Выведзена ў нас скрыжаваннем мясцовых жывёл з астфрызскай, чорна-пярэстай шведскай і інш. Ёсць некалькі груп і тыпаў пароды, якія адрозніваюцца па экстэр'эрных уласцівасцях, надою і малочнай прадуктыўнасці ў розных зонах. Удой у залежнасці ад зоны — 4—6 тыс. кг малака, тлустасць — 3,6—3,9 %, забойны выхад — 50—55 %. Для паляпшэння малочнай прадуктыўнасці ў гаспадарках выкарыстоўваюць быкоў галандскай і галшцінафрызскай парод.

ЧУЛЛІВАСЦЬ — здольнасць жывых арганізмаў рэагаваць

на дзеянне фактараў навакольнага асяроддзя. Найменшая сіла фактару, якую адчувае арганізм, з'яўляецца парогам яго чулівасці. Чым ніжэй гэты парог, тым вышэй чулівасць арганізма.

ЧУМА БУЙНОЙ РАГАТАЙ ЖЫВЕЛЫ, *pestis bovina* — востра працякаючая надзвычайна кантагіёзная хвароба буйн. раг. жыв., якая характарызуецца пастаяннай высокай ліхаманкай, гемарагічным дыятэзам, запаленча-некратычнымі змяненнямі слізістых абалонак пераважна стрававальнага тракта, сістэмным пашкоджаннем лімфападобнай тканкі. Адносіцца да групы асабліва небяспечных інфекцый. Уяўляе сабой патэнцыяльную небяспеку для нашай краіны. Узбуджальнік — РНК-змяшчаючы вірус сям. *Paramyxoviridae* — *Rinderpest morbillivirus*. Акрамя буйн. раг. жыв., зебу, якаў і буйвалаў, пашкоджаецца каля 60 відаў дзікіх парнакапытных. Крыніцай узбуджальніка з'яўляюцца клінічна і латэнтна хворыя жывёлы. Фактарамі перадачы з'яўляюцца трупы паўшых і мяса вымушана забітых жывёл, а таксама сыравіна жывёльнага паходжання. Заражэнне адбываецца аэрагенна і праз кан'юнктыву вачэй, радзей — аліментарна. Хвароба працякае ў вострай, зверхвострай, падвострай, абартыўнай і латэнтнай формах. Дыягназ устанаўліваюць на аснове вынікаў лабараторных даследаванняў з улікам клінічных, паталагаанатамічных і эпідэалягічных даных. Лячэнне хворых жывёл забаронена, іх забіваюць бяскроўным метадам з наступным спальваннем трупамі. Прафілактыка і меры барацьбы заключаюцца ў надзейнай ахове тэрыторыі краіны ад заносу ўзбуджальніка хваробы, штогадовай пагалоўнай вакцынацыі ўспрымлівых да яе жывёл у пагранічнай зоне, а пры ўзнікненні чумы — у забой і знішчэнні ўсіх хворых і падазроных у захворванні пры строгім каранціне.

ЧУМА ДРАПЕЖНЫХ (*febris catarrhalis infectiosa canis*), чума сабак, інфекцыйная катаральная ліхаманка сабак, хвароба Карэ — востра працякаючая, высокакантагіёзная хвароба драпежных жывёл, якая характарызуецца ліхаманкай, катаральным запаленнем слізістых абалонак органаў дыхання, стрававання і мочавылучэння, пнеўманіяй і пашкоджаннем нервовай сістэмы і скуру. Узбуджальнік — РНК-змяшчаючы вірус сям. *Paramyxoviridae* — *Canine distemper morbillivirus*. Успрымлівыя сабакі, ваўкі, лісіцы, пясцы, норкі і інш. Найбольш адчувальны маладняк, сабакі — да ўзросту да 12 мес, пушныя звяры — да 5 мес. Крыніца ўзбуджальніка — заражоныя жывёлы, якія вылучаюць вірус з сакрэтаў з вачэй, носа, выдыхаемым паветрам, фекаліямі. Заражэнне адбываецца аліментарна праз дыхальныя шляхі, магчыма ўнутрывантробна. Цячэнне хваробы вострае, падвострае і хранічнае. Распазнаюць лёгачную, кішэчную, нервовую і змешаную формы. Пры пастаноўцы дыягназу ўлічаюць комплекс клінічна-эпідэалягічных даных і паталагаанатамічных змяненняў, ставяць біяпробу. Для лячэння выкарыстоўваюць гама-глобулін супраць адру альбо чалавечы інтэрферон, уводзяць антыбіётыкі, стымулюючыя і сімптоматычныя прэ-

такраніум. Ён прадстаўлен накладнымі касцямі скурнага паходжання. Эндакраніум складаецца з мазгаваго і вісцэральнага Ч. У дэрматакраніуме распазнаюць косці даху і асновы Ч., нёбна-квадратнага комплексу, ніжняй сківіцы, жабернага вечка і жабернай перапонкі рыб і нешматлікія накладныя адтуліны пад'язычнай і жаберных дуг. У залежнасці ад спосабу прычлянення першых вісцэральных дуг да мазгаваго Ч. распазнаюць амфістылію, гіастылію, аўтастылію.

ЧЫСТАКРОЎНАЯ ВЕРХАВАЯ ПАРОДА КОНЕЙ — выведзена ў 17—18 ст. у Англіі скрываўваннем мясцовых парод з усходнімі (варварыйскай, турэцкай, арабскай і туркменскай) і еўрапейскімі (неапілітанскай і іспанскай). У Расію завезена ў 18 ст., выкарыстоўваецца для паляпшэння парод у верхавой конегадоўлі. Масць рыжая, гнядая, сівая. Найбольшае пагалоўе ў Еўропе і ЗША. Шырока выкарыстоўваецца ў конным спорце.

ЧЫСТАПАРОДНАЕ РАЗВЯДЗЕННЕ — метад развядзення с.-г. жывёл, пры якім для атрымання патомства спарваюць жывёл адной пароды. Асноўная мэта Ч. р. — захаванне і паляпшэнне прымет пароды і ўдасканаленне яе генетычнай структуры.

ЧЫСТАПАРОДНАСЦЬ ЖЫВЁЛ — паходжанне жывёл ад бацькоў і продкаў адной пароды.

ЧХАННЕ, sternutatio (лац. sternutari — чхаць) — прыроджаны рэфлекторны акт, які забяспечвае выдаленне з верхніх дыхальных шляхоў пылу, слізі і інш. раздражняльных агентаў шляхам фарсіраванага выдыху пасля кароткага глыбокага ўдыху.

ЧЫРВОНАЯ ГАРБАТАЎСКАЯ ПАРОДА БУЙНОЙ РАГАТАЙ ЖЫВЁЛЫ — малочна-мясцовага напрамку. Выведзена ў канцы 19—пачатку 20 ст. у Горкаўскай вобласці. Масць — вішнёвая. Надой — 2500—3000 кг, тлустасць малака — 4,2—4,3 %. Разводзяць у цэнтральных абласцях Расіі.

ЧЫРВОНАЯ ДАЦКАЯ ПАРОДА БУЙНОЙ РАГАТАЙ ЖЫВЁЛЫ — малочнага напрамку, выведзена ў 18—19 ст. у Даніі. Адна з найлепшых малочных парод свету. Надой — 4500—4800 кг, тлустасць малака — 4 %.

ЧЫРВОНАЯ ЛІТОЎСКАЯ ПАРОДА БУЙНОЙ РАГАТАЙ ЖЫВЁЛЫ — малочнага напрамку. Выведзена і разводзіцца ў Літве. Масць — чырвоная. Надой — 3,5—4 тыс. кг, тлустасць малака — 3,7—3,9 %.

ЧЫРВОНАЯ СТЭПАВАЯ ПАРОДА БУЙНОЙ РАГАТАЙ ЖЫВЁЛЫ — малочнага напрамку. Выведзена ў 18 ст. у Запарожжы. Масць — чырвоная. Надой — 3,8—4,5 тыс. кг, тлустасць малака — 3,6—3,8 %. Разводзяць у паўднёвых раёнах былога СССР.

ЧЫРВОНАЯ ТАМБОЎСКАЯ ПАРОДА БУЙНОЙ РАГАТАЙ ЖЫВЁЛЫ — малочна-мясцовага напрамку. Выведзена ў пачатку 20 ст. Масць — чырвоная. Надой — 3—4 тыс. кг, тлустасць малака — 3,8—3,9 %. Разводзяць у Тамбоўскай вобласці.

ЧЫРВОНАЯ ЭСТОНСКАЯ ПАРОДА БУЙНОЙ РАГАТАЙ ЖЫВЕЛЫ — малочнага напрамку. Выведзена і разводзіцца ў асноўным у Эстоніі. Надой — 3,5—4 тыс. кг, тлустасць малака — 3,9—4,1 %.

Ш

ШАДРЫНСКІЯ ГУСІ — тое самае, што і ўральскія гусі.

ШАЛЕНСТВА, вадабозь, гідрафабія, rabies — вострае інфекцыйнае захворванне цеплакроўных жывёл і чалавека, якое характарызуецца пашкоджаннем цэнтральнай нервовай сістэмы. Узбуджальнік — РНК-змяшчаючы нейратропны вірус. Заражэнне адбываецца пры пападанні віруса на пашкоджаныя скурныя покрывы альбо слізистыя абалонкі ў выніку ўкусаў альбо аслінення інфіцыраванымі жывёламі. Магчымы аэрагенны і аліментарны шляхі. Асноўнай крыніцай шаленства з'яўляюцца паражоныя лісіцы. Інкубацыйны перыяд цягнецца ад 2—3 тыдняў да некалькіх месяцаў, а часам і гадоў. Працягласць хваробы — ад 3 да 11 дзён. Дыягназ ставяць з улікам эпідэміялагічнай сітуацыі мясцовасці, клінічных прымет хваробы і лабараторнага даследавання патматэрыялу (люмінесцэнтная мікраскапія адбіткаў галаўнога мозгу, біяпраба на мышах). Хворых жывёл забіваюць, трупы знішчаюць. Прафілактыка ўключае штогадовую антырабійную імунізацыю сабак, а таксама буйн. раг. жыв. у стацыянарна небяспечных па шаленстве мясцовасцях. Распрацоўваюцца метады вакцынацыі дзікіх жывёл, асабліва лісіц.

ШАЛУПІННЕ — абалонка насення сланечніка, адыход мас-лаэкстракцыйнай вытворчасці. 1 кг змяшчае каля 0,2 к. адз. Выкарыстоўваецца ў корм буйн. раг. жыв.

ШАРАЛЕ — парода буйн. раг. жыв. мяснога напрамку. Выведзена ў 18 ст. у Францыі. Масць крэмава-белая. Буйна-плодныя. Забойны выхад — 60—70 %. У нас разводзяць у «чыстаце» і для паляпшэння мясных якасцей інш. парод.

ШАЎКАВОДСТВА — галіна жывёлагадоўлі: развядзенне матылькоў шаўкапрадаў (тутавага, дубовага) для атрымання шаўкавічных кукалак, размотка якіх дае шаўковую тэкстыльную нітку (прыродны шоўк).

ШАЎКАПРАДЫ, Bombycidae — сям. матылькоў. Віды, Ш., якія ўтвараюць масіўныя шаўковыя кукалкі, прыгодныя для атрымання шаўковай пражы, прыручаны і выкарыстоўваюцца ў шаўкаводстве.

ШВІЦКАЯ ПАРОДА БУЙНОЙ РАГАТАЙ ЖЫВЕЛЫ — малочна-мяснога напрамку. Выведзена ў Швейцарыі. У пародзе распазнаюць малочна-мясны, малочны і мяса-малочны тыпы. Широка распаўсюджаны. У ЗША ёсць малочны тып з надоем 3,5—4 тыс. кг, тлустасцю — 3,7—3,8 %. Разводзяць у цэнтральных абласцях Расіі, на Паўночным Каўказе.

ШКАРЛУПА — цвёрдая абалонка яйца.

ШКІЛЕТ (грэч. skeletos — высахшы) — сукупнасць цвёрдых

тканак у живёльным арганізме, якія служаць апорай цела альбо асобных яго частак і абараняюць яго ад механічных пашкоджанняў. Для беспазваночных характэрны вонкавы, Ш. у выглядзе кутыкулы, ракавіны альбо хіцінавага панцыра. У пазваночных, акрамя таго, маецца ўнутраны шкілет — асноўныя апорныя структуры, якія служаць і месцамі прымацоўвання мышцаў. Распазнаюць восевы Ш., галавы, вісцэральны, Ш. канечнасцей.

ШКОДНІКІ ПЧОЛ — паразіты, якія жывуць у пчалінай сям'і і харчуюцца прадуктамі жыццядзейнасці пчол, і драпежнікі, якія існуюць на пчальніку ці ў раёне мёдазбору (моль, кляшчы, земляныя восы, шэршні, вялікія стракозы, мурашкі і інш.).

ШКУРА — знятая з тушы альбо трупы жывёлы скура з валасным (шэрсным) покрывам.

ШЛЯМОЎКА — выдаленне слізістай абалонкі кішак пры іх апрацоўцы.

ШЛЯХІ ЎКАРАНЕННЯ ЎЗБУДЖАЛЬНІКА Ў АРГАНІЗМ (вароты інфекцыі) — скура, кан'юнктыва, слізістыя абалонкі стрававальнага тракта, дыхальных шляхоў, мочапалавога апарату. Большасць узбуджальнікаў інфекцыйных хвароб эвалюцыйна прыстасаваны да пэўных шляхоў укаранення ў арганізм жывёлы.

ШЛЯХІ ВЫЛУЧЭННЯ ЎЗБУДЖАЛЬНІКА ІНФЕКЦЫІ З АРГАНІЗМА — вылучэнне ўзбуджальніка ў знешняе асяроддзе з экскрэментамі (мача, кал), сакрэтамі (малако, сліна) і інш. вылучэннямі (выцяканні з носа і інш.), а таксама з аддзяляемым скурачак з крывёй пры крывацёках, з выдыхаемым паветрам і г. д.

ШЛЯХІ ПЕРАДАЧЫ ЎЗБУДЖАЛЬНІКА ІНФЕКЦЫІ — комплекс фактараў, якія ўдзельнічаюць у перадачы ўзбуджальніка ў канкрэтных умовах. Праз кармы, вадзі, глебу, розныя прадметы, пры ўдзеле жывых пераносчыкаў, пры непасрэдным сутыкненні з заражонай жывёлай — крыніцай узбуджальніка інфекцыі.

ШОК (франц. choc — штуршок) — хутка нарастаючы ўпадак жыццёвых функцый арганізма пры чулівым раздражненні нервовых цэнтраў, расстройванні гемадынамікі, парушэнні абмену рэчываў і дыхання.

ШАРТГОРНСКАЯ ПАРОДА БУЙНОЙ РАГАТАЙ ЖЫВЕЛЫ (англ. schort horn — караткарогі) — мяснова і малочна-мяснова напрамку. Выведзена ў 18 ст. у Англіі. Масца — чырвоная, белая. Караткарогія. Надой кароў малочна-мясновага тыпу — 3,5—4 тыс. кг, тлустасць — 3,7—3,9 %.

Разводзяць у Башкірыі, Арэнбургскай, Цюменскай, Растоўскай і інш. абласцях. Выкарыстоўвалася пры стварэнні інш. парод.

ШПІГ (ШПИК) (польск. szpik) — падскурны тлушч свіных туш.

ШРОПШЫР — парода танкарунных караткашэрсных аве-

чак, мясашэрснага напрамку. Выведзена ў Англіі. Авецкі скараспелыя. Добра прыстасаваныя да розных кліматычных умоў.

ШРОТ (ням. Schrot — дробныя кусочки, абрэзкі) — пабочны прадукт маслаэкстракцыйнай вытворчасці, канцэнтраваны корм. Бывае соевы, рапсавы, бавоўнікавы, канапляны, сланечнікавы і інш. Змяшчае 0,82—1 к. адз. і 24,5—37,6 г засваяльнага пратэіну (у залежнасці ад віду).

ШТАМ (ням. Stamm — створ, род, корань) — генетычна аднародная кланавая па паходжанню культура ў межах данага віду мікраарганізмаў, якая валодае спецыфічнымі прыметамі. Кланам называецца культура альбо папуляцыя бактэрый, атрыманая з адной зыходнай мікробнай клеткі шляхам прамой яе ізаляцыі і наступнага высева на пажыўное асяроддзе. Уяўляе сабой генетычна аднародную папуляцыю бактэрый. Розныя штамы аднаго і таго ж віду мікраарганізмаў могуць адрознівацца адзін ад аднаго па цэлым шэрагу ўласцівасцей, напр., па вірулентнасці, адчувальнасці да антыбіётыкаў, здольнасці да таксінаўтварэння і інш. Адпаведныя з высокімі імунгеначнымі ўласцівасцямі штамы выкарыстоўваюць для прыгатавання вакцын.

ШТАМ-РЭФЕРЭНС (англ. reference — эталон) — эталонны штам мікраарганізма.

ШТУЧНАЕ АСЕМЯНЕННЕ ЖЫВЁЛ — метада штучнага ўвядзення атрыманай ад вытворніка спермы ў палавыя шляхі самкі з мэтай яе апладнення.

ШТУЧНЫ АДБОР — выбіранне чалавекам найбольш цэнных у гаспадарчых адносінах асобін жывёл данага віду для атрымання патомкаў з жаданымі прыметамі.

ШУБНАЯ АЎЧЫНА — гл. *Аўчына*.

ШЧАЦІННЕ — валасыны покрывы хатніх і дзікіх свіней. Выкарыстоўваюць для вырабу шчотак і малярных пэндзляў. З адной шкуры атрымліваюць 100—200 г Ш.

ШЧУПАК ЗВЫЧАЙНЫ, *Egos lucius* — прэснаводная рыба сям. шчупаковых. Даўжыня — да 1,5 м, маса — да 35 кг. Палавая спеласць наступае на 3-м годзе. Працяг жыцця — 35—40 гадоў. Аб'ект промыслу.

ШЫЗАГАНІЯ, СХІЗАГАНІЯ, МНОЖНАЕ ДЗЯЛЕННЕ (грэч. schizo — раздзяляю, расшчапляю + gonos — параджэнне) — множнае бясплае размнажэнне ў прасцейшых (фарамініфер, радыялярый, спаравікоў).

ШЫСТАЗАМОЗЫ, *schistosomoses* — паразітарныя хваробы жывёл і чалавека, якія выклікаюцца трэматодамі. Паразітуюць у партальных і кішэчных венах. Сустрэкаюцца на Далёкім Усходзе і ў краінах з трапічным кліматам. Наглядаюцца сверб, паносы, запоры, гематурыя, адзнакі пнеўманіі, змардаванне.

ШЫСТАЗОМЫ, *Schistosoma* (грэч. schistos — разрэзаны край + soma — цела) — р. трэматодаў з сям. Schistosomatidae.

Раздзельнаполюя. Прам. гасп.— прэснаводныя малюскі. Выклікаюць шыстазамозы жывёл і чалавека.

ШАВІЕТ — парода паўтанкарунных авечак мясашэрснага напрамку. Выведзена ў 18 ст. у Англіі. У нас выкарыстоўваецца пры ўтварэнні эстонскай белагалавой пароды.

ШЭДЫ — навесы з клеткамі і хаткамі для ўтрымання пушных звяроў.

ШЭРСЦЬ — валасяны покрыв млекакормячых, які выкарыстоўваецца для атрымання пражы, тканак, валакна і інш.

ШЭРШАНЬ — насыкомае атр. перапончатакрылых, сям. сапраўдных вос. Харчуецца насыкомымі, у т. л. і пчоламі, сокамі плодоў і дрэў. Укусы балючыя для чалавека і жывёл.

Э

ЭАЗІНАФІЛІЯ — павелічэнне колькасці эазінафілаў у крыві. Адзначаецца пры інвазійных і інш. хваробах.

ЭАЗІНАПЕНІЯ, eosinopenia (лац. eosinum — эазін ад грэч. eos — ранішня зарніца + penia — беднасць) — памяншэнне колькасці эазінафілаў у перыферычнай крыві, якое адзначаецца пры атручваннях, септычных працэсах.

ЭВАЛЮЦЫЯ (лац. evolutio — разгортванне) — неабарачальнае і ў вядомай меры накіраванае гістарычнае развіццё жывой прыроды, якое суправаджаецца змяненнем генетычнага саставу папуляцый, фарміраваннем адаптацый, утварэннем і выміраннем відаў, пераўтварэннем біяцэнозаў і біясферы ў цэлым.

ЭВАЛЮЦЫЙНАЕ ВУЧЭННЕ — сістэма поглядаў і ўяўленняў аб гістарычным развіцці (эвалюцыі) прыроды.

ЭЎБАТРЫЕЗ, eubotriosis — паразітарная хвароба рыб, якая выклікаецца стужкавымі чарвякамі р. Eubothrium (В. есгасум і E. salvini). Пашкоджае тонкі кішэчнік. Распаўсюджана ў Еўропе, Азіі і Паўночнай Амерыцы.

ЭВЕНТРАЦЫЯ, eventratio (лац. e — ад, з + ventris — чэрава) — выпадзенне ўнутраных органаў з брушной поласці праз пашкоджаную сценку. Э. бывае вонкавая (адкрытая), унутраная (інтраплеўральная) і падскурная.

ЭЎРЫ... (грэч. eury — шырокі) — частка складаных слоў, якая паказвае на велічыню, шырокае распаўсюджванне, разнастайнасць.

ЭЎРЫБІЕНТНЫЯ ЖЫВЕЛЫ (эўры... + bios — жыццё) — жывёлы, якія існуюць у розных, часам рэзка адрозніваючыхся адзін ад аднаго ўмовах асяроддзя (Э. ж. уласцівы больш шырокія арэалы, чым стэнабіентам).

ЭЎРЫТОПНЫЯ ЖЫВЕЛЫ (эўры... + topos — месца) — жывёлы, здольныя існаваць у самых разнастайных умовах асяроддзя і валодаюць шырокім дыяпазінам экалагічнай трываласці.

ЭЎРЫФАГІЯ, УСЕЯДНАСЦЬ, ПАНТАФАГІЯ (эўры... +

phagos — пажыраючы) — харчаванне жывёл (эўрыфагаў) самай разнастайнай расліннай і жывёльнай ежай; крайняя ступень паліфагіі. Э. дае пераважнасць жывёлам для існавання ў розных біятопах і дазваляе пашыраць арэал.

ЭГІПТЫАНЕЛЕЗ, aegyptianellosis — паразітарная хвароба птушак, выклікаемая аднаклетачнымі паразітамі. Пашкоджвае зрытрацыты. Хварэюць куры, гусі, індэчкі і інш. Пераносчыкі — аргасавыя кляшчы. Распаўсюджана ў многіх краінах.

ЭДАСФЕРА (грэч. edaphos — глеба + sphaera — сфера) — прастора, акружаючая арганізм, на які яна аказвае ўплыў у працэсе жыццядзейнасці, змяняе фізічныя і хімічныя паказчыкі асяроддзя (утварае ўласцівы мікраклімат і аказвае электрычнае, тэрмічнае, радыеактыўнае і інш. уздзеянні).

ЭДЭМА, oedema (грэч. oidema — апухласць) — гл. *Вадзянка*.

ЭДЭМАГЕНА, oedemagena — р. падскурных аваднёў. Гл. *Гінадэрматызы*.

ЭДЭМАГЕНАЗ, Oedemagenosis — паразітарная хвароба паўночных аленяў, выклікаемая лічынкамі падскурнага авадня (*O. tarandi*). Паразітуюць у мышачнай тканцы, падскурнай клятчатцы ў вобласці спіны, крупа і бёдраў. Наглядаецца з'яўленне свішчоў у верхняй частцы цела з лістапада да мая. Хворыя жывёлы мала рухаюцца, худнеюць, адстаюць ад статка. Для барацьбы з эдэмагеназам выкарыстоўваюць апрыскванне статка летам эмульсіямі дыброму. Восенню апрацоўваюць этацыдам, амідафосам, тэгувонам.

ЭДЫЛЬБАЕЎСКАЯ ПАРОДА АВЕЧАК — грубашэрсная, курдзючная, мясасальнага напрамку. Выведзена ў 19 ст. у Казахстане.

ЭЗАФАГАСТАМОЗЫ, oesophagostomoses — паразітарныя хваробы жвачных і свіней, выклікаемыя нематодамі р. *Oesophagostomum*. Пашкоджваюць тоўсты кішэчнік. Наглядаецца панос, адказ ад корму, дрэнны апетыт, змардаванне. Для лячэння выкарыстоўваюць мебендазол, рынтал, суіверм, панакур, марантэл і інш.

ЭЗАФАГАСТОМЫ, Oesophagostomum (грэч. oisophagos — стрававод + stoma — рот) — р. нематодаў з п/а Strongylata. Паразітуюць у тоўстым кішэчніку свіней (*O. dentatum*), буйн. і дробн. раг. жыв. (*O. columbianum*), авечак, коз, вярблюдаў (*O. venulosum*). Геагельмінты.

ЭЗАФАГАСПАЗМ, esophagospasmus (грэч. oisophagos + spasmos — сутарга, спазм) — перыядычныя тэтанічныя скарачэнні мускулатуры стрававода. Э. бывае ў жывёл рэдка.

ЭЗАФАГІТ, esophagitis (грэч. oisophagos — стрававод + itis — запаленне стрававода. Часцей Э. адзначаецца ў коней, свіней, буйн. раг. жыв. Распазнаюць першасны і другасны Э.

ЭЙМЕРЫЯ, Eimeria (ад імя ням. даследчыка Th. Eimer) — р. прасцейшых з сям. Eimeriidae, атр. Coccidia, т. Apicomplexa. Паразітуюць у кішэчніку, у печані (у трусой), у нырках (у гусей), у плавальным пузыры і ганадах (у рыб). У знешняе

асяроддзе вылучаюцца ў выглядзе аацыст, надзвычайна ўстой-
ливых да фізічных уздзеянняў і хімічных сродкаў.

ЭЙМЕРЫЕЗЫ, eimerioses — паразітарныя хваробы птушак,
трусоў, буйн. раг, жыв., свіней і інш. відаў жывёл. Выклі-
каюцца прасцейшымі р. Eimeria. Пашкоджваецца ў асноўным
тоўсты і тонкі кішэчнік, у трусоў — печань, у гусей — ныркі.
Высокая смяротнасць — сярод маладняку. Наглядаюцца страта
апетыту, павышэнне тэмпературы цела, панос з прымешкай крыві
ў фекаліях, нервовыя з'явы.

ЭКА... (грэч. oikos — хата, жыллё) — частка складаных
слоў, якая вызначае адносіны да экалогіі.

ЭКАГЕНЕЗ (эка... + genos — род) — працэс гістарычных
узаемаадносін паміж арганізмам і асяроддзем.

ЭКАЛОГІЯ (грэч. oikos — жыллё, месцазнаходжанне +
logos — вучэнне) — біялагічная навука аб узаемаадносінах ар-
ганізмаў і іх папуляцый адзін з адным і з асяроддзем
пражывання; аб біяцэнозах і экасістэмах як выніках узаемааб-
моўленай эвалюцыі арганізмаў (біёты) і біяцэналагічнага ася-
роддзя, аб ажыццяўляемай на розных трафічных узроўнях
дзеянасці папуляцый. Тэрмін «Э.» прапанаваны Э. Тэклем
(1866) для вызначэння «агульнай навукі аб асяроддзі». Э. дзе-
ліцца на шэраг паказчыкаў: Э. асобін (аўтаэкалогія), папу-
ляцый (папуляцыйная экалогія, дэмэкалогія), згуртаванняў
(сінэкалогія), радыяцыйную, сельскагаспадарчую, эвалюцыйную
і касмічную, часткова — эталогію.

**ЭКАНАМІЧНАЯ СТРАТА АД ІНФЕКЦЫЙНЫХ ЗАХВОР-
ВАННЯЎ** — страта, якая складаецца з кошту паўшых і вымуша-
на забітых жывёл, страт розных відаў прадукцыі, затрат на
 каранцінныя мерапрыемствы, страт ад спынення альбо скара-
чэння рэалізацыі жывёл і прадуктаў жывёльнага паходжання.

**ЭКАНАМІЧНАЯ ЭФЕКТЫЎНАСЦЬ ВЕТЭРЫНАРНЫХ
МЕРАПРЫЕМСТВАЎ** — памеры прадухілення ветэрынарнай
службай страт у жывёлагадоўлі, якія выражаюцца коль-
касцю зберажonych ад хвароб жывёл і аб'ёмам атрыманай
ад іх прадукцыі, ацэненай у дзеючых закупачных мэтах.

ЭКЗАГЕННЫ (грэч. exo — звонку, па-за + genes — які па-
шкоджвае, вырабляе) — знешняга паходжання, звязаны з дзе-
яннем знешніх прычын.

ЭКЗАГЕННЫЯ ХВАРОБЫ — інфекцыйныя хваробы, якія
не сустракаюцца на тэрыторыі той альбо іншай краіны і могуць
узнікаць толькі ў выніку заносу ўзбуджальнікаў альбо крыніцы
ўзбуджальніка інфекцыі з-за мяжы.

ЭКЗАНТЭМА, exanthema (грэч. exantheo — расцвітаць) —
утварэнне балячак на скуры. Э. можа быць плямавая, папу-
лёзная, пустулёзная, везікулярная.

ЭКЗАРТЫКУЛЯЦЫЯ, exarticulatio (лац. ex — із + articula-
tio — сустаў), вычлянненне — аперацыя выдалення сегмента ка-
нечнасці альбо хваста па лініі сустаўной шчыліны. Найбольш
часта ўжываецца ў сабак.

ЭКЗАСТОЗ, exostosis (грэч. exo — вон, звонку + osteon —

косць) — різка абмежаваная касцявая нарасць на паверхні косці.

ЭКЗАТАКСІНЫ (грэч. ехо — звонку, па-за + toxikon — яд) — ядавітыя злучэнні бялковай прыроды, якія прадудыруюцца некаторымі мікраарганізмамі (узбуджальнікі батулізму, скупняку, стафілакокавай і стрэптакокавай інфекцый і інш.). Яны вылучаюцца пры жыцці ў навакольнае асяроддзе. Яны тэрмалабільныя, малаўстойлівыя, у арганізме аказваюць спецыфічнае выбіральнае дзеянне на пэўныя органы і тканкі, а таксама валодаюць антыгеннымі ўласцівасцямі — выклікаюць утварэнне антытаксінаў.

ЭКЗАФТАЛЬМ, exophthalmus (exophthalmos — лупатасць) — выпукласць вочнага яблыка за межы арбіты. Адзначаецца пры захворванні вачэй, лейкозах, эндэмічным валляку, новаўтварэннях у арбіце, атручваннях ФАЗ.

ЭКЗІТУС (лац. exutus — канец, зыход) — лятальны вынік хваробы.

ЭКЗЕМА, eczema (грэч. ekzema — высыпанне на скуры) — хранічнае рэцыдывіруючае захворванне скуры, якое абумоўлена серозным запаленнем пераважна сасочкавага слою скуры і праяўляецца паліморфнай свярбчай высыпкай. Часцей адзначаецца ў сабак і кошак.

ЭКЛАМПСІЯ, eclampsia (грэч. eklampsia — успышка) — захворванне нервовай сістэмы, якое адносіцца да групы функцыянальных неўрозаў і характарызуецца раптоўнымі прыпадкамі таніка-кланічных сутаргаў. Э. часцей за ўсё адзначаецца ў цяжарных і кормячых сук, вельмі рэдка — ў кароў, кабыл і свінаматак.

ЭКСУМАЦЫЯ (лац. ex — з + humus — зямля, глеба) — даставанне з зямлі трупа. Праводзяць у асноўным для судовай, медыцынскай і ветэрынарнай экспертызы.

ЭКСКАРЫЯЦЫЯ, excoriatio (лац. ex — з, ад + corium — скурны слой) — паверхневы дэфект скуры, які абумоўлены яе механічным пашкоджаннем.

ЭКСКРЭМЕНТЫ, КАЛ (лац. excrementum — адыход) — цвёрдыя і вадкія вылучэнні жывёламі адыходаў стрававання.

ЭКСКРЭТЫ (лац. excretum — вылучанае) — вылучаемыя арганізмам канечныя прадукты абмену рэчываў.

ЭКСТРАСІСТАЛІЯ, extrasystolia (лац. extra — па-за, звонку + грэч. systole — скарачэнне) — парушэнне рытму сэрца. Характарызуецца ўзнікненнем дачасных скарачэнняў сэрца (экстрасістала). Пры гэтым узбуджэнне міякарда адбываецца не з вузлаў нервова-праводзячай сістэмы, г. зн. з'яўляецца гетэратропным.

ЭКСТЫРПАЦЫЯ, exstirpatio (лац. выдаленне, выразанне) — хірургічная аперацыя поўнага альбо частковага выдалення органаў, новаўтварэнняў. Напр., экстырпацыя маткі, Э. мякішнага храстка і г. д.

ЭКСПЕРЫМЕНТ (лац. experementum — проба, вопыт) — нагляданне даследуемай з'явы ў дакладна ўлічваемых умовах,

дазваляючых узнаўляць іх пры паўтарэнні гэтых умоў.

ЭКСПЕРТЫЗА (лац. *expertus* — доследны) — 1. Даследаванне паталагічнага матэрыялу. 2. Даследаванне прадуктаў жывёлагадоўлі на прыгоднасць у ежу. Вынікі даследаванняў зацвярджаюцца афіцыйным дакументам, які выдаецца ветэрынарнымі лабараторыямі.

ЭКСТЭР'ЕР (лац. *exterior* — вонкавы, знешні) — знешнія формы жывёлы ў сувязі з яго канстытуцыйнымі ўласцівасцямі і прадуктыўнасцю. Жывёлам розных напрамкаў прадуктыўнасці ўласцівы пэўныя экстэр'ерныя асаблівасці.

ЭКСТРАГІРАВАННЕ (лац. *extraho* — выцягваю, здабываю), экстракцыя — працэс выцягвання рэчываў пры дапамозе растваральніка з раствораў альбо цвёрдых рэчываў.

ЭКСТЭНСІЎНАЯ ЖЫВЕЛАГАДОЎЛЯ — спосаб развядзення жывёл ва ўмовах дробных таварных ферм.

ЭКСУДАТ (лац. *exsudo* — выпацяваю, вылучаю) — вадкасць, якая збіраецца ў поласцях арганізма ў выніку эксудацый пры запаленні.

ЭКТА... (грэч. *ektos* — па-за, звонку) — частка складаных слоў, якая вызначае: знешні, вонкавы.

ЭКТАДЭРМА, ЭКТАБЛАСТ (экта... + *derma* — скура) — 1. Вонкавы зародкавы лісток у мнагаклетачных жывёл; з Э. развіваюцца покрывы і іх вытворныя, скурныя залозы, вонкавы шкілет беспазваночных, органы нюху, нервовая сістэма, эпідэлія прыкладнай і задняй кішак. 2. Вонкавы слой сценкі цела ў кішачнаполасцевых.

ЭКТАЗИЯ, *ectasia* (грэч. *ektasis* — расцягваю) — раўнамернае пашырэнне прасвету трубкаватага органа ў якім-небудзь пэўным месцы. Напр., эктазія бронхаў.

ЭКТАПАРАЗІТЫ (экта... + *parasitos* — паразіт, нахлебнік) — арганізмы, якія паразітуюць на паверхні цела гаспадара (вошы, пухаеды і г. д.).

ЭКТАПІЯ, *ectopia* (грэч. *ektopos* — зрушаны) — зрушэнне тканкі, органа альбо яго часткі ў незвычайнае для іх месца. Асноўнай прычынай Э. з'яўляюцца прыроджаныя парокі развіцця.

ЭЛАФАСТРАНГІЛЕЗ, *elaphostrongylosis* — паразітарная хвароба аленяў, выклікаемая нематодамі з р. *Elaphostrongylus*, сям. *Protostrongylidae*. Пашкоджваюцца абалонкі галаўнога і спіннага мозгу. Прам. гасп. — сухапутныя малюскі.

ЭЛЕАФОРА, *Elaeophora* (грэч. *elaia* — масліна + *phorein* — несці) — р. нематодаў з сям. *Filariidae*. Паразітуе ў жвачных у аорце. Распаўсюджана ў Паўднёва-Усходняй Азіі і Афрыцы.

ЭЛЕКТЫЎНЫ (лац. *electus* — выбраны) — выбіральны.

ЭЛЕФАНТІАЗІС, *elephantiasis* (грэч. *elephas* — слон) — тое самае, што слановасць; хвароба, якая характарызуецца прагрэсіруючым павелічэннем якога-небудзь органа.

ЭЛІМІНАЦЫЯ (лац. *elimino* — выдаляць) — элімінаванне, устараненне, выключэнне.

ЭЛИТА (франц. elite — лепшае, адборнае) — у жывёлагадоўлі лепшыя, адборныя жывёлы, атрыманыя ў выніку селекцыі і выкарыстоўваемыя для далейшага развядзення. Да класаў эліта і Э. рэкорд адносяць найбольш цэнных па экстэр'еру, канстытуцыі, спадчынных якасцях і прадуктыўнасці жывёл, перавышаючых патрабаванні баніціровачнага класа.

ЭМБРЫЕН-ВАКЦЫНА — вакцына, якая вырабляецца з віруса, вырашчанага на курыных эмбрыёнах.

ЭМБРЫЯЛОГІЯ (грэч. embryo — зародак + logos — вучэнне) — навука аб індывідуальным развіцці арганізмаў (антагенезе).

ЭМБРЫЕН (грэч. embryo — зародак) — жывёльны арганізм у ранні перыяд развіцця, зародак.

ЭМБАЛІЯ (грэч. embole — устаўка, уварванне) — закупорка крывяносных альбо лімфатычных сасудаў часцінкамі (эмбаламі), занесенымі токам крыві альбо лімфы.

ЭМІГРАЦЫЯ (лац. emigrare — перасяленне, высяленне) — 1. Любое перамяшчэнне з месца, якое лічыцца звычайным, у іншае. 2. Масавае высяленне жывёл са звычайных месц пражывання.

ЭМДЭНСКІЯ ГУСІ — парода гусей, выведзена ў Германіі. Разводзяць у Еўропе, Прыбалтыцы.

ЭМФІЗЕМАТОЗНЫ КАРБУНКУЛ, ЭМКАР, gangraena emphysematosa — востра працякаючая некантагіёзная інфекцыйная хвароба, якая характарызуецца ліхаманкай, з'яўленнем у мышцах крэпітыруючых запаленчых ацёкаў. Узбуджальнік — анаэробная спараўтвараючая палачка *Clostridium chauvoei*. Успрымлівая да яе буйн. раг. жыв., буйвалы, радзей — козы і авечкі. Больш адчувальны маладняк ад 3 мес да 4 гадоў. Часцей захворванне рэгіструецца летам на пашы. Заражэнне адбываецца пры пападанні ўзбуджальніка ў страўнікава-кішачны тракт з кормам альбо вадой, а таксама праз раны. Хвароба працякае спарадычна, часам — у выглядзе эпізаоты. Праяўляецца раптоўна, павышаецца тэмпература цела. У жывёлы адзначаюць прыгнечанасць, кульгавасць. У вобласці крупа, шыі ўтвараюцца хваравітыя гарачыя прыпухласці, затым яны становяцца халоднымі і бязбольнымі. Пры іх пальпцыі выяўляецца крэпітацыя. Дыягназ ставяць на аснове клініка-эпізааталагічных даных, бактэрыялагічнага даследавання. Лячэнне эфектыўнае на ранніх стадыях хваробы: выкарыстоўваюць антыбіётыкі, у тоўшчу запаленчага ацёку ін'ецыруюць растворы перакісу вадароду, марганцава-кіслага калію, лізолу. Астатніх жывёл вакцынуюць. У небяспечнай мясцовасці прафілактычную вакцынацыю праводзяць перад выганам жывёл на пашу.

ЭМФІЗЕМА ЛЕГКІХ, emphysema pulmonum (грэч. emphysema — уздуццё, pulmones — лёгкія) — захворванне, якое характарызуецца паталагічным павелічэннем лёгкіх у аб'ёме. Распазнаюць альвеаларную і інтэрстыцыяльную Э. Альвеалар-

ная Э. у сваю чаргу можа быць вострай, працякаючай без структурных змяненняў лёгачнай тканкі, і хранічнай, якая характарызуецца атрафіяй міжальвеалярных і міжінфундыбулярных перагародак. Інтэрстыцыяльная Э. характарызуецца пранікненнем паветра ў інтэрстыцый лёгкіх. Прычынай альвеалярнай Э. з'яўляюцца дыфузныя бронхіты, а інтэрстыцыяльная Э. узнікае пры траўмах лёгачнай тканкі. У аснове клінічнага праяўлення Э. л. ляжыць вострая лёгачна-сардэчная недастатковасць. У якасці асноўных лячэбных прэпаратаў пры Э. л. ужываюць бронхалітычныя сродкі (атрапін, эфедрын).

ЭМПІЕМА, емпуема (грэч. еп — у + руоп — гной) — збіранне гною ў замкнутай поласці альбо полым органе. Напр., у перыкардзе.

ЭЛЕКТРАКАРДЫЯГРАФІЯ, electrocardiographia (грэч. kardio — сэрца + grapho — пішу) — метад рэгістрацыі электрычнай актыўнасці міякарда. Распаўсюджваецца па сэрцы на працягу сардэчнага цыклу.

ЭЛЕКТРАЛЯЧЭННЕ, electrotherapia — метад фізіятэрапіі, які заключаецца ў выкарыстоўванні дазіраванага ўздзеяння на арганізм электрычных токаў, электрычных, магнітных альбо электрамагнітных палёў.

ЭЛЕКТРАФАРЭЗ, electrophoresis (грэч. phoreo — нясу) — накіраванае ўвядзенне з дапамогай пастаяннага электрычнага току лекавых рэчываў у выглядзе іонаў праз непашкоджаную скуру, слізістую абалонку альбо ранавую паверхню.

ЭНАФТАЛЬМ, enophthalmus (грэч. еп — у, ва + ophtalmos — вока) — западзенне вочнага яблыка ў арбіту. Э. можа адзначацца пры абязводжванні арганізма і некаторых інш. паталагічных станах.

ЭНЗААТЫЧНАСЦЬ — прыстасаванне хвароб да пэўнай мясцовасці, звязанае з прыроднымі альбо эканамічнымі фактарамі.

ЭНЗААТЫЧНАЯ ПНЕЎМАНІЯ СВІНЕЙ, pneumonia enzootica suum — хранічнае інфекцыйнае захворванне, якое характарызуецца катаральнай бронхапнеўманияй, кашлем, рэмітуючай ліхаманкай, адставаннем у росце і развіцці жывёл. Узбуджальнік — *Mycoplasma hyopneumoniae*, не выключаны удзел інш. відаў мікаплазмаў. Часцей хварэюць парасяты-адыманцы, асабліва ў перыяд фарміравання груп. Асноўны шлях заражэння — паветрана-кропельны, пры непасрэдным кантакце, не выключаюцца перадача мікаплазмаў са спермай, а таксама парушэнні мікраклімату ў свінарніках. У захварэўшых жывёл адзначаюць павышэнне тэмпературы цела, сухі кашаль, выцяканні з носа. Дыягназ ставяць на аснове ўліку эпідэміялагічных, клінічных і паталаганатамічных даных. Пацвярджаецца біяпрабай, бактэрыялагічнымі, сералагічнымі і вірусалагічнымі даследаваннямі. Спецыфічных сродкаў тэрапіі няма. Выкарыстоўваюць антыбіётыкі, сульфаніламідныя прэпараты і сродкі сімптоматычнай і патагеннай тэрапіі. Для жывёл утв-

раюць належныя ўмовы ўтрымання. Уводзяць ахоўныя абмежаванні.

ЭНЗААТЫЧНЫ (ІНФЕКЦЫЙНЫ) ЭНЦЭФАЛАМІЕЛІТ (параліч) **СВІНЕЙ** — хвароба Тэшэна (encephalomyelitis enzootica) — інфекцыйнае захворванне свіней, якое характарызуецца запаленнем галаўнога і спіннага мозгу і праяўляецца парэзамі і паралічамі. Узбуджальнік — Porcine enterovirus, адносіцца да групы энтэравірусаў, валодае значнай устойлівасцю. Хварэюць свінні ўсіх узростаў і парод, але пераважна ў 2—10-месячным узросце. Крыніцай узбуджальніка з'яўляюцца хворыя і перахварэўшыя жывёлы, якія вылучаюць вірус з экскрэтамі і сакрэтамі, забруджваюць ім аб'екты навакольнага асяроддзя. Заражэнне адбываецца праз слізистую абалонку носа і страўнікава-кішачнага тракта. Хвароба праяўляецца спарадычна, але часцей — вясной і восенню ў выглядзе асобных успышак. У захварэўшых жывёл развіваецца пужлівасць, узбуджэнне, скрыгат зубамі, сутаргі, параліч задніх, затым перадніх канечнасцей. Дыягназ заснаваны на аналізе эпідэміялагічных, клінічных даных, паталаганатамічных змяненняў, вынікаў лабараторных (сералагічных) даследаванняў, біяпробы. Лячэнне малаэфектыўнае. Аздараўленне небяспечных гаспадарак праводзіцца шляхам забою ўсіх свіней альбо толькі хворых і падазроных у захворванні з адначасовай вакцынацыяй здаровага пагалоўя.

Мяса пускаюць у ежу толькі пасля праваркі, перапрацоўкі ў кансервы альбо вараныя каўбасы.

ЭНЗААТЫЧНЫ ЭНЦЭФАЛАМІЕЛІТ ПУШНЫХ ЗВЯРОЎ, encephalomyelitis enzootica — востра працякаючая хвароба, якая характарызуецца пашкоджаннем цэнтральнай нервовай сістэмы і суправаджаецца павышанай узбуджальнасцю і эпілептычнымі прыпадкамі. Узбуджальнік — вірус, які адносіцца да групы адэнавірусаў. Хварэюць шчаняты лісіц, пясцоў, собаляў ва ўзросце да 10 мес. Крыніцай узбуджальніка з'яўляюцца хворыя звыры і вірусаносьбіты. Заражэнне адбываецца аэрагенным і аліментарным шляхамі. Асаблівасцю захворвання з'яўляецца стацыянарнасць. Цяжэнне хваробы вострае, падвострае і хранічнае. У хворых жывёл адзначаюцца эпілептычныя прыпадкі, хісткасць паходкі, сверб скуры, панос, дрэнны апетыт і змардаванне. Ляцальнасць — ад 10 да 80 %. Пры пастапоўцы дыягназу ўлічваюць эпідэміялагічныя, клінічныя і паталаганатамічныя даныя, ставяць біяпробу. Лячэнне малаэфектыўнае, выкарыстоўваюць гіперімунную сываратку. Перахварэўшы маладняк выбракоўваюць, праводзяць дэзінфекцыю і інш. ветэрынарна-санітарныя мерапрыемствы.

ЭНЗАОТЫЯ (грэч. en — унутры + зоон — жывёла) — такая форма праяўлення эпідэміялагічнага працэсу, пры якой інфекцыя пашкоджае параўнальна невялікую колькасць жывёл з агульнай крыніцы на невялікай тэрыторыі (ферма, гаспадарка) і не мае тэндэнцыі да больш шырокага распаўсюджвання.

ЭНДА... (греч. endon — унутры) — частка складаных слоў, якая вызначае: унутраны, унутры.

ЭНДАГЕННЫ (энда... + genos — нараджэнне) — узнікаючы з глыбокіх слаёў тканкі.

ЭНДАКАРД (энда... + cardis — сэрца) — унутраная абалонка сэрца пазваночных, якая высцілае яго поласці.

ЭНДАКАРДЫТ, endocarditis (греч. endon — унутры + cardia — сэрца + itis) — запаленне эндакарда. Распазнаюць язвенны і барадаўчаты Э. Часцей за ўсё Э. з'яўляецца ўскладненнем інфекцыйных захворванняў. Асноўным клінічным сімптомам Э. з'яўляюцца эндакардыяльныя шумы, якія праслуховаюцца пры аўскультацыі сэрца. У лячэбны комплекс, які выкарыстоўваецца пры лячэнні Э., уключаюць антыбактэрыяльныя і сардэчныя прэпараты, а калі захворванне рэўматычнага паходжання, — саліцылавыя і супрацьалергічныя.

ЭНДАКРЫННЫЯ ЗАЛОЗЫ (энда... + krino — аддзяляю) — тое самае, што і залозы ўнутранай сакрэцыі.

ЭНДАКРЫНАЛОГІЯ (энда... + krino — аддзяляю + logos — вучэнне) — навука аб залозах унутранай сакрэцыі, вылучаемых імі гармонах і аб механізмах гарманальнай рэгуляцыі працэсаў жыццядзейнасці.

ЭНДАМЕТРЫТ, endometritis (гр. endon — унутры + metra — матка + itis) — запаленне слізістай абалонкі маткі. Распазнаюць катаральныя, гнойныя, катаральна-гнойныя, фібрынозныя і захаваныя Э. Этыялогія і лячэнне такія ж, як і пры метрытах (гл. *Метрыты*).

ЭНДАПАРАЗІТЫ (энда... + parasitos — паразіт) — арганізмы, якія паразітуюць унутры гаспадара (у поласці яго цела, тканках або кішэчніку). Напр., гельмінты.

ЭНДАСКАПІЯ, endoscopy (греч. endon — унутры + skopia — гляджу) — метада даследавання некаторых полых органаў пры дапамозе спецыяльных асвятляючых прыбораў.

ЭНДАТАКСІНЫ (греч. endon — унутры + toxikon — яд) — ядавітыя рэчывы, якія ўтвараюцца ў працэсе жыццядзейнасці шматлікіх патагенных мікраарганізмаў, але вызваляюцца толькі пасля распаду мікробнай клеткі. Яны характарызуюцца тэрмастабільнасцю, невялікай антыгеннай актыўнасцю, неспецыфічным і параўнальна слабым таксічным дзеяннем.

ЭНДЭМІЧНЫЯ ХВАРОБЫ, БІЯГЕАХІМІЧНЫЯ ЭНДЭМІІ — morbus endemica (лац. morbus — хвароба, endemos — мясцовы) — захворванні, якія адзначаюцца ў пэўных мясцовасцях і ўзнікаюць у выніку недахопу альбо лішку ў раслінах і глебе, на якой растуць, жыццёва важных мікра- альбо макраэлементаў. Напр., эндэмічны валляк, акабальтоз, акупроз і інш.

ЭНЕРГЕТЫЧНАЯ ЦЭННАСЦЬ КАРМОЎ — уласцівасць корму задавальняць патрабаванні жывёл у хімічнай энергіі.

ЭНТА... (греч. entos — унутры) — частка складаных слоў, якая вызначае: унутраны.

ЭНТАМОЗЫ, entomoses (греч. entomon — насякомае) —

хваробы живёл і чалавека, выклікаемыя насякомымі альбо іх лічынкімі.

ЭНТЭРЫТ КАКЦЫДЫЕЗНЫ ТАЎСТАЛОБІКАЎ — паразітарная хвароба рыб, выклікаемая прасцейшымі з р. Eimeria, кл. Sprogozoa. У нас сустракаецца на поўдні. Пашкодзваецца кішэчнік.

ЭНТЭРАГЕПАТЫТ — гл. *Гістаманоз*.

ЭНТЭРЫТ, enteritis (грэч. enteron — кішка + itis) — запаленне тонкага аддзела кішэчніка, якое суправаджаецца парушэннем яго сакраторнай, маторнай і ўсмоктвальнай функцый. Э. могуць быць першаснымі і другаснымі, вострымі і хранічнымі. Часцей за ўсё прычынай узнікнення Э. з'яўляюцца памылкі ў кармленні (кармленне цвілымі, пракіслымі, загінуўшымі, прамерзлымі і г. д. кармамі). Пры лячэнні ўжываюць дыету і дыетычныя прэпараты, слабіцельныя сродкі, антыбіётыкі і сульфаніламіды.

ЭНТЭРАКАЛІТ, enterocolitis (грэч. enteron + kolon — тоўстая кішка + itis) — запаленне слізистай абалонкі тонкага і тоўстага аддзелаў кішэчніка. Адзначаецца ва ўсіх відаў с.-г. жывёл. Распазнаюць востры і хранічны Э., а ў залежнасці ад характару запалення — катаральны, гемарагічны, фібрынозны і інш. Прычыны Э. тыя ж, што і энтэрыту, але дзейнічаюць больш інтэнсіўна. Праяўляецца Э. агульнай прыгнечанасцю, чаргаваннем запораў і паносаў, інтаксікацыйнай арганізма. Лячэнне — гл. *Гастрэнтэрыт, Энтэрыт*.

ЭНТЭРАЛІТ, entorolithus (грэч. enteron + lithos — камень) — камяні, якія ўтвараюцца ў кішэчніку ў выніку парушэння мінеральнага абмену. Распазнаюць сапраўдныя Э., якія складаюцца з мінеральных рэчываў, а таксама несапраўдныя Э., якія ўтвараюцца з раслінных валокнаў, пяску, зямлі, прамочаных вапнай і склееных слізю.

ЭНТЭРАЛГІЯ, enteralgia (грэч. enteron — кішка + algos — боль) — захворванне, якое адносіцца да групы дынамічных колікаў і праяўляецца спастычнымі скарачэннямі асобных петляў кішэчніка. Хварэюць пераважна коні у выніку агульнага альбо мясцовага пераахладжэння, катаральнага запалення кішэчніка. Захворванне характарызуецца кароткачасовымі (5—10 мін) прыступамі болю, у час якіх адзначаецца турбота жывёлы. Працягласць хваробы — да 6 гадзін. Лячэнне заключаецца ў выкарыстоўванні спазмалітыкаў, асабліва эфектыўны атрапіну сульфату.

ЭНТЭРАВІРУСНЫ ГАСТРАЭНТЭРЫТ СВІНЕЙ, gastroenteritis enteroviroziz suum — востра працякаючая кантарыёзная хвароба, у асноўным парасят-адымандаў і падсвінкаў, якая характарызуецца дыярэяй, ванітай, дэгідратацыйнай арганізма і змардаваннем. Узбуджальнікам захворвання з'яўляецца энтэравірус з сям. пікорнавірусаў, крыніцай якога з'яўляюцца хворыя, перахварэўшыя і латэнтна інфіцыраваныя свінні. Заражэнне адбываецца ў асноўным аліментарна. У хворых жывёл адзначаюць прыгнечанасць, адказ ад прыёму корму,

смагу, у многіх — ваніту. Затым з'яўляецца панос з вылучэннем вадзяністых жоўтага альбо жоўта-зялёнага колеру фекалій, часам — з прымешкай крыві. У некаторых выяўляюць пашкоджанне ЦНС (аглумападобны стан, паралічы). Дыягназ устанаўліваюць на аснове эпізаатычных, клінічных, паталагаанатамічных даных і лабараторных даследаванняў па вылучэнню і ідэнтыфікацыі ўзбуджальніка. Лячэнне сімптоматычнае, выкарыстоўваюць дыпасфен, тылан, энтэрасептол, антыбіётыкі і сульфаніаміды. Спецыфічныя сродкі прафілактыкі не распрацаваны. Праводзяць агульныя ветэрынарна-санітарныя абмежавальныя мерапрыемствы.

ЭНТЭРАТАКСЕМИЯ, *enterotoxaemia infectiosa* — інфекцыйная хвароба, абумоўленая ўсмоктваннем таксінаў, якія паступаюць у парэнхіматозныя органы, цэнтральную нервовую сістэму і кроў з тонкага аддзела кішэчніка. Узбуджальнік — анаэробны мікраарганізм групы *Cl. perfringens*. У авечак хваробу часцей выклікаюць *Cl. perfringens* тыпаў Д і С, у цялят і парасят — А і С. Хварэюць часцей маладняк с.-г. жывёл і дарослыя авечкі. Крыніцай узбуджальніка з'яўляюцца хворыя і перахварэўшыя жывёлы, а таксама шэрсць, скуры, трупы, інфіцыраваныя слаі глебы, вада, кармы. Заражэнне адбываецца аліментарным шляхам. У хворых жывёл наглядаецца прыгнечанасць, адказ ад корму, смага, панос, фекаліі вадзяністыя з прымешкай крыві, часам — пенныя. Рэгіструюць сутаргавыя з'явы, паралічы канечнасцей. Дыягназ ставяць на аснове клініка-эпізааталагічных даных, паталагаанатамічных даследаванняў і вынікаў бактэрыялагічнага даследавання. Для лячэння выкарыстоўваюць гіперімумныя сывараткі і антыбіётыкі. З прафілактычнай мэтай праводзяць імунізацыю вакцынамі і полівалентным анатаксінам.

ЭНТЭРАЦЭНТЭЗ, *enterocentesis* (грэч. *enteron* + *kenteo* — калоць) — пракол кішкі, які часам выкарыстоўваецца як радыкальная мера лячэння цяжкай формы метэарызму кішэчніка ў коней.

ЭНЦЭФАЛІТ, *encephalitis* (грэч. *enkephalos* — галаўны мозг + *itis* — запаленне) — запаленне галаўнога мозгу. Найбольш частымі прычынамі Э. з'яўляюцца вірусныя інфекцыі (ІЭМ, чума драпежных, хвароба Аўескі), радзей — бактэрыяльныя фактары і хірургічны сепсіс. Працякае Э. спачатку з сімптомамі ўзбуджэння, аж да буянства, потым — з прыгнечанасцю, парэзмамі і паралічамі. Хворых жывёл неабходна ізаляваць. Выкарыстоўваюць заспакаяльныя, супрацьсутаргавыя і антыбактэрыяльныя прэпараты.

ЭНЦЭФАЛАМІЕЛІТ, *encephalomyelitis* (грэч. *enkephalos* + *myelos* — спінны мозг + *itis*) — запаленне спіннага і галаўнога мозгу. Прычынамі Э. з'яўляюцца вірусныя інфекцыі. Распазнаюць Э. сыходныя і ўзыходныя. Пры сыходных Э. праяўляюцца спачатку сімптомы паражэння галаўнога мозгу, пры ўзыходных — наадварот. Лячэнне малаэфектыўнае, яму падвержаны толькі цэнныя ў племянных адносінах жывёлы.

ЭПЕРЫТРАЗААНОЗ, *eperythrozoonosis* — кривепаразітарная хвароба хатніх і дзікіх жывёл, выклікаемая мікаплазмападобнымі арганізмамі р. *Eperithrozoon*. Пашкоджаюцца клеткі крыві (эрытрацыты, лейкоцыты, трамбацыты). Распаўсюджана на поўдні былога СССР і інш.

ЭПІ... (грэч. *epi* — на, над, зверху, пры, апасля) — частка складаных слоў, якая вызначае знаходжанне паверх, перад альбо паблізу чаго-небудзь.

ЭПІДЭРМІС (эпі... + *derma* — скура) — вонкавы эпітэліяльны слой скуры эктадэर्मальнага паходжання. З Э. развіваюцца розныя рагавыя ўтварэнні (валасы і іх відазмяненні — іглы, шчаціны, луска, кіпцюры і г. д.), а таксама скурныя залозы.

ЭПІДЭМІЯ (грэч. *epi* — на, над, зверху + *demos* — народ, вобласць, краіна) — шырокае распаўсюджванне інфекцыйнай хваробы.

ЭПІДЭРМАПТОЗ, *epidermoptosis* — скураедная кароста птушак сям. курыных. Паразітуюць кляшчы пад лускамі эпідэрміса і ў пачатковай частцы пер'явых фалікулаў.

ЭПІЗАОТЫЯ (эпі... + *zoon* — жывёла) — адначасовае распаўсюджванне захворвання сярод вялікай колькасці жывёл аднаго альбо многіх відаў.

ЭПІЗААТЫЧНАЯ КАРТА — карта, якая адлюстроўвае эпізаатычную сітуацыю ў пэўным адміністрацыйным раёне, а дакладна: размяшчэнне небяспечных пунктаў, узровень і дынаміку захворвання. Бываюць часовыя альбо пастаянныя, агульныя альбо па асобных відах інфіцыраваных хвароб.

ЭПІЗААТЫЧНАЕ СТАНОВІШЧА (СІТУАЦЫЯ) — сукупнасць даных аб распаўсюджанасці інфекцыйных хвароб жывёл на канкрэтнай тэрыторыі за пэўны прамежак часу.

ЭПІЗААТЫЧНЫ ЛАНЦУГ — комплекс элементаў, пры ўзаемадзеянні якіх магчыма ўзнікненне і развіццё эпізаатычнага працэсу, а дакладна: крыніца ўзбуджальніка інфекцыі, фактары перадачы і ўспрымлівыя жывёлы. Умовы знешняга асяроддзя ўплываюць на звенні эпізаатычнага ланцуга, спрыяюць альбо перашкаджаюць цяжэнню эпізаатычнага працэсу.

ЭПІЗААТЫЧНЫ ЖУРНАЛ — адзін з асноўных дакументаў, які адлюстроўвае эпізаатычны стан гаспадаркі, раёна, вобласці. Ён вядзецца і захоўваецца пастаянна.

ЭПІЗААТЫЧНЫ ЛІМФАНГІТ, афрыканскі сап, бластамікоз, *limphangitis epizootica* — хранічнае інфекцыйнае захворванне, якое характарызуецца запаленнем лімфатычных сасудаў і лімфавузлаў скуры, падскурнай клятчаткі з утварэннем гнайнікоў і язваў. Узбуджальнік — дрожджападобны грыб *Histoplasma farciminosum*, які доўга захоўваецца ў глебе, гноі. Успрымлівыя коні, аслы, мулы, вярблюды. Заражэнне адбываецца праз пашкоджаную скуру, аліментарна, паветраным шляхам і пры злучцы. Праяўляецца часцей у выглядзе спарадычных выпадкаў. Ставяць дыягназ на аснове клініка-эпізааталагічных

даних і виникають лабораторних дослідження. Лічіння не праводзяць, хворых жывёл знішчаюць. На гаспадарку накладваюць каранцін.

ЭПІЗААТЫЧНЫ АЧАГ — адно альбо некалькі жывёлагадоўчых альбо інш. памяшканняў і тэрыторыя вакол іх (паша, выгулы і г. д.), на якіх ёсць некалькі рэзервуараў узбуджальніка інфекцыі.

ЭПІЗААТЫЧНЫ ПРАЦЭС — паслядоўнае заражэнне жывёл і распаўсюджванне інфекцыйнага захворвання ў выніку ўзаемадзеяння ўсіх звенняў эпізаатычнага ланцуга: наяўнасць крыніц, фактараў перадачы ўзбуджальніка і ўспрымлівага пагалоўя.

ЭПІЗААТЫЧНЫ АНАЛІЗ (грэч. analysis — раскладанне, раслічэнне, разбор) — выкарыстоўванне сукупнасці прыёмаў і метадаў для вывучэння характару, узроўню і дынамікі эпізаатычнага працэсу, які адбываецца на пэўнай тэрыторыі за пэўны прамежак часу. Вызначаецца інцыдэнтнасць, кантагіённасць, прэвалентнасць, лятальнасць пры інфекцыйных хваробах, характар эпізаатычнага ачага.

ЭПІЗААТАЛАГІЧНЫ ДЫЯГНАЗ — вывад аб характары ўзнікшай інфекцыйнай хваробы, які зроблен на аснове сукупнасці звестак, складаючых яе эпізааталагічны асаблівасці і заканамернасці.

ЭПІЗААТАЛАГІЧНЫ ЭКСПЕРЫМЕНТ — дослед на лабараторных і сельскагаспадарчых жывёлах для вывучэння асобных бакоў эпізаатычнага працэсу (шляхі перадачы ўзбуджальніка, механізм заражэння і г. д.), а таксама для праверкі эфектыўнасці супрацьэпізаатычных мерапрыемстваў.

ЭПІЗААТАЛАГІЧНАЕ АБСЛЕДАВАННЕ, клініка-эпізааталагічнае абследаванне — асноўны метад эпізааталогіі, які заключаецца ў высвятленні разнастайных палажэнняў і фактараў, характарызуючых канкрэтны небяспечны пункт альбо зону і асаблівасці развіцця і ліквідацыі ў ім заразнай хваробы. Вывучаюцца агульныя звесткі аб гаспадарцы, крыніцах узбуджальніка інфекцыі, шляхах распаўсюджвання хваробы, дынаміцы, формах і цяжары эпізаатычнага працэсу, дыягнаставанне хваробы, эфектыўнасць зробленых супрацьэпізаатычных мерапрыемстваў і г. д.

ЭПІЗААТАЛАГІЧНАЕ ПРАГНАЗІРАВАННЕ (грэч. prognosis — прадбачанне) — навукова абгрунтаванае прадказанне магчымасці ўзнікнення і асаблівасцей развіцця інфекцыйнай хваробы, распрацаванае на аснове сумы звестак аб эпізааталагічных заканамернасцях гэтай хваробы, вывучэння яе гісторыі, ацэнцы ролі прыродна-геаграфічных і эканамічных умоў і інш. фактараў.

ЭПІЗААТАЛОГІЯ — навука аб аб'ектыўных заканамернасцях, якія ляжаць у аснове ўзнікнення і распаўсюджвання інфекцыйных хвароб жывёл, метадах прафілактыкі і ліквідацыі гэтых хвароб. Эпізааталогію прынята падраздзяляць на агульную (якая вывучае агульныя заканамернасці эпізаатычнага

працэсу) і прыватную (кожную ў асобнасці інфекцыйную хваробу з мэтай яе прафілактыкі).

ЭПІКАРД (эпі... + kardo — сэрца) — вонкавая серозная абалонка сэрца, пераходзячая ў перыкард.

ЭПІКРЫЗ (грэч. epicrisis — меркаванне, рашэнне) — меркаванне аб дыягназе хваробы, прычынах яе ўзнікнення, развіцця, выніках лячэння, якое фарміруецца па завяршэнні лячэння.

ЭПІЛЕПСІЯ, epilepsy (грэч. epilepsy — прыпадак, схватка) — хранічная хвароба з пашкоджаннем нервовай сістэмы, якая характарызуецца перыядычна паўторнымі сутаргавымі прыпадкамі са стратай прытомнасці ў жывёл. Распазнаюць эпілепсію сапраўдную і сімптоматычную. Захворванне адзначаецца ў сабак, папугаяў і канарэек, радзей — у інш. відаў жывёл.

ЭРОЗІЯ, erosio (лац. erodere — раз'ядаць) — паверхневы дэфект скуры альбо слізистой абалонкі, які лакалізуецца ў межах эпідэрміса альбо эпітэлію і заживае без утварэння рубца.

ЭРГАНОМІКА (грэч. ergon — праца + nomos — закон) — вывучае чалавека (групу людзей) і яго (іх) дзейнасць у сучасных умовах вытворчасці.

ЭРЫТРАЦЫТЫ (грэч. erythros — чырвоны + kytos — клетка) — форменныя элементы крыві; чырвоныя клеткі крыві ў пазваночных і некаторых беспазваночных (ігласкурый).

ЭРЫТРАЦЫТОЗ, erythrocytosis (грэч. erythros — чырвоны + kytos — клетка + osis — паталагічны стан) — павышаная колькасць ў крыві эрытрацытаў. Распазнаюць абсалютныя Э., пры якіх павялічана маса цыркулюючых эрытрацытаў, і адносныя Э., абумоўленыя памяншэннем аб'ёму плазмы крыві.

ЭРЫТЭМА, erythema (грэч. erythros — чырвоны) — разліты альбо абмежаваны ўчастак гіперэміі скуры альбо слізистой абалонкі, звычайна — запаленчага характару. Э. абумоўлена пашырэннем капіляраў, сасочкавага слою скуры. Распазнаюць актыўную Э., якая характарызуецца перавагай артэрыяльнай гіперэміі, і пасіўную Э., узнікаючую ў выніку вянознага застою.

ЭСТОНСКАЯ БЕЛАГАЛОВАЯ ПАРОДА авечак — паўтанкарунная, мяса-шэрснага напрамку. Выведзена і разводзіцца ў Эстоніі.

ЭСТОНСКІ МЯСЦОВЫ КОНЬ, КЛЕПЕР — старажытная запражная парода коней паўночнага мясновага тыпу. Масць рыжая, сівая, вараная. Добра прыстасаваны да мясцовых умоў.

ЭСТОНСКАЯ ЦЕМНАГАЛОВАЯ ПАРОДА АВЕЧАК — паўтанкарунная, мясашэрснага напрамку. Выведзена і разводзіцца ў Эстоніі.

ЭСТОНСКАЯ БЕКОННАЯ ПАРОДА СВІНЕЙ — выведзена ў Эстоніі шляхам скрыжавання мясцовых свіней з кнырамі дацкіх, нямецкіх і фінскіх парод, а таксама шведскімі ландрасамі. Зацверджана ў 1961 г. Разавая пладавітасць — 11—12 парасят. Да 6-месячнага ўзросту адкормліваемы маладняк дася-

гаў массы 100 кг, затраты кармоў на 1 кг прыросту — 3,6—3,8 к. адз. Выкарыстоўваецца у прамысловым скрыжаванні.

ЭСТРЫДОЗЫ, oestridoses — паразітарныя хваробы жывёл, выклікаемыя лічынкамі насаглотачных аваднёў, якія паразітуюць у насавай поласці, лобных і прыдатачных пазухах галавы. Выклікаюць эстроз авечак, цэфенаміёз паўночных аленьў, рынэ-строз коней, цэфаланікоз вярблюдаў.

ЭТАЛОГИЯ (грэч. ethos — характар, нораў + logos — вучэнне) — навука аб паводзінах арганізмаў ва ўмовах экасістэм.

ЭТНАІДЫТ, ethnoiditis (грэч. ethnos — сіта + eidos — від + itis) — запаленне слізистой абалонкі ячэек рашотчатай косці. Распазнаюць востры і хранічны Э.

ЭТЫЯЛОГИЯ (грэч. aitia — прычына + logos — паняцце, вучэнне) — вучэнне аб прычынах узнікнення хваробы.

ЭТЫПАТАГЕНЕТЫЧНАЯ ТЭРАПІЯ — выкарыстоўванне сродкаў і метадаў тэрапіі з мэтай непасрэднага ўздзеяння на ўзбуджальніка хваробы, хуткага купіравання паталагічнага працэсу і ўстанаўлення нармальных функцый арганізма жывёлы.

ЭЎКАРЫЕТЫ — адна- альбо мнагаклетачныя раслінныя і жывёльныя арганізмы, у якіх цела клетак дыферэнцыравана на цытаплазму і ядро.

ЭЎРЫТРЕМА, Eurytrema (грэч. eury — шырокі + tremos — прысоска) — р. трэматодаў з сям. Dicrocoeliidae. Паразітуюць у жвачных. Від *E. pancreatum* (грэч. pancreas — падстраўнікавая залоза) — паразітуе ў буйн. і дробн. раг. жыв. у пратоках падстраўнікавай залозы. Прам. гасп. — наземныя малюскі, дад. гасп. — конікі. Выклікаюць *эўрытрэматыз* жвачных (гл.).

ЭЎРЫТРЕМАТОЗ, eurytrematosis — паразітарная хвароба жвачных, выклікаемая трэматодамі *E. pancreatum*. Пашкоджваецца падстраўнікавая залоза, часам — печань. Распаўсюджана на поўдні і Далёкім Усходзе. Характарызуецца дрэнным апетытам, паносамі, змардаваннем жывёл. Лячэнне — гл. *Дыкрацэліёз*.

ЭЎКАЛЕЕЗ, eucoleosis — паразітарная хвароба птушак, выклікаецца нематодамі *E. annulatus*. Паразітуюць у сценцы рота, валляка і стрававода. Распаўсюджана ўсюды. Наглядаюцца цяжкі акт глытання пры прыёме корму, цяжкае дыханне.

ЭЎКАЛЕУС, Eucoleus (грэч. eu — прыгожы, добры + koleos — похва) — р. нематодаў з сям. Capillariidae, п/а Trichocephalata. Паразітуе ў млекакормячых і птушак. Від *E. annulatus* (лац. — забяспечаны кальцом) паразітуе ў страваводзе, валляку, радзей — у ротавай поласці птушак сям. курыных. Прам. гасп. — дажджавыя чарвякі. Выклікае *эўкалеёз*.

ЭФЕМЕРНЫ (грэч. ephemeros — аднадзённы, кароткачасовы) — які працягваецца адзін дзень, аднадзённы, кароткачасовы. Напр., эфемерная ліхаманка буйн. раг. жыв.

ЭФІРНАЕ МАСЛА — пахучыя рэчывы, вырабляемыя спецыяльнымі клеткамі розных органаў эфірномаслічных раслін. Абумоўліваюць іх пах.

ЭХІНАКОК, Echinococcus (грэч. echinos — шyp + kokkos — зерне, ягада, семя) — р. цэстодаў з сям. Taeniidae, п/а Tasciata,

Від *E. granulosus* (лац.— зярністы) — складаецца з 3—4 членікаў. Лакалізуецца ў тонкім кішэчніку драпежных. Лічынкі *E. unilocularis* (лац. *unus* — адзін + *locus* — месца) — паразітуюць у розных органах (печань, лёгкія, селязёнка, ныркі і інш.) с.-г. і дзікіх жывёл, чалавека.

ЭХІНАКАКОЗ, *echinococcosis* — паразітарная хвароба жывёл і чалавека. Выклікаецца лічыначнай стадыяй *Echinococcus*, паразітуе ў розных органах. Распаўсюджана ўсюды. Хворыя жывёлы дрэнна прымаюць корм, паступова змардоўваюцца. У залежнасці ад паражонага органа могуць быць разнастайныя клінічныя адзнакі. З лячэбнай мэтай дэф. гасп. (сабак) перыядычна дэгельмінтызуюць арэкалінам броміста-вадародным, філіксанам, фенасалам і інш.

ЭХІНАРЫНХОЗ, *echinorhynchosis* — паразітарная хвароба рыб, асабліва ласасёвых, выклікаемая скрэбнямі. Пашкоджвае кішэчнік. Прам. гасп. — рачкі-бакаплавцы.

ЭХІНАПАРЫФІУМ, *Echinopariphium* (грэч. *echinos* — калючы + *parife* — край) — р. трэматодаў з сям. *Echinostomatidae*. Паразітуюць у птушак. Прам. гасп.— прэснаводныя малюскі, дад. гасп.— жабы. Разам з іншымі трэматодамі з сям. *Echinostomatidae* выклікаюць эхінастаматыдозы птушак.

ЭХІНАСТОМА, *Echinostoma* (грэч. *echinos* — калючы + *stoma* — рот) — р. трэматодаў з сям. *Echinostomatidae*. Паразітуюць у птушкі. Прам. і дад. гасп.— прэснаводныя малюскі.

ЭХІНАСТАМАТЫДОЗЫ, *echinostomatidoses* — паразітарныя хваробы качак, гусей, радзей — курэй і інш. птушак, выклікаемыя трэматодамі рр. *Echinostoma*, *Echinopariphium* і інш. Пашкоджваецца тонкі і тоўсты кішэчнік. Распаўсюджаны ўсюды. Наглядаюцца дрэнны апетыт, адставанне ў росце і развіцці, паносы, гібель маладняку. Для лячэння выкарыстоўваюць чатыроххлорысты вуглярод, гексіхол і інш.

ЭХІНАХАСМУС, *Echinochasmus* (грэч. *echinos* — калючы + *kasma* — адтуліна) — р. трэматодаў з сям. *Echinostomatidae*. Від *E. perfoliatus* (лац.— пакрыты лісцямі) паразітуе ў кішэчніку драпежнікаў, свіней і чалавека. Прам. гасп.— прэснаводныя малюскі, дад. гасп.— рыбы. Распаўсюджаны на Украіне і ў Паволжы.

ЭХІНУРЫЁЗ, *echinuriosis* — паразітарная хвароба хатняй і дзікай вадаплаваючай птушкі, выклікаемая нематодамі *E. uncinata*. Паразітуюць у залозістым страўніку. Распаўсюджаны ачагова на Украіне і ў Беларусі. Наглядаюцца дрэнны апетыт, анемія, паносы, змардаванне. Для лячэння выкарыстоўваюць піперазін і інш.

ЭХІНУРЫЯ, *Echinuria* (грэч. *echinos* — калючы + *ura* — хвост) — р. нематодаў з сям. *Acuariidae*, п/а *Spirurata*. Паразітуе ў вадаплаваючай птушкі. *E. uncinata* (лац. кручкваты) — паразітуе ў сценцы страўніка качак і гусей. Прам. гасп.— дафніі. Выклікае *эхінурыёз* (гл.).

ЭЯКУЛЯЦЫЯ (лац. *ejaculatio* — вываржэнне, ад лац. *ejus* — выкідваю, вываргаю) — вываржэнне семені, сакрэту сямянных пузыркоў у самцоў млекакормячых.

Ю

ЮВЕНОІДЫ — сінтэтычныя аналагі гармонаў насякомых, якія выклікаюць парушэнні ў метабалізме апошніх і перашкаджаюць нармальнай ліньцы лічынак. Выкарыстоўваюцца ў барацьбе з насякомымі.

ЮРЛАЎСКІЯ ГАЛАСІСТЫЯ КУРЫ — мясаечнага напрамку. Выведзены ў 19—20 ст. у Арлоўскай і Курскай абласцях. Яйцаноскасць — 120—150 яек. Выкарыстоўваліся пры стварэнні многіх айчынных парод.

ЮРЫНСКАЯ ПАРОДА БУЙНОЙ РАГАТАЙ ЖЫВЕЛЫ — малочна-мяснога напрамку. Выведзена ў 19 ст. у Ніжнегародскай губерні.

Я

ЯГЕЛЬ — назва некаторых лішайнікаў, якімі харчуюцца паўночныя алені.

ЯГНЕННЕ — роды ў авечак. Адбываюцца праз 142—156 сутак пасля апладнення.

ЯДАВІТЫЯ ЖЫВЕЛЫ — жывёлы розных класаў, у арганізме якіх змяшчаюцца рэчывы, ядавітыя для чалавека і жывёл. Усяго вядома каля 5 тыс. Я. ж. Асабліва небяспечныя скарпіёны, павукі, некаторыя рыбы і паўзуны.

ЯДАХІМІКАТЫ, ПЕСТЫЦЫДЫ — хім. рэчывы мінеральнага, расліннага паходжання альбо сінтэтычныя, якія валодаюць ядавітымі ўласцівасцямі.

ЯДРО, КАРЫЯПЛАЗМА — абавязковая частка клеткі ў многіх аднаклетачных і ўсіх мнагаклетачных арганізмаў, аддзеленая ад астатняга рэчыва ядзернай абалонкай. Па наяўнасці альбо адсутнасці ў клетках Я. усе арганізмы дзеляцца адпаведна на эўкарыётаў і пракарыётаў. Функцыі Я. ажыццяўляюцца ў цесным узаемадзеянні з цытаплазмай.

ЯЗВА, ulcus — дэфект скуры альбо слізістай абалонкі і прылягаючых тканак са слабай тэндэнцыяй да загойвання ў выніку запаволенага развіцця грануляцыйнай тканкі і парушэння працэсу эпітэлізацыі.

ЯЗВА РАГАВІЦЫ, ulcus cornea (лац. *cornea* — рагавіца) — пашкоджанне рагавіцы, якое характарызуецца разбурэннем і дрэннай рэгенерацыяй тканкі. Часцей за ўсё з'яўляецца вынікам інфекцыйных, інвазійных захворванняў, ітаксікацый, авітамінозаў.

ЯЗВА СТРАЎНІКА, ulcus ventriculi (лац. *ventriculus* — страўнік) — захворванне, якое характарызуецца ўтварэннем язвы ў страўніку ў выніку расстройвання агульных і мясцовых механізмаў нервовай і гарманальнай рэгуляцыі асноўных

функцый страўніка, парушэння трофікі і развіцця пратэалізу слізистай абалонкі. Распазнаюць Я. с. пептычныя (правільнай формы), якія дрэнна гранулююцца, і непептычныя (няправільнай формы), якія добра загойваюцца.

ЯЙЦАНОСКАСЦЬ — колькасць яек, атрымліваемых ад с.-г. птушкі за пэўны перыяд (месяц, год і г. д.).

ЯЙЦАВОД — у самак жывёл праток (звычайна парны), які служыць у асноўным для вылучэння спелых яец (яйца-клетак), якія ўтвараюцца ў яечніку. Утвараецца як прадаўжэнне яечніка альбо ізаляваны ад яго і ўяўляе сабой трубку, якая адным канцом адкрываецца ў другую поласць цела, а другім — у клааку. Пашыраны аддзел Я., дзе праходзіць выношванне яец альбо зародкаў, называецца маткай; канчатковы аддзел Я. у жывёл з унутраным апладненнем называецца похвай.

ЯЕЧНІКІ — жаночыя палавыя залозы змешанай сакрэцыі, у якіх утвараюцца і паспяваюць палавыя клеткі — яйцы. Я. узнікаюць як з экта-, так і з энтадэрмы ў кішэчнаполасцевых, а ў астатніх жывёл — толькі з мезадэрмы. У губак і ніжэйшых кішэчнаполасцевых Я. няма. Пачынаючы з чарвякоў Я. абасабяюцца і ў пазваночных ужо пераўтвараюцца ў парныя органы авальнай формы.

ЯК, *bos mutus* — жвачнае млекакормячае р. быкоў. Маса — каля 1 т. У дзікім стане пражывае на Цібеце. Прыручаны. Масць часцей чорная. Палавая спеласць — у 18—24 мес. Цяжарнасць цягнецца 258 сутак, лактацыя — да 180 дзён. Надой — 300—350 кг, тлустасць — 6—7 %. Цэнная рабочая жывёла, ад якой атрымліваюць таксама воўну і мяса. Скрыжоўваюць з буйн. раг. жыв.

ЯКУЦКАЯ ПАРОДА КОНЕЙ — адносіцца да ўсходняй групы парод паўночнага мяснога тыпу. Выкарыстоўваюць у якасці рабочага каня, а таксама для атрымання мяса і кумысу.

ЯЛАВАСЦЬ, *infertilitas* (лац. *in* — не + *fertilitas* — пладавітасць) — недапалучэнне прыплоду ў матачнай групе статка за мінулы год; адсутнасць апладнення ў дарослых самак па заканчэнні фізіялагічных тэрмінаў пасля родаў.

ЯНОТАПАДОБНЫ САБАКА (усурыўскі янот), *Nucterontes procyonoides* — драпежнае млекакормячае сям. псовых. Распаўсюджаны на большай частцы былога СССР, у Еўропе. Жыхар змешаных лясоў. Палавая спеласць — у 8—10 мес. Працяг цяжарнасці — 2 мес. Пладавітасць — 6—16 шчанят. Аб'ект промыслу.

ЯРАСЛАЎСКАЯ ПАРОДА БУЙНОЙ РАГАТАЙ ЖЫВЕЛЫ — малочнага напрамку. Выведзена ў 19 ст. у Яраслаўскай губерні шляхам паляпшэння мясцовых жывёл. Масць пераважна чорная. Надой — 3,5—4 тыс. кг. Тлустасць малака — 4—6 %. Разводзяць у цэнтральнай частцы Расіі.

ЯРКА — маладая (ад нараджэння да 1,5 года,), не быўшая ў злучцы авечка.

ЯШЧУР, *aphtae epizooticae* — востра працякаючая, надзвы-

чайна кантагіёзная хвароба парнакапытных жывёл, якая праяўляецца кароткачасовай ліхаманкай, афтозна-эразійнымі пашкоджаннямі слізістай абалонкі ротавай поласці, скуры, саскоў вымя, насавога люстэрка, венчыка, міжкапытнай шчыліны і мякішаў. Хварэе і чалавек. Узбуджальнік — вірус з сям. пікорнавірусаў. Падраздзяляецца на 7 сератыпаў з мноствам варыянтаў, устойлівы ў знешнім асяроддзі і да хімічных рэчываў. Найбольш успрымлівыя да захворвання буйн. раг. жыв., свінні (асабліва маладняк). Крыніца ўзбуджальніка — хворыя і перахварэўшыя жывёлы, якія вылучаюць вірус у знешняе асяроддзе. Заражэнне адбываецца шляхам прамога кантакту з хворымі, а таксама праз інфіцыраваныя кармы, людзей, прадукты і сыравіну жывёльнага паходжання, транспартныя сродкі. Яшчур працякае ў выглядзе эпідэміі, часам — пандэміі. Пры пастапоўцы дыягназу ўлічваюць эпідэміялагічнае распаўсюджванне захворвання сярод парнакапытных і тыповае клінічнае праяўленне хваробы, а таксама вызначэнне тыпу і варыянту віруса лабараторнымі даследаваннямі. Лячэнне сімптаматычнае, уводзяць супрацьжучурную гіперіmunную сываратку, імуналактон, назначаюць дыетычныя кармы. На гаспадарку накладваюць каранцін, праводзяць прафілактычную вакцынацыю.

УМОЎНЫЯ СКАРАЧЭННІ

атр.— атрад

в.— востраў

г. зн.— гэта значыць

гл.— глядзі

дробн. раг. жыв.— дробная рагатая жывёла

дад. гасп.— дадатковы гаспадар

др. прам. гасп.— другі прамежны гаспадар

інш.— іншы

кл.— клас

надсям.— надсямейства

напр.— напрыклад

прам. гасп.— прамежны гаспадар

п/а — падатрад

падсям.— падсямейства

р.— род

рэзерв. гасп.— рэзервны гаспадар

с.-г.— сельскагаспадарчы

сін.— сінонім

сям.— сямейства

т.— тып

у т. л.— у тым ліку

хім.— хімічны

КАРОТКІ БЕЛАРУСКА-РУСКІ СЛОЎНІК (краткий белорусско-русский словарь)

А

- Аафарыт — оофорит
Абарот статка — оборот стада
Абіягенез — абиогенез
Абмежаванні — ограничения
Абмен рэчываў — обмен веществ
Аб'ястлушчанае малако, адгон — обезжиренное молоко, обрат
Авечка — овца
Адвар — отвар
Адгонная жывёлагадоўля — отгонное животноводство
Адыманне маладняку — отъем молодняка
Аздараўленчыя мерапрыемствы — оздоровительные мероприятия
Акот — окот
Аленегадоўля — оленеводство
Аліментарнае змардаванне — алиментарное истощение
Альтэратыўнае запаленне — альтеративное воспаление
Апрацоўка — обработка
Асобіна — особь
Асабліва небяспечныя хваробы — особо опасные болезни
Атрुчванні — отравления
Аўчына — овчина
Ацёчная хвароба — отечная болезнь

Б

- Бактэрыялогія — бактериология
Балантыдыёз — балантидиоз
Балявыя кропкі — болевые точки
Барацьба за існаванне — борьба за существование
Брага — барда
Бацвінне — ботва
Біялогія — биология
Беламышачная хвароба — беломышечная болезнь
Беларуская чорна-стракатая парода — белорусская черно-пестрая порода
Біягельмінты — биогельминты

Біятэрмічнае абеззаражванне гною — биотермическое обеззараживание навоза

Буйная рагатая жывёла — крупный рогатый скот

Бясплоднасць — бесплодность

В

Вадзянка — водянка

Валляк — зоб

Ваніта — рвота

Вантробы — внутренности

Вірусаносьбіт — вирусоноситель

Воўна — шерсть

Воўчая зяпа — волчья пасть

Вупраж — сбруя

Выпадзенне похвы — выпадение влагалища

Вяндлінны скураед — ветчинный кожеед

Г

Гельмінты — гельминты

Гематакрытны лік — гематокритное число

Гермафрадытызм — гермафродитизм

Глаўкома — глаукома

Гніенне — гниение

Грубая кармы — грубые корма

Д

Дзяленне — деление

Дабрабытны — благополучный

Дыктыкаўлёз — диктиокаулез

Дысбактэрыёз — дисбактериоз

Дыурэз — диурез

Дыягназ — диагноз

Дэгельмінтызацыя — дегельминтизация

Дэфінітыўны гаспадар — дефинитивный хозяин

Е

Еўрапейскі — европейский

Ж

Жаванне — жевание
Жарабец — жеребец
Жаўтуха — желтуха
Жоўць — желчь
Жывародзячыя — живородящие
Жывёлагадоўля — животноводство
Жывёла — животные
Жывёльны могільнік — скотомогильник
Жыццё — жизнь
Жыццёвы цыкл — жизненный цикл

З

Заатэхнія — зоотехния
Забойны выхад — убойный выход
Залоза — железа
Заменнік неразведзенага малака — заменитель цельного молока
Зародак — зародыш
Засваяльнасць кармоў — усвояемость кормов
Засмечанасць воўны — загрязненность шерсти
Захворванне — заболевание
Збруя (вупраж) — сбруя
Зверагадоўля — звероводство
Звышпаразіты — сверхпаразиты
Злаякасны — злокачественный
Злучка — случка
Зменлівасць — изменчивость
Знешняе асяроддзе — внешняя среда
Знішчэнне — уничтожение
Зоагігіена — зоогигиена
Зона пагражальная — зона угрожаемая
Зона недабрабытная — зона неблагополучная
Зрок — зрение
Зрушэнне кішэчніка — смещение кишечника
Зямельныя ўгоддзі — земельные угодья

І

Іголкауколкаванне — иглоукалывание
Ізаляцыя — изоляция
Ілжэпаразіты — лжепаразиты
Імунагенез — иммуногенез

Імунітет — иммунитет
Імунны адказ — иммунный ответ
Інвазійныя хваробы — инвазионные болезни
Індыкі свойскія — индюки домашние
Індэкс целаскладу — индекс телосложения
Інтэрферон — интерферон
Інфекцыйныя хваробы — инфекционные болезни
Інцыстыраванне — инцистирование

К

Кабан (дзік, вяпрук) — дикий кабан
Каванне коней — ковка лошадей
Кальцаванне — кольцевание
Кантагіёзны — контагиозный
Кан'юнктывіт — конъюнктивит
Канчатковы (дэфінітыўны) — окончательный (дефинитивный)
Карыта — корыто
Кароткавухі — короткоухий
Каранцін — карантин
Кармавая адзінка — кормовая единица
Кармавыя буракі — кормовая свекла
Кармавы севазварот — кормовой севооборот
Кароста — чесотка
Карыятап — кариотип
Касцявая мука — костная мука
Качка — утка
Кіпцюры — когти
Кішэчнік — кишечник
Клетачнае ўтрыманне — клеточное содержание
Кляшчы — клещи
Кныр — хряк
Канегадоўля — коневодство
Кровазварот — кровообращение
Круглыя чарвякі — круглые черви
Крухмал — крахмал
Крывяная мука — кровяная мука
Крывятварэнне — кроветворение
Крывасоскі — кровососки
Крывасмокі — кровососы
Крыніца ўзбуджальніка інфекцыі — источник возбудителя инфекции
Культура тканак — культура тканей
Кухонная соль — поваренная соль

Л

Лекавыя сродкі — лечебные средства
Ленцяцы — лентцы
Ліхаманка — лихорадка
Ляतालнасць — летальность

М

Макрэцы — мокрецы
Малако — молоко
Малодзіва — молозиво
Манаксенны — моноксенный
Манежныя рухі — манежные движения
Маніезіёзы — мониезиозы
Марфалогія — морфология
Матачны крывацёк — маточное кровотечение
Мацыён — моцион
Меры асабістай прафілактыкі — меры личной профилактики
Млекакормячыя — млекопитающие

Н

Наднырачнік — надпочечник
Напружанасць імунітэту — напряженность иммунитета
Нараджальнасць — рождаемость
Наседжванне — насиживание
Наскурнік — накожник
Наследаванне — наследование
Недабрабытны пункт — неблагополучный пункт
Несапраўдная цяжарнасць — ложная беременность
Ногці — ногти
Норма абслугоўвання — норма обслуживания
Нырка — почка

О

Органы пачуццяў — органы чувств

П

Паветра — воздух
Парода — порода

Партэнагенез — партеногенез
 Пасведчанне — свидетельство
 Паслядоўных змываў метадаў — последовательных смыслов методов
 Пасляродавы — послеродовой
 Пасьба — пастьба
 Патагеннасць — патогенность
 Паточна-цэхавая сістэма вытворчасці — поточно-цеховая система производства
 Паўднёвы — южный
 Паўночны — северный
 Паўтанкарунныя — полутонкорунные
 Паходжанне жывёл — происхождение животных
 Пацук — крыса
 Паша — пастбище
 Перадстраўнік — преджелудок
 Перадляжанне — предлежание
 Пераменнае скрыжаванне — переменное скрещивание
 Пераносчыкі ўзбуджальнікаў інфекцыі — переносчики возбудителей инфекции
 Перапаўненне — переполнение
 Пераўтваральнае скрыжаванне — преобразовательное скрещивание
 Перыяд згасання хваробы — период угасания болезни
 Петры шклянкі — Петри чашки
 Піядэрма — пиодермия
 Пладавітасць — плодovitость
 Племянны статак — племенное стадо
 Правяльванне — проявление
 Прамянёвая хвароба — лучевая болезнь
 Прасцейшыя — простейшие
 Пратэіны — протеины
 Працягласць — продолжительность
 Пратазаалогія — протозоология
 Прывязное ўтрыманне жывёлы — привязное содержание животных
 Птушкагадоўля — птицеводство
 Птушнік — птичник
 Пушна-мехавая сыравіна — пушно-меховое сырье
 Пчалярства — пчеловодство

Р

Радыеактыўныя ападкаў — радиоактивные осадки
 Раенне пчол — роение пчел
 Развядзенне — разведение
 Раздражняючая тэрапія — раздражняющая терапия

Размнажэнне — размножение
Рамонт статка — ремонт стада
Расцяжэнне — растяжение
Родадапамога — родовспоможение
Роднаснае развядзенне — близкородственное разведение
Рэактыўнасць — реактивность
Рэзервуар — резервуар
Рэктальнае даследаванне — ректальное исследование
Рэнтабельнасць вытворчасці — рентабельность производства
Рэўматызм — ревматизм
Рэцыдыў — рецидив

С

Сажалка — пруд
Сардэчна-сасудзістая недастатковасць — сердечно-сосудистая недостаточность
Сверб — зуд
Свербні — зудни
Свіння — свинья
Септыцэмія — септицемия
Серозны — серозный
Сівы — серый, седой
Сістэма — система
Скручванне — скручивание
Скрыўленне — искривление
Скура — кожа
Слупняк — столбняк
Смятанка — сливки
Сонцалячэнне — солнцелечение
Спадчыннасць — наследственность
Спарванне (злучка) — спаривание (случка)
Сродкі — средства
Становішча — положение
Статак (чарада) — стадо
Стойлавае ўтрыманне — стойловое содержание
Страўнік — желудок
Стужкавыя чарвякі — ленточные черви
Сутаргі — судороги
Сэрца — сердце
Сянаж — сенаж
Сячэнне футра — сечение меха

Т

Тканка — ткань
Тлустасць — жирность
Трус хатні — кролик домашний
Тулава — туловище

У

Узбуджальнік — возбудитель
Узнаўленне статка — воспроизводство стада
Узрост — возраст
Укормленасць — упитанность
Унутрыскурны — внутрикожный
Усмоктванне — всасывание
Успрыімлівасць — восприимчивость

Х

Харчовыя адыходы — пищевые отходы
Хвароба — болезнь

Ц

Цельнасць — стельность
Цеплакроўны — теплокровный
Ціск — давление
Цітр — титр
Цяжарнасць — беременность
Цялушка — телка
Цяпло — тепло
Чулілівасць — чувствительность

Ш

Шалупінне — шелуха, очистки
Шкарлупіна — скорлупа
Шкілет — скелет
Шкоднікі — вредители
Штучны — искусственный
Шчацінне — щетина

Э

Эканамічныя страты — экономические потери

Я

Яечнікі — яичники
Ялавасць — яловость

СПІС ВЫКАРЫСТАНАЙ ЛІТАРАТУРЫ

- Бакулов И. А., Юрков Г. Г., Ведерников В. А.* Эпизоотологический словарь-справочник.— М.: Россельхозиздат, 1986.
- Бей-Биенко Г. Я.* Общая энтомология.— М.: Высш. шк., 1980.
- Беларуская савецкая энцыклапедыя.— Мн.: 1969.
- Биологический энциклопедический словарь.— М.: Советская энциклопедия, 1989.
- Большая медицинская энциклопедия.— М.: Советская энциклопедия, 1974—1988.
- Борисович Ю. Т., Кириллов Л. В.* Инфекционные болезни животных.— М.: Агропромиздат, 1987.
- Быков Б. А.* Экологический словарь.— Алма-Ата: Наука, 1983.
- Ветеринарная энциклопедия.— М.: Советская энциклопедия, 1968—1976.
- Гуляев Г. В., Мальченко В. В.* Словарь терминов по генетике, цитологии, селекции, семеноводству и семеноведению.— М.: Россельхозиздат, 1975.
- Данилевский В. М., Забалуев Г. И.* Словарь ветеринарных терапевтических терминов.— М.: Росагропромиздат, 1985.
- Жизнь животных.— М.: Просвещение, 1968—1971.
- Карышева А. Ф., Карышев С. В.* Инфекционные болезни животных.— Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1989.
- Ковалев Н. А., Карпуть И. М., Якубовский М. В.* Справочник по болезням сельскохозяйственных животных.— Мн.: Ураджай, 1985.
- Крапивный А. П., Радкевич В. А., Тихонова Н. И.* Краткий зоологический словарь.— Мн.: Выш. шк., 1982.
- Краткая медицинская энциклопедия.— М.: Советская энциклопедия, 1989.
- Нымм Э. М., Петерсон К. А., Аавер Э. А., Алаотс Я. В.* Словарь ветеринарных микробиологических и вирусологических терминов.— М.: Росагропромиздат, 1989.
- Орлов Ф. М.* Словарь ветеринарных клинических терминов.— М.: Россельхозиздат, 1983.
- Природа Беларусі. Папулярная энцыклапедыя.— Мн.: Беларуская энцыклапедыя, 1986.
- Симонян Г. А.* Словарь ветеринарных гематологических и цитоморфологических терминов.— М.: Росагропромиздат, 1989.
- Степанюк В. Д., Литвин В. П.* Эпизоотический словарь.— Киев: Урожай, 1976.

Даведачнае выданне

ЯТУСЕВІЧ Антон Іванавіч
АБРАМАЎ Сямён Сямёнавіч
ЛЕМЕШ Валерый Мітрафанавіч
ЯТУСЕВІЧ Валянціна Пятроўна
КАПЛІЧ Валерый Міхайлавіч

**ТЛУМАЧАЛЬНЫ СЛОЎНІК-ДАВЕДНІК ПА ВЕТЭРЫНАРЫІ
І ЗААТЭХНІІ**

Мінск, издательство «Ураджай»

На белорусском языке

Справочное издание

ЯТУСЕВИЧ Антон Иванович
АБРАМОВ Семен Семенович
ЛЕМЕШ Валерий Митрофанович
ЯТУСЕВИЧ Валентина Петровна
КАПЛИЧ Валерий Михайлович

Загадчыца рэдакцыі *Г. В. Ядранцава*. Рэдактар *І. Л. Васілец*. Вокладка мастака *Ю. А. Яўменава*. Мастацкі рэдактар *В. П. Калінін*.
Тэхнічны рэдактар *Г. М. Хейфец*. Карэктар *В. А. Вішнеўская*.

ІБ № 2972

Здадзена ў набор 19.04.91. Падпісана ў друк 30.07.92. Фармат 84×108¹/₃₂. Папера друк. № 2. Гарнітура літаратурная. Афсетны друк. Ум. друк. арк. 16,8. Ум. фарб.-адб. 16,8. Ул.-выд. арк. 22,26. Тыраж 6000 экз. Заказ 1263.

Выдавецтва «Ураджай» Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь. 220600, Мінск, праспект Машэрава, 11.

Мінскі ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга паліграфкамбінат МВПА імя Я. Коласа. 220005, Мінск, Чырвоная, 23.

**У 1993 ГОДЗЕ
У ВЫДАВЕЦТВЕ «УРАДЖАЙ»
ВЫЙДЗЕ З ДРУКУ**

**Руска-беларускі слоўнік сельскагаспадарчай тэрміналогіі
пад рэдакцыяй М. В. Бірылы і Г. У. Арэшонкавай.**

**У 1993 ГОДЗЕ
У ВЫДАВЕЦТВЕ «УРАДЖАЙ»
ВЫЙДЗЕ З ДРУКУ**

**Руска-беларускі слоўнік сельскагаспадарчай тэрміналогіі пад рэ-
дакцыяй М. В. Бірылы і Г. У. Арэшонкавай.**

Слоўнік уключае каля сямідзесяці пяці тысяч тэрмінаў, якія адносяцца да розных галін сельскагаспадарчай вытворчасці. У гэтым выданні шырока прадстаўлена тэрміналогія флоры і фауны.

Прапануемая чытачам кніга — адна з першых спроб перакладу на беларускую мову шматлікіх тэрмінаў і паняццяў, якімі часта прыходзіцца карыстацца работнікам друку, асабліва сельскагаспадарчага напрамку. Кніга з'явіцца добрым памочнікам для работнікаў радыё, тэлебачання, а таксама студэнтаў і выкладчыкаў сельскагаспадарчых вузаў, слухачоў факультэтаў павышэння кваліфікацыі.

Гэтую кнігу можна набыць у магазінах Белкнігагандлю і Белкаапсаюза.

Карыстайцеся паслугамі магазіна «Сельскагаспадарчая кніга» (220023, Мінск, праспект Ф. Скарыны, 92).



THE
OIL
AND
GAS
INDUSTRY
OF
INDONESIA